

I Hissø

I Fəsil

Bu fəsildə Əmirəl-möminin əleyhis-salamın xütbələri, fərmanları seçilib və bura o böyük şəxsiyyətin (*öz dövründəki*) məclislər, müharibələr və çətin işlərdə (*buyurduğu moizə və öyüdlərdən ibarət*) xütbə əvəzi olan bəzi kəlamları əlavə edilmişdir.

1-ci xütbə

İmam Əlinin (*aleyhis-salam*) səmanın və yerin yaradılışının, Adəmin xilqətinin başlanğıcının xatırlandığı xütbələrindəndir.

Bütün danışıqların mədh etməkdə və öyməkdə aciz qaldığı Allaha həmd olsun!¹ Onun nemət və bəxşişlərini saymaq istəyənlər, sayıb qurtara bilməzlər.² Çalışanlar Onun nemətlərinin haqqını qaytara bilməzlər.³ O, elə bir məbuddur ki, dərin düşüncəlilər belə Onu dərk edə bilməzlər. Əql və fikir dəryasına dalanlar (*düşüncə dənizinə bas vuranlar*) Onun zatının əslinə vara bilməzlər. (*Vücuda mümkün olan Onun zatının haqiqətlərini necə dərk edə bilər?*) O, elə bir məbuddur ki, sifətlərini əhatə edə bilən hüdud yoxdur. (*Onun heç bir sifəti zatına əlavə deyil ki, məhdud olsun.*) Nə də Onun mövcud və sabit (*Onda məhdudlaşan, özəlləşən və Onun bütün sifətlərini əhatə edən*) sifəti vardır.⁴ Onun üçün müəyyən edilmiş zaman da yoxdur.⁵ Nə də Onun üçün uzun müddət vardır.⁶ Məxluqatı Öz qüdrəti ilə

¹ Onun zatına layiq olan tərif və mədh etmək gücündə deyillər. Buna görə də Həzrəti Seyyid-ul-mürsəlin buyurmuşdur: *** لا أَحْصِي تَنَاءَ عَلَيْكَ «Mən Səni mədh etmək qüdrətində deyiləm. Gərək Sən Özün müqəddəs zatını mədh edəsən».

² Haqq-təalanın əta etdiyi nemətlər saysız-hesabsızdır və onların sonunu təsəvvür etmək mümkün deyil. Qurani-Kərimin İbrahim surəsinin 34-cü ayəsində buyurulur: وَإِنْ تَعَدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا «Allahın nemətlərini saymaq istəsəniz buna qüdrətiniz çatmaz.» Elə isə Yaradanın nemətlərini saya bilməyən kimsə, Onun haqqını necə ödəyər və Ona necə şükr edə bilər?

³ Belə isə, şükür etməyin ən yüksək dərəcəsi bəndənin Onun nemətlərinin haqqını ödəməkdə aciz olduğunu etiraf etməsidir.

⁴ Məhdudlaşma və ehtiva olunma vücuda mümkün olanlara xasdır. Vücuda vacib olan Allah-təala bundan münəzzəhdir.

⁵ Onun barəsində «xeyli vaxt öncədən mövcud olduğu» söylənilə bilməz. Çünki O, zamanın yaradıcısıdır və zamanın içində olmağa ehtiyacı yoxdur ki, zaman onu əhatə edə bilsin.

⁶ Onunla tamamlansın. Yəni, Onun müddəti yoxdur, əzəli və əbədi olan Odur. Zamanı yoxdur ki, sonu və müddəti olsun. Belə ki, zaman hərəkətin ölçüsüdür. Hərəkət isə maddənin xassələrindəndir. O isə

yaratdı.¹ Küləkləri Öz mərhəmət və mehribanlığı ilə əsdirdi.² Yerin hərəkətini, titrəyişlərini nəhəng daşlar və əzəmətli dağlarla möhkəmləndirdi.³

Dinin əsası (*Allaha sitayişin səbəbi*) Onu tanımaqdır. (*Bilinməlidir ki, varlıqları yaradan Odur.*) Allahı tanımağın kamalı Onu təsdiqləyib Ona tərəf yönəlməkdir. Təsdiq etməyin kamalı tovhid və Onu tək bilməkdir. Tovhidin kamalı əməlləri Onun üçün xalis etməkdir.⁴ İxlasın kamalı Onun zatına əlavə olunmuş sifətin təsəvvür edilməməsidir.⁵ Çünki hər bir sifət vəsf olunandan ayrı olduğunu göstərir. Hər vəsf olunan isə sifətdən ayrı olduğuna dəlalət edir. (*Buna görə də*) Allahı vəsf edən (*Onun zatına əlavə olunmuş sifətlə vəsf edərsə*) Onun üçün hər hansı bir bənzər və tay bilmiş, («*vacib-ül-vüüd*» olmaqda başqa mövcudu Ona tay tutmuş olar). Başqasını Ona tay bilən ikiliyə düşmüş olar. İkiliyə düşən isə Onun bölünüb-parçalana biləcəyinə inanmış olar⁶ Onun bölünə biləcəyinə inanan hər kəs Onu tanımır. Onu tanımayan Ona doğru işarə edər. Ona işarə edən Onu məhdudlaşdıraraq çevrələyər. (*Onun üçün hədd və nəhayət yaradar.*) Onu məhdud

materiyadan uzaqdır. Deməli, Onun zaman içində olması qeyri-mümkündür.

¹ *Qurani-Kərimin İsrə surəsinin 51-ci ayəsində buyrulur: «فَسَيُقُولُونَ مَنْ «بُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ»* Deyərlər bizi ölümdən sonra kim qaytarıb dirildəcəkdir? Ey Peyğəmbər, onların cavabında de ki, sizləri ilk dəfə yaradan yenidən dirildəcək.

² *Qurani-Kərimin Əraf surəsinin 57-ci ayəsində buyrulduğu kimi: وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ* «Rəhməti olan yağışı yerə yağdırmazdan öncə küləkləri müjdə kimi göndərən Odur.

³ *Sizin rahat yaşamanız üçün tərpənib silkələnəsin. Qurani-Kərimin Nəhl surəsinin 15-ci ayəsində buyrulduğu kimi: وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ* «Böyük Allah yeri, tərpənib sizi bir tərəfdən başqa tərəfə atmaması üçün nəhəng dağlarla möhkəmləndirdi.

⁴ Çünki tovhid ixlasdan başqa bir yolla kamilləşə bilməz. Yəni, Allahı tanıyanın hər bir sözü, hər bir əməli Ona xatir olmalıdır, heç bir dünyəvi məqsədlərə qarışmamalıdır.

⁵ Məsələn, «*Haqq-təalanın elmi Onun zatına artırılmış, özündən xaric bir sifətdir*» deyilməsin. Belə düşüncə təkallahlılığa və tovhidə ziddir.

⁶ *Bölünüb-parçalana bilən hər bir şey isə tərkibdən təşkil olunub və hər tərkib də hissələrdən ibarətdir.*

hesab edən Onu sayar. (*Onu özündən xaricdə say vahidinə çevirər.*) «Nədədir?» sualını verən isə Onu nəyinsə daxilində yerləşdirər. (*Onun üçün yer və məkan seçər.*) «Nəyin üstündədir?» deyər soruşan bəzi yerləri Ondan boş hesab edər.¹

Allah-təala həmişə olmuşdur, sonradan əmələ gəlmiş və yeni yaranmış deyil.² Yoxdan var olmayan bir varlıq və mövcuddur.³ Hər şeylə yanaşı olmadan onlardır. (*Beləliklə, O, hər bir şeylədir. Yəni, hər bir şey Onunla dirçəlib, mövcud olub.*) Hər bir şeydən fərqlidir, amma onlardan kənar, ayrı deyil.⁴ İş görəndir, Ondan iş hasil olur, amma bu, nə haldan-hala keçmə, nə hərəkət⁵ və nə də alət mənasında deyil. (*Əgər alət vasitəsilə iş görərsə, demək Onun Özündən başqasına ehtiyacı var. Ehtiyac isə nöqsandır. Vücudu vacib olanın nöqsanlı olması qeyri-mümkündür. Buna görə də zətən gözü olmadan*) görəndir.

Yaratdıqlarından heç biri olmayarkən də görən idi. Onunla üns tutmaq (*aramlıq tapmaq üçün*) və yoxluğundan dəhşətə gəlməmək üçün üns tutulan və aramlaşdırılan (*əminlik əldə olunacaq bir şey*) olmadığı halda da tək və vahid idi. (*İndi ki, Onu tanıdın, qısacası bil ki, Odur tam qüdrət sahibi olan Allah ki,*) fikir və düşüncədən istifadə etmədən,⁶ heç bir təcrübə və sınaqdan faydalanmadan,⁷ Özündə heç bir hərəkət yaratmadan⁸ və iztirablı, narahat nəfsin söyləri olmadan

¹ «Harada deyil», «nəyin üstündədir» deyərsə Onu materiya və tərkibdən ibarət sanmış olar. Bundan isə belə çıxar ki, O sonradan əmələ gəlmiş, yeni yaranmışdır.

² Bu cümlədə O Həzrət müəyyən zamanda yaranışı Haqq-təaladan istisna edir.

³ Onun varlığı zətən sonradan yaradılmış deyil. Bu cümlədə də Onun zatının yoxdan var olması istisna olunur.

⁴ Belə ki, hər hansı bir şeydən kənara çəkilsə, ondan bir şey qalmaz. Çünki hər şeyi saxlayan Odur.

⁵ Çünki hərəkət materiyanın xassəsidir. O isə, materiyadan uzaqdır.

⁶ Çünki hər bir işdə düşünmək, olmamış bir işin baş tutması üçündür. Belə ki, hər şey zat məqamında Allah-təala üçün əzəli və əbədi olaraq sabitdir.

⁷ Çünki təcrübə sınaq vasitəsilə elm əldə etmək istəyənlərə aiddir, elmi zəti ilə eyni olan Allah-təala üçün deyil.

⁸ Onun yaratması hərəkətə əsaslanmır. Çünki hərəkət dəyişiklik deməkdir. Dəyişiklik isə, imkan aləminin xassələrindəndir.

məxluqatı yaratdı.¹ Hər bir şeyi yoxdan və heçlikdən öz vaxtında varlığa çevirdi (*məsləhət olan anda onlara varlıq libası geydirdi*) və onların müxtəliflikləri arasında uyğunluq yaratdı və təbiətlərini sabitləşdirdi. (Hər bir tələbat və təbiəti öz istedadı qədərincə olan yerdə yerləşdirdi) və O, təbiətləri həmin əşyaların ayrılmaz hissəsinə çevirdi² halbuki onları yaratmamışdan öncə, onlardan agah idi. O, şeylərin hüdudlarını, ətrafını və sonlarını əhatə edirdi. O, əşya, onun hissə və kənarlarına bağlı olan şeylərlə də tanış idi (*bütün məxluqatı ümumiliklərinə və xüsusiyyətlərinə qədər bilirdi*).

(*Allah-təalanı tanıdıqdan və əməllərin yaranma tərzini barədə ümumi anlayışın olduqdan*) Sonra (*deyilənlərin ardı olaraq, indi müfəssəl şəkildə bil ki, Allah-təala öz güc və qüdrətiylə*) ucsuz-bucaqsız səmələri yardı, onun ətraf və kənarlarını açdı, fəzanın yuxarısında hava və boşluq yaratdı. Daha sonra isə arasıkəsilməyən təlatümlü dalğaları olan və çoxluqdan bir-birinin üzərinə sıx yığılan suyu axdırdı. O, suyu möhkəm uğultu ilə əsən şiddətli və bərk küləyin belinə yüklədi, sonra isə küləyə o suyu (*bir-birindən ayrılıb qopmaması üçün hər tərəfdən*) qaytarmağı və möhkəm saxlamağı əmr etdi, küləyi suyun sərhədlərində saxladı və o suyun məkanında yerləşdirdi. Hava geniş və açıq küləyin altında, axan su isə yuxarısında (*hərəkətdə idi*). Bu zaman başqa bir külək yaratdı və onun əhatəsini məhdud etdi (*O, küləyi başqa bir şey üçün deyil, yalnız su dalğası üçün yaratdı*). Onu daima suyu hərəkət etdirməsi üçün yaratdı, onu möhkəm əsdirdi, onun yaranma mənsəyini (*əsmə yeri öyrənilə bilinməyən hissəsini*) əlçatmaz etdi. Sonra isə ona bol olan suyu hərəkətə gətirib bir-birinə qarışdırmaq və dənizlərin dalğasını təlatümləndirib qaldırmaq əmri verdi (*dənizin özündən olan suyun hər bir hissəsini dalğalandırmağı əmr etdi*). Sonra külək də suyu nehrə kimi

¹Gördüyü işin düzgün olub-olmaması barədə narahatlıq keçirmədən. Belə ki, iztirab və narahatlıq işlərin sonunu bilməməkdən irəli gəlir. Nadanlıq və cəhalət isə, zati ilə elmi eyni olana rəva deyil.

²Belə ki, onların arasında ayrılıq mümkün deyil; Şücaət igid insanın ayrılmaz xüsusiyyəti, səxavət kəramətli insanın ayrılmaz sifəti olduğu kimi bir sözlə məxluqatı yaratdı,

çalxalayıb qarışdırdı, külək boş və geniş ərazidə əsirmiş kimi şiddətlə ona (*doğru*) əsdi. (*O suyu elə çalxaladı ki,*) suyun əvvəlini axırına qaytardı və hərəkətsizini, böyük su kütləsini yuxarı qalxıb, bir-birinin üzərinə sıx yığılmış su hissəsini köpükləndirəcəyi həddə qədər hərəkətə gətirdi. Sonra Allah-təala o köpükləri boş və geniş yerdə, açıq fəzada yuxarı qaldırdı, yeddi səmanı (*O köpüklərdən heç bir əyrilik olmadan yaratdı*). O, səmaların altında axıb tökülməsin deyə dalğa yaratdı, onların üstündə isə saxlayıcı sütunları olmadan, onları nizamlayan mıx (*və ya kəndir*) olmadan qorunan tavan yaratdı. Bu zaman O, səmaları ulduzlar və nur ələyənlərin işığı ilə zینətləndirdi. Onda günəşin nursaçan çırağını və parlaq ayı, dövr edən üfüqdə, seyr edən tavana və hərəkətli lövhədə yerləşdiyi halda (*ulduzların, günəşin və ayın hər birini*) hərəkətə gətirdi.

Bu zaman isə səmaların arasını açdı, Özünün müxtəlif növ mələkləri ilə doldurdu (*Onların birinci dəstəsi elə mələklərdilər ki,*) onlardan bəziləri səcdə halındadırlar, ruku etmirlər, bəziləri isə ruku halındadırlar, ayağa qalxmırlar, bir dəstəsi isə cərgə ilə dayanıblar, öz yerlərindən kənara çıxmırlar və bəziləri də yorulmadan təsbih edəndirlər. (*Mələklərin heç bir növü maddi olmadığına görə*) onların gözlərinə yuxu, ağıllarına səhv gəlməz, onlarda nə süslük, nə də unutqanlıq baş verər.

Onların başqa bir dəstəsi (*ikinci dəstə mələklər*) Allah vəhyinin əminləridir. Onun peyğəmbərləri üçün danışq vasitəsi və tərcumanlarıdır, Onun hökm və fərmanlarını yetirmək üçün get-gəl edirlər. Onların bir dəstəsi isə (*üçüncü hissəsi*) Onun bəndələrinin mühafizəçiləri, behiştlərinin keşikçiləridirlər.

Onların başqa bir hissəsinin (*mələklərin dördüncü dəstəsinin*) ayaqları yerin ən alt təbəqələrində sabitdir, boyunları ən yüksək səmaları ötüb, əzaları cahanın hüdudlarından kənara çıxıb, onların çiyinləri ərşin dayaqlarıyla bərabərdir. (*İlahi nurun əzəmət və heybətindən*) ərşin müqabilində nəzərləri yerə

dikilib və onun altında özlərini qanadlarına bürüyüblər.¹ O mələklər və onlardan daha aşağıdakılar arasında izzət hicabları və qüdrət pərdələri çəkilib.² (*O mələklərin Allahu tanımağı və mərifəti elə bir səviyyədədir ki,*) Allahu xəyallarında canlandırmaz, məxluqatın sifətlərini Ona aid etməzlər, Onu məkanla məhdudlaşdırmazlar, bənzər və misli olanlarla Ona işarə etməzlər.³

Bu xütbənin bir hissəsi Adəm əleyhis-salamın xəlv olunması barəsindədir

(*Böyük Allah yeri, göyü, günəşi, ayı və ulduzları yaratdıqdan*) sonra daşlıq ərazidən, torpağın hamar, əkin-səpinə yararlı yerindən və şoran torpaqdan bir qədər torpaq yığaraq onun üstünə təmizlənilib saflaşana qədər su tökdü və bir-birinə yapışana qədər su ilə qarışdırdı. Yoğrulmuş torpaqdan ətrafları, üzvləri, birləşmələri və kəsişmələri olan surət yaratdı. Bir-birindən qopmaması üçün onu bərkitdi, möhkəmləndirib yumşaltdı, palçıq quruduqda müəyyən zaman üçün (*onu öz ixtiyarına buraxdı. Bu vaxt ona ruh və həyat verilməsi üçün zəruri idi*). Sonra qurumuş palçığa can verdi, insan şəklində ayağa qaldırdı. O, dərk oluna bilənlərin idrakında istifadə üçün idrak qüvvəsinə, işlərə yiyələnmək üçün düşüncəyə, özünə xidmət göstərmək üçün əzalara, işlərində hərəkət etdirmək üçün (*əl və ayaq kimi*) haqla batili, dadına baxılanlarla qoxulanları rənglərlə cinsləri bir-birindən ayırd etmək üçün fəhmə malik oldu. (*Qurumuş palçıq elə bir insan oldu ki,*) onun xilqəti və təbiəti müxtəlif rənglərlə

¹ İki qanadı ilə bacardığı qədər havada uça bilən quş tək, İlahi maarifin sonsuz aləmlərində seyr edə biləcək həddə öz elm və mərifətlərinə qərq olublar.

² O pərdənin arxasına peyğəmbərlər, onların vasiləsi və Allahın xüsusi bəndələrindən başqa heç kəsin elmi yolu yoxdur.

³ Çünki mələklər elmi və Allahu tanıyırdılar. Allahu bir şəkildə təsəvvür edən, məxluqatın sifətlərini Ona aid edən, Onu məhdudlaşdıran və Ona tərəf işarə edən nadandır; bundan əvvəl Allahu tanıma və mərifət fəslində bəyan olunduğu kimi.

qarışdı,¹ bir-birinə bənzər şeylərə (*sümüük və diş kimi*) biri digərinə zidd halətlərə, bir-birindən ayrı təbiətlərə sahib oldu (*həmin təbiətlər bundan ibarətdir:*) istilikdən (*səfra*), soyuqluqdan (*bəlğəm*), rütubətdən (*qan*), quruluqdan (*sovda*) və (*təzadlı hallar isə bunlardır*) sevinc və qəm (*yuxu və oyaqlıq, aclıq və toxluq kimi hallar*). Böyük Allah (*insanı yaratdıqdan və onu Adəm adlandırdıqdan sonra*) öz əmanətini mələklərdən istəyərək onlarla bağladığı əhd-peymanı yerinə yetirmələrini, (*mələklərlə bağlanan əhd-peyman, onlara verilən əmanət bu idi:*) Adəmə səcdə etmək üçün hazır olmalarını, onun böyüklük və əzəməti qarşısında təvazökarlıq göstərmələrini istədi.² Beləliklə, Allah-təala onu xəlq etdikdə Adəmə səcdə etmələrini buyurdu. Şeytandan başqa hamı səcdə etdi. Şeytan qürurlandı və lovğalandı, bədbəxtlik ona qalib gəldi, təkəbbür etdi. Oddan yaradıldığına görə özünü böyük sayaraq bir parça quru torpaqdan yaranmış Adəmi özündən aşağı sandı.³ Beləliklə, Allah qəzəbinin ona şamil olması üçün Şeytana möhlət verdi.⁴ Və (*şeytana da möhlət verdi*) onun

¹ Sümüüyünün ağılığı, qanının qırmızılığı və tükünüün qaralığı kimi, əzasının hər bir üzvü hikmətə uyğun olaraq bir rəngdə oldu.

² Qurani-Kərimin Sad surəsinin 71-ci və 72-ci ayələrində buyurulduğu kimi: *إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّيْ خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ طِيْنٍ فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِيْ فَسَجُّوْا اِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّيْ خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ طِيْنٍ فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِيْ فَسَجُّوْا* «Sənin Allahının mələklərlə «Mən Adəmi torpaqdan xəlq edəcəyəm, yaradıb ruh verildikdə onun müqabilində əyilərək səcdə qılarsınız» dediyi günü yada sal. Yəni, ona təzim edin və ya onu öz qiblənizə çevirin».

³ Həzrəti Rəbbil-Ələminə qarşı çıxaraq dedi: «Mən ondan daha üstün olduğuma görə Adəmə səcdə etmədim. Çünki məni oddan, onu isə torpaqdan xəlq etmişən». Bu iddiada olduğuna görə, Allah ona mələklərin sırasından çıxmasını əmr etdi: «Sən Mənim rəhmətimdən qovuldun. Qəzəb və lənətim cəza gününə qədər səninlədir». Bu vaxt Şeytan dedi: (Qurani-Kərimin Sad surəsinin 79-cu ayəsində buyurulduğu kimi): *رَّبِّ فَانظُرْنِيْ اِلٰى يَوْمٍ يَّبْعَثُوْنَ* «Ey Allah, insanların diriləcəyi günə qədər mənə möhlət ver» Bəlkə də məqsədi ölümdən xilas olaraq daima diri qalmaq olmuşdur.

⁴ Necə ki, Qurani-Kərimin Ali-İmran surəsinin 178-ci ayəsində kafirlər barəsində buyurur: *وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا اِنَّمَا نُمَلِّئُ لَهُمْ خَيْرًا لَّاۡتَفْسِيْهُمۡ اِنَّمَا نُمَلِّئُ لَهُمْ* «Kafir olanlara möhlət verməyimizin onlar üçün yaxşı olduğunu güman etməsinlər. Möhlət verməyimiz daha çox

imtahan və sınağının tamamlanması, ona verdiyi vədin başa çatması üçün buyurdu: «Sən məlum günə qədər möhlət verilmişlərdənsən» (*müəyyən olunmuş günə qədər həyatdan bəhrələn*).

(*Şeytanın İlahi əmrin əleyhinə çıxaraq, Adəmi öz qibləsinə çevirməməsindən, mələklər etdiyi kimi ona təzim etməməsindən*) sonra Allah-təala Adəmə azad və xoş güzərana şərait olan məkanda yer verdi və onun məkanını (*bütün hadisələrdən*) amanında saxladı.¹ Şeytandan və onun düşmənçiliyindən qorxutdu.² Sonra düşməni onu aldatdı (*Qurani-Kərimin Taha surəsinin 120-ci ayəsində buyurulduğu kimi: فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ* «*Şeytan Adəmə vəsvəyə edərək dedi: «Ey Adəm! Səni əbədiyyət ağacı və zavalızsız mülkə tərəf yönəltməyimi istəyirsənmi?» Belə sözlərlə Adəmi aldatdı*). Sonra düşməni o Həzrətin əbədi sarayda olmasının və xeyir əməl sahiblərilə ünsiyyətinin paxıllığını çəkdiyinə görə onu aldatdı, beləliklə, (*Adəm şeytanın vəsvəsesinin təsirindən*) öz yəqinliyini itirərək şəkk və tərəddüdə düşdü.³ (*Qadağan olunmuş ağacın meyvəsindən yeməmək barədə*) öz qərarını (*Allahın əmrinə itaətdə*) süstlük və səhlənkarlığa dəyişdi (*və meyvədən yedi*). Şadlıq və sevinc yerinə xofa və qorxuya mübtəla oldu (*şeytana aldandığını görüb öz əməlindən xəcalət çəkdi*) və peşmançılığını bildirdi. Beləliklə, Haqq-təala tövbənin yolunu öyrədərək rəhmət kəlməsini ona təlim etdi⁴ və

günah edib rüsvayedicisi əzaba mübtəla olmalarından başqa bir şey deyil».

¹ *Qurani-Kərimin Bəqərə surəsinin 35-ci ayəsində buyurulduğu kimi: وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ* «*Dedik: Ey Adəm! Sən və zövcən Həvva cənnəti öz məkanınıza çevirin, onun nemətlərindən istədiyiniz qədər tam şadlıqla yeyin və bu ağaca yaxınlaşmayın. Əgər yaxın gəlsəniz, zülmkarlardan olmuş olarsınız».*

² *Qurani-Kərimin Taha surəsinin 117-ci ayəsində buyurulur: فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَ مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰ* «*Dedik: Ey Adəm! Bu sənənlə və zövcənlə düşməndir. Diqqətli olun ki, sizi cənnətdən çıxardaraq, bədbəxtliyə düşür bir iş görməsin».*

³ *Həmin ağacın meyvəsini yeməmək ona əmr edilsə də, xeyrinin, meyvəni yeməkdə olduğunu güman etdi.*

⁴ *Tövbəsini qəbul etmək istədiyinə görə, rəhmət kəlməsini ona öyrətdi ki, tövbəsinin qəbul olunması üçün Allah-təalanı onunla səsləsin.*

yenidən Behiştə (*əvvəlcə olduğu yerə*) qaytaracağına söz verdi. Sonra onu dərd-qəmli, bəla ilə dolu olan dünyaya, nəsilartırma və övladlarının doğum yerinə göndərdi.

Və¹ böyük Allah onun övladları arasından peyğəmbərlər seçdi, onlardan vəhy və risalətin təbliği üçün əhd-peyman aldı (*ki, Haqq-təala tərəfindən onlara çatdırılanların hamısını yerinə yetirəcəklər və xalqı Allahu tanımağa dəvət edərək bu yolda heç nədən çəkinməyəcəklər*).² Halbuki insanların çoxu (*onlarda fitri olan*) ilahi əhd-peymanı vəfa etmədilər.³ Beləliklə, Onun haqqını bilmədilər (*və Onu vahid saymadılar*) və Ona bənzərlər, şəriklər qoşdular. Şeytanlar onları ilahi mərifətdən (*ki, əsas və fitri məqsəd idi*) daşındırdılar (*aldatdılar*) və Allaha sitayişdən çəkindirildilər. Beləliklə, Allah-təala onların arasından Öz peyğəmbərlərini seçərək onlarda fitri olan Tanrının əhd-peymanını tələb etmək və unudulmuş neməti (*fitri tovhidi*) xatırlatmaları, təbliğ yolu ilə onlarla söhbət etmələri (*dəlillərlə danışmaları*), gizlənmiş ağılları (*ki, küfrün tozu altında gizlənmiş və zəlalətin, günahların qaranlığının təsirindən örtülmüş idi*), üzə çıxararaq işə salmaları və Allahın qüdrət nişanələrini onlara (*insanlara*) göstərmələri üçün onları bir-birinin ardınca göndərdi. (*Və onun qüdrət nişanələri bunlardan ibarətdir:*) Başlarının üstündə ucaldılmış səma, ayaqlarının altında sərilmiş yer, məişət güzəranları, məhv edən əcəllər, qocaldan və əldən salan xəstəliklər, dalbadal üzləşdikləri

¹ Həzrəti Adəm dünyada məskunlaşdıqdan və ondan çoxlu övladları və nəslə dünyaya gəldikdən sonra.

² Qurani-Kərimin Əhzab surəsinin 7-ci ayəsində buyrulur: **وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَ مِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا** «Peyğəmbərlərdən vəhy və risalətin təbliği haqda əhd-peyman aldığımızı yada sal. Səndən, Nuh və İbrahimdən, Musa və İsa ibn Məryəmdən möhkəm əhd-peyman aldıq».

³ Necə ki, Qurani-Kərimin Əraf surəsinin 172-ci ayəsində buyrulur: **وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا** «Sənin Allahının Adəm övladlarından onlar atalarının belində olduqları vaxt peyman aldığını və onlarda fitri olan Allahu tanımağı və tovhidi etiraf etmələri üçün onları özlərinə şahid tutduğunu yada sal. Sonra dedi: «Mən sizin Tanrınız deyiləmmi?» Dedilər: «Bəli, şahadət veririk ki, sən bizim Tanrımızsan». Lakin öz fitri əhd-peymanlarına vəfa etmədilər.

hadisələr. Allah-təala bəndələri göndərilmiş peyğəmbərlərdən, ya nazil edilmiş kitabdan, ya qəti dəlillərdən və ya möhkəm yoldan məhrum etmədi (və *peyğəmbərlər*) elə elçilər idilər ki, dostlarının azlığı və onlara qarşı çıxanların çoxluğu onları (*risalətin təbliğindən*) çəkəndirmədi. Elə peyğəmbərlər idilər ki, gələcək peyğəmbərin adı qabaqcadan onlara deyilmişdi və ya ondan əvvəlki peyğəmbər onu tanıtdırmışdı.¹ (*Şeytan insanların çoxunu aldatdığına və elə buna görə də fitri əhd-peymanlarına vəfa etmədiyinə, Haqqın haqqını dandığına görə, böyük Allah da hüccətin tamam olması və insanların doğru yola yönəlməsi üçün bir-birinin ardınca peyğəmbərlər göndərdi.*) Beləliklə də, əsrlər yarandı, ruzgarlar ötüşdü, atalar vəfat etdi və övladları onların yerinə keçdi. Nöqsan sifətlərdən münəzzəh olan Allah Öz vədini yerinə yetirmək, peyğəmbərliyi o Həzrətlə yekunlaşdırmaq üçün (*ondan sonra peyğəmbər göndərməyəcəkdir*) Allahın Rəsulunu (*səlləllahu əleyhi və alih*) peyğəmbərliyə seçdi. (*Çünkü o böyük insanı sonuncu peyğəmbər seçəcəyini əvvəlki peyğəmbərlərə vədə vermişdi.*) Peyğəmbərlərdən əhd-peyman almışdı,² onun əlamət və nişanələri məşhurlaşdı. Anadan olduğu vaxt əziz və bəyənilmiş (*vaxtların ən yaxşısı*) idi və o vaxtlar camaat arasında dağınıq məzhəblər, çoxsaylı bidətlər, müxtəlif təriqətlər yayılmışdı. Bir dəstə Allah-təalanı Öz yaratdıqlarına bənzədirdi³ bəziləri Onun adında təsərrüf

¹ *Öz ümmətinə onun peyğəmbərliyinin müjdəsini vermişdi. Qurani-Kərimin Səff surəsinin 6-cı ayəsində buyurulduğu kimi: وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ İsa ibn Məryəmin «Ey Bəni-İsrail, mən Allahın sizə göndərdiyi elçi və məndən əvvəlki Tövrəni təsdiqləyənam, məndən sonra adı «Əhməd» (səlləllahu əleyhi və alih) olacaq peyğəmbərin müjdəsini verirəm» dediyini yada sal».*

² *Peyğəmbərlər də onun risalətini izhar etməli və onun seçilməsini, sonuncu peyğəmbər olmasını və peyğəmbərliyin onunla sona çatmasını öz ümmətlərinə xəbər verməli idilər.*

³ *Onun xəlq edilmişlər kimi bədən üzvləri və məkanı olduğunu sanan «mucəssimə» tayfası kimi.*

edirdilər.¹ Bir dəstə isə Ondan qeyrisinə işarə edirdilər.² Beləliklə, Allah-təala o Həzrətin vasitəsilə həmin insanları azğınlıqdan xilas etdi və onun şəxsiyyətinə görə onlara nadanlıqdan nicat verdi. Sonra (*o Həzrət xalqı doğru yola yönəltdi, onları ilahi maariflə tanış etdi və xeyir-ziyanlarını bəyan etdi*) Haqq-təala o böyük şəxsiyyətə öz yaxınlıq və rəhmətinin ən yüksək dərəcəsinə əta etdi. Heç kəsin təsəvvürünə gətirə bilmədiyi məqam və rütbəni onun üçün bəyəndi, meylini dünyadan Özünə tərəf döndərdi. Onu müsibət və bələlərdən qurtararaq ruhunu Öz dərğahına götürdü. Ona və Əhli-beytinə Allahın salamı olsun! (*Camaatın qiyamət gününə qədər doğru yola yönəldilməsi üçün özünün dünyadan köçməindən əvvəl*) sələfi olan peyğəmbərlərin öz ümmətləri arasında qoyduğunu sizin aranızda qoydu. Çünki peyğəmbərlər onları aydın yolsuz və aşkar nişanəsiz özbaşına buraxmamışlar. O Həzrət də Allahınızın Kitabını sizin ixtiyarınızda qoydu. Onun halal-haramını, vacib-müstəhəblərini, nasix-mənsuxunu, ruxsət və əzaimlərini, ümum və xüsusuunu, ibrət və məsəllərini, mütləq və müqəyyədini, möhkəm və mütaşəbehini bəyan etməklə mucməllərini təfsir, müşküllərini aşkar etmişdir.³ Və o

¹ Allahın adlarını seçərək öz bütlərinə qoymuşdular. Bütperəst ərəblər Allahdan Latı, Əzizdən Uzzanı, Mənnandan Mənatı götürərək onları öz məbudları hesab edirdilər.

² Təbiəti və planetlərin hərəkətinin, vaxtın ötməsinin bütün işlərin səbəbi olduğuna inanən materialistlər kimi. Bir sözlə, bu kimi batil din və inanclar dünyanı zülmətə qərq etmişdi.

³ O Kitabın halalı: Məidə surəsinin 1-ci ayəsində olduğu kimi, **أَجَلْتُ لَكُمْ** **أَجَلْتُ لَكُمْ بِهَيْمَةَ الْأَنْعَامِ** *yəni*, «dili bağlı dördayaqlıların əti sizə halaldır və onda heç bir qadağa yoxdur». Onun haramı isə Məidə surəsinin 3-cü ayəsində göstəriləndiyi kimi **حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخَنزِيرِ** «ölmüş heyvanın əti, qan və donuz əti sizə haram və qadağan olmuşdur». Onun vacibi, Bəqərə surəsinin 43-cü ayəsində olduğu kimi **أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ** «namaz qılın və zəkət verin», müstəhəbbi isə İsra surəsinin 79-cü ayəsindəki **وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً** «naflilə namazı üçün gecənin bir vaxtı oyan», nasixi Tövbə surəsinin 5-ci ayəsindəki kimi **فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ** «müşrikləri harda görsəniz öldürün». Bu ayə süll barəsində olan ayənin nasixidir, məsələn Kəfirun surəsinin 6-cı ayəsi **لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ** *دِينٍ* «İndi ki, öz şirkinizdən əl çəkmirsiniz, sizin, din və ayinləriniz sizin, tovhid isə mənim dinim olsun», bu ayənin mənsuxudur; ruxsətləri, *yəni*,

bəndələrin işlərinin yüngülləşməsi üçün yaradılmış əhkamları, məsələn Bəqərə surəsinin 184-cü ayəsindəki kimi *فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ* «Sizlərdən Ramazan ayında xəstə və ya səfərdə olanlar, Ramazandan qeyri aylarda, xəstə və müsafir olarkən tutmadığınız günlər qədər oruc tutsun», onun əzaimləri, yəni, keçilməsi mümkün olmayan əhkamları Bəqərə surəsinin 185-ci ayəsində olduğu kimi *فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ* «Səfər etməyən və vətəninə olan hər bir şəxs ayı gördükdə oruc tutmalıdır», onun xassı, yəni, xüsusi halallar barəsində deyilən, amma mənası ümumi hallara da aid olan sözlər; Məidə surəsinin 32-ci ayəsində deyildiyi kimi *مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا* «Adəmin oğlu Qabil qardaşı Habil öldürdüyünə görə peşman olduğundan Bəni-İsrailə göstəriş verdik ki, hər kəs heç kəsi qətlə yetirməyən və yer üzündə ölümlə nəticələnən bir fəsad törətməyən bir kəsi öldürərsə, bütün camaatı öldürmüş kimidir. Bir kəsin həyat və yaşayışına səbəb olan kimsə isə sanki bütün camaatı diriltmişdir». Bu ayə Bəni-İsrail barəsində nazil olsa da mənası bütün insanlara şamildir. Onun ümumi isə Bəqərə surəsinin 47-ci ayəsində deyildiyi kimi *يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ* «Ey Bəni-İsrail, sizlərə bəxş etdiyim nemətlərimi və sizi dünya əhlindən üstün etdiyimi yada salın». Burada dünya əhli sözü ümumi mənə daşıyır və bütün dünya əhalisinə şamil edilir. Lakin onun mənası Bəni-İsrail dövrünün insanlarına məxsusdur. Onun ibrətləri isə heyrətamiz və bir növ öyüdnəsihtir, Naziat surəsinin 25 və 26 -cı ayələrindəki kimi: *فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ* «Böyük Allah Fironu axirət əzabı olan odda yanmağa və dünya əzabı olan suda batmağa mübtəla etdi, onun batması qorxan hər kəs üçün hər zaman ibrətdir. Onun məsəlləri, yəni, təşbihlərə şamil olan ayələri, məsələn Cümə surəsinin 5-ci ayəsində olduğu kimi, *مِثْلَ الَّذِينَ حَمَلُوا الصَّوَارِئَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا* «Tövrət oxuyub-öyrənməyə məmur olunan, lakin ona əməl etməyənlər böyük kitabları daşıyan uzunqulaq kimidir», onun mütləqi, yəni, qeyd vurulmamış kəlmələri, Məidə surəsinin 6-cı ayəsində olduğu kimi: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ* «Ey iman gətirənlər, namaza dayandıqda, üzünüzü yuyun», onun müqəyyədi, yəni, qeyd vurulan kəlmələri, Məidə surəsinin 6-cı ayəsində olduğu kimi *وَالْمُطَلَقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَن يَأْتِيَنَّهِنَّ أُولَئِكَ فَرُوعٌ وَفَرُوعٌ* «Dəstəmaz alarkən əllərinizi dirsəklərinizlə (birlikdə) yuyun», onun möhkəmi, yəni, mənasında səhv və şübhə yeri olmayan kəlmələri, Bəqərə surəsinin 231-ci ayəsindəki kimi: *وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ* «Bilin ki, Allah hər şeydən agahdır», onun müəşabihli, yəni, mənası aydın olmayan kəlmələri, Bəqərə surəsinin 228-ci ayəsində olduğu kimi *وَالْمُطَلَقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَن يَأْتِيَنَّهِنَّ أُولَئِكَ فَرُوعٌ وَفَرُوعٌ* «Tələgi verilmiş qadınlar iki heyzdən ibarət olan üç paklanma dövrü və ya üç heyz müddəti gözləsinlər», çünki ərəb dilində «فُرُوعٌ» kəlməsinin tək forması olan «فُرْعَةٌ» kəlməsi hicazlılar arasında

kitabın mətləbləri bilmək və öyrənmək vacib olandan¹ onu bilməməyin maneəsi olmayandan² vacibliyi sübuta yetirilmiş, sünnədə isə nəsx edilib aradan qaldırıldığı məlum olandan³ əməl edilməsi sünnədə vacib olan və ona əməl edilməməsinə də icazə veriləndən⁴ xüsusi bir vaxtda vacib olan, başqa vaxtlarda isə vacib olmayandan⁵ ibarətdir. O kitab haram olmuşlar arasında fərq qoymuşdur: Belə ki böyük günah törədənə atəş və əzab vədəsi vermiş,⁶ kiçik günaha batan kəs üçün isə bağışlanma q hazırlamışdır.⁷ Və

«**طهر**» paklanma, iraqlılar arasında isə «**heyz**» mənasındadır. Onun mucməli, Bəqərə surəsinin 43-cü ayəsində olduğu kimi: **أَقِيمُوا الصَّلَاةَ** «**Namaz qılın**», onun müşkülü Məryəm surəsinin 1-ci ayəsi kimi; **كهيص** «**Kaf, hə, yə, əyn, sad**».

¹ Böyük Allahın vahidliyini bilmək kimi, necə ki, İbrahim surəsinin 52-ci ayəsində buyrulur: **لِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ** «**Bilməlisiniz ki, odur vahid olan Allah**»,

² Fussilət surəsinin 1-ci ayəsi olan **حم** «**ha, mim**»in mənasını bilməmək kimi,

³ Nisa surəsinin 15-ci ayəsində olduğu kimi **وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِن نِّسَانِكُمْ فَاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِّنْكُمْ فَإِن شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَأْتِيَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَأْتِيَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَأْتِيَهُنَّ الْمَوْتُ** «**Sizin qadınlarınız arasında zina edən ərlilərin pis işlərinə öz içinizdən həddi-buluğa çatmış, ağıllı, ədalətli, dörd mömin kişini şahid tutun. Onlar şəhadət versələr, o qadınları öz evlərində ölüncəyə və ya Allah onları həbsdən azad edincəyə qədər saxlayın**». Deməli, bu ayənin məzmununa görə, zinakar qadınların hökmü ölüncəyə qədər öz evlərində saxlanaraq, həbs olunmaları idi. Sünnədə həbs hökmü nəsx olaraq, daşqalaq edilmə ilə dəyişdi,

⁴ İslamın ilk dövrlərində Beytül-Müqəddəsə doğru namaz qılmaq sünnəyə görə vacib idi. Quranda işə nəsx olundu. Bəqərə surəsinin 144-cü ayəsində buyrulur: **فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ** «**Kəbə evi olan, Beytül-Hərəmə tərəf namaz qılın, harada olursunuz-olun, üzlərinizi ona tərəf döndərin**»,

⁵ Cümə surəsinin 9-cu ayəsində buyrulduğu kimi: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ** «**Ey iman gətirənlər, cümə günü namaza çağırıldığınız zaman namaz qılmağa tələsin**»; Beləliklə, cümə namazı yalnız cümə gününə məxsusdur, başqa günlərdə isə vacib deyil.

⁶ Nisa surəsinin 93-cü ayəsində buyrulur: **وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمَدًا فَجَزَاؤُهُ** «**Qəsdən mömin öldürənin cəzası cəhənnəmdir və əbədi olaraq orada qalacaqdır**»;

⁷ Rəd surəsinin 6-cı ayəsində buyrulur: **وَأِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلَىٰ ظُلْمِهِمْ** «**Sənin Rəbbin camaatın etdiyi zülm və sitəmə görə bağışlayandır**». Bağışlanan zülm dedikdə, kiçik günahlar nəzərdə tutulur.

(*yenə də o kitabın mətləbləri*) azının qəbul edildiyi, çoxunun isə daha layiqli, bəyənilən olan və ilzami olmayan şeylərdən (*ibarətdir*).¹

Bu xütbənin bir hissəsi də Həcc barəsindədir

(*Kəbənin tikilməsinin bəzi sirləri, Həcc ziyarətini yerinə yetirənlərin əməlləri və imkanı olanın onu ziyarət etməsinin vacibliyi xatırlanmışdır*) Böyük Allah Beytül-Həramın ziyarətini sizə vacib etdi (*elə bir Evin həccini ki, ora daxil olanlara bir çox şey haram edilmişdir*) və onu xalqın qibləsi etdi. Həcc ziyarətini yerinə yetirənlər oraya dördayaqlılar kimi daxil olar,² göyərçinlərin (*öz yuvalarına olan*) şövqü kimi ora gəlməyə şövlə can atırlar. Pak olan Allah xalqın Onun əzəmət və böyüklüyü qarşısında baş əyməsi, izzət və səltənətinin onlar tərəfindən təsdiqi üçün o evi bir əlamət və nişanə etdi. Öz bəndələrindən dəvətini eşidib qəbul edənləri seçdi³ və fərmanını təsdiqləyərək yerinə yetirər. Onlar peyğəmbərlərin yerində dayanıb özlərini Allah-təalanın ərşini təvaf edən mələklərə oxşadırlar və Allaha bəndəlik, sitayiş müamiliəsindən (*imanın sərmayəsi ilə*) böyük qazanc götürürlər. Onun, günahları bağışlayacağını vədə verdiyi yerə (*çatmaq üçün*) tələsir, bir-birindən önə keçirlər. Pak Allah o Evi İslamın əlamət və nişanəsi, pənah gətirənlərin pənahgahı etdi, onun həccini vacib, ehtiramının qorunmasını lazım bilib ora getməyi əmr etdi. Sonra (*Qurani-*

¹ *Muzzəmmil surəsinin 20-ci ayəsində olduğu kimi* فَأَقْرُبُوا مَا تَيْسَّرَ مِنْ أَفْرَأْنِ «Mümkün olan qədər Quran oxuyun». Deməli, onun az oxunmasını da qəbul edir, çox oxunmasını isə bəndələrin öz ixtiyarına qoyub və bunu etməyən kəsin boynuna bir şey gəlməz.

² *Onların savaba çatmaq üçün həmin Evdə izdihamlı hərəkətləri, təşnə dördayaqlıların su başına toplaşması kimidir.*

³ *Ora getmək üçün Qurani-Kərimin Həcc surəsinin 27-ci ayəsində buyurulduğu kimi:* وَأَنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ «Ey İbrahim, xalqı səslə və onu həccə dəvət et. Xalq sənin tikdiyin Evə minikləri zəif, arıq dəvə olsa da belə hər uzaq yoldan atlı-piyada gələr,

Kərimin Ali-İmran surəsinin 97-ci ayəsində) buyurdu: «Beytül-Həramın ziyarəti insanlardan, ora getmək iqtidarında olanın üzərində Allahın haqqıdır. (Bu haqqı yerinə yetirmək vacibdir.) Haqq-təalaya kafir olan hər kəs (ora getməyə iqtidarı olduğu halda İlahi əmri yerinə yetirməzsə) Allah-təalaya heç bir ziyan vurmayıb, çünki Allahın dünya əhalisinə ehtiyacı yoxdur (bəndələrin ibadət və imanına möhtac deyil. Deməli, itaətsizlik edən özü ziyana uğramış olar).

2-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Siffeyndən qayıtdıqdan sonra oxuduğu xütbələrdəndir:

(Siffeyn Fəratın Şama tərəf olan qərb istiqamətində yerləşən ərazidir. Burada o Həzrətlə Müaviyə arasında olan məşhur döyüş baş vermişdir.)

Verdiyi nemətini tamamladığına, izzəti müqabilində itaət etdiyimə və məni günahlardan saxladığına görə Allaha həmd edirəm. *(Hər bir nemətin müqabilində şükür etmək neməti artırmaqdan əlavə, günah etməmək və bəndəlik üçün də bir vasitədir.)* Möhtaclıqdan qurtarmaq üçün Ondan kömək diləyirəm, çünki Onun hidayət etdiyi şəxs azmaz və Onunla düşmənçilik edib Ona itaət etməyən şəxs isə nicat tapmaz. Onun ehtiyacdən qurtardığı kəs möhtac olmaz, çünki Onun ehtiyacdən qurtarmağı *(əgər əql tərəzisi ilə ölçülsə)* eyni çəkiddə və bərabərində olan hər bir şeydən daha artıqdır, saxlanıb, qorunan hər şeydən *(xəzinələrdəki cəvahirlərdən)* daha yaxşıdır.

Şəhadət verirəm ki, bütün kamal sifətləri özündə cəmləşdirən Allahdan başqa heç bir məbud yoxdur və şəriki olmayan yalnız Odur. Şəhadət verirəm, doğru və ixləsli bir şəhadətlə *(dildə deyib qəlbə inanmadan deyil)*, diri olduqca özümüzü onunla *(kəlmeyi-şəhadətlə)* günahlardan qoruyur, qiyamətdə bizi gözləyən qorxular və çətinliklər üçün ona olan imanı azuqə saxlayırıq. Çünki kəlmeyi-şəhadət imanın şərti, ilahi ehsanı vüsətləndirən, Allah-təalanın razılığına, şeytanın isə uzaqlaşmasına səbəbdir.¹ Şəhadət verirəm ki, Məhəmməd *(səlləllahu əleyhi və alih)* Allahın bəndəsi və Onun elçisidir. Allah onu, şöhrəti bütün dünyanı bürümüş dinlə, çatan nişanələrlə *(o Həzrətin möcüzələri)*, gətirdiyi kitabla *(ki, xalqın arasındadır)*, parlaq nur və işıq saçan aydınlıqla *(əqli və nəqli dəlillərlə)*, haqla batili bir-birindən ayıran fərmanla batil şübhələri *(küfr və şirki)* aradan götürüb, xalqla dəlillər əsasında söhbət etmək, öz möcüzələrini

¹ Şeytan həmişə Adəm övladını Allaha şəriki qoşması üçün aldadır, beləliklə, kəlmeyi-şəhadət demək və ona etiqad baslamək şeytanın işinin qarşısını almağa və onu uzaqlaşdırmağa səbəb olar.

göstərmək, onları Quran ayələriylə tənbeh edərək əvvəlki ümmətlərə verilmiş əzablarla (*ibrət götürərək günah və itaətsizlikdən əl çəkmələrindən ötrü*) qorxutmaq üçün göndərdi. Onu insanların (*müxtəlif inanclara, fikir ayrılığı və azğınlığa görə*) çoxsaylı fitnələrə mübtəla olduğu bir vaxtda göndərdi. O zaman dinin kəndiri qırılmış, imanın dirəkləri sarsılmışdı, dinin əsası ixtilafli idi, işi (*əhkamı*) isə bir-birinə qarışmışdı, bu fitnələrdən qurtulmaq üçün yol daralmışdı (*ondan qaçmaq qeyri-mümkün olmuşdu*), doğru yola yönəlmək üçün heç bir vasitə yox idi. Beləliklə, doğru yol göstərmə və hidayət itib-batmış, korluq və azğınlıq yayılmışdı. Allaha asi, şeytana isə köməkçi olmuşdular. İman zəlil, onun dayaqları viran olmuş, iz və nişanələri dəyişmiş, yolları dağılıb məhv olmuşdu. İnsanlar şeytana tabe olaraq, onun yolu ilə gedir, şeytanın bulağından su içirdilər (*azğınlıq suyu içirdilər. Yəni, onun göstərişlərini qəbul edirdilər. Beləliklə, o gücləndi və*) onların köməyiylə hiylələri işə düşdü və onun küfr və azğınlıq bayrağı dalğalandı. Öz fitnələriylə (*dördəayaqlılar ayaqlarının altındakı hər şeyi tapdaladıqları kimi*), insanları tapdalayıb əzdiyi hamının sərgərdan, nadan, giriftar olduğu vaxt, dünyanın ən yaxşı yerində (*Məkkəyi Müəzzəmədə*) yuxuları yuxusuzluq, gözlərinin sürməsi ağlamaq olan ən pis qonşuların (*Məkkə əhalisi*) arasında (*fitnəkarlığa, qantökməyə və çətinliyə elə düçar olmuşdular ki, bir an belə istirahət etmirdilər*), düşüncəlisinin ağzının bağlandığı, zəlil olduğu, nadanının isə cilovu qırılmış və möhtərəm sayıldığı bir əraziyə onu (*Həzrət Məhəmmədi səllallahu əleyhi və alih*) göndərdi.

Bu xütbənin Peyğəmbər (salavatullah) nəslinin (on iki İmanın) kamalı barədə olan hissəsində buyurur:

Peyğəmbər (*səlləllahu əleyhi və alih*) nəslə o Həzrətin gizli sirrinin qoruyucusu, fərmanının pənahı (*o böyük şəxsiyyətin Haqq-təala tərəfindən əmr etdiyinə itaət göstərdilər*), o hörmətli vücudun elm xəzinəsi (*Həzrətin bildiyini onlar da bilirdilər*), o cənabın (*xalqın onlara müraciət edib bilmədiklərini soruşması üçün*) hikmətlərinin mərcəyi, kitablarının (*Quran və sünnənin*) hafizi və dininin (*müxəlif küləklərdən və düşmənlərin dağıntılarından sarsılmaması və onlara görə qorunub, saxlanılması üçün*) arxasında

dayanan dağlar kimidirlər. Allahın Rəsulu (*səlləllahu əleyhi və alih*) onların köməyilə qamətini düzəltdi (*əvvəlcə zəif və gücsüz olan dinini onların yayması sayəsində maarifi bütün dünyanı bürüyəcəək səviyyəyə qədər gücləndirdi*), bədəninin titrəyişlərinə sakitlik gətirdi (*pak İmamlar əleyhimus-salamın xidmətləri sayəsində İslam dininin düşmənlərindən olan iztirab və narahatlıqları özündən uzaqlaşdırdı*).

Bu xütbənin bir hissəsi haqdan əl çəkərək batil yola qədəm qoyanlar barəsində buyurulmuşdur (və sonra isə yenidən Peyğəmbərin Əhli-Beytini mədh etmiş, öymüşdür):

(*Xəvaric, ya münafıqlar və ya Müaviyənin tərəfdarları və ya başqaları ürəklərində*) itaətsizlik (*toxumu*) əkərək onu yalan və qəflətlə suvarıb həlakət biçdilər. ¹ (*Deməli,*) bu ümmətdən heç kim Məhəmməd (*səlləllahu əleyhi və alih*) Əhli-Beyti ilə müqayisə oluna bilməz və həmişə onların nemət və bəxşisindən (*elm və maariflərindən*) bəhrələnenlər, onlarla eyni deyildirlər (*belə isə, necə özlərini onlardan üstün bilərək xalqı öz tərəflərinə çağırırlar, halbuki*) Məhəmmədin (*səlləllahu əleyhi və alih*) Əhli-Beyti dinin əsası və təməli, iman və yəqinliyin dirəyidir. (*Çünki onların hidayəti və yol göstərmələri sayəsində İslam dini mövcuddur və Məhəmmədin (səlləllahu əleyhi və alih) Əhli-Beyti onlardır ki,*) Haq yoldan uzaq düşənlər onlara üz tutar, əlacsızlar onlara qoşularlar. İmamətin xüsusiyyətləri (*haq elmlər, ayələr və möcüzələr*) onlarda cəm olmuşdur və onların haqqıdır. Onlar barəsində (*Allah Rəsulunun*) vəsiyyəti və (*O hörmətli vücutdan*) irs aparmaq sabit olmuşdur (*Onlar hər bir baxımdan o Həzrətə daha yaxın və layiqlidirlər. Buna baxmayaraq, ümmətdən bəziləri o böyük şəxsiyyətin vəsiyyətinə əməl etməyərək onun irsini tapdalamış, yer üzündə fəsad toxumu səpmişlər.*) İndi haqq öz əhlinə tərəf qayıtmış, tərک etmiş olduğu yerə dönmüşdür (*çünki bundan əvvəl əmirlik və xilafəti qəsb, bu mənsəbə layiqli olanı isə dustaq etmişdilər*).

¹ *Dünya və axirət səadətini əldən verdilər. Rəsulullahın (səlləllahu əleyhi və alih)Əhli-Beyti isə yolunu azmışları doğru yola yönəldir, həlak olmaqdan və bədbəxtlikdən xilas edirlər.*

3-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın «Şiqşiqiyyə» adlanan xütbəsidir.¹

Agah ol! Allaha and olsun ki, Əbu Quhafənin oğlu (cahiliyyət dövründə Əbu Bəkrin adı Əbdülüzza olmuş, sonra Həzrət Rəsul -səlləllahu əleyhi və alih- onun adını dəyişərək Abdullah qoymuşdur) mənim xəlifəlik üçün dəyirmanın orta qütbü kimi (elmdə və əməldə kamillik baxımından) oduğumu bildiyi halda xəlifəliyi köynək kimi əyninə geydi.² Elm və maarif mənim feyz bulağımnda sel tək çağlar, elm və bilik səmasında qanad çalanların heç biri mənim zirvəmə çata bilməz. Sonra (Əbu Quhafənin oğlu xəlifəlik köynəyini haqsız yerə geydiyinə və camaat onu təbrik etdiyinə görə) xəlifəlik köynəyini soyunub, ondan kənara çəkildim. Öz işlərim barəsində fikirləşdim ki, əlsiz (ordu və tərəfdarsız) hücum edim (öz haqqımı tələb edim), yoxsa qocaları həlak edən, gəncləri solduran və qocaldan, möminlərin (fəsadın aradan qalxması üçün) ölüncəyə qədər əziyyət çəkdiyi kor qaranlığa (xalqın azğınlığına) səbr edim. Səbr etməyin ağıllı iş olduğunu görüb, gözlərimi toz, çör-çöp, boğazımı

¹ Həzrət xütbənin sonunda İbn Abbasa buyurdu: *يا ابن عباس تلك شِقْشِقَةٌ هَذَرَتْ ثُمَّ قَرَّتْ* «Burada zülm və sitəm vasitəsilə məndən önə keçən üç xəlifədən şikayət xalqı doğru yola hidayət coşqusuna və şövqünə görə edilmişdir. Bir dəvənin şiqşiqəsi tək səs salıb öz yerində dayanması kimi. Yəni, belə sözlər hər zaman və həmişə söylənilməz». «Şiqşiqə» lüğətdə həyəcanlandıqda və nəfəsi daraldıqda dəvənin ağzından bayıra çıxararaq boğazının alt hissəsində səsləndirdiyi, ilk baxışda dillə səhv salınan qoyunun ağ ciyərinə oxşar maddədir.

² Dəyirmanın dövr etməsi və fırlanması ortadakı dəmir mismardan asılı olduğu, onsuz dəyirman xüsusiyyətinə malik olmadığı kimi, xilafətin məndən qeyrisinin əlində olmasının da ziyarı vardır, belə olduqda o, bir küncə atılmış, küfr və zəlalətin ayaqları altında tapdanan daşa bənzər.

isə sümük tutduğu halda səbr etdim.¹ Mirasımın tarac olunduğunu görürdüm.²

(Allah Peyğəmbərinin - səlləllahu əleyhi və alihi - vəfatından sonra xəlifəliyi haqsızcasına qəsb edərək xalqı azğınlığa düşür etdikləri vaxt İslamın qorunub saxlanması, daxili inqilabın baş verməməsi və düşmənlərin ondan sui-istifadə etməmələri üçün xəlifəlikdən çəkinərək dözməyi məsləhət bildim.) Birincisi (Əbu Bəkr) öz yolunun sonuna çatıb (iki il, üç ay, on iki gündən sonra öldü. Ölməmişdən qabaq) xəlifəliyi-özündən sonra-İbn Xəttabın (Ömərin) boynuna atdı. (Seyyid Rəzi əleyhir-rəhmə deyir): Bunları bəyan etdikdən sonra Həzrət, məsəl olaraq şair Əşanın şerini (Amirin mədhi və Əlqəmənin həcvi barədə olan qəsidəsini) oxudu: شَتَّانَ مَا يَوْمِي عَلَى كُورِهَا **** وَ يَوْمَ حَيَّانَ أَخِي جَابِرٍ (Bu şeri iki cür izah etmək olar, birincisi) dəvənin donqar və palanı üstündə səfərin əzab-əziyyətinə qatlaşdığım bu günümü Cabirin qardaşı Həyyanın dostu olaraq naz-nemət içrə keçirdiyim dünənəm arasında nə qədər fərq var. (İkinci mənə isə): və dəvənin belinə minən mənimlə, səfərin məşəqqət və çətinliklərindən azad olan Cabirin qardaşı Həyyanın güzəranı arasında nə qədər fərq var.³ Çox heyrətamiz və təəccüblüdür ki, sağlığında

¹ Çox kədərlandim, çünki Əbu Bəkr və qeyrilərinin xəlifəliyində azğınlıqdan başqa bir şey görmürdüm. Tənha və köməksiz olduğumdan söz deyə bilmirdim.

² Xəlifəliyi qəsb etdilər və bundan törəyən fəsadlar yer üzündə Ali-Məhəmmədin Qaiminin-əleyhis-salam-qiyamına qədər qalacaqdır.

³ Cabirin qardaşı Həyyan Yəməmə şəhərində çoxlu qala, dövlət və sərvət sahibi, qövmünün böyüyü idi, hər il Kəsra ona qiymətli hədiyyələr göndərdiyinə görə xoş güzəran keçirir, heç vaxt səfər çətinliklərinə qatlanmırdı. Şair Əşa da Bəni-Qeys tayfasından olub, onun yaxın dostu idi. İmam əleyhis-salamın onun şerini misal çəkməkdə məqsədi birinci mənaya görə Rəsulullahın (səlləllahu əleyhi və alihi) vəfatından sonra haqqı qəsb olunaraq, ev dustağı və zülm-sitəmlərə məruz qaldığı vaxtla, Həzrət Peyğəmbərin sağlığında camaatın pərvanətək onun başına dolandığı iki gün arasında fərqi; ikinci izaha görə isə möhnət və qəm içində keçirdiyi güzəranla, özlərinin batıl məqsədlərinə çatmaqla şad-xürrəm olanlar arasında olan fərqi bəyan etmək idi. Sonra Əbu Bəkrin məkr və şeytançılıqlarını xatırladaraq buyurur.

xalqdan beyətinin geri götürülməsini istəyir. ¹ Ancaq ölümünə bir neçə gün qalmış xəlifəliyə Öməri vəsiyyəət edir. Bu iki qarətçi xilafəti dövənin iki döşü kimi öz aralarında böldülər (*dəvənin bir döşünü Əbu Bəkr, digərini isə Ömər öz əlinə götürüb sağdılar, dəvənin sahibini isə ondan məhrum etdilər*). (*Beləliklə, Əbu Bəkr xilafəti*) hamar olmayan, sərt yerdə yerləşdirdi (*Öməri özündən sonra xəlifə etdi*), halbuki Ömər sərt və acıdil idi, onunla görüş əziyyəət verici idi və (*dini məsələlərdə*) səhvləri, (*verdiyi səhv fətvalara görə*) etdiyi üzürxahlıqları saysız-hesabsız idi. ² Onunla ünsiyyəət (*həm İmamın, həm başqalarının onunla ünsiyyəti*) cilovunu bərk tutduqda burnunu yaralayıb dağıdan, cilovunu boş tutub, öz başına buraxdıqda isə süvarsini həlak edən dikbaş, itaətsiz dövəyə minmək kimi idi. Allaha and olsun, onun vaxtında camaat çətinliyə düşər olaraq, səhvə yol verdi və doğru yola qədəm qoymadan haqqdan uzaqlaşdı. Mən də bu uzun müddətdə (*on il altı ay*) dözdüm və ağır möhnətlə, qəmlə yoldaş oldum.

Ömər də öz yolunun sonuna yetişdi (*və libası tərək etməzdən öncə*) xilafət məsələsini, məni də onlardan biri güman etdiyi bir neçə adamın arasında ortaya qoydu. ³ Pərvərdigara,

¹ *Deyirdi أَقْبَلُونِي فَلَسْتُ بِخَيْرِكُمْ وَ عَلَىٰ فَيْكُم* yəni, «ey camaat, öz beyətlərinizi məndən götürərək məni xəlifəlikdən uzaqlaşdırın, mən sizlərdən yaxşı deyiləm və Əli əleyhis-salam sizin aranızdadır.

² O, cümlədən, hamilə qadının daş-qalaq olunmasını əmr etməsi. Əmirəl-möminin bununla əlaqədar olaraq buyurdu: «Əgər bu qadın günah edibsə, onun uşağının ki, bir günahı yoxdur və o, daş-qalaq olunmamalıdır. Ömər dedi: *لَوْلَا عَلَىٰ نَهْلِكَ عُمَرُ* yəni, «Əli olmasaydı Ömər mütləq fətva verməkdə həlak olardı». Bu sözü həmişə təkrar edərdi.

³ Çünki Əbu Lolo ona altı bıçaq zərbəsi vurmuşdu və o, həmin yaralar nəticəsində öləcəyini bilirdi. Xəlifəni təyin etmək üçün Şura məclisi təşkil etdi. Bu o zaman baş verdi ki, qəbilə başçıları onun yanında toplaşmış dedilər: «Yaxşı olar ki, sən razı olduğun bir kəsi özünə canişin və xəlifə təyin edəsən» və Ömər onların cavabında dedi: «Ətrafımda yığışan sizlərdən heç birinizin nə ölüsü, nə də dirisinin xilafət yükünü öz öhdəsinə götürməyini istəmirəm. Dedilər: «Səninlə məsləhətləşirik, məsləhət bildiyini söylə». Dedi: «Bu iş yeddi nəfəri layiq bilirəm. Rəsulallahdan eşitmişəm ki, onlar Behişt əhlidir. Birincisi Səd ibn Zeyddir. O, mənimlə qohum olduğuna görə onu çıxardıram. Digər 6

təşkil olunmuş şuradan və etdikləri məşvərətdən sənə pənah gətirirəm. Camaat məni necə Əbu Bəkrə bərabər tutub, mənə şəkk-şübhə ilə yanaşdı? İş o yerə çatdı ki, bu gün belə şəxslərlə (*şura üzvü olan beş nəfərlə*) bir sırada dayandım. Bununla belə (*yənə də səbr edib şurada iştirak etdim*) niş-yoxuşlarda onların ardınca getdim (*məsləhətə görə, hər yerdə onlarla razılaşdım*). Beləliklə, onlardan biri paxıllıq və kininə görə haqdan əl çəkərək batil yola qədəm qoydu,¹ başqa birisi Osmanın kürəkəni və qohumu olduğundan məndən üz

nəfər Səd ibn Əbi Vəqqas, Əbdürrəhman ibn Əuf, Təlhə, Zübeyr, Osman və Əlidir. Səd ibn Vəqqasın kobudluq və pis əxlaqdan başqa xəlifəlik üçün başqa bir maneəsi yoxdur. Əbdürrəhman ibn Əuf bu ümmətin Qarunu olduğuna görə layiq deyil. Təlhə qürur və təkəbbürünə, Zübeyr paxıllıq və xəsisliyinə, Osman qohum-əqrabasını sevdiyinə, Əli əleyhis-salam isə xəlifəliyə həris olduğuna görə layiq deyil. Sonra dedi: «Soheyb üç gün camaatla namaz qılsın, siz bu altı nəfəri öz içlərindən birini xəlifə seçmələri üçün üç gün bir evdə toplayın. Əgər onlardan beşi müttəfiq, biri onların əleyhinə olarsa, həmin bir nəfəri öldürün. Əgər üç nəfər razılaşıb, üçü onlara qarşı çıxarsa Əbdürrəhmanın da arasında olduğu üç nəfəri seçib digər üç nəfəri öldürün. Onun ölümindən və dəfnindən sonra xəlifəni təyin etmək üçün yığışdılar. Əbdürrəhman dedi: Mən və əmim oğlu Səd ibn Əbi Vəqqas bu işin içində birini təşkil edirik. Biz ikimiz xəlifəlik istəmirik, sizlərdən ən yaxşısını bu vəzifəyə seçirik. Sonra üzünü Sədə tutaraq dedi: «Gəl biz bir şəxsi təyin edib ona beyət edək ki, camaat da ona beyət etsin. Səd dedi: «Osman sənin arxanca gəlsə, mən üçüncü olaram. Osmanı təyin etmək istəyirsənsə, mən Əlini istəyirəm. Əbdürrəhman Sədin razılığını əldə etməkdən məyus olduqda Əbu Təlhəni əlli nəfər ənsarla götürüb onları xəlifə təyin etməyə vadar etdi. Üzünü Əli əleyhis-salama tərəf çevirərək onun əlindən tutub dedi: «Bir halda sənə beyət edərim ki, Allahın kitabı, peyğəmbərin sünənəsi və əvvəlki iki xəlifə Əbu Bəkrə Ömərin yoluna əməl edəsən. Həzrət buyurdu: «Qəbul edərim, bir halda ki, Allahın kitabı, Rəsulallahın sünənəsi və öz ictihadım, fikrim əsasında hərəkət edim. Sonra Əbdürrəhman o Həzrətin əlini buraxıb, Osmana üz tutub onun əlini götürüb Əli əleyhis-salama dediyini ona da dedi. Osman qəbul etdi. Sonra Əbdürrəhman üç dəfə bunu Əliyə və Osmana təkrarladı, hər dəfə onların hər birindən eyni cavab eşitdi. Sonra dedi: «Ey Osman, xəlifəlik sənindir». Ona beyət etdi və camaat da ona beyət etdi.

¹ Hətta Osmanın qatlından sonra belə o Həzrətə beyət etməyən Səd ibn Vəqqas nəzərdə tutulur,

döndərdi. ¹ Başqa iki nəfərinə (*Təlhə ilə Zübeyr rəzalət və alçaqlığına görə*) adını çəkmək rüsvayçılıqdır.

(*Ömərin ölümündən sonra, onun göstərişilə yaradılan şurada*) qövmün üçüncüsü (*Osman*) ayağa qalxdı (*haqsız yerə xəlifəlik məqamını qəsb etdi*). Yeyib bayıra getməkdən (*çox yeyib-içməkdən şişən dəvə kimi*) hər iki tərəfini şişirtmişdi (*onun işi heyvanlar kimi yeyib peyin tökmək idi və xəlifəliyə aid məsələlərə riayət etmirdi*) və onun atalarının övladları da (*onun qohumu olan Əməvilər*) onunla əlbir idilər. Onun dolaşığı ipi çözülnə qədər (*səhabələr əhdlərini pozaraq yan-yörəsindən uzaqlaşana qədər*) iştahlı dəvə bahar otlarının hamısını yediyi kimi Allahın malını (*müsləmanların beytulmalını*) yeyirdilər (*yoxsulları və bu mala haqqı olanları isə məhrum, ac saxlayırdılar*). Rəftarı qətlinin tezləşməsinə, qarnının doluluğu devrilməsinə səbəb oldu. ²

(*Osmanın öldürülməsindən*) sonra kaftarın boynunun tükü tək camaatın məni dövrəyə almasından başqa heç nə məni bu çətin və böyük işə vadar etmədi. Hər tərəfdən üstümə elə hücum çəkildilər ki, izdihamdan, camaatın çoxluğundan Həsən və Hüseyin ayaq altında qaldılar. Paltarım və əbam hər iki tərəfdən cırıldı, (*beyət etmək üçün*) qoyun sürüsü kimi məni dövrəyə aldılar. Beyətlərini qəbul edib xəlifəliyə başladıqda isə bir hissəsi (*Təlhə, Zübeyr və başqaları*) mənimlə olan beyətlərini pozdu, bir dəstə (*Nəhrəvan Xəvarici və başqaları*) beyətdən çıxdı, bəziləri isə (*Müaviyə və sair şəxslər*) Allah-təalanın itaətindən çıxdılar. Sanki, müxaliflər pak olan Allahın (*Qəsəs surəsinin 83-cü ayəsində*) «əbədi sarayı məqsədləri yer üzündə ucalıq və fitnə-fəsad törətmək olmayanlar üçün yaratdıq. Gözəl mükafat pərhizkarlar üçündür»-deyə buyurduğunu eşitməyiblər. Bəli, Allaha and olsun, bu ayəni eşidib və əzbərləyiblər. Lakin dünya onların gözlərini qamaşdırıb və dünyanın zinəti isə onları

¹ *Osmanın ana bir bacısının əri olan Əbdürrəhman ibn Əuf nəzərdə tutulur.*

² *İsrafçılıq və beytülmalın qövmünə bəxşiş olunması, yoxsullara və buna haqqı çatanlara isə qadağan edilməsi nəticəsində camaat yığılaraq xəlifəliyə qəsb etməsindən on bir il on bir ay on səkkiz gün sonra onu öldürdü.*

aldatmışdır. (*Haqqdan əl çəkərək itaətsizlik etmiş, yer üzündə fitnə-fəsad törətmişlər.*)

Ağah olun! Töxumu ortadan yaran və insanı xəlq edən Allaha and olsun, bu qədər camaat (*mənə beyət etmək üçün*) toplaşmasaydı, höccətin tamam olmasına kömək etməsəydilər, Allah-təalanın zalımın (*zülüm vasitəsilə*) doyması və məzlumun (*onun zülmündən*) ac qalmasına razılaşmamaları üçün üləmalardan aldığı əhd olmasaydı xəlifəlik dövəsinin yüyənini hər an onun hörgücünün üstünə atardım¹ xəlifəliyin sonuna əvvəlcə verdim kasada su verərdim. (*Əvvəllər də bu işi etmədiyim kimi indi də kənara çəkilər, xəlifəliyi tərək edib camaatı azğınlıq içində buraxardım, çünki*) bilirsiniz ki, sizin bu dünyanız mənim üçün dişi keçinin asqırığı qədər dəyərsizdir.

Deyirlər, Həzrət bu sözləri buyurduqda İraq kəndlilərindən olan bir kişi ayağa qalxaraq ona bir məktub verdi. O Həzrət məktubu oxumağa başladı. Oxuduqdan sonra İbn Abbas dedi: «Ey Əmirəl-möminin, kaş ki, sözünü kəsdiyini yerdən nitqinə davam edəydin. O Həzrət buyurdu: «Heyhat, ey İbn Abbas (*belə sözlər bir daha deyilməyəcək, sanki*) səslənib, sonra yenidən öz yerində duran dövənin şişiqəsi idi.» İbn Abbas dedi: «Allaha and olsun, mən heç bir sözün kəsilməsinə o Həzrətin öz sözünün istədiyi yerə çatdırmadan kəsilməsi qədər kədərlənməmişdim».

(*Seyyid Rəzi əleyhirəhmə deyir:*) Bu xütbədə Həzrətin (*ikinci xəlifə Ömər barədə*) كَرَاكِبِ الصَّعْبَةِ إِنَّ أَسْنَقَ لَهَا حَرَمَ وَ إِنَّ أَسْنَسَ لَهَا تَقَحَّمْ dedikdə məqsədi budur ki, itaətsiz dövəni minən şəxs hər zaman onun cilovunu bərk tutsa, dövə itaətsizlik edib burnunu dağıdar, əgər cilovunu boş tutsa onu möhkəm çırpıb tullayar, bir daha sahibinə qayıtmaz. أَشْنَقَ النَّاقَةَ dövəyə minib cilovu vasitəsilə başını yuxarı dartmağa deyilir, وَشَنَقَهَا də deyilər, İbn Sikkitin «İslahul-məntiq» kitabında deyildiyi kimi, belə ki, Həzrət أَشْنَقَ لَهَا buyurur أَشْنَقَهَا demir, bu iki söz eyni bir mənada işlədilməsinə baxmayaraq, o Həzrətin لَهَا أَشْنَقَ deməsinin səbəbi bu sözün əvvəlki

¹ Xilafət dövəsi istədiyi yerə getsin, istədiyi tikanlıqda otlasın, hər zalım və fasiqin azğınlığına tuş gəlsin.

cümlədəki لَهَا أُسْلَسَ ilə həmvəzn olması üçündür. Sanki, o Həzrət belə buyurub: Dəvəyə minən onun başını cilovuyla yuxarı dartsa, yəni, cilovu dəvənin üstündə möhkəm saxlasa dəvənin burnu dağılar. Hədisdə buyurulur: Allahın Rəsulu dəvənin üstündə olduğu halda camaata xütbə oxuyurdu.

قَدْ شَنَقَ لَهَا وَ هِيَ تَفْصَعُ بِجَرَّتِهَا - yəni, dəvənin cilovunu dartıb saxlamışdı, dəvə boğazından çıxardığı bir şeyi çeyniyirdi. (Bu hədisdən məlum olur ki, «شَنَقَ» və «أَشَنَقَ» eyni mənalı sözlərdir.) أَشَنَقَ sözünün شَنَقَ ilə eyni mənada olmasına başqa bir dəlil isə Ədiyy ibn Zeyd İbadinin aşağıdakı beytdə söylədiyi sözdür.

سَائِهَا مَا تَبَيَّنَ فِي الْأَيْدِي وَإِشْنَأُهَا إِلَى الْأَعْنَاقِ

Cilovları bizim əlimizdə olmayan itaətsiz dəvələr ram olurlar, onlar pis dəvələrdir.

4-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Təlhə və Zübeyrin öldürülməsindən sonrakı*) xütbələrindəndir. Azgınlıq və nadanlığın zülmətində olduğunuz vaxt bizim səbəbimizə doğru yola qədəm qoydunuz, uca zirvələrə yüksəldiniz (*böyüklük və şərəf əldə etdiniz*) və bizim vasitəmizlə ayın son gecələrinin qaranlığından (*küfr və şirkin ən son həddindən*) sübhün nuruna (*İslam dininə*) çıxdınız. (*Bədbəxtlik və sərgərdanlıqdan xilas oldunuz. Deməli, sizin boynunuzda böyük haqqımız var və onun qədrini bilməlisiniz.*) Kar olsun yol göstərən fəryaddan nəsihət almayan qulaq.¹ Uca səsdən (*Allahın buyurduqları və Həzrət Peyğəmbərin kəlamlarından*) ağırlaşaraq kar olan qulaqlar asta səsi (*Allahın, Peyğəmbərin moizə və öyüd-nəsihətləri onlara təsir etmədiyi halda, sözsüz ki, mənim çağırış və nəsihətimin də təsiri olmayacaqdır*) necə eşidə bilər? Allah xofu və qorxusundan narahat olan qəlblər rahat olsun. (*Bu, İlahi əzabdan qorxaraq haqqın yolundan dönməyənlər üçün duadır.*) Daima sizlərdən xəyanət, vəfasızlıq və əhdinizi pozmağınızın nəticələrini gözləyirəm. Qiyafələrinizə baxmaqla (*şeytanın müjdəçisi olan*) aldadıcı bər-bəzəyin sizi aldatdığını anlayıram. (*Deməli, mənə göz yumub haqq-ədalətdən heç bir bəhrəsi olmayan başqa birisinə üz tutmağınız təəccüblü deyil.*) Təqva libası və dindarlıq köynəyi məni sizlərdən gizlətdi (*heç vaxt pozğunluq libası geyinmədiyimə və Allahın istəyinin əksinə heç bir iş görmədiyimə görə məndən əl çəkib başqalarına beyət etdiniz*), batinimin səfası sizləri tanımaqda gözümü açdı (*sizin hiylə, məkr, nifaq və ikiüzlülüyünüzü anladım*). Azgınlıq yollarında hamınızın bir-birinizin dövrəsinə topladığı, yolu azdığı, yol göstərəniniz olmadığı zaman (*cəhalət və nadanlıq biyabanında elm və biliyə təşnəlikdən ölmək üzrə idiniz*) sizə yol göstərmək üçün ayağa qalxdım. Quyu qazırdınız, ancaq su əldə etmirdiniz (*sizi həlak olmaqdan və*

¹ *Onun sözlərinin aqibətini düşünməyənlər. Bu lənət Təlhə, Zübeyr və Müaviyə kimi haqq yoldan üz döndərən müsəlmanların dininin yolunu kəsərək onları azdıranlara aiddir.*

bədbəxtlikdən xilas etdim). Bu gün sizin üçün bəyan sahibinin bağlı dilini açdım (sizin hidayətiniz və əminiliyiniz üçün bu xütbədə mənim halımdan bəhs edən rəmz və sirləri bəyan etdim. Buna görə də) mənim əleyhimə çıxanın (itaətimdən boyun qaçıranın) rəyi uzaq olsun (çünki batil yola qədəm qoymamışam). Haqqı tapdığım gündən ona şəkk-şübhə etməmişəm. ¹ (Necə ki,) Həzrəti Musa öz-özündən qorxmurdu (o özünün haq və doğru olduğuna, sehrkar və cadugərlərin məğlub olacaqlarına əmin idi). O, nadanların qələbə çalmasından və azğınlıq ərbablınının qabağa düşməsindən (bunun nəticəsində camaatın yolunu azmasından) qorxurdu. ² Bu gün biz və siz haqla batil yolda qarşılaşdıq (mən haqq yolunda, siz isə batil yolda), suya əmin olan (mənim sözlərim və əməllərimə tabe olan, heç vaxt) susamaz (küfr, şirk, nifaq vadisində heyran və sərgərdan qalmaz).

¹ *Həmişə möhkəm dayanmışam və batil heç vaxt mənə yol tapa bilməmişdir. Təlhə, Zübeyr və s. düşmənlərin qarşısürmə və qələbəsindən qorxmamışam. Mənim qorxum onların öndə olmalarına görə xalqın yolunu azmasından olmuşdur.*

² *Musanın sehrkarlarla üzləşdiyi, ona iman gətirən hər kəsin azğınlıqdan qurtulduğu, əleyhinə çıxanların isə dünya və axirətdə Allahın əzabına düşər olduğu kimi.*

5-ci xütbə

Allah Peyğəmbərinin (*səlləllahu əleyhi və alih*) vəfatından sonra, Abbas ibn Əbdülmüttəliblə Əbu Süfyan ibn Hərbin beyət etmək məqsədilə o böyük şəxsiyyətin hüzuruna müşərrəf olduğu vaxt Həzrətin (*əleyhis-salam*) buyurduğu kəlamlarındandır. ¹

Ey camaat! Nicat və qurtuluş gəmiləri ilə fitnə dalğalarını yarıb keçin.² Müxalifət yolundan dönərək bayıra addım atın və öyünmək, lovğalıq tacını başınızdan yerə qoyun (*fitnə-fəsad dalğasından amanda qalmaq üçün Əbu Bəkrin Bəni-Teym və Ömər in Bəni-Ədi tayfaları ilə yola gedin. Çünki* qol-qanadları (*dostları və tərəfdarları*) ilə qiyam edən nicat tapar, təslim olaraq (*dost və tərəfdarları olmadığına görə*) bir күncə qısılan rahatlıq tapar. (*İndi bizim köməyimiz yoxdur, öz haqqımızı tələb etsək*) bu, iyələnmiş (*təmiz olmayan*) su, yeyənin boğazında qalan tikə kimidir. (*Belə bir vaxtda öz haqqından keçərək səbr etməyim daha yaxşıdır. Çünki*) meyvəni yetişməmiş dərən yararsız torpaqda əkin əkən kəs kimidir. (*Tənha və*

¹ Həzrət Peyğəmbər dünyadan köçdükdən sonra, camaat bəni-Saidənin «Səqifə»sinə, yəni, Ənsarların yığıldığı yerə toplanaraq Əbu Bəkrin xəlifə təyin etdilər. Əbu Süfyan daxilən İslam dininin düşməni olduğuna görə müsəlmanlar arasında fitnə salmaq istəyirdi. Bu məqsədlə də bir neçə adamla Abbas ibn Əbdülmüttəlibin yanına gedib dedi: «Mənim narahatlığım və təəccüblənməyim xəlifəliyin bəni-Haşimin əlindən çıxaraq Bəni-Teymə keçməyinə görədir. Qorxuram ki, sabah bu kobud kişi, yəni, bəni Ədidən olan Ömər ibn Xəttab bizə hakim kəsilərək hamımızı özünə tabe etsin. Ayağa qalx, Əlinin yanına gedək, ona beyət edək. Sən peyğəmbərin əmisi olduğuna və Qureys tayfası da mənim sözüümü eşitdiyinə görə bizə qarşı çıxanların hamısını öldürərik». Sonra bir dəstə ilə beyət etmək üçün o Həzrətin yanına gəldilər. Əmirəlmöminin əleyhis-salam Əbu Süfyanın məqsədinin müsəlmanların arasına ixtilaf salıb, nifaq yaratmaq olduğunu bildiyinə görə bu kəlamları buyurmuşdur.

² Bizim itaət və tabeçilik gəmimizə minərək özünü fitnə-fəsad dənizinin fırtınalarından xilas edin. Sizin din və dünyanızın xeyri bundadır.

tərəfdarlığının olmadığı belə bir vaxtda xəlifəliyi tələb etməyim kal meyvə dərmək və yararsız torpaqda əkin əkmək kimi ziyandan başqa heç bir xeyri yoxdur.) Buna görə də (tənha və köməksiz olduğumdan) bir söz desəm (öz haqqımı tələb etsəm) «padşahlıq və hakimiyyət tamahına görədir» deyəcəklər (necə ki, Ömər bu sözü dəfələrlə demişdir). Sakit oturub, dinməsəm «ölümdən qorxur» deyəcəklər. Heyhat! Bu qədər qorxulu və ardıcıl hadisələrdən sonra mənim haqqımda belə güman olunmasına layiq deyildim. Əslində isə, and olsun Allaha, Əbu Talib oğlunun ölümə meyli südəmər uşağın anasının düşünə olan meylindən daha artıqdır. (Deməli, xəlifəlik məsələsində sükut etməyim ölüm qorxusuna görə deyil.) Sükut etdiyim, qərq olduğum gizli elmə görədir. Bildiklərimi üzə çıxarıb aşkar etsəm sizlər dərin quyuda titrəyən kəndir tək hər an titrəyər və əzab çəkərsiniz. (Buna görə də qəzavü-qədərli razılışıb, dözməyim məsləhətdir.)

6-cı xütbə

(Təlhə və Zübeyr beyətlərini pozaraq, qaçdıqları zaman) Təlhə və Zübeyri təqib etməmək, onlara qarşı müharibəyə hazırlıq görülməməsi barədə İmam Əlidən rica edildiyi (İmam Həsən əleyhis-salam xahiş etmişdi) vaxt Həzrətin (əleyhis-salam) buyurduğu kəlamlardandır:

And olsun Allaha, mən yatmış kaftar kimi deyiləm ki, ovçu bir müddət pusquda duraraq aldatmaq üçün əli və ya çubuğu onu tutana qədər *(yuxudan sıçrayıb qalxaraq, heç kəsi görmədən səsin dalınca yuvasından çıxması üçün)* yavaş-yavaş yerə vursun. *(Qoymayacağam ki, düşmənlər müsəlmanları aldadıb, fitnə və qarışıqlıq salsınlar. Belə isə) nə qədər ki, sağam haqqa üz tutan, itaətkar və məni eşidənlərlə birgə qılinc çalacam, haqqdan üz döndərən, ona şək-şübhə ilə yanaşan günahkarla müharibə edəcəyəm. Allaha and olsun, Həzrət Peyğəmbər vəfat edəndən bu günə qədər məni həmişə öz haqqımdan məhrum edib qadağa qoymuşlar və işimdə tənha qalmışam.*

7-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(ona qarşı çıxanların məzəmmət edilməsi haqda olan)* xütbələrindəndir.

Onlar öz işlərində şeytana etimad etdilər. Şeytan da *(başqalarını azdırmaq üçün)* onları öz şərikinə və tələsinə çevirdi. Sonra onların köksündə yumurta qoyaraq cücə çıxardı və tədricən *(özünə itaət etdirənə qədər)* onlarla təmasda oldu. Onların gözləri ilə görür, dilləri ilə danışır. *(Söz və əməllərində ona tabe olurdular)* sonra onları azğınlıq atına mindirərək mənasız sözləri nəzərlərində bəzəkli göstərdi. Onların işləri şeytanın öz qüdrətində şərikin edib onun dili ilə öz səhv və batil sözlərini dediyi bir kimsənin işi kimi idi.

8-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın müvafiq vaxtda Zübeyri nəzərdə tutaraq buyurduğu kəlamlarındandır. ¹ *(Həzrət buyurdu:)*

Zübeyr güman edir ki, Əliyə beyət edərək ürəyində əleyhinə olub. Öz beyətində qalıb və iddia edir ki, batində onun əksini gizlətmişdir. Buna görə də *(dediklərinin doğruluğu məlum olsun deyə)* dəlil və sübut gətirməlidir. Əgər heç bir dəlili olmasa onun beyəti öz qüvvəsində qalır və müti olmalı, itaət etməlidir.

¹ Zübeyr əhdini pozaraq Həzrətlə müharibə etmək qərarına gəldiyindən Həzrət ona buyurdu: «Sən mənə beyət etmişən. Mənə tabe olmağın vacibdir». Cavabında dedi: «Beyət zamanı tövriyyə etdim. Yəni, dildə deyib ürəyimdə onun əksini niyyət etdim».

9-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın kəlamlarındandır. (*Burada Təlhə, Zübeyr və onların Cəməl döyüşündəki yoldaşları pislənilir, qınanır.*)

İldırım kimi güruldayaraq qorxutdular və şimşək tək çaxaraq yerlərindən qopdular. (*Boş sözlərlə, səs-küylə fitnə-fəsad törətdilər və müharibəyə şərait yaratdılar.*) Bu coşqu və gurultuya baxmayaraq, döyüş vaxtı aciz və qorxaq idilər. Biz iş görənə qədər səs salıb qorxutmuruq. (*Sözlərimiz əməllərimizlə əlaqəlidir*) yağmayana qədər sel axıtmırıq.¹

¹ Yağış yağmamış selinin gəlməsi mümkün olmadığı kimi, əməli olmasa söz danışan adamın qalib gəlməsi də mümkün deyil.

10-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın («Cəməl» döyüşünün səhabələri barəsindəki) xütbələrindəndir.

Agah olun ki, şeytan öz dəstəsini və qoşununu (*insanları günaha salmaq üçün*) toplayaraq (*dində fitnə-fəsad yaratmaq üçün*) öz ordusunun süvarilərini və piyadalarını yığsa da, (*dünya və din işlərində*) bəsirətim məndən ayrılmaz. (*Heç vaxt qəflət və unutkanlığa düşər olmam ki, şeytanın və onun kimilərin dəstəsinə daxil olum.*) Nə haqqı əynimə (*cəhalət və nadanlıq libasında*) geymişəm, nə də o mənim üstümə (*batil libasında*) geyindirilib (*Şeytan və ona tabe olanlar haqqı azgınlıq paltarında mənə geyindirməmişlər*). Allaha and olsun, onlar (*dinin düşmənləri və haqdan əl çəkərək şeytana qoşulanlar*) üçün hovuz doldurub suyunu özüm çəkəcəyəm (*döyüş meydanı düzəldib onları məhv edəcəyəm*). Belə ki, bu hovuz ayaq qoyan hər bir kəs bayıra çıxmayacaq. Bayra çıxsa belə, bir daha ona doğru qayıtmayacaq (*o meydana qədəm qoyan sağ qalmayıb öləcək. Xilas olub qaçan isə bir daha geri dönməyəcək*).

11-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın «Cəməl» döyüşündə (*Aişənin dəvəyə mindiyi döyüşdə*) döyüş bayrağını övladı Məhəmməd ibn Hənəfiyyəyə verdiyi vaxt ona xitabən buyurduğu kəlamlarındanır: ¹

Dağlar yerlərindən qoparılsa da, sən öz yerindən tərpənmə. (*Sən döyüş meydanında dağdan möhkəm olmalı, qaçmamalısan.*) Dişlərini bir-birinə sıx (*özünü müharibənin çətinliklərinə alışdır*). Başını Allaha tapşır (*döyüşdə başından keç, ya bütün fikir və xəyallarını Allaha bağla*). Ayağını mismar tək torpağa mıxla (*döyüş meydanında möhkəm dayan, düşmənin çoxluğundan qorxma*). Qoşunun sonunu görüncəyə qədər bax (*bütün düşmənlər məğlub olmayanadək arxayınlaşma və ya öz işində uzaq görün olman üçün onların ən son hiylə və tədbirlərini nəzərdə tut*). Gözlərini yum (*düşmənlərin hiylə və tədbirlərini bildikdən sonra hər tərəfə baxma və onların qılınclarının parıltısından vahiməyə düşmə*). Bil ki, qələbə və fəth pak olan Allahdandır. (*Döyüş qaydalarına əməl etdikdən sonra, əgər Allahın istəmə qələbə və zəfər sənə nəsis olacaqdır.*)

¹ O Həzrətin oğlu Məhəmməd anası Cəfər ibn Qeysin qızı Xəvlənin bəni-Hənifə qəbiləsindən olmasına görə ibn Hənəfiyyə kimi məşhurlaşmışdı.

12-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın kəlamlarındandır. «Cəməl» döyüşündə Allah o Həzrətə qələbə nəsib etdikdən sonra Həzrətin yoldaşlarından biri dedi: «İstəyərdim qardaşım filankəs də bu döyüşdə bizimlə olaydı və Allahın sənə düşmənlərin üzərində necə qələbə çaldırıldığını görəydi». Həzrət buyurdu: «Sənin qardaşının meyli və istəyi də bizimlədirmi?» Dedi: «Bəli». Həzrət buyurdu: «O da bu döyüşdə bizimlə olmuşdur». *(Bizi istəyənlərdən hətta)* kişilərin belində və qadınların bətnində olanlar da bizimlə birgə qoşunumuzda olmuşlar *(yəni, olmuş kimidirlər)*. Tezliklə ruzigar onları insanın burnundan qəfil axan qan kimi meydana gətirib zahir edəcəkdir. Onların *(xidmət və yayılmalarının)* səbəbinə iman güclənəcəkdir. *(Bizim düşmənlərimiz onlar tərəfindən məğlub ediləcəklər)*.

13-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Bəsrə şəhəri və əhalisini məzəmmət etdiyi kəlamlarındanıdır: ¹

Ey camaat, siz bir qadının (*Aişənin*) qoşunu idiniz və dilsiz bir heyvana (*Aişənin dəvəsinə*) tabe olmuşdunuz. Onun səsi ilə (*onun ətrafına toplaşıb*) idarə olunurdunuz damarları kəsildikdə (*öldürüldükdə*) isə hamiləliklə qaçdınız. ² Sizin əxlaq və xasiyyətiniz süst, əhd-peymanınız boş, inancınız ikiüzlü, şəhərinizin suyu şor və dadsızdır. ³ Sizlərin arasında yaşamış hər kəs öz günahının girovuna çevrilmişdir. ⁴ Sizləri tərk edən hər kəs Pərvərdigarının rəhmətini dərk etmişdir. (*Çünki sizinlə birlikdə olma günahının cəzasından xilas*

¹ *Cəməl döyüşündə və Bəsrə fəth edildikdə Həzrət buyurdu ki, carçı şəhər əhalisini cümə namazına çağırınsın. Cümə günü hamı toplaşıb O Həzrətlə bir camə məscidində namaz qıldılar. Sonra Həzrət qiblənin divarına söykənərək dayandı. Allaha həmd-səna etdikdən, Həzrət Peyğəmbərə salamdan, mömin kişi və qadınlar üçün istiğfar etdikdən sonra bu kəlamları buyurdu.*

² *Cəməl döyüşündə Aişənin kəcavəsini zirehlə örtüb dəvəyə mindirmişdilər, qoşunun arasında bayraq əvəzi kimi saxlayıb ətrafına yığılmışdılar. Aişə onları döyüşə həvəsləndirir, onlar isə kəcavənin başına fırlanaraq meydan oxuyur və həlak olurdular. Böyükləri isə fəxrlə dəvənin cilovunu tutur, hər biri torpağa düşdükcə başqa birisi onun yerini tuturdu. Nəhayət, kəcavə və dəvəyə çoxlu yaralar vuruldu. Dilsiz-ağızsız heyvan hadisənin dəhşətindən və yaralarının yanğısından fəryad edirdi. Onlar, dəvə üç ayağı vurulub artıq ayaq üstə dayana bilməyə qədər daha da çox toplanıb dəvəni dövrəyə aldılar. Həzrət Əli buyurdu: «Onu şeytan saxlayıb, onu qılınclayın» Qılınc vurulduqca dəvə yerə yixildi və camaat qaçdı. Deməli, din və dünyalarının məsləhətini bir qadının ixtiyarına verən, dəvəyə tabe olanlar alcaq insanlardır.*

³ *Dənizə yaxınlığı çoxlu qorxulu xəstəliklər, mədə pozuntularına səbəb olurdu və bunun nəticəsində də zehni gerilik, düşüncəsizlik və kütlük yaranırdı.*

⁴ *Çünki ya sizinlə birlikdə olduğundan, ya da sizləri günahdan çəkəndirmədiyinə görə günaha düşər. Hər iki halda özü öz günahının asirinə çevrilmişdir.*

olmuşdur.) Mən sizin məscidi (*suda batan*) gəminin sinəsini görürmüş kimi görürəm. Allah-təala bu şəhərin yuxarisından və aşağısından əzab göndərmişdir (*göydən yağış, yerdən isə dənizin suyunun daşması*) ki, onda olanların hamısı qərq olmuşdur. Başqa bir rəvayətdə deyilir (*Həzrət buyurub*): Allaha and olsun, sizin şəhəriniz batacaqdır. Onun məscidini (*suda batan*) gəminin sinəsi və ya sinəsi üstə yatmış dəvəquşu kimi görürəm. Başqa bir rəvayətdə göstərilir ki, (*buyurdu: suda batan məscidi*) dənizdə batan toyuğun sinəsi kimi (*görürəm*).¹

¹ *Deyirlər ki, bu hadisədən sonra Bəsrə iki dəfə su altında qalmışdır. İlk dəfə əl-Qadir-Billahın xəlifəliyi dövründə, ikinci dəfə isə əl-Qaim-Biəmrillahın dövründə yüksəklikdə tikilmiş came məscidinin çixıntularından başqa bütün şəhəri su basmışdı.*

Nəql olunur ki, bu xütbənin sonunda Həzrət Bəsrə camaatına ürək-dirək verərək buyurmuşdur: «Məqsədim budur ki, söhbətimdən ibrət alasınız və bir daha zəmanənizin İmamına qarşı qiyam etməyəsınız.»

14-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın əvvəlki (*Bəsrə şəhəri və onun əhalisini məzəmmət etdiyi*) bəyanına bənzər kəlamlardır:

Sizin şəhərin torpağı suya (*dənizə*) yaxın, səmadan uzaqdır. (*Çünkü çökəklikdə yerləşmişdir. Yaxud rəzil əxlaqınıza görə İlahi rəhmət sizdən uzaqdır.*) Sizin ağılınız yüngüldür və helminiz, səbriniz lazım olmayan yerlərdə işlədilir (*öz din və dünyanın məsləhətini bir qadının əlinə verib dəvəyə itaət etdiyiniz kimi*). Buna görə də (*ağlınız yüngül, helminiz nöqsanlı olduğuna görə*) oxatanlar üçün hədəf, yeyənlər üçün loxma və hücum edənlər üçün ovsunuz.¹

¹ *Düşüncəsizliyiniz və nadanlılığınıza görə sizi öz hədəfinə çevirib, malınızı yeyən və sizi çətinliyə salan özgə qoşununu öz diyarınıza buraxdınız.*

15-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın öz xəlifəliyi dövründə müsəlmanlara qaytardığı torpaqlar barədə kəlamlarındanındır. Bu, Osmanın (*xəlifəliyi dövründə qohumlarına və ehsana layiq olmayanlara*) bağışladığı torpaqlar idi.

And olsun Allaha, Osmanın bağışladığını tapsam, onunla qız ərə verib kəviz alsalar belə sahibinə qaytaracağam. Çünki ədalət və düzlükdə (*camaat üçün din və dünya işlərində*) açılma və genişlik var. Ədalət və düzlük dar gələn şəxsə (*ona uyğun rəftar etməkdə aciz olana sözsüz ki,*) zülm və sitəm daha dar (*daha aciz və gücsüz*) olar.

16-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Mədinə şəhərinin əhalisinin onunla beyət etdiyi zaman buyurduğu xütbələrindəndir.

Mənim əhdim dediyim sözlərdədir və onların hamısına zəmanət verirəm. *(Sözlərimin doğruluğu şübhəsizdir və onda batıldan əsər-alamət yoxdur.)* Ruzigarın hadisələri və ibrətləri qarşıda olan günahın cəzasından və dünyadakı dəyişikliklərdən saxlayan şəxsi təqva və pərহizkarlıq şübhələrə düşməkdən *(haqqın batil və halalın haramla səhv salındığı şeylər)* saxlayar. Ağah olun ki, əzab və bəla *(fikir ayrılığı və cahillik)* Allahın Peyğəmbərinizi seçdiyi gün *(cahiliyyət dövrü)* kimi sizlərə qayıtmışdır. And olsun haqq olaraq Peyğəmbəri göndərəne ki, sizlərdən ən aşağıda olan ən yüksək məqama yüksələne, sizlərdən ən yüksəkdə olan isə ən aşağı məqama düşənə qədər bir-birinə qarışacaqsınız. ¹ *(İmtahan əleyində)* ələnəcək, bir-birinizdən ayrılacaq, *(qaynayıb daşan zaman)* kəfkirin xörək qazanının dibini qarışdırdığı tək qarışdırılacaqsınız. İslamda qabağa düşən, *(Təlhə, Zübeyr və başqaları kimi Peyğəmbərin yanında)* qədri və məqamı olmayanlar önə keçəcəklər *(irəli düşənlər, hamıdan əvvəl İslama iman gətirənlər Allahın peyğəmbərinin yanında böyük məqam və hörmət sahibi olanlar)* əlbətdə dayanacaqlar. Allaha and olsun, heç bir sözü gizlətmədim, *(deməli olduğunu dedim)* heç vaxt yalan danışmadım. Bu məqam *(sizin beyətiniz)* və bu gün *(beyət üçün toplaşmanız)* barədə mənə xəbər verilmişdi *(Allahın Rəsulu mənə xəbər vermişdi)*. Ağah olun ki, günahlar yüyəni qırmış azgün atlara bənzər ki, ona minən günahkarları od-alova atar. Təqva və günahdan çəkinmək isə yüyəni sahibinin əlində olan ram edilmiş dəvələrə bənzər. Onlara minənləri behiştə daxil edərlər. Təqva və günahdan çəkinmə haq və doğru yol, günahkarlıq isə batil və həlakət yoludur. Bu hər iki yolun öz əhli var. Batil yolun yolçuları çox olsalar

¹ Əgər haqqa göz yumub, Allah və Peyğəmbərin buyurduqlarına itaət etməsəniz aranızda fitnə-fəsad düşəcək. Sizin əzizləriniz xar, xar olanlarınız əziz olana qədər alt-üst olacaqsınız.

*(qəribə deyil, çünki) əvvəlki dövrlərdə də çox olub və günaha batıblar. Əgər haqq azalarsa onun artmasına ümid var.*¹ Haqq zəifləyərsə güclənməsi çətin olar.² *(Bundan sonra Seyyid Rəzi əleyhir-rəhmə buyurur:)*

Deyirəm: bu qısa söz *(İmam əleyhis-salamın)* söz gözəlliklərindən bəzilərini özündə daşıyır. Mədh edənlərin öz dərk etdikləri kimi tərifi ona çatmaz. Bu sözlərin heyranlığından olan xeyir, xudpəsəndliyin xeyrindən çoxdur.³ Dediklərimizə əlavə olaraq bildirirəm ki, o Həzrətin sözlərində heç bir dilin vəsf etmək gücünə malik olmadığı, heç bir insanın dərinliklərini dərk edə bilmədiyi fəsaḥət var. Bəyan etdiyim sifətləri dərk etmək bütün ömrünü fəsaḥətə həsr edib onun kök və əsasını əldə edən şəxslərdən başqa heç kəsə nəsisb olmur. Bu sözü alimlərdən başqa kimsə qavraya bilməz.

¹ *Bu zühur vaxtında və haqq dövlətinin zamanında olar.*

² *Zühurdan başqa vaxt haqqın batili aradan götürməsi çətinidir. Buna görə Həzrət bunları buyurmuşdur.)*

³ *Fəsaḥət sahiblərinin O Həzrətin bəyanının gözəlliyinə olan heyranlıqları Həzrətin kəlamını dəqiq və incəlikləri ilə dərk edə bilməyində olan xudpəsəndliklərindən çoxdur. Çünki O Həzrətin sözlərində aqlın, bəsirətin nuru ilə dərk etdiyi və dilin bəyan etməkdə aciz qaldığı kifayət qədər yeniliklər var.*

Bu xütbənin bir hissəsidir

Qarşısında Cənnətlə Cəhənnəm olan¹ hər bir kəs asudə deyil.² *(Birinci, saleh əməllərlə) cəld səy göstərən (İlahi əzabdan) nıcat tapmışdır. (İkinci) Haqqı axtaran ki, tənbəldir və (Allahın rəhmət və bağışlamağına) ümid edir. (Üçüncü) Təqsirkar (haqqa göz yuman), ilahi atəş və əzab içində həlak olandır.*³ Yolun sağı və solu ilə getmək azğınlığa gətirib çıxarar. Doğru yol orta yoldur *(ondan kənara çıxmaq olmaz. Çünki) qorunmuş kitab (Qurani-Kərim) və peyğəmbərliyin nişanələri (Həzrət Rəsulun sünnəsi) onu (şahid) göstərir. Bu doğru yoldan (xalis ədalətdən) Allah Peyğəmbərinin yolu, sünnəsi əldə olunur və işlərin sonu (dünya və axirətdə insanlar) ona doğru qayıdır. Haqdan qeyrisini iddia edən hər kəs həlak oldu, yalan danışan hər kimsə ziyan gördü. Nadan camaatın arasında haqqı bəyan edən hər kimsə həlak olur. (Onların əllərindən və dilindən ziyan görünür və ya öldürülür.) Öz məqam və qədrini bilməyən kişiyə cəhalət və nadanlıq bəs edər.*⁴ Təqva və günahdan çəkinmək üzərində qurulmuş sarsılmaz əsas və möhkəm dayaq məhv olmaz, camaatın əkdiyi onun təsirindən susuz qalmaz.⁵ Öz evlərinizdə gizlənin *(fitnə-fəsad üçün bayıra*

¹ Hansı əməlin insanı Cənnətə yönəltdiyini, hansı əxlaqın Cəhənnəmə göndərdiyini bilən.

² Sonra əhalini üç qismə bölür.

³ Bu bölgünü böyük Allah Qurani-Kərimdə Fatir surəsinin 32-ci ayəsində buyurmuşdur: *فَمَنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمَنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَمَنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بآئِنِ اللّٰهِ* «Bəndələrimizdən bəziləri öz nəfslərinə zülmkardırlar və onlar batil yola düşür və pis işlər görürlər. Bəziləri yaxşı və pis işlərdə mötədildirlər. Bəziləri də Allahın izni və fərmanı ilə yaxşı işlərdə öndədirlər».

⁴ Çünki cəhalətin özü mənasız iddialarda bulunmaq, yalan söyləmək və Allaha inanan insanlara əziyyət vermək kimi bir sıra digər nadanlıqlara gətirib çıxarır.

⁵ Təqvaya əsaslanan etiqad möhkəmdir və düşmənin təbliğati nəticəsində aradan getməz. Təqvasız olan, kiçicik səbəbdən məhv olan və quruyan əkin və əməldən fərqli olaraq, təqva əsasında edilən əkin, əməl fitnə-fəsadın istisindən qurumayacaqdır. Allah-təala Qurani-Kərimin Tövbə surəsinin 109-cu ayəsində buyurur: *أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٍ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَآتَاهَا فِي يَوْمٍ نَّارٍ جَهَنَّمَ* «Öz dininin bünövrəsini təqva və günahdan çəkinmək üzərində qurub

*çıxmayın) aranızda olan ixtilafı aradan qaldırın, tövbə (Allaha tərəf qayıdaraq pis əməllərdən peşman olmaq) sizin arxanızdadır. (Günahlardan peşman olduğunuz zaman tövbəyə qayıdın, o sizdən ayrı deyil.) Heç bir şükür edən (nemət gördükdə) Pərvərdigarından başqasına həmd və şükür etməsin (çünki bütün nemətlər Ondanır.) Heç bir məzəmmət edən də (bir şər gördükdə) özündən başqasını məzəmmət etməsin.*¹

Allahın razılığını istəyən yaxşıdır, yoxsa dininin bünövrəsini axan selin altını boşaltdığı və dağılmaq ərafəsində olan çayın kənarında qoyan? Deməli, o Cəhənnəm atəşində çöküb məhv olacaqdır.»

¹ Çünki şər onun öz tərəfindəndir, özünü ona düçar edib. Allah-təalanın Qurani-Kərimin Nisa surəsinin 79-cu ayəsində buyurduğu kimi: *مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ* «Sənə çatan yaxşılıqlar Allah tərəfindəndir, sənə çatan pislilər isə sənin tərəfindəndir. Günahların və pis əməllərin buna səbəb olub.»

17-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın camaata hökmranlıq edən, amma bu vəzifəyə layiq olmayan kəslər barəsində kəlamlarındandır.

Məxluqat arasında Allahın ən düşmən bildiyi (*Haqqın rəhməti heç vaxt halına şamil olmayan*) iki şəxsdir: (Əvvəl) Allahın (*itaətsizlik etdiyinə və asi olduğuna görə*) özbaşına buraxdığı şəxs. Belə ki, (*bu cür şəxs istədiyi hər bir şeyi etdiyinə görə*) doğru yoldan azıb, bidət yaradan sözə, camaatı azğınlığa dəvətə ürək bağlayıb (*dində olmayan bir şeyin dində yaranmasına səbəb olacaq sözü danışmağı sevir, camaatı azğınlığa və pis əməllərə vadar edir*). Beləliklə, bu kişi onun vasitəsi ilə fitnəyə düşən şəxs üçün fitnə-fəsad səbəbidir. Ondan əvvəl doğru yolla gedənlərin (*kitab və sünnəyə əməl edənlərin*) yolundan azandır, sağlığında və ölümündən sonra ona tabe olan şəxsləri azdırandır. (*Azdırdığına və günaha saldığına görə*) başqalarının günah yükünü daşıyır və eyni zamanda öz günahlarının da girovundadır. (*İkinci*) nadanlıqları özündə birləşdirən (*və onların vasitəsi ilə*) nadan camaatı azdıran şəxsdir. Fitnə-fəsadın qaranlıqlarında (*onun üçün nicat yolunun olmamasından*) xəbərsizdir. (*Camaatın arasını*) düzəldərkən kordur. (*Onların necə islah olunacaqlarını bilmir*) Avamlar onu alim adlandırır, halbuki o, nadandır. Hər səhərini azlığı çoxluğundan daha yaxşı olan şeyi artırmaq istəyi ilə açdı. Ona çatdıqda isə iylənmiş su ilə doydu, boş mətləblərlə doldu.¹ Camaat arasında hökm vermək üçün əyləşib özündən qeyrisi üçün anlaşılmaz olanları anladığını güman edir (*hər bir mübahisəli məsələnin və çətinliyin həllinə hazırdır*). Əgər çətin məsələlərdən biri ondan soruşulsa, cavabında öz rəyinə əsaslanaraq boş və mənasız sözlər

¹ Sözüünü və əməlini haqqa qarşı qoyan, iylənmiş su kimi zərərli olan şeyləri topladı. Çünki iylənmiş zərərli su susuzluğu yatırmamaqdan əlavə müxtəlif xəstəliklərə də səbəb olur.

düzüb-qoşar (*sözlərinə uyğun hökm verər*) və verdiyi cavabın doğruluğuna əmin olar. Onun (*camaatı aldatmaq üçün*) şübhəli məsələləri (*bir-birinə*) qarışdırması hörümçəyin tor hörməsinə bənzəyir.¹ Doğru hökm verdiyini və ya xəta etdiyini bilməz. Əgər doğru hökm vermiş olsa belə, xəta etməyindən qorxar. Əgər səhv etmiş olsa ümidvar olar (*ki, camaat*) düzgün hökm verib (*desin*). Nadandır və nadanlıq ilə də çoxlu səhv edir. Gözlərinin nuru çatmır (*cəhalət və nadanlıqın zülmətində əlacsız qalıb, hansı yolla gedəcəyini bilmir*) və önünü görməyən dəvələrə çox minir (*çətin məsələlərdə mat-məəttəl qalır, nə cavab verəcəyini bilmir*). Nadanlığına görə qəti cavab verə bilmir (*dedikləri təxəyyül əsasında*). Heç bir məsələdə elmi və yəqinliyi yoxdur. Hədisləri (*məlumatlılığı, səhihliyini və batilliyini başa düşməməsi səbəbindən*) küləyin quru və faydasız otları dağıtması kimi göyə sovurur (*hədislərdəki məqsədi başa düşmür və onlardan harada istifadə yerini bilmir, hədisləri səbəbsiz olaraq hər yerdə danışıq*). Allaha and olsun, ona verilən suala cavab vermək gücündə deyil (*elm və bilikdən bəhrələnməyib*). (*Camaatın din və dünya işlərindən*) ona həvalə olunana ləyaqəti çatmır. Özünün inkar etdiyi şeyi başqa birisinin bildiyini güman etmir.² Başqa birinin onun dediyinə zidd biliyinin olduğuna inanmır (*özünü hamudan daha bilikli sandığından, kimsənin onun dediyinin əksinə sözü olduğunu güman etmir*). Hər hansı bir məsələ ona qaranlıq qaldıqda (*məsələnin cavbında ilişib qalanda*), onu bilmədiyini başa düşdükdə (*bilənlərdən*) gizlədər və («o bilmir» deməsinlər deyər) aşkarlamağa qoymaz. Onun zülm və sitəmlə verdiyi hökmlərə görə axıdılan nahaq qanlar dilə gələrək fəryad çəkirlər. Miraslar (*haqsız yerə öz sahiblərinə çatmadıqlarına görə*) onun zülmünün əlindən uca səsle nalə çəkirlər. Cəhalət və nadanlıqla yaşayan, azğınlıqla ölən dəstədən Allaha şikayət (*öz dərdlərimi izhar*) edirəm. Doğru oxuduqda və onda heç

¹ Hörümçək milçəyi ovlamaq üçün ağzının suyu ilə tor hördüyü, bu tor, möhkəm əsası olmadığına görə, xəfif bir küləyin əsməsi ilə dağıldığı kimi həmin şəxsin mənasız sözləri də doğru-dürüst əsası olmadığından cüzi bir irad tutmaqla aradan gedər, söylədiklərində tərəddüdə qalar.

² Cəhalətə görə bilmir və bildiyini iddia edir. Ona məlum olmayanın başqalarına da məchul olduğunu və heç bir həll yolu olmadığını güman edir.

d y şiklik etmədikdə onlar  c n Allahın kitabından daha kasad v  d y rsiz mal yoxdur. T hrif v  d y şiklik etdikdə ( z batil q r zl rin  uyğun t vil etdikdə) ondan qiym tli v  geniş yayılmış bařqa bir mal olmaz. Onlar  c n yaxşı iřl rd n pis v  pis  m ll rd n yaxşı olan iř yoxdur. ( unki onların q r zli m qs dl ri dində qadağan edilmiş Őeyl rl  bağlıdır.)

18-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın əks fətva verən (*hökmü «şəriət» dəlilləri ilə deyil, «qiyas» əsasında, öz rəyləri ilə verən*) üləmaları məzəmmət etdiyi kəlamlarındandır.

Üləmaların birindən dinin əhkamı barəsində bir məsələ soruşulduqda, o, öz rəyi əsasında fətva verir, həmin məsələ digər qazıdan soruşulduqda, onun fətvası birinci qazının fətvasının əksinə olur, bu zaman bir-birinə zidd hökmlərilə onları qazı təyin edən rəhbərin ətrafına toplanırlar (*onun təsdiq etməyini istəyirlər*). Qazılar qazısı onların, Allahı, bir, Peyğəmbəri bir, Kitabı bir olduğu halda hamısının rəyinin düzgün olduğunu söyləyir. ¹ Allah-təala onlara (*eyni bir məsələdə*) ziddiyyətli fətva verməyə əmr edibmi ki, onlar da onun göstərişinə itaət ediblər? (*Ziddiyyət, heyrət və sərgərdanlığın səbəbidir, belə bir işə əmr verməyin Allah-təalanın şərinə layiq olmadığı aydındır.*) Ya onları ziddiyyətdən çəkendirib, onlar isə itaətsizlik və günah ediblər? (*Belə isə qazılar qazısının fikir ziddiyyətlərini düzgün hesab etməsi və onların hamısının doğruluğuna hökm verməsi yersizdir.*) Yaxud da Allah-təala naqis bir din göndərmiş, onu tamamlamaq üçün onlardan kömək istəyib? (*Bu da düzgün deyildir, çünki Xəliqin məxluqdan kömək istəməsi ağıla ziddir.*) Və ya özlərini Allaha şərikinə bilib (*öz rəylərinə əsasən istədikləri kimi*) hökm verirlər və O da razıdır? (*Bu da batildir. Çünki Allahın heç bir şəriki olmadığı aydındır.*) Və ya Allah-təala tam bir din göndərmiş, (*qazıların ixtilafının səbəbi budur ki,*) Allahın rəsulu (*səlləlahi əleyhi və alih*) isə onun təbliğində və çatdırılmasında bir nöqsan etmişdir? Halbuki (*belə deyildir, çünki*) Allah-təala (*Qurani-Kərimdə Rəsulu vasitəsi ilə camaata Ənam surəsinin 38-ci ayəsində*) buyurub: «Biz Quranda heç bir şeyi əsirgəməmişik» (*deməli olduğumuzu demişik*). وَقَالَ فِيهِ تَبْيَانٌ

¹ Belə isə bir məsələnin hökmünü ziddiyyətlə bəyan etmək nə üçündür? Qazılar qazısının bütün bu ziddiyyətlərin düzgünlüyünü təsdiq etməsi nəyə əsaslanır?!

كلّ شيءٍ yəni, orda hər bir şeyin bəyan olunduğunu buyurub¹ və xatırladır ki, Quranın bəzi hissələri başqa hissələrini təsdiq edir, onda heç bir ixtilaf yoxdur, beləliklə, (*Nisa surəsinin 82-ci ayəsində*) buyurub: «Əgər bu Quran Allahdan qeyrisi tərəfindən olsaydı (*necə ki, kafirlərin və münafiqlərin onun Allah tərəfindən deyil, bir insan tərəfindən bəyan edildiyinə etiqadları vardır*) onda çoxlu ziddiyyətlər tapardınız». ²

Qurani-Kərimin zahiri heyrətamiz və gözəl, batini isə dərin və sonsuzdur (*belə isə hər kəs onun sirlərini əldə edə bilməz*), qəribəlikləri (*incəlikləri və sirləri*) tükənməzdir (*onları öyrənmək üçün nə qədər çalışılsa belə tükənməz*), qaranlıqlar (*cəhl, nadanlıqı və şübhələrin qaranlığı*) ondan başqa heç nə ilə aradan qaldırılmaz.

¹ Bu cümlə Allah-təalanın Nəhl surəsinin 89-cu ayəsində buyurduğu məzmunudur. Orada buyurur: *وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ* «Sənə hər bir şeyi bəyan edən Quranı göndərdik».

² Çünki insan kəlamı ləfz və məna cəhətdən səhvsiz və xətasız deyil. Quranda məna cəhətdən bir-birini inkar edən və nəzm fərqi kimi ziddiyyətlər tapılmaması onun insan tərəfindən deyilməsinə dəlildir. Bu bəyan olunanlardan o da məlum olur ki, Allahın Rəsulu hökmlərin çatdırılmasında nöqsana yol verməyib və Allahın kitabına olan cəhl və nadanlıqdan başqa heç bir şey qazıların ziddiyyətinə səbəb olmayıb. Əlbəttə, belə şəxslər hökm verməyə layiq deyillər.

19-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Əşəs ibn Qeysə kəlamlarındandır.

Həzrət Kufə şəhərində minbərdə xütbə oxuyarkən, xütbə əsasında dediyi bəzi sözlərə Əşəs etiraz etdi¹ və dedi: «Bu söz Həzrətin zərərinə tamamlandı və heç bir faydası olmadı». Həzrət ona sərt bir nəzər salaraq buyurdu: «Hansı bir şey səni nəyin bizim zərimizə, nəyin xeyrimizə olduğundan agah etdi? Allahın lənəti (*Onun rəhmətinin uzaqlığı*) və lənət edənlərin lənəti, qarğışı sənə olsun, ey, toxucu oğlu toxucu. Ey kafirin oğlu münafiq!²

¹ O böyük şəxsiyyət nitqində Müaviyə ilə müharibədə iki hakimdən danışdı və bu zaman Həzrətin səhabələrindən biri ayağa qalxaraq dedi: «Bizi iki hakimi qəbul etməkdən çəkindirib sonra ona icazə verdin. Bilmirik, bunlardan hansı biri daha yaxşıdır». Sonra Həzrəti-Əmir əlini əlinə vuraraq buyurdu: *هَذَا جَزَاءُ مَنْ تَرَكَ الْعَقْدَةَ* «Bu heyrət və sərgərdanlıq öz işlərində düşüncə və ehtiyatı əldən verərək məni iki hakimin dediklərini qəbul etməyə məcbur etdirən sizlərin cəzanızdır». Əşəs Həzrətin məqsədini başa düşməyərək Onun «bu məsləhətdən uzaq qalaraq, ehtiyatı əldən verdiyimə görə mənim cəzamdır» deyərək buyurduğunu güman etdi.

² Həzrət Əşəsi etiraz etdiyinə görə deyil, onun səhabələri arasında olmasına baxmayaraq, nişanlardan əl çəkməsinə, həmişə ikiüzlülük etdiyinə görə lənətləmişdi. «Münafiq şəxs lənətə layiqdir» Allah-təalanın Qurani-Kərimini Bəqərə surəsinin 159-cu ayəsində buyurduğu kimi: *إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ - أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ* - yəni, Kitabda camaat üçün bəyan etdiyimizdən əlavə, göndərdiyimiz aydın və yol göstərən nişanələri gizlədənləri Allah və bütün lənət edənlər lənətləyirlər.

Bəzi tarixçilərin əsərlərində Əşəs və atasının Yəmən parçası toxuduqları göstərilir. Uzun müddət fasiləsiz parça toxumaq əqli çatışmazlığa və səfehliyə gətirib çıxartdığından Həzrət onu bu adla məzəmmət etmişdir. Bəzi kitablarda isə qeyd olunur ki, o, Kində qəbiləsinin böyüklərindən idi. Yol gedərkən lovğalığından çiyinlərini atardı. Belə hərəkətə isə ərəb dilində «*حيآة*» deyirlər Həzrət də buna görə onu məzəmmət edir. Hər halda nitqinin bu hissəsində Əşəsin əqli çatışmazlığını məzəmmət etmişdir.

Allaha and olsun, bir dəfə küfr zamanı, bir dəfə də İslamın zamanında əsir oldun. Bu iki əsirliyin heç birində nə var-dövlətin, nə əsil-nəcabətin və nə də böyüklüyün səni xilas edə bildi. ¹ Öz qövmünü qılınca (*ölümə*) yönəldən, onları ölümə tərəf qovan kişi yaxınlarının onu düşmən bilmələrinə, yadların isə ona etimad etməmələrinə layiqdir. (*Seyyid Razi* buyurur):

Deyirəm: O Həzrətin məqsədi budur ki, Əşəs bir dəfə kafir olarkən əsir olmuşdur, bir dəfə də İslama gəldikdən sonra əsir olmuşdur. Amma Əşəsi məzəmmət edərkən qılıncı öz qövmünə yönəldən şəxs dedikdə o Həzrət Yəməmədə Əşəs ilə Xalid ibn Vəlidin hadisəsini nəzərdə tutur. Əşəs o şəhərdə öz qövmünü aldatdı, hiylə işlətdi və Xalid onların hakimiyətini ələ keçirdi. Bu hadisədən sonra onu «*عُزْفُ النَّارِ*», yəni, alovun ucalığının nişanəsi adlandırdılar. Onların arasında məkr və hiylə işlədən bu

¹ O, küfr zamanı Murad qəbiləsi tərəfindən öldürülmüş atasının qanını almaq üçün etdiyi müharibədə məğlub olaraq əsir götürülmüşdü. Nəhayət, üç min dəvə fidyə verərək əsirlikdən azad oldu. Ondən sonra yetmiş kişi ilə Həzrət Peyğəmbərin qulluğuna müşərrəf olaraq İslam dinini qəbul etmişdir. İslam dövründə əsir olmasının səbəbi isə budur ki, Həzrət Peyğəmbərin vəfatından sonra mürtəd oldu. O vaxt Həzərmoutda yaşayırdı. Həmin məntəqənin əhalisinin zəkat verməsinə mane oldu və Əbu-Bəkrə beyət etmədi, sonra Əbu-Bəkr Ziyad ibn Lubəydi bir dəstə ilə onunla döyüşə göndərdi. Əşəs qalaların birində mühasirəyə düşənə qədər onlarla vuruşdu. Ziyad isə onunla sərt davrandı. Onun və ona tabe olanların suyunu kəsdi. Sonra Əşəs özü və on nəfər qohumu üçün pənah istədi ki, bəralərində hökm çıxartmaq üçün onu Əbu-Bəkrin yanına aparsınlar. Pənah aldıqdan sonra Ziyadı və qoşunlarını qalaya buraxdı, onlar qalaya daxil olan kimi oradakıları öldürməyə başladılar. Onlar dedilər: «Siz bizə pənah vermişsiniz». Ziyad dedi: «Əşəs özü və on nəfərdən başqa heç kəs üçün pənah istəməyib» Beləliklə də, onları öldürdülər. Ziyad Əşəsi və on nəfəri əsir götürüb Əbu-Bəkrin yanına göndərdi. Əbu-Bəkr onu bağışladı və Əbu Quhafənin qızı, öz bacısı Ümmü Fərvəni ona əvə verdi. Ondən üç övladı oldu: Məhəmməd, İshaq və İsmayıl. Məhəmməd ibn Əşəs həmin şəxsdir ki, sonralar Kərbəlada Seyyidüş-Şühədanın qanının tökülməsində iştirak etdi. Xülasə, Əşəs ağılsızlığı üzündən öz qövmünü ölümə verdiyi üçün İmam bunları buyurdu.

adla çağırılırdı (yəni, məkr edən öz alovunun nişanəsidir, ona yaxınlaşan oda düşər).

20-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın xütbələrindəndir (*günahkarları ölümdən sonrakı çətinliklərlə aqah edir, sanki buyurur: Ey, İlahi göstərişlərə əməl etməyən kəslər*).

Əgər siz ölümlərinizin gözləri ilə gördüklərini gözünlərlə görərsəniz, mütləq qəmgin olarsınız və ahu-zar edərsiniz, (*Allahın əmr və qadağanını*) eşidər və itaət edərsiniz, lakin keçmişdəkilərin gördükləri şeylər sizdən gizlidir (*Buna görə də ahu-zar etmir, qorxmur və Allaha, onun Rəsuluna və haq olan xəlifəsinə itaət etmir və tabe olmursunuz*). Tezliklə (*keçmişdəkilərin gördüklərini siz də görərsiniz deyər*) pərdə qaldırılacaq. Həqiqətən görənlər olsanız, gözlərinizi açıqlar, eşidənlər olsanız qulaqlarınızı açıqlar, əgər hidayət qəbul etsəniz (*sizə doğru yolu göstəriblər*), hidayət olunmuşunuz. Həqiqətən deyirəm: ibrətlər sizə (*peyğəmbərlər vasitəsi ilə*) aşkar edildi, qadağan olunmuşdan siz çəkindirildiniz (*belə isə üzrxahlıq yeri qalmayıb*) səmavi elçilərdən (*mələklərdən*) sonra insandan başqa heç kəs Allah tərəfindən haqqı təbliğ etməyəcək.¹

¹ İnsanları hidayət və aqah etmək insanın əli ilədir, belə isə mələklərin sizə nazil olub İlahi əhkamı təbliğ etməsini gözləməməlisiniz.

21-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (ölüm və qiyamət barəsində) xütbələrindəndir.

Aqibət və son qarşınızdadır (nəticədə hər bir kəs sonu görəcək, Behiştə, yaxud Cəhənnəmə daxil olacaq), sizi haylayıb qovan qiyamət və ölüm ardınızdadır, (çünki Qiyamət və ölüm gələsindir, elə bil kiminsə ardınca düşüb qovur, buna görə də) yüngülləşin (qiymətli yükləri tərək edin), yetişin (gedənlərə çatın) ki, sizin əvvəldəkilərinizi saxlayıb, axırdakılarınızı gözləyirlər. (Sizdən öncə gedənləri yolda saxlayıblar, axırdakıları onlara qovuşmasını və bütün karvanın bir dəfəlik Qiyamətə daxil olmalarını gözləyirlər. Seyyid Rəzi buyurur:)

Deyirəm: Bu kəlam pak olan Allahın və Həzrət Rəsulun kəlamından sonra müqayisə olunduğu hər bir kəlamdan daha üstün və daha öndədir (heç bir kəlam ona çata bilməz). Amma o Həzrətin buyurduğu: **تَخَفُّوا تَلْحَقُوا** (yüngülləşin ki, yetişəsiniz) kəlamından daha qısa və daha mənalı kəlam eşidilməyib, bu kəlam necə də dərinidir (hər nə qədər fikirləşsən onun dərinliyinə çata bilmirsən). Necə də bu cümlə əvvəldən axıra qədər hikmətli və nəsihətlidir, (hər bir təşnənin) susuzluğunu aradan qaldırır və biz də «Xəsais» kitabında bu kəlamın əzəmət və böyüklüyünü şərh etmişik.

22-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(Osmanın qətlini onun adı ilə bağlayan Təlhə və Zübeyr kimi şəxslərin pislənib məzəmmət edildiyi) xütbələrindəndir. (Onların iddiasının batilliyini sübut edir, sonra isə öz şücaət və igidliyini bəyan edir.)*

Agah olun ki, şeytan zülm və cövrün öz yerlərinə dönməsi *(fasiqin zülmü özünə peşə etməsi)*, batilin əslinə qayıtması *(cahilin nadürüst danışması)* üçün öz dəstəsini səfərbər edib və şər qoşununu toplayıb. Allaha and olsun, pis bir işi *(Osmanın qətlini mənimlə bağlayıb onun öldürülməsində razılığım olduğunu yalandan iddia etdilər)* mənim adımla bağlamaqdan çəkinmədilər, mənimlə öz aralarında ədalət və insafla danışmadılar *(çünki ədalət və insafla rəftar etsəydilər onların iddiasının batilliyi aydın olardı)* və *(onların doğru olmayan iddiası belədir ki,)* özlərinin tərək etdikləri haqqı, özləri tökdükləri qanı *(qisası)* tələb etməkdədirlər. Belə isə əgər mən o qanın tökülməsində *(Osmanın qətində)*, onlarla ortaq olmuş olsaydım, onlara da bundan fayda çatardı. ¹ Əgər mənsiz özləri bu işi ediblərsə onda onlardan başqa heç kəs təqsirləndirilməməlidir. Onların ən böyük dəlil və sübutları *(Osmanın qətində iştirakı mənim adımla bağlamaları)* öz zərərinədir. *(Çünki özləri onu qətlə yetiriblər və mən bilirəm ki, onlar Osmanın qanını almaq niyyətində deyillər, onlar) südü qurumuş anadan süd istəyirlər, ölmüş bidəti diriltmək istəyirlər. ² Ey dəvət edən naümid, (ya məni müharibəyə, ya da özünə razılaşmağa çağırırsan, hazır ol) dəvət edən kimdir və nə ilə cavab veriləcək?. ³ Mən Allahın onlara olan hüccətinə və onlar*

¹ Belə isə bunlar Osmanın qanını almağa qalxmamalıdırlar, çünki özləri də qatildirlər. Varis deyillər ki, onun qanını tələb edə bilsinlər.

² Mənim də Osman kimi müsəlmanların, fəqirlərin malından istədikləri hər bir şeyi onlara verməyimi umurlar, lakin mən belə etməyəcəyəm, onun bidətini qaytarmayacağam.

³ Bu cümlədə məqsəd o Həzrəti müharibəyə dəvət edən-in-istər Təlhə, ya Zübeyr və ya istərsədə Aişə olsun- alçaqlığını bəyan etməkdir.

barəsində elminə razıyam. ¹ Əgər onlar boyun qaçırsalar, (haqq yoluna dönməsələr) qılıncın iti tərəfini onlara yönəldərəm (onları qətlə yetirərəm) ki, batıldən (zülm və cövr xəstəliyindən) şəfa tapmaq üçün bu onlara kifayət edər və haqqa kömək olar. Vuruşmaq üçün meydana çıxmağımı mənə xəbər yollamaları, döyüşdə dözümlü və səbrli olmağımı demələri nə qədər heyrətlidir! Anaları vaylarına otursun, heç vaxt mən müharibə ilə təhdid olunmamışam, qılınc zərbəsindən qorxmamışam. Mənim öz Rəbbimə yəqinliyim var, öz dinimdə heç bir şəkk və şübhəm yoxdur. (Təhdid olunmaq və qorxmaq öz Allahına yəqinliyi olmayan, dinində şübhəsi olan kəslərə layiqdir. Onlar buna görə ölməkdən və öldürməkdən qorxurlar).

¹ Allah-təalanın mənimlə onlar arasında hökm etdiyi ilə və onlara tamamladığı höccətiylə razıyam. Allah onların niyyətlərindəki fəsaddan və işlərindəki zəlalətdən aqahdır. Allahın höccəti dedikdə Onun düşmənlərlə vuruşum haqqında olan əmri nəzərdə tutulur. Qurani-Kərimin «Hücurat» surəsinin doqquzuncu ayəsində buyurulduğu kimi: *وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنَّ فَاءَ مَا بَيْنَهُمَا بِالْعُدْلِ وَأَقْسَطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ* - Yəni, əgər möminlərdən iki tayfa bir-birilə vuruşsa, onlar arasında sülh yaradın. Əgər bu iki tayfadan biri həddini aşsa, zülm etsə və sülhə razı olmasa, həddini aşanlarla vuruşun ki, Allahın hökmünə qayıtsınlar, onun əmr və fərmanına itaət etsinlər. Beləliklə də, əgər haqqa qayıdıb, vuruşmaqdan əl çəksələr, onlar arasında bərabər səviyyədə sülh yaradın və ədalətli olun ki, Allah ədalətliyə sevdir. Bununla o Həzrət Allahın əmrinə razı olduğunu bildirir.

23-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın xütbələrindəndir. *(Burada o yoxsullara dövlətlilərin paxıllığını çəkmək, dövlətlilərə də heç bir işi riya və özlərini göstərmək üçün etməmək göstərişi verir, qohumlarla əlaqənin, mehribanlığın, yaxınlarına köməyin faydalarını bəyan edir:)*

Allaha həmd və səna, peyğəmbərinə salamdan sonra, ilahi fərman *(qəzavü- -qədər)* hər bir kəsə yağış damlları göydən yerə düşdüyü kimi yetişər. Hər bir kəsin qisməti, az və ya çox, ona çatır.¹

Buna görə də sizlərdən biriniz *(eyni cinsdən olan)* qardaşınızın əhli-əyalında, malında və ya vücudunda bir üstünlük görsəniz, onun üçün fitnə-fəsada səbəb olmayın *(onun paxıllığını çəkməyin, özünüdü dünya və axirətin xətərlərinə atmayın)*. Müsəlman kişi nə qədər ki, *(başqasının paxıllığını çəkməyib)* alçaqlıq və rüsvaylığını izhar etməyib, camaatın dilinə düşməyib, dəyərsiz olmayıb və bu səbəbdən də dar düşüncəli alçaq şəxslər onu qınamayıb, özünün ilk zərlərindən qələbə və uduş gözləyən uduzmuş qumarbaza bənzər ki, qənimət əldə edib öz ziyanını ödəsin.² Eyni ilə də xəyanətdən *(Allaha və məxluqa xəyanətdən)* çəkinən yoxsul müsəlman kişi iki yaxşı şeydən birini Allahdan gözləyir:

¹ *Hər bir kəs Allah-təalanın? hikmət və ədalət əsasında onun üçün təyin etdiyindən bəhrələner. Qurani-Kərimin «Zuxruf» surəsinin 32-ci ayəsində buyurulduğu kimi: تَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا - yəni, dünya həyatında onlara çatacaq şeyləri aralarında bölmüşük. Hicr surəsinin 21-ci ayəsində buyurulur: وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ - yəni, elə bir şey yoxdur ki, onun xəzinələrindən bizdə olmasın. Lakin biz ondan ancaq müəyyən olunmuş qədər endiririk.*

² *Beləliklə, yoxsul və kasıb şəxs öz taylarında, yaxınlarında mal, gəlir yeri və ya övlad cəhətdən üstünlük görsə, onların paxıllığını çəkib günaha düşməməli, onlarla pis rəftar etməməli, onların qarşısında əyilməməlidir. Ehtiyacsızlığını izhar edib qəm-kədəri qəlbinə buraxmamalıdır. Alçaqlıq və xarlığa səbəb olan işlərin baş verməməsi, abır-həyasını və şərəfini yaxşı qorumaq üçün çalışmalıdır. Həmişə uduşu gözləyən uduzmuş qumarbaz kimi şad olub, nemətin çoxalmasını gözləməlidir.*

-Ya Allahın dəvət edənini (*hamını Allaha tərəf çağıran ölümi*) Allah dərgahında tapdığı (*axirət nemətləri*), onun üçün (*dünya nemətlərindən*) daha yaxşıdır.

-Yaxud da (*dünyada*) Allah ruzisini. Beləliklə, o, dini və şərfi (*elm, ədəb və səbri*) özündə olmaqla yanaşı əhli-əyal və var-dövlət sahibi olar. Həqiqətən mal və övlad bu dünyanın (*puç olacaq*) bəhrəsidir, xeyir əməl isə (*qalan və bərqərar olan*) axirətin bəhrəsidir. Bəzən də Allah-təala bir qism insanlara bunların hər ikisini nəsib edir (*onlar həm dünyadan, həm də axirətdən bəhrələnirlər*). Buna görə də (*olanla razılaşın, günah və itaətsizlik etməyin*), Allahın sizləri qorxutduğu əzabından qorxun. Qorxmağınız üzrə və bəhanəyə görə (*xəta və ya təqsirə yol verməkdən qorxan, ağıllı insanlar kimi*) olmasın. İbadət edin (*Allaha*), bunu özünüzi camaata göstərmək üçün etməyin, çünki Allahdan başqası üçün iş görəninin əcrini Allah-təala kimin üçün iş görülübse ondan almağı tapşırar. (*O Həzrət bütünlükdə və əməllərində Allahdan başqa kimsəni düşünmədiyinə görə, burada da dua etməyə başlayır:*) Allahdan (*bəlaya dözümlü olan*) şəhidlərin məqamını, (*heç kəsin paxıllığını çəkməyən*) xoşbəxt insanlarla yaşamağı, (*riyakarlıq və özünü göstərmək üçün iş görməyən*) peyğəmbərlərlə yanaşı olmağı istəyirik.

Ey camaat, heç kəs var-dövlət sahibi olsa belə, öz tayfa və qohum-əqrabasından tam ehtiyacsız deyil. Onların əməldə və sözdə köməklərinə və müdafiələrinə ehtiyacı var. Yaxınları insanın eyiblərinin qorunması üçün ən mühüm şəxsdirilər və onun dağınıqlığını, çətinliklərini daha yaxşı aradan götürə bilərlər. Dar anda və onun başına ağır hadisələr gəldikdə (*başqalarından*) ona daha mehriban olurlar. Allah-təalanın bir şəxs üçün camaat arasında yaxşı ad əta etməsi, ona başqasına miras qoyacağı var-dövlət verməsindən daha yaxşıdır. ¹ Bu xütbənin bir hissəsidir:

¹ Çünki yaxşı ad onu eşidən qohum və ya yadın onun bağışlamasını dua etmələrinə səbəb olar. İrs isə yalnız irs sahibinə bəhrə verir. Deməli, yaxşı ada görə var-dövlət xərcləmək insan üçün varisə sərvət saxlamaqdan daha yaxşıdır. Bu cümlədə göstərilir ki, insanlar malını qohumları üçün xərcləməkdən çəkinməməli, onlara yardım etməli, əllərindən tutmalıdır.

Agah olun ki, sizlərdən heç biri öz qohumlarından üz döndərməməlidir. Onları yoxsulluq və pərişanlıq içində gördükdə, onlara ehsan etməlisiniz. Onlara verməkdən çəkdiyiniz mal artmayacaq, onlara sərf etdiyiniz mal azalmayacaq. *(Allah onun əvəzini verəcəkdir.)* Hər kəs öz tayfasından əl çəkərsə *(onlara kömək edib əl tutmazsa)* onlardan bir əl azalmış olur, ondan isə çoxlu əllər. *(Öz qohumları ilə)* təvəzokar, mehriban və yoldaş olan kimsə onların əbədi dostluğunu qazanmış olar. *(Seyyid Rəzi buyurur:)*

Deyirəm: **غَفِيرَةٌ** bu xütbədə çoxluq mənasındadır. Necə ki, **جمع كثير** sözünün yerinə **جَمٌّ غَفِيرٌ** və **جَمَاءٌ غَفِيرٌ** deyilir. Bir rəvayətdə onun əvəzinə **غَفْوَةٌ** deyilmişdir. **غَفْوَةٌ** yaxşı bir şeyə deyərlər. Necə ki, **أَكَلْتُ غَفْوَةَ الطَّعَامِ** yaxşı bir xörək yedim deməkdir. O Həzrət öz buyruğunda bu sözü necə də gözəl mənada işlətmişdir. **وَمَنْ يَبِيضُ يَدَهُ عَنْ عَشْرَتِهِ** Hər kəs yoldaşlığını və xeyrini qohumlarından əsirgəyərsə, onlara bir köməyini əsirgəmişdir, onların yardımına və köməyinə möhtac olan vaxt, onları köməyə çağıranda ona yardımdan imtina edib sözünə qulaq asmazlar. Buna görə də çoxsaylı əllərin yardımından, saysız-hesabsız ayaqların yoldaşlığından məhrum qalar.

24-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın xütbələrindəndir. *(Döyüşdə öz möhkəmlik və dəyanətini izhar edib, o Həzrətin vuruşmaqda süstlük etdiyini deyən bir kəsin sözünü düzgün bilməyib, camaatı təqva və pərhizkarlığa rəğbətləndirərək buyurur:)*

Öz canıma and olsun, haqqa qarşı çıxanlara, azğınlıq yoluna ayaq basanlara qarşı vuruşmaqda süstlük və yumşaqlıq göstərməyəcəyəm *(çünkü haqqa qarşı çıxanlarla vuruşmaq vacib, bu işdə süstlük və səhlənkarlıq isə günahdır)*. Belə isə, ey Allah bəndələri, Allahdan çəkinin *(yersiz danışmayın, nalayiq söz deməyin)*, Allahdan Allaha *(onun qəzəbindən rəhmətinin, əzabından əfvinin, ədlindən fəzlinin pənahına)* sığının. Sizin önünüzdə qoyduğu aydın yola *(şəriətin doğru yoluna)* yönəlin. Sizin boynunuza qoyduqlarını *(şəriət məsələlərini)* yerinə yetirin. Beləliklə, *(ilahi göstərişə əməl edib şəriət məsələlərini yerinə yetirəsiniz)* əgər dünyada nicat tapmasanız, axirətdə sizin nicat və qələbənizə Əli zamindir.

25-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın xütbələrindəndir.

Müaviyənin səhabələrinin və qoşununun şəhərləri ələ keçirmə xəbəri ardi-arası kəsilmədən o Həzrətə çatırdı və Bosr ibn Əbi Ərtatın o Həzrət tərəfində Yəməndə vali və hakim olan Übəydullah ibn Abbas və Səid ibn Nəmran üzərində qələbəsindən sonra, onlar Kufədə o Həzrətin yanına gəldilər. ¹ O Həzrət öz səhabələrinin cihada tənbellik etmələrindən və onun rəyinə, tədbirinə qarşı çıxmalarından əziyyət çəkdiyi, sıxıldığı bir halda durub minbərə qalxdı və buyurdu:

İxtiyarı və ipi əlimdə olan Kufədən başqa heç bir yer mənim hakimiyyətimdə deyil. Ey Kufə, əgər mənə səndən başqa heç nə qalmasa və sənin də qorxunc küləklərin əssə (sənin əhlinin fitnə-fəsadi, nifaqı və ikiüzlülüüyü zahir olsa) onda Allah səni pis vəziyyətə salsın. (Xaraba və viran etsin ki, kimsə səni tanımasın.) Misal olaraq şairin bu şeirini oxudu:

لَعَمْرُ أَبِيكَ الْخَيْرِ يَا عَمْرُو إِنِّي عَلَى وَضْرٍ مِّنْ ذَا الْإِنَاءِ قَلِيلٍ

¹ Onların Yəməndən çıxma səbəbi belə idi ki, Yəmənin şəhərlərindən biri olan Sənada Osmanın dostlarından bir dəstəsi yaşayırdı və onlar məsləhət əsasında Həzrət Əmirə beyət etmişdilər. İraq əhalisi o Həzrətə qarşı çıxdıqda, Misirdə Məhəmməd ibn Əbu Bəkr öldürüldükdə, Şam əhalisinin həddini aşmağı və zülmkarlığı çoxaldıqda onlar fürsət ələ keçirib Osmanın qanını almaq adı ilə Übəydullah ibn Abbas və Səid ibn Nəmrana qarşı çıxdılar. Bu xəbər o Həzrətə çatdıqda bir məktub yazaraq onları hədələdi. Onlar da cavabında yazdılar ki, bizim itaət etməmiş üçün Übəydullah və Səidi bu şəhərdən kənarlaşdırmalısan. Sonra İmamın məktubunu Müaviyəyə göndərərək onu bu hadisədən xəbərdar etdilər. Müaviyə fitnəkar və qaniçən bir şəxs olan Bosr ibn Əbi Ərtatı onlara tərəf yolladı. O, Sənaya daxil olduqda Übəydullah və Səid Abdullah Səqəfini öz yerlərinə qoyub oradan qaçaraq Kufəyə gəldilər. Bosr Abdullah Səqəfini qətlə yetirdi. Bu iki nəfər Kufədə İmamın hüzuruna gəldikdə Bosr ibn Əbi Ərtatla döyüşmədikləri üçün o Həzrət onları qınadı və məzəmmət etdi. Onlar döyüşməyə gücləri olmamasını üzr kimi göstərdilər.

-yəni, ey Əmr, yaxşı atanın canına and olsun ki, mən bu xörək qabında qalan azacıq çirkə və yağa çatmışam. (Məmləkətdə payının bu qədər az olmasına işarə edilir.) Ondan sonra buyurdu:

Mənə xəbər çatıb ki, Bosr (Müaviyənin əmrilə böyük bir qoşunla) Yəmənə daxil olub. Allaha and olsun ki, onların öz batıl yollarında birlik və həmrəyliklərlə sizin haqq yolunda təfriqə və dağınıqlığımıza görə tezliklə sizlərə hakim kəsilib hakimiyyətə sahib olcaqlarını güman edirəm. Ona görə ki, siz haqq yolunuzda İmam və rəhbərinizə itaətsizlik göstərirsiniz, onlar isə batıl yolda olsalar belə öz rəhbərlərinə itaət edirlər. Onlar rəhbərlərinin əmanətini qoruyur, siz isə xəyanət edirsiniz (onların beyəti davamlıdır, siz isə əhdinizi pozursunuz). Bir də şəhərlərdəki islah işlərinə (bir-birilə ülfət və dostluq edir, birliklərini saxlayırlar), sizin isə fəsadınıza görə (bir-birinizə kin, paxıllıq bəsləməyinizə, ikiüzlülüyyətinizə və təfriqənizə görə. Bu bir qövmin məğlubiyyət səbəbidir).

(Beləliklə, sizi o qədər xəyanətkar sanıram ki,) əgər sizdən birinə taxta qədəhi belə tapşırsan, qorxuram ki, onun (dəvənin palanından asdıqları) tutacağı aparasınız. Pərvərdigara, mən onlardan (Kufə əhlindən) bezmişəm və qəlbim sıxılıb, onlar da məndən doyublar. Belə isə, onlardan daha yaxşısını mənə nəsib et, mənəim əvəzimə onlara bir şər ver. Allahım, onların ürəklərini (əzab və qorxudan) duz suda əriyən kimi ərit. (Ey Kufə əhli,) agah olun ki, Allaha and olsun, mənəim üçün sizlərin yerinə (öz qeyrət, şücaət və yoldaşlıqları ilə məşhur olan) Fəras ibn Qənm övladlarından min süvarininin olmasını istərdim. (Burada Fəras ibn Qənm-in övladlarını tərif etmək üçün şairin bu şerini oxuyur:)

هَذَاكَ لَوْ دَعَوْتَ أَتَاكَ مِنْهُمْ فَوَارِسُ مِثْلِ أَرْمِيَةِ الْحَمِيمِ

-yəni, ey Ummu-Zənbə (Ummu-Zənbə bir qadının ləqəbidir) kömək və zəfər üçün əgər onları (Bəni-Təymi) çağırırsan, süvariləri yay buludları kimi sənə doğru gələrlər. Bundan sonra Həzrət minbərdən endi. (Seyyid Rəzi buyurur:)

Deyirəm: دَرْمِيَةِ كَلْمَاسِي كَلْمَاسِي كَلْمَاسِي رَمِيَةِ كَلْمَاسِي كَلْمَاسِي كَلْمَاسِي
burada yay fəslə mənasında işlənmişdir. Şair də yay buludlarına ona görə təşbih

işlənmişdir ki, yay buludlarında su olmadığından iti sürətlə hərəkət edirlər. Bulud su ilə dolu olduqda, adətən yavaş hərəkət edir və qışda rast gəlinir. Şair də həmin camaatın, kömək və zəfər üçün çağırıldıqda, dəvəti dərhal qəbul edib köməyə tələsdiklərini buna bənzətmişdir. Buna sübut şairin bu şərdə dediyi sözləridir.

26-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın xütbələrindəndir (*Nəhrəvana doğru hərəkət etməzdən öncə buyurmuşdur*).

Həqiqətən böyük Allah dünya əhlini ilahi əzabdan qorxudan və özünə nazil edilənə əmin olan Məhəmmədi (*səlləllahu əleyhi və alih*) göndərdi. Siz, ey ərəb qövümü, sizlər o vaxt ən pis (*şirk və büt-pərəstlik olan*) dinə etiqad edirsiniz, ən pis yerdə (*Hicazda*) yaşayırdınız (*oralar quraqlığın, fitnə-fəsadın çox olduğu bir yer idi*). Daşlıq torpaqlarda və sanki karmış kimi səsdən ürkməyən çox zəhərli ilanların arasında həyat sürür, qara çirkab suyu içir, bərk xörəklər (*ələnəmmiş arpa unu, xurma çərdəyinin unu və kərtənkələ kimi*) yeyir, bir-birinizin qanını tökür, qohum-əqrabanızdan uzaq gəzərdiniz (*güzəranızın ağırlığına və əxlaqınızın pisliliyinə görə qohumlarla əlaqə saxlamırdınız*). Aranızda bütələr asılmışdı (*öz əllərinizlə yaratdıqlarınıza pərəstiş edirdiniz*) və günahlardan çəkinib uzaqlaşmırdınız.¹

Bu xütbənin bir hissəsidir

(Həzrət Peyğəmbərin vəfatından sonra başına gələnləri qısa şəkildə bəyan edir: Müxaliflərim mənim haqqım olan xəlifəliyi qəsb etdikdə)

Beləliklə, (*öz işlərimi*) fikirləşib gördüm ki, öz əhli-beytimdən (*Bəni-Haşimdən*) başqa yavərim yoxdur, (*onlar da bu qədər əleyhdarlarımla mübarizə apara bilməzdilər. Buna görə də*) onların öldürülməsinə razı olmadım. Çöp batmış gözümü yumdum, sümük boğazımı tutsa da uddum, tənəffüs

¹ Deməli, Həzrət Peyğəmbərin müqəddəs vücudunun səbəbinə o cür pis həyat, əqidə və bütün çətinliklərdən xilas olub, dünya əhli arasında böyüklük və ucalıqla məşhurlaşdınız. İndi isə O böyük şəxsiyyətin canişininə və haq olan xəlifəsinə düşmən kəsilib itaətsizlik etmənin layiqli işidirmi?.

yolunun tutulmasına (*qəm və kədər in çoxluğundan*) və əlgəm otundan (*olduqca acı bir bitkidir*) daha acı şeylərə dözdüm.

Bu xütbənin başqa bir hissəsidir

(*Əmr ibn Asın Müaviyəyə necə beyət etdiyini bəyan edir və buyurur:*)¹

Əmr girov və qiymət şərtini (*Misirin hakimliyini*) qoymayınca Müaviyəyə beyət etmədi. Satıcının (*dinini dünyanın qiymətinə satanın*) əlinin bərəkəti olmaz və alıcının (*Müaviyənin*) əhd-peymanı onun rüsvayçılığına səbəb olar. Buna görə də (*indi ki, Əmr Müaviyəyə qoşulub*), müharibəyə hazırlaşın, onun tədarükünü görün ki, döyüş məşəli alovlanıb, onun işığı ucalıb. Dözümü özünüzə şüar edin

¹ *Hadisənin mahiyyəti qısaca olaraq bundan ibarətdir ki, Həzrət «Cəməl» müharibəsi başa çatdıqdan sonra Kufəyə təşrif gətirdi. Orada Müaviyəyə məktub yazaraq, onu beyət etməyə çağırdı və məktubu Cərir ibn Abdullah Bəcəlliyənə göndərdi. Cərir Şam şəhərinə daxil olub məktubu Müaviyəyə verdi. Müaviyə məktubu oxuyandan sonra dər in fikrə getdi. Cavabını qaytarmaq üçün Cəriri məəttəl saxladı, Şam şəhərinin əhalisindən bir dəstəsini çağırtdırıb, Osmanın qanunun intiqamının alınması barədə onlarla söhbət etdi. Onlar Müaviyənin fikri ilə razılaşdılar, ona yardıma hazır olduqlarını bildirdilər. Daha sonra qardaşı Utbə ibn Əbu-Süfyanla bu barədə məsləhətləşdi. Utbə dedi: «Bu işdə Əmr ibn Ası köməyə çağır. Çünki sən onun fitnəkar, düşüncəli və tədbirli olmasını bilirsən». Sonra Müaviyə Əmr ibn Asa məktub yazaraq tərifli sözlərlə onu tərifləyib özünə köməyə və Osmanın qanını almağa dəvət etdi. Əmr məktubunun cavabında yazdı: «Məktubunu oxuyub məqsədini başa düşdüm. İslam dinindən çıxıb azğınlığa düşməyə, sən in ardınca getməyə, o dərəcədə fəzilətli, yüksək məqamli və şücaətli Əli ibn Əbu Talibin üstünə qılinc çəkməyə hazır deyiləm. Ey Müaviyə, sən Osmanın ölümü ilə Şam şəhərinin hakimliyindən uzaqlaşdırılmısan və onun intiqamını almaq yolu ilə xəlifəliyi ələ keçirmək istəyirsən. Belə hiylələrinlə mənim kimiləri aldada bilməzsən. Sənin yolunda öz dinimdən dönüb canımı qoya bilmərəm». Müaviyə məktubu oxuduqda rüsvətsiz onu razı sala bilməyəcəyini başa düşdü. Bilirdi ki, o, Misirin hakimi olmaq istəyir. Ona Misirin hakimliyinə vəd etdi. Əmr də axirətini dünyasına dəyişərək Müaviyəyə qoşuldu. Buna görə də Həzrət bunları buyurur.*

(döyüşdə sabit olun, onun ziyanına dözün) ki, düşməyə zəfər
çalmağın ən mühüm yolu dözümdür.

27-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*şərəfətli ömrünün sonlarında buyurduğu və öz səhabələrini Müaviyə ilə cihad etmədiyinə görə qınadığı*) xütbələrindəndir:

Allaha həmd və Həzrət Peyğəmbərə salamdan sonra, cihad (*dinə qarşı çıxanlarla döyüş*) Allahın özünün xüsusi dostlarının üzünə açdığı Cənnət qapılarından biri, təqva və pərhişkarlıq libasıdır. (*Paltar insanı soyuqdan və istidən qoruduğu kimi təqva əhlini müxaliflərin şərindən qoruyar.*) Haqq-təalanın möhkəm zirehi və onun (*təqva əhlini düşmənlərin silahlarından qorumaq üçün*) güclü qalxanıdır. Hər kəs ondan uzaqlaşdı, onu tərks edərsə Allah ona zillət və xarlıq paltarını, bəla və çətinlik kübbəsi geyindirər. Bunun təsirindən isə həmin adam həqiqir, alçaq, zəlil və biçarə olar. Allah öz rəhmətini onun qəlbindən götürdüyünə görə ağılsızlığa mübtəla olar (*öz işlərində heyran və sərgərdan olar*). Cihadı getmədiyinə və bu mühüm işə əhəmiyyət vermədiyinə görə haqqın yolundan uzaqlaşaraq batıl yola qədəm qoyar. Müsibətə və biçarəliyə düşər olaraq ədalət və insafdan məhrum olar (*zülmkar ona hakim kəsilərək onunla insafsızcasına davranar*).

Agah olun, mən sizləri gecə və gündüz, gizləndə və aşkarda döyüşə (*Müaviyə və ona tabe olanlara qarşı döyüşə*) dəvət edərək dedim ki, onlar sizlə döyüşə gəlməmiş, siz onlarla döyüşə çıxın. Allaha and olsun, hər hansı qövmin öz evində (*diyarında*) elə bir müharibə olmayıb ki, orada onlar zəlil və məğlub olmasınlar. Siz isə vəzifənizi bir-birinizə həvalə etdiniz (*sizlərdən hər biriniz başqasının öz vəzifəsinə əməl etməsini umurdunuz*). Mal-mülkünüz hər yandan qarət olunana, (*düşmən qələbə qalib*) yurduunuz əlinizdən çıxana qədər bir-birinizi xar etdiniz. Bu, öz süvarilərilə (*Müaviyənin əmrinə əsasən Fərat çayının şərq sahillərində yerləşən İraqın qədim şəhərlərindən biri olan*) Ənbar şəhərinə daxil olub, Həssan ibn Həssan Bəkrini (*şəhərin vali və hakimi*) öldürüb, süvarilərinizi şəhərin hüdudlarından uzaqlaşdıran Qamidin (*Bəni Qamid qəbiləsindən olan Süfyan ibn*

Əuf) qardaşlarındandır. Mənə xəbər çatdı ki, onların bir döyüşçüsü bir müsəlman qadına və müsəlmanların amanında olan bir kafir qadına hücum edərək xalxalı, bilərzik, boyunbağı və sırğalarını qoparmış, o qadın da zar-zar ağlayaraq öz qohumlarını köməyə çağırmaqdan başqa cür onlara mane ola bilməmişdir. Düşmənlərdən heç birinin yaralanmadığı, qanları tökülmədiyi halda onlar *(bu döyüşdə)* böyük qənimət və sərvətlə qayıtdılar. Əgər müsəlman kişi bu hadisəni eşidib qəm-qüssədən ölərsə ona eyib deyil. Mənə görə isə ölüm bundan daha layiqlidir. Nə qədər də heyrətli və təəccüblüdür! And olsun Allaha, onların *(Müaviyə və tərəfdarlarının)* özlərinin nahaq işlərinin ətrafında birləşməsi, sizin isə haqq işinizdə təfriqə və ixtilafa düşməiniz ürəyi öldürür, qəm və hüznü özünə çəkir. Onların oxlarına tuş gəldiyiniz vaxt üzünüz qara, qəlbləriniz qəmli olsun *(düşmən sizə doğru ox atır, siz isə qeyrətsizliyinizə, təfriqə və ixtilafınıza görə sinələrinizi onun hədəfinə çevirib sakit oturmusunuz)*. Onlar sizin malınızı yağmalayırlar, siz isə əlinizə heç nə almırsınız. Sizinlə döyüşürlər, sizsə döyüşmürsünüz. Allaha asi olurlar, siz isə razısınız. Yayda sizə onlarla döyüşə çıxmağı əmr etdikdə dediniz ki, indi hava istidir və istilər sınana qədər bizə möhlət ver. Qışda onlarla döyüşməni əmr etdikdə isə dediniz ki, bu günlər hava çox soyuqdur və soyuqlar çıxana qədər bizə möhlət ver. Siz isti və soyuqdan qaçmaq üçün bu qədər bəhanə gətirirsiniz, Allaha and olsun *(döyüş meydanında)*, qılıncdan daha tez qaçacaqsınız. Ey kişilikdən nişanəsi olmayan namərdlər! Ey ağıl uşaq və bəy otağına təzə girmiş qadın ağı kimi olanlar! Ey kaş mən sizləri nə görə, nə də tanıyıydım. And olsun Allaha, sizi tanımağın nəticəsi peşmanlıq, qəm və qüssədir. Allah sizləri məhv etsin ki, mənim ürəyimi qan etdiniz, sinəmi qəzəblə doldurub-daşırdınız. Aldığım hər nəfəsdə mənə qəm və hüzn yedirdiniz. Mənə itaətsizlik, etinasızlıq edərək tədbirimi pozub, puç etdiniz, bunun nəticəsində də Qüreyş «Əbu Talibin oğlu igiddir, ancaq müharibə aparmaq qaydasını bilmir» dedilər. Allah atalarına rəhmət etsin! *(Öz dedikləri sözi fikirləşmirdilər.)* Onlardan hansı biri döyüşdə mənim qədər

çalışqan və ciddi idi, yoxsa öndə getməkdə və ya müqavimətdə məndən artıq idilər? Hələ iyirmi yaşına çatmamış döyüşə hazır idim və indi də ömrümdən altmış ildən çox keçmişdir. (*Mənim döyüşlərdəki fikrim və tədbirim həmişə düz olmuşdur.*) Ancaq fərmanına itaət olunmayanın, hökmünə əməl edilməyinin əlacı yoxdur.

28-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*dünyaya etimadsızlıq və axirətə hazırlıq barədə buyurduğu*) xütbələrindəndir.

Haqq-təalaya həmd-sənadan və Həzrət Peyğəmbərə salamdan sonra. Həqiqətən dünya arxa çevirərək (*sizin ürək bağladığınız şeylərdən*) ayrılıqdan xəbər verir. Axirət yaxın və aşkar olmuşdur. (*Dünya hamu üçün ötürüdür. Ölümlə başlayan axirət isə gələcəkdir. Ona görə də, fani dünyaya ürək bağlamamaq, əbədi məkana getməyə hazırlaşmaq lazımdır.*) Agah olun ki, bu günlər (*ömrümüzdən qalan müddət xeyir işlər görmək və bəyənilmiş əxlaqa çatmaq üçün*) mizmar və hazırlıq günüdür (*dünyanın ləzzətinə göz yummaq lazımdır*), sabah isə (*axirət*) önə keçmək günüdür. ¹ Önə keçmək (*yarışın qalibi olanın yeri*) cənnətdir, (*axıra qalının*) sonu atəşdir. ² Belə isə, ölümü çatmadan öz günahından tövbə edən bir kimsə yoxdurmu?

Görəsən özünün bədbəxtlik günü gəlmədən (*ilahi əzabdan*) öz nicatı üçün çarə edən yoxdurmu? (*Yaxşı əməllər etsin ki, o gün saleh əməllərdən başqa heç nə nicata səbəb olmayacaq.*) Agah olun ki, siz ardında ölüm dayanan arzu və ümid (*həyatın əbədililiyi və yaşayışın davamı*) günlərindəsiniz. Əcəli çatmazdan öncə arzu və ümid günlərində iş görən (*camaata köməklik, Allaha bəndəlik edən*) kimsənin əməli ona xeyir gətirəcək, ölümü ziyan vurmayaqdır. Əcəli çatmamış həmin günlərdə səhlənkarlıq edənin (*camaata köməklik, Allaha bəndəlik etməyən*) işi xarəbdır və ölümdən ziyan çəkəcəkdir. (*Çünki ölüm vaxtı camaata xidmət və Allaha bəndəlikdəki təqsirlərinə görə peşmançılığın xeyri yoxdur. Buna görə də nəticə etibarı ilə ziyan*

¹ Mizmar atların yarış və cıdırı üçün hazırlanan müddətə deyilir. Belə ki, yaxşıca kökəlməsi və güclü olması üçün atın yemini artırurlar. Daha sonra, artırdıqları yemi adi normasına çatana qədər, tədricən azaldırlar ki, at xamlığını çıxarsın və yarış günü üçün hazır olsun.

² Mizmar dövründə hər kəs özünü saleh əməllər, gözəl əxlaqla adət etdirib tərbiyələndirsə, sabah imtahan meydanında önə keçərək cənnəti qazanacaqdır. Səhlənkarlıq edib qəflətdə olan isə sabah xar və xəcalətli olub oda daxil olacaqdır.

görəcəkdir.) Agah olun, rahatlıq və əmin-amanlıq vaxtında (*əlləriniz çatan vaxt*), xof və qorxunun sizə hakim kəsildəndə iş gördüyünüz kimi (*xalqa xidmət və Allaha ibadət yolunda çalışın*) əməl edin.¹ Agah olun, mən Cənnət kimi bir nemət görmədim ki, onu arzulayan qəflət yuxusunda olsun. Nə də atəş kimi bir əzab gördüm ki, ondan qaçan bihuşluq yuxusunda olsun!² Bilin ki, haqqdan xeyir tapmayana mütləq batilin ziyanı yetişəcəkdir. Hidayətlə doğru yola gəlməyəni azğınlıq çarəsisizliyə və ölümə sürükləyir. Agah olun ki, sizlər köçməyə (*bu saraydan əbədi saraya getməyə*) məmur edilmisiniz (*bundan başqa çarəniz yoxdur*) və azuqə toplamağa yönəldilmisiniz.³ Ən qorxulu olan iki şey var və sizin üçün onlardan qorxuram: Biri nəfsinizin arxasınca getməyiniz (*gözlərinizi həqiqətə yumar*) və digəri isə arzularınızın çoxluğudur. (*Sizə axirət üçün azuqə və ehtiyat toplamağa imkan verməz.*) Belə isə sabah onun vasitəsilə özünüzü qiyamətdə (*əbədi əzabdan*) qoruyacağınız şeyin, (*camaata xidmət və Allaha bəndəliyindən*) tədarükünü bu dünyada görün. (*Seyyid Rəzi buyurur:*)

Deyirəm: Xalqı zahidliyə, dünyaya rəğbətsizliyə, axirətdə işə yarayan xeyir əməllərə vadar edən söz olarsa, hərhalda bunlar Həzrətin həmin sözləridir. Camaatı çox bağlı olduqları amal və arzulardan daşındırır, öyüdün, Allaha və Peyğəmbərə qarşı üsyan və itaətsizliyin qadağa şöləsini həddən çox alovlandırır. O Həzrətin sözlərinin heyranediciliyi ondadır ki, buyurur: «أَلَا وَإِنَّ الْيَوْمَ الْمِضْمَارُ وَغَدَاً السَّبَاقُ وَالسَّبَقَةُ الْجَنَّةُ وَالْغَايَةُ النَّارُ» Çünki bu sözdə ifadənin böyüklüyü və mənanın dərinliyi ilə yanaşı həqiqətə və işin mahiyyətinə uyğun təşbihdə

¹ Çünki ehtiyac və izzirab içində olan bəşər Allahın razılığını qazanmaq üçün xalis niyyətlə canı dildən çalışır. Buna görə də Həzrət Allahı daha az yad etdiyiniz rahat və əmin vaxtlarınızda da ondan qəflətdə olmamağı buyurur ki, bu xəbərsizlik peşmanlığa səbəb olur.

² Ən kiçik mənfəət üçün çalışdıqları halda Behişt kimi ən böyük nemətlərdən qaçıl olan, cizi zərərin qorxusundan çoxlu yollara əl atdığı halda, Cəhənnəm böyüklükdə atəşdən çəkinməyən insanlar heyərlidir.

³ Qurani-Kərimin Bəqərə surəsinin 197-ci ayəsində buyurulur: «وَتَرَوْهُوَ قَائِمًا خَيْرَ الرَّادِ التَّقْوَى» «Səfərə azuqə toplayın və ən yaxşı azuqə də pərhizakarlıqdır.

heyvətəmiz sirr və incə mənə vardır. Buyurur: **وَالسَّبِقَةَ الْجَنَّةِ وَالْغَايَةَ النَّارِ** İki mənədəki fərqi görə iki növ sözdən istifadə etmişdir: **السَّبِقَةَ** sözünü Cənnət üçün **الْغَايَةَ** sözünü isə atəş üçün işlətməşdir. **وَالسَّبِقَةَ النَّارِ** deyil **وَالسَّبِقَةَ الْجَنَّةِ** buyurmuşdur. Çünki **إِسْتِيقَاقٌ** (önə keçmək) sözü yaxşı bir iş üçün və müsbət mənədə işlədilir və Behiştin sifətidir. Atəş bu mənəni vermir. O atəşdən Allaha pənah aparırıq. Deməli, **وَالسَّبِقَةَ النَّارِ** buyurması düzgün olmazdı və ona görə də belə buyurmuşdur: **وَالْغَايَةَ النَّارِ** Çünki **الْغَايَةَ** ona çatan hər bir kəs üçün bəzən şadlıq gətirmir, bəzən də sevinc bəxş edir. Deməli, bu sözü hər iki mənədə izah etmək olar. **الْغَايَةَ** kəlməsi burada Allah-təalanın buyurduğu **مَالٍ مَّصِيرٍ** sözü kimidir. (*Qurani-Kərimin İbrahim surəsinin 30-cu ayəsi*) **إِلَى النَّارِ** «De, nalayiq işlərdən ləzzət alın. Beləliklə, sizin işlərinizin sonu atəşdir». Burada **إِلَى النَّارِ** deyilməsi düzgün olmaz. Belə isə bu sözü dərinədən düşün ki, onun batini heyvətəmiz və çox dərinidir. O Həzrətin sözlərinin əksəriyyəti belədir. Bəzi əlyazmalarda göstərilir ki, başqa rəvayətə görə **سُبِقَةَ** kəlməsində sin zəmmə ilə qeyd olunmuşdur. Ərəblər (*yarışda*) ötdüyü üçün önə keçənə (*qalibə*) mükafat verilən mala **سُبِقَةَ** (*sini zəmmə ilə*) deyirlər. **سُبِقَةَ** sözünün fəthə ilə olan mənəsi zəmmə ilə olan mənəsinə yaxındır. Çünki **سُبِقَةَ** (*sözündə*) sinin zəmməli olması pis və qəbahətli işin cəzası deyil, bəyənilən və sevilən işin mükəfatıdır.

29-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*düşmənlərlə döyüşə səhlənkər və etinasız yanaşmalarına görə öz səhabələrini pislədiy*) xütbələrindəndir.

Ey bədənləri bir, fikir və arzuları müxtəlif olan insanlar! Sizin (*boş və mənasız*) sözləriniz sərt daşları yumşaldır, sizin işiniz isə (*öz evinizdə oturub, düşmənlə döyüşə hazırlaşmamanız*) düşmənlərdə (*malik olduğunuz hər şeyi ələ keçirib sizə sahib olmaq üçün*) tamah yaradır. (*Bir yerə yığışdığımız*) məclislərdə özünüzdən çox danışır (*boş və mənasız sözlərdən çox danışub, igidlik və mərdlikdən dəm vurursunuz*), düşmənlə döyüş vaxtı çatanda isə حیدى حیدى yəni, «ey müharibə, bizlərdən uzaq ol» deyirsiniz (حیدى حیدى cümləsi ərəblərin düşməndən qaçarkən işlətdikləri misaldır). Sizi (*zəfərə və özünə köməyə*) dəvət edən dəvəti qəbul olunmadı (*çünki ona köməklik etmədiniz*). Sizin uğrunuzda sizlərə zəhmət və əziyyət çəkənin ürəyi rahatlıq tapmadı. (*Cihada getməmək və düşmənlə döyüşməmək üçün gətirdiyiniz*) üzr və bəhanələr (*doğru deyil*), borclu şəxsin öz borcunu (*üzsüz yerə*) gecikdirməsi kimi azgınlıqdır.¹ Zəlil və qorxaq (*ona edilən*) zülmə mane ola bilməz. Zəhmət və səy olmadan haq (*və asayiş heç bir qövmlə üçün*) əldə edilə bilməz. (*Düşməni əzib məğlub etmək üçün evdə oturub, cihada getməməklə asayiş və rahatlıq istəməiniz xəttədir.*) Hansı evi (*diyarı*) öz evinizdən sonra (*düşmənin işğal və dağıtmasından*) saxlayarsınız? (*Sizi evinizdən bayıra atdıqda*) məndən sonra hansı əmir və İmamla (*düşməni özünüzdən uzaqlaşdırmaq üçün*) cihada gedəcəksiniz? Allaha and olsun, sizin aldatdığınız şəxs doğrudan da aldanıb.² Allaha and olsun, sizin kömək və

¹ Çünki o, borcunu vermək istəmədiyinə görə bəhanə gətirib bu gün-sabaha saxladığı kimi, siz də cihada getmək istəmədiyinizə görə yalan bəhanələr gətirib işi bu gün-sabaha saxlayarsınız. Bu səhlənkərliğin nəticəsində özünüzü xar və zəlil edirsiniz.

² Çünki siz öz əmirinizə köməklik vəd edirsiniz, düşmənlə üzləşdikdə isə ona arxa çevirib döyüşməmək üçün bəhanə gətirirsiniz.

yoldaşlığınızla nicat tapan (*düşməninə qalib gələn*) kimsə, (*qumarla oynanılan ox atıcılığında qumar üçün təyin olunan bütün oxlardan*) daha uğursuz (*çox ziyanlı*) oxla nicat tapandır. Sizin köməyinizlə (*düşməyə tərəf*) ox atan (*onun zülm və özbaşınalığının qarşısını almaq istəyəni*) kimsə başı sınımış, ucluğu olmayan ox atmışdır (*belə bir ox hədəfə dəysə belə təsiri olmaz. Siz də düşmənlə qarşılaşsanız belə, qorxduğunuza görə onların irəliləməsinə mane ola bilməzsiz*). Allaha and olsun, sizin sözlərinizə (*əhd-peymanınıza*) inanmadan, sizin yoldaşlığınıza tamarzılanmadan səhəri açdım və düşməni (*Müaviyə və qoşununu*) sizlərin köməyi ilə qorxutmuram (*çünkü sizin vəfasızlığınız, yalançılığınız mənə və düşməyə aydın olmuşdur*). (*Hər nə qədər sizləri düşmənlə döyüşə həvələndirsəm də, səhlənkarlıq edən*), sizlərin halı nədir, sizin dərdinizin dərmanı nədir (*ki, hazırlayım*), nə ilə əlac olunursunuz (*ki, əlac edirəm*)? Düşmənlər də sizin kimi insanlardır. (*Niyə siz də onlar kimi deyilsiniz və onların qorxusu ürəyinizə oturub?*) Bilmədiyiniz və inanmadığımız sözləri danışırınsınız? (*Cihada getmək üçün bir-birinizə «onu edəcəyik, bunu edəcəyik» deyirsiniz. Həqiqətdə isə düşmənlə döyüşməyə əsla iradəiniz yoxdur.*) Günahlardan uzaqlarda qəflətdəsiniz? (*Elə isə oyanın*) Haqqdan qeyrisinə tamah salırınsınız? ¹

30-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Osmanın qətli barəsindəki kəlamlarındanıdır.

Əgər onun qətlinə əmr vermiş olsaydım, sözsüz ki, qatil olardım, əgər qarşısını alsaydım, təbii ki, kömək göstərmiş olardım (*onu öldürənlər mənimlə məsləhətləşməyiblər ki, mən onlara əmr vermiş, yaxud çəkirdirmiş olum*). Lakin (*bilirəm ki,*) ona kömək edən (*Mərvan ibn Həkəm və Bəni-Üməyyədən bir dəstə adam*) «Mən

¹ Allaha, Peyğəmbərə və haq olan İmama itaətsizlikdə, batil yolda xeyir təsəvvür edirsiniz? Belə deyil, Batil yolla xeyir götürməyə tamah salmaq günahlardan qəflət, bilmədən və inanmadan danışmaq dünya və axirətdə bədbəxtliyə, biçarəliyə səbəb olar.

onu xar edəndən *(ona köməklik göstərməyəndən)* daha yaxşıyam» deyə bilməz. Onu xar edən də *(Mühacir və Ənsardan bir dəstə)* deyə bilməz ki, «ona kömək edən məndən daha yaxşıdır». *(Burada o Həzrətin məqsədi Osmanı məzəmmət etməkdir.)* Belə isə mən indi sizin üçün onun qətl səbəblərini *(müxtəsər şəkildə)* bəyan edirəm: Osman xilafəti öz ixtiyarına keçirib istibdad və özbaşınalıq etdi. *(Məsləhətləşmədən, ümmətin razılığını nəzərə almadan istədiyini edirdi.)* Deməli, belə iş görüb özbaşınalıq etməklə çox pis etdi, *(siz isə zülm və sitəmdə)* səbirsizlik etdiniz *(səbr etməyib onu qətlə yetirdiniz),* deməli, siz də bu səbirsizliyinizlə pis iş tutdunuz *(gərək səbr edəydiniz ki, bu iş yumşaqılıqla islah olunardı və ya onun ətrafından dağılardınız ki, haqq öz sahibinə qayıtsın).* Özbaşına hərəkət edən və onu öldürməkdə dözümsüzlük göstərən şəxs barəsində Allahın hökmü dəyişməzdir *(Allah-təala qiyamət günü onlar barəsində hökm verəcək və hər kəsi öz günah və təqsiri qədər cəzalandıracaqdır).*

31-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Cəməl müharibəsindən əvvəl, Zübeyrin itaət etməsi üçün Abdullah ibn Abbasi onun yanına göndərdiyi zaman buyurduğu kəlamlarındandır.

Əlbəttə, Təlhə ilə görüşmə, onunla görüşsən görərsən ki, o, buynuzunu əyib itiləmiş öküz kimidir.¹ İtaətsiz dəvəyə minib deyir: Bu, ram olan dəvədir (*çətin işlərdən yapışıb nadanlıq və özbaşınalıq üzündən onları asan hesab edir*). Lakin Zübeyrlə görüş, çünki o yumşaq təbiətlidir (*gözəl əxlaqı və itaətkarlığı daha çoxdur*). Ona de: Dayın oğlu (Zübeyrin anası Səfiyyə Əbu Talibin bacısı idi) deyir ki, sən mənə Hicazda (Mədinədə) tanıydın (*mənə beyət etdin*), İraqda (Bəsrədə) inkar etdin (*öz əhd-peymanını sındırıb, itaətdən çıxdın*). Bəs nə oldu ki, sənə aşkar və aydın olandan üz döndərdin? (*Nə baş verdi ki, öz əhd-peymanını pozub mənə qarşı çıxdın və mənimlə müharibəyə qalxdın. Seyyid Rəzi buyurur:*)

Deyirəm: O Həzrət əleyhis-salam bu kəlməni « **فَمَا عَدَا مِمَّا** » işlədən ilk şəxsdir.

¹ Ona yaxınlaşanı vurmağa hazırdır. Burada Təlhənin fitnə-fəsadla məşğul olub, qürur və təkəbbürdən heç kəsin sözünə qulaq asmaması nəzərdə tutulur.

32-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (öz zamanəsinin əhlindən şikayət etdiyi) xütbələrindəndir.

Ey camaat, (əhalisi) zülmkar və nemətə küfran edən, yaxşı əməl sahibinin pis sanıldığı və zalımın öz zülmünü artırdığı bir rüzigarda sabahı açdıq (qərar tapdıq). Bildiyimizdən bəhrələnmirik (bildiyimizə əməl etmirik), bilmədiyimizi də soruşmuruq və (nadanlıq və təkəbbürün təsirindən) bizə yetişənə qədər böyük bələdan qorxmuruq. Deməli, (bədbəxtliyə və çarəsizliyə mübtəla olana qədər öz işimizin sonunu düşünmürük. Bu zamanədə) insanların dörd sinfi var: birinci qism insanları çarəsizlik, qılıncının kütlüyü və mal-dövlətinin azlığından başqa heç nə fitnə-fəsaddan çəkəndirməz. İkinci qism qılıncını qınından sıyıraraq öz şərini aşkar edərək, piyada və süvarilərini (qoşununu) toplayaraq, özünü fitnə-fəsada hazırlayıb və qənimət olaraq oğurladığı mala və ya (təkkəbbür və böyüklüyünü izhar etmək üçün) ardınca gedən süvarilərə, yaxud da (xalqa öz rəhbərliyini göstərmək üçün) çıxmaq istədiyi minbərə görə dinini zay edəndir (əldən verəndir). Özünü və Allahın sənini üçün yaratdığı Cənnəti satıb, onun qiymətinə dünyanı almaq uğursuz ticarətdir. Üçüncü qismi axirət əməli ilə (özünü abid və bəndə kimi göstərməklə) dünyanı, dünya əməli (həqiqi zöhd, təqva və ibadət) ilə axirəti istəməyən, özünü vüqarlı və mətanətli göstərən (pərhizkarlar tək özünü təvazökar aparan) addımlarını birbirinə yaxın atan (əziyyətsiz adamlar kimi yol gedəndə asta-asta addımlayan) və (ibadət və bəndəlik üçün) paltarının ətəklərini yığıb tam sürətlə yol gedən, özünü mötəbər və əmin tanımaq üçün (camaat arasında zöhd və təqva ilə) bəzənən, Allahın pərdəsini (din və şəriətin yolunu) günah vasitəsinə çevirəndir. ¹ Dördüncü qism həqarətinə, alçaqlığına və hakimiyyətə çatmaq üçün vasitəyə malik olmadığına görə xanənişin olandır. Öz arzularına əli

¹ Özünü din libasında ciltləndirərək hiylə və məklə dünya malını ovlamaq və var-dövlət toplamaq üçün camaatın yolunda tələ qurandır.

çatmadığından özünü qaldığı vəziyyətə qane olan kimi göstərar. Nə gecələr sakitləşən daxilində, nə də gündüzləri keçirdiyi zahirində (*heç vaxt*) qənaət və zöhd əhli olmadığı halda, özünü zöhd və təqva əhlinin libası ilə bəzəyər. Qalan bir neçə kişi də Qiyamət gününü xatırlatmaq onların gözlərini (*dünyanın ləzzətinə*) yummuşdur, o günün qorxusundan gözlərindən yaş axır. Bəziləri qovulmuş və hürküdülmüşdür¹ bir dəstəsi qorxaq və xar, bəziləri isə sakit və dilləri bağlı qalıblar (*haqqı aşkar edə bilmirlər*). Bəziləri də ixlas və doğruluqla (*xalqı doğru yola*) dəvət edir (*və ya Allahu ixlasla çağırır, başışlanmalarını diləyirdilər*), başqa bir dəstə isə (*zülmkarların sitəminin təsirindən*) qəmgin və incikdir. Təqiyə və (*düşməndən*) gizlənmək onları itirib-batırmış (*belə ki, heç kəs onları tanımır*), başdan başa zəlalət və xarlıq onları bürümüşdür. Deməli, onlar şor dənizdə batmışlar, ağızları bağlı, ürəkləri isə yaralıdır. Özləri incik düşənə qədər (*çünkü onların sözlərinə qulaq asmur, onları saymırdılar*) camaata öyüd-nəsihət verdilər. Məğlubiyətin təsirindən zəlil və xar olub öldürüldülər və beləliklə, azaldılar. (*Əcdadlarınızla belə rəftar etmiş*) dünya sizin nəzərinizdə (*səhrada bitən və yarpağından dabbaqlıqda istifadə olunan*) səlm ağacının yarpağının qurusundan, (*qoyun və bu kimi heyvanların yununu qırılmasından sonra*) qırımıdan qalan tullantıdan da dəyərsiz olmalıdır. Gələcək nəsillər sizlərin halından ibrət almamış (*köçüb gedən və əməllərinin cəzasına çatan*) əcdadlarınızın halından ibrət alın (*tənbeh olunun*). Bu pislənmiş və bəyənilməyən dünyadan əl çəkin. Çünki dünya onu sizlərdən daha artıq sevənlərə vəfa etməmişdir. (*Seyyid Rəzi buyurur:*)

Deyirəm: Hansısa bir nadan bu xütbəni Müaviyənin adına çıxmışdır. Bu xütbənin Əmirəl-möminin əleyhis-salamın sözləri olmasına heç bir şübhə yoxdur. Qızıl torpaqla, şirin su şor su ilə necə bərabər ola bilər? Bu sözün doğruluğunu mahir yol göstərən və gözüaçıq bəsirətli birisi – Əmr ibn Bəhr Cahiz sübut etmiş və aydınlaşdırmışdır. O, bu xütbəni «*بيان و تبیین*» kitabında bəyan etmiş, onu

¹ Pis əməlləri qəbul etmədiklərinə və ya nalayiq işlərin şahidi olduqlarına görə camaatdan kənara çəkilmis, təcrid olmuşlar.

Müaviyənin adına çıxanın da adını göstərdikdən sonra demişdir: «Bu xütbə Əli əleyhis-salamın sözlərinə daha çox bənzəyir. İnsanların bölgüsü, onların sifətlərinin təsnifatı, məğlubiyyət, zəlillik, təqiyə və xof kimi vəziyyətlərinin təsviri o Həzrətin üslubuna daha layıqdır». (*Elə həmin kitabda*) qeyd edir: «Biz Müaviyənin öz sözlərində zahidlərin yolunu tutduğunu, Allahın bəndələri kimi rəftar etdiklərini harada görmüşük?».

33-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Bəsrə camaatı ilə müharibəyə (*Cəməl müharibəsinə*) gedərkən buyurduğu xütbələrindəndir.

Abdullah ibn Abbas deyir: «Zi-Qar»da (*Bəsrənin yaxınlığında bir yerdir*) Əmirəl-möminin əleyhis-salam ayaqqabısının cırığını tikərkən onun yanına getdim. Mənə buyurdu ki, bu ayaqqabının qiyməti nə qədərdir? Ərz etdim ki, dəyəri yoxdur. Buyurdu: «Allaha and olsun, bu ayaqqabı sizlərə rəhbərlik və əmirlik etməkdən mənim üçün daha qiymətlidir. Lakin (*mən əmirliyi və hakimiyyəti ona görə qəbul etdim ki,*) haqqı sübut etməli, batili aradan götürməliyəm». Sonra Həzrət bayıra çıxaraq camaata bu xütbəni oxudu:

Eyb və nöqsan sifətlərdən uzaq olan Allah Həzrət Məhəmmədi (*səlləllahu əleyhi və əlih*) aralarında bir nəfər kitab oxuyanın və peyğəmbərlik iddiası edənin olmadığı ərəblərin içinə göndərdi. (*Onların arasında nə peyğəmbər, nə də kitab var idi.*) Sonra o Həzrət, onlar öz məqamlarına çatana, rahatlığa yetişənə qədər yol göstərdi (*çirkin söz və əməlləri qadağan etdi*) və (*onları*) bədbəxtlikdən xilas etdi. Beləliklə, onların nizələri düzəldi (*müstəqilliyə və həyatlarında nizam-intizama çatdılar*) və onların titrəyən böyük daşı sakitləşdi (*əməliyyətsizliyə görə çəkdikləri iztirab və narahatlıq aradan götürüldü*). Ağah olun, Allaha and olsun, mən elə insanların arasında idim ki, düşmənin bütün qoşunu arxa çevirib qaçana qədər onlar doğru yola və nicata sövq edirdilər. (*İtaəti qəbul etməyib döyüşənlərlə müharibə etdim.*) Mən (*o vaxt*) aciz qalmadım, qorxunu özümə yaxın buraxmadım. Mənim Bəsrə camaatı ilə müharibəyə getməyim Peyğəmbərlə xalqı doğru yola yönəltmək və nicat vermək üçün getdiyimiz vaxtlarda olduğu kimidir. (*İndi də aciz deyiləm və qorxu mənə yaxın düşməz.*) Haqqı onun içindən çıxarmaq üçün batili yaracam. (*Mən haqqın üzə çıxması üçün öz əməlimin işığı ilə haqqı örtmüş batil zülmətini dağıdacağam.*)

Mənim Qüreyşlə nə işim var? (Onların mənimlə düşmənçiliyinin səbəbi nədir?) Allaha and olsun, (onlarla müharibə etməkdən məqsədim budur ki,) kafir (müşrik və bütpərəst) olduqları vaxt onlarla döyüşdüm və haqqın yolundan dönərək fitnə-fəsad yolunu tutduqları indiki vaxtda da onlarla döyüşürəm. (Deməli, bu iki dövrandə onlarla döyüşməyim küfr və azğınlığa görədir, yoxsa Qüreyşlə düşmənçiliyim yoxdur.) Mən dünən (Peyğəmbərin sağlığında müharibələrdə) onlara yol yoldaşı olduğum kimi (müqavimət göstərirdim) bu gün də onlarlayam. ¹

¹Müqavimət göstərirəm. Deməli, mənim müqavimət və igidliyimdə heç nə dəyişməyib. Buna görə də azğınlıq yolundan dönün və mənimlə müharibədən əl çəkin.

34-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın öz səhəbələrinə Şam əhalisi ilə döyüşməyi əmr etdiyi vaxt buyurduğu xütbələrindəndir: ¹

Mən sizlərdən bezmişəm və narahatam. Sizi danlamaqdan əziyyət çəkirəm. Əbədi həyatın əvəzinə dünyanın müvəqqəti həyatından şadsınız? İzzət və başıucalığın yerinə rəzalət və alçaqlığa boyun əymisiniz? Sizləri düşmənlə müharibəyə çağıranda gözlərinizi döyürsünüz (*həyəcanlanırsınız*). Çətinliklə can verirmiş, huşsuzluqdan əziyyət çəkirmiş kimi mənimlə danışmaq üçün diliniz tutulur, qulaqlarınız bağlanır, sözlərimin müqabilində mat-məəttəl qalırınsınız, elə bil aqlınızı itirib dəli olmusunuz (*doğru yolu səhv yoldan, yaxşını pisdən, izzəti zillətdən seçə bilmirsiniz*) və başa düşmürsünüz. Heç vaxt sizlərdən əmin olmadım və sizləri düz əməl sahibləri saymadım (*sizə etimad etmədim və indi də inanmıram*). Nə (*düşməni dəf etmək üçün*) meyl salınası ordu, nə də ehtiyac duyulası güclü dostlarsınız. Siz, bir tərəfdən yığıldıqda, digər tərəfdən dağılan sarvansız dəvələr kimisiniz. Allaha and olsun, siz müharibə atəşini alovlandırmaq üçün pis camaatsınız. (*Çünki*) Sizə qarşı hiylə və məkr işlədirlər, siz isə hiylə işlətmirsiniz. Sizin şəhərləri tuturlar, siz isə qəzəblənmirsiniz (*müdafiə olunmağı düşünmürsünüz*). Düşmənlər yuxulamır, sizi isə qəflət yuxusu aparıb və unutqansınız.

¹ *Nəhrəvanda Xəvariclə döyüşdən sonra, Həzrət camaata Kufə şəhərinin kənarındakı Nuxeylədə toplaşaraq Şam camaatı ilə müharibəyə hazırlaşmağı əmr etdi, onlara arvad-uşaqlarının görüşünə az getmələri haqda göstəriş verdi. Onlar Həzrətin sözlərinə əməl etməyərək gizləncə Kufəyə gəldilər və Həzrəti az sayda böyükkləri ilə orada tənha qoyub, meydanı boşaldılar. Kufəyə gedənlər geri dönmədilər, orada qalanların isə dözümlü yox idi. Buna görə də Həzrət Kufəyə təşrif gətirib camaata xütbə oxudu və onları cihada rəğbətləndirdi. Onlar itaət etmədilər. Sonra Həzrət onları bir neçə gün öz başlarına buraxdı və ondan sonra bu xütbəni oxudu.*

Allaha and olsun, *(düşmənin irəliləməsinin qarşısını almaq üçün)* bir-biri ilə yoldaşlıq etməyənlər məğlubdurlar. Allaha and olsun, güman edirəm ki, müharibə şiddətlənsə və ölüm, qətl atəşi alovlanarsa, sizlər baş bədəndən ayrılan kimi Əbu Talibin oğlundan *(onun yanından)* ayrılırsınız. *(Belə xof və qorxaqlığınızla ikinci dəfə mənim ətrafıma yığışmanız mümkün deyil.)* Allaha and olsun ki, ətini sümükdə heç nə qalmayana qədər gəmirən, sümüyünü sındıran və dərisini soyacaq həddə düşməni özünə hakim kəsən *(yəni, onun varlığını, canını, malını, arvad-uşağını ələ keçirən düşmənin qarşısını almayan)* kimsənin acizliyi və qeyrətsizliyi hədsiz, ürəyi və ya onun sinə tərəfdən ürəyini əhatə edənləri zəifdir. Ey eşidən, sən də acizlikdə və qeyrətsizlikdə bu kişi kimi olmaq istəyirsənsə, ol. Amma mən, and olsun Allaha, düşməyə bu fürsət və imkanı verməzdən əvvəl Məşrəfi qılınclarla *(Məşarif bu qılıncların hazırlandığı kəndin adıdır)* onu elə vuracağam ki, başının sümüyünün xıncımları göyə sovrulsun və qolları, qıçları kəsilsin. Mənim söylərimdən sonra fəth və qələbənin ixtiyarı Allahın əlindədir.

Ey camaat! Mənim sizin üstünüzdə, sizin də mənim üstümdə haqqınız var: Sizin mənim üstümdə olan haqqınız sizə nəsihət vermək *(bəyənilmiş əxlaqa təşviq etmək və nalayiq söz və əməllərdən çəkəndirmək)*, qənimət və hüquqları bütünlüklə *(israf edilməyə qoymadan, müsəlmanların beytülmaldan)* sizə çatdırmaq, nadan qalmamanız üçün *(kitab və sünnədən bilmədiklərinizi)* sizlərə öyrətmək, öyrənənə qədər də *(şəriət qaydalarını öyrənib ona uyğun rəftar etmənin üçün)* tərbiyə etməkdir. Mənim sizin üzərinizdə olan haqqım isə beyəti saxlamamanız, gizlədə və aşkarda ixtlas və dostluğunuz, sizi çağırduğım an cavab verməniz və sizə əmr etdiklərimə itaət etmənidir.

35-ci xütbə

İki hakimin rəy verməsindən sonra İmam Əli əleyhis-salamın buyurduğu xütbələrindəndir: ¹

Ruzigar böyük bəlalar və ağır hadisələr yaratsa belə, sitayiş Allaha məxsusdur. ² Şəhadət verirəm ki, şəriki olmayan Allahdan başqa Allah və ondan başqa məbud yoxdur, Məhəmməd onun bəndəsi və elçisidir. Ona və ailəsinə Allahın salamu olsun! (*Hər şeyi*) Bilən və təcrübəli olan mehriban nəsihətvericiyə itaətsizliyin nəticəsi həsrət və kədərdir. Bunun arxasınca isə təəssüf və peşmançılıq durur. Mən bu hakimlik barədə (*onun zərərini bildiyim üçün*) öz fikrimi və nəzərdə tutduğumu qısaca sizə bəyan etdim. (*Siz sözümə əməl etmədiniz. Peşmançılığa düçar oldunuz ki, bunun da heç bir faydası yoxdur.*) «لَوْ كَانَ يُطَاعُ لَقَصِيرٌ أَمْرٌ» Ey kaş Qəsinin göstərişinə və sözüünə əməl olunaydı. ³ Nəsihət verən (*sizin*

¹ Əmr ibn As və Əbu Musanın Şamla Mədinə arasında və Şama daha yaxın olan, Şamla İraq sərhəddində yerləşən «Daumətul-Cəndəl» qalasında iki hakim təyin olunma müqaviləsinə əsasən görüşdükləri və xəlifəlik məsələsi haqda bir-birilə danışıqları vaxt, Həzrət Kufəyə təşrif gətirib onların hökmlərinin nəticəsini gözləyirdi. Son nəticədə Əmr ibn As Əbu Musanı aldatdı və qərara gəldilər ki, hər biri minbərə çıxıb, öz əmirlərini kənarlaşdırsın və xəlifəlik məsələsini Şuraya həvalə etsinlər. Əmr Əbu Musanı özündən qabağa saldı və o, minbərə çıxaraq Həzrət Əmiri xəlifəlikdən kənarlaşdırdı. Sonra Əmr minbərə qalxaraq Müaviyəni xəlifə təyin etdi. Bu xəbər Kufədə Həzrətə çatdıqda o narahat olub qalxdı və bu xütbəni camaata oxudu.

² Həzrətin məqsədi budur ki, hər zaman-istər xoş, istərsə də ağır günlərdə-Allaha ibadət etmək lazımdır.

³ Bu məşhur ərəb atalar sözüdür. Nəsihət verənin nəsihətinə qulaq asmayaraq peşmançılığa düçar olanlar barədə işlədilir. Atalar sözünün tarixçəsi belədir ki, Həyrənin padşahı Cəzəymə Əbrəş Cəzirə padşahı Əmr ibn Zərblə müharibə edərək onu öldürür. Əmrdən sonra qızı Zəbba atasının yerinə keçərək onun intiqamını almaq niyyətinə düşür və Cəzəymə ilə döyüşmək istəyir. Bacısı Zübeybə isə bunu ona qadağan edir. Sonra Zəbba məkr və hiylə ilə atasının intiqamını almaq fikrinə düşür. Cəzəyməyə məktubunda yazır ki, mən qadınam və qadınlar

itaətsizlik və müxaliflikdə şüarınız nəticəsində) nəsihət verməkdə tərəddüd edənə, alov verən alov verməkdən imtina edənə qədər¹ zülmkar müxaliflər, itaətdən çıxan əhd pozanlar kimi mənə tabe olmayıb imtina etdiniz. Mənimlə sizin hekayətimiz Həvazənin qardaşının (*Durəyd ibn Simə*) dediyi kimidir.²

padşahlığa layiq deyillər və mən ərə getməyə məcburam. Səndən başqa heç kimi özümə ər kimi bəyənmirəm. Əgər camaatın məzəmmətinin qorxusu olmasaydı özüm sizin yanınıza gələrdim. Əgər zəhmət çəkib gəlsəniz, mənim məmləkətim sizinki olacaq. Məktub Cəzəyməyə çatdıqda o, yaxınlarının böyükləri ilə məsləhətləşdi. Kəninin oğlu çox düşüncəli və tədbirli olan, heç vaxt ehtiyatı əldən verməyən Qəsir ibn Səiddən başqa hamı onu bu səfərə həvəsləndirdi. Qəsir fərasətli olduğuna görə bu dəvətin hiylə olduğunu ehtimal etdi. Cəzəymənin yaxınlarının firkinə qarşı çıxaraq onu bu səfərdən çəkindirirdi. Lakin Cəzəymə onun sözüünə əhəmiyyət vermədi və min süvari ilə hərəkət etdi. Cəzirəyə yaxınlaşdıqda Zəbbanın qoşunu onu qarşılarsa da, böyük hörmət görmədi. Qəsir isə bu işdə məkr və hiylə gördüyünü, geri qayıtmasını, Zəbbanın yanına getməməsini işarə ilə ona başa saldı. Cəzəymə yenə də onun sözüünə əhəmiyyət vermədi. Cəzirəyə daxil olduqda onu öldürdülər. Bu zaman Qəsir «ey kaş Qəsirin göstərişinə və sözüünə əməl olunaydı» sözünü işlətdi və bu söz ərəblər arasında zərbül-məsələ çəvrildi. Həzrətin məqsədi də bu idi ki, ey kaş Əmr ibn As və Əbu Musanın hakimliyini qəbul etməmək barədə sözüümə qulaq asaydınız və indi peşman olmazdınız. Mən sizə dediyimi dedim.

¹Təcrübəli nəsihətverən heç vaxt tərəddüdə düşməsə də, öyüd verməkdən imtina etməsə də, sizin itaətsizlikdə və müxaliflikdə fikir birliyiniz onu öz sözlərində tərəddüdə düşən və nəsihət verməkdən imtina edən birinə çevirib. Bu cümlədə olan **وَضَنَّ الرَّئِدُ بِقَدْحِهِ** ifadəsi camaat onun faydalı nəsihətlərinə qulaq asmayıb, qəbul etmədiyinə görə öyüd verməyi əsirgəyən, onların işinin xeyir və ziyanını deməyən şəxs barədə işlədilir.

²Həzrətin Durəydi Həvazənin qardaşı adlandırılmasının səbəbi budur ki, o əsil-nəsəb baxımdan Həvazə qəbiləsinə gedib çıxır. Çünki o, bəni Xəşim ibn Müaviyə ibn Bəkr ibn Həvazənlərdəndir. Böyük Allah Qurani-Kərimin Əhqaf surəsinin 21-ci ayəsində buyurur: **وَ أَنْكَرَ أَخَا عَادٍ** Yəni, «Adın qardaşını yad et» Burada Ad qəbiləsindən olan Hud peyğəmbər nəzərdə tutulur. Durəydin hekayəti budur ki, o qardaşı Abdullah ilə bəni Bəkr ibn Həvazəyə qarşı müharibə etdi və çoxlu qənimət ələ gətirdi. O, qayıdarkən qardaşı Abdullah Munəricil-liva adlanan yerdə bir gecəliyə qalmaqı xahiş etdi. Durəyd isə nəsihət üçün ona dedi: Burada qalmaq ehtiyatsızlıqdır. Bəni Həvazənə adam və

أَمْرُكُمْ أَمْرِي بِمَنْعِ عِجْرِ اللَّوِيِّ فَلَمْ تَسْتَنْبِئُوا النَّصِيحَ الْإِضْحَى الْعَدِيَّ

Yəni: Munəricul-livada öz fikrimi sizə dedim. Mənim nəsihətimin faydasını sabahkı gün səhər günəş çıxana qədər bilmədiniz. ¹

36-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Nəhrəvan əhlini qorxutmaq üçün buyurduğu xütbələrindəndir. ²

kömək gələ bilər və onlar qəflətən bizə hücum edə bilərlər. Abdullah qürurlu olduğuna görə onun nəsihətinə qulaq asmadı və həmin gecəni orada keçirdi. Səhər tezdən günəş çıxdıqdan sonra bəni Həvazədən çoxlu adam onların başının üstünü aldı. Abdullahı öldürdülər. Durayd isə çoxsaylı yara almaqla canını onların əlindən qurtardı. O, sonra qəsidə demişdir və Həzrətin misal gətirdiyi bu hissə qəsidədəndir.

¹ *Bu hekayət mənim Müaviyə və tərəfdarlarının müharibədə vəziyyətinin ağırlaşdığını, buna görə də məkr və hiylə niyyətilə Quranları nizələrə keçirdiklərini və «Hakim təyin etmək» Məclisi yaratmaq istədiklərini dostcasına sizlərə deməyimin hekayəsinə bənzəyir. Siz mənim sözlərimə əməl etməyib onların əməl və sözlərinə aldandınız. İki hakimin mühakiməsinə razılaşaraq israr etdiniz və mən də razılıq verdim. İndi mənim əleyhimə çıxmağınızın ziyanı sizə aydın olub.*

² *Nəhrəvan Kufəyə yaxın olan yoldakı çayın kənarında, Hərura səhrası tərəfdə yerləşir. Hərura isə Kufə yaxınlığında bir kəndin adıdır. Xəvaric Əmir əl-möminə qarşı çıxmaq üçün bu səhrada toplaşdıqlarına görə Nəhrəvan Xəvaricini Həruriyyə adlandırırlar. O Həzrətin Nəhrəvan Xəvaricilə müharibə etməsinin səbəbi budur ki, Siffeyn müharibəsində Müaviyə və tərəfdarlarının vəziyyəti ağırlaşmışdı. Xüsusilə də, «Hərir» gecəsində hər iki qoşundan otuz altı min nəfər öldürüldü. «Hərir-ül-kəlb»in lüğəti mənası itin ulamağı olsa da, igidlərin döyüş meydanında üzləşməsi də buna bənzədilir. Xülasə, həmin gecənin səhəri Müaviyə Əmr ibn Asın göstərişi ilə hiyləyə əl ataraq, öz qoşununa əmr etdi ki, beş yüz Quranı nizələrə taxaraq, Həzrətin qoşununun önünə çıxıb desinlər: «ey müsəlmanlar, döyüşlər ərəbin ruzigarına ölüm-itim saldı, bu qədər qarşıdurmalar bizim və sizin qəbilələrinizin bünövrəsini sarsıtdı. Gəlin, Allahın Kitabına qayıdaraq, bizim aramızda hökm etdiyinə razılaşaq, qarşıdurmadan əl çəkək!». Onların bu hiyləsi təsirli oldu. İraq qoşunu bu sözlərdən tərəddüdə düşdü və döyüşdən əlləri soyudu. Onlardan on iki min nəfər üz döndərərək Həzrətə dedi: «Malik Əştəri döyüşdən geri çağır, yoxsa səninlə döyüşərik». O Həzrət çarəsiz qalaraq Maliki geri çağırdı və «Həkəməyn» məsələsi ortaya çıxdı.*

Mən sizi öz Rəbbinizin yanında (*mənim əleyhimə çıxmanız və düşmənin kəsilməninə üçün*) səbəb və höccət olmadan, (*bu işdə*) aydın dəlilsiz bu çayla dərə-təpəli yerlər arasında öldürülmüş halda səhərə çıxmağınızla çəkindirirəm. Dünya sizi həlak edir və ilahi qəzavü-qədər sizi tora salır (*öz İmamınızın əleyhinə çıxmağınızın öldürülməkdən başqa cəzası yoxdur*). Mən sizi (*indi peşman olduğunuz*) iki hakimin hökm verməsindən çəkindirdim. Siz isə əhdini pozan müxaliflər kimi imtina edərək əleyhimə çıxdınız. (*Siffeyn müharibəsində Müaviyənin qoşunu Quranları nizələrinə sənədiqləri vaxt dediniz: «Onlar bizi Allahın Kitabına tərəf dəvət edirlər və dəvətlərini qəbul etməyimiz lazımdır». Mən onların, məğlub olduqlarına görə bu hiyləni işlətdiklərini bildiyimdən sözlərinə inanmadım. Siz mənə qarşı çıxıb dediniz ki, əgər dəvətlərini qəbul etməsən səni onlara təslim edəcəyik. Mən razı deyildim, amma çarəsiz idim.*) Beləliklə, sizin istək və xahişinizə uyğun hərəkət etdim (*döyüşdən əl çəkib Malik Əştəri geri çağırdım. Dünən iki hakimin hökm çıxarmasını vacib bilən, bu gün isə onu küfr sanan*) sizlər quşbeyin, səfeh və səbrsiz bir dəstəsiniz (*çünkü söz və əməllərinizdə möhkəm deyilsiniz, ağılla söz danışib iş görmürsünüz*). Mən sizlərə şər gətirmədim, sizin ziyan görmənizi istəmədim, ey atasızlar.¹

Həzrət həddən artıq israr etmələrinə görə onların hakimliyə razılaşdı. Onlar iki hakimin rəyini və Əmr ibn Asın hiyləsini başa düşdükdən sonra daha çox Həzrətin əleyhinə çıxdılar və dedilər: «Məxluqu Xalığın işlərində və xəlifəlik məsələlərində hakim təyin etdiyinə görə, indi öz küfrünü və xətanı etiraf etməlisən və tövbə etdikdən sonra biz sənə itaət edib sözlərinə əməl edərək. Həzrət onlara nəsihət vermək üçün əvvəlcə Abdullah ibn Abbası göndərdi. Ondan sonra özü onlarla söhbət edib şübhələrini aradan götürdü. Bundan sonra səkkiz min nəfəri öz sözlərindən və qərarlarından döndü, dörd min nəfəri isə Həzrətlə döyüşmək niyyətilə Nəhrəvana yola düşdü. Yalnız ətrafa qaçan doqquz nəfərdən başqa onların hamısı o çayın yaxınlığında öldürüldü. Xəvaricin və Nasiblərin əksəriyyəti onların nəslindəndilər. Onların «Xəvaric» adlandırılmasının səbəbi Həzrətdən üz döndərmələri, «Nəvasib» adlandırılmalarının səbəbi isə Əhli-Beyt əleyhis-salam və onların şiələrinə qarşı ədavət və düşmənçilikləridir. Xülasə, Həzrət döyüşdən əvvəl höccətin tamam olması üçün onları qorxudaraq bunları buyurmuşdur.

¹ لا ابا لكم sözü ərəb dilində danlaq və qarğış məqsədilə işlədilir. Belə ki, onlar atasızlığı insan üçün zillət və rəzillik sayırdılar.

37-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın xütbə əvəzi olan kəlamlarındandır: ¹ Müsəlmanlar zəif və gücsüz olduqları vaxt İslam dininə kömək üçün ayağa qalxdım. Onlar (*acizlik və gücsüzlükdən*) boyunlarını бүkdükləri zaman özümü aşkar etdim. Əldən düşdükləri vaxt (*din məsələlərini*) danışdım. Onlar heyran və sərgərdan olduqları vaxt ilahi nurla (*cəhalət zülmətindən*) keçdim. (*Hər məchul mənə məlum idi.*) (*Bu sifətlərə malik olduğum halda, özünü göstərməkdə*) Hamıdan sakit, önə keçməkdə (*kamal baxımından*) onlardan üstün idim. Fəzilətlərin cilovunu tutaraq pərvazlandım (*çətinlikləri həll etmək üçün dərhal hazır olurdum*) və bərk, dağıdıcı küləklərin yerindən tərpedib qopara bilmədiyi dağlar kimi fəzilətləri udurdum (*kamal və fəzilətdə heç kəsin məqamı mənə çatmadı hər bir işdə dönməz idim*). Heç kəs (*nə hüzurumda, nə də yoxluğumda*) məndən eyb və nöqsan tuta bilməyib. Zəlilin və sitəm çəkənin haqqını (*zalımdan*) alana qədər o, mənim üçün əziz və dəyərlidir. Güclü və zülmkar (*məzlumun*) haqqı ondan alınana qədər mənim üçün gücsüzdür. Biz ilahi qəzavü-qədərə şadiq və onun fərmanına təslimik. (*İlahi vəhy və peyğəmbərin aşkar və aydın təsdiqi ilə onun canişini və xəlifəsi olduğum halda*) Məni Allahın Rəsulu barəsində yalan danışan görmüsənmi?! And olsun Allaha, mən onu təsdiq edən ilk şəxsəm. Belə isə (*vəfatından sonra*) onu təkzib edən ilk şəxs deyiləm. (*Çünki gizləndə və aşkarda mənim doğruluğumu, dürüstlüyümü və paklığımı öymüş və öz qardaşı adlandırmışdır. Deməli, yalan danışsam onu təkzib etmiş olaram. Xəlifələrlə sərt rəftar etməməyimin səbəbi budur ki,*) öz xəlifəlik məsələm barəsində düşünüb gördüm ki, Həzrət Peyğəmbərin fərmanına itaət edib tabe olmaq mənə vacibdir (*iş çəkişməyə gedib çıxarsa, boyun*

¹ Bu fəslin sözləri o böyük şəxsiyyətin Nəhrəvan hadisəsindən sonra buyurduğu və Həzrət Peyğəmbərin vəfatından həmin dövrə qədər həyat yolunu açıqladığı müfəssəl söhbətindən seçmələrdir.

əyməyimi buyurmuşdur). Buna görə də beyət edib o Həzrətlə öz əhd-peymanıma uyğun rəftar etdim.

38-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*şübhənin «şübhə» adlandırılması haqqında və heç kəs üçün ölümdən xilas yolu olmaması barədə*) xütbələrindəndir.

Şübhə haqqa bənzər və oxşar olduğu üçün şübhə adlandırılmışdır. (*Hər adam haqla batili bir-birindən ayıra bilməz Allaha və Peyğəmbərə*) iman və etiqad Allah dostlarının şübhəli görünən işlərdə işığıdır. Yolları hidayət və nicat yoludur. (*Bu yolla öz ardıcılarını şübhələrin qaranlığından xilas edərək haqqı onlara aşkar edərlər.*) Ancaq Allahın düşmənlərini o şübhələrə dəvət edən azğınlıq, bələdçiləri isə korluq və sərgərdanlıqdır. (*Bu səbəbdən də öz yolçularını dünyada bədbəxt, axirətdə isə ilahi əzaba düçar edərlər.*) Deməli, (*Allah dostlarının ardıcılıarı ölümdən və öldürülməkdən qorxmur. Çünki*) qorxan üçün hər halda ondan nicat və qurtuluş yoxdur. Diri qalmaq istəyən də həmişə diri qalmaqdadır.¹

¹ Buna görə də layiqlisi budur ki, insan dünyadakı müvəqqəti həyatına könül bağlamasın və ölümdən, Allah yolunda dinin zəfər çalması üçün döyüşdən üz döndərməsin.

39-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın xütbələrindəndir: ¹

Elələrinə düşər olmuşam ki, əmr etdikdə boyun əymir, çağırıqda cavab vermirlər. Ey atasızlar, öz Allahınıza kömək və yardım üçün nəyi gözləyirsiniz? (*İşlərinizdə süstlüyünüzün və Allah yolunda cihada getməməyinizin səbəbi nədir?*) Sizi (*dünya və axirət səadətini qazanmaq yolunda bir-birinizə kömək etməyiniz üçün*) bir yerə toplayacaq din, (*düşməni dəf etmək üçün*) sizi tərpedəcəkdir (*din və onun əhlini qorumaq üçün*) bir qeyrət yoxdurmu? Sizin aranızda dayanıb fəryad çəkə-çəkə yar və yoldaş istəyirəm. Mənim sözümə qulaq asmır, (*itaətsizlik etdiyinizin və mənə qarşı çıxdığınızın nəticəsində*) pis hadisələr aşkar görünənə qədər əmrimə itaət etmirsiniz (*düşmənin sizin can, mal və imanınıza hakim kəsilir*), sizlərlə intiqam almaq olmaz, (*sizlərlə düşməyə müqavimət göstərmək mümkün deyil*), sizlərlə (*din və dünya işlərində*) məqsədə çatmaq olmaz. Sizi qardaşınıza kömək etməyə çağırıdım (*ah-vay etdiniz*), göbəyi ağrıyan dəvə kimi nalə çəkdiniz. (*Döyüş meydanına və qardaşınıza köməyə getmək üçün*) arxası yaralı xəstə dəvə kimi (*yol getməkdə*) süstlük etdiniz. Sizlərdən mənə tərəf gələn azsaylı qoşun da narahat və acizdirlər. Sanki ölümə

¹ Nöman ibn Bəşir İraq əhalisini qorxutmaq üçün Müaviyənin əmri ilə iki min nəfərlə Şamdan hərəkət edərək Kufə yaxınlığındakı «Eynut-Təmr»ə çatdıqda Həzrətin tərəfindən oranı idarə edən və yüz nəfərdən artıq adamı olmayan Malik ibn Kəəb Ərhəbi Həzrətə bu haqda xəbər verir. Həzrət minbərə təşrif gətirərək İlahiyə həmd və səna etdikdən sonra buyurur: «Allah sizi hidayət etsin. Nöman ibn Bəşir Şam əhalisindən ibarət, sayları çox olmayan dəstə ilə sizin qardaşınız olan Malik ibn Kəəbə yaxınlaşmışdır. Hazırlaşın, gedin və qardaşınıza kömək edin. Bəlkə də, Allah-təala sizin səbəbinizə kafirlərin bir dəstəsini məhv edər». Camaat Malik ibn Kəəbə köməyə səhlənkər yanaşdığından, Həzrət onların başçılarını çağıraraq, köməyə getməyi əmr etdi. Təxminən üç yüz nəfər topladı və qalanları bundan boyun qaçırdılar. Bundan sonra o böyük şəxsiyyət qəmgin halda qalxaraq bunları buyurdu.

göndərilir və ölümü öz qarşılarında görür. (*Seyyid Rəzi buyurur:*)

Deyirəm: Həzrət مُتَدَانِب sۆzünü narahat və həyəcanlı mənasında işlətmişdir. Bu ərəblərin işlətdiyi تَدَاءَبَتِ الرِّيح (*həyəcanlı küləklər əsdi*) sۆzündən götürülmüşdür. Buna görə də narahat rəftarı ilə seçilən canavara da ərəbcə ذُنْب deyilir.

40-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Nəhrəvan Xəvaricinin «hökm ancaq Allaha məxsusdur!» sözünü eşidərkən buyurduğu kəlamlarındandır.

Batıl məqsəd üçün işlədilən haqq bir sözdür. Bəli, Allahdan başqa qeyrisinin hökmü yoxdur.¹ Ancaq xəvaric deyir: *(Xalqın arasında)* əmirlik və rəislik Allaha məxsusdur. Xalq arasında istər xeyirxah, istərsə də pis əməl sahibi əmirin lazım olması labüddür. Onun rəhbərliyi və hakimliyi altında mömin ibadətlə məşğul olur, kafir isə öz bəhrəsini götürür *(əmirin olması sayəsində hamı hərc-mərclik, izzirab və narahatlıqdan azaddır)*. Allah onun zamanında hər kəsi müəyyən olunmuş əcəlinə yetirir *(əmir olmasa camaat bir-birinin camına daraşar)* və onun vasitəsilə *(ehtiyac olan vaxt istifadə edilməsi üçün)* vergilər yığılır. Düşmənlə müharibə edilir, yollarda *(oğru və soyğunçuların əlindən)* əmin-amanlıq olur. Xeyir əməl sahibinin pozğunlardan *(şərindən)* asudə olması və rifahda yaşaması üçün zəif və gücsüzün haqqı güclü və zülmkardan alınır.

(Seyyid Rəzi buyurur): Başqa bir rəvayətdə göstərilir ki, Həzrət Xəvaricin sözünü *(Allahdan qeyrisinin hökmü yoxdur)* eşitdikdə buyurdu: «Sizin *(öldürülməni)* barədə Allahdan hökm gözləyirəm.

Sonra buyurdu: Günahlardan pərhez edən şəxs ədalətli əmirin hakimiyyətində Allaha ibadətlə məşğul olar və ziyankar şəxs isə pozğun əmirin vaxtında öz bəhrəsini götürər, ta ki, hər ikisi ömrünü başa vurar və onları ölüm haqlayar. *(O vaxt biri mükafata, digəri isə öz əməllərinin cəzasına çatar.)*

¹ Böyük Allah bütün işlərə hakim və itaəti vacib olandır. Xalqın yaşayışını və axirətini nizamlamaq üçün onların arasında rəis və ya əmirin olması ilahi hökmlərin tələblərindəndir.

41-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın xütbələrindəndir. *(Bu xütbədə vəfalılıq təqdir, hiylə isə məzəmmət olunur.)*

Vəfa doğruluğun yoldaşdır və mən *(ilahi əzabın qarşısını almaq üçün)* əhdə vəfa etməkdən daha qoruyucu siper tanımıram. *(Qiyamətdə)* qayıdışın nə cür olmasından agah kimsə *(ondan hansı şəkildə sorğu-sual ediləcəyini bilən heç vaxt)* məkr işlətməz. Elə bir zəmanədəyik ki, adamlarının çoxu məkr işlətməyi zirəklik sanırlar və nadanlar onları zirək bilirlər. Bu məkr edənlərin xeyirləri nə olur? Allah onları həlak etsin *(ki, camaat şərlərindən azad olsun və ya Allah onları öz rəhmətindən uzaq salsın)*! Zirək və işini bilən insan hiylənin və hər bir işin çarə yolunu bilir. Hiylə işlətməməyinin səbəbi isə Allahın əmr və qadağasının ona mane olmasıdır. Hiyləni gördüyü, tanıdığı və işlətmək qüdrətinə malik olduğu halda onu tərək edir. Dində *(Müaviyə və Əmr ibn As kimi)* heç bir günahdan qorxusu olmayanlar, fürsəti əldən verməyərək hər işdə hiylə və məkrə əl atırlar.¹

¹ Həzrətin məqsədi budur ki, Allah qorxusu olmasaydı hiylə və məkr işlətməkdə mən hamıdan mahir olardım.

42-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*nəfsi istəklərə itaətin və hədsiz arzuların dalınca düşməyin məzəmmət olunduğu*) xütbələrindəndir.

Ey camaat! Sizin iki ən dəhşətli şeyə-birincisi nəfsi istəklərə itaətə, ikincisi isə saysız-hesabsız arzuların dalınca getməyə mübtəla olmağınızdan qorxuram. Nəfsi istəklərin ardınca getmək insanı haqq yoldan saxlayar, saysız-hesabsız arzular isə axirəti yadından çıxardar. Ağah olun, dünya (*öz əhlindən*) sürətlə üz döndərər (*onun əhli tezliklə fani olacaq və ya onda xoş güzəran keçirmək, ona ürək bağlamaq nəticəsiz qalacaq*). Bir kimsənin (*başışaşağı tutaraq*) tökdüyü su qabının dibində qalandan (*həmin qabda azacıq sudan başqa su qalmaz*) başqa bir şeyi qalmadığı kimi ondan bir şey qalmaz. Bilin ki, axirət yaxındır və dünya ilə axirətin hər birinin (*öz*) övladları var. Elə isə siz axirət övladlarından olun (*Allahın və Peyğəmbərin göstərişinə uyğun rəftar edin və bu müvəqqəti həyata ürək bağlamayın*) və dünyanın övladlarından olmayın. Çünki tezliklə qiyamətdə hər övlad anasına qovuşacaq. (*Deməli, dünyanın övladı odda, axirətin övladı isə Cənnətdə olacaq.*) (Bilin) bu gün (*fani ömrün günləri*) əməl və iş günüdür, hesabı, sorğu-sualı yoxdur. Sabah (*qiyamət*) əməl və iş günü deyil, hesab və sorğu-sual günüdür.¹ (*Seyyid Rəzi buyurur.*)

Deyirəm: **حَدَاء** sözü sürət və tələskənlik mənasını verir. Bəziləri **جَدَاء** - cim və zal hərfləri ilə nəql edərlər yəni, bu dünyaya ürək bağlamağın xeyir və faydası yoxdur.

¹ Deməli, bu günləri qənimət bilib Allahın razılığı olan işləri görməyə çalışın ki, qiyamətdə hesab vaxtı rahat olasınız.

43-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*beyət almaq üçün*) Cərir ibn Abdullah Bəcəllini Şama, Müaviyənin yanına göndərdikdən sonra buyurduğu kəlamlarındandır.

O böyük şəxsiyyətin səhabələri (*Müaviyənin Həzrətin əmrinə itaət etməyəcəyini bildiklərindən, Cərir Şamdan qayıtmamış və cavab gətirməmiş*) dedilər ki, Şam camaatı ilə müharibəyə hazırlaşmaq məsləhətdir. (*Həzrət buyurdu:*)

Cəririn onların yanında olduğu (*hələ mənim cavabımı gətirmədiyi*) halda mənim Şam əhalisinə qarşı müharibəyə hazırlaşmağım qarını onların üzünə bağlamaqdır və niyyət etmiş olsalar, onların yaxşılıqdan (*beyətdən*) üz döndərmələrinə səbəb olar. ¹ Amma mən Cərir üçün bir vaxt qoymuşam ki, (*Müaviyəyə*) aldanmasa (*onu cavabı almaq üçün məəttəl saxlamasa*) və ya itaətsizlik göstərməsə (*ondan cavab almağa səhlənkər yanaşmasa*) bundan artıq orada qala bilməz. Mənim rəyim (*onlarla*) mülayim rəftar etməkdir, siz də mülayim rəftar edin. (*Hərçənd ki*) döyüşə hazır olmanızdan da acığım gəlmir. **وَلَقَدْ ضَرَبْتُ أَنْفَ هَذَا الْأَمْرِ وَ عَيْنَهُ** Yəni, mən bu işin burnunu və gözünü vurmuşam, ² gizlinini və aşkarını alt-üst etmişəm. Mən özüm üçün başqa çarə görmürəm. Ya (*Müaviyəyə və tərəfdarlarına qarşı*) döyüşməli və ya küfrü və Həzrət Peyğəmbərin (*səlləllahu əleyhi və alih*) gətirdiklərini inkar etməliyəm. ³ (*Daha sonra Müaviyənin o Həzrətin adı ilə*

¹ Əgər sənin müharibə etməyin bizi fərmanını qəbul etməməyə vadar etdi desələr, onların itaətsizliyinə bizim iradımız olmaz. Fərzən, beyət etmək istəsələr, bizim müharibə başlamağımız onların fikrini dəyişmələrinə səbəb olar.

² Bu ərəb atalar sözü «mən bu işi yüz dəfə ölçüb-biçmişəm» mənasında işlədilir.

³ Çünki kafirlərin və münafıqların azğınlıq və yolsuzluqlarının qarşısını almamaq Allahın, peyğəmbərin əmrinə etinasızlıqdır və bu da Əli üçün küfrdür. Deməli, Allahın və peyğəmbərin əmrinə itaət etmək üçün əlbəttə, onlarla döyüşüb şərlərini dəf etməliyəm.

bağladığı Osmanın qətlinin səbəbi haqda buyurur:) Osman ümmətə rəhbərlik edirdi və bir neçə bidət (*nalayiq və imana zidd işlər*) yaratdı, (*bu çirkin işlər də*) xalq arasında söz-söhbət (*məzəmmətə və etiraza*) səbəb oldu. Onlar da, (*onun barəsində deyilməli olanı*) dedilər və ona rəğbətlərini itirib dəyişdirdilər. (*Onu öldürdülər, buna görə də onun qətlini Müaviyənin mənim adıma çıxması həqiqətə ziddir.*)

44-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Məsqələ ibn Hübeyrə Şeybaninin Müaviyənin yanına qaçdığı vaxt buyurduğu kəlamlarındandır. O, Bəni-Naciyə əsirlərini Əmirəl-mömininin nümayəndəsindən satın alaraq azad etmiş, Həzrət onların pulunu istədikdə isə xəyanət edərək Şama qaçmışdı.¹

Allah Məsqələnin üzünü qara eləsin. Böyüklərə layiq iş görüb (*əsirləri satın alıb, azad etdi*), qullara layiq qaçıqla qaçdı. Onu öyəcək adama fürsət verməmiş susdurdu. Vəsf edən onun işini təsdiqləməmiş, onu qınamağa və pisləməyə məcbur oldu.² Əgər getməyib qalsaydı, gücü çatan qədərini ondan alacaq, (*qalan hissəsini almaq üçün*) var-dövlətinin artmasını gözləyəcədik.

¹ *Bəni-Naciyədən bir dəstə Siffeyn müharibəsindən sonra Nəhrəvan Xəvaricilə müttəfiq olaraq Həzrətə düşmən kəsilmiş və Mədainə üz tutmuşdu. Həzrət iki min süvari ilə Məqəl ibn Qeysi onlarla döyüşə göndərdi. Məqəl Fars dənizinin sahilində onlara çataraq döyüşə başladı və Bəni-Naciyə qəbiləsinin başçısı Xirrit ibn Raşidi tərəfdarları ilə birgə öldürdü, əvvəl xristian, sonra müsəlman, həmin döyüş zamanı isə mürtəd olan və Xirritə qoşulan beş yüz qadın, kişi və uşağı əsir aldı. Qayıdarkən Xuzistanın Ərdəşir Xürrə şəhərinə çatdıqda əsirlər Əmirəl-mömininin tərəfindən şəhərə hakim təyin olunmuş Məsqələyə pənah gətirərək ondan azad edilmələrini istədilər. Məsqələ onları Məqəldən beş yüz min dirhəm alaraq, azad etdi və müəyyən olunmuş vaxtda həmin pulu Həzrətə göndərəcəyini vəd etdi. Sonra Məqəl Kufəyə gedərək əhvalatı Həzrətə danışdı. O böyük şəxsiyyət Məsqələnin beş yüz min dirhəmi göndərəcəyini gözləyirdi. Ödəniş gecikdiyinə görə, ona məktub yazdı ki, ya malı göndər, ya da işinə baxılmasına hazırlaş. Məsqələ Həzrətin qulluğuna gələrək ona iki yüz min dirhəm verdi, pulun qalanını isə ödəyə bilmədi. Bir neçə günlük möhlət istəyib gecə ikən Şama, Müaviyənin yanına qaçdı. Həzrət onun qaçması xəbərini eşitdikdə bunları buyurdu.*

² *Əsirləri azad etməsi onun tərifiyə, mədhinə səbəb olsa da, onların pulunu ödəməmək üçün düşmənin yanına qaçması ilə öz mədhini məzəmmətə çevirdi və xalqın qınağına tuş gəldi.*

45-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(dünyanı və onun fəsadlarını qınadığı)* xütbələrindəndir.

Həmd olsun Allaha ki, heç kəs rəhmətindən məyus olmaz, nemətləri hamıya şamil edilər, heç kimsə onun bağışlamasından ümitsiz olmaz, ona ibadət kimsəyə başısağılıq gətirməz. ¹ Elə bir məbuddur ki, rəhmətini əsirgəməz və neməti bitib-tükənməz. Dünya bir saraydır ki, onun üçün fənalıq və yoxluq, əhli üçün isə köçünü çəkmək labüddür. O *(öz əhlinin nəzərində)*, xoş və yamyaşıldır və *(aldatmağının, qəflətə salmağının səbəbi budur ki,)* tələsik onu istəyənlərin, tələb edənlərin sorağına gəlir, öz məhəbbət və istəyini ona nəzər salanın ürəyinə salır. Belə isə ondan köçün *(ona ürək bağlamayıb, axirət səfərinə hazırlaşın və rahatlığı orada axtarın)* və ən yaxşı malınızdan *(Xaliqə ibadət və xalqa xidmətdən)* azuqə yığın, orada ehtiyacınızdan artıq istəməyin. Sizə çatandan artığını tələb etməyin. ²

¹ Çünki yalnız O, ibadətə layiqdir və ibadətələrinə, sitayişlərinə görə təkəbbür etmir ki, bəndəyə başısağılıq gətirsin.

² Dünyada var-dövlət toplamağa çalışmayın. Çünki onun halalının sorğu-sualı, haramının isə cəzası və əzabı var.

46-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Şam şəhərinə hərəkət etmək qərarına gəldiyi vaxt buyurduğu kəlamlarındandır: ¹

Ey Allah! Səfərin məşəqqətindən, (*yaxınların ölümü və ya malın tələf olmasından yaranan*) dönüşün kədərindən, (*camaatın*) əhli-əyala, mala və övlada pis baxışından Sənə pənah gətirirəm. Allahım, Sən səfərdə yoldaşım, ailəmdə isə canişinimsən. Səndən başqa səfərdə yoldaşım, vətənimdə isə canişinim ola biləcək kimsə yoxdur. Çünki (*vətəndə*) hər kim canişin olsa, (*səfərdə*) yoldaş olmaz, yoldaş olan isə canişin deyil (*Seyyid Rəzi buyurur:*)

Bu sözlərin əvvəli Allahın peyğəmbərindən (*səlləllahu əleyhi və alih*) nəql olunur və Həzrət əleyhis-salam ondan sonra **وَلَا يَجْمَعُهُمَا غَيْرُكَ** sözündən buyuruğunun sonuna qədər ən bəlağətli kəlmələr işlətməmiş və onu ən gözəl şəkildə tamamlamışdır.

¹ Kufə şəhərinin yaxınlığında Nuxeylədə Müaviyə ilə döyüş üçün mübarək ayağını üzəngiyə qoyduğu vaxt, səfərə çıxmaq və yaxınları, ailəsini Allahın amanına tapşırmaq üçün ən yaxşı dua olan buradakı duanı oxudu.

47-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Kufə barədə *(onun viran olması, o böyük şəxsiyyətdən sonra zülmkarların şəhər əhalisinə edəcəyi zülm və sitəm haqda xəbər verdiyi)* kəlamlarındandır.

Ey Kufə! Səni sanki Okkaz gönü kimi¹ *(müxtəlif qoşunların gediş-gəlişi və hərcmərclikdən)* dartılmış görürəm. Baş verən hadisələrdən *(zülmkarların zülm və sitəmindən, dabbaqlar gönü ayaqlayan kimi)* tapdalanacaq, *(cürbəcür müsibət və bəlalarla)* çalxalanacaqsan. Mən bilirəm ki, yalnız Allah-təalanın bəlaya düşər etdiklərindən və ya onların üzərində bir qatili hakim etdiklərindən başqa heç bir zülmkar sənə zülm və sitəm etmək qəsdində olmaz.²

¹ *Dartılan, uzanan və elastik olduğuna görə gönçülükdə, dabbaqlıqda çox istifadə olunur. Okkaz Nəxlə ilə Taif arasındakı çöldə bazarın adıdır. Ərəblər İslamdan öncə hər il bir ay orada toplaşar, şer oxuyar və əsl-nəsəbləri ilə öyünərdilər. Orada ən çox alınıb-satılan məhsul isə gön idi.*

² *Bu xəbər Həzrətin qeybdən aqah olmasını göstərən xəbərlərdəndir. Çünki Kufədə baş verən hadisələr və onun zülmkarlarının başına gələnlər tarixdə şərh olunmuşdur.*

48-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Şama gedərkən (*Nuxeylədə*) buyurduğu xütbələrdəndir. (*Siffeyn müharibəsi iyirmi beş şəvval otuz yeddi h. q. ilində baş vermişdir.*)

Gecənin düşdüyü və dünyanın zülmətə, qaranlığa qərq olduğu hər dəfə Allah həmd olunmağa layiqdir. Ulduzların görünüb və gizləndiyi hər vaxt Haqq-təalaya sitayiş etmək rəvadır (*həmişə, günün hər bir vaxtında Allah-təalaya həmd və şükür etmək hər bir kəsə vacib və lazımdır*). Səhsız-hesabsız şükrələr bütün kamal sifətləri özündə cəmləşdirən, nemət və bəxşisləri bitib-tükənməyən (*hamıya şamil olan*), fəzl və kərəmətinin bərabəri olmayan bir məbuda məxsusdur. Sonra öz qoşunumun önündə gedənləri (*Ziyad ibn Nəsr və Şüreyh ibn Hanini on iki min süvari ilə*) göndərdim və mənəm (*hərəkət bərədə*) fərmanım onlara çatana qədər Fəratın sahilində ləngimələrini əmr etdim. Məsləhət bildim ki, bu sudan (*Fəratdan*) keçərək Dəclənin ətrafında yaşayan (*Mədain əhalisi*) sizlərdən (*müsəlmanlardan*) bir dəstənin yanına gedim və onları təchiz edərək sizinlə birgə düşmənlərinizə qarşı döyüşə gətirim, onları sizə köməkçi edim. (*Seyyid Rəzi buyurur:*)

Deyirəm: Həzrət **مِنَاط** dedikdə Fəratın sahilində yerləşən və öz qoşununun öndə olanlarına ora enməyi əmr etdiyi yeri nəzərdə tutur. Bundan başqa, dəniz sahilinə də **مِنَاط** deyirlər. Bu sözün əsl mənası isə «hamar yer» deməkdir. Həzrətin **نُطْفَة** dedikdə məqsədi (*az və ya çox miqdarda saf su mənasını daşıyır*) Fəratın suyudur. Bu təbirlər qeyri-adi və heyrətamiz ifadələrdəndir.

49-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Haqq-təalanın sifətləri vəsf olunduğu*) xütbələrindəndir.

Həmd olsun Allaha ki, gizlin işləri bilir, (*gizli şeylər onun üçün aşkardır. Deməli, aşkar olan hər şeyi, şübhəsiz, bilir*) görünən və aşkar nişanələr (*bütünlük varlığı*) onun mövcudluğuna, varlığına dəlalət edir¹ gözlə görünməsi mümkün deyil (*çünki bir yerdə deyil ki, gözlə görünsün*). Deməli, Onu görməyənin gözü (*varlığının nişanələrini gördüyünə görə onun mövcudluğunu*) inkar etməz, varlığını (*nişanə və əlamətlərinə görə*) başa düşənin qəlbi isə zətinin həqiqətini dərk etməz. Yüksəklikdə (*hər şeydən*) üstündür, heç nə ondan uca deyil, yaxınlıqda (*hamıya*) yaxındır və heç nə ondan daha yaxın deyil. Deməli, (*hər şeyi əhatə etdiyinə görə*) yüksəkliyi onu yaratdıqlarından uzaqlaşdırmamış, yaxınlığı isə xalqı bir məkanda onunla bərabərləşdirmişdir. Ağılları öz sifətinin sərhəd və hədudlarından aqah etməmiş (*çünki onun zətinin eyni olan sifətləri üçün hədd-hüdüdü yoxdur*) və (*ancaq*) onları vacib həddə özünü tanımaqdan məhrum etməmişdir.² Deməli, O elə bir Allahdır ki, mövcud əlamət və nişanələr Onu inkar edənin qəlbinin Onu təsdiqləməsinə şəhadət verir.³ Allah Onu məxluqata bənzədənlərin və Onu inkar edənlərin sözlərindən pak və nöqsansızdır.

¹ Əlamət və nişanələr əsasən görünür, bilinir. Çünki məxluqun xaliqə ehtiyacı var. Varlığı mümkün olanın öz-özünə vəücud və varlıq sahibi olması qeyri-mümkündür.

² Çünki idrak onun zəti və sifətlərinin həqiqətini dərk etməsə də, vacib həddə qədər əlamət və nişanələrindən tanıma üçün yol taparaq, onu etiraf etmişdir.

³ Sözləri və əməlləri ilə Allahı inkar edənlər olsa da, mövcud əlamət və nişanələr onların ürəklərində bunu etiraf etdiklərini göstərir.

50-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(fitnə-fəsadın səbəblərinin izahı haqqında)* xütbələrindəndir.

(Camaat arasında) fitnə-fəsadın mənşəyi nəfsi istəklərə tabe olmaqda və şəriətə zidd çıxarılmış hökmlərdədir. Allahın kitabı *(Qurani-Kərim)* belə istək və hökmlərin əleyhinə olmuşdur. *(Eyni zamanda fitnə-fəsad vasitələrindən biri də budur ki,)* camaatın bir hissəsi dinə zidd istək və hökmlərdə başqalarına yardım edir, onların ardınca gedir. *(Haqla batili bir-birinə qatdıqlarına görə fitnə-fəsad yaranır.)* Deməli, batil haqqa qarışmasaydı haqqın yolu onu istəyənlərə bağlanmazdı. Haqq batilin içində gizlənməşəydi, düşmənlər *(heç vaxt)* onun haqqında pis danışa bilməzdilər. Lakin bir hissə haqdan, bir hissə isə batildən qarışdığına görə şeytan öz dostlarına hakim kəsilir. ¹ Allahın lütfünə şamil olan insanlar isə *(şeytanın azğınlığından)* xilas olurlar *(haqqın batilə qarışmasından şübhəyə düşməzlər)*.

¹ *Azğınlıq üçün fürsət qazanaraq batili haqqı istəyənlərin nəzərində cəlvələndirərək din düşmənləri üçün nalayiq söhbətlərə yol açır.*

51-ci xütbə

Siffeyn döyüşündə Müaviyənin qoşunu o böyük şəxsiyyətin səhabələrindən önə keçdiyi və Fərata çıxış yolunu bağladığı, ondan su götürmələrini qadağan etdiyi vaxt İmam Əli əleyhis-salamın buyurduğu kəlamlarındandır.

Müaviyənin qoşunu (*Fəratın mənsəbini tutmaq və sizi ordan su götürməyə qoymamaqla*) sizlərlə döyüşmək istəyir. Belə olduqda siz ya zəlillik və rəzilliyi boynunuza alaraq şücaət və şərəfinizi əldən verməli (*acizlik və gücsüzlüyünüzü bildirməli, susuzluqdan əlacsız qalaraq, özünüzü düşməyə təslim etməlisiniz*), yaxud da sudan doymanız üçün qılınclarınızı (*onların*) qanı ilə doyurmalısınız. Deməli, əgər məğlub olsanız (*əsl*) ölüm sizin həyatınızda, (*düşməyə*) qalib gəlsəniz (*həqiqi*) həyatınız ölümünüzdə olacaq (*şərəfli və başıuca ölüm, rəzillik və zillət içində yaşamaqdan yaxşıdır*). Ağah olun ki, Müaviyə az sayda azgın və nadan döyüşə gətirib¹ və (*Osmanın qanının alınmasını bəhanə edəcək*) işin həqiqətini (*hakimiyyət və rəhbərliyi əldə etmək üçün müharibə apardığını*) onlardan gizlətməmişdir ki, onlar öz boğazlarını ölümün (*oxlarının*) hədəfinə çevirsinlər. (*Nadanlıqlarına və azgınlıqlarına görə ölümə hazırdırlar.*)

¹ Müaviyənin qoşunu çox olsa da, onlar azsaylı dəstəyə bənzədilib. Onların müharibə elmini bilməmələrinə işarə olunur.

52-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (dünyanın vəfasızlığı və ona əhəmiyyət verməmək, camaatın axirətə təşviqi, savab, əməlin cəzası və Haqq-təalanın nemətlərinin böyüklüyü haqda) xütbələrindəndir.

(*Bu xütbə daha öncə bir rəvayətin əsasında nəql olunmuşdur. Burada iki rəvayət arasında olan fərqlə görə, başqa bir rəvayətə əsasən nəql edirəm.*)

Agah olun, dünya faniliyə və məhvə doğru getməkdədir və (onda müşahidə olunan dəyişikliklərə görə) sonun yetişdiyini elan etmişdir. Onun (gənclik və sağlamlıq kimi) xoşluğu daimi qalmır və sürətlə (öz əhlindən) üz döndərir. Öz sakinlərini fənalığa və yoxluğa sürükləyir, qonşularını (qəbristanlığa tapşırmaq üçün) ölümə doğru qovur: (Cavanın qocalması və sağlamlığın xəstəliklə əvəz edilməsi kimi vasitələrlə) şirinliyi acıya çevrildi, saflığı qaraldı. (Onda hər an və sürətli dəyişikliklər baş verirsə, ondan faydalanmaq müvəqqətidirsə, dünyaya ürək bağlamaq lazım deyil.) Bu dünyadan (hər kəsin ömrü baxımından) kiçik müşkün dibində qalan az çöküntü tək çöküntüdən (bir neçə gün) və ya Məqlə qurtumu¹ qədər bir qurtumdan (az bir vaxtdan) başqa bir şey qalmayıb. (Ömürlərindən az bir müddət qalan, dünyaya) təşnə həmin çöküntünü və ya Məqlə qurtumunu sorsa, (dünyaya ürək bağlayıb, axirətə göz yumsa) susuzluğu yatmaz (nəzərdə tutduğu faydanı götürə bilməz). Ey Allah bəndələri, (dünya sizinlə belə rəftar etdiyi halda) sakinlərinə zaval və yoxluq labüd olan bu saraydan köçməyə hazırlaşın. Arzu sizləri üstələməsin, orada yaşadığınız müddət nəzərinizdə uzun görünməsin (yersiz arzulara arxalanmayın və sizi qəflətən haqlayan ölümdən qafil olmayın). Allaha and olsun, əgər balası ölmüş dəvə kimi nalə çəksəniz, göyərçin kimi ötsəniz, dünyanı tərək edən rahib tək fəryad çəkərək zarısanız və Onun yanında məqam və

¹ Ərəblərin adətində görə, susuz şəxslər səhrada az miqdarda su tapsaydılar xırda çınqılları bir qaba yığar, üstünə onun üzərini örtəcək həddə su tökərdilər. Sonra, onların hər biri susuzluğunu yatırmaq üçün lazım olan qədər həmin sudan içərdi. Beləliklə də, azacıq suyu da öz aralarında bölərdülər. Həmin daş çınqıllara «məqlə» deyilir.

mövqe baxımından yaxınlaşmaq üçün, yaxud yazılmış və Onun mələklərinin qeydə aldığı günahın bağışlanması üçün Allah yolunda malınızdan, övladlarınızdan keçsəniz, mənim, böyük Allah tərəfindən sizə veriləcəyinə ümidvar olduğum savabın müqabilində həqiqətən azdır. *(Eyni zamanda)* bunlar mənim sizlər üçün qorxduğum Onun əzabının müqabilində də azdır. ¹ Allaha and olsun! Əgər Haqq-təalaya şövqdən və ya onun qorxusundan ürəkləriniz közərsə, yaxud gözlərinizdən qan axsa və dünya durduqca bu minvalla yaşasanız belə, sizin əməlləriniz və cidd-cəhdli səyləriniz Allahın sizə əta etdiyi böyük nemətlərə, sizləri imana yönəltməsinə bərabər olmaz.

Bu xütbənin bir hissəsi

Qurban bayramı və qurbanlıq heyvanın xüsusiyyəti barədədir

Qurbanlıq heyvanın şərtlərindən biri budur ki, qulağı bütöv *(kəsilməmiş və deşilməmiş olmasın)*, gözü sağlam olsun. Qulağında və gözündə eybi olmasa, qurban doğru və səhihdir. Buynuzu sınımış olsa *(qurbanlığa yaramır, ayağı sınımış qoyun kimidir ki,)* qurban kəsilən yerə gedəndə axsayar. *(Ayağı və buynuzu sınımış qoyunu qurban kəsmək düzgün deyil. Seyyid Rəzi buyurur:)* Mənsək *(ibadət yeri mənasını versə də,)* burada qurban kəsilən yer mənasında işlənmişdir.

¹ Mənim sizə əmr etdiyim Allaha ibadətənin savab və mükafatı, onun istəyərkən yalvarıb, zarıdığınız ibadətəninə mükafatından və dərgahına yaxınlıq vasitəsi kimi əl atduğunuzdan daha artıqdır. Mənim sizləri çəkindirdiyim günahın cəzası, onun bağışlanması üçün ah-nalə etdiyiniz, yas tutduğunuz günahdan daha ağırdır. Xülasə, Allaha ibadət və bəndəliyin mükafatı, Ona itaətsizlik və günahın cəzası barədə mənim bildiyim, sizin qavrayışınızdan, idrakınızın hüdudlarından kənardır. Deməli, əmr etdiyimə çalışın və çəkindirdiyimdən gözünüzü çəkin.

53-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(camaatın o böyük şəxsiyyətə)* beyəti barədə olan kəlamlarındandır.

(Osmanın öldürülməsindən) Sonra camaat mənim yanımda özlərini bir-birinə vurdular, sarbanın açıb buraxdığı, dizlərinin kəndiri açılmış susuz dövələrin su içərkən yaratdıqları izdiham kimi *(beyət etmək üçün)* izdiham yaratdılar. *(Mənə elə hücum çəkildilər ki,)* elə bildim ya məni öldürmək istəyirlər, ya da bəziləri mənim hüzurumda digərlərini qətlə yetirmək niyyətindədirlər *(beləliklə, onların beyətlərini qəbul etdim, bundan sonra Təlhə və Zübeyr kimiləri əhd-peymanını pozdular)*. Mən bu işin zahir və batınını o qədər ələk-vələk etdim ki, *(bu barədə düşünməkdən)* yuxum çəkildi. Onlarla *(əhd-peymanı pozanlarla)* vuruşmaqdan, ya da Məhəmmədin *(səlləllahu əleyhi və alih)* gətirdiyini inkar etməkdən başqa çarəm qalmadı.¹ *(Allahın Rəsulunun əhkamını inkar etmək ilahi əzaba səbəb olduğundan)* beləliklə, mənim üçün müharibəyə əlac etmək ilahi əzaba əlac etməkdən daha asan idi, dünya ölümləri *(məşəqqət və çətinlikləri)* mənə qiyamət ölümlərindən *(əzablarından)* daha asandır.

¹ Yağılarla vuruşmaq İmama vacibdir, imkanı və qüdrəti olduğu halda vuruşmasa vacibi tərک etmiş olar və bu da İmam üçün Həzrəti Məhəmmədin əhkamını inkar etmək kimidir.

54-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Siffeyndə səhabələrinin onun (*Şam əhalisi ilə*) müharibəni gecikdirdiyini və yubatdığını güman etdikləri vaxt buyurduğu kəlamlarındanıdır: ¹

Amma sizin sözlünüz: bu qədər düşünmək və gecikdirmək ölmək və öldürülmək qorxusuna görədirmi? And olsun Allaha, ölümə doğru getməkdən (*döyüş meydanında öldürülməkdən*), ya da ölümün məni qəfil yaxalamasından heç bir qorxum yoxdur.

Amma sizin Şam əhli ilə (*döyüşün vacibliyinə*) şəkk və tərəddüd barəsində olan sözlünüzdə gəldikdə isə, Allaha and olsun, (*onlardan*) bir dəstəsinin mənə birləşərək hidayət olmalarını (*azğınlıqdan əl çəkərək doğru yola gəlmələrini*), yolumun aydınlığını öz zəif gözləri ilə görmələrini istəməsəydim döyüşü bir gün belə təxirə salmazdım.

Azğınları öldürməkdənsə döyüş barəsində düşünməyi və təxiri daha çox sevirəm. Hərçənd ki, (*onlar azğınlıqdan əl çəkməyib son nəticədə öldürüləcəklər və qiyamətdə İmama qarşı çıxdıqlarına və o Həzrətin düşmənlərinə itaət etdiklərinə görə*) günahları ilə qayıdacaqlar (*məşəqqətdə olacaqlar*).

¹ Çünki Siffeyndə su Həzrətin əlinə keçdikdə, o, suyu Şam əhalisinin üzünə bağlamadı və bir neçə günlük müharibə dayandı. Buna görə də döyüşçülərdən Bəzisi dedilər: «Onun müharibə fərmanı verməkdə düşünməsi, ola bilər ki, ölmək və öldürülməkdən qorxduğu üçündür». Başqa bir hissəsi isə onun Şam əhalisi ilə vuruşmağın vacibliyinə şəkk və şübhəsi olduğu üçün belə etdiyini dedilər. Həzrət onların cavabında bunları buyurmuşdur.

55-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın kəlamlarındanır. *(Özünün və Həzrət Peyğəmbərin digər səhabələrinin müqəddəs İslam dininə kömək üçün aparılan müharibələrdəki fədakarlığını və dönməzliyini bəyan edərək öz səhabələrini Allah yolunda cihada və düşmənlərlə müharibəyə həvəsləndirir və onların bu işdə süstlüyünü pisləyir.)*

Biz Allahın peyğəmbəri (*səlləllahu əleyhi və alih*) ilə olduğumuz vaxt (*İslam dininə kömək üçün*) öz atalarımızı, övladlarımızı, qardaş və əmilərimizi (*döyüşlərdə*) öldürürdük. Belə rəftar iman və etiqadımızı çoxaldırdı, itaət yolunu tuturduq və doğru yolda dönməzliyimiz çoxalırdı. Ağrıların yanğısına dözüümümüz və düşmənlə cihad yolunda söylərimiz daha da artırdı. *(Peyğəmbər dövrünün müharibələrində döyüş üslubu belə idi ki,)* bizlərdən biri düşmənlərdən biri ilə bir-birinə hücum edirdi və onlardan biri başqasına ölüm camı ilə doydurana qədər iki erkək heyvan bir-birinin canına düşən kimi bir-birinin üstünə düşürdülər *(bir-birini öldürmək qəsdində olurdular)*. Bəzən biz düşməne zəfər çalır, bəzən də düşmən bizə qalib gəlirdi. Allah bizim doğruluğumuzu gördüyündən *(İslam yolunda hər şeydən keçməyi göstərdik)* dəvənin istirahət vaxtı sinə və boynunu yerə qoyduğu tək, İslam möhkəmlənənə *(din nizamlanana)*, öz yerlərində yayılana qədər düşmənlərimizi xar, qələbəni isə bizə nəsib etdi. *(İslam düşmənin iztirab və narahatlığından xilas oldu, onun həqiqətləri dünyanın hər yanına yayıldı.)* Öz canıma and olsun, əgər *(İslam dininə köməkdə)* rəftarımız sizin kimi olsaydı, *(düşmənlə döyüşdə sizlər tək süstlük və səhlənkarlıq etsəydik)* dinin bünövrəsi qoyulmazdı *(Allaha iman olmazdı)* və iman ağacının budağı göyərmezdi *(İslamın qanunları yayılmazdı)*. And olsun Allaha! Bu *(bəyənilməyən)* rəftarınıza görə *(döyüşdə səhlənkarlığınıza görə, dünyanın dəvəsindən süd əvəzinə)* qan sağacaqsınız və ondan sonra *(düşmən sizə hakim kəsildikdə)* peşman olacaqsınız.

56-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın öz səhabələrinə buyurduğu kəlamlardır. *(O böyük şəxsiyyətdən sonra Kufə əhlinin başına gələcək bəlalardan onları xəbərar edir və o zaman necə rəftar etmələri barədə göstəriş verir.)*

Agah olun ki, məndən az sonra iri hulqumlu və yekə qarınılı bir kişi (*Müaviyə ibn Əbu-Süfyan*) sizə qalib gələcək, tapdığı hər bir şeyi yeyəcək, tapmadığını istəyəcək. ¹ Belə isə (*gücünüz və imkanınız olsa*) onu öldürün, hərçənd ki, onu heç vaxt öldürməyəcəksiniz (*onu öldürmək gücündə deyilsiniz*). Agah olun, həmin kişi tezliklə sizləri məni söyməyə məcbur etsə, söyün məni. Çünki mənə söyməyiniz məqamımın yüksəlməsinə, sizin isə nıcatınıza və (*onun şərrindən*) xilasınıza səbəb olacaq. Üz döndərməyə gəldikdə isə, məndən sonra məndən üz döndərməyin (*batində məni sevin*). Çünki mən fitrətən müsəlman doğulmuşam. ² İmanda və (*Allahın Peyğəmbərinə yardım və onun zəfəri üçün vətənimdən*) hicrətdə öndə olmuşam. ³

¹ «Süfrəni yığışdırın, yorulsam da doymadım» deyənə qədər hər şeyi yeyir, ancaq yenə də doymurdu. Deyilənə görə, onun qarınqululuğu Həzrət Peyğəmbərin lənətləməsinə görə idi. Peyğəmbər Həzrətləri bir nəfəri onu çağırmaq üçün yanına göndərəndə Müaviyə yemək yeyirmiş. Həmin şəxs qayıdaraq onun yemək yediğini demişdir. Bir daha həmin adamı göndərəndə, Müaviyə yenə də yemək yeyirmiş. Bu zaman Həzrət buyurmuşdur: **اللَّهُمَّ لَا تَشْبِعْ بَطْنَهُ** Ey Allah, onun qarını doydurma!

² Heç vaxt küfr və şirk yolunda olmamışam. Başqaları kimi kafir və bütprəst olub, sonra İslama gəlməmişəm, əvvəlcədən İslamı seçmişəm.

³ Peyğəmbərə iman gətirən və İslam dininin inkişafı üçün ona kömək edən ilk kişi mən olmuşam. Deməli, məndən bezmək Allahdan bezməkdir. Allahdan bezmək isə əbədi əzaba gətirib çıxarar.

57-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Nəhrəvan xəvaricinə buyurduğu kəlamlarından¹:

Üzünüzə çınqılları tərpedən küləklər əssin (*İlahi əzaba tuş gəlin*), sizlərdən xurma ağacını buduyan (*ya söz danışan, yaxud tərpanən*) bir nəfər belə qalmasın. (*Xülasə, nəsliniz kəsilsin*) Allaha iman gətirdikdən, Həzrət Peyğəmbərlə (*səlləllahu əleyhi və alih*) birlikdə (*döyüşlərdə*) cihaddan sonra öz küfrümə, səhvimə şəhadət verim? Belə olan surətdə (*öz səhvimi etiraf etməklə*) yolumu azaraq, doğru yoldan kənara addım atmış olaram. Qədəm qoyduğunuz ən pis yoldan dönün. (*Bu batil yolunuzdan geri dönərək bir daha bu çirkin sözləri dilinizə almayın*) və öz ayağınızın yerinə qayıdın (*tərk etdiyiniz yola qayıdın və haqqa itaat edin*). Bilin ki, məndən az sonra böyük rəzillik və zillətlə üzləşəcək, doğrayan qılınca tuş gələcəksiniz. Mallarınızı zülmkarlar alaraq, özlərinə çıxacaq, bu işi sizlər arasında öz adətlərinə çevirəcəklər.² (*Seyyid Rəzi buyurur:*)

Həzrətin buyurduğu **وَلَا بَقِيَ مِنْكُمْ أَبْرٌ** sözünü üç cür izah edirlər: Birinci, qeyd etdiyimiz kimi, **أَبْرٌ** ra hərfi ilə ərəb sözü olub xurma ağacını budayana **رَجُلٌ أَبْرٌ** deyilir. İkinci ehtimala görə **أَبْرٌ** üç nöqtəli sə hərfi ilə-hədis deyən və ya söz danışan şəxs nəzərdə tutulur. Fikrimcə, bu daha düzgün

¹ Siffeyn döyüşü bitdikdən, hakim təyin etmək müqaviləsi və əhdnamə yazıldıqdan sonra, xəvaric o böyük şəxsiyyətdən uzaqlaşaraq, hər tərəfdən **لَا حَكْمَ إِلَّا لِلَّهِ** (yəni, Allahdan başqa qeyrisindən hökm yoxdur) qışqırdılar və dedilər: **أَلْحَكْمَ لِلَّهِ يَا عَلِيُّ لَا لَكَ** (yəni, hökm, fərman vermək sənə aid deyil, ya Əli, Allaha aiddir. Allahın Müaviyə və tərəfdarları barədə hökmü isə budur ki, onlar fərmanımıza tabe olmalıdırlar. Biz «hakim təyin etmək» məsələsinə razi olmaqla səhvə yol verdik, öz səhvimizi başa düşdükdə tövbə edərək Allaha tərəf qayıtdıq. Sən də bizim kimi səhvina görə tövbə edərək geri dön. Bəziləri isə deyirlər ki, «hakim təyin etmək» məsələsinə razılaşmaqla kafir olmusan. İndi öz küfrünə şəhadət verdikdən sonra tövbə et ki, sənə itaət edək. Həzrət də cavab olaraq bunları buyurmuşdur.

² O böyük şəxsiyyətdən sonra, Məhləb ibn Əbu Sufər və başqa zülmkarlar tərəfindən törədilən qətl və qarətlərdən xəbər verilir.

ehtimaldır. Sanki Həzrət «sizlərdən danışan kimsə qalmasın» deyə buyurmuşdur. Üçüncüsü, **أَبْرُ** nöqtəli za hərfi ilə-sıçrayan mənasındadır. **أَبْرُ** həm də **هَالِكٌ** yəni, məhv olmuş mənasında da işlədilir.

58-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Xəvariclə müharibə etmək qərarına gəldiyi və onların Nəhrəvan körpüsündən keçməsi o Həzrətə deyildiyi vaxt buyurmuşdur:

Onların qətlgahları (*öldürüldükləri yer*) suyun (*Nəhrəvanın*) bu tərəfidir. Allaha and olsun, onlardan on nəfəri belə (*ölməkdən*) xilas olmayacaq, sizlərdən onca nəfər də həlak olmayacaqdır.¹ (*Seyyid Rəzi buyurur:*)

Həzrətin **نُطْفَةٌ** (*saf su*) sözündən məqsədi çay suyudur. Su çox həcmdə olsa belə, bu, su üçün ən fəisahətli ifadədir. Bundan öncə bu mənə (*Xəvariclə müharibə barədə olan qırx səkkizinci xütbənin sonlarında*) qeyd olunmuşdur.

¹ Həzrət xəvariclə döyüşmək üçün onları təqib etdiyi vaxt, səhabələrindən bir kişi xəvaricin Nəhrəvandan keçdiklərini ona dedi. Həzrət buyurdu: «Onların keçdiyini özün görmüsənmi?» Cavab verdi ki, bəli. Həzrət buyurdu: «Allaha and olsun, onlar keçmədilər və heç vaxt da keçməyəcəklər. Onların ölüm yeri çayın bu tərəfidir». Bundan sonra ata minərək getdilər. Çayın yaxınlığına çatdıqda xəvaricin hamısının qılınclarını qından çıxararaq öz atlarının ayaq damarlarını kəsib «لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ» yəni, «hökm ancaq Allaha məxsusdur» qışqıraraq döyüşə hazırlaşdıqlarını gördülər. Onlar həmişə bu sözü öz şüarlarına çevirərək qalmaqla yaradırdılar. Sonra Həzrət müharibə əmrini verdi. Döyüş başa çatdıqdan sonra xəvaricdən doqquz nəfərin qaçaraq ölümdən canlarını qurtardığını və Həzrətin səhabələrindən yalnız səkkiz nəfərin öldüyünü bildilər.

59-cu xütbə

Nəhrəvan xəvarici öldürüldükdə İmam Əliyə dedilər: Ya Əmirəl-möminin, onların hamısı öldürüldülər. Buyurdu:

And olsun Allaha, belə deyil. Onlar kişilərin bellərində, qadınların bətnlərində olan rüşeymlərdir. ¹ Hər zaman onlardan bir budaq (*bir baş*) qalxacaq və sındırılacaqdır (tezliklə qətlə yetiriləcəkdir) beləliklə, onların sonuncuları da (*əcdadları tək*) oğrular (*və*), quldurlar olacaqlar. ²

60-cı xütbə

İmam əleyhis-salam Xəvaric barəsində buyurub:

Məndən sonra Xəvarici öldürməyin çünki haqqı əldə etmək istəyib xəta edən (*yolunu azan*), batili diləyib onu əldə edənə bənzəməz (*Seyyid Rəzi buyurur:*)

مَنْ ظَلَمَ الْبَاطِلَ فَأَذْرَكَ – yəni-batili istəyib onu əldə edənlər ifadəsinə Həzrətin nəzərdə tutduğu Müaviyə və tərəfdarlarıdır. ³

¹ Onlardan doqquz nəfəri qaçıb, şəhərlərə dağılışıblar, onlardan övladlar dünyaya gələcək və yer üzündə fitnə-fəsad törədəcəklər.

² Qeyd olunduğu kimi o doqquz nəfər şəhərlərə dağılıdılar, hər biri bir məzhəb yaratdı; onu yayıra qollarda oğurluq edirdilər.

³ Həzrətin Xəvarici öldürməyə icazə verməməsinin səbəbi onların əsl məqsədlərinin haqqı əldə etmək olması idi; lakin onlar bu yolda xəta etmişdilər. Əlbəttə, Müaviyə və tərəfdarlarından fərqli olaraq belə şəxslər ölümə layiq deyillər. Əsl məqsədləri batil olan Müaviyə və tərəfdarları isə öldürülməlidir. Necə ki, əlli altıncı kəlamında buyurur: فَاذْرَكَ – yəni, Müaviyəni öldürün. Amma onun Xəvarici öldürüb, özündən sonra isə onları öldürməyi qadağan etməsinin səbəbi onların Həzrətlə döyüşə birinci başlamaları, fitnə-fəsad qaldırmaq camaatı öz bidətlərinə çağırmaları, Əmirəl-mömininin səhabələrindən olan Abdullah ibn Xəbbab kimi yaxşı insanları öldürmələri, onun hamilə arvadının qarını yarmaları olmuşdu. Beləliklə, fitnə-fəsad törətmədikləri, nahaq qan axıtmadıqları, müharibə etmədikləri halda onları öldürmək qadağandır.

61-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamı qəfil qətlə yetirməklə hədələdikləri vaxt Əli əleyhis-salamın buyurduğu kəlamlardandır (*Səhabələri İbn Mülcəmin onu öldürmək niyyətində olduğunu xəbər verdikdə buyurdu:*) Allah mənim üçün möhkəm qalxan yaratmışdır. (*Mənim üçün ölüm təyin etdiyi vaxta qədər məni qoruyar.*) Belə isə mənim günüm başa çatdıqda, o qalxan (*qoruyucu*) məndən ayrıldıqda və məni (*ölümə*) təslim etdikdə o zaman nə ox (*ölüm*) boşa çıxar, nə də yara (*qəzavü-qədərin nizəsindən*) şəfa tapar.

62-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(fani dünyaya bel bağlamamağın və qiyamət hesabından qorxmağın bəyan edildiyi)* xütbələrindəndir.

Agah olun, dünya elə bir saraydır ki, ondan xilas olmaq ancaq ordaykən *(təqva və pərhizkarlıqla)* olar. ¹ Heç kəs dünya üçün gördüyü işə *(söz və əmələ)* görə nicat tapmaz. *(Axirətdə sözləri və əməlləri Allaha xatir olanlar nicat tapacaqlar.)* İnsanlar imtahan və sınağa görə bu dünyaya mübtəla olublar. ² Deməli, dünyadan dünya üçün topladıqları hər şey *(mal)* ovuclarından çıxar *(ölən vaxt yerdə qoyarlar)* və *(axirətdə)* bunların hesabını onlardan sorarlar. Dünyadan qeyri *(o biri)* dünya üçün *(axirət)* tədarükü gördükləri onlara qalar və həmişə onlarla olar. Belə isə *(dünyanın işi ziyanlı olduğuna görə, ona ürək bağlama. Çünki) ağıllı insanlar üçün dünya sanki kölgənin qayıtması kimidir ki, onu yayılmış görəni kimi yığışar, çox gördükdə itər (itən kölgə kimi öz əhlinə qalmaz).*

¹ Çünki dünya əməl evi, axirət isə cəza məkanıdır. Dünyada Allahın və Peyğəmbərin göstərişinə uyğun rəftar edən axirətdə salamat qalar. Bunlara əməl etməyənlər əbədi əzaba düçar olacaqdır.

² Allah onları imtahana çəkir. Belə ki, dünyada Allahın əmrinə itaət edən nicat tapacaq, itaətsizlik edən isə ilahi əzaba düçar olacaqdır. İmtahan, Allahın onların işinin sonunu bilmədiyinə və bunu öyrənmək istədiyinə görə deyil. Bu mənada imtahan mümkün deyil. Çünki O, hər şeyin gizlinini və aşkarını biləndir.

63-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(xalqı Allaha pərəstişə və dünyada xeyir əməllər etməyə, axirət səfərinə hazır olmağa çağırdığı)* xütbələrindəndir.

(Allaha şükr və sitayişdən, Həzrət Peyğəmbərə salamdan sonra:) Ey Allahın bəndələri, Allaha qarşı günah etməkdən çəkinin *(günah etməyin və əzabdan qorxun)* və öz əməlləriniz sayəsində ölümlərinizi qabaqlayın *(öldümdən sonra rahat olmaq üçün həyatınızda xeyir əməllər görün)*. Əlinizdən çıxan şeyi deyil, sizlərə qalan şeyi *(saleh əməlləri)* alın. *(Həmişəlik qalacaq axirəti əldə edin və tezliklə puç olacaq dünyanın şəhvətlərinə göz yumun. Axirət səfərinə)* hazır olun ki, sizi köçürməyə çalışır və tələsir, sizləri kölgəsinə alan *(yaxınlaşan və nişanələri görünən)* ölümə hazırlaşın. *(Ölümün çəngi boğazlarına keçənə qədər qəflət yuxusunda olanlar kimi deyil.)* Onlar üçün zəng çalındıqda agah *(oyaq)* olanlar və dünyanın onların *(yaşayış)* yeri olmadığını bilənlər, sonra isə *(onu axirətə)* döndərənlər kimi olun, çünki Böyük Allah sizləri boş yerə yaratmayıb və boş da buraxmayıb. ¹ Sizlərin heç birinizlə Cənnət və ya Cəhənnəm arasında sizi tapacaq ölümdən başqa bir fasilə yoxdur. *(Çünki ölümdən sonra əməl, tövbə və qayıdış qapısı bağlanır. Deməli, ölən hər kəs dünyada itaət və ibadət edibsə Cənnətə düşər, itaətsizlik etmişsə Cəhənnəmə qalar.)* Hər anın azaldığı və *(ölüm)* saatının aradan götürdüyü *(dünyadakı)* həyat müddətiniz qısa olmağa layiqdir. *(Tezliklə başa çatacaq dünya həyatınızı qısa sanmalı, axirət işlərindən geri qalmamalısınız.)*

Gecə və gündüzün *(həqiqi mənzilinə)* qovduğu *(öz əsl vətəni olan axirətdən uzaqlaşmış)* qəribin tezliklə *(vətəninə)* qayıtması yaxşıdır *(əsl vətənlərinə qayıtmaq fikrində olmalı və dünyaya səfərindən orada asayış üçün faydalanmalıdır)*. Səadət, xoşbəxtlik və ya bədbəxtliklə *(vətəninə)* gələn ən yaxşı tədarükə möhtacdır. Belə isə, dünyada sabah *(qiyamətdə ilahi əzabdan)* sizi xilas edəcək şeylərdən azuqə yığın. *(Axirət üçün ən yaxşı*

¹ *Qurani-Kərimin Möminin surəsinin 115-ci ayəsində buyurulduğu kimi* **أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَتَّكُمُ الْإِنْسَانُ لَا يُرْجَعُونَ** «Sizi boş yerə yaratdığımızı və biza doğru qayıtmayacağınızı güman etdiniz?»

azuqə budur ki,) bəndə Allahın əzabından çəkinsin, özünə öyüd versin (*gözəl rəftar və danışığı öz şüarına çevirsin*) və tövbədə, qayıdışda önə keçsin (*ölüm gəlmədən öncə günahlardan tövbə etsin*), şəhvətinə (*nəfsi istəklərinə*) hakim kəsilsin. Çünki onun ölümü özünə gizlidir (*ömrünü nə vaxt başa vuracağı məlum deyil*) və arzuları onu aldadır (*axirət işlərindən saxlayır*). Şeytan onunla yoldaşdır və günahı, (*Allaha və Rəsuluna*) itaətsizliyi onun üçün cəzələndirir ki, onlara minsin (*bulaşsın*). Şeytan onu arxayın salar ki, tövbəni gecikdirsin, ölüm isə onu çox qəflətdə olduğu vaxt qəfildən yaxalasın. Belə isə, ömrü (*qiyamətdə*) ona sübut və dəlil olan o qafil insan həsrət və qəm çəksin (*ki, dünyada onun üçün hər cür şərait olduğu halda nəyə görə xoşbəxtliyə çatmadı*) və dünyadakı həyatı onu bədbəxt edər (*dünyadakı itaətsizliyinə görə əbədi əzaba düçar olar*).

Pak və uca Allahdan istəyirəm ki, bizi və sizləri heç bir nemətin düşməyə və itaətsizə çevirmədiyini (*nə qədər nemət tapsa, təvazökarlığı bir o qədər artan*) insanlardan etsin, heç bir fayda və məqsəd (*özünü göstərmək və riyə kimi batıl məqsədlər*) bizi Allaha ibadət və bəndəlikdən saxlamasın, (*elə iş görək ki,*) öləndən sonra peşman olub kədərlənməyək.

64-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Allahın sifətləri barədə*) xütbələrindəndir.

Həmd və şükr heç bir sifəti başqa sifətindən önə keçməyən Allaha məxsusdur. Deməli, son olmamışdan qabaq, əvvəldir. Gizli olmazdan əvvəl isə aşkardır. ¹ Ondan qeyri hər nə vahid və tək adlandırılırsa (*çoxun müqabilində*) azdır. ² Ondan qeyri hər əziz zəlil və xardır, (*çünki nəticədir. Nəticə isə səbəbin zəlilidir*) Ondan başqa hər bir güclü gücsüzdür. ³ Ondan qeyri sahib və mülkiyyətçi (*Onun iradə və istəyi müqabilində zəlildir*), **Onun quludur.** (*Çünki Allah Təaladan başqa hər nə varsa vücudu mümkün olanlardandır və mümkün isə nəticədən doğmadır, nəticə səbəbdən aslıdır və deməli, həqiqi sahib Odur.*) Ondan başqa

¹ Çünki əvvəl və son olmaq zamana xas xüsusiyyətlərdəndir. Zaman isə hərəkətdən yaranır, hərəkət cismin xüsusiyyətlərindəndir. Onun müqəddəs zəti zamandan üstündür və bütün cisimlərin fəvqündə dayanır. Deməli, son olmamışdan əvvəldir, batin olmamışdan zahirdir və hətta aləm olmamış sağdır və s. demək olmaz. Çünki Onun zatının əlavə olunmuş bir sifəti yoxdur ki, bəzisi digərindən öndə olsun. Deməli, onun sifətləri zatının eynidir. Belə olmasaydı, (sifətləri) əlavə edilmiş və nöqsanlı olardı. Bəziləri başqalarının səbəbi, Bəziləri (isə) nəticə və nöqsanlı olardı. Bu, vücudu mümkün olanların xüsusiyyətidir. Buna görə də Onun əvvəli və sonu olmağı bundan ibarətdir ki, O, bütün yaranmışların başlanğıcı və məhv olan hər şeyin qayıdış yeridir. Onun zahirliyi və batinliyi sözlərinin mənası budur ki, nişanələri və yaratdıqları ilə zahir, aşkar olur, müqəddəs zatının əsli isə gözə görünməkdən, idrak, və düşüncənin hüdudlarından, gizlin və batinidir. Xülasə, o tayı-bərabəri fərz olunmayan bir vahiddir. Buna görə də bunları buyurmuşdur.

² Yəni, ondan qeyri vahid azalmanı göstərən ədəddir. Çoxluğun başlanğıcı və onun bir hissəsidir. Allah isə çoxalmayan, yəni, onun üçün ikincisi fərz olunmayan həqiqi birdir.

³ Çünki hər bir gücün, qüdrətin mənşəyi Odur. Belə isə, bir göz qırpmında öz varlığını itirən qeyrisi necə zəif və gücsüz olmaya bilər?

hər bir bilikli isə öyrənəndir.¹ Ondan qeyri hər bir güclü və qadir (*bəzi işlərdə*) güclü və (*digər işlərdə*) acizdir.² Ondan başqa bütün eşidənlər çox yüksək səslərdən kar olar, yavaş və uzaqdan gələn səsləri isə eşitməzlər.³ Ondan qeyri bütün görənlər (*qaranlıqda rənglər tək*) gizlin rənglərə və (*zərrələr kimi*) zərif cisimlərə (*onları görməyə*) kordur.⁴ Ondan başqa, hər bir aşkar olan gizli, gizlin isə aşkar deyil.⁵ (*O, elə Allahdır ki,*) yaratdıqlarını nə hakimiyyət və padşahlığını gücləndirməyə, nə ruzigarın hadisələrindən qorxduğuna görə (*bir gün möhtac qalmasın deyə*), nə Onunla çəkişən tayına qarşı (*onu dəf etmək üçün*) kömək almağa, nə də öz şərikinin və Ona qarşı olanın qələbə, öyünmə və iftixarının qarşısını almaq üçün yaratdı. (*Yaranmışlar Onun nemətləri ilə*) bəslənmiş məxluqat və (*Onun hökm və iradəsi qarşısında*) zəlil, xar bədənlərdir. O, nələrdəsə hülul etmədi ki, «onlardır» deyilsin. (*Çünkü əşyaya hülul etmək cisimlik və imkan tələbatlarındandır*) və heç nədən uzaqlaşmadı ki, «ondan uzaqdır» deyilsin. (*Çünkü bütün əşyaları əhatə edir.*) Məxluqatı yaratmaq və onların vəziyyətini düzəltmək Onu yorub əldən salmadı, əşyanı yaratmaqda aciz olmadı. Hökm verdiyi və müəyyən etdiyi şeylər barədə şübhəsi yaranmadı.

¹ *Çünkü Onun elmi zəti ilə eynidir. Ondan qeyrisinin elmi zatdan törəmə və başqalarından öyrənməyə möhtacdır. Bu da Allah-təalanın elminə gəlib çıxır. Deməli, mütləq alim Odur.*

² *Bu, vücudun mümkünlüyünə dəlalət edir. Deməli, qüdrəti zatının eyni, bütün qüdrətlilərin qüdrətinin mənşəyi olan həqiqi güclü Odur.*

³ *Çünkü ondan qeyrisinin eşitməsi cismani eşitmə qüvvəsi ilədir. Bu, müəyyən şərait tələb edir və bu şərait olmasa səsi eşidilməz. Məsələn, səs çox yavaş, uzaqdan və ya çox yüksəkdən olmamalıdır ki, həmin eşitmə qüvvəsinin işi pozulmasın və eşitməyə mane olmasın. Ancaq Allahın eşitməsi zətən və orqansız olduğuna görə, bütün səslər istər yavaş və uca, istərsə də yaxın və uzaq- olsun onun üçün eyni, aşkardır. Deməli, mütləq dinləyən və həqiqi eşidən Odur.*

⁴ *Çünkü hər bir kəs görmə orqanları vasitəsilə görür. Bu orqan da müəyyən şərait tələb edir. Ancaq Allah-təala zətən və orqansız görəndir. Deməli, bütün əşyalar-istər gizlin, istərsə aşkar onun üçün birdir.*

⁵ *Deməli, O həm gizlin, həm də aşkardır. Bu baxımdan aşkar sayılır ki, əlamət və nişanələrinə görə heç kəsdən gizlin deyil. Gizlidir, ona görə ki, zatının əslini dərk etmək mümkün deyil.*

Onun hökmü qəti, elmi möhkəm, işləri dönməzdir. Bəndələr Onun qəzəb və cəzalarına rəğmən Ona ümidvardırlar. (*Çünkü Ondan başqa pənahları yoxdur*) və nemətləri, bəxşişləri olsa da Ondan qorxurlar (*ki, nəbadə əzaba düçar olacaqları bir iş görsünlər*).

65-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (döyüş qaydaları barədə) kəlamlarındandır. Siffeyndə döyüş günlərinin birində (37-ci hicri-qəməri ilinin səfər ayında, «HərİR» gecəsində) səhabələrinə buyurmuşdur:

Ey müsəlmanlar, xof və qorxunu özünüə şüar edin (Allahdan qorxun və düşmənlə döyüşdə süstlük etməyin). (Döyüşdə) vüqar və sakitliyi öz düşüncənizə çevirin (düşmənlə qarşılaşmaqdan çəkinməyin) və dişlərinizi bir-birinə sıxın (döyüşdə müqavimət göstərin, döyüşün çətinliklərini özünüə asanlaşdırın). Çünki belə rəftar qılıncları başlardan daha da uzaqlaşdırır (müharibədə müqavimət və döyüşün çətinliklərinə sinə gərmək düşməni məğlub etmək üçün hər hiylə və tədbirdən daha yaxşı olub, nəticəsi isə fəth və qələbədir). Zirehi tam geyinin. (Bədəninizin heç bir yerinin görünməməsi üçün qoruyucu, astarı olan zireh geyinin) və qılınclarınızı çəkməzdən qabaq qılınclarında tərpedin.¹ Düşməne gözünüzün ucu ilə (çəpəki), acıqlı baxın.² Sağınıza, solunuza nizə vurun (ətraflarınızı məhv edin ki, düşmən pusqu qurub, sağ və ya solunuzdan hücumla keçə bilər). Qılınclarınızın ucu və tiyəsi ilə zərbə endirin (düşməni irəliləməyə qoymayın), (əgər qısaadırsa) qılınclarınızı addım atmaqla (düşməne) çatdırın.³ Sizlər Allahın nəzərindəsiniz (O, sizin əməllərinizi görür) və Allahın Rəsulu səlləllahu əleyhi və alihi və səlləmin əmisi oğlu ilə olduğunuza görə, (düşməne) arası kəsilmədən hücum edin və qaçmaqdan isə xəcalət çəkin. Çünki qaçmağınız sizdən sonrakılar üçün rüsvayçılıq

¹ Ehtiyac olduqda çıxarmaq asan olsun deyə və ya döyüş alətinizin səsini düşməne eşitdirib özünüə döyüşə hazır göstərin ki, narahat olub, qorxsun və bu da onun məğlubiyətinə səbəb olsun.

² Çünki gözünü dikmək qorxu və heyranlıq əlamətidir. Bunun nəticəsində düşmən cürətlənib qələbə çala bilər.

³ Özünüə ona yaxınlaşdırın. Mərdilk və igidliyin əlaməti uzaqlaşmaq və qılınclın ucunu göstərmək deyil, irəliyə addım atmaqdır. Nəql olunur, müharibələrin birində Həzrət ərz etdilər ki, sənin qılınclın qısaadır. Həzrət buyurdu ki, addımmla uzadaram.

(sizdən sonra övladlarınızın başına qaxacaqlar), hesab və Qiyamət günündə atəşdir (müharibədən qaçanlar qiyamətdə ilahi əzaba düçar olacaqlar). (Döyüşdə) ruhunuzun bədəninizdən ayrılmağına şad olun, rahatlıqla ölümə doğru gedin.¹ Bu böyük qaragüruha (Müaviyənin qoşununa) və kəndirlərdən asılmış xeyməyə (Müaviyənin çadırına hücum etmək) sizin öhdənizdədir.² O xeymənin daxilinə zərbə endirin (çalışıb o çadırı ələ keçirin).

Çünki şeytan (Müaviyə) onun küncündə gizlənib. İrəli atılmaq üçün əlini qabağa, geri dönmək üçün isə ayağını arxaya qoyub.³ Deməli, haqqın həqiqəti sizlərə aydın olması üçün (onunla və yoldaşları ilə döyüşməyi) niyyət edin (onları məhv etmək üçün hücum hazırlaşın və bu yolda çalışın).⁴ Siz üstün və yüksəksiniz (siz haq yolundasınız və qələbə, zəfər sizinlədir). Allah sizinlədir və heç vaxt əməllərinizin (mükafatını) naqis və az etməz (sizə dünya və axirətdə nicat verər).

¹ Dinə kömək üçün haq yolda ölməyə sevinin. Çünki müvəqqəti ömrü əbədi həyatla dəyişəcəksiniz. Qurani-Kərimin Ali-İmran surəsinin 169-cu ayəsində buyurulduğu kimi: *وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ* *عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ* yəni, Allah yolunda həlak olanları ölü sanma. Onlar sağdır və Allahlarının yanında ruzi yeyirlər.

² Deyilənə görə, Müaviyə üçün böyük bir çadır düzəltmişdilər və yüz min nəfər onun ətrafına toplaşaraq, ölsələr belə ayrılmaqcaqları barədə əhd-peyman bağlamışdılar.

³ Döyüşdə iradəli deyil, narahat və həyəcanlıdır. Qorxsanız, sizə üstün gələcək. İgidlik göstərsəniz, məğlub olaraq qaçacaq.

⁴ Qurani-Kərimin Muhəmməd surəsinin 35-ci ayəsində buyurulur: *فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَبْرِكُمْ أَعْمَالَكُمْ* Yəni, ey möminlər, kafirlərlə döyüşdə süstləşib onlardan sülh və barışıq istəməyin. Bu sizin acizlik və gücsüzlüyünüzə səbəb olar.

66-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Ənsarın (*xilafət barədə*) iddiası haqda kəlamlarındanır.

Belə deyilir ki, Həzrət Peyğəmbər (*səlləllahu əleyhi və alih*) in vəfatından sonra Səqifə¹ xəbərləri Əmirəl-möminin əleyhis-salama çatdı. ² Həzrət buyurdu: «Ənsarlar nə dedi?» Cavab verdilər ki, Ənsarlar dedilər ki, bizdən bir, sizdən də bir əmir olsun. Həzrət buyurdu ki, Rəsulullahın (*səlləllahu əleyhi və alih*) onların yaxşılarna yaxşılıq edilməsi və pis əməl sahiblərinə güzəşt olunması barədə vəsiyyətini niyə dəlil, sübut gətirmədiniz? Dedilər: «Bu cümlə Ənsarlılar üçün necə dəill və sübut ola bilər?» Buyurdu: «Əmirlik onların işi olsaydı, (*xəlifəliyə layiq olsaydılar*), onlar barədə tövsiyyəyə ehtiyac qalmazdı» (*onlara başqaları barədə tapşırırdı*). Daha sonra buyurdu: «Qüreyş (*Ənsarların sübutları müqabilində*) nə dedilər?» Cavab verdilər ki, Qüreyş Peyğəmbərin şəcərəsindən (*bir əsil-nəsəbdən olduqlarını və xəlifəliyə daha layiqli*) olmalarını sübut gətirdilər. Buyurdu: «Ağacı dəlil göstərib meyvələrini zay etdilər».³

¹ Bəni Saidə, yəni, Ənsardan bir dəstə adamın məsələləri həll etmək üçün Mədinədə toplaşdığı ev.

² Ənsarlar xəstə olan Səd ibn Ubadəni Səqifəyə gətirərək onu əmir və xəlifə elan etmək istədilər. Bundan xəbər tutan Əbu Bəkr və Ömər ora tələsərək onlarla danışığa başladılar. Ənsarlar dedi: «Biz xəlifəliyə daha layiqliq. Əgər qəbul etmərsinizsə, siz özünüzə, biz də özümüzə əmir seçək». Ömər dedi: «İki qılınc bir qına sığmaz. Ərəblər sizə itaət etməyəcək». Mühacir və ənsarların hər bir dəstəsi özlərinin İslamdakı fəzilət, üstünlük və hüquqlarını xatırlatdı. Bundan sonra, Bəşir ibn Səd Xəzrəci paxıllıq etdiyinə görə yerindən qalxaraq Qüreyşi təriflədi. O, Ömərə, Əbu Ubeydə isə Əbu Bəkrə beyət etdi. Səd ibn Ubadəni isə mənzilinə apardılar.

³ Əgər onlar özlərini Peyğəmbərin şəcərəsindən olduqlarına görə xəlifəliyə daha layiq bilirlərsə, mən həmin ağacın meyvəsi və Həzrətin əmisi oğluyam. Xəlifəlik, əmirlik mənim haqqımdır və başqası buna layiq deyil.

67-ci xütbə

Misirə hakimiyyətin boyunduruğunu (*Siffeyn hadisəsindən qabaq*) Məhəmməd ibn Əbu Bəkrin boynuna keçirdiyi (*oranın xeyir-şərini, əyri və düzgününi ona tapşırdığı*) vaxt İmam Əli əleyhis-salamın buyurduğu kəlamlarındanır. (*Lakin Siffeyn hadisəsindən sonra*) Misir onun hakimiyyətindən çıxdı, özü isə öldürüldü.¹

Mən Haşim ibn Utbəni Misirə hakim təyin etmək istəyirdim.² Əgər onu oranın hakimi seçsəydim, bir an belə

¹ Çünki *Siffeyn döyüşündən* və *iki hakimin verdiyi hökmdən sonra Müaviyənin mövqeyi yaxşılaşdı, gücü günbəgün artdı. O, Misiri ələ keçirməyə tamah saldı. Əmr ibn Asın onunla beyət etdiyi vaxt Ası Misirə vali təyin edəcəyinə söz verdiyindən, əksəriyyəti Osmanın intiqamını almaq niyyətində olan və Osmanı Məhəmməd ibn Əbu Bəkrin öldürdüyünü güman edənlərdən olan altı min süvari ilə Əmr ibn Ası Misirə göndərdi. O, Misirin böyük şəxsiyyətlərinə məktub yazaraq, dostlarını həvəsləndirdi və düşmənlərini qorxutdu. Məhəmməd hadisədən xəbər tutduqda vəziyyət barədə Həzrətə məktub yazaraq, kömək üçün pul və qoşun istədi. Həzrət onun məktubuna cavab göndərdi və istədiyini çatdıracağını vəd etdi. Lakin Məhəmməd tələsərək Misir əhlini Əmr ibn Asa qarşı müharibəyə çağırdı. Dörd min nəfər onun dəvətini qəbul edərək ona yoldaş oldular. Onların iki min nəfərini Konanə ibn Beşrin başçılığı altında öncədən göndərdi, özü isə iki min nəfərlə qaldı. Konanə igidlik göstərərək Əmrin qoşunundan çoxlu əsgəri qətlə yetirdi, özü və yoldaşları həlak olana qədər onlarla döyüşdü. Onların ölüm xəbəri Məhəmmədin qoşununa çatdıqda, onun ətrafından uzaqlaşdılar. Məhəmməd tək qaldığını gördükdə qaçdı, Misirə üz tutaraq xarabalıqların birində gizləndi, Əmr ibn As Misirə daxil oldu və öz sərkərdələrindən Müaviyə ibn Xədic Kindini Məhəmmədin ardınca göndərdi. Müaviyə ibn Xədic çox axtarışdan sonra, Məhəmmədi susuzluqdan ölmək üzrə olarkən tapdı. Başını bədənindən ayıraraq, bədənini ölmüş uzunqulağın içinə gömüb yandırdı. Həzrət bu xəbəri eşitdikdə çox kədərləndi və dedi: «Allah Məhəmmədə rəhmət etsin. O, düşmənlərin məkr və hiyləsini görməmiş xam bir gənc idi.*

² Təcrübəli və bacarıqlı kişi olan Haşim Əmirəl-mömininin xas səhabələrindən və o Həzrəti sevənlərdən idi. O, *Siffeyn döyüşündə* şəhid oldu.

onlarla (*Əmr ibn As və qoşunu ilə*) döyüş meydanını boş qoymazdı.¹ Onlara (*şücaət və qəhrəmanlıq göstərmək üçün*) fürsət verməzdi. Haşimi mədh etməklə Əbu Bəkrin oğlu Məhəmmədi qınamaq niyyətində deyiləm. (*Çünki o, qınağa layiq deyil.*) O, mənim dostum və rəbibim (*arvadımın oğlu*) idi.²

¹ Müqavimət göstərər, qılıncı əlindən verməz və Məhəmməd kimi qaçmazdı. Məhəmməd qaçanda, güman edirdi ki, qaçmaqla xilas olacaq.

² Əgər döyüş meydanını boş qoyub qaçıbsa, çarəsiz qalıb və təqsiri olmayıb. Məhəmmədin anası Əsma binti Uməys idi. O, əvvəlcə Cəfər ibn Əbu Talibin zövcəsi olub və ondan Abdullah ibn Cəfər dünyaya gəlmişdir. Cəfərin Mutə döyüşündə şəhid olmasından sonra Əbu Bəkr onu almış və Məhəmməd anadan olmuşdur. Əbu Bəkrdən sonra Həzrət onunla evləndi. Məhəmməd Həzrətin qollarında böyüyüb boya-boşa çatdı və elə uşaqlıqdan o böyük şəxsin vilayəti və dostluğu ilə böyümüşdü. Həzrət onu çox sevər və hörmət edərdi. O, buyurmuşdur: «Məhəmməd mənim Əbu Bəkrin belindən gələn oğlumdur».)

68-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın öz səhabələrini (*Şam əhli, yəni, Müaviyənin qoşunu ilə döyüşə hazırlaşmadıqlarına görə*) qınadığı kəlamlarındandır.

Yükün ağırlığı donqarını əzən cavan dəvələrlə yol gedilən kimi (*Allah yolunda cihada hazır olmadığınıza görə*) nə vaxta qədər sizinlə yola gedim, ¹ dalbadal cırılan, bir yerini tikdikdə başqa tərəfdən sökülən paltarlar kimi rəftar edim? (*Sizləri hər tərəfdən yığıb, müharibəyə hazırlayıram, yenə də dağılırsınız.*) Şam əhlinin qoşunundan bir dəstə sizlərə yaxınlaşdıqda, hər bir kişiniz (*azacıq səs eşitdikdə, öz yuvalarına qaçan*) kərtənkələ və kaftar öz yuvalarında gizlənən kimi (*qorxudan*) evlərinizin qapısını bağlayıb, bir guşəsində gizlənirsiniz. Allaha and olsun, sizin kömək göstərdiyiniz şəxs (*döyüşdə*) zəlil və xardır (*çünkü ağıllı və igid deyilsiniz*). Sizlərin köməyiylə (*düşməyə doğru*) ox atan (*düşmənin irəliləməsinə mane olmaq istəsə*) ucsuz, başı sınıq ox atmışdır (*belə oxun faydası olmadığı kimi, düşməni dəf etməkdə və məğlub etməkdə də sizin heç bir faydanız yoxdur*). And olsun Allaha, sizlər evlərinizdə çox, bayraqların altında isə azsınız (*evlərinizdə olarkən yığılıb mənasız sözlər danışır, ancaq düşmənlə döyüşmək üçün yığılmursunuz*). Mən sizləri islah edib (*düşmənlə döyüşə hazırlayan*) və əyriliyinizi düzəldən (*itaətçil edən*) şeyi bilirəm. ² Ancaq, Allaha and olsun ki, özümü puç və zay etməklə sizi islah etməyi caiz bilmirəm. (*Çünkü bu yolla islah etmək mənim ilahi əzaba düşməyimə səbəb olar və mən buna razı deyiləm.*) Allah üzünüzü qara etsin (*mənim öyüd-nəsihətlərimi qəbul etməyə layiq olmadığınıza görə əzaba düçar olun*), bəhrə və nəсібini az etsin (*axirətdə bədbəxt olacağınız kimi, dünyada da bədbəxt olun, çünki*) batillə tanış olduğunuz (*ona itaət etdiyiniz*) qədər, haqqı tapmırsınız (*ilahi hökmlərə əməl etmirsiniz*). Haqqı və həqiqəti

¹ Siz də dördayaqlılar kimi ağılsızsınız. Buna görə də dözümsüzlükdən müharibənin çətinliklərinə sinə gərmir, düşmənin qarşısını almırsınız.

² Öz məqsədlərimə çatmaq üçün zülmkarlar kimi sizlərdən bəzilərinə öldürə və ya həbs edə bilirəm ki, başqaları ibrət götürüb, qorxularından mənə itaət etsinlər.

batil etdiyiniz qədər batili məhv etmək niyyətində deyilsiniz
(doğru yola qədəm qoymur, həmişə batil yolda olursunuz).

69-cu xütbə

İmam əleyhis-salam mübarək başına qılinc vurulduğu gün (*Hicrətin qırxıncı ili Ramazan ayının on doqquzu*) gecə yarını keçdikdə (*sübh açılarkən*) buyurdu: (*Əbdür-Rəhman ibn Mülcəm Muradinin vurduğu zərbə nəticəsində Ramazan ayının iyirmi biri gecənin əvvəlində o Həzrət vəfat etdi.*)

Oturmuşdum, məni yuxu basdı, Allahın Rəsulunu (*səlləlahu əleyhi və alihi*) gördüm. Dedim ki; Ya Rəsulullah, sənin ümmətindən çoxlu əyrilik (*itaətsizlik*) və düşmənçilik gördüm. Buyurdu ki, onlara qarğış et. Mən də dedim:

Pərvərdigara, onlardan daha yaxşı şəxslər mənə ver və onlara isə mənim əvəzimə ən pis şəxsi yetir. (*O Həzrətin duası müstəcəb oldu. Həccac onlara hakim oldu və cürbəcür zülm və sitəm edərək onları zəlilliyə və bədbəxtliyə düçar etdi.*)

Seyyid Rəzi buyurur: O Həzrətin **أَوْدٍ** kəlməsindən məqsədi **اِعْوَجَاجٍ** (əyrilik və nadürüstlük), **أَلْدَادِ** kəlməsindən məqsədi isə **اِخْتِصَامٍ** (düşmənçilik)dir və bu, çox fəsahtəli kəzləmlərdəndir.

70-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın İraq camaatını pislədiyi kəlamlarındandır. ¹ (*Həzrət buyurdu:*)

Böyük Allaha şükr və sitayişdən və Həzrət Peyğəmbərə salamdan sonra, ey İraq camaatı! Siz hamiləliyi başa vurduqdan sonra uşağını salaraq, ölü doğan, əri ölən və dulluq müddəti uzun çəkən, (*öldükdən sonra oğlu və əri olmadığına görə*) tamamilə yad adamların, irsinə sahib çıxdığı hamilə qadın kimisiniz. ² Bilin ki, Allaha and olsun, mən öz ixtiyarımla sizə doğru gəlmədim (*Mədinədən yola düşməyim, sizə tərəf gəlməyim və Kufədə qalmağım ürəyimcə deyildi*). Ancaq (*Cəməl döyüşündə Hicaz qoşunu kömək barədə əhdinə vəfa etmədiyinə görə, sizin qoşunu istədim. Buna görə də*) naçar qalıb gəldim. ³ Mənə xəbər çatıb ki, siz (*nifaqa və ikiüzlülüyünüzdə görə*) deyirsiniz: «Əli yalan deyir. Allah sizi həlak etsin! (*Öz rəhmətini sizdən uzaq tutsun!*) Kimə yalan danışırım? Allah barəsində yalan danışırım? Mən ki, ona ilk iman gətirən şəxsəm. Yoxsa onun Peyğəmbərinin adından yalan qoşuram? Mən ki, onu təsdiqləyən ilk şəxsəm. Allaha and olsun, belə (*sizin dediyiniz kimi*) deyil. Dediklərim doğru, sözlərim aydındır. Siz (*bu sözləri Peyğəmbərdən öyrəndiyim*) vaxtlar orada yox idiniz və (*əgər olsaydınız belə*) onu eşitməyə layiq deyildiniz (*qeybin xəbərlərini başa düşmədiyinizə görə sizə gizli qalmışdır*). Vay (*mənim yalan danışdığımı söyləyənin*) anasının halına! (*Yəni, anası onun*

¹ *Siffeyn döyüşündə Şam qoşunu məğlub olduğuna görə Əmr ibn Asın göstərişilə Quranları nizələrə taxaraq, özlərini aciz və yazıq göstərdilər. Bu hiylə, məkr nəticəsində İraq qoşunu onlarla döyüşdə süstləşdi, qazanacaqları mütləq qələbədən keçərək döyüşə son qoydular.*

² *Bu müharibədə çox əziyyət çəkdiniz və fəth, qələbə sizə yaxın olduqda aldanaraq onu əldən verdiniz. İki hakimin hökmünə razılaşaraq İmamınızın sözünə əməl etmədiniz. Özünüzi başçısız fərz etdiniz. Beləliklə, yadelli düşmən şəhərlərinizi ələ keçirib sizə hakim kəsildi.*

³ *Bəsrə camaatı ilə müharibədən sonra Şam camaatı ilə müharibə baş verdiyindən sizin şəhərinizdə qalmağa məcbur oldum.*

*yasını tutsun. Çünki) pulsuz müamilə edirəm (umacaqsız və pulsuz hər şeyi öyrədirəm). Onun qabında bir şey olsa (bacarığı olsa), bundan sonra həqiqətən sözümün doğruluğunu başa düşəcək.*¹

¹ *Qiyamətdə öz sözlərinin cəzasını çəkəcək və ya o Həzrətin vəfatından sonra Bəni Üməyyənin onlara hakim kəsilməsilə o böyük şəxsiyyətin gələcəkdən verdiyi bütün xəbərlər aydın olacaq. وَلَتَعْلَمَنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ cümləsini Qurani-Kərimin Sad surəsinin 88-ci ayəsindən iqtibas buyurmuşdur.*

71-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın xalqa Peyğəmbərə (*səlləllahu əleyhi və alih*) salavat və salam göndərməyi təlim etdiyi xütbələrindəndir.

Allahım! Ey yerləri açıb-genişləndirən və göyləri yığb-saxlayan! Ey bədbəxtliyi seçən ürəkləri, səadət və xoşbəxtliyi seçən qəlbləri yaradan! Özünün ən böyük salavat və salamlarını və ən çox bərəkətini ondan əvvəlki peyğəmbərlərə gələnləri (*vəhy və risaləti*) xətm edən, bağlı qalan yolları (*bəşərin səadət və ucalıq yolunu*) açan bəndən və elçin Məhəmməd üçün qərar ver. O, haqqı (*din və şəriəti*) haqla (*əqli və elmi dəlillərlə*) aşkarladı, batilin və nadürüstlüklərin (*cahiliyyət dövrü fitnələrinin*) coşub-daşmasının önünü kəsdi, (*yolundan dönən və çıxanların*), azgınlıqların hökmranlığını yox etdi. Vəzifəsinin ağırlığı onun öhdəsinə qoyulduqda, var gücü ilə dözdü, Sənin əmrinlə qalxdı (*haqq olan dini, elm və maarifi camaata öyrətdi*). İrəlilyə keçmədən və geridə qalmadan, iradə və qərarında süstləşmədən Sənin razılığını qazanmağa (*risalətin təbliğinə*) tələsdı. Sənin vəhyini qorudu, əhd-peymanını saxladı və atəşi alovlandırana qədər (*Allahı tanımaq elm və biliklərini xalq arasında yayana qədər*) Sənin fərmanının icrasında israr etdi, əyri yolda (*nadanlıq və fitnə yolunda*) olanlara haqq yolu aşkar edib göstərdi. Fitnə və azgınlıqlara qərql olmuş ürəklər o Həzrətin vasitəsilə doğru yola yönəldilər. O böyük şəxs aydın nişanələri və şəriət hökmlərini ucaltdı. O, Sənin doğru əmrinin və Sənin elminin, sirlərinin xəzinəsidir. Qiyamət günündə (*yaxşı və pis əməl sahiblərinə*) Sənin tərəfindən şahiddir. Haqq yolu üçün peyğəmbər edilib, Sənin xalqa göndərilən rəsulun və elçindir.

Allahım! Öz rəhmət və ehsan kölgəndə onun üçün geniş bir yer aç. Ona (*haqq olan elmi və maarifi yaymaq yolunda cəkdəyi əziyyətlərin müqabilində*) fəzl və kərəmindən yaxşı mükafat ver. Allahım, onun binasını əvvəlki qurucuların binasından (*onun dinini sələfi olduğu peyğəmbərlərin dinindən*) uca (*zəfərli*) et. Onun

məqamını yanında əziz et, nurunu *(haqq yolda yandırdığı çırağını bütün dünya əhalisinin ondan bəhrələnməsi üçün)* tamamla. Onun risalətinin mükafatı olaraq şahidliyini qəbul edilən, sözlərini bəyənən et ki, o, düz danışan və haqla batili bir-birindən ayıran idi. Allahım! Bizlərlə onu yaşayışı gözəl, nemətləri əbədi, istəkləri bəyənən və yerinə yetirilən, çox asayişli, gözəl ərməğan və töhfələrlə istirahət məkanı olan yerdə qovuşdur.

72-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Bəsrədə Mərvan ibn Həkəm barədə buyurduğu kəlamlarındandır.

Deyilənə görə, Mərvan ibn Həkəm «Cəməl» döyüşündə əsir düşdükdə İmam Həsən və İmam Hüseyin əleyhimas-salam vasitəsilə Əmirəl-möminin əleyhis-salamdan bağışlanmasını istəmişdir. Həmin iki böyük şəxs onun barəsində demişlər: «Ya Əmirəl-möminin, Mərvan sənə beyət edir». Həzrət onu azad edərək buyurmuşdur:

Osman öldürüldükdən sonra o mənə beyət etmədimi? *(Ondan sonra da «Cəməl» döyüşündə iştirak etdi.)* Mənim onun beyətinə ehtiyacım yoxdur. Onun beyət üçün mənə əl uzatmağı *(məkr, hiyləgərlik və əhdinə vəfasızlığı ilə məşhur olan)* yəhudinin əl verməsi kimi bir şeydir. Öz əli ilə mənə beyət etsə də, hər an arxası ilə hiylə və məkr işlədəcəkdir.¹ Ağah olun, o, itin burnunu yalaması tək *(çox qısa müddət)* əmirlik və hakimlik edəcəkdir. *(Mərvanın hakimiyyəti təxminən dörd ay on gün olmuşdur)* O, dörd rəisin atasıdır.² Çox çəkməz ki, camaat ondan və övladlarının əlindən qanlı-qadalı günlər *(qətl-qarət, onların əlindən bir çox çətinliklər)* görürlər.³

¹ *Gizləndə əhd-peymanını sındıracaq, əhdinə vəfasız çıxacaq, beyətini külək sanaraq pozacaqdır. Bu cümləni Mərvanın alçaqlığını göstərmək üçün buyurmuşdur. Daha sonra, onu məzəmmət edərək sözünü davam etmişdir.*

² *Dörd rəis dedikdə oğlanları-sonralar xəlifə olan Əbdülməlik, Misirin valisi olan Əbdüləziz, İraq valisi Bəsr və Cəzirənin valisi Məhəmməd-nəzərdə tutulur. Onlar da hiylə, məkr və camaatı azdırmaqda atalarına tay idilər.*

³ *Bəzilərinin dediyinə görə, dörd rəis dedikdə hər dördü sonradan xəlifə seçilmiş Əbdülməlik ibn Mərvanın oğlanları Yezid, Süleyman, Vəlid və Hüşam nəzərdə tutulur.*

73-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın camaatın Osmana beyət etmək əzmində olduğu vaxt buyurduğu kəlamlarındandır.

Siz bilirsiniz ki, xəlifəliyə mən hamıdan daha layiqli və hamıdan daha üstünəm. *(Bununla belə, onu xəlifə seçirsiniz.)* Allaha and olsun, müsəlmanların işləri nizam-intizamlı davam edənədək *(onların arasında fitnə-fəsad qopmayanadək)* və başqasının xilafəti zamanında məndən başqasına zülm olunmayanadək xəlifəliyi *(başqasına)* buraxıram. *(Öz haqqımı tələb etmir, ona göz yumuram.)* Bu, *(Haqq-təalanın məzlumlara əta etdiyi)* əcr və savabı əldə etməyə, sizin vurğunu olduğunuz dünya malına, zinətinə *(başçılıq və rəhbərliyə)* rəğbətım olmadığına görədir.¹

¹ *Mən xəlifəliyi ona layiq olmayan kimsəyə buraxıram ki, dünyada böyüklük və rəhbərlik qazanmaq niyyətində olmadığını bilsinlər. Bu sözlərim höccətin tamam olması və azğınları doğru yola yönəltmək üçündür.*

74-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Bəni-Ümyyənin onu, Osmanın qətlinə iştirakda ittiham etmələrini eşitdikdə buyurduğu kəlamlarındandır.

Bəni-Ümyyənin məni tanıması onları məndə eyb axtarmaqdan çəkəndirmədimi? İslamdakı keçmişim nadanların məni ittiham etmələrinin qarşısını almadımı? ¹ (Mənim sözlərimin bu camaata təsiri olmayacaq, çünki) Allah-təalanın nəsihət olaraq buyurduğu² mənim dilimdən (sözlərimdən) daha bəlağətli və gözəldir. (Bununla belə təsiri olmadı.) Mən dindən çıxanlara dəlil gətirir, dinə şübhə edənlərlə isə düşmənçilik edirəm. (Mənim dəlil və sübutlarımdan biri də budur ki, məni Osmanın qanının tökülməsində şərik bilməkləri

¹ Bəni-Ümyyəyə sözlərimdə və əməlimdə nifaq, ikiüzlülük olmadığına əmin olduqları halda, nəyə görə məni ittiham edib deyirlər ki, Osmanın qətlinin təşkilatçısı mən olmuşam, üzdə bir iş görməsəm də, gizləndə camaatı onu öldürməyə vadar etmişəm. Onlar bilmirlərmi ki, mən söz deməkdə və əməldə heç kimdən qorxmuram? Əgər Osmanı öldürmək istəsəydim, bunu gizləndə etməzdim və aşkarda onun qatillərinə yoldaş olardım.

² Qurani-Kərimin Hucurat surəsinin 12-ci ayəsində buyurulur: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ » Ey Allaha və Peyğəmbərə iman gətirənlər. Çox zənnə-gümana qapılmayın. Şübhəsiz ki, zənlərin bəzisi günahdır. Bir-birinizin eybini, sirrini arayıb-axtarmayın. Bir-birinizin qeybətini etməyin (yəni, başqasının dalınca danışmayın). Sizdən biriniz öz ölmüş qardaşının və dindaşının ətini yeməyə razı olarmı? Xeyr. Bu sizdə ikrah hissi oyadar. Ölmüş qardaşınızın ətini yeməkdən ikrah etdiyiniz kimi, onun qeybətini etməkdən də çəkinin. Allahdan qorxun, qeybət etməsənizsə, tövbə edin, Allah günahları bağışlayan və mehribandır. Əhzab surəsinin 58-ci ayəsində buyurulduğu kimi: « وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَعْضُهُمْ مَا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَفَلَا يَتَّقُونَ ۚ وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آلِهَتِهِمْ كَالْحُدِيِّ عُتِقُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْسِدُونَ ۚ فَكَيْفَ اجْتَمَعُوا لِبُهْتَانٍ وَّإِثْمٍ مُّبِينٍ » Məmin kişiləri və qadınları incidilməyə layiq bir iş görmədikləri halda incidənlər, şübhəsiz ki, öz üzərlərinə böhtan, iftira və açıq-aydın bir günah götürmüşlər.

tək) haqqa oxşar işlər Qurani-Kərimlə tutuşdurular. ¹ Allah bəndələri öz sinələrində olanlara uyğun cəzalandıracaqdır. ²

¹ Deməli, onu öldürənlərlə bir yerdə olmadığım və onun qətlinin təşkilatçılarından heç kimin bu işdə iştirak etməyimi demədikləri halda, əgər Allahın kitabının hər hansı bir ayəsi Osmanın qatili olmağıma dəlalət edirsə, siz ona uyğun hökm çıxararaq, mənə qarşı elə rəftar edin.

² Çünki siz ürəyinizdə xəlifəliyi, əmirliyi ələ keçirməyi arzuladığınıza görə, Osmanın qanını almağı bəhanəyə çevirərək camaatı aldatmaq üçün məni ittiham edirsiniz. Belə isə, Qiyamətdə öz sözlərinizin cəzasına çatacaqsınız.

75-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(insanları dünya və axirət səadəti qazandıran bəyənilən sifətlərə rəğbətləndirmək üçün buyurduğu)* kəlamlarındandır.

Allah rəhmət eləsin o kişiyyə ki, ağıllı sözü eşidir və qəbul edir, doğru yola çağırıldıqda ona tərəf gedir, yol göstərənini *(Həzrəti Peyğəmbərin və məsum İmamların)* belindən yapışaraq *(dünya və axirətin çətinliklərindən)* xilas olur. Pərvərdigarına *(onun əmrlərinə)* itaət edir, *(Allahın buyurduqlarına uyğun rəftar edir)*, öz günahından qorxur, xalis əməli *(riya və özünü göstərməkdən uzaq olan əməli)* öncədən göndərir, gözəl və layiqli rəftar edir, onun üçün *(axirətdə)* ehtiyat toplananları *(ibadət və bəndəliyin savab və mükafatını)* qazanır və qadağan edilmişlərdən *(çirkin əməl və söz)* uzaq durur. Oxu düz hədəfə vurur *(həmişə Allahı nəzərində saxlayır)*, dünya malının yerinə axirət malı toplayır *(dünyaya göz yumaraq əbədi səadəti qazanmağa çalışır)*, öz nəfsi istəklərinə qalib gəlir və arzularını yalan sanır. Dözüümü özünün nicat və qurtuluşuna, öz minik vasitəsinə çevirir, *(müsibətlərdə səbri öz şüarına çevirir, yük daşıyan dəvə tək dünyanın ağrı-acılarına qatlaşır)*, təqva və pərnhizkarlığı öz ölüm anına azuqə yığır. Aydın bir yola *(İslam şəriətinə)* qədəm qoyur və parlayan *(aşkar və aydın olan)* əsas yoldan uzaqlaşmır *(yolsuzluğa ayaq basmur)*. Həyatın bir neçə günlük möhlətini qənimət sayır və fürsəti əldən vermir *(Allahın və Peyğəmbərin razılığına səbəb olan iş görür, ömrünün boş yerə başa vurmur)* ölümə hazır olur *(dünyaya bel bağlayır, onu qəfil yaxalayan ölümə hazır olur)* və əməlindən *(layiqli əməl, Allaha bəndəlik və xalqa xidmətindən)* azuqə toplayır.

76-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın kəlamlarındanındır. (*Səəd ibn As Osmanın təyinatı ilə Kufədə hakim olduğu vaxt Mədinəyə Həzrət üçün hədiyyə və məktub göndərərək bildirmişdi ki, mən Osmandan başqa heç kimə belə qiymətli hədiyyə göndərməmişəm. Həzrət onun məktubunu oxuduqdan sonra buyurmuşdu:*)

Bəni-Üməyyə Məhəmmədin (*səlləllahu əleyhi və alih*) mirasından (*o Həzrətin bərəkətindən əldə olunmuş qənimətlərdən*) mənə anası sağılarkən dəvə balasına verilən süd qədər az verirlər. Allaha and olsun, onlara hakim olsam qəssab ciğər tikələrini və ya torpağa bulaşmış qarını atdığı kimi onları uzağa ataram. (*Seyyid Rəzi buyurur*).

Başqa bir rəvayətdə **الثَّرَابُ الْوَدْمَةُ** göstərilir və bu da **الْوَدَامُ** **التَّرْبَةِ**-nin əksinədir. Həzrət əleyhis-salamın buyurduğu **لِيُقَوِّفُونَنِي** sözünün mənası budur ki, beytülmaldan mənə dəvənin «**فُواق**» kimi az verirlər. «**فُواق**» dəvə balasına anasının südündən bir dəfə verməyə deyilir. «**وَدَامُ**» sözü «**وَدْمَةٌ**» kəlməsinin cəm formasıdır, yerə düşüb torpağa bulaşmış qarın, yaxud ciyər parçası mənasındadır.

77-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın duada buyurduğu kəlamlarındandır: ¹ Allahım, mənə (*günahımı*) bağışla ki, Sən onu daha yaxşı bilirsən. Mən yenə dönsəm (*ikinci dəfə onu törətsəm*) sən bağışlanmağı da mənə qaytar. Allahım, mən özümlə bağladığım və mənim ona vəfalı olduğumu görmədiyən əhdimi (*əməl etməyi öhdəmə götürdüyüm itaət və bəndəliyi*) bağışla. Allahım, dildə Sənə yaxınlaşmaq istəyimi, ürəyimin onun əksinə olmasını (*işin əvvəlində Sənə yaxınlaşmaq üçün ibadət və bəndəlik etsəm də, ondan sonra beynimə riya və özünü göstərmək kimi fikirlər gəldiyinə görə*) bağışla. Allahım, gözümlə ucnunun işarələrini (*gözünün ucu ilə işarə edib möminə əziyyət verməyi və ya onun qeybətini edib arxasınca pis danışmağı*), boş söhbətlərimi, ürəyimin arzularını və dilimin bürümələrini bağışla.

¹ O kəlamlardandır ki, onda camaata tövbə etməyin və bağışlanmaq istəməyin qaydalarını öyrədir. Peyğəmbər və İmamlar əleyhimus-salam kimi məsumların tövbəsi xalqı öyrətmək məqsədi daşımışdır. Çünki onlar heç vaxt günaha batmamış, Allah-təalaya itaətsizlik etməmişdilər ki, tövbə və əfv diləmək niyyətinə düşəydilər.

78-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Xəvariclə döyüşə gedərkən bəzi səhabələrinə (*Əşas ibn Qeysin qardaşı Əfifə*) buyurduğu kəlamlardır. O, Həzrətə ərz etmişdi:

Ey Əmirəl-möminin, (*Xəvaricin üstünə*) bu vaxt yola düşsən, qorxuram ki, zəfər çalmayasan və öz məqsədinə çatmayasan. Bu xəbəri nücum elmindən əldə etmişəm.

Həzrət buyurdu:

Həmin saatda yola çıxanların bəla və pisliklərdən uzaq olduğu hər hansı bir saat göstərə biləcəyini güman edirsən? O saatda səfərə çıxanların ziyan və çətinliklə üzləşəcəyi bir saatdanmı çəkindirirsən? Kimsə sənin bu sözlərinə inanarsa Quranı yalan sanar, ¹ İstədiyini əldə etmək və istəmədiklərindən uzaqlaşmaq üçün Allahdan kömək istəməyə ehtiyacı qalmaz. Sənin sözlərindən belə çıxır ki, göstərişinə uyğun rəftar edən kəs Allahına deyil sənə həmd və şükr etməlidir. Çünki güman edirsən ki, onu xeyir götürdüyü, ziyandan amanda qaldığı saata yönəldən sənsən.

Bu sözlərdən sonra Həzrət üzünü camaata tutaraq dedi:

Ey camaat, onunla biyabanda və dənizdə yolu tapmaq (*səfərdə yolları bilmək, ibadət vaxtlarını öyrənmək, qibləni təyin etmək, gəminin yolunu müəyyənləşdirmək və s. kimi işlər*) üçün lazım olan (*ehtiyacınız olan qədər*) həddi çıxmaqla, nücum elmini öyrənməkdən çəkinin. ² Çünki nücumu öyrənmək kahinlik

¹ *Qurani-Kərimin Nəml surəsinin 65-ci ayəsində buyurulur: « قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ »* «De ki, Allahdan başqa göylərdə və yerdə olan heç kəs qeybi bilməz.»

² *Qurani-Kərimin Ənam surəsinin 97-ci ayəsində buyurulduğu kimi: « وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ اللَّيْلِ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ »* *Biyabanın və dənizin zülmətində (yol tapmaq) üçün ulduzları da sizin üçün yaradan Odur. Biz Öz qüdrət nişanələrimizi anlayan bir camaat üçün bəyan etdik».*

və qeybdən xəbər verməklə nəticələnər. ¹ Mүнәccim kahin kimi, kahin isə sehrkar² kafir kimidir. Kafir (*cəzası*) oddadır (*əzab çəkməkdir*). (*Buna görə də mүнәccimin sözlərinə və əməllərinə inanmayın.*) Allahın adının köməkliyi və yoldaşlığı ilə səfərə çıxın. ³

¹ *Kahinlik elə bir peşədir ki, ona yiyələnənlər cinlərin köməyilə qeybdən xəbər verir, camaatın arasında fitnə-fəsad salırlar. Qeybdən xəbər verməsi, ulduzların xeyir-ziyanla, uğurlu və nəhs günlərlə əlaqələndirilməsi, camaatın Allaha ümidini itirməsi, öz əməlinə və sözlərinə ümidvar etməsi, bunların düzgünlüyünə inandırması baxımdan mүнәccimin işi kahin bir kimsənin əməli və etiqadı ilə eynidir. Deməli, özünün azğınlığı və başqalarını azdırmaq baxımdan.*

² *Sehr sehrkarın dediyi söz, ya yazdığı tilsimdir ki, bununla ərlə arvad, eləcə də dostlar arasında ayrılıq salır, onları bir-birinə düşmən etmək kimi ziyanlar vurur.*

³ *Əlbəttə, Haqq-təala səfərin ziyanını sizdən uzaqlaşdıracaqdır. Həzrət həmin saat Xəvariclə döyüşə yollandı və qələbə qazandı. Bu sözün özü, mүнәccimlərin sözünün səhv olduğunu göstərən ən böyük dəlildir.*

79-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın «Cəməl» döyüşü başa çatdıqdan sonra qadınları pisləyərkən buyurduğu kəlamlardandır. *(Aişə və onun arxasınca gedənləri də pislədiyi güman edilir.)*

Ey camaat! Qadınların iman, irs və ağıldan payları azdır. İmanlarındakı çatışmazlıq heyzli günlərində namaz qılmayıb, oruc tutmamalarına görədir. Ağıllarının nöqsanı isə buna görədir ki, *(İslamda)* iki qadının şahidliyi bir kişinin şahidliyi yerinədir. İrs və pay baxımdan çatışmazlıqları onlara çatan miras kişiyyə çatan mirasın yarısı qədərdə olduğuna görədir. Pis qadınlardan uzaq durun, yaxşılarından isə çəkinin. Bəyənilmiş söz və əməllərdə onlara itaət etməyin¹ ki, nalayiq söz və əməllərə tamah salmasınlar *(və sizləri onu yerinə yetirməyə məcbur etməsinlər).*

¹ *Bəyənilmiş əməl və sözlərdə onların ardınca getməmək bu deməkdir ki, əgər bəyənilmiş iş vacibətdən olsa, siz onu bəyənilmiş olduğuna görə yerinə yetirin və göstərin ki, həmin işi onlara itaətə görə etmirsiniz. Bəyənilmiş iş müstəhəbb olarsa, yerinə yetirməyin. Çünki onlara itaət etməməyə görə müstəhəbb işi yerinə yetirməməyin özü müstəhəbdir. Xülasə, heç bir işdə onların sözlərinə və istəklərinə etina etməyin.*

80-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(camaatı tərki dünyalığa və Allahın nemət və bəxşişlərinə şükr etməyə təşviq etdiyi)* kəlamlarındanandır.

Ey camaat! Zöhd və dünyaya bel bağlamamaq *(nişanələri)* arzuları azaltmaq və *(Allahın)* nemətlərinə şükr etmək, haramlardan uzaqlaşmaqdır. Bu üç şeyə nail olmasanız *(hər üçünü yerinə yetirə bilməsəniz, onlardan ikisini tərk etməyin: birincisi),* haram sizin dözümlünüzə üstün gəlməsin *(dözümlü olun və günaha batmayın)* və *(ikincisi, Allahın)* nemətlərinə görə şükr etməyi unutmayın. *(Çünki bunu etməsəniz)* Allah-təala *(qiyamətdə əzab üçün)* aydın-aşkar dəlillər *(peyğəmbərlər və aqlın dəlilləri)* və *(hamınızın əlinin altında olan)* aydın *(səməvi)* kitablar vasitəsilə sizlər üçün üzr istəməyə yer qoymamışdır.

81-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın dünyanın sifəti barədə kəlamlarındandır.

Əvvəli əziyyət, sonu yoxluq olan bir sarayı necə vəsf edim? Halalının hesab-kitabı, haramının cəzası var (*halal yolla qazandığının Qiyamətdə sorğu-sualı edilir, haram yolla qazanansa axirətdə əzaba düşər olar*). Onda varlı və ehtiyacsız olan fitnəyə, bəlaya düşər, möhtac və fəqir qəmgin olar. Onu əldə etməyə çalışan istəyinə çatmaz, dünya onun üçün çalışmayana üz tutar. Dünya ona (*ibrət gözü ilə*) baxanı gözüaçıq və agah edər (*ki, doğru yolu taparaq özünü axirətə hazırlasın*), zinətinə və bəzəyinə nəzər yetirəni kor edər (*ki, yolunu aszın*. Seyyid Rəzi buyurur:)

Kim İmam Əli əleyhis-salamın **مَنْ أَبْصَرَ بِهَا بَصَرَتَهُ** «dünya ona ibrət gözü ilə baxanı gözüaçıq və agah edər» buyruğu üzərində dərindən düşüüb-daşınsa, onda sonuna çatmaq mümkün olmayan heyrətamiz məna və böyük məqsəd tapar. Onun həqiqətini dərk etmək olmaz. Xüsusilə də, bu cümləni **مَنْ أَبْصَرَ إِلَيْهَا أَعْمَتَهُ** «dünya, zinətinə və bəzəyinə nəzər yetirəni kor edər» **مَنْ أَبْصَرَ بِهَا** cümləsi ilə **أَبْصَرَ إِلَيْهَا** yanaşı qoysa, arasındakı fərqi heyrətlə açıq-aydın görər.

82-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın «Qərra» (*nurani, görkəmli*) xütbəsi adlandırılan, heyrətamiz xütbələrindəndir.

Şükür etmək öz gücü və qüdrəti ilə (*hər şeyə*) qalib gələn, bəxşiş və ehsanı ilə (*hər kəsə*) yaxın olan, hər fayda və xeyri bağışlayan, bütün böyük və ağır bəlaları dəf edən Allaha məxsusdur. Ardı-arası kəsilməyən ehsanlarına və bol nemətlərinə görə Ona şükr edir, Ona iman gətirirəm. (*Varlığına və vahidliyinə yəqinliyim var*) ki, əvvəl (*hər bir şeyin başlanğıcı*) və (*varlığı hamıya*) aşkardır. Ondan məni doğru yola yönəltməsinə istəyirəm ki, O, (*hamıya*) yaxın və yol göstərəndir. Ondan kömək diləyirəm ki, güclü və qüdrətlidir (*hər bir şəri məndən uzaqlaşdırıb, hər bir xeyri mənə çatdırsın*). Ona təvəkkül edirəm ki, (*mənə*) kifayətdən və köməkçidir. Şəhadət verirəm ki, Məhəmməd (*səlləllahu əleyhi və alihi*) onun bəndəsi və elçisidir. Onu əmr və buyruqları yerinə yetirmək, dəlil və sübutlarını təbliğ etmək, (*günah iş görənləri*) oyanış günündən qabaq Onun əzabından qorxutmaq üçün göndərmişdir.

Ey Allah bəndələri! Sizlərə (*yol göstərmək*) üçün (*Qurani-Kərimdə*) misallar çəkən (*qəflətdən azad olmanız üçün əhvalatlar danışan*), əcəllərinizi müəyyən edən, sizə (*başqa yaradılmışlardan üstün olmaq üçün insanlıq*) paltar geydirən, məişətinizi yüngülləşdirən (*rahatlığınız üçün vasitələr yaradan*), əməllərinizdən (*yaxşı və pisindən, böyük və kiçiyindən*) agah olan, onlara görə əvəzləri hazır qoyan, sizlərə bol nemət və saysız-hesabsız ehsan bəxş edən, açıq-aşkar dəlillər (*peyğəmbərlər və səmavi kitablar*) vasitəsilə sizləri (*əzabdan*) qorxudan, sizləri (*imtahan və sınaqda*) sayan (*onun elmi bütün söz və əməllərinizin cüziyyatını və külliyyatını əhatə edir*), ömür və həyatınızın müddətini sınaq evində və ibrət sarayında təyin edən Allahdan (*onun əzabından*) qorxmağı və təqvalı olmağı tövsiyyə edirəm. Siz (*yaxşı əməl sahiblərinizin pis əməl*

sahiblərinizdən ayrılması üçün) dünyada imtahan olunursunuz və *(qiyamətdə)* dünyada dediyiniz sözlərin və tutduğunuz işlərin hesabı soruşulacaq. Beləliklə, *(dünyaya ürək bağlamayın ki,)* dünya çeşməsinin gözü bulanıq və pəlçıqlıdır. *(Dünyapərəstlərin gözündə)* onun mənzərrəsi heyrətamiz, imtahan və sınağı isə kor edəndir. Yox olan bir aldadıcı, gizlənən bir işıqlıq, itən bir kölgə, dağılmağa doğru gedən bir söykənəcəkdir *(sabitlik və davamlılıq onun üçün deyil)*. *(Öz ağılna əsasən)* ondan uzaqlaşıb, ona ürək bağlamayan kimsə onunla ünsiyyətdə olub, arxayınlaşdığı zaman dünya at və yaxud dəvə kimi *(onu yerə yıxmaq üçün)* ayaqları ilə ona zərbə vurur, *(yollarda qurduğu)* tələləri ilə ovlayar, *(kamana çəkdiyi)* oxları ilə həlak edir, ölüm kəndirlərini *(cürbəcür xəstəlikləri və çətinlikləri şücaətli və igid)* kişinin boynuna salar, onu uyuyacağı dar yerə *(qəbrə)*, qayıdacağı qorxulu yerə *(axirətə)* və əbədi məkanına *(cənnət, ya cəhənnəm)*, əməllərinin *(pis və ya yaxşı)* əvəzini görməyə çəkir. Öz ata-babalarının canişini sayılan gəlməkdə olanlarla da dünyanın rəftarı belədir: Ölüm *(onları)* qırmaqdan *(və biçərə etməkdən)* qalmır, yerdə qalanlar isə günah törətməkdən əl çəkməyərək peşman olurlar. Özlərindən əvvəlkilərin yolu ilə gedir və axırı fənalıq və yoxluq olan sona qədər dalbadal *(gəlib)* keçirlər *(hamısı ölürlər)*. İşlərin kəndiri *(məxluqatın ölümü nəticəsində)* çözüldükdə, zaman ötüb keçdikdə, insanların oyadılmaları günü yaxınlaşdıqda *(qiyamət qopduqda)* Allah onları qəbirlərdən, *(onları yemişlərsə)* quşların yuvalarından, *(onlara yem olmuşlarsa)* yırtıcıların mağaralarından, müharibə meydanlarından *(ölmüş olsalar)* bayıra çıxarar. Haqq-təalının əmr və fərmanını yerinə yetirməyə hazır vəziyyətdə sürətlə Allahın onlar üçün ayırdığı məəd və qayıdış yerinə doğru gedərlər. Sakit, dinməz və sıraya düzülmiş *(əyləşməyə və danışmağa təqəti olmayan)* bir dəstə olurlar. Allah onların hamısını görəndir *(onlardan heç kimsənin dünyadakı sözü və əməli Allaha gizli deyil)* və *(hesab-kitab üçün çağrıldıqda)* carçı öz səsini hamıya eşitdirər. *(O günüün qorxusunun təsirindən)* onlara təvazökarlıq, itaət, zillət və xarlıq paltarları geyindirilər. O gün *(dünyada çətinliklərdən xilas olmaq üçün işlədilan)* məkr və hiylə

işə yaramaz, ümidlər kəsilər və ürəklər (*əzabın qorxusundan*) əzgin və qəmgin olar, səslər təvazökarlığın təsirindən alçalar və batar, ağızları (*atın ağzındakı cilov kimi*) köpük basar. (*Günahlarının cəzasına görə*) qorxu hüduzsuzdur. Haqqı batildən ayırmaq, xeyir və şər əməlin cəzasını, savab və mükafatını vermək üçün carçının səsinin heybətindən qulaqlar lərzəyə gələr.

(*Dünyanın onlara qarşı rəftarı, qiyamət günü yenidən diriləcəkləri və geri dönəcəkləri haqda danışdığınız insanlar Allahın*) qüdrətdən yaradılmış, ixtiyarsız boya-başa çatdırılmış, ölümə düçar olaraq, qəbrlərdə parça-parça olan, (*ailəsindən və var-dövlətindən uzaq*) təkə dirildilən, (*yaxşı, pis əməl və sözlərinin*) cəzasına çatan və hesab-kitabla, təhqiqlə (*yaxşı əməl sahibi pis əməl sahibindən*) ayırd edilən bəndələridir. (*Onda, yaxşı olar ki, qəflət yuxusundan ayılıb, günah və itaətsizlik etməyin ki, öləndən sonra peşmançılığın faydası yoxdur. Çünki insanlara dünyada*) azğınlıqdan xilas olmaq üçün möhlət verilmişdir, (*onlar peyğəmbərlərin vasitəsilə*) doğru yola yönəldiliblər. Onlara özündən narazı olanın razılığını qazanmaq üçün verilən fürsət kimi fürsət verilmişdir. Şübhələrin (*nadanlıq və azğınlığın*) qaranlıqları (*ağıl neməti və peyğəmbərlərin təbliği ilə*) onlar üçün qaldırılmışdır. Yaxşı atları cıdırda hamını ötmək üçün arıqladaraq hazırladıqları kimi hazırlaşmaları, Haqqı-həqiqəti əldə etmək üçün düşünüb fikirləşmələri, axtaranın elm və bilik nuruna yiyələnməkdə tələsməməsi üçün ömürləri boyunca əcəl gəlib çətana kimi əllərində olan fürsətlə (*dünyada*) öz ixtiyarlarına buraxılmışlar. Heyrət, bircə bu doğru-düzgün (*xəta və səhvin olmadığı*) örnəklər, (*nadanlıq və azğınlıq xəstəliklərinə*) şəfa bəxş edən bu öyüdlər təmiz qəlblərə, eşidən qulaqlara, möhkəm düşüncələrə və (*doğru ilə fəsadı bir-birindən ayıran*) güclü ağıllara çatsaydı. Beləliklə, nəsihəti eşidib ondan boyun qaçıranın, (*nadanlığı ucbatından*) günaha bataraq etiraf edən (*tövbə edib geri dönmə*) və (*günahdan, itaətsizlikdən*) qorxaraq savab iş görən (*Allahın və peyğəmbərin razılığını əldə edib*) və (*ilahi əzabdan*) çəkinən, (*ibadətə və bəndəliyə*) tələsən, (*qiyamət gününə*) yəqinlik hasil edən, (*dünyada*) öz rəftarını yaxşılaşdıran və ona öyüd-nəsihət

verdikdə (*doğru yola yönəldikdə*) qəbul edən, (*ölmədən sonrakı çətinliklərlə*) qorxutduqda qorxan (*özünü çətinliyə salacaq iş görməyən*), (*günah və itaətsizliyi*) qadağan etdikdə (*ondan*) uzaqlaşan, (*Allahın fərmanına*) boyun əyən, (*azğınlıqdan*) uzaq olan, (*öz ağılına*) müraciət edən, (*törətdiyi günahlardan*) tövbə edərək geri dönmən, (*rəhbərlərinə*) tabe olan, (*eynilə onların*) yolunu gedən, doğru yol göstərildikdə onu görən (*ona qədəm qoyan*), sonra isə tələsə-tələsə haqqı axtaran, (*nadanlıq və azğınlıqdan*) qaçdığı halda nicat tapan, (*qiyamət gününə ehtiyacı üçün*) azuqə qazanan, öz batinini paklaşdıran, məad və qayıdışını (*təqva və pərhişkarlıqla*) abad edən, (*dünyadan*) köç günü, yol (*axirət səfəri*), ehtiyac və kasıblıq vaxtı (*qəbr və qiyamət*) üçün azuqə (*Allaha ibadət və xalqa xidmət*) ilə öz arxasını gücləndirən, həmin azuqəni özündən qabaq əbədi məkana (*axirətə*) göndərənin qorxduğu kimi Allahdan qorxun. Belə isə, ey Allah bəndələri, pərhişkar olun, onun üçün yaradıldığınızı (*ibadət və bəndəliyi*) niyyət edin, sizi qorxutduğundan (*əbədi əzabdan*) artıq dərəcədə qorxun. Qiyamətin dəhşətinin qorxusu haqda Ondən əhdinə vəfa etməsini istəməklə sizin üçün hazırladığı cənnətə layiq olun. Onun vədi həmişə doğrudur.

Bu da həmin xütbənin (*insan bədəninin xəlq edilməsi, Haqq-təalanın nemətlərinin xatırlanması, Sıratın vəhşətindən qorxudulması və təqveya, pərhişkarlığa həvəsləndirilməsi barədə*) bir hissəsidir.

Böyük Allah sizin (*eşitməkdən*) faydalanmanız üçün iki qulaq (*eşitmə hissi*) yaratdı ki, lazım olanı (*cəmiyyətin həyatında işə yarayanı*) qoruyasınız. (*Görmək üçün*) iki göz (*görmə hissi*) yaratdı ki, qaranlıqdan xilas olub, görəsiniz. Hər (*zahiri*) üzvü (*batini*) üzvlərin mühtəvasına çevirdi. (*Hər bir üzv bir neçə üzvdən ibarətdir. Məsələn, əl damar, qan və sümükdən və bu kimi digər hissələrdən ibarət olduğu kimi.*) Həmin üzvləri öz faydalı hissələri ilə bərqərar olan bədənələrə, (*ağıl və tədbirlə*) o bədənlərin ruzisini istəyən (*və ya öz ruzisinə «elm və maarif»- cəlb edən*) ürəklərə quruluş və şəkil verdi, davamlılığına görə

münasib yerlərdə yerləşdirdi. Bir halda ki, Onun ucsuz-bucaqsız nemətinin minnətinə sahibsiniz, Onun minnətinin səbəbləri sizə aşkardır. (*Xəstəliklərə*) maneə olan vasitələrlə onun salamatlıq nemətindən faydalanırsınız. (*Sizə ata etdiyi nemətlərdən biri budur ki,*) ömrün və həyatın müddətini sizdən gizli saxladı (*nə vaxt öləcəyinizi bilmirsiniz. Bunu bilməməyinizin özü dünyəvi işlərinizin nizamlanması üçün çox xeyirlidir*). Sizdən öncəkilərdən sizlərə ibrət nişanələri qoydu. Dünyadan aldıqları ləzzət və faydadan, ölüm kəndirinin boğazlarına keçməsinə qədər nəsibləri olan vaxtın uzunluğundan və bolluğundan. Arzularına çatmadan öncə ölüm onları tələsik haqladı və onlarla arzuları arasına ayrılıq saldı. Sağlam olduqları vaxt (*axirət üçün*) azuqə yığmadılar, ilkin çağlarda (*cavan və güclü olarkən*) ibrət götürmədilər (*ömlərini boş yerə başa vurdular*). Cavanlıq və gücünün zirvəsində olanı qocalıqdan və bükülməkdən başqa bir şey gözləyirmi? Sağlam olan kimsənin gözü müxtəlif xəstəliklərdən qeyri bir şeyin yolunda olarmı? Bərqərar və mövcud olan kimsə yoxluq və fənalıqdan başqa bir şeyi gözləyərmi? (*Xoşbəxt o kəsdir ki, nə qədər ki, sağlam və güclüdür, fürsəti qənimət bilib işlərini sürətləndirsin.*) Özü də (*dünyadan*) uzaqlaşmaq ayrılıq, (*axirətə*) köç və daşınma, müsibət və çətinliyin (*can vermənin*) ağrısının iztirab və narahatlığından titrəmək, qəm və kədərin çoxluğundan ağır suyunu axıtmaq, fəryada çatmağa çağırmaq üçün gözlərini ətrafa dolandırmağın, xidmətçilərdən (*və ya övladlarınızın balalarından*), yaxınlardan, dostlardan və əyaldan kömək istəmənin yaxın olduğu bir vaxtda. Qohumlar (*ölümün çətinliklərini*) dəf edəcəklərmi? Onların vay-şivənlərinin xeyri varmı? Bir halda ki, qəbristanda gora tapşırılmış, dar yataqda (*qəbirdə*) tənha qalmışdır. Gəmiricilər (*ilan, əqrəb, qurd və başqa heyvanlar*) bədəninin dərisini parça-parça etdilər, çətinliklər onun tərəvətini çürütdü və məhv etdi. Şiddətli küləklər izlərini, zəmanənin müsibətləri nişanələrini yox etdi. (*Ondan qəbirdə bir iz, camaat arasında isə sorağı qalmadı.*) Cəsədləri tərəvətli, təzə olduqdan sonra dəyişdi, sümükləri gücləndikdən sonra çürüdü, canları ağır yükün (*günahın*) altında qaldı. Qeybdən

və görünməzdən gələn xəbərlərə (*qəbir, qiyamət, hesab haqqında heyran və sərəkərdən olduqları Cənnət və Cəhənnəm*) yəqinlik əldə etdilər. (Bu vaxt) onlardan yaxşı əməllərini artırmaq istəməzlər, (onların) xətalarının pisliyindən razı və şad olmazlar. ¹ Sizlər bu camaatın oğulları, onların ataları, qohumları və qardaşları deyilmisiniz ki, onların rəftarına əməl edib, atlarına minib, getdiyi yolla gedirsiniz? Ürəklər öz nəsibini və bəhrəsini əldə etmək üçün bərk və doğru yola yönəlməkdən və nicatdan qəflətdədir. Öz yolundan qeyri bir yolla (*günah və itaətsizliyə doğru*) gedir. Sanki məqsəd (*ilahi vəzifələrə diqqət*) onlardan qeyrisi üçündür. Sanki, onların nicatı dünyanı (*malını*) toplamaqdadır. (*Axirət azuqəsi qazanmaq, deyil!*)

Bilin ki, sizin yolunuz Siratdan (*cəhənnəm körpüsündən*) keçəcək ki, addımlar onun üzərində bədrəməkdən titrər, insan böyük qorxu və həyəcana düşər. Belə isə, ey bəndələr, qorxun Tanrıdan! (*Qiyamət gününün*) fikir və düşüncəsi ürəyini bürüdüyü, (*ilahi əzabdan*) xof və qorxu bədəninə incitdiyi, gecə ibadət və itaətlərinin az olan yuxusunu da əlindən aldığı, (*Pərvərdigarın rəhmətinə*) ümidin günün günorta çağında (*isti və hərərətə şiddətli çağında*) onu susuz saxladığı (*gecələri oyaq, gündüzləri oruc olan*), dünyaya meylsizliyi nəfsi istəklərinin qarşısını aldığı, Allahın zikri dilinin əzbəri olan (*həmişə Allahu xatırlayan*) ağıllı insanın qorxdığı tək qorxun! (*Qiyamət günündə*) əmin-amanlıqda olmaq üçün (*günah və itaətsizlikdən olan*) qorxunu üstün tutdu (*qiyamətdə əzaba mübtəla olmamaq üçün dünyada günah etmədi*), onu doğru və aşkar yoldan saxlayan söz və əmələ gözlərini bağladı və yaxşı olan, aydın, doğru yola (*Allahın razılığı və şadlığına*) çatmaq üçün ən yaxşı yolları seyr etdi. (*Nicat üçün*) böyük maneə olan (*dünyaya*) aldanmaq onu (*ibadət və bəndəlikdən*) saxlamadı. Şübhəli şeylər ona gizli deyil (*heç bir işdə o, nadan deyil*), müzəffər və (*cənnət*) müjdəsinin sevincindən, ən asudə yatağında (*qəbirdə*) çox rahat və xoş olmağına, daha əmin-

¹ Çünki dünya əməl meydanı, axirət isə cəza yeridir. Ona görə də, orada demirlər ki, yaxşı əməllərini artır, günahından keçək və ya günaha, itaətsizliyinə görə səndən incimişik, bizi razı sal.

aman gündə (*qiyamətdə*) şaddır. Dünyanın keçidindən keçdi və tərifişləndi. Axirətinin azuqəsini əvvəlcədən göndərərək xoşbəxt oldu. (*Allah*) qorxusundan (*doğru yola tələsdi*). Möhlət verilmiş dünyada (*ibadət və bəndəlik üçün*) sürətlə irəlilədi. Allahı razı salmaq üçün şövqə gəldi. (*İlahi əzabdan*) qaçmaq üçün (*doğru yolla*) getdi. Bu günündə (*dünyada*) sabahını (*axirətini*) qoruyurdu. Onu gözləyənləri (*qəbir, bərzəx və qiyamətdəki halını*) köçməmişdən qabaq gördü. Deməli, cənnət bəxşiş və savablarına görə (*xeyir əməl sahiblərinə*) kifayət edər. (*Elə işlər görün ki, əbədi məkanınız orada olsun*), cəhənnəm də əzab və çətinliklərinə görə (*günahkar insanlara*) bəs edər. (*Elə iş görün ki, ora düşməyəsiz*). Yetər ki, Allah (*pis əməl sahiblərindən*) intiqam alsın və (*yaxşı əməl sahiblərinə*) mədəd və kömək olsun. Quranın (*ona əməl etməyənlərə qiyamət günündə*) sübut gətirərək düşmən kəsilməsi bəs edər.

Mənim sizə vəsiyyəət və tövsiyyəəm pərhişkarlıq və qorxutduğu şeylə (*qiyamətin əzab və çətinlikləri*) üzrxahlığa yer qoymayan, aşkar, aydın etdiyi şeylə (*Qurani-Kərimlə*) hüccəti (*dəlil-sübutu*) tamam edən Allahdan qorxmaqdır. (*O*) sizi düşmənə (*Şeytanla*) qorxutmuşdur « **وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ** **«لَكُمْ عَذَابٌ مُّبِينٌ»¹** ki, gizlincə sinələrə nüfuz edər, xeyirxahcasına (*azdırmaq üçün*) qulaqlara söz deyər. Sonra, (*dalınca gələn*) azdıraraq puç edər. (*Ona*) vəd verərək (*yersiz istəklərə*) meylləndirər, pis günahları (*onun nəzərində*) bəzəyər, öldürücü böyük günahları asan göstərir. Tədricən öz ardıcılığını aldadaaraq girov kimi öz itaətinin əsarətinə keçirər.² (*Bu vaxt*) zinət verib bəzədiyini (*istəkləri*) danar, asan qələmə verdiklərini (*günahları*) böyük sanar, (*arxasınca gələn*) əmin etdiyi ilə qorxudar.³

¹ *Qurani-Kərimin Bəqərə surəsinin 168-ci ayəsində buyrulur: «Şeytanın ləpirlərinə qədəm qoyub, onun ardınca getməyin. Çünki O sizin açıq-aşkar düşməninizdir.*

² *Girov hər hansı malın əsiri olduğu, o verilməyincə girov qaytarılmadığı kimi, şeytanın ardınca gedən də onun göstərişinə əməl etməyincə şeytan ondan əl çəkməz.*

³ *Bu sözlər Allah-təalanın Qurani-Kərimin Ənfal surəsinin 48-ci ayəsində buyurduğuna işarədir. « وَإِذْ رَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ **وَأَيُّومٍ مِنَ النَّاسِ وَآيِي جَارَ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَأَتِ الْفِتْنَانَ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ إِنِّي***

Bu xütbənin bir hissəsi insanın necə yaradılması barəsindədir

(Onun dünyadakı və qəbirdəki halını şərh edərək insanlara keçmişlərdən ibrət götürməyi xatırladır və onları tövbə etməyə həvəsləndirib buyurur:)

(Sizi Şeytanın hiyləsindən aqah etdim, indi) sizə insanın necə yaradılmasını xatırladım ki, Allah onu bətnlərin (uşaqlıqların) və (onun üçün) örtük olan pərdələrin qaranlığında (bətnlər dedikdə qarın, uşaqlıq və uşaqla birlikdə çıxan pərdə kimi cift nəzərdə tutulur) tökülmüş nütfədən və naqis qan laxtasından yaratdı. O, qarında uşaq, daha sonra isə südəmər körpə oldu və südəmərlikdən başlayaraq yetkinlik yaşına çatdı. Sonra ona anlaması (keçmişlərdən) ibrət götürməsi, itaətsizlik və günahdan uzaqlaşması üçün qoruyan qəlb (ağıl), danışan dil, görən göz bəxş etdi. Kamal həddinə çatdıqda qəd-qamətini düzəltəndə təkəbbür və qürur ona hakim kəsildi, qaçdı (Allaha və peyğəmbərə itaət etmədi) və azğınlaşdı, (batil yola qədəm qoydu, pis əməl və sözdən) qorxmadı, belə ki, (quyunun başında vedrə ilə su çəkən kimi) öz nəfsi istəyini böyük vedrədə (azğınlıq quyusundan bayıra) çəkir, öz dünya ləzzətlərinə və istəklərinə yetişmək üçün çox səy göstərir və çalışır, ona nakamlığın və bəlanın üz verəcəyinə inanmır və heç bir günahdan qorxmurdu. Beləliklə də, öz günah və xətaları ilə (dünyada) yaşadığı az müddətdə Allahın ona bəxş etdiyi nemətlərin müqabilində (axirət üçün) fayda götürmədən və ona vacib olanı yerinə yetirmədən nadanlıq, qəflət, azğınlıqla ömrünü başa vurdu. İtaətsizliyin, həvayi-

«أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ» Şeytan Qüreyş müşriklərinin Həzrət Peyğəmbərlə müharibəyə çıxmalarını onların nəzərində yaxşı qələmə verib dedi: Bu gün heç kəs güc və qoşunun çoxluğu baxımdan sizə qalib gələ bilməz. Mən sizin fəryadinıza çatanam. Onlar Bədrdə İslam qoşununu görüb bir-birinə yaxınlaşdıqda şeytan iki dabanı üstündə, geri dönərək dedi: «Mən sizdən bezmişəm. Mən mələklərin necə müsəlmanların köməyinə gəldiyini görürəm, sizsə görmürsünüz. Mən Allahdan qorxuram, Allahın əzabı ağırdır».

nəfsə tabe olmağın və xoşhallıq anının sonunda ölümün kədəri onu yaxaladı. Gecələr şiddətlənən müxtəlif xəstəliklər, ağır ağrılarla, heyranlıq və dalğınlıqla gündüzü gecəyə çatdırır, gecə də sübhədək oyaq qalırdı. Qəm çəkən qardaşı, mehriban atası, səbirsizlikdən «vay-vay» deyən həyat yoldaşı, iztirab və narahatlıqdan sinəsinə vuran qızı (*yaxud anası*) onun ətrafında olduqları halda o kişi başını qatan can vermənin bihuşluğunda çox qəm və kədər, dərdli nalə içində, çətin can verməyə, əziyyətlə dünyadan köçməyə mübtəla olmuşdu. (*Öldükdən*) sonra ümitsiz halda kəfənə bükülüb (*əлиндən bir iş gəlmədiyindən*) itaətkar və sakit vəziyyətdə (*qəbrə doğru*) çəkilər. Sonra onu səfərdən qayıdan və xəstəlikdən arıqlayan əzgin dəvə kimi əlacsız və haldan getmiş vəziyyətdə tabut taxtalarının üstünə atarlar. (*Ondan sonra*) qulluğunda duran övladlar və qardaşlar yığılaraq onu qürbət və kimsəsiz evə (*qəbrə*) bir daha görüşməyəcəkləri yerə qədər çiyinlərinə alarlar (*apararlar*). Dəfnə gələnlər və müsibət sahibləri (*qəbristanlıqdan*) qayıtdıqdan sonra, onu (*İnkir və Minkirin*) sual və imtahanında büdrəməyin qorxusundan, vəhşətindən yavaş danışdığı halda qəbirdə oturdarlar.¹ Orada ən böyük müsibət nazil olmuş qaynar su, cəhənnəmə daxil edilmək, alovun səsinin həyəcanı və şiddətidir. Əzabda nə ona rahatlıq verən süstlük, nə əziyyətləri aradan qaldıracaq asayış, nə ona mane olacaq gücü, taqəti, nə də onu (*bu çətinlikdən*) xilas edəcək ölüm, nə kədərini siləcək azacıq yuxu və gözünü qırpmaq var. Müxtəlif növ ölümlərə (*ağır dərdlər*) və ardıcıl əzablara mübtəladır. (*Bu əzablardan*) Allaha pənah *aparırım (və ondan bu çətinliklərdən xilas olmağı diləyirəm)*.

Ey Allah bəndələri, Allahın ömür və həyat əta etdiyi, öz nemətlərinə sahib etdiyi insanlar haradadır? Bilməli olduqlarını onlara öyrətdi, anladılar. Onlara möhlət verdi, onlar isə oyunla, boş yerə fürsəti əldən verdilər. Sağlam və rifah içində olanda (*Allahın əta etdiklərini*) unudular? Onlara uzun müddət möhlət verib, ehsan və yaxşılıq edib, ağrılı

¹ Çünki qorxudan uca danışmağa gücü olmaz və ya imtahanın, sualın qorxusundan Allahla razü-niyaz edər ki, Pərvərdigara, məni yaxşı işlər görməyim üçün dünyaya göndər.

əzabla qorxutdular. Böyük nemətlər vəd etdilər (*onlar isə qəflət yuxusundan oyanmadılar*).

Ölüm və puçluq gətirən günahlardan, (*Allahı*) qəzəbləndirən eyblərdən uzaqlaşın (*ki, nicat tapasınız*). Ey görən gözləri, eşidən qulaqları, sağlam bədəni və dünya malı (*mal və övladı*) olanlar, (*Allahın əzabından*) qaçmağa, qurtulmağa, pənah aparmağa, arxalanmağa və ya qayıtmağa bir yer var, yoxsa yox? (*Allahın hökmündən*) necə dönür, hara qayıdır, nəyə aldanırsınız?! Sizlərdən hər birinin (*torpaqla örtüləcəyiniz zaman*) torpaqdan nəsibi toz-torpağa bulaşmış çöhrə, qamətinizin eni və uzunluğunu qədər olan torpaqdır. (*Belə isə, evlərə və saraylara sahib olmaq üçün bu qədər əziyyət və zəhmət nə üçündür?*) İndi ey Allah bəndələri! Nə qədər ki, kəndir (*ölüm*) boşdur və sizin boğazlarınıza keçməyib, ruhunuz bədəninizdədir, doğru yola yönəlməyə və nicata vaxt var, bədənləriniz rahatdır, toplama (*meydanı*) geniş, həyata möhlət, iradə və ixtiyar var, tövbəyə, qayıdırsa vaxt, ehtiyacı yerinə yetirməyə macal qalıb fürsəti qənimət bilin və fürsət keçmədən, dar yerə (*qəbrə*) düşmədən, yoxluq qorxusundan öncə, canın bədəndən ayrılmasından və sizi gözləyən gözəgörünməzin (*ölümün*) gəlişindən, qalib və güclü Allaha (*əzabına*) düçar olmamışdan qabaq fürsəti qənimət bilin. (*Seyyid Rəzi buyurur:*)

Xəbərdə göstərilib ki, İmam əleyhis-salam bu xütbəni bəyan etdikdə bədənlər lərzəyə düşdü və gözlər yaşardı, ürəklər narahat oldu, iztirab çəkdi. Bir sıra insanlar bu xütbəni «Qərra» (*nurani, görkəmli*) xütbə adlandırıblar.

83-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Əmr ibn As barəsində *(onun nadürüst söz və əməllərini pislədiyi və qınadığı)* xütbələrindəndir: ¹

Zinakar arvadın oğluna heyrətlənirəm. ² *(Belə atasızın biri)* Şam camaatına yalandan deyir ki, mən zarafatçı, lağlağı bir adamam və daim zarafatla, oyunla məşğulam. Nadürüst söz danışmış, bu sözləri ilə günahkardır. Ağah olun ki, sözlərin ən pisi yalandır. Əmrin dilinə alıb danışdığı söz yalandır və *(hər kəsə)* vəd etsə, onun əksinə əməl edər, öz sualları ilə naqqallıq edər, ondan soruşulduqda isə *(cavabında)* xəsislik edər, əhd-peymanını pozar, öz qohumlarından uzaqlaşar. Mühəribə meydanına gəldikdə qılınclar işə düşməyəne qədər *(fəsadi və mühəribə atəşini alovlandırmaq üçün)* çox əmrlər verər, qadağalar qoyar, söz oynadar. Qılınclar qınından çıxandan, mühəribə başlandıqdan sonra isə onun ən böyük

¹ *Zahirən Əmrin atası adlandırılan As ibn Vail Allahın Rəsuluna düşmən kəsildiyi kimi, Əmr də Əmirəl-mömininlə düşmənlik edərək o Həzrət barədə yalan sözlər danışmağa çalışmışdı. O, Əmirəl-mömininin məhəbbət və sevgisini qəlblərdən qoparıb, onu kiçiltmək fikrinə düşmüşdü. Onun, Həzrət barədə yalanlarından biri bu idi ki, Şam əhalisinə demişdi: «Əli çox zarafat etdiyinə görə işlərin gedişatını islah etməyə o qədər də çalışmır. Buna görə də onu özümüə rəhbər seçmədik». Ancaq İmam əleyhis-salam burada Əmrin sözlərinin səhv, böhtan və yalan olduğunu sübut edir.*

² *Nabiğə Əmrin anasının adıdır. Onu zinakarlıqda məşhur olduğuna görə belə adlandırıldılar. Hamı onu tanıyırdı və ərəblərin adətinə görə anaları yaxşılıqda və ya pisləkdə ad çıxardıqda övladlarını onların adına çıxardılar. Nabiğə əsir düşmüş bir kəniş idi və Abdullah ibn Cudan Təyyimi onu Məkkədə satın alsada, zinakar qadın olduğuna görə saxlaya bilməyib azad etmişdi. Sonra, Əbu-Ləhəb ibn Əbdülmüttəlib, Ümyyə ibn Xələf, Hişam ibn Müğəyrə, Əbu Süfyan ibn Hərb və As ibn Vail «eyni bir tuhr»da (yəni, iki heyz arasındakı müddətdə) onunla birlikdə oldular və nəticədə Əmr dünyaya gəldi. Həmin beş nəfərin arasına ixtilaf düşdü və hər biri Əmrin onun oğlu olduğunu iddia etdi. As ibn Vail Nabiğənin xərcini başqalarından daha çox çəkdiyinə görə, Əbu Süfyana daha çox oxşasa da uşağın Asın oğlu olduğunu bildirdi.*

hiyləsi cinsiyyət üzvünü camaata göstərməkdir. ¹ Bilin! Allaha and olsun, ölümü xatırlamaq məni zarafatdan və oyundan saxlayır, axirəti unutması isə Əmrə haqq sözü danışmağa mane olur. O, hədiyyə və bəxşiş şərti olmasaydı, dinindən əl çəkmək üçün (öz zamanəsinin İmamının əleyhinə çıxması üçün) azacıq rüşvət (Misirin bir neçə günlük hakimliyi) bağışlamasaydı, Müaviyəyə beyət etməzdi.

¹ Siffeyn döyüşündə Əmr meydanda Əmirəl-mömininlə üzləşdikdə, Həzrət onu öldürmək üçün üstünə atıldıqda Əmr özünü atdan arxası üstə yerə ataraq, torpağın üstünə sərildi. O böyük şəxsiyyətin qarşısında ayaqlarını göyə qaldıraraq, cinsiyyət üzvünü göstərdi. Həzrət gözünü yumaraq, geri qayıtdı. Müaviyənin qoşun başçılarından biri Busr ibn Əbi-Ərtah həmin Siffeyn döyüşündə Əmrin üsulundan istifadə edərək ölümün çəngindən yaxa qurtardı. Bundan sonra يَمْنَعُ الْقَوْمَ سَبْتَهُ cümləsi hadisələr zamanı zillət və xarlıqı qəbul edənlərin haqqında işlədilən zərbül-məsələ çevrildi.

84-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*tovhid və Allah-təalanın bəzi sifətləri haqqında*) xütbələrindəndir.

Şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa heç bir məbud yoxdur, şəriki olmayan təkdir. Əvvəldir, ondan öncə heç bir şey olmayıb (*əzəlidir və hər bir mövcudun mənşəyidir*). Axırıdır, onun üçün heç bir hədd və son yoxdur (*əbədidir və hər bir mövcud onda sonlanır*). Təsəvvürlər onun heç bir sifətinə yetişməz¹ və qəlblər (*ağıllar*) onun necəliyini təsdiq edə bilməz (*çünki onun necəliyi yoxdur ki, ağıl onu dərk etsin*). Bölünmə və ayrılma onun üçün rəva deyil (*çünki hissə və tərkib varlığı mümkün olanlara layiqdir*). Gözlər və qəlblər onu əhatə etməz.²

Bu, xütbənin (*camaata nəsihət etdiyi*) hissəsidir

Ey Allah bəndələri, faydalı ibrətlərdən öyüd götürün, parlaq və aşkar əlamətlərdən³ ibrət alın, (*Quran və sünnədə*) gələnlər (*günahlardan*) hər növ qorxudulduğunuz şeylərdən (*ilahi əzabdan*) çəkinin, xatırlatmalardan və öyüdlərdən (*nəsihət verənlərin öyüdlərindən*) bəhrələnin. Sanki ölüm pəncələri (*yırtıcı heyvanların pəncələri kimi*) sizdən asılıb (*əcəl sizə yaxındır*), dilək-istək bağları sizdən üzülüb, çətin rüsvayedicilər işlər (*can vermək, dünyanı əliboş tərk etmək, dəhşət və qorxu məkanı olan qəbirdə qalmaq və sairə*), gedilməli olan yerə (*qiyamətə*) sürülüb aparılmaq sizi bürümüşdür. (*Bütün məxluqat ora gedəcək*) və (*bu yolda*) hər insanın bir qovanı və bir də şəhadət verəni vardır:

¹ Dərk etməz, çünki onun zatına əlavə olunmuş sifəti yoxdur ki, təsəvvürlər onu dərk edib vəsf edə bilsin.

² Çünki bir hədlə məhdudlaşmır ki, göz onu görə bilsin və ağıl onun həqiqətini dərk edə bilsin. O Həzrət bu bir neçə qısa cümlədə bütün tovhid məsələlərini fəşahət və bəlağətin son dərəcəsindən istifadə edərək bəyan etmişdir və bu, o böyük şəxsiyyətin başqalarına məxsus olmayan böyük fəzilətlərindən biridir.

³Xeyir və şəri, günah və itaətsizlik nəticəsində keçmiş ümmətlərin başına gələnlər hadisələri bəyan edən Quran ayələri nəzərdə tutulur.

qövani (ölüm) onu Məhşərə qovur, şəhadət verən (bədən üzvləri) onun (yaxşı və pis) işlərinə şəhadət verir.

Bu da həmin xütbənin Cənnətin vəsfi barəsindəki bir hissəsidir

Cənnətin biri digərindən üstün olan dərəcə və özülləri, bir-birinin müqabilində imtiyaza sahib mənzilləri var.¹ Onda rahatlıq və xoşluq puç olmur.² Orada yaşayanlar köçmərlər və oradan bayıra çıxmayacaqlar.³ Orada əbədi olan qocalmaz, oranın sakini yoxsullaşmaz.⁴

¹ Çünki iman əhlinin mərifət və kamalı bir-birindən fərqlənir. Deməli, hər kəsin dünyadakı rəftar və ixtisasına uyğun orada mənzili var. Qurani-Kərimin Ənam surəsinin 132-ci ayəsində buyurulduğu kimi: *وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ وَمَا يَعْْمَلُونَ* «Hər kəs üçün etdiyi əməllərə görə dərəcələr vardır. Rəbbin onların nə etdiklərindən qafil deyildir».

² Qurani-Kərimin Rəd surəsinin 35-ci ayəsində buyurulur: *«مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أَكْلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ*» «Pərhizkarlara vəd edilən Cənnətin vəsfi belədir: (Onun) altından çaylar axar, meyvələri də, kölgələri də daimidir. Bu, Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinənlərin son mənzilləridir. Kafirlərin aqibəti isə Cəhənnəm atasıdır».

³ Necə ki, Qurani-Kərimin Hədid surəsinin 12-ci ayəsində buyurulur: *«يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٍ*» «O gün mömin kişilərin və qadınların iman nurunun onların önlərindən və sağ tərəflərindən şölə saçdığını görəcəksən. «Bu ona görədir ki, onların əməl dəftəri önlərindən və sağ tərəflərindən verilir. Kafirlərin və münafiqlərin əməl dəftəri isə, bundan fərqli olaraq, başlarının arxasından və sol tərəflərindən verilir». Mələklər onlara deyəcəklər: Bu gün sizin müjdəniz altından çaylar axan bağlardır. Siz orada əbədi qalacaqsınız!» Bu onlar üçün böyük qurtuluşdur.

⁴ Çünki qocalıq və yoxsulluq əziyyət və gücsüzlük gətirər. Bunların heç biri Cənnətdə yoxdur. Qurani-Kərimin Fatir surəsinin 34 və 35-ci ayəsində buyurulduğu kimi: *«وَقَالُوا الْحَفَظُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ*» - yəni: Cənnətdə daxil olanlar deyirlər: qüssəni bizdən uzaq edən Allaha həmd olsun. Rəbbimiz günahkarları bağışlayan və şükr edənlərə mükafat verəndir. Elə bir Rəbb ki, öz lütfü və kərəmi ilə bizə əbədi məkanda yer

85-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Haqq-təalanın bəzi sifətlərinin bəyan edildiyi, camaata öyüd-nəsihət verildiyi və onların ibadətə, bəndəliyə təşviq edildiyi*) xütbələrindəndir.

Böyük Allah gizlinləri bilən və (*ürəklərdəki*) düşüncələrdən agah, bütün şeyləri əhatə edən (*əşyanın cüziyyətinə və külliyyətinə hakimdir*), hər şeydən üstündür və hər bir şeyə gücü yetər. Belə isə, ölüm tezliklə onu haqlamamışdan öncə möhlət günlərində, (*qəbir və qiyamətin dəhşətinə, qorxusuna*) düşər olmamışdan qabaq, əldə fürsət varkən, nəfəs yolu açıqkən, bu yol bağlanmamış (*ölməmiş*) sizlərdən əməl edənlər iş görməlidirlər (*Allahın və Peyğəmbərin razılığını qazanmalıdırlar*) özünün rahatlığı və addımının möhkəmliyi üçün yaxşı işlərlə məşğul olmalıdırlar. (*Allah və Peyğəmbərin fərmanına əməl etməlidirlər ki, qiyamət günü rahat olub ayaqları Sıratda bürməsin.*) Özlərinin köç yeri olan saraydan (*dünyadan*) əbədi məkanları (*axirət*) üçün azuqə götürməlidirlər (*oranın azuqəsi bu saraydan başqa heç yerdən götürülmür*). Ey Allah bəndələri, Allahın öz kitabında (*Quranda*) qorumağı və riayət etməyi sizə əmr etdiyindən, (*Qurani dərindən düşünün və fikirləşin*) öz haqqınızdan sizin yanınızda əmanət qoyduğundan qorxun (*Allahın əmrlərinə və qadağalarına riayət edin*). Çünki pak və münəzzəh Allah sizi əbəs yerə yaratmayıb, işsiz, bihudə buraxmayıb və sizləri nadanlıqda, korluqda (*azğınlıqda*) özbaşına qoymayıb.

O sizin əməllərinizi məlum etdi (*xeyir və şər, ibadət və günah yolunu sizə göstərdi*) və sizin rəftarınızdan (*yaxşıısından, pisindən, böyük-küçüyündən, gizlin və aşkarından*) agahdır, həyatınızın, ömrünüzün müddətini müəyyən etdi və Kitabı (*Qurani-Kərimi*) hər bir şeyə dəlil kimi sizlərə göndərmişdir. (*O öz əmr və qadağalarını orada bəyan etmişdir.*) Bir müddət səmadan yerə göndərdiyi kitabdakılarla dinini peyğəmbər və sizin üçün

verdi. Orada bizə nə bir yoxsulluq üz verəcək, nə də bir məşəqqət, əziyyət toxunacaqdır».

kamilləşdirənə qədər diri peyğəmbərini sizin aranızda saxladı. Bu onun bəyəndiyi bir dindir (*dinlərin ən kamilidir*). O Həzrətin dili ilə yaxşı əməllərdən sevdiyini, çirkin əməllərdən ikrahına səbəb olanları, öz qadağa və əmrlərini sizə çatdırdı. Sizə üzrxahlıq üçün yer qoymadı və sizə höccəti (*dəlil-sübutu*) tamam etdi. Sizi qiyamət qopmamış əzabla təhdid etdi, ağır əzab gəlməmiş qorxutdu. Belə isə (*qəflət yuxusundan oyanın və*) ömrünüzdən qalanını qənimət bilin (*Allahın razılığı üçün çalışın*) və ömrünüzdən qalan günlərdə dözümlü yolunu tutun (*özünüzü günahdan və itaətsizlikdən saxlayın*). Çünki bu qalan günlər (*ola bilər ki, əldən buraxılmışların tədərükünə sərf edilsin*) qəflətdə (*yaşadığınız*), öyüdnəsihətdən üz döndərdiyiniz çoxlu günlərin müqabilində azdır. (*İtaətsiz*) Nəflərinizə fürsət verməyin (*günahı asan sanmayın*) ki, bu fürsətlər sizi zülmkarların yollarına sürüklər, (*onların rəftarının ardınca aparar*) və (*heç bir işdə*) səhlənkər olmayın ki, səhlənkərlik sizi bilməyərəkdən günaha batırar.

Ey Allah bəndələri, insanlardan özünə ən çox öyüd verəni Pərvərdigarına daha çox itaət və bəndəlik edəndir. ¹ İnsanlardan özünü ən çox aldadanı Allahına qarşı daha çox günah və itaətsizlik edəndir. ² Aldanmış şəxs ziyanı özünə rəva görəndir (*özünü həlak və puç edərək ilahi əzaba səbəb olan bir iş görəndir*), şad, xoşhal şəxs dinini qoruyandır. ³ Xoşbəxt o şəxsdir ki, başqalarından öyüd alsın (*yaxşı əməl sahiblərinin yolu ilə gedərək pis insanların çirkin əməllərindən uzaqlaşsın*) və bədbəxt

¹ Çünki nəsihət verənin məqsədi başqasına xeyir verməkdir. Ən böyük xeyir isə əbədi səadəti qazanmaqdır. Bunu qazanmaq üçünsə Allah-təalaya itaət və ibadət etmək lazımdır. Deməli, Pərvərdigarına daha çox ibadət və bəndəlik edən bir o qədər çox səadət qazanmış olar. Daha çox səadət qazanmış kimsə özünə öyüd verənlərdən daha çox nəsihət vermişdir.

² Çünki aldadan şəxsin məqsədi başqasına ziyan vurmaqdır. Ən böyük ziyan isə əbədi çarəsizliyi qazanmaqdır. Bu, günah və itaətsizliyə gətirib çıxarar. Deməli, Allahına qarşı başqalarından daha çox günah törədən daha çox çarəsizliyə düşər olar. Çarəsizliyə daha çox qərər olmuş kimsə özünü onu aldadanlardan daha çox aldatmışdır.

³ İlahi hökmlərə uyğun rəftar etdiyinə görə başqalarının ona qibtə etdiyi, onun məqamını arzuladığı şəxsdir.

o şəxsdir ki, nəfsinin istəklərinə və öz nadürüstlüklərinə aldansın (*nəfsinə itaət edərək onun təhlükəsindən xəbərsiz olsun*). Bilin ki, (*ibadətdə və bəndəlikdə*) azacıq riya və özünü göstərmə şirkidir. (*Çünkü hər kəs Allaha ibadətdə qeyrisini nəzərdə tutsa, şübhəsiz ki, onu Allaha şərikinə bilmişdir.*) Nəfsinə uyanlarla (*günahkarlarla*) yoldaşlıq imanun unudulmasına və şeytanın gəlişinə səbəb olar.¹ Yalandan uzaq durun ki, o imandan uzaqdır.² Doğru danışan (*əzəbdən*) nicat, qurtuluş məqamındadır. Yalançı ölüm, zəlillik və xarlıq çuxuruna düşməyə yaxın olan yüksəklikdədir. Bir-birinizin həsədini çəkməyin (*başqasının zavala uğramasını arzulamayın*). Çünki alov odunu diddiyi kimi (*yandıraraq külə döndərdiyi kimi*) həsəd də imanı didər (*məhv edər, dağıdır*). Bir-birinizlə düşmənçilik etməyin, çünki düşmənçilik (*qohumlarla əlaqənin kəsilməsinə və*) hər bir xeyrin, bərəkətin (*ülgücün saçını başdan qırxdığı kimi didən*) kəsilməsinə səbəb olar. Bilin ki, arzu ağılın yanılmasına və səhvinə, Allahın zikrini unutmaya gətirib çıxarar. Belə isə (*ölümü, qiyamət gününün qorxu və vəhşətini xatırlamaqla*) arzunu yalan sanın. Çünki (*həqiqi olmayan şeylərin*) arzu aldadıcıdır və arzulayan aldanmışdır.

¹ Çünki Allahın zikrindən və axirətin xatırlanmasından qəflətdə qalmağın təsirindən günahkarların qəlbindən iman nuru silinər və şeytan onları azdırmaq üçün məclislərinə gələr. Həzrət Peyğəmbər buyurmuşdur: «*الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ وَقَرِينِهِ*» «İnsan dostunun, yoldaşının dininin, məramının ardınca gedər». Nəfsinə uyanlarla oturub-durmaq insana öz təsirini göstərər.

² Çünki iman fəzilətlər toplusudur, doğruluq bu fəzilətlərdən biridir. Yalançılıq rəzillik və bəyənilməmiş sifətlərdəndir. Buna görə də imandan fərqli və ayırıdır.

86-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Allahın çox sevdiyi bəndənin və düşmən bildiyi kimsənin sifətlərini bəyan edərək camaatı İmamların əleyhimus-salam ardınca getməyə təşviq etdiyi*) xütbələrindəndir.

Ey Allahın bəndələri! Allahın yanında ən sevimli (*Haqq-təalanın mərhəmət nəzəri şamil olan*) bəndə öz nəfsinə hakim kəsilməkdə Allahın kömək və yardım etdiyi bəndədir (*şəhvətlər və nəfsani istəklərə uymamaq üçün onun aqlını gücləndirmişdir*). Beləliklə, (*həmin bəndə*) hüzn və kədəri öz şüarına çevirdi (*Haqqın rızasını qazanmaq üçün ona səbəb olan işlər barəsində düşündü*), xof və (*ilahi əzabdan*) qorxunu özünə yol seçdi. (*Heç vaxt Allahın və Peyğəmbərin qanunlarına zidd hərəkət etmədi.*) Beləliklə, onun ürəyində hidayət çırağı (*ilahi elm və maarif*) işıqlandı (*onunla nadanlıq və azğınlığın zülmətindən xilas olub doğru yola qədəm qoydu*) və çatacağı bir gün üçün ziyafət (*süfrəsini*) hazırlayıb (*ibadət və bəndəlik etdi ki, öləndən sonra əliboş olmasın*), uzağı özünə yaxın etdi¹ və çətinliyi (*ölümü, qəbri və qiyamət gününün qorxu və dəhşətini ibadətinin, bəndəliyinin azuqəsi ilə*) asanlaşdırdı, (*yerin, göyün və onlarda olan hər şeyin yaradılışı barədə*) fikirləşdi, düşündü. (*Mənşə və məad barəsində*) gözü açıldı.² Və Allahı xatırlayıb (*axirət azuqəsi olan*) yaxşı əməlləri artırdı.³ Və giriş yolları onun üçün asanlaşdı, təmiz

¹ Bixəbərlərin uzaq güman etdiyi ölümü öz gözü önünə gətirib heç vaxt ondan qafil olmadı, ölümün onu xəstəlik yatağında haqlamasından və ya özünün ölümün qarşısına çıxaraq Allah yolunda ölməsindən qorxmadı.

² Qurani-Kərim Fussulət surəsinin 53-cü ayəsində buyurur: «سُئِرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ» Allahın haqq olduğu onlara bəlli olsun deyə, tezliklə Biz öz nişanələrimizi onlara həm xarici aləmdə, həm də onların öz daxilində göstərəcəyik.

³ Heç nə onu Allahın zikrindən saxlaya bilmədi. Qurani-Kərimin Nur surəsinin 37-ci ayəsində buyurulduğu kimi: «رَجَالٌ لَا تُلَّهُهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ» «O kəslər ki, nə ticarət, nə alış-veriş onları Allahı zikr etməkdən yayındırmaz».

və şəffaf sudan doydu. ¹ Elə ilk dəfə içən kimi doydu. ² Doğru və hamar yolla getdi (*ibadət və itaət yolu bilən pərhizkarların yolu ilə addımladı*). Şəhvət və nəfsi istəklər libasını əynindən çıxardı (*dünyaya və onda olanlara ürəyini bağlamadı*), yalnız bir məqsəddən (*Allahın razılığın qazanmaqdan*) başqa bütün məqsədləri özündən uzaqlaşdırdı. (*İlahi elm və mərifət sifətini qazanaraq*) korluqdan (*cəhalət və nadanlıqdan*) və öz nəfsinə uyanlarla ünsiyyətdən xilas oldu və özü hidayət, nicat qapılarının açarına, həlakət qapılarının qıfılına çevrildi (*başqalarına yol göstərməklə azdıranların qarşısını aldı*). Öz yolunu görüb ona qədəm qoydu və özünün (*hidayət və nicat*) əlamətlərini, nişanələrini tanıdı, içində qərq olduqlarını (*çətinlikləri və kədərləri*) özündən uzaqlaşdırdı, ən möhkəm halqalardan, ən qırılmaz iplərdən (*Qurani-Kərimdən və Peyğəmbərin əhli-beytindən*) yapışdı (*və nicat, qurtuluş yolunu tapdı*). Onun (*Haqqa*) yəqinliyi günəş işığına və aydınlığına olan yəqinlik kimidir. (*Ona heç bir şəkk-şübhə yol tapa bilməz və Haqq elmlərdən, ilahi maarifdən bəhrələndiyinə, camaata yol göstərdiyinə görə.*) Hər cəhətdən böyük işlərdə öz nəfsini Allahın ixtiyarına verdi (*ki, ondan nə istənilsə yerinə yetirsin və nə soruşulsa cavab versin*) və hər bir törəməni öz əslinə qaytardı (*doğru əsaslandırma və ictihadla onun barəsində hökm çıxardı*). Odur qaranlıqların çırağı, aydın olmayan oxşar işlərə aydınlıq gətirən, mübhəm işlərin açarı (*ehkamı öyrədən*) və müşkülləri dəf edən (*öz kamil sözləri ilə məsələləri, deyilən iradları aradan götürən*) və geniş bəyanların (*əqli məsələlərin*) yol göstərəni. Deyir və (*mətləbi*) başa salır (*nadanlığı və şəkki artırmır*), sakit qalır ki, (*danışıqın büdrəyişindən və haqsız fətvalardan*) amanda

¹ İlahi elm və maarifdən bəhrələndi, ondan istifadə üçün sərgərdan qalmadı, əksinə, ona nə qədər verilsə, asanlıqla qəbul edirdi. Böyük çayların üstündə suya əli çatmayan, su əldə etmək üçün yollar axtaran təşnədən fərqli olaraq.

² İnsan mənəvi sudan doyduqdan sonra təşnə olmur ki, yenidən içməyə ehtiyacı olsun. Susuzluqdan sonra suya çatan dəvənin çox su içib doyması, başqa yerdə suya rast gəldikdə ona meyli olmaması kimi. Yəni, ilahi elm və maarifi qazandıqdan sonra cahillik və nadanlıq onluq deyil ki, elm öyrənməyə möhtac olsun.

olsun. ¹ Rəftarını Allahına görə (*şirk, riya və özünü göstərməkdən*) təmizlədi və Haqq-təala da onu Özü üçün seçdi (*ona cürbəcür feyzlər və kamil sifətlər bəxş etdi*). Deməli, (*bu sifətlərlə*) o, dinin mədənlərindən və yer üzündəki sütunlarındandır. ² Ədaləti (*düzlüyü və doğruluğu*) özünün zərurətinə çevirib (*ondan uzaqlaşmadı və heç vaxt, heç bir işdə ifrata, yəni, həddini aşmağa, nə də təfritə, yəni, haqda təqsirə, təxirə yol vermədi*) Deməli, onun ədalətinin ilk mərhələsi budur ki, nəfsinin istəklərini özündən uzaqlaşdırır³ və haqqı bəyan edər (*xalqa yaxşı əməlləri buyurur və pis əməllərdən çəkindirər*), özü də ona uyğun hərəkət edər. ⁴ Heç bir yaxşı, xeyir əməlin sonunu niyyət etməmiş tərک etmədi, heç bir yaxşılıq ehtimalını niyyət etməmiş buraxmadı. (*Onun bütün səyləri bundan ibarətdir ki, yaxşılıq, xeyir yolların hamısı ilə getməklə nicatın ən yüksək həddini, güman yolu ilə olsa belə, qazansın.*) Öz cilovunu kitaba (Qurana) tapşırıb. Deməli, Allahın kitabı onun rəhbəridir. Quranın yükünün endiyi hər məqamda aşağı enər, Quranın yeri olduğu hər yerdə yerləşər. ⁵ (*Allahın özünə düşmən bildiyi*) bəndə isə (*o kəsdir ki,*) nadan olduğu halda özünü alim, bilikli adlandırır. Nadanlardan nadanlılığı, azğınlardan isə azğınlığı öyrənib⁶ aldadıcı kəndirlərdən və

¹ Onun susması nadanlılığına görə deyil. Bir sözlə, danışmaq və susmaqdan öz yerində istifadə edir. Deməli, boş söz danışmaz və yersiz susmaz.

² Hansı ki, başqaları onun vücudundakı mədəndən elmin və hikmətin nəfis cəvahirələrini əxz edirlər. Din işlərinin nizam-intizamı və yer üzünün əhalisinin asayışı onun vücudunun bərəkətindən bərqərar olub.

³ Çünki Allah bəndəsi öz əməl gücünü artırmaq üçün nəfsi istəklərin ardınca getməməli, Allahın qoyduğu həddi aşmamalıdır.

⁴ Çünki rəftarı sözünə uyğun olmayanın nəsihətlərinin təsiri olmaz, Böyük Allahın qınağına tuş gələr. Qurani-Kərimin Səff surəsinin 2-ci və 3-cü ayələrində buyurulduğu kimi: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ » «Ey iman gətirənlər! Etməyəcəyiniz bir şeyi niyə deyirsiniz? Allah yanında ən böyük qəzəb və düşmənçilik (yəni, Onun rəhmətindən uzaq düşmək) etməyəcəyiniz bir şeyi deməkdir».

⁵ Allaha doğru səfərdə Qurandan ayrılmaz və hər yerdə (Onun) hökmlərinə, göstərişlərinə əməl edər.

⁶ Sözləri və əməlləri ilə onların ardınca gedər.

yalan sözlərdən camaata tələ qurar. ¹ Kitabı (*Qurani-Kərimi*) öz düşüncələri əsasında daşıyıb (*təfsir edər*) və (*Qurani öz fikri ilə təfsir edən*) haqqı öz istəklərinə uyğunlaşdırıb camaatı böyük təhlükələrdən arxayın salar, böyük günahları (*onların nəzərində*) asanlaşdırar. İçində batdığı halda (*riyakarlıqla və özünü göstərməklə*) şübhələrdən (*şübhəli və qaranlıq hökmlərdən*) uzaqlaşdığını deyər (*hökm verər və şəriət hökmləri, onun halları barəsində nadan olduğuna görə hər bir qaranlıq məsələ onun nəzərində doğru olar*). Onların arasında yatdığı halda bidətlərdən (*şəriət qanunlarına zidd hökmlərdən*) çəkdiyini söylər (*verdiyi hər hökm bidətdir*). (*Onun*) surəti insan surəti, (*onun*) qəlbi isə heyvan qəlbidir. Hidayət qapısını və doğru yolu tanımır ki, (*ona qədəm qoyub*) onun ardınca getsin. Nadanlıq və korluq qapısını tanımır ki, ondan uzaqlaşsın. O, dirilərin arasında bir ölüdür. ² (*İndi ki, haqqı və batili tanıdınız, Allahın sevdiyi və düşmən bildiyi bəndələri bildiniz*) hara gedirsiniz (*hansı yola gedirsiniz ki, daha layiqli olsun*) və (*haqqın*) bayraqları asıldığı, (*həqiqət*) nişanələri aşkar görüldüyü, (*hidayət və qurtuluşdan*) mayak qurulduğu halda sizləri (*hidayət və nicat yolundan*) necə döndəririlər? (*Və ya sizi nə vaxt və harada doğru yoldan daşıdırırlar?*) Bəs sizi harada heyran və sərgərdan ediblər? Peyğəmbərinizin əhli-beyti (*pak İmamlar*) aranızda olduğu halda necə heyran və sərgərdansınız? (*Doğru yolu görmürsünüz.*) Onlar (*adamın dəvənin cilovunu əlinə alıb onu istədiyi tərəfə apardığı kimi camaatı*) haqq yola çəkənlər, rəhbərlər və dinin nişanələri, doğru danışan dilləridir. (*Sözləri doğru, düzgündür, yalan olması ehtimal edilmir. Həzrət Peyğəmbərə vəhy edilənləri xalq üçün təfsir edib onları həqiqətlərlə tanış edirlər.*) Onları Quranın ən yaxşı mənzillərinə endirin. ³ (*Onlar elm və*

¹ Ovçu ovunu tora salmaq üçün aldatdığı kimi, o da camaatı özünə cəlb etmək üçün nadüriüst söz və əməlləri ilə aldadar.

² Çünki həyatın məqsədi insanı səadətə çatdıran fəzilətləri əldə etməkdir. Cahil bu fəzilətlərdən faydalanmadığına görə ölü kimidir, bəlkə də həqiqi ölü odur.

³ Onların məhəbbət və dostluğunu öz ürəyinizdə yerləşdirin. Çünki ürək «təsəvvür məqamında mənzildən, oxumaq vasitəsilə dildə olan mənzildən və yazıda olan mənzildən ibarət» olan Quranın mənzilləri arasında ən yaxşı mənzildədir.

maarif çeşməsi olduqlarına görə) çox təşnə dövələrin (su başına) çatmağa tələsdiyi tək onlara doğru tələsin (və elmlərindən, biliklərindən bəhrələnin).

Ey camaat! Bu rəvayəti Xatəmül-ənbiya səlləllahu əleyhi və alih və səlləmdən öyrənin (öz ailəsinin mədhi və əzəməti barədə buyurmuşdur). Bizlərdən biri (zahirən) ölsə belə diridir.¹ Və (nadanların səhv əqidələrinə görə) bizdən çürüyənlər də çürümüşdür, halbuki çürüməmişlər.² Belə isə tanımadığınız (bilmədiyiniz) şeydən (Həzrət Peyğəmbərin ailəsi barədə) danışmayın, çünki sizin inkar etdiklərinizdə həqiqət daha çoxdur. (İlahi əzab sizə çatdıqda) dəlil və sübutunuz olmadığı kimsəni üzürlü bilin və o mənəm.³

Sizinlə böyük qiymətli yükə (Qurani-Kərimə) uyğun rəftar etmədimmi? (Qurani sizə öyrətmədimmi?) Qiymətli kiçik yükü (Həzrət peyğəmbərin ailəsini, Həsən və Hüseyini) sizlərin arasında qoymadım? ⁴ Sizin aranızda imanın bayraq və nişanəsini

¹ Bütün xəlf edilmişlər, hətta peyğəmbər və ailəsi üçün də mütləq olan ölümdən sonra rəmzi bədənləri, hətta əsl bədənləri ilə də bu dünyada diridirlər və həyatda olduqları kimi görür, eşidir və danışirlər.

² Bədənləri qalmışdır. Şərhcilərin hər biri o Həzrətin Peyğəmbərə istinadən nəql etdiyi və müşkilə, mütəşabih hədislərdən olan « **أَبُو يَمُوثَ مَنْ مَاتَ مَنَا وَ لَيْسَ بِحَيٍّ وَ بَيْتِي مَنْ بَيْتِي مَنَا وَ لَيْسَ بِبَيْلٍ** » hədisi şərifi əsaslandırır izah edərkən öz elmi səbk və zövqlərinə uyğun yanaşmış, ona dəlillər gətirmişlər. Əqlə və nəqli dəlillərə əsaslanan ən ətraflı və doğru sözləri yuxarıda bəyan etdik. Bu elmi kitablara müraciət və böyük üləmaların sözlərini tədqiq etdikdən, müxtəlif hədisləri topladıqdan sonra zahir aşkar olur. Buna görə də kimsənin deyilənləri öz məlumatsızlığına görə inkar etməsi yaxşı deyil. Bu barədə Həzrət sözüünü davam etmişdir.

³ Deməli, üzürünüz yoxdur və o vaxt deyə bilməzsiniz ki, Pərvərdigara, bizdən başa düşmədiyimiz və bilmədiyimiz şeyə görə hesab çəkirsən? Çünki mən sizin nicatınız üçün lazım olanı bəyan etdim, yol göstərməkdə səhlənkarlıq etmədim. Ancaq siz sözlərimə əməl etmədiniz.

⁴ Sizin yol göstərəniniz olsunlar deyə. Burada Həzrətin Qurani böyük yük, Əhli-beyti isə kiçik yük adlandırmağının səbəbi budur ki, Quran peyğəmbərliyin, İmamətin sənədi, din və şəriətin asayışidir. Deməli, Quran olmasaydı, peyğəmbərlik, imamət, din və şəriət təsbit edilməzdi. Eyni zamanda, məzmununun doğruluğu, səhihliyi barədə hamının - sünni və şialərin eyni fikirdə olduğu Peyğəmbərdən nəql edilən hədisi şərifi istinad olunmuşdur. Əbu Səid Xudəridən rəvayət olunan həmin hədis isə belədir. **قَالَ الرَّسُولِيُّ "صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ" إِبْنِي تَارِكٌ فَبِكُمْ التَّثَقُّينَ أَحَدُهُمَا**

asdim (*ki, azmayasınız*). Sizləri halal və haramın hüduqlarından hali etdim. Öz ədalət və dada yetişməyimlə sizə nicat libası geydirdim (*zülm və sitəmdən xilas olmağın yolunu sizə öyrətdim*). Öz sözlərim və rəftarımla (*Allahın və Peyğəmbərin razı olduğu*) xeyir əməlləri yaydım (*göstərdim*). Öz bəyənilən əxlaqımı sizə aşkar etdim (*layiqli əxlaqla tanış etdim*).

Belə isə əslini bəsirət gözünün dərk etmədiyi, düşüncə və fikirlərin yol tapmadığı şeylərdə (*öz nadürüst*) fikir və tədbirlərinizi işlətməyin.¹

أَكْبَرَ مِنَ الْآخِرِ كِتَابَ اللَّهِ حَبْلًا مَمْدُودًا مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ وَ عَشْرَتِي أَهْلَ بَيْتِي لَنْ يُفْتَرِقَا
Həzrət Peyğəmbər buyurmuşdur: «Mən sizlərin arasında iki qiymətli şey qoyuram ki, biri-digərindən daha böyükdür. Biri Allahın Kitabıdır. Bu, göylərdən yerə çəkilməmiş olan ipdir, yəni, Allah tərəfindən xalqa nazil olmuşdur. İkincisi, mənim ailəm və Əhli-beytimdir. Bu iki şey qiyamət günü hovuzun başında mənə yetişənə qədər bir-birindən ayrılmayacaqlar. Yəni, həmişəlik qalacaqlar.

¹ Bu barədə özünüzdən söz deməyin. Çünki ilham və vəhy olmadan heç kəs onu bilə bilməz. Vəhy və ilham isə Allahın bu məqam üçün seçdiyi insanlara xasdır. Deməli, elmin öyrədilməsi və onlara əməl etmək qurtuluşu, xoşbəxtliyə səbəb olar. Özündən söz danışmaq, onlardan qeyrilərinə müraciət isə azgınlığa və bədbəxtliyə gətirib çıxarar.

Bu da həmin xütbənin bir hissədir

(Bəni-Üməyyənin xalqa hakim kəsiləcəyini, onun hakimiyyətinin tezliklə məhv olacağını xəbər verir.)

(Bəni-Üməyyə xalqa hakim kəsilib şəhərləri ələ keçirəcək, Allaha ibadət edən kişiləri öldürüb arvadlarını əsir, mallarını qarət edəcək. Onların zülmünə, sitəminə qarşı qiyam edənlər məğlub olub öldürüləcəklər.) **Güman edən** (*zahiri görün dünyapərəst*) dünyanın (*dəvə bəndə bağlandığı kimi*) Bəni-Üməyyənin əlinə keçdiyini, xeyrini onlara verdiyini, onları saf və təmiz suyuna saldığını, (*xülasə, dünya onlara məxsusdur və başqaları ondan bəhrələnmir*) qamçı və qılınclarının (*onların törətdiyi qətl, qarət və cürbəcür çətinliklərin*) bu ümmətin başının üstündən çəkilməyəcəyini zənn edəcək. Halbuki bunu güman edən səhv düşünmüşdür. Bəni-Üməyyənin hökuməti, dünya həyatından bəhrələnmələri azacıq dadılıb sonra (*hələ içilməmiş*) hamısı çölə atılan (*ağızdakı*) su kimidir. (*Tezliklə onların zülm və sitəm əli kəsiləcək, başqaları onlara hakim olacaq, dövlətləri məhv olacaq.*)

87-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(camaatı dində ixtilafa, batil inanclara, fikirlərə etimadı tənqid etdiyi və peyğəmbərə, İmama itaət etməmələrinə görə qınadığı)* xütbələrindəndir.

Böyük Allaha həmd və şükrdən, Xatəmül-ənbiyaya salamdan sonra *(bilin, dünyanın adəti budur ki):* Pak və münəzzəh Allah heç vaxt zəmanənin asilərini möhlət vermədən və xoş güzəran keçirmədən həlak etmədi, heç bir ümmətin *(peyğəmbər ümmətinin)* sümüyünün əyriliyini *(yaşayışlarında)* çətinlik və əziyyət olmadan düzəltmədi. *(Belə isə siz də zülmkarların zülmünə dözin və Allahın onların zülmkar əlini qısalacağı günü gözləyin.)* Üz tutduğunuz *(qarşılaşdığımız)* çətinliklərdə, böyük işlərdə və arxada qoyduğunuz *(qurtulduğunuz)* çətinliklərdə ibrət vardır. ¹ *(Lakin)* hər qəlb sahibi ağıllı deyil *(ki, həqiqətləri anlasın)*, hər qulağı olan *(haqqı)* eşitməz, hər baxan göz görməz *(ki, ruzigarın hadisələrindən ibrət alsın)*. ² Dini dəlilləri bir-birinə zidd olan bu müxtəlif fırqələrin səhv işlərinə və xətalarına *(onlar hər bir işdə öz dəlillərinə əsaslanırlar)*, heç bir peyğəmbərin yolunu davam etdirməmələrinə, heç bir canişinin əməlinə tabe olmamalarına *(əgər tabe olsaydılar, dinlərində ixtilaf olmazdı, ilahi əzabdan xilas olardılar)*, qeybə *(Allaha və Qiyamət gününə)* inanmamalarına, pisləkdən *(haram və şübhəli şeylərdən)* çəkinməmələrinə necə heyrətlənməyim?! ³ Şübhələrə *(onlar üçün naməlum olanlara öz nadüriüst rəylərinə əsasən)* əməl edib nəfsi istəklərinə tabe olurlar. Onlar arasında yaxşı və bəyənilmiş özlərinin yaxşı bildikləridir, onların nəzərində

¹ Sizi agah edir ki, Allah heç bir qövmü çətinlikdə qoymaz, sonunda zülmkarları əldən salar, hər bir müsibət və bəlanın bir sonu vardır

² Məlumdur ki, həqiqətləri dərk etmək üçün heyvanların malik olduğu ürəklər, qulaqlar və gözlər deyil, ayıq ürəklər, eşidən qulaqlar, görün gözlər lazımdır.

³ Qeybə inansaydılar və pisləkdən çəkinsəydilər, dinlərində ixtilafa səbəb olan öz nadüriüst dəlillərinə əsaslanmazdılar.

pis və bəyənilməyən isə özlərinin pis hesab etdikləridir. Çətinliklərdə sığınacaqları, pənah yerləri özləridir.¹ Örtülü işlərdə (*ilahi elmlərdə*) öz (*nadürüst*) rəylərini (*hətta ağıla zidd olsa belə,*) əsas götürürlər. Sanki onlardan hər biri (*dini məsələdə*) gördüyü hər bir şeydə (*bəyan etdiyi hər bir məsələnin hökmündə*) özü özünün qırılmaz iplərdən və möhkəm dəlillərdən yapışmış İmamıdır (*onlara istinad edir, öz nadürüst rəyinə əsasən ictihad etdiyi hər bir hökmün ilahi hökm kimi olduğuna inanır*).

¹ Çətin hökmlərin həllində özlərinə müraciət edir, Allah və Peyğəmbərin buyurduqları ilə zidd olsa belə, öz rəylərinə uyğun rəftar edirlər.

88-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Həzrət Peyğəmbərin besətindən, cahiliyyət dövründən danışdığı və camaata moizə etdiyi*) xütbələrindəndir.

Allah-təala peyğəmbərlərdən heç birinin qalmadığı, camaatın müxtəlif firqələrinin nadanlıq və azğınlıq zülmətində yuxuya getməsinin uzandığı bir vaxtda Həzrət Peyğəmbəri peyğəmbərliyə seçdi.¹ Fitnələr bütün yer üzünü bürümüş, işlər bir-birinə dəymiş, müharibə alovu şölələndirilmiş, dünyanın nuru, işığı gizlənmişdi.² Dünyanın nadürüstlükləri aşkar olmuş, yarpağı saralmışdı və (*camaat*) onun xeyrindən bəhrələnmirdi. Suyu sovrulmuş, qurumuşdu.³ Hidayət və qurtuluş nişanələri məhv olmuş, həlakət və bədbəxtlik bayraqları aşkara çıxmışdı.⁴ Dünya öz əhlinə pis nəzərlərlə baxaraq onu istəyənlərə üzünü turşutmuşdu. (*Hər cür çətinliyə mübtəla olmuşdular və bir an rahatlıqları yox idi.*) Səmərəsi fəsad və puçluq, yeməyi isə murdar ət idi.⁵ Şüarı qorxu və xof, yolları qılınc yolu idi.⁶

¹ Çünki Adəmin vaxtından Həzrət İsayə peyğəmbərlik verilənə qədər camaatı doğru yola yönəltmək üçün Allah-təala bir-birinin ardınca peyğəmbər göndərirdi. Həzrət İsanın vaxtından Həzrət Mustafaya peyğəmbərlik verilən vaxta qədər beş yüz il müddətində isə heç kəsə peyğəmbərlik verilməmişdi.

² Çünki bir peyğəmbər yox idi ki, xalq hidayət və qurtuluş işığı olan ilahi elm və maarifi ondan öyrənsin.

³ Elm, hidayət ağacını xəzan bürümüşdü və camaat səadət, nicat yoluna qədəm qoymurdu, xeyir-yaxşılıq qalmamışdı.

⁴ Haqq və doğru yolu göstərənlər aradan getmiş, azğınlığın önündə gedənlər iş başına keçmişdilər.

⁵ O dövrün əhəlisinin həyatı pozğunluqla dolu idi. Sıxıntının çoxluğuna görə ərəblərin əksəriyyətinin xörəyi murdar ət idi və ya qarətlə, bir-birinin malını oğurlamaqla dolanırdılar ki, bu da murdar ətdən geri qalmır.

⁶ Həmin dövrün insanları həmişə narahat və nigaran idilər, bir-birini öldürməklə, döyüşməklə məşğul idilər. Xülasə, fitnə-fəsad, nadanlıq, azğınlıq və çarəsizlik bütün dünyanı başına almışdı ki, Haqq-təala

İbrət götürün, ey Allah bəndələri! Öz atalarınızın, qardaşlarınızın (*indi*) girov və giriftarı olduqları (*qiyamət günündə*) nadürüst inanclarını və çirkin əməllərini yada salın! (*Ondan xilas olmaq üçün heç bir çarələri yoxdur.*) Öz canıma and olsun ki, sizin zəmanənizdən onların dövrünə qədər uzun vaxt ötməmişdir, sizinlə onların arasından illər, əsrlər keçməmişdir. Siz bu gün onların bellərində olduğunuz vaxtdan (*o qədər də*) uzaqda deyilsiniz. ¹ Allaha and olsun! Həzrət Peyğəmbər ata-babalarınıza mənim bu gün sizlərə xatırlatdıqlarımdan başqa bir şey eşitdirmədi. (*Buna görə də Allaha, Peyğəmbərə qarşı çıxmaq üçün «bizlərə təbliğ etməyə bir kimsə yox idi» deyə bilməzsiniz.*) Bu gün sizin qulaqlarınız dünən onların qulaqlarının olduğundan zəif deyil. ² O zaman onların gözləri iti deyildi və bu dövrdə sizlərə verilən ürək və gözlər kimi ürəklər verilmişdi. ³ Allaha and olsun! Siz onlardan sonra onların bilmədikləri bir şeyi görüb bilmədiniz, onların məhrum olduğu, bəhrələnmədikləri bir şeyə sahib olmadınız. ⁴ Və (*bu itaətsizlik nəticəsində*) bəlaya (*Müaviyə və Bəni-Üməyyənin fitnə-fəsadına*) ürcah oldunuz. (*Bu bəla dikbaş bir dəvə kimidir ki,*) cilovu cövlan edən, yüyəni boşdur (*belə bir dəvəyə minən təhlükəyə yaxın olar*). Günahkarların yığdıqları şey (*sərvət və məqam*) sizi aldatmasın. (*Təsəvvür etməyin ki, həmişə belə olacaq.*) Çünki o, müəyyən bir vaxta

onları doğru yola yönəltmək, dünya və axirət səadətlerini bərqərar etmək üçün Həzrət Məhəmmədə peyğəmbərlik verdi.

¹ *Siz vaxtca onlara yaxınsınız. Dünyadan köçmələri və sizdən uzaqlaşmalarından az vaxt keçməsinə baxmayaraq, onların ruzigarlarını unutmağınızın, yada salmamağınızın səbəbi nədir?*

² *Buna görə də üzrxahlıq edə bilməzsiniz ki, ata-babalarımız bizdən daha yaxşı eşidən olublar, Peyğəmbərin sözünü eşidiblər və biz sənin sözlərini eşitmirik.*

³ *Buna görə də deyə bilməzsiniz ki, biz kor idik və onlar Peyğəmbəri gördükləri kimi biz sənə görmürdük və ya ürəklərimiz onlar ürəkli olduqlarına görə Peyğəmbərin sözlərini başa düşdükləri kimi ayıq deyildi ki, sənə sözlərini başa düşək.*

⁴ *Sizə öyrədilənləri onlara da öyrətdilər, sizə ata etdiklərini onlara da ata etdilər. Siz onlardan üstün olmadığınız halda Allaha, Peyğəmbərə və zamanın İmamına itaət etməmənin səbəbi nədir?*

qədər düşün kölgə kimidir (*həmişəlik qalmayacaq və tezliklə yox olacaq*).

89-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Haqq-təalanın bir sıra sifətlərini zikr etdiyi, xalqa axirət səfərinə azuqə toplamağa dair nəsihət verdiyi*) xütbələrindəndir.

Həmd olsun Allaha ki, gözlə görülmədən (*ağılla, nişanələri vasitəsilə*) tanınmışdır. (*Çünki vücudu mümkün olanı gözlə görmək olar. Heç bir hədlə məhdudlaşmayan vücudu vacib olanı isə görmək olmaz.*) Düşüncə və fikir işlətmədən (*aləmləri*) yaradandır.¹ O, elə bir Allahdır ki, göylər bürclərə, mənzillərə və böyük qapıları olan hicablara (*cazibə və itələmə qüvvəsinin köməyi ilə bir-birinə cəzb edilməyən atmosferdəki asılı kürələr*) malik olmadığı vaxt O həmişə olmuşdur, vardır və bərqərarlıdır. Qaranlıq gecə, sakit dəniz, enli yolları olan dağ (*iki dağ arasındakı böyük dərələr*), əyri-üyrükləri olan (*hər tərəfə çıxışı olan*) geniş yol, döşənmiş yer üzü, güc-qüdrət sahibi məxluqun olmadığı vaxtda da (*O*) var idi. Odur misli və oxşarı olmayan məxluqatı yaradan (*heçdən və yoxluqdan varlıq yaradan*) və ixtira edən, (*məhv olduqdan sonra*) onların varisi, bərqərar və var olan. Odur məxluqatın məbudu və onların ruzi verəni. Günəş və ay onun rızası ilə (*iradəsinə və hikmətinə uyğun*) hərəkət edir və (*O*) hər bir təzəni köhnədir, hər uzağı yaxınlaşdırır. (*Onların dövr etməsi ilə hər şeyin ömrü sona yetər, məhv və yox olar*). Məxluqun ruzisini bölüb, nişanələrini, işlərini və nəfəslərinin sayını, gözlərinin xəyanətini (*gizlincə, rəmlə və ya işarə ilə baxmaqlarını*), onların sinəsində gizlənmələri (*fikirlərini, düşüncələrini*), analarının bətnində yerləşdikləri və zahir olduqları (*dünyaya gəldikləri*) yeri, onların işlərini (*əvvəldən axıra qədər onların bütün cüzi və külli halətlərini*) lap sonuna qədər bilir. Odur rəhmətinin genişliyiylə yanaşı düşmənlərə əzabı ağır olan və rəhməti dostlarını

¹ Belə ki, naməlum şeylər barədə düşünmək lazım gəlir. Vacibin zatında cəhalət və nadanlıq olması qeyri-mümkündür. Deməli, heç bir şey ona qaranlıq deyil ki, onu başa düşmək üçün düşünməli olsun.

bürüyən Allah. *(Heç bir iş onu başqa bir işdən saxlamır.)* Ona qarşı çıxana qəhr edər. Onun əleyhinə olanı həlak edər, Ondan uzaqlaşanı xar edər, Onunla düşmənlik edənə qalib gələr. Ona təvəkkül edən hər kimsəni qane edər *(hər kəs öz işini Ona tapşırırsa, onun dünya və axirət işlərini yerinə yetirər)*, Ondan *(bir şey)* istəyənə əta edər, Ona borc verənə *(Onun yolunda öz malından keçənə)* Öz borcunu ödəyər. ¹ Ona şükr edənləri mükafatlandırır. Ey Allah bəndələri, *(Axirətdə əməl tərzisində)* çəkilməmişdən qabaq özünüzdü *(dünyada ədalət tərzisində)* çəkin *(doğru yola qədəm qoyaraq Allaha və Peyğəmbərə itaət edin)*. Sizinlə hesab-kitab çürüdülməmiş *(çarəsiz qalmamış)* özünüzdən hesab sorun *(öz çirkin əməllərinizdən peşman olub tövbə edin)*. Boğazlarınızın yolu daralmamış və tutulmamış *(ölüm yetişməmiş)* nəfəs alın *(nə qədər ki, sağsınız, fürsəti əldən verməyin)* və sizi zorla, kobudluqla *(axirətə)* aparmamış müti olun. Bilin ki, özünə kömək olmayan kimsəyə öz tərəfindən öyüd verən, *(günahdan)* çəkindirən olmasa *(Allah ona kömək etməz, ağılnı «Əmmarə» nəfsinə qalib gəlmək üçün gücləndirməz)*, başqasından ona qadağa qoyan və nəsihətçi çıxmaz.²

¹ Dünya və axirətdə onun əvəzini verər. Onun yolunda malımızdan keçməyimizin verilən borc kimi izah edilməsinin məqsədi borcun qaytarılmağı vacib olduğu tək budur ki, Allah yolunda maldan keçməyin də bir əvəzi olduğunu bilək.

² İnsan özünə öyüd verib doğru yola, qurtuluşa hazır olmasa, başqalarının sözünün ona xeyri olmayacaqdır. Bu cümlədə ona işarə olunur ki, Allahdan nəfsi islah etmək, şeytanı dəf etmək üçün kömək istəmək hər halda vacib və lazım olsa da, kimsənin itaətə və ya üsyana məcbur edilməsi demək deyil. Çünki belə olsa, iş cəbrə gedib çıxar.

II hissə

Feyzul-İslamın II hissəyə yazdığı müqəddimə

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَلَّمَ الْأَلْسُنَ عَنْ غَايَةِ صِفَتِهِ وَالْعُقُولَ عَنْ كُنْهِ مَعْرِفَتِهِ وَ
نَوَاضَعَتِ الْجَبَابِرَةَ لِهَيْبَتِهِ وَعَنْتِ الْوُجُوهُ لِحَشِيَّتِهِ وَانْقَادَ كُلُّ عَظِيمٍ لِعَظَمَتِهِ وَ
صَلَاتُهُ وَ سَلَامُهُ عَلَى سَيِّدِنَا أَشْرَفِ الْمُرْسَلِينَ وَ خَاتِمِ النَّبِيِّينَ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الْأَنْعَمَةِ
الْهَادِيَيْنِ شُهَدَاءِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ. اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُمْ وَ عَادَ مَنْ عَادَاهُمْ وَ أَنْصُرْ
مَنْ نَصَرَهُمْ وَ أَخْذَلْ مَنْ خَذَلَهُمْ وَ الْعَنْ مَنْ ظَلَمَهُمْ يَا سَمِيعَ الدَّعَاءِ

«Nəhcül-Bəlağə» müqəddəs İslam dininin və şərəfətli Cəfəri məzhəbinin bütün həqiqətlərini ehtiva edən, bəşəriyyəti əbədi səadət və ağılıya yönəldən bir kitabdır. Bu, hədə yerə deyilmiş söz deyil və iki əsasa (*əql və elmə*) söykənir. Alimlər və insaf sahibləri onu mütalibə edib dərindən düşündükdən sonra bunu təsdiqləyəcəklər.

Bəndəniz bir neçə il bu yolda addımlayaraq şərəfətli Seyyid Rəzinin (*rizvanullah əleyh*) mövla Əmirəl-mömininin (*əleyhis-salam*) sözlərindən toplayıb tərtib etdiyi, düzgün hərəkələnmiş səhih nüsxəsini hamının faydalana biləcəyi tərcümə və şərhə birgə əziz dindaşlarıma, soydaşlarıma hədiyyə etmək istəmişdir. İndi bu ilahi uğur mənə də qismət olmuşdur. (*Lüğətə, şərhlərə, əlyazma və çap nüsxələrinə müraciət etmək, alimlər və fəzilət sahiblərilə müzakirə aparmaqla*) kitabı heç bir səhvsiz, heç bir müdaxiləsiz (*çünki İmam əleyhis-salamın sözünün müqabilində heç kimin müdaxilə və söz demək haqqı yoxdur*)

və düzgün hərəkələnmiş şəkildə hazırladım. Bu kitabı Onun razı olduğu bir tərzdə tamamlamaq üçün Allah-təaladan uğur diləyirəm.

يَا رَبِّ اَعْطِنِي جَمِيعَ مَا سَأَلْتُكَ وَ زِدْنِي مِنْ فَضْلِكَ لَا اَرْجُو غَيْرَكَ
وَلَا اَتَّقُ اِلَّا بِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

**Fani bəndə:
Əliyyənnəqi Feyzul-İslam İsfahani Ali-
Məhəmməd əd-Dibac.
1366 H.Q.**

90-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın «əl-Əşbah» adı ilə məşhur olan xütbəsidir. ¹ Bu, böyük və əzəmətli xütbələrdəndir. (*İmam əleyhis-salam bu xütbəni ona görə buyurmuşudur ki,*) bir nəfər o böyük şəxsiyyətdən Allahu sanki aşkar görmüş kimi vəsf etməyi xahiş etmişdir. Həzrət bu xahişdən (*böyük Allahu cisimlərə xas sifətlərlə təsvir etməyin mümkünlüyünə xahiş sahibinin inanmasından*) qəzəbləndi.

Məsədə ibn Sədəqə Həzrət İmam Cəfər Sadiq ibn Məhəmməd əleyhimas-salamdan bunları nəql edir: Əmirəl-möminin əleyhis-salam Kufədə minbərdə bu xütbəni ona görə bəyan etmişdir ki, bir kişi Həzrətə yaxınlaşaraq dedi: «Ya Əmirəl-möminin! Allahımızı bizlərə elə vəsf et ki, Ona olan məhəbbətimiz və elmimiz artsın». İmam əleyhis-salam (*belə cahil sualdan*) qəzəbləndi və camaatı hamılıqla namaza çağırdı. Camaat o qədər yığışdı ki, məscid doldu. O Həzrət rəngi dəyişmiş və qəzəbli halda minbərə qalxaraq böyük Allaha şükr edib Həzrət Peyğəmbərə (*səlləllahu əleyhi və alih*) salam və salavat göndərərək buyurdu:

Həmd olsun Allaha ki, əta etməyi kəsməsi və bağışlamaması malını, dövlətini artırmaz, səxavət və bəxşişi sərvətini azaltmaz. Çünki (*bəndələritək əta və bəxşişi topladıqlarından verməz, əta etdiyini yaradar. Buna görə də İmam əleyhis-salam buyurur:*) Allahdan başqa hər bir bəxşiş edənin malı azalar. Haqq-təaladan başqa bəxşişi kəsən hər kəs pislənilməlidir. ² Odur böyük nemət, nəсіб və bəhrələri (Öz

¹ «Əşbah» sözü *ərəbcə* şəxslər deməkdir və bu xütbədə mələklərin, heyranedicilər məxluqatın təsnifatı verildiyinə, onların necə xəlq olunması bəyan edildiyinə görə *belə* adlandırılmışdır.

² Çünki bəxşişi kəsmək ya yoxsulluq xofuna, qorxusuna görə, ya da xəsislik və alçaqlığa görədir. Ancaq bəxşiş Allah-təalanın xəzinələrində kəm-kəsir yaratmaz ki, yoxsulluqdan qorxsun. Allah paxillıq, xəsislik və bu kimi rəzil sifətlərdən pak, nöqsansız olduğuna görə Onun əta etməməsində bir hikmət və məsləhət var. Deməli, bəndələrinə nəyisə əta və ya qadağan etsə, hər iki halda bəxşişdir. Bir kişi Həzrət İmam Rza əleyhis-salamdan soruşdu ki, səxavətliliyin mənası nədir? O böyük şəxsiyyət buyurdu: «Sənin sözünün iki mənası var. Məxluq barədə

bəndələrinə) ehsan edən. Yaradılmışlar Onun böldüyü payı yeyənlərdir, (*Allah*) onların rüzisinin zəmanətçisidir. (*Varlıqları onun üzərində qurulan*) yediklərini nəsib etmiş və müəyyənləşdirmişdir. Ona yol tapmaq (*hidayət olmaq*) istəyənlərə, Onun dərğahında olanlar üçün çalışanlara (*peyğəmbər və vəsilərin əxlaqına, sözlərinə əməl etməklə əldə olunan əbədi cənnət və səadət*) yolunu aydın və işıqlı etmişdir. Ondən istənilən şeydəki əta və bəxşişi, istənilməyən şeydəki ehsanından çox deyil.¹ İlk olan (*mövcud olan hər bir şeyin başlanğıcı*) Odur. Deməli, Onun üçün bir başlanğıc olmayıb ki, Ondən öncə nəsə olsun. Son olan (*fani olan hər şeyin qayıdış yeri*) Odur. Deməli, Onun üçün bir qayıdış yoxdur ki, Ondən sonra bir şey olsun.² (*İnsanların onun vasitəsilə əşyanı gördüyü*) gözlərin bəbəklərinin Ona çatmasına (*Onu zahiri gözlə görmələrinə*) və Onu dərk etməsinə mane olan Odur.³ Onun üçün ruzigar dəyişməz (*əmrinə zidd rəftar etməz*) ki, halında (*qüdrət və gücsüzlük, yoxsulluq və varlılıq, sağlamlıq və xəstəlik və bu kimi*) dəyişikliklər olsun. Bir yerdə deyil ki, köçmə və (*bir*

soruşmuş olsan, səxavətli o şəxsdir ki, Allah ona vacib etdiyini yerinə yetirsin. Xəsis isə Allahın ona vacib etdiyi işlərdə xəsislik edəndir. Əgər Allahı nəzərdə tutursansa, O, səxavətlidir, istər əta etsin, istər etməsin. Əgər bəndəyə nəyisə əta edibsə, bəndənin ona haqqı çatıb və onda olmayıb. Əgər nəyisə qadağan edib verməyibsə, deməli, onun haqqı deyildi.

¹ *Çünki vacibul-vücadun səxavət sifəti mərhəmət və qüdrət sifəti kimidir, heç vaxt artır-azalmaz. Belə olarsa, az bağışladığına qarşı xəsislik etmiş olar. Allah isə xəsislikdən pak və nöqsansızdır. Əgər kimsə ağzını açıb bir şey istəməsə belə, onun ehtiyacından xəbərsiz deyil. Hər kəsə onun istedad və qabiliyyətinə görə haqqı olan qədər verər. Ona görə bəndəyə Allahına dua edib ona daha çox bəxşiş və ehsan istəməsi əmr ediləb ki, dua və istək bəndənin istedadının, qabiliyyətinin artaraq daha çox bəxşiş və ehsana layiq olmasına gətirib çıxarar.*

² *Deyə bilmərik ki, axırdan öncə əvvəldir və ilkdən sonra axırdır. Çünki Onun zatında törəmə sifətləri yoxdur ki, onlardan bəziləri digərlərindən önə keçsin. Bu barədə altmış dördüncü xütbədə şərh verilib.*

³ *Çünki görünmək və başa düşülmək üçün Ona bir yer, məkan təsəvvür etmək mümkün deyil. Hər şeyə üstün, qalib olduğuna görə hissiyyətə, idraka məğlub olmur. Qırx doqquzuncu xütbənin şərhində də bu mənaya toxunulmuşdur.*

yerdən başqa yerə) hərəkət Ona rəva olsun. ¹ Dağ mədənlərinin nəfəs çəkə-çəkə çölə çıxartdığı saf gümüşü, xalis qızılı dənizlərin gülə-gülə aşkar etdiyi sədəfləri, (*camaatın böyük əziyyətlə əldə etdiyi*) yup-yumru dürr və mirvarini, (*dəniz bitkisi olan*) mərcan salxımlarını (*xülasə, yerdə və dənizdə olan xəzinə və mədənlərin hamısını bir nəfərə bəxş etsə*) bağışlasa, Onun bəxşiş və səxavətinə təsir etməz, Onun nemətlərini tükəndirməz. Camaatın istəklərinin tükəndirə bilmədiyi (*bəşəriyyətin xəbərsiz olduğu*) sonsuz gizli nemətlər Ondadır. Çünki O, elə bir səxavət sahibidir ki, istəyənlərin istəkləri Onun bəxşişini azaltmaz, israrlarla istəyənlərin diləkləri Onda xəsislik yaratmaz (*çünki paxıllıq və nöqsan mümkünə xasdır, vacibə aid deyil*). ²

Ey sual verən, (*düşüncə əsasında Allahu vəsf etmək istəsən*) nəzər sal və Quranın sənə göstərdiyi (*öyrətdiyi*) yolla Onun sifətlərindən hər birinin ardınca get. (*Allah-təalanı həmin sifətlə vəsf et*). Quranın hidayət nuru ilə aydınlığa (*səadətə, qurtuluşa*) çıx. Şeytanın səni öyrənməyə vadar etdiyi və kitabda (*Qurani-Kərimdə*) onu bilmək sənə vacib qılınmadığı, Həzrət Peyğəmbər və doğru yol göstərən İmamların sünnəsində izi-tozu olmayan (*bəyan edilməyən*) sifətlər barədə elm və biliyi Allahın öhdəsinə burax. (*Onu öyrənməyə, ona inanmağa çalışma.*) Bu, Allah-təalanın sənə öhdənə qoyduğu haqqın son həddidir (*ki, Onu Qurani-Kərimdə, Həzrət Peyğəmbərin, doğru yol göstərən İmamın hədislərində bəyan edilmiş adlar və sifətlərlə çağırasan, vəsf edəsən*). ³ Bunu bil ki, elm və bilikdə qüvvətli

¹ O, ruzigarı və məkanları xəlq edəndir. Onun Özü üçün halət və məkan dəyişikliyi qeyri-mümkündür.

² Allaha həmd və şükr etdikdən sonra İmam əleyhis-salam sual verənə öz səhv və xətasını başa salmaq, Allah-təalaya layiq mədh və şükrləri ona, toplaşanlara və orada olmayanlara öyrətmək, onları Haqq-təalanın zati və sifətləri barədə düşünməkdən çəkəndirmək üçün sözlünə davam yerərək yuxarıdakıları buyurur.

³ Məsələn: Qurani-Kərimdə, hədislərdə Allah-təalanın «səmi», «bəsir», «əlim» və «cəvad», yəni, eşidən, görən, bilən və səxavətli olduğu göstəriləndiyinə görə bunları bilib inanmaq vacibdir. Ancaq Quranda, dua və hədislərdə Onun haqqında «lamis» və «zaiq», yəni, dadan və toxunub hiss edən sözləri işlədilmədiyinə görə bunları işlətmək düzgün

və möhkəm olanlar (*pak İmamlar əleyhimus-salam*) o kəslərdir ki, örtülü, pərdəli olan və təfsirlərin bilmədikləri barəsində etirafı onları örtülü şeylərin qarşısında asılmış qapılara girməkdən ehtiyacsız etmişdir. Allah-təala da onların elm və biliklərinin əhatə etmədiyi şeylərə çatmaqda acizlik və gücsüzlüklərini etiraf etmələrini mədh etmiş və onların həqiqət və zati barədə danışib, bəhs etməyi əmr etmədiyi bir şey haqda düşünməmələrini dönməzlik və mətanətlilik adlandırır. ¹ Belə isə sən də Quranın göstərdiyi yolla kifayətlən (*qavrayışına uyğun gəlməyən, bilməli olmadığı şeylər haqqında düşünmə*). Pak və nöqsansız Allahın əzəmətini və böyüklüyünü öz ağıllıqla ölçmə ki, həlak və puç olarsan.

deyil və onlara inanmaq haramdır. Qurani-Kərimin Əraf surəsinin 180-ci ayəsində buyrulur: « وَاللَّهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِقُونَ فِيهَا الْأَسْمَاءَ سَبَّحُورُونَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ » «Ən gözəl adlar Allahındır. Onu bu adlarla çağırın. Onun adları barəsində yolunu azanları, yəni, Ona layiq olmayan, Onun barəsində işlədilməsi və etiqad olunması doğru olmayan adlar və vəsflərlə adlandırılıb vəsf edənləri tərkin edin. Onlar tezliklə etdikləri əməllərin cəzasını alacaqlar.» Həzrət Sadiq əleyhis-salam buyurur: «Cəhalət və nadanlılığına görə Allahın adlarını dəyişib Ona özündən adlar qoşan şəxs müşrik olar. Bilməz, bununla küfr edər və yaxşı iş gördüyünü sanar.» Qıyası, Quran və hədislərdən çıxan nəticə budur ki, Allah-təalanın adları dəyişməzdir. Yəni, əqli cəhətdən doğru və mənalı olsa belə, Onu Quran, hədis və dualarda işlənməyən hər hansı bir adla adlandırmaq, vəsf etmək qadağan və haramdır.

¹ Onlara «elm və bilikdə qüvvətli və mətanətli olanlar» deyər xitab edir. Çünki öz hədlərini aşmamışlar və həqiqətini, zatını dərk etməli olmadıqları şeylər barədə dərinlən düşünmürlər. Qurani-Kərimin Ali-İmran surəsinin 7-ci ayəsində buyrulur: « هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ » «Sənə Quran nazil edən Odur. Onun bir hissəsi aydın nişanələr və möhkəm, yəni, aydın və aşkar mənaya malik ayələrdir, digər qismi isə mütaşəbih ayələrdir. Yəni, zahirinə əsasən mənası aydın olmayan ayələrdir. Ürəklərində əyri olanlar fitnə-fəsad salmaq və istədikləri kimi məna vermək məqsədilə mütaşəbih ayələrə uyarlar. Onların həqiqi izahını Allahdan və elmdə qüvvətli olanlardan başqa heç kəs bilməz. Halbuki elmdə qüvvətli olanlar onların izahını bilsələr də: «Biz onlara inandıq, onların hamısı Rəbbimiz tərəfindəndir»,-deyərlər. Bunları ancaq ağıllı adamlar dərk edərlər. Onun kəlamında ziddiyyət və təzad tapılmaz».

(Çünki) O, elə güclüdür ki, əgər bütün xəyallar Onun qüdrət və gücünün sonunu tapmaq üçün can atsalar, şeytani vəsvəsələrə bulaşmamış düşüncə və fikirlər qeyb və görünməyən aləmlərdə padşahlığının son həddinin böyüklüyünə varmaq istəsələr, ürəklər sifətinin keyfiyyətini, necəliyini tapmaq üçün Ona heyran və vurğun olsalar, ağıllar sifətlərinin həqiqəti aşkar olmadığına görə zatının əslini başa düşmək üçün çox maraqlansalar, (ağıllı insanlar düşüncələrini işlətsələr) Allah-təala, (gücü və qüdrəti) həlakət yolunu, qeyb aləmlərinin qaranlıqlarını keçərək (hər yerdən əli üzülərək) ixlasla Ona üz tutmuş olsalar belə, onların ağıl və düşüncələrini geri döndərər. (Bu təhlükəli yolları keçib bir yerə çatmadıqda və Onun zatının, sifətinin həqiqətini dərk etmələri) qadağan edilib geri qayıtdıqları vaxt bu yola düşməyin səhv olduğunu, Onu tanımağın dərinliklərini dərk edilmədiyini, Onun izzət və böyüklüyünü ölçməyin ağıl, düşüncə sahiblərinin ürəklərindən belə keçmədiyini (Onu tam dərk etməkdən söhbət belə gedə bilməz) etiraf edirlər. Odur oxşarı yaradılmamış, surət və örnəkdən iqtibas etmədən, özündən əvvəlki xaliq və məbuddan nümunə götürməyə ölçü və əndazə olmadığı halda məxluqatı xəlq edən.¹ Öz padşahlığının güc və qüdrəti, Onun hikmətinin nümunə və nişanələrinin (dilə gələrək) dediyi qəribəliklər, mövcudatın (başqasına) olan ehtiyacları, öz qüdrəti ilə onları ayaq üstə saxlamalarını etiraf etmələri kimi zəruri sübut və qəti dəlilləri bizə göstərdi və bizi Onu tanımağa yönəltdi. Onun sənətinin nümunələri və hikmətinin nişanələri yaratdığı bütün şeylərdə aşkardır. Beləliklə, yaratdığı hər bir şey (cansız şeylər və bitkilər kimi) dilsiz olsa belə (zahirdə bir şey deməsələr də), Onun varlığına dəlil və sübutdur. (Bu mövcudatın) nəzmi, nizamı Onun xaliqliyinin bariz sübutu, Onun yaratmasına möhkəm (ağıla əsaslanan) dəlidir. (İndi Onun bütün məxluqatın yaradıcısı olan yeganə və misilsiz Allah olması aydınlaşdıqı vaxt, Onun paklığı və müqəddəsliyi barədə buyurur:)

¹ Çünki Ondən əvvəl xaliq olmamışdı ki, surət yaratsın, ölçü əldə etsin və O da həmin surətə, əndazəyə əsasən məxluq yaratsın.

Şəhadət verirəm ki, Səni öz yaratdığıın müxtəlif üzv, bir-birinə birləşmiş, Sənin hikmətinin uzaqgörənliyi, nizamı ilə (*dərinin və ətin altında*) gizlənən kiçik oynaqları olan məxluqata bənzədən əslində həqiqətən də Səni tanımamış, Sənin bənzərin, oxşarın olmadığına yəqinlik əldə edə bilməmişdir. (*Cism təsəvvür etmişdir. Cismın isə yeni yaranış, yox olma və imkan tələbatı vardır.*) Sanki bütperəstlərin (*qiyamət günündə*) ibadət etmiş olduqları bütlərə nifrət edərək **إِنَّ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ** «Allaha and olsun ki, sizi aləmlərin Rəbbinə bərabər tutduğumuz zaman biz haqq yoldan açıq-aydın azmışdıq» deyəcəklərini eşitməmişdir. (*Qurani-Kərimin Şuəra surəsinin 97-98-ci ayələri.*) Yalan söylərlər Səni bütlərinə bənzədib öz əbəs düşüncələrinə görə yaradılmışlar kimi qələmə verərək və fikirlərində Səni hissələri olan cism kimi güman edərək öz naqis ağılları ilə Sənin üçün müxtəlif məxluqlar kimi miqdar, ölçü olduğuna inanaraq Səni (*məxluqlarla*) bərabərləşdirənlər. Şəhadət verirəm ki, Səni yaratdığıın bir şeylə bərabər bilən Səndən üz döndərmişdir. Səndən üz döndərən isə Sənin tərəfindən nazil edilmiş, açıq-aydın ayələrə, bütün bunları (*Sənə bənzər və oxşar bilənlərin küfrünü*) bəyan edən Sənin aşkar dəlil və sübutlarının (*əqli əsaslandırma*ların) hökmünə (*qarşı*) kafirdir.¹ Şəhadət verirəm: Sən elə bir Allahsan ki, Sənin üçün ağıllarda son və nəhayət yoxdur. Buna görə də düşüncələrin mənşəyində keyfiyyət və necəliyə malik deyilsən, ağıllarda düşüncələrdə bir hədlə hüdudlanmazsan və yerdən yerə dəyişməklə vəsf edilməzsən. (*Çünki məhdudiyət və dəyişiklik mümkün-üvücudun tələbatlarındandır.*)

¹ Sənin tək olan Allah olduğuna inanmır: *Qurani-Kərimin Fussilat surəsinin 9-cu ayəsində* buyrulur: « **قُلْ أَنْتُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي** » «De ki, siz yeri iki gündə yaradan Allahı inkar edirsiniz, Ona şəriklər qoşursunuz? O ki aləmlərin Rəbbidir!»

Bu da həmin xütbənin *(əşyanın xilqəti və pak Allahın yaradılmışların* *sifətlərindən uzaq olmasının bəyan edildiyi) bir* **hissəsidir**

Böyük Allah yaratdığıнын varlıq və mövcudluğunu müəyyən etmiş və onu gücləndirərək möhkəmləndirmişdir. *(Belə ki, azalıb çoxalmayacaqdır.)* Lütflükarlığına *(hikmət və məsləhətinə)* görə onu nizamlamış, hər birini, yaradıldıkları iş üçün ayırmışdır *(günəşin nur saçması, buludun yağması və arının bal toplaması kimi)*. Deməli, *(yaradılmışlardan heç biri)* onlar üçün təyin olunmuş hədləri aşmadı və məqsədə çatmaqda səhlənkarlıq etmədi *(öz vəzifələrinə uyğun əməl etdilər)*. Vəzifə tapşırıldığı vaxt Onun iradə və istəyini yerinə yetirmək üçün vəzifəni çətin sanmadı *(itaətsizlik etmədilər)*. Necə itaətsizlik edə bilər ki, bütün əşyalar Onun iradə və istəyindən yaranmışdır. *(Deməli, o, Allahın təkvini əmrinə itaət edərək təvazökarlıq boyunbağısını boynundan asmışdır.)* Odur düşüncə işlətmədən, əvvəlcə təsəvvür etmədən yaradan, ruzigarda baş verən hadisələrin sınaq və təcrübəsindən istifadə etmədən, heyranedici məxluqları yaratmaqda köməklik və yoldaşlıq edəcək şəriki, bənzəri olmadan müxtəlif növ məxluqatı xəlq edən Allah. Fərmanına uyğun olaraq xəlq etməsi və yaratması başa çatdı. *(Onun iradə və istəyi əsasında məxluqlar yarandı.)* Ona itaətlə boyun əyib dəvətini qəbul etdilər. Elə bir məxluq yox idi ki, əmrində lənglik və süstlük etsin, əmrini yerinə yetirməyi təxirə salsın. ¹ Əşyanın əyiriləklərini düzəltdi, *(onları hikmət əsasında yaratdı)* hədlərini aydın və aşkar şəkildə müəyyən etdi *(layiq olduqları şeylə onları bəhrələndirdi)*. Güc və qüdrəti ilə onların bir-birinə zidd olan xüsusiyyətlərini, müxtəlif təzadlarını *(istilikdən tündməcazlıq, soyuqdan soyuqqanlılıq, rutubətdən istiqanlılıq, quraqlıqdan məyusluq*

¹ *Qurani-Kərimin Bəqərə surəsinin 117-ci ayəsində buyurulduğu kimi: «يَدْبِغُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِنَّا قَاضِي أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ»* Göyləri və yeri yaradan Odur. Bir işin yaranmasını istədiyi zaman ona yalnız «Ol!» deyər. O da dərhal olar.

kimi ünsürləri bir məzacdə) uyğunlaşdırıb yığdı. Onları ayrılmamaları üçün bir-birinə birləşdirdi. (Biri digərindən üstün olan) müxtəlif hədd və ölçülərdə, sifət və xasiyyətlərdə yerləşdirdi. Xilqətlərini möhkəmləndirib öz iradə və istəyinə uyğun yaratdığı (məxluqlar) heyrətamiz məxluqlardır.

Bu xütbənin bir hissəsi səmanın vəsfi haqqındadır

(Allah-təalanın əşyanın yaradılmasındakı güc və qüdrətinin vəsfinin ardınca Həzrət Əli əleyhis-salam ecazkar məxluq sayılan və Onun gücünə, qüdrətinə dəlalət edən səmanın necə yaradıldığını bəyan etmişdir:)

Səmanın geniş yollarını *(bir şeydən)* asılmadan nizamlayıb bərqərar etdi, böyük parçalarını bir-birinə birləşdirdi, onunla oxşarları arasında bağlılıq yaratdı. ¹ Onun fərmanı ilə yerə enənlər *(rəhmət daşıyan mələklər)* və bəndələrinin əməllərini, rəftarını qeydə alan *(yazan)* göylərə yüksələnlər üçün *(gediş-gəliş yolunu)* çətinliyini asanlaşdırdı. Səma tüstü və buxar olduğundan, bir-birindən arası çox olan hissələrin birləşərək toplanmalarını əmr etdi. ² Onun bağlanmış qapılarını

¹ Atmosferdə asılan kürələri onlarda yaratmış olduğu cazibə və itələmə qüvvəsi ilə bir-birilə əlaqələndirdi.

² Qurani-Kərimin Fussilət surəsinin 11 və 12-ci ayələrində buyurulduğu kimi: « *ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَزَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَحَفِظْنَا نَاصِيحًا وَتَقْدِيرَ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ* O, yer üzündə böyük dağlar yaratdıqdan sonra hikmət və məsləhətinə əsasən göyü yaratmaq qərarına gəldi. Bu zaman göy tüstü və buxar halında idi. O, göyə və yerə belə buyurdu: «*istər-istəməz gəlin hazır olun*» «*göy və yer*» «*itəat edərək və boyun əyərək gəldik*»-deyə cavab verdi. Allah səmaları yeddi (qat) göy olaraq iki gündə əmələ gətirdi. O, hər bir göyün işini, təbii hərəkətini özünə vəhy edib bildirdi. Biz dünya səmasını çiraqlarla, ulduzlarla bəzədik və himz etdik. Bu, yenilməz qüdrət sahibi olan və hər bir şeyin hikmətini bilən Allahın təqdiridir» Burada bilmək lazımdır ki, Böyük Allahın göylərə və yerə əmri, onların cavabı, razılıqları və meylsizlikləri varlıqları yaratmaqda Onun heç bir zəhmətə, məşəqqətə düşmədiyini, yalnız Onun iradə və istəyi ilə yarandıqlarını güc və qüdrətini göstərmək üçündür. Necə ki, Yasin surəsinin 82-ci ayəsində

yığıldıqdan sonra¹ açdı. ² Parlaq ulduzlardan onun yollarına gözətçi qoydu (ki, şeytanların ora gəlməsinin qarşısını alıb mələklərin sözlərini eşitməyə qoymasın. Sonrakı cümlələrdə İmam əleyhis-salam buna toxunur) Öz güc və qüdrəti ilə onu havanın qatlarında (açılmış səmada) titrəməkdən və dağılmaqdan qorudu. ³ Öz yerində dayanıb Onun buyruq və iradəsinə tabe olmağını əmr etdi. ⁴ Onun hər şeyi göstərən (ışıqlıq verən) günəşini günün əlaməti, nuru məhv olmuş ayı isə gecənin nişanəsi etdi. (Ayın işığının məhv olması onun işığının bəzi gecələrdə qismən, bəzən də tamamilə gizlənməsinə işarədir). Sonra onları getməli olduqları yolda hərəkətə gətirdi və getməli olduqları

buyurulub: *إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ* «Bir şeyi yaratmaq istədiyi zaman Allahın buyuruğu ona ancaq «Ol!»-deməkdir. O da dərhal olur».

¹ Rəhmətin nazil olması və yağış üçün.

² Qurani-Kərimin Ənbiya surəsinin 30-cu ayəsində buyurulur: «*الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيًّا أَفَلَا الْيُؤْمِنُونَ*» «Məgər kafir olanlar, Allaha və peyğəmbərə iman gətirməyənlər göylə yer yağışın yağmağı, bitkilərin bitməyi üçün bağlı ikən Bizim onları açdığımızı, hər bir canlının həyat və varlığını sudan yaradığımızı görməyiblərimi, bilmirlərimi? Bu tovhid nişanələrini gördükdən sonra yenə də iman gətirməzlər?» Hədisdə buyurulur ki, bir nəfər bu surənin təfsiri barədə Həzrət İmam Məhəmməd Baqir əleyhis-salamdan soruşduqda İmam buyurdu: «Sən bəlkə də səmanın yerə bitişik olduğunu və sonradan ayrıldığını güman edirsən?» Həmin şəxs dedi: «Bəli». Həzrət buyurdu: «Bu səhv əqidənə görə Allahdan bağışlanmağını dilə. Çünki Allah-təalının «səma və yer bağlı idi» buyurmasının mənası budur ki, göylər yağdırmır və yerlər isə bitirmirdi. Allah-təala məxluqatı yaradıb, canlıları yer üzündə yaydıqdan sonra göyləri yağış və yerləri bitirmələri üçün açdı. Sual soruşan şəxs dedi: «Şəhadət verirəm ki, sən Peyğəmbər övladlarındansan və onların bildiklərini bilirsən.»

³ Qurani-Kərimin Həcc surəsinin 65-ci ayəsində buyurulduğu kimi: «*وَيُنْفِثُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بَإِذْنِهِ*» «Məgər Allahın izni olmadan yerə düşə bilməməsi üçün göyü tutub saxladığını görmürsənmi, bilmirsənmi?» Yəni, istəsə, yerə düşər.

⁴ Necə ki, Qurani-Kərimin Rum surəsinin 25-ci ayəsində buyurulur: «*وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ*» «Onun əmri və iradəsi ilə səmanın sütünsüz, yerin isə suyun üzərində sabit durması da Onun qüdrət əlamətlərindəndir.

mənzil və yollarda hərəkətlərini müəyyən etdi¹ ki, onların hərəkətlərinə görə gecənin gündüzdən üstünlüyü olsun, illərin sayı və işlərin hesabı onların hərəkətinin əsasında bilinsin.² Göyün fəzasında fələyi (*ulduzların orbiti olan fırlanan küürə və cismi*) asılı vəziyyətdə saxladı. Ağ dürr kimi (*bizə nisbətən uzaqlığına görə*) gizlin olan ulduzları və (*bizlərə yaxın olmaları səbəbindən*) qəndil kimi işıqlı olan ulduzları onun zinətinə, bəzəyinə çevirdi. Onun (*səmanın*) (*ox kimi*) deşən parlaq ulduzlarını oğurluq yolla qulaqlarını dikmiş şeytanlara tərəf atdı.³ Hərəkətsiz ulduzları, həmişə hərəkətdə olanları, enib-yüksəlmələri (*batıb-doğmalarını*),

¹ Qurani-Kərimin Yasin surəsinin 38 və 39-cu ayələrində buyrulur: «*وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ وَالْقَمَرَ قَدْرًا مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ*» «Günəş özü üçün müəyyən olunmuş yerdə hərəkət edər. Onun hərəkətini, yenilməz qüvvə sahibi olan və bilən Allah müəyyənləşdirmişdir. Biz ay üçün də mənzillər müəyyən etdik. Nəhayət, o, həmin mənzilləri başa vurduqdan sonra dönüb xurma ağacının quru və əyri budağı kimi hilal şəklində olar. Günəşi və ayı gecə-gündüzün əlaməti etdi.

² Qurani-Kərim İsrə surəsinin 12-ci ayəsində buyrulur: «*وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَاتَيْنِ فَمَحْوِنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عِنْدَ السَّاعَةِ أَيَّامَ بَدَأَ الْبَشَرِ كُلَّ شَيْءٍ فَضْلًا مِّنَّا فَتُحْسِبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَاتَيْنِ فَمَحْوِنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عِنْدَ السَّاعَةِ أَيَّامَ بَدَأَ الْبَشَرِ كُلَّ شَيْءٍ فَضْلًا مِّنَّا فَتُحْسِبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَاتَيْنِ فَمَحْوِنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عِنْدَ السَّاعَةِ أَيَّامَ بَدَأَ الْبَشَرِ*» Biz gecə və gündüzü qüdrətimizə dəlalət edən iki əlamət təyin etdik. Gecə əlamətini (onun nurunu) məhv etdik, gündüz əlamətini isə işıqlı etdik ki, məişətinizin yaxşılaşmasını Rəbbinizdən diləyəsiz, illərin sayını və işlərin hesabını biləsiniz. Biz ehtiyacınız olan din və dünya işlərində hər şeyi səhsiz şəkildə bəyan etdik.

³ Şeytanlar səmadaki vəziyyətlə, mələklərin əhvalı ilə tanış olmaq, sirlərini əldə etmək üçün göyə qalxardılar. Bu cümlə əvvəl buyurduğu «Parlaq ulduzlardan göylərə gözətçi qoydu» cümləsini izah edir. Bu, həmin cümlənin təkrarı deyil, burada Qurani-Kərimin Hicr surəsinin 16-18-ci ayələrində buyrulmuş mətləbə işarə olunur: «*وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ وَحَفِظْنَاهَا مِن كُلِّ شَيْطَانٍ رَّجِيمٍ إِلَّا مَن اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شَهَابٌ مِّمَّيْنِ*» «Biz səmada bürclər və ulduzların hərəkəti üçün mənzillər yaratdıq, onu günəşin, ayın və ulduzların nuru ilə bəzədik ki, ona baxanlar ibrətlə yaradanın güc və qüdrət nişanələrinə nəzər salsınlar, Onun tək və şəriksiz olduğunu dərk etsinlər. Onu Allah dərğahında qovulmuş, bütün şeytanların yuxarı qalxmasından qorudu. Lakin şeytanlardan hər hansı biri səmavi xəbərləri eşitmək üçün xəlvəti yolla yuxarı qalxsə, bir parlaq, axan ulduz onu təqib edər və onu yandırar.

uğurunu və uğursuzluğunu (müvafiq olanları və müvafiq olmayanlarını *Öz iradəsi və əmri ilə*) ram və bərqərar etdi.¹

Bu xütbənin bir hissəsi mələklərin vəsfı barəsindədir²

¹ Bu cümlə Qurani-Kərimin Əraf surəsinin 54-cü ayəsində buyrulana işarədir: « *إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَىٰ الْعَرْشِ يُعْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ* » «*Həqiqətən Rəbbiniz göyləri və yeri altı gündə xalq edən, sonra ərşi yaratmaq qərarına gələn, qüdrətinin nişanəsi olan gündüzün işığını öz zülməti ilə bürüyən və onu sürətlə təqib edən gecəni, günəşi, ayı və ulduzları əmrinə tabe edən Allahdır. Bilin ki, məxluqatı yaratmaq da, «maddə və müddətsiz» bir şeyin yaranmasına iradə və əmr etmək də Ona məxsusdur.*» Aləmlərin Rəbbi olan Allah nə qədər uca, nə qədər böyükdür! Burada ulduzların uğurlu və uğursuz olmaması, yəni, dünyada pis və yaxşı işlərin baş verməsi dedikdə onların bir-bir ilə olan bağlılığı nəzərdə tutulur. Məsələn, ərzaqın, məhsulun bolluğuna səbəb olan yağışın lazım olan vaxt yağması kimi, bəzən yaxşılığa, bəzən xeyrə yağmaması nəticəsində əhaliyə qəhətlik kimi çətinliklərin üz verməsi nəzərdə tutulur. Lakin bilmək lazımdır ki, onların nəhsliyi və ya uğurluluğunun işlərə təsiri yoxdur. Quraqlıq illərində də bol ərzağın olması və əksinə, yağışın vaxtında yağdığı illərdə də məişətdə sıxıntılardan olması çox baş vermişdir. Deməli, yalnız Allahın iradə və istəyinin işlərə təsir etdiyinə etiqad olunmalıdır. İmam əleyhis-salam da xəvariclə döyüşə gedərkən bu mətləbi Əşəs ibn Qeysin qardaşı Əfifə demişdir və bu barədə yetmiş səkkizinci xütbənin şərhində verilmişdir. Ayələri, hədisləri bu günkü elmləri təhqiq etdikdən, böyük elm və fəzilət sahibləri, ustadlarla bəhsdən sonra dediyim və xatırlatmağı lazım bildiyim məqam budur ki, yeddiqat samaların, göydən asılmış kürələrin, asteroid və parlaq ulduzlar, şeytanların dinləməsi, ulduzların batıb doğması və digər bu kimi məsələlərin həqiqətini bilmək üçün ilahi tərəfindən hər bir elm öyrədilmiş peyğəmbərlər və vəsələri əleyhimus-salamların buyurduqlarının doğruluğunu, düzliyünü təsdiq və etiqad etmək, dediklərinin zahiri mənasına inanmaq lazımdır. Çünki naqis əqillərlə varlıqların həqiqətini dərk etmək istəsək və ya müxtəlif fikirləri və cürbəcür sözləri bir-birinə uyğunlaşdırsaq, bir yerə çıxmaq gücündə olmayacağıq. Azgınlıq vadisində heyran, sərgərdan qalacaq, heç bir nəticə əldə etməyəcəyik. (والله العالم بحقائق ملكه و ملكوته)

² İbn Əbil-Hədid «Nəhcül-Bəlağənin şərhı» kitabında bu hissədə haqq və həqiqətə uyğun olaraq yazır: *إِذَا جَاءَ نَهْرُ اللَّهِ بَطَلَ نَهْرُ مَعْقِلٍ*: «*Burada Allahın çayı axsa, Bəsrədə bir arx olan Məqil çayı quruyub öz*

Pak Allah Özünün səmavi hakimiyyətindən biri olan göyləri yaratdıqdan sonra oraları məskunlaşdırmaq və onun üst qatını abadlaşdırmaq üçün misilsiz və heyrətamiz

əhəmiyyətini itirər». Bu rəbbani kəlam və müqəddəs söz, yəni, Allahın bəyəndiyi, hər eybdən uzaq olan İmam əleyhis-salamın sözləri ərsəyə gəldikdə ərəbin bəlağəti məhv oldu. Yəni, o Həzrətin buyurduqlarını dərindən düşündükdən sonra ərəblərin fəsahtli və bəlağətli olduğunu söyləmək olmaz. Ərəb bəlağətçilərinin kəlamının o Həzrətin sözləri ilə fərqi torpaqla xalis qızılın fərqi qədərdir. Ərəblərin də bu sözlərə yaxın və münasib bəlağətli sözlər bəyan edə bildiklərini fərz etsək, belə dərin mənalari necə başa düşə və üstəlik həmin mənalari belə sözlərlə izah edə bilərdilər?! Yalnız cahiliyyət dövrünün deyil, Həzrət Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih) səhabələri və müasirləri olan ərəblər səmələrə aid olan belə çətin mənalari necə başa düşə bilərdilər ki, həmin mənalari bəyan etmək üçün belə kəlamlar işlətsinlər? Çünki cahiliyyət dövründə ərəblərin fəsahtəti yalnız dəvə, at, dağ uzunqulağı, səhra inəyi və ya ucsuz-bucaqsız çöllər və səhrələr və buna bənzərlərin vəsfindən ibarət idi. Yəni, onlar belə mürəkkəb mənalərin özünü qavramadıqlari halda onu bəlağətli sözlərlə ifadə edə bilməzdilər. Həzrət Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih) səhabəsi və müasirləri olan, bəlağətləri ilə məşhurlaşan ərəblərin fəsahtətinin ən yüksək həddi iki və ya üç sətirdən çox olmazdı. O da mütləq ölümün xatırlandığı, dünyanın məzəmmət olunduğu möizə və öyüd-nəsihət mövzusunda, ya da döyüşə təşviq, düşməni qorxutmaq və cihadə getməməkdən bəhs edən müharibə mövzusunda olardı. Onlar mələklərin növü və sifətləri, ibadətləri, təsbih etmələri, Yaradan haqqında bilikləri şövq və məhəbbətləri və hazırki fəsildə ətraflı bəhs olunan bu kimi məsələləri bilmirdilər. Bəli, böyük Quranın mələklər barədə buyurduğu cümlələrini eşidib tanış olmuşdular. Amma İmam əleyhis-salamın buyurduğu qədər ətraflı məlumatları yox idi. Lakin bu mənalərlə tanış olan Abdullah ibn Salam, Üməyyə ibn Əbi əs-Səlt və başqa şəxslərin belə bəlağətli söz demək qüdrəti yox idi. Deməli, bu dəqiqlikdə mənalari belə fəsahtli ifadələrlə İmam Əli əleyhis-salamdan başqa heç kəsin demədiyi, bu gücə sahib olmadığı sübuta yetir. And içirəm ki, əgər ağıllı bir insan İmam Əli əleyhis-salamın bu kəlamını dərindən düşünsə, bədəninin dərisi titrəyər, qəlbi narahat olar və Allah-təalanın əzəmət və böyüklüyünə qəlbində və bədən üzvlərində yer verər, Ona diqqət yetirər və elə şad olar ki, şövqün çoxluğundan az qalar canı bədənindən ayrılınsın. Bu xütbəni söyləməkdən məqsəd Allahın güc və qüdrətinin böyüklüyünü, əzəmətini yada salmaqdır. Mələklər də onun qeyri-adi məxluqları, Onun kamil qüdrətinin dəlili olduqlarına görə İmam əleyhis-salam öz buyruqlarında onların vəziyyətini, sifətlərini belə bəyan edir.

məxluq olan bir dəstə mələk yaratdı. Onlara göylərlə fəzanın genişliyi arasındakı enli yollarda yer verdi. O enli yolların arasında pak və təmiz yerlərdə əzəmət və böyüklük pərdələrinin arxasında (*onları ibadət və itaəti üçün hazırlanmış yerlərdə*) onların təsbih edənlərinin avazı ucalır. Qulaqları kar edən o iztirablı və narahat səslərin arxasında onların, gözlərinin görməyə təqəti olmadığı nur və işıq parıltıları var. Deməli, öz yerlərində heyran və sərgərdan dayanırlar. ¹ Allah-təala onları cürbəcür surət və şəkildə, qanadlı yaratdı ki, zikir edə-edə Onun böyüklüyünü və ucalığına həmd etsinlər. ² Yaradılmışlarda Pərvərdigarın yaratmağının aşkar və aydın olanlarını (*nişanələrini*) özlərinə çıxımlar (*insan kimi Allahlıq iddiasında bulunurlar*). Xaliqi və yaradıcısı yalnız Allah olan bir şeyi yaratdıqlarını iddia etmirlər. (*Bütləri Allaha şarik çıxan bütperəstlərdən fərqli olaraq özlərini Allaha şarik bilməzlər.*) Onlar sözlərində Allahdan önə keçməyən, Onun əmrinə, fərmanına uyğun hərəkət edən sevimli bəndələrdir. ³ Onları (*bəzilərini*) Öz vəhyinin yerlərdə qoruyucusu qoyub Öz qadağa və əmrlərinin əmanətlərini peyğəmbərlərə çatdırmaq üçün təyin etdi. ⁴ Mələklərin hamısını şəkk-

¹ Öz təsbih və şükrələri ilə göylərdə qovğa salan, narahatlıq və iztirab yaradan mələklərin Allah-təalanın böyüklük, əzəmət nurunun parıltısını görməyə təqətləri yoxdur. Çünki O, gözlə görülməkdən və həqiqəti dərk edilməkdən pak və nöqsansızdır.

² Qurani-Kərimin Fatir surəsinin 1-ci ayəsində buyurulduğu kimi: « **الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَّثْنَى وَثِلَاتٍ فَرِيحٍ وَرَبَاعٍ بِضِيءٍ فِي رِجَالِهِمْ وَأَمْثَلُ ذَلِكَ مَطَّانٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ** » «Göyləri və yeri yaradan, ikiqanadlı, üçqanadlı və dördqanadlı mələkləri peyğəmbərlərə xəbər gətirən elçi edən Allaha həmd olsun». Burada məqsəd onların sayı deyil. Necə ki, sonra buyurur: «Allah Öz məxluqatında istədiyini artırır. Həqiqətən Allah hər şeyə qadirdir!»

³ Allah-təalanın icazəsi olmadan söz danışmır və Onun əmrinin ziddinə iş görmürlər. Necə ki, Qurani-Kərimin Ənbiya surəsinin 26-27-ci ayələrində buyurulur: « **وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ لَا يَخِفُّ عِنْدَ اللَّهِ فَكَيفَ يُدْعَىٰ لِلْإِنسَانِ أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ الرَّحْمَنُ عَالِمُ الْغُيُوبِ** » «Kafirələr cəhalət və nadanlıqla dedilər: «Rəhman mələklərdən Özünə övlad götürdü!». O, belə sözlərdən pak və müqəddəsdir. Xeyr, mələklər möhtərəm bəndələrdir. Allahdan qabaq söz danışmaz, yalnız Onun əmri ilə iş görürlər».

⁴ Qurani-Kərimin Həcc surəsinin 75-ci ayəsində buyurulur: « **لِلَّهِ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ** » «Allah vəhyi mələklərdən

şübhədən (*şeytanın vəsvəsəsindən*) məsum saxladı. Onların arasında Allahın razı olduğu yoldan döənən yoxdur. Onlara kömək edərək ibadətlərinə imkan yaratdı. Sakitlik və vüqar tələb edən təvazökarlığı qəlblərinin şüarına çevirdi. (*Şeytan və nəfsi-əmmarə qarşısını ala bilmədiyini*) asan olan öz şükr və həmd qapılarını onlar üçün açdı. Özünün təklisinə, tovhidə dəlalət edən aşkar əlamətləri (*qəti dəlilləri*) onlar üçün qaldırdı. Günahların yükü onların çiyinlərini əymədi. (*Günah etmirlər, çünki şəhvlərə və nəfsi-əmmarəyə malik deyildirlər*). Bir-birinin ardınca keçən gecə-gündüzlər onları dəyişmədi (*buna görə də insan kimi zəifləyib qocalmır, sınımlar*). İmanlarını heç bir şəkkl və şübhə sarsıtmadı. (*Allahın birliyinə olan*) möhkəm və güclü inamlarına, etiqladlarına heç bir zənn və güman yol tapmadı (*ki, zənn və yəqinlik bir-biri ilə döyüşərək imanlarında süstlük yarada bilsin*). Onlar arasında (*bir-biri ilə məqam üstünlüyünə görə*) kin və düşmənçilik məşəli alovlandırılmadı. (*Heç biri digərinə paxıllıq etmədiyinə görə aralarında düşmənçilik yaranmır*.) Heyrət və sərgərdanlıql onlara aid olmadığına görə ürəklərində yer verdikləri Allahı tanımanı (*heç kəs*) onlardan oğurlaya bilməz. (*Çünki heyranlıql və sərgərdanlıqlın məşəyi ağılla xəyalın mübarizəsidir. Xəyal isə onlara yol tapa bilməz*.) Allah-təalanın əzəməti və böyüklüyü sinələrinin ortasında yer tapıb (*Allahdan başqa heç kəs ürəklərinə yol tapmayıb*). (*Şeytani*) vəsvəsələr onlara tamah salmadığına görə düşüncələrinə hakim kəsilməyib (*və qəlblərini çirkləndirməyib, onları Allahı yada salmaqdan çəkəndirməyib*). Mələklərin bir dəstəsi yağış dolu buludların arasında, böyük və uca dağlarda, yolların itirildiyi zülmətin qaranlığında yerləşiblər. ¹ Mələklərin

seçdiyi peyğəmbərlər və elçilər vasitəsi ilə insanlardan seçdiyi peyğəmbərlərə çatdırar. Həqiqətən peyğəmbərlərin təbliğ zamanı sözlərini eşidər və onların ümmətlərinin vəziyyətini görər». İmam əleyhis-salamın birinci xütbədə buyurduğu kimi: **و مِنْهُمْ أَمَنَاءٌ عَلَىٰ وَجْهِهِ وَ** **أَلْسِنَتُهُ إِلَىٰ رُسُلِهِ وَ مُخْتَلِفُونَ بِقَضَائِهِ وَ أَمْرِهِ** «Mələklərin bir dəstəsi Allah-təalanın vəhyini qoruyur. Onun peyğəmbərləri üçün dil və tərcümandırlar, hökm və fərmanını çatdırmaq üçün gedib-gələrlər.»

¹ Onların bir dəstəsi yağışın və qarın yağmasına görə, bəziləri dağların arasında onları qorumaql üçün, bir dəstəsi də yolunu azıb, sərgərdan qalan insanlara yol göstərməkl üçün məsuliyyət daşıyırlar. Yaxud da bu

bəzilərinin ayaqları torpağı deşib yerin ən son nöqtələrinə gedib çıxıb. Ayaqları hava və boş yerin arasındakı ağ bayrağa bənzəyir. Ayaqlarının altında onları çatdıqları və yerləşdikləri yerdə saxlayan xoşətirli külək vardır. Allaha ibadət və itadət onları hər şeydən saxlayıb və imanın həqiqətləri onlarla Allahı tanıma arasında vasitəçi olmuşdur. *(Əqidələrinin gözəlliyi Allahı tanıyıb ibadət etmələrinə səbəb olmuşdur.)* Allaha yəqinlikləri və inamları onları başqasına diqqət etməkdən daşındırmış, Allaha şövq və sevgilərinin çoxluğundan bütün diqqətləri Ona yönəlmişdir. İstədiklərini Ondan istəyirlər və başqa birisindən təvəqqeləri yoxdur. Allahı tanımağın şirinliyini dadmışlar və Ona məhəbbət, sevgi ilə dolu olan doydurucu camdan içmişlər. *(Allah-təalanın qüdrət və əzəmətini bildiklərinə görə)* Onun *(əzabının)* xof və qorxusu ürəklərinin xallarına qədər kök atıb yer tutmuşdur. İbadət və itadət çoxluğundan belləri bükülmüş, Ona rəğbət və meylin çoxluğu onların ahu-zarını sona yetirməmişdir. *(Daima ibadətlə məşğuldurlar.)* Məqam və rütbələrinin yüksəkliyi təvazökarlıq kəndirini boyunlarından açmamışdır *(böyük məqamlarına rəğmən çox təvazökardırlar)*. Xudpəsəndlik və özündən razılıq onlara yol tapmayıb ki, öz ibadətlerini çox hesab etsinlər. Onların Haqqın cəlalı və böyüklüyü müqabilində ahu-zarları və təvazökarlıqları özlərinin gözəl əməllərini böyük saymalarına *(ona əhəmiyyət vermələrinə)* səbəb olmamışdır. İşdə *(ibadət və bəndəlikdə)* göstərdikləri səylərin çoxluğunun süstlüyü onlara hakim kəsilməmişdir.¹ Onların Allahlarına olan rəğbətləri azalmır ki, Ona olan ümidlərə göz yumsunlar *(və başqasına ürək bağlamırlar)*. Münacat və *(Allah-təala ilə)* razü-niyazlarının uzunluğu dillərinin ətrafını qurutmur, işlər onları məşğul etmir ki, pünhan səslər və Haqla olan razü-niyazları kəsilsin. İbadət və itadət üçün dayandıqları yerlərdə çiyinləri

cümlədə məqsəd mələkləri cisimlərinin lətifliyində buluda, xilqətlərinin böyüklüyü və əzəmətində dağlara, qaranlıqda zülmətə bənzətmək olub.

¹ *Qurani-Kərimin Ənbiya surəsinin 20-ci ayasında buyurulduğu kimi: يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ «Mələklər gecə-gündüz, yorulub-usanmadan Rəbbini təqdis edib şəninə təriflər deyirlər».*

bir-birindən ayrılmır (*hamılıqla çiyin-çiyinə ibadət sıralarına düzülüb Allaha ibadətlə məşğul olur və öz yerlərindən dönmürlər*). (*İbadətin əziyyətindən və itaətin çoxluğundan*) rahatlıq və dinclik istəmirlər ki, Allah-təalanın əmr və fərmanından boyun qaçıraraq təqsirkar olsunlar. (*Çünki əziyyət və rahatlıq heyvani məzəcin tələbatlarından və mələklər belə sifətlərdən azaddır*.) Onların (*ibadətdə*) qərar və səylərinə anlaşılmazlıq və unutqanlıq qalib gəlməz və məkr və yalan, oxlu şəhvətlər, nəfsi istəklər onların (*itaətdəki*) səy və zəhmətlərini yox edə bilməz. (*Çünki mələklərin şəhvət qüvvəsi yoxdur ki, ona aldanaraq ibadətdən əl çəksinlər*.) Ərş sahibini (*Allah-təalanı*) ehtiyac günü üçün ehtiyat saxlayırlar. Yaratdıqları ondan üz döndərib məxluqata üz tutduqları vaxt belə onların meyl və rəğbətləri Onadır. Ona ibadətin ən yüksək, son həddinə çatmırlar.¹ Mələklərin Allaha ibadət və itaətlə məşğul olmaq şövqü və sevgisi onların qəlblərində olan məhəbbətdəndir. Bu məhəbbət onlardan heç vaxt ayrılmayan Onun rəhmətinə ümiddən və əzabının qorxusundan ibarətdir (*həmişə xof və ümid içində olar və bir an belə ibadətdən ayrılmazlar*). Onların nəzərində əzab xofunun və qorxusunun səbəbləri aradan getməyib ki, öz xidmət və səylərindən əl çəksinlər və süstləşib tənbelləşsinlər. (*Dünyəvi*) tamahlar onları əsir-yesir etməyib ki, (*dünyadakı*) səy və zəhmətlərin çoxluğunu (*əbədi axirət səadətini qazanmaq üçün olan*) ciddi-cəhddən üstün tutsunlar. Öz etdikləri əməlləri və yerinə yetirdikləri ibadətləri böyük sanmadılar (*ki, bu səbəbdən məğrurlaşaraq öz əməllərinin mükafatına ümid etsinlər*). Əgər böyük sansaydılar, (*ibadətələrinin mükafatına olan*) ümidləri cürbəcür qorxu və xofu onlardan götürərdi. (*Ancaq onlar həmişə qorxu və xof içindədirlər*.) Şeytanın hakimiyyəti cəhətdən onların Allahları barədə ixtilafı olmamışdır. (*Şeytan onları ələ keçirməyib ki, Allah-təala barədə bir-birinin ziddinə söz söyləsinlər*.) Ayrılıqları və bir-birinə düşmənçiliyin pisliyi onları ayırmamışdır. Bir-birinə

¹ Çünki Allahı tanımağın dərəcəsinin həddi hüdudu yoxdur. Deməli, hər hansı mərtəbəyə çatıb ona uyğun Allaha ibadət etmiş olsa, ondan daha yüksək mərtəbə də var. Ona ibadətin ən son həddinə çatmaq heç kəsə müyəssər olan deyil.

paxıllıq və kin onlara yaxın düşməmişdir. Cürbəcür şəkk və şübhələr onları dəstə-dəstə etməmiş, əzm və iradələr, qərarlar onları bir neçə yerə bölməmişdir. *(Böyük əzm və iradələri Allaha ibadət və itaətə sərf olunur.)* Mələklər imanın əsir-yesiridirlər. *(Belə ki, ondan əl çəkib ilahi əmr və fərmanın ziddinə rəftar etmələri qeyri-mümkündür.)* Meyl, *(haqdan)* dönmə, *(ibadətdə)* süstlük və tənbellik onları imandan ayrı salmamışdır. Göy qatlarında bir qabıq yeri *(qədər belə yer)* yoxdur ki, orada səcdə edən bir mələk və ya tələsik *(Allahın əmrini yerinə yetirməyə)* çalışan, səy göstərən mələk olmasın. Allahlarına ibadət və itaət çoxluğu nəticəsində elmlərini və yəqinliklərini artırır. Allahlarının izzəti və qüdrəti qəlblərindəki əzəmət və böyüklüyü çoxaldır.¹

¹ Qısaca, Həzrətin mələklərin müxtəlif sifətlərini vəsf etməkdə məqsədi budur ki, camaat onların rəftarından örnək götürərək Allaha ibadətdə onların ardınca getsinlər və şeytanların vəsvəşələrindən uzaqlaşsınlar.

Bu xütbənin bir hissəsində yerin yaradılması və su üzərinə sərilməsi bəyan edilir¹

Böyük Allah yeri (*yerin çoxunu*) erkək heyvanın öz dişisinə hücum edərkən həyəcanlandığı kimi çalxalanan (*su*) dalğaların arasında erkək heyvanların şəhvani həyəcan və məst vaxtı ağzı köpükləndiyi tək biri digərini itələyən əzəmətli dalğaları təlatümdə olan su ilə dolu dənizlərdə batırdı. Sonra təlatümlü su ona sərilməyə yerin ağırlığı altında həyəcan və dikbaşlıqdan əl çəkdi və təvazökarlıq yolunu seçdi. Yer onun içinə bataraq sərildikdə dalğanın həyəcanı və enib-qalxması sakitləşdi. Öz çiyinləri ilə (*ətrafları ilə*) suyun üzərində çevrildikdə (*yerləşdikdə*) su (*dalğaları*) zəlil oldu və sındı (*sakitləşdi*). Dalğaları səs-küy və qovğadan sonra sakitləşərək məğlub oldu və boynunu cilovun dəmir halqalarına qoyaraq itaətçil oldu. (*Qıssası, torpağın suda yerləşməsindən sonra onun çalxalanması dayandı və dalğaları sakitləşdi.*) Yer çox dalğalı suyun arasında yerləşib onu təkəbbür, boyun əyməmək və böyüklükdən (*öz dalğalarının coşub daşması nəticəsində səs-küy salmaqdan*) saxladı. Sürətlə axmasına (*altına-üstünə çevrilməsinə*) mane oldu. Su yüngülləşmə və enişlərdən sonra öz yerinə oturdu. Boyun əyməmək və sıçrayışdan (*bir-birinin üstünə çevrilməkdən*) sonra yerin ətrafını bürüdü. Onun həyəcanı yerin aşağı nahiyyələrində sakitləşdikdə Allah-təala böyük və uca dağları onun çiyinlərində (*kənarlarında*) yerləşdirdi. Yer yuxarılarından su çeşmələrinin yolunu açdı və geniş çöllərə, onun ətrafına, yan-yörəsinə yaydı. Yer hərəkətini bərk, böyük və hündür daş parçasından olan hərəkətsiz dağlara görə sabit etdi. Yer də dağların onun səthinin kənarlarına batması, dərinliklərinə sancılması, onun çökəklik və hündürlüklərində yerləşməsi nəticəsində hərəkətdən və

¹ *Bu fəsildə yerin yaradılması və insan üçün çox faydalı olan buludu, yağışı, nuru, bitkiləri, cansızları və çayları xəlf etməkdə Allah-təalının hikməti, uzaqgörənliyi Onun qüdrəti və gücü xatırlanmaqla bəyan edilmişdir.*

silkələnmədən aramlıq tapdı. Allah-təala göylə yerin arasını geniş açaraq havanı onun sakinlərinin nəfəs alması üçün hazırladı. Yer əhlini (*onun üzərində yaşamaq üçün*) bütün ehtiyaclarını ödəyən şeylərlə birgə yaratdı. Sonra hündür olduğuna görə su çeşmələrinin enib çatmadığı və kiçik çayların yüksəkliklərinə yol tapmadığı bitkisiz torpaqları öz ixtiyarına buraxmadı. Onun ölmüşlərini diriltmək üçün havada yaranan buludu xəlq etdi ki, (*yerə su versin*) onun bitkilərini cücərtsin. ¹ Yer üzərinə yağmaq üçün hazır və bir-birindən aralı, dağınıq olan parlaq bulud parçalarını birləşdirdi. Beləliklə, çox sulu ağ buludlar təlatümə gələrək yağmağa hazır oldu. Dirildilmiş dairəvi buludların ətrafında Onun işığı parıladı, işığı böyük ağ bulud parçaları ilə üst-üstə düşüb qurtarmamış dalbadal yağan buludları göndərdi. Ağırılığı səbəbindən aşağı enməyə meylli olan yağış yerə yaxınlaşdı və cənub küləyi buludu ardı-arası kəsilmədən hərəkət etdirərək yağışını çıxardı (*heyvanların döşündən süd sağan kimi sağdı*). Sonra bulud (*ağır yüklü dəvə sinəsi üstə yerə çökən kimi*) öz sinəsini və ətraflarını yerə söykədi (*yağış yağdı*). Özündə olan çoxlu suyu aşağı axıtdı. Allah-təala quru çöllərə otlar, boş dağlarda isə təzə-tər ələflər bitirdi. ² Beləliklə, yer üzünü zinət verilmiş çəmənlikləri ilə şadlanar (*gözəl görünər*), üzərində bitib və onu bəzəyən parlaq və təzə-tər tumurcuq və güllərlə fəxr edib öyünər (*yam-yaşıl olar*). Allah-təala həmin bitkiləri insanların azuqəsinə və heyvanların ruzisinə çevirdi, (*istədikləri hər bir yerə gedib gəlmələri üçün*) yerin ətrafında geniş yollar açdı. Yolların arasında gedib-gələnlər üçün (*ulduzlar və dağlar kimi*)

¹ (*Necə ki, Qurani-Kərimin Səcdə surəsinin 27-ci ayəsində buyurulur: أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زُرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ* Məgər görmürlərimi ki, Biz otsuz torpaqlara yağış göndərüb onunla heyvanlarının və özlərinin yedikləri bitkilər yetişdiririk? Məgər Allahın bütün bu qüdrət nişanələrini görmürlər?)

² *Qurani-Kərimin Həcc surəsinin 5-ci ayəsində buyurulur: وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ رَوْحٍ يُهْبِجُ قُطْقُورُ،* otsuz görərsən. Biz ona yağmur endirdiyimiz zaman o, hərəkətə gəlib qabarıq və hər növ gözəl bitki yetirər.»

ələmətlər, nişanələr qoydu (ki, ətraf ələmə yol tapa bilsinlər).¹ Allah-təala yeri açıdıqdan sonra insanı yaratmaqla öz əmrini yerinə yetirdi. Adəm əleyhis-salamı seçdi və onu bütün digər məxluqlarından üstün, fəzilətli etdi. Onu özünün ilk məxluqu edərək cənnətdə məskunlaşdırdı. Orada ruzisini bol etdi. Yeməyi qadağan olan şeyi ona tapşırırdı, bu işi görməyinin günah və itaətsizlik olduğunu, məqamına təhlükə, ziyan vura biləcəyini ona öyrətdi. Sonra Allahın əvvəlcədən onun barəsində olan elminə uyğun olmaq üçün Adəm Allah-təalanın qadağan etdiyi işi gördü.² Tövbə

¹ Necə ki, *Qurani-Kərimin Zuxruf surəsinin 10-cu ayəsində* buyurulur: «الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ» «O Allah ki, orada yerləşəsiniz deyər yeri sizin üçün beşik kimi açdı və istədiyiniz yerə gedə biləsiniz deyər, orada sizin üçün yollar saldı ki, bəlkə doğru yola çatasınız.»

² Bu o demək deyil ki, Adəm bu işi görməyə məcbur idi və ondan uzaqlaşmaq gücündə deyildi. Çünki Allah-təalanın elmi məlumun səbəbi deyil və bu, Adəmin həmin işi mütləq görməli olmasına səbəb ola bilməz. Allahın elmi məlumunu göstərir. Belə olmasaydı, onu bu işinə görə danlayıb qunamazdı. O da günah və itaətsizliyi özünə aid etməzdi. *Qurani-Kərimin Əraf surəsinin 22 və 23-cü ayələrində* də belə buyurulur: «فَدَلَا هُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْغَاتُهُمَا وَطَفَقَا يَتَخَصَّمَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْتُ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُفَّاءٌ عَدُوٌّ مُبِينٌ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ» Şeytan Adəm və Həvvanı aldatdı. Adəm və Həvva o ağacın meyvəsindən daddıqda libasları düşdü. Ayıb yerləri göründü. Onlar Cənnət yarpaqlarını birbirinə yapışdıraraq ayıb yerlərinin üstünü örtməyə başladılar. Rəbbi onlara müraciət edib buyurdu: «Məgər sizə bu ağacın meyvəsini yeməyi qadağan etməmişdimmi? Şeytan sizin aşkar düşmənidir, deməmişdimmi?» Dedilər: «Ey Rəbbimiz! Biz özümü zülm etdik. Əgər bizi bağışlamasan və mərhəmət etməsən, biz, şübhəsiz ki, ziyana uğrayanlardan olarıq».

Bu incə məqam, kitabın I hissəsində 1- ci xütbənin Adəm barəsindəki parçasının şərhində verilməyib və burada xatırladım: Şiə alimlərin əqli və nəqli dəlillərinə, ortaq fikirlərinə əsasən peyğəmbərlərin əleyhimus-salam ömürlərinin əvvəlindən axırlarına qədər məsum və hər bir kiçik və ya böyük günahdan pak olduqları sübuta yetirilmişdir. Deməli, Allah-təalanın həmin ağacın meyvəsini yeməyi Adəmə qadağan etməsi tənzihi qadağa, başqa sözlə müstəhəb və daha üstün əməli tərək etməkdir. Adəm o meyvəni yedikdən sonra özünü zülmkar və ziyankar

etdikdən sonra Allah yer üzünü onun nəslə ilə abadlaşdırmaq, onu *(onunla olan və ya sonradan dünyaya gələcək)* bəndələrinə höccət *(dəlil-sübut)* və *(başlanğıca və məada)* yol göstərən etmək üçün Adəm əleyhis-salamı yerə endirdi. Onun ruhunu aldıqdan sonra insanları sübut və dəlillə möhkəmlənən Allahu tanımaq məsələsində öz başlarına buraxmadı. Biri-birinin ardınca Onun əmrlərini çatdıran peyğəmbərlərinin, seçilmişlərinin dilindən göndərdiyi dəlil və sübutlarla onlardan əhd-peyman aldı. *(Onları doğru yola yönəltdi.)* Bu minvalla peyğəmbərimiz Məhəmməd *(səlləllahu əleyhi və alih)* vasitəsilə hüccətini tamama yetirdi və üzrxahlıq yeri qoymadı. Bununla qorxutmalarına da son verdi.¹ Ruziləri təyin etdi *(ölçüsünü müəyyənləşdirdi)*, onu azaldıb çoxaltdı və *(bəndələri arasında)* azlıq və bolluqla böldü. Bu bölgüdə ədalətlə rəftar etdi *(hər kəsə Öz hikmətinə və məsləhətinə uyğun, onun bacarığı müqabilində bağışladı)* ki, ruzi qazanmağın asanlıq və çətinlikləri ilə istədiyi hər kimsəni sınağa çəksin, bununla da varlıların şükrünü və yoxsullarının səbrini yoxlasın. *(Görsün ki, varlılar şükr, yoxsullar səbr edirmi?)* Sonra ruzilərin bolluğunu yoxsulluq və pərişanlığın çətinlikləri ilə yanaşı qoydu. İnsanların sağlamlıqlarını qəfil xəstəliklərlə bağladı və böyük şadlıqları boğaz qurudan qüssə, kədərlərə çevirdi, *(varlıları kasıb, sağlamı xəstə və şadı qəmgin etdi)*. Ömürləri müəyyən edib bəzilərinə uzun, bəzilərinə isə qısa ömür verdi. Bəzilərinə qabağa, bir dəstəsini təxirə saldı və ölümün *(batmaq, yanmaq, xəstəlik, öldürülmək və bu kimi)* səbəblərini yaratdı. Ölümü *(quyudan vedrə çəkən kimi)* ömürlərin uzun kəndirlərini kəsənə və onların düyünlənmiş qısa iplərini

adlandırmasına, yaxud da Allah-təala başqa bir yerdə də Qurani-Kərimin Taha surəsinin 121-ci ayəsində: وَعَصَىٰ آدَمَ رَبَّهُ فَغَوَىٰ «Adəm Rəbbinin müstəhəb göstərişini yerinə yetirmədiyinə görə Behiştə qalmadan faydalanmadı» buyuraraq onu günahkar adlandırmasına gəlinə isə mənası budur ki, peyğəmbərlər və onların vəliləri yaxşı və üstün işlərdən uzaqlaşmağı böyük, hər bir ibadətə isə kiçik sayırlar.

¹ *Peyğəmbərliyi Həzrət Məhəmmədin pak vücudu ilə başa çatdıraraq öz dinini təkmilləşdirdiyindən heç kəsə üzrxahlıq yeri qoymadı və günahkarlar üçün əzabı qaçılmaz etdi.*

qırana çevirdi (ki, ömürlərinin uzunluğuna ümidvar olan qüvvətli insanlar bilsinlər ki, ölüm güclü və zəif tanımır).

(*İmam əleyhis-salam bu fəsildə dərin mənalı bəlağət və fəsahtin ən yüksək həddi olan sözlərlə Haqq-təalanın bütüün növ məxluqlarından söz açaraq eşidənləri Allahın işlərinin xırdalıqlarını belə bilməsindən ağah edir¹ və buyurur:*)

Allah-təala öz sirlərini gizlədənlərdən, bir-birilə yavaşdan danışanların gizli söhbətindən, zənn və gümanlarla ürəklərdə olan fikirlərdən, əminliklə çıxarılan qərarlardan, gözucu oğruncasına və yavaşca (*başqası hiss etmədən*) baxılan baxışlardan, ürəklərdə gizlənəndən (*heç kəsin ağah olmadığından*), hicab və pərdələrlə örtülmüş (*heç bir kəsə aşkar olmayan*), görünməz şeylərdən qulaq dəliklərinin oğruncasına və yavaşdan eşitdiklərindən, yayda kiçik qarışqaların, qışda isə həşəratların və gəmiricilərin özünə yer tapdığı deşiklərdən xəbərdardır. Övladları ilə aralarına ayrılıq düşən qadınların ah-nalə səsləri və hönkürtülərindən, (*addımlayanların*) addımlarının ahəstə səmindən, meyvələrin ağacların damar və köklərinin qılaflarındakı yetişmə

¹ Çünki gözə görünməyən və ya gizli məxluqların yaradılması, onların hər birinin yetişdirilməsi və bütüün halətlərində hikmət göstərilməsi onların haqiqətlərini biləndən, tərəfindən olduğu ağıla sığmazdır. Qurani-Kərimin Mulk surəsinin 13 və 14-cü ayələrində də belə buyurulur: *وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوْ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ* «Ey Qüreyş kafirləri, istər Peyğəmbər barədə olan söziünüzü gizli saxlayın, istər açıq deyın, Allah üçün heç bir fərqi yoxdur. Olanları dilə gətirməmişdən öncə biləndir. Məgər sinələri yaradan onda olanları bilməzmi? Allah hər şeyi incəliyinə qədər biləndir, hər şeydən xəbərdardır!» İbn Əbil Hədid burada gözəl söz demişdir: «Allah-təalanın sözündən başqa bu gözəllik, əzəmət və böyüklükdə bu sözə bənzər bir söz eşitməmişəm. Çünki İmam əleyhis-salamın kəlamı həmin ağacın bir budağı, o dənizin bir axarı və həmin atəşin bir şöləsidir. Sanki Qurani-Kərimin Ənam surəsinin 59-cu ayəsini şərh etmişdir: *وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنَ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظِلْمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا تَابَسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ* «İnsanlardan gizli olan qeybin xəzinələri və ya açarları Onun yanındadır. Onları ancaq Allah bilir. Allah suda və quruda nə varsa, bilir. Elə bir düşən yarpaq yoxdur ki, Allah onu bilməsin. Yerin zülmətləri içində elə bir toxum əklməyib, elə bir quru və yaş yoxdur ki, məhz açıq-aydın kitabda olmasın və Allahın elmi ona şamil olmasın!»

yerindən, dağların mağara və dərələrində heyvanların gizləndiyi yerlərdən, ağcaqanadların ağacların gövdə və qabıqlarında gizləndiyi yerlərdən, yarpaqların budaqlara (*ağac budaqlarına*) bitişdiyi yerdən də agahdır. Bellərdən çıxıb qanla qarışmış nütfələrin yerləşdiyi bətnləri, havada qabarmış buludları və onların birləşdiyi yeri, buludların üst-üstə yığıldığı yerdə yağış dənələrinin yağmasını, burulğanların yer üzünü örtüyünü (*toz-torpaq və çör-çöpü*), yağışlardan törəmiş sellərin məhv etdiklərini (*bina, imarət və bu qəbildən tikililəri*), həşəratın qumsallıqlarda hərəkətini və batmasını, quşların uca dağların başındakı yuvalarını və xoşsəsli quşların qaranlıq yuvalarında nəğmə oxumalarını da bilir. Dənizdəki dalğaların yetişdirdiyi sədəflərin arasında olanlardan (*ləl və mərcandan*), gecə qaranlığının örtüklərindən, yaxud günəşin üzünə saçdıqlarından, ardı-arası kəsilmədən qaranlığın pərdələrindən və işıq üzünə parıltıları düşənlərdən, hər addımın nişanəsindən və hər hərəkətin asta səsindən, hər sözün sədasından və hər dodağın tərpnəməsindən xəbərdardır. Hər canlının yerini, hər zərrənin çəkisini, əzm və iradəsi olan hər nəfəsin səsini və hay-huyunu, meyvə ağaclarını və ya ağacdən düşən yarpaqları, yaxud bətnin və nütfənin yerləşdiyi və ya qanın toplaşib bağlanaraq ət tikəsi kimi olduğu yeri və ya məxluqun sürətinin yaranaraq doğulması kimi yer üzərində olan hər şeyi bilir. Bu elm və biliyin Ona (*insanda olduğu kimi*) məşəqqət və əziyyəti olmadı, yaratdıqlarını qoruyub-saxlamaqda heç bir maneə ilə üzləşmədi. Məxluqların işlərini idarə etməkdə yorulmadı, sütləşmədi, əksinə, Onun elmi bütün yaradılanları əhatə edir. Ədaləti onları bürüyüb, fəzl və kərəmini onların halına şamil edib. Onun məqamına layiq olan (*Allahı tanıma, ibadət, nemətə şükr etmə və təşəkkürü*) dərk etməyənlərin təqsirlərindən keçdi.¹

¹ Bu cümlədə yarananın böyüklüyü, əzəməti müqabilində məxluqun mədh və ibadətindən çox kiçik olmasına işarə edilir ki, məxluq nemətə şükrünü, ibadət və itaətini davam etdirməklə bir an belə qəflətə qapılmasın.

(İmam əleyhis-salam Allaha həmd və şükr etmək, yaratdıqlarını vəsf etmək, əzəmətini və böyüklüyünü, kamal və cəlal sifətlərini bəyan etməklə başa saldı ki, Onu zahiri gözlə deyil, ürəyin gözü ilə görmək olar. O, Allaha müinacat və razü-niyaz etmək niyyətilə ərz etdi:)

Allahım, Sənsən gözəl vəsflərə və sonsuz nemətləri sayılmağa layiq olan. Əgər Səni (lütf və kərəmini) arzulayıyıqsa, Sən arzuladığımızdan daha yaxşı və daha üstünsən. Əgər Sənə (rəhmət və əfvinə) ümid ediriksə, Sən ümidlərimizdən daha əziz və daha böyüksən. ¹ İlahi, Sən elə bir şeydə (bəlağətli və aydın nitqdə) mənə qüdrət vermişən ki, onunla Səndən qeyrisini mədh edib Səndən başqa heç kəsə həmd-səna demərəm. Onunla bəhrəsiz və ümitsiz mövqelərə, şəkk və bədgüman yerlərə (məxluqun yanına) üz tutmaram. (Çünki onların özləri zavallı və möhtacdır.) İnsanların mədhindən və (Sənin nemətinlə) ərsəyə çatan məxluqlara tərif söyləməkdən dilimi saxlamışan. İlahi, hər möddah təriflənəndən muzd, haqq umar. Mən Sənin rəhmət azuqələri və əfv xəzinələrinə yol göstərmənə (əta etdiyən ən böyük mükafta) ümidvaram. Xudaya, bura (təzim və tovhidlə məşğul olduğum yer) Sənə xas olan vahidliklə Səni tanıyan və buna görə də şükr və sənaya Səndən qeyrisini layiq bilməyən kimsənin yeridir. (Deməli, hər kəsin minbərə çıxmağa və oradan hər sözü danışmağa ləyaqəti çatmaz.) Mənim yoxsulluq və ehtiyacımın da yolu Sənədir ki, onun bədbəxtliyini Sənin fəzl və ehsanından başqa (heç bir şeylə) ödəmək olmaz, onun çətinliyini Sənin səxavət və bəxşisindən qeyri heç nə aradan götürməz. (Sənin zikrinə məşğul olduğumuz) Belə bir məqamda, Öz razılığını bizə yetir, əllərimizi Səndən qeyrisinə doğru yönəltmə. Çünki Sən istədiyən hər şeyə qadirsən. ²

¹ Çünki Sənin evinin qapısı həmişə açıq, nemət süfrən həmişə sərilmiş və bəxşiş, səxavət əlin isə bütün əllərdən yüksəkdədir.

² Burada cəddim Əmirəl-möminindən ruhlanaraq o Həzrəti Allah dərgahında vasitə qərar verir və ahü-zarla fəryad çəkərək deyirəm: «İlahi Pərvərdigara, mənim xətalarım çox, günahlarım saysızdır. Sən bağışlayan, rəhimli, əziz və kərimсэн. Mənim xətalarımı bağışla, günahlarımdan keç. Bu şərəfəli kitabın tərcümə və şərhini möhtaclıq və ehtiyac günümün azuqəsinə çevir. *يَا مَنْ لَا يُرْجَى إِلَّا هُوَ* Ey o kəs ki, Ondan qeyrisinə ümid olunmaz».

91-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Osman öldürüldükdən sonra camaatın ona beyət etdiyi vaxt (*hicrətin otuz beşinci ilinin zilhiccə ayının iyirmi beşində, cümə günü*) buyurduğu kəlamlarındandır.

Məndən əl çəkib başqasını istəyin.¹ Müxtəlif sifətləri və rəngləri olan bir işə qol qoyuruq.² (*Belə ki,*) ürəklərin ona dözümlü yoxdur (*camaatın belə hadisələrə dözümlü yoxdur*) və ağıllar onun yükünü çəkməyəcəklər (*inkar edəcəklər*). Üfüqləri qara bulud (*zülm, sitəm və bidət*) bürüyüb (*haqq-həqiqət günəşi onun altında gizlənilib*), aydın yol (*İslam hökmlərinin həqiqəti*) dəyişib. Bilin ki, mən sizin dəvətinizi (*beyətinizi*) qəbul etsəm, özümün bildiyim kimi rəftar edəcəyəm.³ Və (*xəlifəliyi*

¹ *Və onu əmir, xəlifə seçin. Çünki Həzrət Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih) bu dünyadan köçməsindən sonra haqsız olaraq hakimiyyətə gələn xəlifələr Peyğəmbərin sünnə və yolunu dəyişərək beytülmalı rəiyyəti arasında ədalət və düzgünlüklə bölmədilər. Əksinə, ürəkləri istədiyini edib ərəbi əcəmdən və güclünü zəifdən üstün tutdular. Osman özünü Bəni-Üməyyə qəbilsindən olan qohum-əqrabasını camaatdan üstün tutaraq uzun illər bu minvalla rəftar etdi və camaat Peyğəmbərin adətlərini, yolunu unutdu. İndi də gəlib İmam əleyhis-salama beyət etməkdə məqsədləri bu idi ki, o Həzrət də özündən əvvəlki üç xəlifə kimi rəftar etsin. O böyük şəxsiyyət dəlil-sübutun tamam olması və Həzrət Peyğəmbərin yoluna zidd iş tutmayacağını və onların isə beyətlərini pozacaqlarını bilmələri üçün bu sözləri buyurmuşdur. Buna görə də «O Həzrət Allahın peyğəmbəri tərəfindən xəlifəliyə təyin olunsaydı, həqiqətən İmamlıq və əmirlik ona məxsus olardı, bu yolda dayanmaq ona vacib olardı, belə olan halda, necə istefa verə bilərdi?» demək doğru olmazdı. Çünki İmam əleyhis-salam onların son nəticədə əhd-peymanlarını pozacaqlarını və onunla birgə olmayacaqlarını bildiyinə görə bunları buyurur.*

² «Nakisin»lə, yəni, öz əhdlərini pozan Təlhə, Zübeyr və digər «Cəməl» qoşunu ilə döyüş, «Qasitin»lə, yəni, Həzrət düşməni kəsilmiş Müaviyə və Şam qoşunu ilə müharibə, «Məriqin»lə, yəni, kafir olmuş Nəhrəvan xavaricilə döyüşlər kimi çətinliklərlə üzləşəcəyik.

³ Sizləri haqq-ədalət atına mindirib doğru yola çıxaracağam, Allahın, Peyğəmbərin istəyinin ziddinə söz danışmayacaq, bu yoldan kənara addım atmayacağam.

qəbul edib işə başlasam) danışanın (nəfsi istəklərinə uyğun və şəriətə zidd olan) sözüne, (özümdən əvvəlki xəlifələrin yolu ilə getmədiyimə görə məni) məzəmmət edənin qınağına qulaq asmayacağam. Əgər məni buraxsanız (xəlifə seçməsəniz), sizlərdən (insanlardan) biri kimi olaram və bəlkə də sizlərin (haqsız xəlifənin nalayiq rəftarları barədə) sözlərinizə daha çox qulaq asaram (və hüququnuzu qoruyaram), özünüzə vali və hakim etdiyiniz şəxsin (İslamın buyurduqlarına uyğun əmr versə) əmrlərini daha yaxşı yerinə yetirərəm. (Buna görə də) mənim sizlərə vəzir və müşavir olduğum, əmir və hakim olduğumdan daha yaxşıdır.¹

¹ *Xülasə, İmam dəlil-sübutu tamam edir ki, beyət etdikdən sonra onların istəklərinə zidd iş görsə, «biz bilmirdik ki, sən belə edəcəksən, yoxsa sənə beyət etməzdik» deyər irad tutmasınlar.*

92-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın xütbələrindəndir: ¹ Allaha həmd və şükr etdikdən, Həzrət Peyğəmbərə salamdan sonra, ey camaat, mən fitnə-fəsadın gözünü kor qoydum. ² Onun zülməti təlatümə çəkəndən, çətinlikləri artdıqdan sonra məndən başqa heç kəsin bu fitnə-fəsadı (*dəf etməyə*) cürəti çatmırdı. ³ Məni tapmayacağınız vaxt gəlməmiş (*hər şeyi bildiyimə görə dini hökmləri və məsələləri*) məndən soruşun. ⁴ And olsun canım qüdrətinin əlində olana ki, bu zamandan qiyamət gününə qədər (*baş verəcək*) elə bir şeyi (*bir xəbəri*) məndən soruşmazsınız (*ki, cavab verməyim*) (*hakimiyyətə gəlməklə insanların hidayətinə və ya azmasına səbəb olan*) yüz nəfəri (*bir qədər az və ya çoxunu*) doğru yola yönəldənlər və yüz nəfəri

¹ Nəhrəvan müharibəsi başa çatdıqdan sonra buyurduğu məşhur xütbələrindəndir. Burada öz hünər fəzilətlərini şərh edərək onun göstərişlərinə uyğun rəftar etmələri, əmrlərinə tabe olmaları üçün öz məqamını cahillərə və qafillərə bəyan etmişdir. Daha sonra Bəni-Üməyyənin fitnə-fəsadları, onlardan hər birinin hakimiyyəti dövründə camaata yaradılan çətinlik və onların dövrlətlərinin süqutu barədə xəbər vermişdir.

² Təlhə və Zübeyrə «Cəməl» müharibəsində, Müaviyə və qoşunu ilə «Siffeyn» döyüşündə və Xəvariclə Nəhrəvanda döyüşüb fitnə-fəsadlarının aləmi bürüməsinə mane oldum.

³ Hər yeri fitnə bürümüşdü və heç kəs nə edəcəyini bilmirdi. Çünki İslam əhli ona qədər qiblə əhli ilə müharibə etməyin hökmünü bilmirdi və buna cürət etmirdi. Necə ki, İbn Ömər, Səd ibn Malik və Əbu Musa və onlar kimiləri Həzrətin yanından uzaqlaşaraq dedilər: «Müsəlmanlar arasına düşən bu fitnədən çəkinmək və uzaq durmaq daha yaxşıdır.»

⁴ Əqli və nəqli hökmə əsasən minbərə çıxıb «*فَأَسْأَلُونِي قَبْلَ أَنْ تَفْقِدُونِي*» «məni tapmayacağınız vaxt gəlməmiş məndən soruşun» demək cürəti Əli ibn Əbu Talib və pak İmamlardan başqa kimsədə yoxdur. Çünki suallar müxtəlif və saysız-hesabsızdır. Bəziləri əqli, bəziləri nəqli, bir qismi aləmdə müşahidə olunana, başqa bir qismi isə qeyb aləminə, eləcə də keçmiş və ya gələcəyə, yaxud indiki zamana aid olur. Allah tərəfindən təsdiqlənmiş, elm-hikmət mənbəyi, kamal-mərifət çeşməsindən əvvəlkilərin və sonuncuların elmlərini öyrənmiş şəxsdən başqa heç kəs bu suallara cavab verə bilməz.

azdıranlar barədə sorğu-sual etməzsınız ki, sizə (*dəvələri istədikləri yerə darta sarbanlar kimi*) həmin dəstənin dəvət edənləri, öndə gedənləri və qovanları (*hakimləri*), onların endikləri və yükləndikləri (*toplaşma yerləri*), onlardan ölənlər və öldürülənlər barədə xəbər verməyim (*öncədən deməyim*). Məni tapmasanız (*aranızda olmasam*), pis hadisələrlə, çətin işlərlə üzləşdikdə sual soruşduqlarınızın çoxu (*çox məəttəl qaldıqlarından*) başlarını yerə dikəcəklər (*susacaq və bu pis hadisələrdən və çətin işlərdən çıxış yolunu tapmayacaqlar*). Cavab verənlərdən çoxu da (*cahilliklərinə və nadanlıqlarına görə, cavab verməyə*) qorxacaq (*aciz qalacaq*). Bu o vaxt olacaq ki, sizin aranızda çoxlu müharibə, (*onun fitnə-fəsadından*) çətinlik düşəcəklər, (*çarəsizlik və əlacsizlikdən*) dünya sizə dar gələcək, bəla günlərini (*çətin vaxtları*) uzun sanacaqsınız (*hər bir saati sizlərə bir gün qədər və daha uzun gələcək*). Nəhayət, Allah-təala sizlərin içindən yaxşı əməl sahiblərinə qələbə nəsib edəcəklər. Fitnələr (*camaata*) üz tutduqda (*batillə haqq, fəsadla doğru*) səhv salınacaq, aradan getdikdə isə (*fitnəkarlar məhv olacaq və camaat batildən, fəsaddan*) hali olacaq. (*Onda haqla doğrunu başa düşəcəklər, öz cahilliklərini və nadanlıqlarını etiraf edəcəklər, Çünki*) fitnələr üz tutduqda (*onların nadürüstlükləri*) məlum olmaz, arxa çevirdikdə (*aradan getdikdə*) tanınarlar. (*Nə qədər ki, fitnə-fəsad tüğyan edər, haqq gözə görünməz, onun alovu səngiyəndə haqq aşkara çıxar.*) Fitnələr (*hər yerdə*) küləklər tək dolanarlar, bir şəhərə çatar və bir şəhərdən keçərlər. ¹ Agah olun, fikrimcə, sizin üçün fitnələrin ən təhlükəlisi (*ən böyüyü və ən çətini*) Bəni-Ümyyənin fitnəsidir. ² O, kor və qaranlıq bir fitnədir. (*Onda doğru qurtuluş yolu itib, dinə və dünyaya ziyanı açıq-aşkar görünür.*) Onların hakimiyyəti hər yanı bürüyəcəklər, bəla və çətinlikləri

¹ *Fitnəkarlar hər yerdə fəsad törədərlər. Bəzən bir şəhərin əhalisini öz alovları ilə yandırar, bəzən həmin şəhərdən keçərək başqa bir şəhərin əhalisini yandırarlar.*

² *O, Allah Peyğəmbərinə hörmətsizlik edərək onun iki nəvəsini - İmam Həsən və İmam Hüseyin əleyhiməs-salamı qətlə yetirdi, Allahın evini dağıtdı, səksən il İslamın minbərlərindən Əmirəl-mömininə hörmətsizlik edərək camaatı o Həzrətdən uzaqlaşmağa məcbur etdi. Bu çirkin əməli qəbul etməyənləri şəhərdən çıxardaraq yurdlarını viran qoydu. Peyğəmbərin sünnəsini bidət, bidəti isə sünnə bilirdilər.*

(*pərhizkarlara və şialərə*) məxsus olacaq. Həmin fitnələrə gözüaçıq baxan hər kəs (*Bəni-Üməyyənin çirkin işlərinin əleyhinə çıxsə*) bəla və çətinlik ona üz tutacaq. Kim buna göz yumsa (*onların çirkin işlərinə iradını bildirməyib əmr və qadağalarına boyun əysə*), bəla ondan uzaq olacaq (*rifahda və əmin-amanlıqda*) qalacaq. Allaha and olsun, məndən sonra Bəni-Üməyyə sizlər üçün (*sağarkən sağıcını*) dişləyən, əli-ayağı ilə (*başına*) vuran, təpikləyən və süd sağmağa qoymayan, soncuq atan qoca dəvə kimi pis hakimlər olacaqlar. (*Xülasə, yaxşılara əziyyət verib öldürəcək, müsəlmanların beytülmalından haqqı çatanlara heç nə verməyəcəklər.*) Daima sizlərə hakim kəsiləcəklər ki, onlara xeyir verən və ziyan vurmayanlardan başqa bir kəs (*yer üzündə*) qalmasın. (*Onlara itaət etsinlər və ya ən azı məqsədlərinin əleyhinə söz danışub addım atmasınlar.*) Onların bəlası və hakimliyi (*sizin üstünüzdən*) kəsilməyəcək. Belə ki, sizlərdən birinin onlardan intiqam alması qulun sahibindən və tabe olanın tabe olduğu şəxsdən intiqam alması kimidir. (*Onların əlaltılar satın almış qullarına bənzəyirsiniz ki, öz haqqınızı qoruya bilmirsiniz.*) Onların pis, qorxulu, (*müharibə, qantökmə, qarət, oğurluq və namussuzluğun adət olduğu*) cahiliyyət dövrü camaatının rəftarına oxşayan fitnə-fəsadları sizlərə tuş gələcək. O fitnədən nicat və hidayət üçün nə bir əlamət, nə də (*haqq yolu üçün*) görünən bir nişanə vardır. Biz Əhli-Beyt o fitnələrin günahından nicat tapacağıq (*fitnəkarların əməllərindən bezərək Allah-təalanın buyruqlarına uyğun rəftar edəcəyik*) və həmin vaxtlar (*kimsəni aşkarda haqq yoluna*) dəvət edə bilməyəcəyik. Sonra Allah-təala onları zəlil və xar edib zorla (*ətrafa*) dartacaq (*bəla və müsibətlə*) dolu camdan su verəcək, kimsənin (*Bəni-Abbəs*) vasitəsilə dərini ətdən ayıran tək o fitnələri sizdən uzaqlaşdıracaq. Onlara qılınc (*zərbəsindən*) başqa bir şey hədiyyə etməyəcəklər və qorxu, xofdan başqa bir şey geyindirməyəcəklər. O zaman (*Bəni-Üməyyənin hökuməti süqut edib hamısı zəif, gücsüz və zəlil olduqda*) Qüreyş dünyanı və onda olan bütün şeyləri əldən verib onun yerinə bir dəvəni öldürmək qədər (*bir saat*) olsa belə, məni görməyi və bu gün

onların bəzilərindən istədiyim və mənə vermədikləri bütün şeyləri onlardan qəbul etməyimi arzulayacaqlar.¹

¹Əgər Qüreyş, yəni, Bəni-Ümyyəyə Bəni-Abbasdan gördükləri bütün çətinlik, hərc-mərclik, zəlillik və çarəsizlikdən sonra O Həzrəti tapsaydılar, Onun ayaqlarına düşüb xəlifəliyi və hakimiyyəti qəbul edərək dünyadan zülm, sitəm, fitnə-fəsadın pasını silməsi üçün zar-zar ağlayardılar. Tarixçilərin nəql etdiyi məşhur bir hadisə deyilənləri təsdiqləyir: «Bəni-Ümyyənin son padşahı Mərvan ibn Məhəmməd Xorasan qoşununun sərkərdəsi olan Abdullah ibn Məhəmməd ibn Əli ibn Abdullah ibn Abbasi gördükdə «ey kaş bu cavanın yerində, bu bayrağın altında Əli ibn Əbu Talib qoşuna rəhbərlik edəydi» demişdi.

93-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Allah-təalanın bəzi sifətlərinin xatırlandığı, peyğəmbərlər və vəsilərinin mədh edildiyi və sonda camaata öyüd-nəsihət verildiyi*) xütbələrindəndir.

Hər şeydən üstün olan Allahdır, uca himmətlilər belə Onu dərk edə bilməz və zəkali insanların zirəkliyi ona çatmaz. (*Zatının həqiqətinin əslini başa düşməzlər, çünki müəyyən bir hədlə məhdudlaşmur ki, onu dərk etmək mümkün olsun.*) Əvvəldir və Onun üçün son yoxdur ki, axırına çatılsın.¹

Bu xütbənin bir hissəsi peyğəmbərlər (*Həzrət Peyğəmbər və pak İmamlar*) haqqındadır

Allah-təala peyğəmbərləri ən üstün saxlanclarda (*atalarının bellərində*) əmanət saxladı və ən yaxşı yerlərdə (*analarının bətnində*) yerləşdirdi. Onları yaxşı bellərdən pak-pakizə bətnlərə köçürdü.² Onlardan biri dünyadan getdikdə başqa birisi ondan sonra Allahın dinini yaymaq üçün ayağa qalxmışdır (*ilahi hökmlərin təbliği ilə məşğul olmuşdur*). Nəhayət, Allah-təala tərəfindən peyğəmbərlik və nübuvvət mənəsbəi Həzrət Məhəmməd səlləllahu əleyhi və alihe yetişdi. O Həzrəti ən yaxşı mədənlərdə (*əvvəlki peyğəmbərlərin belində*) və ən əziz köklərdə (*bətnlərdə*) yetirdi. (*O böyük şəxsiyyəti*) Peyğəmbərlərini ondan aşkarladığı və Öz (*vəhyinin*) əmanət saxlayanlarını seçdiyi (*yaratdığı*) bir ağacdən (*Həzrət İbrahim əleyhis-salamın nəslindən*) əkdə. Onun əsl əsillərin ən yaxşısı, onun nəslə nəsilərin ən xeyirlisi, şəcərəsi şəcərələrin ən

¹ *Əşyanın mənşəyidir, son deyil ki, Onun əvvəli olsun. Çünki əvvəli və axırı, sonu olmaq cismə xas xüsusiyyətlərdəndir və Allah bunlardan uzaqdır.*

² *Həzrət Adəm əleyhis-salamdan Xatəmül Ənbiya Həzrət Məhəmməd səlləllahu əleyhi və alihe qədər bütün peyğəmbərlərin ataları Allaha inanmış, şirkə, küfrə bulaşmamış və ailə məsələlərində ilahi qanunlara, şəriətə zidd rəftar etməmişlər.*

yaxşısıdır. (*O Həzrət bütün peyğəmbərlərdən əfzəldir.*) O, hərəmdə bəslənmiş və ucalıq, şərəfətlə (*bostanında*) boy atmışdır. (*Məkkəyi-Müəzzəmədə dünyaya gəlib tərbiyə almışdır.*) O ağacın uzun budaqları (*on iki İmam*) və hər kəsin əlinin çatmadığı bir meyvəsi var. O Həzrət pərhizkarların rəhbəri, görənlərin gözünün işığı, parlaq çıraq, nur saçan ulduz və şöləsi bərq vuran çaxmaqdır. Onun üslubu dözümlülük, istiqaməti isə hidayət və yol göstərməkdir. Onun sözü (*haqqı batıldən*) ayıran, hökmü və fərmanı ədalətli və düzdür. O böyük şəxsiyyətə elə bir vaxtda peyğəməbərlik verildi ki, uzun müddət idi ki, heç kəsə risalət verilmirdi və camaat öz vəzifələrini yerinə yetirməkdə doğru yoldan azmış, əvvəlki peyğəməbərlərin ümməti qəflət, nadanlıq içrə sərgərdan olmuşdu. (*Allah-təala Həzrətə peyğəməbərlik verməklə onları doğru yola yönəltdi, azgınlıqdan xilas etdi.*)

(*Ey Allah bəndələri,*) Allah sizə rəhmət etsin, aşkar nişanələr (*İmamlar əleyhimus-salamın fikirləri*) əsasında əməl edin. (*Çünki onlar azgınlıq zülmətində nicat və qurtuluş nişanəsi, çırağıdır*). Bu, (*sizi*) Darüs-Sələmə (*əbədi cənnətə*) dəvət edən işıqlı və aydın yoldur (*dindir*). Siz elə bir saraydasınız ki, (*gözəl əməllərinizlə*) Allah-təalanın razılığını rahatlıqla əldə edə bilərsiniz. (*Nə qədər ki, bu dünyadasınız və fürsətiniz var, əbədi cənnətə ehtiyat toplayın.*) Elə bir yerdəsiniz ki, (*əməl*) dəftərləriniz açıq (*hələ bağlanmayıb və möhürlənməyib*) və (*əməllərinizi qeydə almaq üçün yazanlardakı*) qələmlər işdə, bədənlər sağ-salamat və dillər danışmaqdadır. (*Çirkin əməllərə görə*) tövbələr və (*yaxşı*) əməllər qəbul olunar.¹

¹ *Belə isə vaxtı qənimət bilərək fürsəti əldən verməyin ki, Allahın razılığını əldə etmək üçün bir iş görə bilərsiniz. Çünki can bədəndən çıxandan sonra Allahın razılığını qazanmaq üçün iş görmək mümkün deyil. Qurani-Kərimin Rum surəsinin 57-ci ayəsində buyurulduğu kimi: قِيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الدِّينَ ظَلَمُوا مَغْدِرْتَهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ «Qiyamət günü zülm edib kafir olanlara, ilahi göstərişə əməl etməyənlərə üzrləri heç bir fayda verməz və onların əzabı aradan qaldırılması üçün heç bir yolu yoxdur. Çünki ora iş görmək məkanı deyil, ora sorğu-sual və hesab yeridir».*

94-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Peyğəmbər salavatullahın vəsfi barəsində*) xütbələrindəndir.

Allah-təala insanların (*doğru yoldan*) azaraq (*öz işlərində*) sərgərdan qaldıqları, səhv və bəsirətsizliklərinə görə fitnə-fəsad yoluna qədəm qoyduqları bir vaxtda Həzrət Məhəmmədə peyğəmbərlik verdi. (*Yersiz*) İstək və arzular onları yaxalamış, təkəbbür və xüdpəsəndlik onları yanlışlıqlara vadar etmiş, cəhalət və nadanlıqları onları quşbeyin və qanmaza çevirmişdi. Belə ki, pərişan və öz işlərində narahat (*idilər*), nigarançılıq və nadanlığa mübtəla olmuşdular. Sonra Həzrət Mustafa (*səlləllahu əleyhi və alih*) (*onlara*) nəsihət etməyə çalışdı, doğru yolla hərəkət etdi, (*onları*) hikmət, bilik və gözəl öyüdlərə dəvət etdi (*ki, bədbəxtlikdən qurtularaq dünya və axirət səadətini qazansınlar*).

95-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Allah-təalaya həmd-səna edildiyi və Həzrət Peyğəmbərin – səlləllahu əleyhi və alih – vəsf olunduğu*) xütbələrindən biridir.

Həmd olsun Allaha ki, əvvəldir (*bütün varlıqların mənşəyidir*), Ondan əvvəl bir varlıq yoxdur və axırdır (*bütün yaradılmışların qayıdışı onadır*). Ondan sonra bir şey yoxdur. (*Əlamət və nişanələrə görə*) görünən və aşkardır. Ondan daha aşkar bir şey yoxdur və (*zətinin əsli*) gizlin və məxfidir. Ondan daha görünməz olan bir şey də yoxdur. (*Başqa sözlə desək,*) görünən və qüdrətlidir. Onun fəvqündə bir şey yoxdur (*bütün varlıqlar Onun güc və qüdrəti qarşısında acizdir*). Əşyanın batınindən və onun cüziyyatından xəbərdardır. Heç nə Ondan (*əşyaya*) daha yaxın deyil.

Bu xütbənin bir hissəsində Həzrət Peyğəmbərin (*səlləllahu əleyhi və alih*) vəsfi verilir:

Onun qərar tutduğu məkan (*peyğəmbərlik verildiyi Məkkəyi-Müəzzəmə*) ən yaxşı məkan, yetişdiyi yer (*ilahi hökmləri yaydığı Mədəneyi-Teyyibə*) ən şərəfətli yerdir. (*O böyük şəxsiyyət*) Kəramət və alicənablıq yataqlarında (*ali məqamli bellər və pak bətlərdə meydana gəlmiş*) və (*hər cür zahiri və batini eyblərdən, nöqsanlardan təmiz, uca*) sağlam daldanacaqlarda (*böyümüşdür*). Yaxşı əməl sahiblərinin qəlbləri Onun vurğunudur və (*ağıllı insanların*) gözlərinin bəbəyi heyranlıqla Ona dikilib (*ki, bütün dünyanı başına almış azğınlıq və cəhəltədə nə etdiyini görsünlər. Gördülər ki,*) Allah-təala o Həzrətin vasitəsilə çoxdankı kinləri məhv etdi (*xalqın arasından yığışdırdı*) və düşmənçilik atəşini söndürdü. (*Əmirəl-mömininlə Salman kimi*) iman qardaşları arasında ülfət və dostluq yaratdı, özünükülər (*Həmzə ilə Əbu-Ləhəbin*) arasına (*İslama və küfrə görə*) ayrılıq saldı. O böyük insanın zühuru və ərəsayə çatması ilə möminlərin zillət və çarəsizliyini başucalığına,

şadlıq, üstünlük və böyüklüyə çevirdi, kafirləri isə bədbəxtliyə düçar etdi. Sözlərinin bəyanı və susmağının (*da*) dili var idi.¹

¹ Söz buyurduqda ilahi hökmləri bəyan edərdi. Hər hansı sözü, əməli görüb sakit dayansaydı, bu, onun doğru, düzgün və icazə verilmiş olmasına dəlalət edərdi.

96-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*zülmkarın son nəticədə öz cəzasını görəcəyini, Allah-təalanın ondan sorğu-sual edəcəyini bildirdiyi, sonra öz qoşununu Müaviyə və qoşunu ilə müharibədə səhlənkarlıqlarına görə danlayıb qınadığı*) kəlamlarındandır.

Allah-təala zülmkara möhlət versə, onun sorğu-sualından heç vaxt keçməz. Yolunun ortasında, ağızın suyunu belə keçməyə qoymayan boğazı qurudan qəmli və kədərli bir yerdə (*dünyadakı çətinliklər və ölümün ağır anlarında*) pusqudadır. (*Sanki onun yolunun üstündə dayanıb ki, onu lazım olan vaxtda cəzasına çatdırın.*) Agah olun. And içirəm canım güc və qüdrətinin əlində olana ki, bu dəstə (*Şam qoşunu*) sizlərə qalib gələcək. Bu, onların haqqa sizdən daha layiqli olmalarına görə deyil, əmirlərinin (*Müaviyənin*) batilini qazanmağa (*fərmanını yerinə yetirməyə*) tələsmələrinə və sizin mənim haqqım üçün gec tərpənməyinizə görədir. ¹ (*Padşah və əmirin*) ümmət və rəiyyətlər(i) hər an öz rəhbərlərinin zülmünün qorxusu ilə sabahı açırlar (*ki, məbada itaətsizliklərinə görə cəzalandırın*). ² Ancaq mən səhərləri öz rəiyyətimin qorxusu ilə açıram (*Allahdan qorxduğuma görə onlara zülmü rəva görmürəm, onlar isə mənə zülm edir, sözümə qulaq asmırlar.*) Sizi düşmənlə cihada, döyüşə getməyə çağırdım, getmədiniz və (*döyüşə getməyin xeyrini və getməməyin ziyanını*) xatırladım, eşitmədiniz, gizləndə və aşkarda sizi dəvət etdim, yerinə yetirmədiniz, öyüd-nəsihət verdim, qəbul etmədiniz. Siz burada olsanız da yox

¹ Xülasə, onların qələbəsinin səbəbi birlikləri və rəislərinə tabe olmaları, sizin məğlubiyyətinizin səbəbi isə nifaq, ixtilaf və əmirinizə itaətsizliyinizdir. Deməli, müharibədə və hər bir işdə uğurun amili əqidə, imanın doğruluğu və səhviyi deyil, qəbilə başçısının əmrlərini yerinə yetirmək üçün olan ümumi birlikdir. Belə olmasaydı, şirk əhli heç vaxt təvhid əhlinə qalib gəlməzdi. Ancaq kafirlərin, münafıqların çoxunun işlərdə müsəlmanlara, möminlərə qələbə çaldıqlarını və öndə olduqlarını görürük.

² Buna görə də öz rəislərinə müti olub itaət edir və hər işdə öndə gedirlər.

kimi deyilsinizmi? (Sözlərimi eşitməyib öyüdlərimdən faydalanmırsınız.)

Sizlər qulamlar və rəiyyət olsanız da böyüklər və başçılar kimisinizmi? (Özünüzü rəy sahibi hesab edərək mənim kimisinə itaət etmirsiniz) hikmətləri (və böyüklüyü, dünya və axirət səadətini əhatə edən sözləri) sizlər üçün deyirəm, (vəhşi heyvan kimi) ondan ürkürsünüz, sizlərə gözəl öyüdlərlə nəsihət verirəm, ondan uzaqlaşırırsınız (qəbul etmirsiniz). Sizləri fitnə-fəsad salanlarla (Şam əhli ilə) cihada rəğbətləndirirəm, sözüm sona çatmamış hamınızı Səba övladları kimi dağınıq görürəm.¹ Öz məclislərinizə qayıdırırsınız (gedib gəlirsiniz), bir-birinizi öz öyüdlərinizlə aldadırırsınız (hər birisi başqasına «elə etmək, belə etmək lazımdır» deyir, ancaq özü isə bir addım belə atmır). Hər səhər erkən sizləri (düşmənlə döyüşə hazır olmağımız üçün şümşad çubuğu kimi) düzəldirəm, hər axşam əyilmiş kamanın arxası kimi üstümə qayıdırırsınız (döyüşə getməkdən boyun qaçırırsınız). Öyüd verən aciz qaldı və qulaq asan (iş) çətin sandı. (Bundan sonra, belə rəftarla mənim nəsihətimin sizə təsiri yoxdur.) Ey bədənləri burada olanlar, ağılları isə tapılmayan, düşüncələri müxtəlif olanlar! (Bir yerdə toplaşıb ağılın göstərişinə əməl etməyən və işlərdə hər biri öz nadürrüst düşüncələrinin ardınca gedənlər). Onlara (nifaq, ikiüzlülük və fikir ayrılıqlarına) görə başçıları (fitnə-fəsada) mübtəla və giriftar olanlar. Sizin əmiriniz (İmam əleyhis-salam) Allaha itaət edir. Siz isə onun göstərişinə uyğun rəftar etmirsiniz. Şam əhlinin başçısı (Müaviyə) Allaha qarşı günah və itaətsizlik edir, onlar isə onun mütləhidir. Allaha and olsun, istərdim ki, Müaviyə sizlər üçün sərraf kimi mənimlə alver etsin, (on gümüş dirhəmə bərabər olan) bir qızıl dirhəm verim və bir gümüş dirhəm alım, sizin on nəfərinizi məndən alsın və qoşunundan bir nəfər versin.

Ey Kufə əhli, sizdə (rəftarınızda olan) üç şeyə və (əsla sizdə olmayan) iki şeyə görə qəmə, kədərə batmışam. (Sizdə olan üç

¹ Səba - peyğəmbərləri təkzib etdiklərinə görə Allahın suyu onlara hakim qılaraq evlərini, bostanlarını batırduğu, onları şəhərlərə pərənpərən saldığı Səba ibn Yəşcəb ibn Yərəb ibn Qəhmanın övladlarından olan qəbilənin adıdır. Onların təfriqəsi ərəblər arasında zərbül-məsələ çəvrilmiş və onlar həddən artıq dağınıqlığı «Əyadiyə Səba»ya - Səba övladlarına bənzətmişlər.

şeyin birincisi budur ki,) qulağınız olsa da karsınız, (ikincisi) danışsanız da lalsınız və (üçüncüsü) gözünüz olsa da korsunuz (qulağınız, diliniz və gözünüz olsa belə, haqqı eşitmir, demir və görmürsünüz. Ancaq sizdə olmayan iki şeyin birincisi budur ki,) müharibə vaxtı (döyüşə girərkən) doğruluqda və dönməzlikdə azad insanlar kimi deyilsiniz (qorxu və ümitsizlikdən özünüzdü düşmənlə qarşısında qul və nökar kimi göstərirsiniz, doğruluğa və azadlığa dəliliniz yoxdur) və (ikincisi) bələdə, çətinliklərdə etimad oluna biləcək həqiqi qardaşlar deyilsiniz. Əlləriniz torpağa bulaşsın (yoxsulluğa, pərişanlığa mübtəla olub xeyir görməyəsini!) Ey sarbanları uzaqlaşmış, bir tərəfdən toplaşanda başqa tərəfdən dağılan dəvələrə bənzəyənlər (sizin mənim ətrafımdan dağılmağınıza gəlincə isə) Allaha and olsun, güman edirəm ki, müharibə şiddətlənsə və döyüş alovu şölələnsə, qadın (doğum zamanı) qarınıdakı uşağdan uzaqlaşdığı kimi Əbu Talibin oğlundan uzaqlaşib dağılısacaqsınız. (Dağılışdıqdan sonra uşağın anasının qarına qayıtması mümkünsüz olduğu kimi dağılıdıqdan sonra sizləri toplamaq da qeyri-mümkün olacaq.) Mənim Rəbbim tərəfindən (öz doğru dürüstlüyümə) sübutum və dəlilim var, öz Peyğəmbərimin göstərişi ilə doğru yolla gedirəm (O Həzrət tərəfindən xəlifəliyə təyin olunmuşam), aydın və aşkar bir üsulla (müqəddəs İslam dininin buyurduğu kimi) rəftar edirəm (və öz gəzaçıqlığımla səhv yollar arasından), haqq yolu tapmışam və onunla gedirəm. (Belə olan halda, necə ətrafımdan dağılışıb uzaqlaşır və sözlərimə əməl etməirsiniz?) Öz peyğəmbərinizin əhli-beytinə (Əmirəl-möminin və onun övladlarına) baxın və onların yolundan çıxmayaraq əməllərinə tabe olun ki, heç vaxt sizi doğru yoldan çıxarmaz, həlakət və azgınlığa qaytarmazlar. ¹ Əgər onlar

¹ Onlar camaatın ən yaxşısı və itaətə ən layiq olanlarıdır. Qurani-Kərimin Ali-İmran surəsinin 110-cü ayəsində buyurduğu kimi: *كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِمَّنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ* «Siz, Məhəmmədin əhli-beyti və sizə tabe olanlar insanların ən yaxşısıdır. Qeyb ələmindən çıxmış və seçilmisiniz ki, yaxşı işlər görməyi əmr edib pis əməlləri qadağan edəsiniz və Allaha iman gətirəsiniz. Əgər kitab əhli də sizin kimi iman gətirib sizə tabe olsalar, əlbəttə, onlar üçün küfrdən daha yaxşıdır. Onların da içərisində bəzi iman gətirən şəxslər vardır, lakin çox hissəsi

(xəlifəlik, cihad və ya başqa işlərdə evdə) əyləşsələr (qiyam etməsələr), siz də (evinizdə) əyləşin (və onlara itaət edin), əgər ayağa qalxsalar (hər hansı işdə qiyam etsələr), siz də qalxın (onlara kömək və yardım edin) və onlardan önə keçməyin (öz bildiyinizə əsasən rəftar etməyin) ki, azğın və sərgərdan olarsınız. Və arxada da qalmayın (əmərlərindən və qadağalarından qəflətdə olmayan) ki, biçarə və həlak olarsınız. Mən Məhəmmədin (səlləllahu əleyhi və alih) səhabələrini görmüşəm və sizlərdən heç birinin onlar kimi olduğunu görmürəm. (Ona görə ki,) onların səhərlər saçları dağınıq və tozlu olar, gecələri səcdə və qiyam halında oyaq keçirərdilər. Alınları ilə üzləri arasında növbə qoymuşdular. (Gah alınlarını, gah da üzlərini torpağa qoyardılar.) Qayıdışı (qiyaməti) xatırlayaraq göz kimi yanardılar (iztirablı və narahat idilər). Alınları səcdənin uzunluğundan keçilərin dizləri kimi (qabar bağlamış) idi. Pak Allah zikr ediləndə əzab və cəzanın qorxusundan, savab və mükafata ümiddən gözlərindən axan yaşlardan yaxaları islanar və şiddətli küləkli günlərdə ağacın titrədiyi kimi əsərdilər.

haqq yoldan çıxıb iman gətirməyib.» Qisası, Məhəmməd ailəsindən qeyrisinin ardınca getmək zəlilliyə və azğınlığa səbəb olar.

97-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(camaatın Bəni-Ümyyənin zülm və sitəminə mübtəla olacağı barədə)* kəlamlarındanındır.

Allaha and olsun, Bəni-Ümyyə *(hakimiyyətləri dövründə)* həmişə zülm edəcək, Allahın halal etmədiyi heç bir haramını qoymayacaq, pozmadıqları *(müsəlmanlarla bağladıqları)* heç bir əhd-peyman buraxmayacaqlar. *(Müaviyə İmam Həsən əleyhis-salamla olan müqavilənin ziddinə rəftar etdiyi kimi, öz əhd-peymanlarına xilaf çıxarlar.)* Zülm və sitəmlərinin daxil olmadığı, fəsad və pozğunluqlarının əhatə etmədiyi və rəftarlarının pisliyinin əhlini pərən-pərən salmadığı nə bir gildən düzəldilmiş ev, nə də yundan toxunmuş bir çadır. *(Xülasə, nə bir şəhər, nə bir kənd və nə də bir biyaban)* qalacaq. Camaat *(onların zülm və sitəmlərinin ağırlığından)* gözüyaşlı iki dəstəyə çevriləcəklər: Biri öz dininə *(onların qorxusundan öz dini borclarına əməl edə bilmədiyinə)* görə göz yaşları axıdacaq və başqası dünyasından ötrü *(gözünün qabağında mal-dövlətini çapıb taladıqlarına və onun qarşısını almaq gücündə olmadıqlarına görə)* ağlayacaq. Sizlərdən birinin onlardan birinə yardımı və xidməti ağası yanında olanda *(qorxusundan)* ona itaət edən, olmayanda isə *(cəsarətlənərək)* dalınca pis danışan nökrin öz ağasına xidməti kimi olacaq. *(Sınaq məqamında aydın olacaq ki,)* onların fitnə-fəsadları müqabilində sizlərin ən böyüyü Allaha hüsnü-zənni daha çox olandır *(Onun istəyinə təslim və razı olandır)*. Allah-təala sizləri sağ çıxarsa *(fitnə-fəsadlardan xilas olsanız)*, şükr edin, əgər *(müsiibət və çətinliyə)* giriftar olsanız, səbr edin və dözümlü olun. Çünki *(çətinliklərə dözən)* pərhişkarlar və müttəqilər nicat taparlar *(Allah onların əclərini puç etməz)*.

98-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(dünyanın etibarsızlığı və ona ürək bağlamamaq barədə)* xütbələrindəndir.

Allah-təalaya verdiyi nemətlərə görə şükr edir, öz işlərimizdə Ondan kömək diləyirik. Bədənlərimizin *(xəstəliklərdən)* sağlamlığını istədiyimiz kimi din və əqidədə *(xəstəlik, nadanlıq, azğınlıq və itaətsizlikdən)* sağlam olmağımızı da Ondan istəyirik *(bizi öz ixtiyarımıza buraxmasın ki, doğru yoldan azmayaq)*.

Ey Allah bəndələri! Sizlərə, onu tərک etməyə meyliniz olmasa da *(sizi tərک etməsini istəməsəniz də son nəticədə)* sizi buraxan *(və qiyamətdə sizə xeyri olmayan)* və təzə qalmasını istəməsəniz də bədənlərinizi köhnəldib çürüdən dünyadan əl götürməyi tövsiyyə edirəm. Sizlərlə dünyanın hekayəti yolla gedən və *(sürətlərinə və iti getmələrinə görə)* sanki yolu başa vurmuş, *(uzaqdan görünən)* bir nişanəni öz məqsədlərinə çevirib ona çatmış səyahətçilərin hekayətinə bənzəyir. *(Bu dünyada sizin ömrümüzün tez keçməsi son mənzil olan ölümə çatmağınız kimidir.)* Öz məqsədinə çatmaq üçün miniyini bacardığı qədər ən son məsafəyə çapmaq niyyətində olan süvari nə qədər də ümidvardır. Nəyə ümid edir o kəs ki, varlığı, mövcudluğu ondan əl çəkməyən (cəmi) birçə gündür və onu dünyadan ayırmaq üçün tələsik və sürətlə qovan, borcunu tələb edəni vardır. *(Ölüm yaxasından yapışacağı və qaçmağa yolu olmadığı halda insan dünyanın nəyinə ürək bağlayır?)* Dünyanın izzətinə və onunla öyünməyə ürək bağlamayın. Onun bər-bəzəyinə və nemətlərinə aldanaraq sevinməyin. Və onun əzab-əziyyətlərindən ahu-fəğan etməyin. Çünki dünyadakı izzət və onunla öyünmək aradan gedəcək, *(dünyanın)* bər-bəzək və nemətləri məhv olacaq, əzab-əziyyətləri sona yetəcək. Onda keçən hər zaman *(istər yaxşı keçsin, istərsə də pis)* sona çatacaq, onda olan hər canlı yox olacaq *(öləcək. Deməli, ağıllı o şəxsdir ki, hər şeyi müvəqqəti olan dünyaya ürək bağlamasın).* *(Ölən və heç bir izi qalmayan)*

əcdadlarınızdan qalan nişanələrdən (*xoşagəlməz işlərdən*) sizləri çəkindirəcək bir şey yoxdurmu? Dərindən düşünsəniz, (*onların*) keçmişlərində ibrət və öyüd yoxdurmu? Sizdən öncəkilərinizin bir daha qayıtmadıqlarını və onların canişinlərinin sağ qalmadıqlarını görmədinizmi? Gündüzü gecə, gecəni də səhər edən dünya əhlini müxtəlif hallarda görmürsünüzmü? Birinin öldüyünü və ona ağladıqlarını, başqasına (*ölənin müsibətinə görə*) başsağlığı verdiklərini, birinin xəstələnərək üzü üstə torpağa döşəndiyini və (*dərdə*) giriftarlığını, başqasının xəstəyə baş çəkməyə getdiyini, başqa birisinin can üstə olmasını, birinin dünyanı istədiyini və ölümün onun dalınca olduğu, başqasının (*qiyamət gününün hesabından və sorğu-sualından*) qafil və xəbərsiz olduğunu, Allahın isə ondan qafil olmadığını, vaxtın keçməsinin təsirindən qalanların da getdiyini (*öncəkilər dünyanı tərk etdikləri kimi başqaları da öləcəkdir*)...

Agah olun! Çirkin işləri görməyə tələsərkən ləzzətləri viran qoyan, eyş-işrətləri pozan, arzuları qıran ölümü yada salın. Allah-təaladan Onun vacib haqqını (*ibadət və itaət*) yerinə yetirmək (*buna hazır olmaq üçün*) və saya-hesaba gəlməyən nemət, ehsan və yaxşılıqlarının çoxluğuna şükr etmək üçün kömək istəyin.

99-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(özüünün öldürülməsinə və qeybi xəbərlərdən olan Həzrət Sahib əz-Zamanın zühuruna işarə etdiyi)* başqa bir xütbəsidir.

Şükrlər Öz fəzilət və ehsanını məxluqlara səpən, səxavət və bəxşisini hamıya şamil edən Allaha məxsusdur. Ondan çatanlara *(sağlamlıq, xəstəlik, şadlıq və əziyyət)* görə şükr edir, əmrlərini *(vacibat və müstəhəbatı)* yerinə yetirmək üçün Ondan kömək istəyirik. Şəhadət veririk ki, Ondan başqa *(sitayişə layiq)* Allah yoxdur və Məhəmməd *(səlləllahu əleyhi və alih)* Onun bəndəsi və elçisidir. Onu əmr və fərmanlarını aşkar edib *(bəyan edib)* Allahı xatırlatması *(Allahu tanıtması)* üçün göndərdi. O da əmanət və düzlüklə risaləti təbliğ etdi *(ilahi hökmləri çatdırdı)*. Dünyadan yol göstərən kimi getdi və bizim aramızda Haqqın bayraq və nişanəsini *(Allah yolunu göstərən Qurani-Kərimi və müqəddəs İmamları əleyhimus-salam)* qoyub getdi. O bayraqdan önə keçən *(Onun hökmlərinə nəyisə artırıb azaldan dindən)* xaric oldu, müxalif olub itaət etməyən *(o Həzrətin əməllərinə etinasız olan)* həlak oldu. Onunla birlikdə olan isə Haqqa qovuşdu *(səadət tapdı)*. O bayrağı saxlayan səbrlə və ağır-ağır söz danışar və bir işi görmək üçün gec yerindən qalxar, *(çünki ağıllı adam hər işini fikirləşər və məsləhətlə söz danışır addım atar və) qalxdıqda isə (düşündükdən sonra qalxmağı məsləhət gördükdə) tələsər (tez iş görər).* *(Zahiri xəlifəliyə təyin olunaraq düşmənlərlə döyüşdükdə və) sizlər Onun fərmanına boyun əydiyiniz, onu barmaqla göstərdiyiniz vaxt¹ ölüm onu yaxalayacaq (məlun İbn Mülcəm mübarək başının ortasına qılınc endirəcək) və bu səbəbdən də dünyadan köçəcək. Ondan (öldürülməsindən) sonra Allah-təalanın istədiyi bir müddət (Bəni-Üməyyə, Bəni-Abbas və onlardan sonrakıların hakimiyyəti) İlahinin sizi toplayaraq dağınlıqdan*

¹ *Qoşunun düzöldüyü və həzrət imam Həsən əleyhis-salamı on min nəfərə və Əbu Əyyub Ənsarini başqa on min nəfərə sarkərdə təyin edib, hər bir dəstə üçün başçı seçərək, yüz min nəfər əli qılıncılı yığaraq Şama - Müaviyə ilə döyüşə getmək qərarına gəldiyi vaxt.*

xilas edəcəyi kimsəni (*Sahib-əz-Zaman əccələllahu fərəcəh*) aşkar edənə qədər ləngiyəcəksiniz (*bədbəxtlik, çarəsizlik və dağınıqlığa giriftar olacaqsınız*). (Bütün işlərin nizamlanması üçün) dünyaya üz tutmayan (*işlərin cilovunu əlinə almayıb xanənişin olan*) aranızdaki İmama tamah salmayın (*çünki Allah belə məsləhət bilib*) və qeybdə olan İmami-Zamandan ümidinizi üzməyin. Çünki ola bilsin ki, Onun iki ayağından biri (*zahiri hakimiyyəti*) yerindən çıxaraq büdrəsin və digər ayağı (*batini hakimiyyəti*) yerində qalsın və (*elə bir gün gəlib çatar ki,*) sabitləşib güclənməsi (*din və dünya işləri Onun vücudu ilə nizamlanması*) üçün hər iki ayağı (*zahiri və batini hakimiyyəti yerinə*) qayıdar.

Agah olun ki, Məhəmməd səlləllahu əleyhi və alihinin ailəsi (*müqəddəs İmamlar əleyhimus-salam*) asimanda olan və biri batıqda digəri çıxan ulduzlar kimidir. (*Onlardan biri dünyadan getdikdə başqa birisi onun yerini tutar. Və yer üzünü heç vaxt onların vücudundan uzaq olmaz.*) Bununla da Allah-təalanın sizə olan nemətləri bütövlənəcək və arzu etdiyiniz sizə veriləcək (*mütləq o Həzrətə yetişəcək, Haqq dövlətini görmək arzunuzu çatacaqsınız*).

100-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*özündən sonra baş verəcək*) ağır hadisələri ehtiva edən xütbələrindəndir.

Odur hər bir əvvəldən əvvəl (*başlanğıc, deməli, hər bir əvvəl Ondan sonra gəlir*) və hər bir axırdan da son olan Allah (*deməli, hər son olan da Ona qayıdır*). Əvvəl (*başlanğıc*) olduğuna görə Onun əvvəli (*başlanğıcı*) olmamalıdır. (*Yoxsa O, hər şeyin başlanğıcı olmazdı.*) Son olduğuna (*hər bir şey Ona qayıdığına*) görə, axırının olmaması vacibdir. (*Yoxsa hər şey Ona qayıtmazdı. Qıyası, əzəli və əbədidir, Ondan əvvəl bir şey olmayıb və sonra da bir şey olmayacaq.*) Gizləndə və aşkarda, ürəyin və dilin vəhdəti ilə (*nifaq və ikiüzlülükdən uzaq olaraq*) şəhadət verirəm ki, Ondan başqa Allah yoxdur.

Camaat, düşmənçiliyiniz və mənə qarşı olmağınız sizləri günaha (*sözlərimi təkzib etməyə*) vadar etməsin. (*Deyəcəyim şeylər barəsində*) mənə itaətsizlik sizləri heyran və sərgərdan etməsin. Məndən bir şey (*qeybdən xəbər*) eşitdikdə gözlərinizi bir-birinizə dikməyin (*heyratə gələrək inkar etməyin*). And olsun dənəni (*yerin altından*) yarana və insanı Yaradana ki, sizə xəbər verdiyimi (*özümdən demirəm*) Peyğəmbər səlləllahu əleyhi və alihdəndir. O, ümmi olub, (*onun bütün buyurduqları ilahi vəhydir və kimsədən öyrənməyib*) yalan danışmayıb və (*onun buyurduqlarını*) dinləyən (*yəni, İmam əleyhis-salam*) nadan olmayıb. (*Xülasə, bu xəbər Həzrət Peyğəmbərə olan ilahi vəhydir*) Sanki mən bir şəxsi (*Müaviyəni və ya Əbdülməlik ibn Mərvanı*) çox azğınlıq içrə Şama səs salırmış (*camaatı toplayırmış*) və öz bayraqlarını Kufənin ətrafına sancırmış kimi görürəm. Ağzını açan kimi (*camaatı qılıncdan keçirər*), cilovu dartılar, (*çox dikbaş olar*) və ayağını yerə daha möhkəm basar (*zülmi hər yanı бүriyər*). Fitnə və çaxnaşmalar dövrünün kişilərini dişlərinin dibinə qədər sancar (*camaat qətl, qarət, dərd və kədərə mübtəla olar*), müharibə dalğaları hərəkətə gələr (*ağır müharibələr baş verər*), gündüzlər (*zülm və sitəmə görə*) tutqun və qarmaqarışlıq, gecələr isə (*dərd və kədərdən*) bağırları yaran

olar. *(Qıyası, o azğın kişi Kufəni viran edərək camaatı bir dəqiqə belə asudə buraxmaz). O azğının (fitnə-fəsad toxumundan) əkini göyərəndə, onun budaqları boy atanda (camaata hakim kəsiləndə) onun şəqşeqiyyəsi səslənəndə¹ (yəni, haqsız fərmanlar verəndə), qılıncının qığılcımları parlayanda (qudurğanlığı və özbaşınalığı ən son həddə çatanda və xofu güclü ürəklərə yol tapanda) xilası mümkün olmayan fitnə və fəsad bayraqları möhkəmlənər, qaranlıq gecə və dalğalı dəniz kimi (bir-birinin ardınca camaata) üz tutar. Belədir, Kufəni neçə qasırgılar yaracaq (viran qoyacaq) və üstünə ən güclü küləklər əsəcək (onda qanlar töküləcək). AZ zamandan sonra bir dəstə başqa dəstənin üstünə düşəcək (bir-birilə toqquşacaqlar) və (insanlıq sünbülündən) ayaq üstə olan (güclü olan) biçiləcək (öldürüləcək). Biçilənlər (zəif və gücsüz olan, fitnəkarların əl-ayaqları altında) əziləcəklər. (Qıyası, bir-birinin ardınca həlak olacaq, hər il fitnə-fəsad zəmilərində əkilən toxumlardan insan ölümləri göylərə sovrulacaq.)*

¹ Şeqşeqiyyə dəvənin məst olduğu vaxt ağzından çıxıb səs salan, qoyunun ağ ciyərinə oxşar maddədir.

101-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın bu barədə deyilmiş xütbələrindəndir. *(Əvvəlki xütbədə olduğu kimi ağır hadisələrdən xəbər verir, başlanğıcda qiyamət gününün çətinliklərini xatırladır.)*

Qiyamət günü elə bir gündür ki, Allah-təala həmin gün hesabları çürütmək və əməllərin cəzasını vermək üçün keçmişdəki və gələcəkdəki bütün yaradılmışları toplayar. Onlar xarlıq və təvazökarlıqla ayaq üstə dayandıqları halda və *(izdihamın çoxluğundan və istiliyin şiddətindən)* tər cilov kimi ağızlarının ətrafını bürüyər və yerin zəlzələsi onları titrədən. Onlardan ən yaxşısı və ən çox sevinəni *(dünyadakı bəyənilən əməllərinə görə)* addımını sabit saxlamağa bir yer hazırlamış və öz asayışı üçün *(oradakı çətinliklərdən və həmin günün izzirablardan, narahatlığından qurtulmaq üçün)* geniş bir yer əldə etmiş kimsədir.

Bu xütbənin

***(o böyük şəxsiyyətdən sonra baş verəcək
fitnə-fəsad, qan tökülməsi və çətinliklər barədə olan) bir
hissəsidir***

(Məndən sonra) Qaranlıq gecənin (xilas yolu olmayan) saatları kimi fitnələr baş verəcək, onun qarşısını almaq üçün kimsə qiyam etməyəcək. (Heç kimin bu fitnələrin alovunu söndürməyə və fitnəkarlarla döyüşməyə qüdrəti olmayacaq) və heç bir bayraq (qoşun) onları rədd etməyəcək (aradan götürüb fitnəkarları məğlub

edə bilməyəcək). Bu fitnələr cilovlanmış, üzərinə palan qoyulmuş, sarbanın dartdığı, ona minmiş şəxsın çapdığı dəvə kimi sizə üz tutacaq (*xülasə, sizi bədbəxt və çarəsiz etməyə hazır olacaq*), fitnəkarlar elə bir dəstə olacaq ki, verdikləri əzab-əziyyət qarətlərindən daha çox olacaq (*fitnə-fəsad salmaqda məqsədləri qənimət qazanmaq deyil, daha çox insanları məhv etməkdir. Nəhayət*) Boyun əyməyənlərin onları zəlil və xar saydıqları, yer üzündə qədirləri və məqamları bilinməyən, səmalarda isə məşhur olan bir dəstə (*xudpəsəndlərin həqarət gözü ilə baxdıqları, ilahi dərğahına yaxın və canından keçmiş Allahpərəst insanlar*) Allah rızasına görə həmin fitnəkarlarla cihad edəcək. Bu fitnələrin baş verdiyi vaxt Allah-təalının qəzəbi nəticəsində yaranan və izi, tozu, səs-sorağı olmayan (*qəflətən peyda olan*) qoşunun əlindən vay sənin halına, ey Bəsrə! (*Onların gəlişi ilə*) az sonra sakinlərin qırmızı ölümə (*öldürülməyə*) və toz-torpaq içində aclığa (*çöhrələri bozardan və qaraldan qəhətçiliyə*) düçar olurlar.

102-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(dünyanın vəfasızlığı barədə)* xütbələrindəndir.

Dünyaya ondan üz döndərüb uzaq duranların nəzərlərilə baxın *(məsum İmamların və ardıcullarının yolundan nümunə götürün və dünyapərəstlərin ardınca getməyin)*. Çünki Allaha and olsun, dünya tezliklə sakinlərini özündən uzaqlaşdırar və nemət, dövlət, asayiş sahiblərini müsibətə, kədər və hüznə salar. Ötənlər və arxa çevirənlər *(gənclik, sağlamlıq, güc və qüvvət)* geri qayıtmaz. Sonra gələnlər isə *(nemət və ya əzab, yaxşı və ya pis olacağı)* məlum olmaz ki, onun *(yaxşını əldə etmək)* üçün gözləyəsən *(çalışın ki, onun pislərindən uzaqlaşasınız)*. Onun sevinci kədərlə qarışib *(çünki onda şad olan sevdiyi şeylərin həmişəlik qalmayacağına görə kədərlidir)* və insanların gücü, qüdrəti, gəncliyi zəifliyə, gücsüzlüyə və qocalığa gəlib çıxır. Dünyada xoşunuza gələn şeylərin *(vəzifə, mal-dövlət, alicənablıq, qadın, zinət və bu kimi şeylərin)* çoxluğu sizi aldatmasın, çünki dünyada əliniz çatan şeylərdən sizin nəsibiniz *(qiyamət günündə onun hesabının əzabı və çətinliyi ilə müqayisədə çox)* azdır.

Allah rəhmət etsin o kişiyə ki, *(dünyanın işləri, öz əvvəli və axırı barədə)* düşünür, *(dünyanın müvəqqətiliyindən)* ibrət götürür və gözləri açılır. *(İnanır)* ki, dünyada qalan tezliklə məhv olacaq. *(Onda olanı yox kimi sanır.)* Axirətdə mövcud olan isə sarsılmaz və əbədidir. *(Onda olmayanı da olmuş sanır.)* Hesaba gələnlərin *(ömrün saatlarının)* sonu çatar, gözlədiyiniz hər şey *(ölüm və qiyamət)* gələndir və bu gələcək də yaxındadır.

Bu xütbənin

***(bilikli və gözüaçığın nadan və azğından üstünlüyü barədə)* bir hissəsidir**

Bilikli o kəsdir ki, öz qədrini bilir (*Allahın və Peyğəmbərin göstərişinə uyğun rəftar edir*). İnsanın cahilliyi, nadanlılığı üçünsə özünü tanımaması kifayət edər (*azğınlıq yoluna qədəm qoyar və şeytanın təhrikinə, nəfsi-əmmarəyə uyaraq xoşbəxtlik sərmayəsini bada verər*). Allah yanında ən düşmən bəndələr o bəndələrdir ki, Allah-təala onları öz başlarına buraxıb (*səadətə çatmaq xoşbəxtliyini onlardan alıb*). Belə ki, (*onlar din və dünya işlərində*) doğru yoldan çıxaraq yol göstərənsiz hərəkət edər (*nadanlığın ucsuz-bucaqsız çöllərində çaşqın və sərgərdan qalaraq nə edəcəyini bilməzlər*). Dünyanın əkin və zəmisinə (*dünyəvi xeyri olan işlərə*) dəvət edildikdə iş görər, axirətin əkin və zəmisinə (*xalqa xidmət və Xaliqə ibadətə*) çağırıldıqda isə tənbellik edərlər. Sanki (*dünya işlərində*) gördükləri onlar üçün vacibdir (*hər bir işi, hətta haram olsa belə, görməyə elə hazırduqlar ki, sanki vacib bir işi yerinə yetirir və onu tərک etməyin əzabından qorxurlar*) və (*axirət işlərində*) təxirə saldıqları (*məsuliyyət*) isə boyunlarından düşmüş kimidir. (*İlahinin əmr və qadağalarına elə göz yumurlar ki, elə bil bu barədə onlara göstəriş verilməmişdir.*)

**Bu xütbənin (*fitnə-fəsadın qələbəsi və iman əhlindən qeyriləri üçün qurtuluşun olmaması barədə*)
bir hissəsidir**

Bir zaman gələcək ki, (*məclislərdə*) iştirak etdikdə heç kəsin tanımadığı və olmayanda da kimsənin axtarmaq fikrinə düşmədiyi adsız-sansız Allahpərəst mömindən başqa heç kəs ondan (*zamanın fitnə-fəsadından*) xilas olmayacaq. Belə insanlar (*möminlər*) qaranlıq gecədə hərəkət edənlər üçün yol göstərən çıraqlar və aydın nişanələrdir. Camaat arasında fitnə-fəsad və söz-söhbət yaymır, xalqın eyblərini və pisləklərini aşkar etmirlər. (*Onlar*) səfeh və boş söz danışan deyillər. Allah-təala rəhmət qapılarını onlar üçün açır və əzabının çətinliklərini onlardan kənar edir.

Ey camaat! Tezliklə elə zaman gələcək ki, qab çevrildikdə içindəkilər töküldüyü kimi İslam alt-üst olacaq.

¹ Ey camaat! Allah sizləri zülm və sitəmdən amanda saxlayıb, imtahana çəkməkdən isə sizə pənah verməyib. ² Bütün kəlam sahiblərindən daha əzəmətli və böyük olan Allah (*Qurani-Kərimin Muminun surəsinin 30-cu ayəsində*) buyurmuşdur: **إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ** «Şübhəsiz ki, (*Nuhun tufanı və qövminin qırılması*) hadisəsində (*başqalarına ibrət üçün*) nişanələr vardır. Biz (*bəndələrin yaxşısını pisini*) imtahana çəkirik!» (*Seyyid Rəzi buyurur*)

İmam Əli əleyhis-salamın **كُلُّ مُؤْمِنٍ نَوْمَةٌ** kəlamı şər və fəsadı az olan adsız-sansız şəxsdir. **مَسِيحٌ** sözü **مَسِيحٌ** sözünün cəmidir və fitnə-fəsad məqsədilə camaat arasına çıxıb, söz-söhbət yayanlar barədə işlənir. **مَذْيَاعٌ** sözü **مَذْيَاعٌ** başqasının eybini və pisliyini eşidib faş edənlərə və hər yerdə söyləyənlərə deyilir. **بُدْرٌ** - **بُدْرٌ** sözünün cəmidir, çox səfeh və sözləri boş, mənasız olan kəs barədə işlənilir.

¹ İslam addan, Quran dərindən və iman adətdən başqa bir şey olmayacaq. Allah-təala belə zamanda bəndələrini imtahan edəcək.

² Deməli, fitnə-fəsada giriftar olsanız, sizə zülm etməyib, həqiqi möminlə zahiri möminin və bəlalara səbr edənlərlə digərlərinin bir-birindən seçilməsi üçün sizləri imtahana çəkmək istəyir.

103-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın («Cəməl» döyüşünə gedərkən Bəsrə camaatının Təlhə və Zübeyrlə birgə Aişəni dəvəyə mindirərək onun ətrafında toplaşib Əmirəl-mömininlə döyüşmək istədiyi vaxt buyurduğu) xütbələrindəndir. (Burada məqsəd o böyük şəxsin «Cəməl» səhabələri ilə haqqı dirçəltmək və batili məhv etmək üçün döyüşdüyünü camaata çatdırmaq olmuşdur.)

Allaha həmd və şükrələr etdikdən, Xatəmün-nəbiyyəni salamdan sonra: (Agah olun!) Böyük Allah heç birisinin haqqın bir kitabını oxumadığı, peyğəmbərlik və vəhy iddiasında olmadığı halda (ki, o Həzrət barədə şəkkə düşərək ona iftira atsınlar) ərəblərin arasından Məhəmmədi (səlləllahu əleyhi və alihi) peyğəmbərliyə seçdi. Beləlikə, (o, haqqı izhar və İslamı sübut etmək üçün) ardıcılıqları ilə birgə əleyhdarlarına qarşı döyüşüb onları nicat yerlərinə yönəltdi (haqq, səadət və xoşbəxtlik yoluna dəvət etdi). Ölüm kafir və azgınlıq vaxtlarında yaxalamasın deyə onları cəhalət və nadanlıqdan xilas etmək üçün (fitnə-fəsad və azgınlıq yükünün ağırlığından) aciz, əlacsız və çarəsiz (ağır yüklü) dəvə kimi sınana qədər çalışdı (ki, əbədi əzaba düşər olmasınlar). O Həzrət yalnız heç vaxt heç bir xeyir və yaxşılığı olmayan həlak olmuşdan başqa¹ onları mənzillərinə (səadət və xoşbəxtliyə) çatdırana, azgınlıqdan xilas və qurtuluş yolunu onlara göstərənə və onları öz yerlərinə yerləşdirənə qədər yollarının üstündə dayandı (hökmlərin təbliğində səhlənkarlıq etmədi, onları fitrətləri olan İslam dininə etiqada vadar etdi). Sonra dəyirmanları fırlanmağa başladı (həyatları, işləri nizamlandı) və nizələri düzəldi (güclənərək azgınlığın azgınlıqlarına, zalımların zülm və sitəmlərinə boyun əymədilər). Allaha and olsun, mən İslam qoşununun önündə idim və küfr qoşunununu hamılıqla arxa çevirib (öz dinlərindən əl çəkib) toplaşib ram olana (itaət edənə) qədər qovdum. (Heç vaxt) zəif və gücsüz olub qorxmadım, xəyanət və süstlük

¹ Fitrətinin pisliliyindən nicat qabiliyyəti olmayan və heç vəchlə doğru yola gəlməyən Əbu-Cəhl kimiləri nəzərdə tutulur.

etmədim. And olsun Allaha, (indi bu döyüşdə də) haqqı böyründən çıxarmaq üçün batili yarırım.¹ (Seyyid Rəzi buyurur:).

Bu xütbə daha öncə (otuz üçüncü xütbədə) bəyan olunsa da hazırkı rəvayətin həcmnin az və çoxluğu baxımından fərqli olduğuna görə yenidən qələmə alınması lazım gəldi.

¹ *Fitnəkarların fitnə-fəsaddan əl çəkmələri və haqqın aşkar olması üçün onlarla döyüşərəm, öldürməkdən və öldürülməkdən qorxum yoxdur.*

104 - cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Həzrət Peyğəmbərin şəninə tərifi*dən sonra *Bəni-Üməyyə* dövlətinin *süqutuna* toxunduğu və daha sonra *camaata öyüd-nəsihət* verdiyi) xütbələrindəndir.

(*Həqiqi günəşin doğmasından və aləmi fəth edən İslam günəşinin parlamasından öncə camaat azğınlıq və bədbəxtliyin son həddində idi ki,*) Allah-təala (*yaxşı və pis əməl sahiblərinə*) şahid və sübut olmaq, (*yaxşı insanlara əməllərinin mükafatına görə*) müjdə vermək, (*günahkarları ilahi əzabdan*) qorxutmaq üçün Məhəmmədi (*səlləllahu əleyhi və alih*) peyğəmbərliyə seçdi. Uşaqlıqda və kiçik yaşlarında yaradılmışların ən yaxşısı, ixtiyar çağında (*qırx yaşında*) onların ən səxavətli və seçilmiş, təbiəti və xilqəti bütün paklardan daha pak (*Adəm əleyhis-salamdan Abdullaha qədər həmişə peyğəmbərlərin və onların vəsilərinin belində olmuşdur*) və bəxşişi rəhmət yağışını istəyənlərin təvəqqisində daha çox idi. (*Ey Bəni-Üməyyə!*) Dünyanı yalnız cövlan edən, çilov və dar bağlanmamış palanla, tapdıqdan sonra onun xoşluğundan və ləzzətinin şirinliyindən faydalandınız və onun döşündən süd əmməyi bacardınız. (*Onu öz başına buraxılmış, sərbətsiz dəvə kimi müftə əldə etdiniz. Bu ona görə belə oldu ki,*) onun haramı (*İmam əleyhis-salamdan əvvəlki xəlifələr və onların ardıcılarının*) ailələri üçün sidr ağacı tək tikansız idi, (*asanlıqla onun meyvəsindən dadırdılar. Yəni, qadağan olunmuş işləri görürdülər və qiyamət gününün əzabından qorxuları yox idi*). Onun halalı isə onlardan uzaqlaşib yox olmuşdu (*sözləri və əməlləri İslam dininin ziddinə idi*). (*Siz güman etməyin ki, dünya həmişə bu minvalla gedəcək və Bəni-Üməyyə dövləti olacaq.*) Allaha and olsun, dünyanı müəyyən vaxta qədər uzanan kölgə tək ürəyiniz istəyən kimi tapmısınız. Yer üzü sizlər üçün boş və sahibsizdir, orada əlləriniz açıqdır. (*Həqiqi*) rəhbərlərin əlləri sizdən (*sizə hakimiyyətdən*) saxlandı.

Sizin qılınclarınız onlara hakimdir, onların qılıncları isə üstünüzdən yığışdırılıb.¹

(*Ancaq*) bilin ki, hər tökülən qanın intiqam alanı, hər bir haqqın tələb edəni var. Bizim qanlarımızı alan özü barədə hökm verən hakim kimidir (*ki, dəlil və sübutsuz elminə əsasən özü barədə hökm verir*). Bizim qanımızı və haqqımızı alan istədiyini (*tutmaq istəsə*) tutmaqda aciz olmayan, qaçan heç bir kimsənin çəngindən çıxıb bilmədiyini Allahdır. Allaha and içirəm, ey Bəni-Üməyyə! Qısa bir vaxtda biləcəksiniz ki, hakimiyyətiniz və dünyadakı dövlətiniz (*bir neçə günlük hakimiyyətinizdən sonra*) qeyrilərinin əlinə düşəcək və düşməninizin (*Bəni-Abbasın*) sarayına köçəcək.

Agah olun! Gözlərin ən yaxşı görəni xeyrə və yaxşılığa nəzər salan (*fitnə və fəsada nəzər salmayan*) gözdür. Bilin ki, qulaqların ən yaxşı eşidəni öyüd-nəsihəti saxlayaraq qəbul edən qulaqdır.

Ey camaat! Nəsihət verənin çırağının şöləsindən qəbul edib (*öz səadət və xoşbəxtlik yolunuzun*) çırağını işıqlandırın.² Və suyu bulanmamış və çirklənməmiş təmiz çeşmədən çəkin (*elm və maarifi məsulum İmamlardan öyrənin*).

Ey Allah bəndələri! Öz cəhalət və nadanlığınıza etimad etməyin, istəklərinizin dalınca düşməyin. Çünki belə bir mənzilə daxil olan kimsə çay sahilində selin altını boşaldaraq yardığı və uçmaq üzrə olan yerdə mənzil salan şəxs kimidir. (*Cəhalət, nadanlıq və nəfsi istəklərinin dalınca düşən adam*) həlakəti (*onun ağır yükünü*) öz belinə yükləyərək ağılına gələn fikrə görə bir yerdən başqa yerə dolandırar (*hər zaman bir yol seçər, hər gün yeni fikir və düşüncələrə düşər*). Yapışmayanı yapışdırmaq, yaxınlaşmayanı yaxınlaşdırmaq istər (*onun fikir və düşüncələrinin əsasında nadanlıq və nəfs dayandığına görə ölüncəyə qədər azğınlıq vadisində heyran və sərgərdan qalar*). Allahdan qorxun, qəm-kədərini dağıda bilməyən, möhkəm dayandığınız işləri (*yerinə yetirməyə borclu olduğunuz ilahi hökmləri*) öz rəyinə əsasən

¹ Xülasə, sizin zəmanə hakimiyyətiniz belə olacaq ki, Allah dostlarını və Allahın Rəsulunun sevimli övladını öldürəcəksiniz.

² Əməlləri sözlərinin əksi olan münafiq və ikiüzlüdən deyil, söylədiklərinə uyğun rəftar edəndən öyüd alın.

sındırının (*fəsad törədənin*) yanında şikayət etməyin (*din və dünya işlərində elə bir insana müraciət etməlisiniz ki, İmam və ya İmanın canişini olsun*). Allahın buyurduğunu dirçəltməkdən başqa bir şey İmanın öhdəsində deyil. (*Bunlar beşdir*) moizə (*və Həzrət Peyğəmbərin buyuruqlarını*) söyləmək, öyüd-nəsihət verməyə çalışmaq, sünnəni (*Allahın Rəsulunun hökmlərinə uyğun rəftarı*) dirçəltmək, layiq olduğu şəxslər barədə həddin tətbiqi və (*beyülmaldan*) payları yiyələrinə çatdırmaq. Odur ki, (*İmam və canişininin vəzifələri ilə tanış olduğunuza görə haqdan başqa yola qədəm qoymayın və dinin kökündən, qollarından xəbəri olmayan şəxslərə hörmət əli uzatmayın*) elm ağacı qurumamış (*İmam və canişini dünyadan köçməmiş*) və elmdən, bilikdən feyz almaqdan (*hadisələrin və ruzigarın ağırlığı nəticəsində*) məhrum qalaraq başınız özünüzə qarışmamış elm və bilik əxz etməyə çalışın. Qadağan edilmişləri (*müqəddəs şəriətin haram etdiklərini*) törədənləri bundan çəkindirin və özünüz də onları etməyin. Çünki siz özünüz bu işləri görmədikdən sonra pis əməldən çəkindirməyə məmur olunmusunuz.¹

¹ Çünki sözü ilə əməli bir-birinə uyğun gələnin yaxşı işlərə dəvəti, pis işlərdən çəkindirməsi sözü əməlinin əksinə olandan daha çox təsir göstərir.

105 – ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*İslam dinini vəsf və Həzrət Peyğəmbəri mədh etdiyi, həmçinin öz səhabələrini Müaviyə və Şam qoşunu ilə döyüşdə səhlənkarlıqlarına görə məzəmmət etdiyi*) xütbələrindəndir.

Həmd İslamı (*onun həqiqətlərini bütün ağıllı insanlar üçün*) aydın və aşkar edən, ona qədəm qoyan (*müsəlman olan*) üçün onun bulaqlarının yollarını asanlaşdıran,¹ heç kəsin (*münafiq və kafirlərin*) üstün və qalib gələ (*aradan götürə*) bilməməsi üçün onun sütun və dayaqlarını (*kök və qollarını əqli və elmi dəlil kimi iki sütun üzərində quran*) möhkəm və güclü edən Allaha məxsusdur. Özünü İslama bağlayan (*onun göstərişinə uyğun rəftar edən*) üçün dünyada qətl, qarət və oğurluqdan, axirətdə isə əzabdan əmin-aman (*bir yer*), ona qədəm qoyan (*müsəlman olan və Allahın birliyinə, Həzrət Peyğəmbərin Onun elçisi olduğuna şəhadət verən kafir*) üçün sülh və barışıq (*nişanəsi*), onun vasitəsilə söz danışan üçün dəlil və sübut (*çünki İslamda hər bir işin həqiqiliyinə dair dəlil-sübut var*), onun danışanı ilə düşmənçilik edən üçün şahid və sübut, ondan aydınlıq istəyən (*doğru yola qədəm qoyaraq azğınlığın zülmətindən xilas olmaq istəyən*) üçün nur və (*yol göstərən*) işıq, düşünən üçün (*varlığın həqiqətlərini dərk etməyə*) fəhm, (*yaradılmışlar barədə*) təfəkkür edən üçün ağıl, fərasətlə haqq yolunu axtaran üçün nişanə (*nicat*), (*səhv iş görməmək barədə*) qərar qəbul edən üçün bəsirət, öyüd alan üçün ibrət, (*onun doğruluğunu*) təsdiq və etiraf edən üçün (*əzabdan*) nicat qapıları və təvəkkül, (*Allaha*) etimad edən üçün əminlik, (*işini Allaha*) həvalə edən üçün asayiş və (*çətinliklərdə*) dözümlü olan üçün sipər etdi. Deməli, İslam yolların ən işıqlısı və dinlərin ən aydınıdır. Onun minarəsi (*doğruluq və düzlüyü*) yüksəkdə (*aşkarda*), yolları parlaq (*görünən*), çıraqları (*Həzrət Peyğəmbər və o Həzrətin vəsiləri nadanların qəlblərinin zülmətinə*) işıq saçandır, yarış meydanında

¹ *Peyğəmbər və məsum İmamların elm və maarif mənbəyindən bəhrələnmək istəsə, onun üçün heç bir maneə yoxdur.*

öndədir və sonu (*Allah dərgahına yaxın olmaqda*) ucalıqdır. Yarış atlarını (*süvariləri Allah dərgahına yaxınlaşmaq üçün birbirindən önə keçsinlər deyə*) bir yerə yığandır. Onun yarışı üçün təyin olunmuş mükafat o qədər nəfis və gözəldir ki, hamıda ona rəğbət vardır. Onun at çapanları şərəfətli və alicənab, yolu (*Allahın və Peyğəmbəri*) təsdiq, nişanəsi saleh əməllər, sonu (*məsuliyyətin boyundan düşdüyü an olan*) ölüm və hazırlıq meydanı dünya, cıdır düzü qiyamət, mükafatı isə cənnətdir.

Bu xütbənin bir hissəsi Peyğəmbərin (*səlləllahu əleyhi və alih*) vəsfidir

(*Həzrət Peyğəmbər ilahi hökmlərin təbliğinə çox səy göstərərək*) hidayət və nicat atəşinin şölələrini alovlandırdı ki, iqtibas götürən ondan faydalansın və (*hidayət*) nişanəsini (*elm və maarif dağının zirvəsində*) işıqlandırdı ki, (*karvandan uzaq düşən*), yolda qalıb sərgərdan olan yol tapsın (*əbədi xoşbəxtlik qazansın*). (*İlahi*), o Həzrət (*peyğəmbərliyin təbliğində*) Sənin doğru əməl sahibi və əmanətdarın, qiyamət günündə (*bəndələrin halətlərinə*) şahidin, Sənin tərəfindən (*yaradılmışlar üçün*) seçilmiş nemət və bəxşiş, (*camaat üçün*) rəhmət və mehribanlıq olan haqqqa, doğruluğa göndərdiyin elçidir. İlahi, Öz ədalətinlə onun qismət və bəhrəsini (*yaxınlıq və məqamının ən yüksək həddini*) nəsib et, ona Öz fəzl və kərəmətinlə böyük mükafat və saysız-hesabsız nemətlər əta et. İlahi, onun binasını əvvəlki qurucuların binasından (*onun dinini sələfləri olan peyğəmbərlərin dinindən*) uca (*zahir və qalib*) et, onun nemət süfrəsini (*risalətin təbliğində zəhmət və əziyyətlərinin mükafatını*) Öz yanında əziz et. Məqam və mənzilini dərğahında yüksəlt və onu böyüklüyün ən yüksək həddinə çatdır, (*bütün yaradılmışların müqabilində*) üstünlük əta elə! Bizi onun ümməti və dostları (*möminlər və pərhezkarlarla*) məşhur et ki, (*günah və itaətsizlikdən*) xəcalətli, (*pis əməllərdən*) peşman, (*doğru yoldan*) azmış, əhdini pozan, yoldan azdıran və (*bəla, çətinliklə*) sınıanmışlardan olmayacaq. (*Seyyid Rəzi buyurur:*)

Xütbənin bu fəslə daha öncə (*yetmiş birinci xütbədə*) bəyan olunsa da iki rəvayətdə fərq olduğuna görə burada bir daha təkrar vermişik.

Bu, xütbənin öz səhabələrinə buyurduğu (*onları Müaviyə və Şam qoşunu ilə döyüşmədiklərinə görə danladığı*) hissəsidir

(*Siz kafir, büt-pərəst və qədir-qiyətsiz olduğdan sonra*) Allahın kərəmət və nəvazişi nəticəsində məqam, rütbə və böyüklük

tapdınız. *(Heç bir əhəmiyyəti olmayan) kənizləriniz əzizlədir, qonşularınız (sizinlə müqavilə bağlayan kafirlər) həmin ilahi kərəmətdən bəhrələndir, (buna görə də canları, mal və namusları hər bir təhlükədən qorunur), onların müqabilində heç bir fəzilətə və (əsl-nəcabətə) məziyyətə sahib olmadığınız halda və heç bir yaxşılıq etmədiyiniz kəslər sizlərə təzim edərək baş əyirlər. Sizin qələbə və hakimiyyətinizdən qorxusu olmayanlar, səltənət və hakimiyyətinizin çatmadığı kimsələr sizdən qorxurlar.*¹ İlahi peymanların pozulduğunu görüb qəzəblənmirsiniz,² ancaq *(ilahi əhd-peymanların müqabilində heç bir əhəmiyyəti olmayan) atalarınızın peymanlarının pozulmasına razı deyilsiniz və bunu biabırçılıq sayırsınız. (Siz o şəxslərsiniz ki,) İlahi hökmlər sizə gəlirdi (sizdən soruşurdular), sizdən keçirdi (siz cavab verirdiniz) və sizə qayıdırdı (şikayət çəkişmələri barədə hökm verirdiz). Öz məqam və rütbənizi zülmkarlara (Müaviyə və ardıcılılarına) verərək işlərinizin cilovunu onların əlinə tapşırırsınız. Onlar (şəriət məsələlərində) şübhələrə və batil inanclara əməl etdikləri, şəhvət və nəfsi istəklərinin ardınca düşdükləri halda ilahi hökmlərdə onlara təslim olaraq itaət etdiniz. (Lakin bilin ki, bu hakimiyyət və qüdrət onlara qalmayacaq.) Allaha and olsun, sizləri hər bir ulduzun altına səpsələr də (şəhərlərə dağıtsalar da) Allah-təala sizi onların ən pis günü üçün bir yerə yığar (ki, onlardan necə intiqam alındığını görəsiniz).*

¹ Deməli, yer üzünün əksər ölkələrinin padşah və böyüklərinin qorxusu sizin qüdrət və qılıncınıza görə deyil, İslam dövlətinin əzəmətinə görədir. İndi sizin belə nemətlərə nəşüklürlük etməyinizin səbəbi nədir?

² Şam əhli ilahi hökmlərin ziddinə hərəkət edir, Müaviyə itaəti vacib olan İmama düşmən kəsilir və onun əmri ilə müsəlmanların və İslamın pənahında olan əhd-peyman bağlanmış şəxslərin malları qarət edilir. Siz onların qarşısını ala biləcək qədər güclü olsanız da sakit əyləşmişsiniz.

106-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Siffeyn döyüşünün günlərinin birində (*öz səhabələrini Şam qoşununa məğlub olub qaçmalarından, qayıtmalarından və fəthlərindən sonra danladığı*) buyurduğu kəlamlarındandır.

(*Döyüş meydanından*) qaçmağınızı və düşməyə arxa çevirmənizi sıralarınızdan gördüm. Pis xasiyyətli, alçaq zülmkarlar və səhrada yaşayan ərəblər olan Şam əhli sizi qovdular. Halbuki siz ərəblərin igid və cömərdlərindəsiniz, burun (*digər bədən üzvlərinə nisbətən*) öndə olduğu kimi şərəfətli, dəvənin hürgücləri kimi hündür və onlardan daha böyüksünüz. (*Belə olan halda, məğlubiyyət və qaçmaq sizə yaraşan deyildi.*) İşin sonunda sizi qovmuş olduqları kimi onları qovduğunuz, sizi uzaqlaşdırdıqları kimi səngərlərindən uzaq saldığınızı, qılınlarla öldürüb köklərini kəsdiyinizi və biçərə etdiyinizi gördükdə sinəmin dərdləri şəfa tapdı. (*Qəm və kədər yox oldu. Qaçmaqlarının nəticəsində*) hovuz və axurlarından məhrum edilərək uzaqlaşdırılmış, qovulan təşnə dəvələr kimi birinciləri sonuncularına minənədək (*bir-birinin üstünə düşənədək*) onlara nizə vururdunuz.

107-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın baş verəcək fitnə-fəsad, tökülən qanlar barədə buyurduğu xütbələrindəndir. *(Allah-təalaya şükr, Həzrət Peyğəmbəri mədh etmiş, öz kamal və kəramətindən bəzilərinə toxunmuşdur.)*

Həmd *(Rəbb olduğunun dəlili sayılan)* Öz xəlq etdikləri və yaratdıqları səbəbindən məxluqlara aşkar olan, Öz dəlil və sübutları *(qüdrətinin nümunələri)* ilə onların qəlblərində zahir olub görünən Allaha məxsusdur. Yaratdıqlarını fikir və düşüncə işlətmədən yaratdı. Çünki düşüncələr batinləri *(daxili idrak qüvvəsi)* olanlardan qeyrisinə məxsus deyil və Allah-təala Öz-özlüyündə batinə malik deyil. *(Belə ki, bir şeyi dərk etmək üçün idrak qüvvəsinə ehtiyacı olan, əlbəttə, mümkünlər qismindəndir və vacibul-vücut mümkünlərdən ola bilməz.)* Onun elmi görünməzlərin batininə və əslinə nüfuz edir. *(Onun üçün maneə, hicab yoxdur)* və ən xırda düşüncə və *(heç kəsin bilə bilməyəcəyi ürək)* sirləri əhatə edir.

Bu xütbənin bir hissəsi **Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih) vəsfidir**

Böyük Allah Həzrət Peyğəmbəri peyğəmbərlərin *(Ali-İbrahim)* şəcərəsindən, *(hidayət və nicat nurunun saçdığı)* nur çırağından, *(başqalarından daha şərəfli və fəzilətli olan)* alının yuxarisından, «Bəthanın» *(Məkkəyi-Müəzzəmənin)* göbəyindən, qaranlığın çırağından *(o böyük şəxsin ata-babaları sərgərdan şəxslərə yol göstərən çırağ kimi idi)* və hikmət bulaqlarının gözündən *(hamısının dini və şəriəti var idi, başqaları elm və hikməti onlardan öyrənirdilər)* seçdi.

Bu xütbənin (özünün vəsfi və səhabələrinin məzəmmət edərək buyurduğu) bir hissəsidir

(İmam əleyhis-salam) Öz tibbi və müalicəsilə (ölüm saçan xəstəliklərə və cürbəcür dərdləri müalicə etmək üçün xalqın arasında) həmişə gəzən (ruhani) bir təbibdir. Məlhəmlərini (elm və maarifini nadanlıq və azğınlıq qılınca ilə yaralanmış ürəklərin yarası üçün) gücləndirərək hazırlamış, alətlərini (pis işləri qadağan etməyin və ilahi əzabla qorxutmağın atəşində) qızdıraraq basmışdır. Lazım olan hər yerdə məlhəmlərini, dağ çəkən alətlərini müalicəyə ehtiyacı olan yaralı yerlərin üstünə qoyar: (elmdən) kor qəlblərə, (haqqı eşitməyən) kar qulaqlara, (doğru söz danışmayan) lal dillərə. Bu ruhani təbib öz dərman və müalicələri ilə qəflət, nadanlıq, heyrət və sərgərdanlıq xəstəliklərinə əlac edir. (Ancaq) xəstələr hikmət və irfan nurundan istifadə etməyib parlaq elm və maarif tonqallarına od salmayıblar. Deməli, onlar otlayan (şüursuz və bütün səyləri yalnız yeyib-İçməyə yönələn) heyvanlara və (heç nəyi dərk etməyən) bərk özü dəşlərinə bənzəyirlər.

Gizlinlər bəşirət sahibləri üçün açıldı və haqq yolunu səhv salanlara aşkar oldu. ¹ Qiyamət öz üzündən pərdəni götürdü və onun əlaməti, nişanəsi fərasət sahibinə, zirəklərə ayan oldu. ² Nə olub ki, sizləri cansız bədən və bədənsiz can görürəm³ və (sizləri) pərhizkarlıq olmadan ibadət edən (dəyanətsiz müharibə edən), xeyirsiz tacir (məğlub olan), yuxulu kimi oyaq, yoxmuş kimi mövcud, kor tək görən, lal tək danışan (kimi görürəm. Düşmənin sizi ələ keçirdiyini görür və gücünüz olsa da onun qarşısını almırsınız).

¹ *Din düşmənlərinin söndürmək fikrinə düşdükləri Haqqın nuru və gizlətmək istədikləri elmin həqiqət və sirləri İmamın vasitəsilə aşkar oldu. Deməli, cahilə və nadana üzrxahlıq etməyə yer qalmadı.*

² *Həzrət Peyğəmbər qiyamətə qədər olan həyatın bütün hallarını bəşərin ehtiyacı olduğu şeyləri elə bəyan etmişdi ki, sanki qiyamət qopur. Deməli, başqa bir peyğəmbərin ortaya çıxaraq xeyir və fəsad yolunu bəyan etməsini gözləməyə söz yeri qalmır.*

³ *Bəziləriniz ölümlər kimi heç nəyi başa düşmür və düşmənin qabağını almır, canı olan, yəni, ağılı olan bəziləriniz isə başa düşürsünüz, lakin dünyapərəst olduğunuzdan döyüşə getmirsiniz.*

(İmam əleyhis-salam bu fəsildə axirəz-zamanda baş verəcək fəsadlardan və insanların vəziyyətindən xəbər verir)

Bu fitnə-fəsad bayrağı (*axirəzzəmanda*) azğınlıq qütbündə sancılan və şaxələri səpələnən (*hər yanı bürüyən*), sizləri öz piyaləsi ilə ölçən (*azdıran*) və əli ilə (*şıltaq heyvan kimi*) döyən (*zəlil və xar edən*) azğınlıq bayrağıdır. Bu bayrağın bayraqdan İslam ümmətindən xaric olaraq azğınlıq (*yolunun*) üstündə dayanmışdır. Həmin gün sizlərdən (*müsəlmanlardan*) qazanın dibində qalan (*az*) qalıq və ya çuvalın təkində qalan dən hissəcikləri tək az miqdardan başqa qalanı olmaz. Azğınlıq bayrağı sizləri dabbaqlıq gönü sürtən kimi sürtər, biçilmiş əkinin döyülməsi kimi döyər (*sizi son dərəcə zəif və xar edər*). Allahını sevən mömini (*əziyyət vermək üçün*) böyük dəni kiçik dənələrin arasından seçən quş kimi sizin aranızdan ayırır. Bu yollar sizi hara aparır? (*Batıl əqidələr və nadürüst düşüncələrlə hara gedirsiniz?*) (*Cəhalət və nadanlıq*) qaranlıqları sizi necə heyran və sərgərdan edir? Yalanlar (*yersiz arzular*) sizi nə cür aldadır? Sizləri (*azdırmaq üçün*) haradan gətirirlər? Sizləri (*haqq yoldan*) necə döndərirlər? Deməli, hər zamanın bir taleyi, hər gedənin bir dönüşü var. (*Bu fitnə-fəsadlar müəyyən bir vaxtda baş verəcək.*) Belə isə öz ilahi aliminizdən (*İmam əleyhis-salamdan öyüd-nəsihət*) eşidin və öz qəlblərinizi (*qəbul etməyə*) hazırlayın, sizi çağırıqda (*qəflət yuxusundan*) oyanın. Hər qövmün rəhbəri, öndə gedəni öz ardıcılılarına həqiqəti deməlidir.¹ Öz dağınıqlığını yığışdırmalı, (*fikir dağınıqlığını və boş düşüncələri özünə yaxın buraxmamalı*) zəhnini hazırlamalıdır (*ki, eşitdiklərini artırıb azaltmadan başqalarına çatdırsın*). Deməli, o ilahi alimin (*din və dünya*) işi yumru dənələri (*daxili görünən*) açan tək sizlər üçün açdı, şirəsini çıxarmaq üçün ağacın qabığını soyan kimi qabığını təmizlədi (*hər bir işi sizlərə aydınlaşdırdı*). Azğınlıq bayrağı qalxdığı zaman batıl və nadürüstlük öz yerlərini tutar,

¹ Onlar üçün suyu, bitkisi olan məsləhətli bir yer seçməli, öyüd və nəsihətdə xəyanət etməməlidir. **الرَّائِدُ لَا يَكْتُمُ أُمَّةً** yəni, - rəhbər öz ardıcılılarına yalan deməz - misalında olduğu kimi. Qisası, burada olanlar eşitdiyi bu elmləri və xəbərləri olmayanlara doğru-dürüst çatdırsınlar.

cəhalət və nadanlıq öz miniklərinə minər, *(batil hər yanı bürüyəcək, cəhalət bərpa olar)* tuğyan və fitnə çoxalar, haqq yola dəvət edənlər azalar. Ruzigar parçalayan yırtıcı kimi hücumə keçər *(çox qan tökülər)*, batilin erkək dövəsi sakitlikdən sonra səslənər *(məst olar, yəni, batil güclənər)*. Camaat günahlara görə bir-birinə qardaş olar, dinə görə isə bir-birindən uzaqlaşar, yalana görə dostlaşar, həqiqətə düşmən kəsilər *(günahkarlarla dost, qardaş olarlar, yaxşılardan bezib uzaqlaşarlar)*. O çağlarda övlad *(atasının)* qəzəb(in)ə *(və qüssəsinə)*, yağış isə istilik və hərərətə səbəb olar *(camaat ondan xeyir görməyib ziyanını çəkəcəkdir)*, alçaq adamlar çoxalar, yaxşı insanlar isə az tapılar. O zamanın adamları canavar, padşahları yırtıcı, orta və zəif insanları *(zülmkarlara)* yem, kasıblar isə *(çətinlik və incikliyə görə)* ölü *(kimi)* olar. Həqiqət itib-batar, yalan yayılar. Dostluq sözdə, camaatın bir-birilə düşmənçiliyi isə ürəklərdə olar. Fəsad və pozğunluq *(zina onlar arasında iftixara və)* əsil-nəsəb hesab olunar, iffət və namusluluq təəccübə səbəb olar. İslam dəri paltar kimi tərsinə geyilər *(camaat əyninə İslam paltarı geysə də, sözləri və əməlləri İslamın əmrlərinin ziddinə olar)*.

108-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(Allah-təalanın kamal və cəlal sifətləri, mələklərin vəsfi, insanların dünyaya aldanması, qiyamət gününün sorğu-sualı və Həzrət Peyğəmbərin yaxşı əməllərindən bəziləri barədə)* xütbələrindəndir.

Mövcud olan hər şey Allah qarşısında boyun əyir və Ondan asılıdır. *(Hər bir mövcudun varlığı Onun güc və qüdrətinin əlindədir.)* Hər yoxsulu ehtiyacsız edən, hər zəlil və xarı hörmətli edən, hər acizi qüdrətliyə çevirəndir, hər məzlumun pənah yeridir. Hər danışanın sözünü eşidər, hər dinməzin sirlərindən agahdır, hər canlının ruzisini vermək Onun öhdəsinədir, hər ölənün qayıdışı Onadır.

Gözlər Səni görməyiblər ki, Səndən xəbər versinlər *(necə olduğunu bəyan etsinlər)*, yaratdığı vəsf edilənlərdən əvvəl var idin. Məxluqları tənhalıq qorxusuna görə yaratmadın, onları faydalanmaq üçün xəlq etmədin. İstədiyin hər bir şey Səndən qabağa keçməz, tutduğun şey çəngindən çıxmaz. Sənə qarşı günah və itaətsizlik edən kimsə Sənin hakimiyyətini azaltmaz, Sənə itaət edib yolunla gedən, mülk və padşahlığını artırmaz. Qəzavü-qədərindən razı, şad olmayan əmrini döndərə bilməz, fərmanından üz döndərən Səndən ehtiyatsız olmaz. *(Əksinə, əmrindən üz döndərməklə belə sənə möhtac olar.)* Hər örtülü Sənin üçün aşkardır, heç bir gizlin Səndən gizlin deyil. *(Gizlin və aşkar, hüzzuru olmaqla olmamaq Onun üçün eynidir. Çünki Onun zəti ilə eyni olan elmi hər şeyi əhatə edir.)* Sən həmişə varsan və Sənin üçün son yoxdur, Sən sonsan *(hər şeyin qurtaracağı Sənə qayıdır)*. Deməli, Səndən *(əmr və fərmanından)* qaçmaq olmaz və Sən *(hər şeyin)* qayıdış yerisən. Deməli, Səndən *(əzabından)* Sənə *(rəhmətində)* qaçmaqdan başqa yol yoxdur. Hər bir canlının alın tükü Sənin *(güc və qüdrətinin)* əlindədir və hər insanın dönüşü Sənə doğrudur. İlahi, Sən hər eyb və nöqsandan uzaq, təmizsən. Sənin yaratdıqlarından gördüyümüz bizim nəzərimizdə necə də böyükdür! Sənin güc və qüdrətinin qarşısında onun

böyüklüyü necə də kiçikdir! Sənin padşahlığından (*Allahlığından ağıl gözü ilə*) gördüklərimiz nə qədər qorxuludur! Bu gördüklərimiz Sənin padşahlığında (*Allahlığında*) bizlərə görünməz olanların yanında nə qədər miskindir. Səndən dünyaya nə qədər də çox nemətlər gəlib və onlar Axirət nemətlərinin yanında necə də aşağıdırlar!

Bu xütbənin (*mələklərin vəsfi barədə*) bir hissəsidir

Mələklərdən bəzisini öz səmalarında məskunlaşdırdın və öz yer üzündən yüksəltidin. Onlar (*bütün mələklər*) Səni məxluqlardan (*peyğəmbərlər və onların vəsilərindən başqa*) daha yaxşı tanıyır, Səndən daha çox qorxur və (*bu baxımdan*) onlardan Sənə daha yaxındırlar (*məqam və rütbələri daha yüksəkdir*). (*Onlar ataların*) bellərində yerləşməyib, (*anaların*) bətnlərindən çıxmayıblar, pis sudan (*spermadan*) yaranmayıblar. Ruzigarın hadisələri onları bir-birindən ayırmayıb, dağınıq salmayıb. Onlar Sənin yanındakı məqam və mənzilləri ilə, bütün istəklərini Səndə cəmləşdirmələrinə (*Səndən başqa bir şeyi nəzərlərində tutmurlar*) rəğmə, Sənə ibadətlərinin çoxluğu, əmr və fərmanından bir an olsa belə, qəflətdə qalmamaları ilə belə yenə də onlara gizli olan əslini və həqiqətini aşkar görsələr, əməllərini (*Sənin əzəmət və böyüklüyünün müqabilində*) kiçik sanaraq (*itaətdə təqsirlərinə görə*) özlərini danlayıb məzəmmət edəcəklər. Başa düşəcəklər ki, Sənə (*Zatına*) layiq olan ibadəti yerinə yetirməyiblər.¹

(*Bu fəsildə camaatın dünya malına aldanmasını məzəmmət edərək ölümün çətinliklərini xatırladır*)

İlahi, Səni hər eyb və nöqsandan təmiz, yüksək hesab edirəm ki, məxluqların yaradıcısı və varlığın pərəstişgahısan. İmtahan və sınağından yaxşı çıxan məxluqların üçün saray (*Cənnət*) yaratmışsan, orada qadınlar

¹ Çünki onların ibadət və itaəti Allahu tanımaları və məlumatları qədərdir; məlumat artdığına görə ibadət və itaət də artar.

və xidmətçilər, qəsrlər, çaylar, gəmilər bərqərar etməsən, yeməli, içməli şeylərdən və meyvələrdən süfrə açmısan. Dəvət edənə (*Həzrət Peyğəmbəri*) göndərdin ki, (*camaatı*) ona tərəf çağırırsın. Dəvət edənə cavab verməyib təşviq etdiyən nemətlərə rəğbət göstərmədilər, həvəsləndirdiyən yaxşılıqlara müştəq olmadılar. (*Əksinə*), murdara (*dünyaya*) üz tutaraq onu yeməklə rüsvay oldular, onunla dostluğa razılaşdılar. Hər kim nəyə aşıq olarsa, bu məhəbbət onun gözünü kor, ürəyini xəstə edir. (*Belə ki, onun eybini görməyərkə çirkinliklərini də gözəl sanar.*) Deməli, o, (*dünyanın fəsadlarına*) görməyən gözlə baxar, (*həqiqətləri*) eşitməyən qulaqla dinləyər. Əbəs istəklər onun aqlını didib, dünya ürəyini öldürərək özünə valeh edib. O, dünyanın və dünyadan əlində bir şey olanın bəndəsidir. Dünya hansı səmtə dönsə, ora dönər, hara üz tutsa, ora yönələr. Allah tərəfindən qadağanedicisi və nəsihətçisi olandan (*Qurani-Kərimdən*) qəflətdən oyanmayıb, öyüd almır. Halbuki götürülmüşlərin necə də qəfil yaxalandıqlarını və pozmaq, dönüş və qayıdışa imkanı olmadıqlarını (*«Xudaya bizi dünyaya qayıtarsan, əmr və fərmanlarına əməl edəcəyik» demələri üçün imkanı olmadıqlarını*), təsəvvür etmədiklərinin (*ölümün*) onları necə haqlayaraq rahatlıqla yaşadıkları dünyadan ayırdığını, vəd olunan axirətə çatdırdıqlarını görürlər. Onların başına gələn çətinliklər vəsf olunmaz. Can verməyin çətinliyi, əldən gedənə görə qəm və kədər onları bürüyür, əl-ayaqlarını süstləşdirir və rənglərini dəyişir. Ondan sonra onlarda ölümün təsiri artır, hər birinin özü ilə sözü arasına maneə düşür. (*Söz danışa bilmir.*) Öz əhli-əyalı arasında gözü ilə (*onların iztirab və narahatlıqlarını*) görür, qulağı ilə (*onların ah-naləsini*) eşidir, ağılı yerində, fəhmi bərqəradır. Ömrünü necə başa vurduğunu, ruzigarını necə keçirdiyini fikirləşir. Topladığı malları, onları qazanmaq üçün (*halala və harama*) göz yumduğunu, onları (*halallığı və haramlığı*) aşkar və şübhəli yerlərdən əldə etdiyini yada salır. Doğrudan da o, mal-dövlət toplamağın ziyanlarına (*ona görə olan cəzalara*) düşər olub və onlardan ayrıldığında (*bundan*) agah olub. Bu mal-dövlət ondan sonra həmin naz-nemətdən istifadə edib xoş

günlər keçirən sağ insanlara qalacaq. Deməli, o mal-dövlətin rahatlığı (*onun xoş güzəranı*) ondan qeyrisi üçündür və o yükün dəyəri (*məsuliyyəti*) isə onun kürəyindədir. Həmin kişi də o mal-dövlətin girovundadır. (*O mal-dövlətin hesab-kitabından qurtulmayıb və qaçmağa yolu yoxdur.*) Ölüm vaxtı ona aşkar olanların (*çətinliklərin*) təsirindən peşman olaraq əlini dişləriylə gəmirər, həyatı boyunca meyl etdiklərinə meylsiz olar. Arzu edər ki, ey kaş o malları özü yox, məqam və rütbəsini arzuladığı, malına həsəd apardığı başqa bir şəxs yığaydı. Ölüm (*izləri*) onun qulaqları da dili kimi işdən düşənə (*heç bir söz eşitməyəmə*) qədər ardı-arası kəsilmədən onun bədənində görünər. Öz əhli-əyalı arasında elə hala düşər ki, nə dinib danışar, nə qulağı eşidər, öz gözlərini onların üzlərinə baxmaq üçün açar, onların dillərinin hərəkətini görüb sözlərini eşitməz. Sonra ölüm (*izləri*) daha da artıb ondan yapışacaq, qulaqlarını bürüdüüyü (*heç nə eşitmədiyini*) kimi gözlərini də bürüyəcək (*artıq heç nə görməyəcək*) və canı bədənindən çıxacaq. Beləliklə, öz əhli-əyalı arasında murdar bir ət olar ki, ondan qorxaraq uzaq dururlar. Nə ağlayana yoldaşlıq edər, nə də çağırana cavab verər. Bundan sonra onu götürüb yerdəki (*son*) mənzilinə (*qəbrə*) gətirəcək və onu orada (*tənha qoyub*) əməlinə tapşıracaq, onu görməkdən əl çəkəcəklər.

(*Daha sonra İmam əleyhis-salam qiyamət günü yaradılmışların necə geri dönəcəyini şərh edir.*) O zaman ki Allah-təalanın insanlar üçün təyin etdiyi vaxt qurtaracaq, aləmin müqəddəratı bitəcək və yaradılmışların axırı əvvəlinə qovuşacaq (*hamı öləcək*) və Allahın istədiyi insanların yeniləşməsi (*övlərin dirilməsi*) üçün fərmanı çatacaq. (*O zaman*) Səmanı hərəkətə gətirib yaracaq, yeri alt-üst edərək titrədəcək, dağları yerindən qopararaq ətrafa dağıdacaq, Allahın heybət, cəlal, əzəmət və qələbəsinin qorxusundan dağlardan bəziləri-bəzilərinə çırpılacaq. Yer altında kim varsa, hamısını üzə çıxardacaq. Deməli, onları köhnədikdən sonra yeniləşdirib, üzvləri dağıldıqdan sonra bir yerə yığacaq. Sonra gizli iş və əməllərinə görə sorğu-sual etmək istədiyi üçün onları bir-birindən ayıracaq. Onları iki dəstəyə ayırır (*dünyada yaxşı işlər*

görüb itaət edən) bir dəstəyə nemət əta edəcək, (*pislik edib itaətsiz olan*) dəstədən intiqam alacaq. Ancaq itaət əhlinin mükafatını rəhmətində qərar verəcək, Öz əbədi cənnətində yerləşdirəcək. Elə bir cənnət ki, daxil olanlar bir daha ondan çıxmaz, (*isti, soyuq, qocalıq, cavanlıq və bu kimi şeylərə*) halları dəyişməz, qorxu onlara üz tutmaz, xəstəliyə mübtəla olmazlar, təhlükə ilə üzləşmədikləri, səfərlərin onları dəyişib (*qəribçiliyin qəm-kədərini, evdən uzaqlığın qüssəsini çəkməmələri üçün*) bir yerdən başqa yerə aparmaz. Ancaq günah əhlinin cəzası budur ki, onları ən pis yerə (*cəhənnəm*) daxil edəcək, əllərini boyunlarına keçirəcək, alınlarının tüklərini ayaqlarına bağlayacaq və əyinlərinə (*çox pis qoxulu yağ olan*) qətran köynək, alov saçan paltarlar geydirəcək. İstisi çox yandıran əzabda, qapıları (*çölə çıxma bilməmələri üçün*) sakinlərinin üzünə bağlı olan evdə qalacaqlar. Çox yandırıcı, hay-həşiri, alovu ərşə çıxan və qorxunc səslə atəşdəirlər. O atəşdə olanlar çölə çıxmaz, ona əsir düşəndən fidyə (*əsiri azad etmək üçün verilən mala deyilir*) qəbul olunmaz, (*çünki cəhənnəm odunda yananın özünü qurtarmaq üçün verməyə malı olmaz, tutaq ki, olsa belə, qəbul edilməz*), qandal və bəndləri sınımaz. Onun üçün bir müddət yoxdur ki, sona yetsin, nə də onun sakinləri üçün müəyyən zaman var ki, başa çatsın. (*Və onları əzabdan qurtarsın. اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ مِنْهَا بِرَحْمَتِكَ* **الَّتِي سَبَقَتْ غَضَبِكَ** İlahi Sənin qəzəbindən öndə olan rəhmətinə pənah gətiririk.)

Bu xütbənin bir hissəsi Həzrət Peyğəmbərin **– səlləllahu əleyhi və alih – (və o Həzrətin vəsilərinin)** **vəsfı barəsindədir**

Həzrət Peyğəmbər dünyanı kiçik görürdü, onu xırda sanırdı (*ona ürək bağlamadı*) və ona əhəmiyyət verməyib onu aşağı hesab etdi. Bilirdi ki, Allah-təala onu seçib və dünyanı (*məhəbbət və dostluğunu*) ondan uzaqlaşdırıb, kiçik və aşağı olduğuna görə onu Həzrətdən qeyrisinin nəzərində cilvələndirdi. (*Dünyanı dünyapərəstlərə nəşib etdi.*) O böyük şəxs

də qəlbən dünyadan üz döndərüb meylsizlik etdi və ya onu yada salmağı öz nəfsindən uzaqlaşdırdı (*onu xatırlamaqla məşğul olmadı*). Onun zinətindən bəzənmiş paltar istəməmək və ya orada yaşamağı arzulamamaq üçün dünyanın zinət və bəzəyinə baxmamağı sevərdi. Allahının tərəfindən (*dəlil və sübutla*) hökmləri təbliğ etdi, ümmətini və ardıcılarını (*ilahi əzabla*) qorxudub öyüd-nəsihət verdi, onları müjdələyərək Behiştə dəvət etdi.

(*Biz on iki İmam əleyhimus-salam*) Peyğəmbərlik şəcərəsindənik. İlahi risalət və sifarişin endiyi, mələklərin gedib-gəldiyi bir xanədanıyıq. Biz mərifət və bilik mədənləri, hikmət çeşmələriyik. Bizim dost və yarlarımız ilahi rəhmətin intizarındadırlar. Düşmən və bədxahlarımız Allahın qəzəbinə hazırdır. (*Əhli-beytin düşmənləri mütləq qəzəbə düçar olacaqlarına görə bu ilahi əzablarını gözləmiş olmaları kimidir.*)

109-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(Allaha yaxın olmağın və İslamın əlamətlərini qoruyub saxlamağın yolları barədə)* xütbələrindəndir.

Allah-təalaya tərəf yaxınlaşmağın ən yaxşı yolu *(ondur, onların birincisi)* Allahın birliyini, vahidliyini və Onun elçisinin *(Məhəmmədin - səlləllahu əleyhi və alih -)* peyğəmbərliyini təsdiqləyib etiraf etməkdir. *(İkincisi)* İslamın *(əzəmətli sütununun)* ucalmasına səbəb olan Allah yolunda *(kafirlərə və dinin düşmənlərinə qarşı)* cihad və müharibə etməkdir. *(Üçüncüsü)* *(İlahi bəndələr üçün)* fitri və təbii olan ixtlas kəlməsidir *(«La ilahə illəllah» deməkdir)*. *(Dördüncüsü)* İslam dininin dinlik nişanəsi *(dinin ən böyük sütunu)* olan namaz qılmaqdır. *(Əzəmət və əhəmiyyətinə görə onu dinin özü adlandırmışdır.)* *(Beşincisi)* Allah tərəfindən müəyyən edilmiş pay olan zəkətdir. Onu ödəmək *(imkanı olanlara)* vacibdir. *(Altıncısı)* əzab üçün sipər olan Ramazan ayının orucudur. *(Yeddincisi)* Allahın evinə Həcc ziyarətinə getmək, onun Ümrə əməllərini yerinə yetirməkdir. Həcc və Ümrə xoxsulluğu, pərişanlıq aradan götürər, günahı yuyub pəklaşdırar. *(Səkkizincisi)* Malın, sərvətin artmasına və ömrün uzanmasına səbəb olan sileyi-rəhm *(qohum-əqrəbaya yaxşılıq edib xeyir vermək)*. *(Doqquzuncusu)* Sədəqədir *(xoşsullara və əlacsızlara edilən ehsandır)*. Gizli verilən sədəqə günahı örtər. *(Buna görə Allah-təala müsibət və günahın nəticələrini azaldar.)* Aşkar sədəqə pis ölümü *(qəfil ölüm, suda batmaq, yanmaq, dağıntılardan altunda qalmaq və bu kimi ölümləri)* dəf edir. *(Onuncusu)* Bəyənilmiş işlər görmək *(yaxşılıq, xeyirxahlıq və qardaşların arasını düzəltmək)*. Yaxşı əməllər insanı zillət və xarlığa düşür olmaqdan qoruyar. *(Yaxşı əməl sahibi dünyada və axirətdə başıuca olaraq zillətə və bədbəxtliyə düşür olmayacaq.)*

Allahı xatırlamağa tələsin ki, Allahı anmaq zikrlərin ən yaxşısıdır. Pərhizkarlara vəd verdiyinə *(cənnətə)* rəğbət göstərin ki, Onun vədi ən doğru vəddir. Öz peyğəmbərinizin hidayəti və göstərdiyi yolla gedin ki, onun yol göstərməyi hidayətlərin ən üstünüdür. Onun sünnəsi və yoluna uyğun

rəftar edin. Çünki onun yolu ən doğru yolgöstərən sünənə və yoldur.

Ən yaxşı deyim olan Quranı öyrənin. Ondakılar barədə fikirləşib düşünün ki, Quran qəlblərin baharıdır. (*Ürəkdə elm və hikmətin hər cür güllərini bitirir.*) Onun hidayət nuru ilə (*cəhalət və nadanlıq xəstəliyindən*) şəfa diləyin ki, Quran sinələrin (*xəstəliklərinin*) şəfasıdır. Onu gözəl oxuyun (*sözlərini səhvsiz oxuyub mənasına riayət edin və hökmləri barədə düşünün*) ki, o, deyimlərin ən faydalısıdır. (*Quranı bilənin rəftarı onun göstərişinə uyğun olmalıdır. Çünki*) Elminin ziddinə hərəkət edən alim cəhalət və nadanlıqdan özünə gəlməyən cahil və nadana bənzəyir. (*Elmin faydası olmayan yerdə bir tədbir qalmaz.*) Əksinə, onun aqibəti üçün dəlil və sübut (*Qiyamət günündə cahilə əzab üçün olan dəlil və sübutdan*) daha çox, həsrət və kədəri daha artıq, Allah yanında məzəmmət və qınağı daha boldur. ¹

¹ *Bilə-bilə günah və itaətsizlik edib Allahın göstərişlərinə əhəmiyyət verməyərək onun ziddinə hərəkət edib. Bunun özü günahların ən böyüyüdür.*

110-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*dünyanı məzəmmət etdiyi və ondan uzaqlaşmaq barədə*) xütbələrindəndir.

Allaha həmd və Həzrət Peyğəmbərə salamdan sonra, sizləri dünyadan (*ona ürək bağlamaqdan*) çəkindirirəm. Çünki dünya (*dünyapərəstlərin ağzında*) şirin və (*onların nəzərində*) yamyaşıldır. Şəhvətlərə və əbəs istəklərə bürünmüşdür. Tez ötübkəçən mal-dövləti ilə (*istəyənlərinə*) dostluq izhar edər, azacıq zivərləri ilə (*camaatı*) heyrətə salaraq şad edər. (*Yersiz və güvənilməyən*) Arzular və (*nadanları*) aldatmaq üçün özünü bəzəmişdir (*öz istəyənlərinin din və dünya sərmayələrini oğurlamaq üçün özünü fahişə kimi bəzər*). Onun şadlığı sabit deyil, dərd və kədərindən rahatlıq yoxdur, çox aldadıcı və ziyankardır. Halları dəyişəndir.¹ Fani, məhv və puç olacaq. (*Hamını*) həlak edən qarınquludur (*yerin qarnı heç vaxt insandan doymaz və ruzigarın gərdişi insanları məhv etməkdən usanmaz*). Ondən razı olan dünyapərəstlərin arzusu başa çatan zaman dünya olduğundan qabağa getməyəcək. Necə ki, Allah-təala (*Qurani-Kərimin Kəhf surəsinin 45-ci ayəsində*) buyurub: كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتٌ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَّاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا yəni: Dünya göydən yağdırdığımız yağmura qarışıb (*onunla yetişən*), sonra sübh çağı (*səhəri gün*) dönüb küləyin sovurduğu quru çör-çöp olan yerdəki bitkiyə bənzəyir. Allah hər şeyə (*hər bir işə*) qadirdir. (*Dünyanın rahatlığı və xoşgüzeranlılığı qısa zaman ərzində quruyub varlığı fanilik küləylə sovrulan yam-yaşıl bitkiyə bənzəyir.*) Kimsə dünya malından boğaz qurudan göz yaşlarından (*qəm və kədərdən*) başqa sevinc və şadlıq görmədi. Pisləklərinin vurduğu ziyandan başqa bir kimsəyə xoş üz göstərmədi. (*Dünyaya arxa çevirərək nemətini ondan almasından başqa heç kəs öz istəyi ilə dünyadan öz qarnını doydurmadı və öz arzusuna çatmadı.*) Bu dünyada bəla buludu üstünə dalbadal yağış yağdırmaqdan

¹ İmkanlıni yoxsula, asayışı çətinliyə, həyatı ölümə, sağlığı xəstəliyə çevirir və ya həmişəlik səadəti və əbədi cənnəti əldə etməyə mane olur.

savayı dolu yağışlar onu xoşbəxt eləmədi. (*Dünyanın işi belə olduğuna görə*) layiqdir ki, (*dünya*) səhərin erkən çağlarında insanın dostu, yarı olub ona yoldaşlıq etsin və gecə dəyişərək düşməninə çevrilsin. Onun bir tərəfi şirin və şəffaf olsa da başqa bir tərəfi acı və (*öldürücü xəstəlik olan*) vəəbalıdır. Heç kəs müsibət və kədərlərinin ağrı-acısını dadmaqdan savayı onun xoşluğundan muradına yetməz, səhərini xof və qorxu qanadlarında açmadan bir gecəni belə rahatlıq və asayiş qanadında başa vurmaz. Çox aldadıcıdır. Onda nə varsa, hamısını aldadar. Fani olasıdır, ondakıların hamısı fani olar. Təqva və pərhzkarlıqdan başqa onun azuqələrinin heç birində xeyir və yaxşılıq yoxdur. Hər kim dünya malından azacıq qazansa, onu (*qiyamətdə hesab-kitabın ağırlığından*) çox qoruyacaq bir şey əldə etmişdir. Hər kim çox qazansa, (*hesab-kitab vaxtı*) onu həlak edəcək, (*dünyada da*) tezliklə zay olacaq bir şeyə sahib olmuşdur. Nə çoxdur dünyaya etimad edib ona ürək bağlayan, dünyanın isə dərdə saldığı insanlar. Nə çoxdur dünyadan əmin olan və dünyanın isə yerə sərdiyi insanlar. Nə çoxdur böyük məqam sahibi olan və dünyanın isə kiçildərək alçaltdığı kimsələr. Nə çoxdur fəxr edən və özündən razı olan, dünyanın isə zəlil, xar etdiyi kimsələr. Dünyanın səltənəti və rəhbərliyi dövredicidir (*gah ona, gah buna*) və onun xoş güzəranı (*küdurətlə*) bulanıqdır. Onun (*dünyapərəstlər üçün təmiz olan*) saf suyu (*aqil və gözüaçıq insanlar üçün*) şor və çirklidir. Onun şirinliyi ağacın şirəsi kimi çox acıdır. Onun təamı ölümcül zəhərlər, vasitələri (*ona ürək bağlanan şeyləri*) çürümüş və tikə-tikə olmuş kəndirlər kimidir. Onun dirisi ölümə, sağlamı isə xəstəliyə doğru hərəkət edir. Onun hakimiyyəti əldən çıxmış, dəyərlisi əlaltı olmuş, varlısı müsibətə düşmüş, qonşusunun (*dünyada yaşayanın*) malı qarət edilmişdir.

Sizdən əvvəlkilərin olduğu yerlərdə deyilsinizmi? Hələ onların ömürləri daha uzun, izləri daha qalımlı, arzuları daha çox, insanları daha hazır və qoşunları daha sıx idi. Dünyaya necə vardısı, elə də pərəstiş edib seçdilər. Sonra dünyadan özləri ilə yola götürəcək azuqəsiz, yol getmək üçün miniksiz köçdülər (*öldülər*). Sizlər (*ata-babalarınızın öldüyü vaxt*) dünyanın özünü (*və ya kimsəni ölməmələri üçün*) fidyə

verdiyini və ya onlara yoldaşlıq etdiyini, yaxşılığa görə onlara kömək etdiyini eşitmisinizmi? *(Xeyr!!!)* Əksinə, ömürlərinin dirəklərini çətinliklər və dərddli müsibətlərlə laxladaraq tərpedib və üzlərini, alınlarını torpağa sürtüb, mehtərlərinin əl-ayaqlarını təpiklə döyəcəyəyb. Köməkliyi bu olub ki, ruzigarın ağır hadisələrini başlarına gətirib. Belə isə, dünyanın ona yaxınlaşıb onu seçənlərə və etimad edənlərə dəyişdiyini və tanımsızlığını *(düşmənçiliyini)* gördünüzmü? Hətta ondan həmişəlik ayrılaraq köçdülər *(bir daha onlar üçün qayıdış yoxdur)*. Onlara aclıqdan başqa bir azuqə, darısqallıqdan *(gor)* başqa bir yer, qaranlıqdan *(qəbir)* başqa bir işıq verdimi? Onların dalınca çətinliklərə görə peşmançılıqdan başqa bir şey tədarük gördümü? Belə bir *(vəfasız)* dünyanı seçir, ona ürək bağlayır, onu əldə etməyə tamahlanıb çalışırsınız? Ona bədgümanlıq etməyib orada yaşayanda təhlükəsindən qorxu-hürküsü olmayan üçün pis bir saraydır. Özünüz bilsəniz də agah olun ki, *(əvvəl-axır)* dünyanı tərək edib ondan köçəcəksiniz. «Güc və qüdrətdə bizdən üstün olan varmı?» deyənlərdən ibrət alın. *(Hamısı öldülər və)* taxta miniklərə mindirilib gorlarına tərəf aparıldılar. Onlara süvari demirlər *(çünki süvari miniyinin ixtiyarı əlində olana deyilir)*. Gorlarına qoysalar da onlara qonaq demirlər. *(Çünki qonaq öz ayağı ilə bir yerə gedər və ona qulluq edərlər.)* Onlar üçün yerin dibindən qəbirlər, torpaqdan kəfənlər, çürümüş və sınıq sümüklərdən qonşular müəyyən olundu. Onlar elə qonşudurlar ki, çağırana cavab verməz, *(özlərinə edilən)* zülm və sitəmin qabağını almaz, növhəyə etina etməzlər. Üstlərinə yağış yağsa, şadlanmaz, yoxsulluq üz versə, ümitsiz olmazlar. *(Dünyanın qəm, kədər və çətinliyindən azad, özlərinə qapalıdırlar.)* Hamılıqla bir yerdədirlər və tənhadırlar, qonşudurlar və bir-birindən uzaqdırlar. *(Çünki bir-birlərinin vəziyyətindən xəbərləri yoxdur.)* Bir-birləri ilə yaxındırlar və görüşümlər, qohumdurlar və qohumluqlarını bildirmirlər. Səbrlidirlər və ürəklərində kin yoxdur, nadandırlar *(heç nəyi dərk edib anlamırlar)* və kinləri aradan getmişdir. Onların qəm və kədərindən kimsə qorxmur, onların köməyinə, yoldaşlıqlarına ümid də yoxdur. Yerini

üstünü altına, (*dünyanın*) genişliyini darlığa (*qəbrə*), öz əhli və dostları ilə olmağı qəribçilik və tənhalığa, işıqlığı qaranlığa çevirmişlər. Torpaqdan lüt-üryan ayrıldıqları (*yarandıqları*) kimi yerin təkinə gəldilər (*qayıtdılar*). Öz əməl və işləri ilə dünyadan həmişəlik həyata və əbədi saraya köçdülər. (*Orada yenidən diriləcək və bir daha ölməyəcəklər, istər yaxşı, istərsə də pis əməl sahibi olsunlar.*) Allah-təala (*Qurani-Kərimin Ənbiya surəsinin 104-cü ayəsində*) buyurur: **كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعَدَّا عَلَيْهَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ** «İnsanları ilk dəfə yaratdığımız kimi dirildib əvvəlki halına salırıq. Bizim bu vədimiz mütləqdir, onu yerinə yetirəcəyik».¹

¹ İlahi, Əli əleyhis-salamın haqqına xatir bütün çətinlik və gərginliklərdə işlərimizin sonuna qədər bizə kömək ol, bizimlə Öz fəzl və kərəminlə rəftar et. **وَكُنِ اللَّيْثَ بِعِزَّتِكَ لِي فِي كُلِّ الْأَحْوَالِ رَؤُوفًا وَعَلَىٰ فِي جَمِيعِ الْأُمُورِ** kərəminlə rəftar et. **عَطُوفًا إِلَهِي وَرَبِّي مَنْ لِي عَيْرُكَ** İlahi, Öz izzətinə xatir bütün hallarda mənimlə mehribanlıqla və bütün işlərdə mərhəmətlə rəftar et. İlahi və Rəbbim, mənim Səndən qeyri kimim var?

111-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın ölüm mələyi (*əleyhis-salam*) və onun insanların ruhunu almasını xatırladığı xütbələrindəndir. (*Allah-təalanın zatının əslinin dərkedilməz olmasına da işarə buyurur.*)

Onu (*can almaq üçün*) mənzilə daxil olarkən hiss edib başa düşürsənmi? Yaxud da onu can alanda görürsənmi? (*Xeyr!!!*) (*Heyrətləndiricidir ki,*) anasının qarında olan uşağın ruhunu necə alır? Anasının bəzi üzvlərindənmi ona yol tapır? Yoxsa ruh Allahın izn və fərmanı ilə Ona tərəf gedir? Yaxud ölüm mələyi uşaqla birlikdə onun anasının daxilində məskunlaşıb? Özü kimi olan (*yoxluqdan vücuda gələn*) məxluqu (*ölüm mələyini*) vəsf etmək gücündə olmayan öz Allahını necə vəsf edər? ¹

¹ Yaradılmışlardan biri olan ölüm mələyini əlamətlərindən başqa cür tanımaq mümkün olmadığı kimi. Şübhəsiz ki, dərkedilmədən uca və bütün məxluqların yaradıcısı olan Allah-təalanın zatının əslini də başa düşmək olmaz.

112-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*dünyanı məzəmmət və axirətə təşviq etdiyi*) xütbələrindəndir.

Sizi dünyadan çəkindirirəm, çünki dünya sabit yer deyil. Ora su və bitki istəyəcəyiniz (*rahat qalacağınız*) eniləsi yer deyil. Özünü aldadıcı şeylərlə bəzəmiş və öz bəzək-düzəyi ilə (*camaatı*) aldatmışdır. Allahının yanında xar və alçaq bir saraydır. (*Bu səbəbdən də*) Onun halalını haramla, yaxşısını pislə, həyatını ölümlə və şirinini acı ilə qarışdırdı. Allah-təala onu dostları üçün saf və sağlam yaratmamış (*əksinə, darlıq və çətinlikləri onlara nəsib etmişdir*) və onu düşmənlərinə verməyə xəsislik etməmişdir.¹ Xeyri və yaxşılığı az, (*deməli, himmət sahiblərinin ona rəğbəti yoxdur*) şəri və pisliliyi hazırdır (*deməli, onda amanda deyillər*). Başına toplaşanlar fani və məhv, abadlığı xarab olar, dövləti əldən çıxar. (*Deməli, ağıllı insanlar ona ürək bağlamazlar.*) Uçuq-sökük bina kimi dağılacaq sarayda nə xeyir və yaxşılıq olar? Bəs o sarayda azuqəsi yeyilib qurtaran kimi başa çatan ömürdən necə? Bəs yolun keçilməsitək sonu yetişən müddətdən necə? Allahın sizə vacib qıldığını öz istəklərinizə çevirin. (*İbadət və bəndəliyi qazanmaq üçün səy göstərüb çalışın.*) Sizdən istədiyini (*fərmanına əməl etməyi*) yerinə yetirmək üçün Ondan kömək və yardım istəyin. (*Heç vaxt bu istəkdən qəflətdə qalmaq olmaz. Çünki əbədi xoşbəxtliyi qazanmağın mənsəyi diləyən hər kimsəyə əta etdiyi uğurdur.*) Ölümün dəvətini, sizləri çağırmamış öz qulaqlarınıza eşitdirin (*çox təhlükəli bir yola azuqə yığın ki, öləndə əliboş olarsınız*). Zahid insanlar bu dünyada (*zahirdə*) gülsələr də, ürəkləri (*Allah xofundan*) ağlayar, (*nəzərlərdə*) şad görünsələr də (*ilahi əzabdan*) kədər və hüznləri ağırdır. Onlara verilənlərə (*vəziyyətlərinin yaxşılığına*) görə qibtə edilsələr də

¹ Əksinə, dünyanı onlar üçün açmış və bol nemətlər bəxş etmişdir. Bunun özü dünyanın zəlillik və alçaqlığının sübutudur. Çünki neməti dostlardan alıb düşmənlərə bəxş etmək yaraşan bir iş deyil.

(ibadət və bəndəlikdə olan təqsirlərə görə) nəfslərinə olan qəzəbləri çoxdur. Ölümü xatırlamaq qəlblərinizdən qaçıb-gizlənmiş *(onun çətinliklərini nəzərə almırsınız)* və sizi yalan arzular bürümüşdür. Deməli, dünya sizlərə axirətdən daha çox hakim kəsilmiş, keçici dünya əbədi və daimi axirətdən daha çox sizləri özünə tərəf çəkmişdir. Allahın dinində siz hamınız *(bir)* qardaşsınız. Batinlərin natəmizliyi və düşüncələrin pisliyindən başqa bir şey sizlərin arasına ayrılıq salmayıb. Buna görə də bir-birinizin yükünü götürmür, *(heç bir işdə bir-birinizə kömək etmir)*, öyüd-nəsihət vermir, *(ehtiyacılı günlərinizdə)* bir-birinizə yaxşılıq və xeyiriniz çatmır, dostluq etmirsiniz! Sizlərə nə olub ki, dünyanın azını tapanda sevinirsiniz, məhrum qaldığınız axirətin çoxunu itirməyiniz isə sizləri kədərləndirmir? Dünyanın *(malının)* azının əlinizdən çıxması sizə iztirab verib narahat edir. Əldən verdiyinizin narahatlığı və iztirabı sizin üzlərinizdə və dözümlünüzün azlığında aşkara çıxır. Sanki dünya sizin əbədi məkanınız, onun malı isə sizin üçün həmişəlik qalandır!!! Eyblərinizin üzünü dəyilmək qorxusundan başqa heç nə sizlərdən heç kimi öz *(din)* qardaşı ilə görüşdə onun eybini deməkdən və barəsində pis danışmaqdan çəkindirməz. ¹ Doğrudan da axirəti əldən verib dünya ilə dostlaşmaqda bir-birinizə əsl dost olmusunuz. Sizin hər birinizin dini onun dili ilə yalaması qədərdir *(dildə etiraf edib ürəyinizdə inanmırsınız)*. Sizin belə rəftarınız öz əxlaqından uzaqlaşaraq ağasının razılığına şərait yaradanın işinə bənzəyir *(buna görə də istədiyiniz hər bir işi əminliklə görürsünüz)*.

¹ *Bir-birinizin eybini üzünə deməməyinizin səbəbi Allahdan qorxu deyil, öz eybinizin faş olmaq qorxusudur. Buna görə də öyüd-nəsihət və islah etmək niyyətilə üzünə demir, Allahdan qorxmayaraq fəsad məqsədilə onun arxasınca danışırsınız.*

113-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*təqva və pərhiszarlığa çağırdığı, dünyanı məzəmmət etdiyi, dünyadan uzaqlaşub axirətə yaxınlaşmağa təşviq etdiyi*) xütbələrindəndir.

Həmd və şükrələr O Allaha məxsusdur ki, həmdə nemətlərlə və nemətləri şükrə bağlayıb (*nemətlərin müqabilində həmd etməyi vacib buyurub və eyni zamanda şükr etməyi nemətin bolluğunun səbəbinə çevirib*). Bəlalalarına görə şükr etdiyimiz kimi nemətlərinə də həmd edirik.¹ Boynuna vəzifə qoyulmuş şeyə (*ibadət və bəndəliyə*) süstlük, tənbellik edən, yerinə yetirilməsi qadağan olunmuş şeyə (*günah və itaətsizliyə*) tələsən nəfslərin müqabilində Səndən kömək və yardım istəyirik. Onun elminin əhatə etdiyi və kitabının (*bəndələrin əməllərinin qeydə alınması üçün təyin etdiyi Lövhi-məhfuzun*) hamısını qeyd etdiyi günahlara görə Ondan bağışlanmaq diləyirik. Elə bir elm ki, qüsurlu və məhdud deyil (*böyük və kiçik günahları bilir*) və heç nəyi buraxmayan (*heç nəyin qeydi unudulmayan*) kitab gizlinləri (*ölümün ağrı-acularını, qəbr evinin sorğu-sualının, qiyamət günü hesab-kitabın ağırlığını və s.*) aşkar gören, vəd edilmişlərə (*pərhiszarlara əbədi cənnət, günahkarlara isə həmişəlik yanan atəşə*) agah olan şəxsin imanı tək Ona iman gətiririk. Elə bir iman ki, ixlası ilə şirki silib atar (*insanı təkallahlı edər*), yəqinliyi ilə şəkk-şübhəni aradan götürər (*buna görə də əsil möminlər Allahın, Peyğəmbərin və onun vəsiləsinin əməllərinə dərhal əməl edərlər*). Şəhadət veririk ki, şəriki olmayan tək Allahdan başqa layiqli məbud yoxdur. Şəhadət veririk ki, Məhəmməd (*səlləllahu əleyhi və alihi*) Onun bəndəsi və elçisidir. (*Səmimi qəlbədən və saf niyyətlə verilmiş*) bu iki şəhadət (*gözəl*) sözləri və (*bəyənilmiş*) əməlləri yüksəldir.

¹ Məqsəd budur ki, həm rahatlıq, həm də çətinlik vaxtı Allaha şükr etmək lazımdır. Bəlaya görə həmd nemətlərin həmdindən daha üstündür. Çünki fani və məhv olacaq dünya nemətlərinin artmasına, bolluğuna gətirib çıxaran nemət həmdindən fərqli olaraq bəlaya, çətinliyə görə həmd daima qalan axirət əta və bəxşişlərinə səbəb olur.

(Allah dərgahında qəbul olunur. Sözdə və əməldə ibadətə qəbulu da bu iki aydın əsasın deyilməsi və inanılmasından asılıdır.) Bu iki şahadətin qoyulduğu tərəzinin gözü yüngül olmaz¹ və iki şahadətin götürüldüyü tərəzinin gözü ağır gəlməz (bu iki şahadətdə iman olmasa, heç bir əməl qəbul olunmaz).

Ey Allahın bəndələri! Sizə (axirət səfərinə) azuqəni, (ilahi əzabdan) pənah olan təqvanı və Allahdan qorxmağı tapşırıram. Bu, (sahibini mənzil başına) çatdıran azuqə və (çətinlikdən) azad edən bir pənah yeridir. Ən yaxşı eşidən, dəvət edən (Həzrət Peyğəmbər) camaatı ona dəvət etdi və ən yaxşı dərk edən (İmam əleyhis-salam) onu dərk etdi (ona əməl etdi). Dəvət edən onu eşitirdi, dərk edən isə nicat tapdı.

Ey Allahın bəndələri! Təqva və Allah qorxusu Tanrının dostlarını haram iş görməkdən saxlayır, (əzab) xof və qorxusunu ürəklərində yerləşdirir. Belə ki, onları gecələr (namaz üçün) oyaq və istinin cırhacırında (oruc üçün) təşnə saxlayır. Deməli, (axirət) dincliyini (dünyada) əziyyətdə və (o günün) sirablığını (bu günün) susuzluğuna dəyişdilər. Ölümü yaxın bilərək yaxşı işlər görməyə tələsdilər, arzunu yalan sanaraq ömrün başa çatmasını nəzərdə tutdular. Deməli, dünya məhv olası bir saray, əziyyət, halların dəyişməsi və ibrətdir. Fanilik və yoxluq vəsilələrindən biri də ruzigarın (məhv etmək üçün) oxunu kamanın çilləsinə qoymasındadır. Onun oxları boşa çıxmaz, yaraları sağalmaz, ölüm oxunu diriyə, xəstəlik oxunu sağlama, çətinlik və əziyyət oxunu xilaskara tərəf atar. Qarnı doymayan yeyən, susuzluğu yatmayan içəndir.

Əzab-əziyyət vasitələrindən biri də insanın yeməyəcəyi bir şeyi hazırlaması, yaşamayacağı evi tikməsi, sonra da malını götürmədən və binanı özü ilə aparmadan Allahın yanına getməsidir (dünyadan köçməsidir, boş əllə, evsiz-eşiksiz və əbədi həsrətlə köçür). Halların dəyişməsinin nümunəsi isə budur ki, (yoxsulluğuna və pərişanlığına görə) rəhm olunan bir kişiyyə (indi xoş güzəranına və imkanına görə) qibtə edilir, (sərvət və nemətinin çoxluğuna görə) qibtə olunana isə (indi zəlilliyinə və

¹ Bu iki şahadətdə imana görə səhlənkərlik edilmiş bəzi əməllərdən keçiləcək.

çarəsizliyinə görə) rəhm edirlər. Bu ürək acıması (onun əlindən) getmiş nemətə və (onun yerinə) gələn çətinlikdən başqa bir şeyə görə deyil. İbrətlərdən biri budur ki, bir insan (ömrünü sərf edib çox əziyyətdən sonra) arzusuna çatmağa yaxınlaşan vaxt ölüm ümidini kəsir. Nə arzusuna yetir (ki, yaxşı yaşasın), nə də (ölümün çəngindən) xilas olur (ki, hər halda, ümitsiz olsa belə, yaşasın). İlahi, (əcəba,) bu nə olan şeydir ki, sevinci və şadlığı aldadıcıdır (belə ki, öz aşıqlarını ibadət və bəndəlikdən çəkindirir) və doyanları (axirətdə) susayar, kölgəsi (cəhənnəmdə) istilik yaradar? Nə gələcək (ölüm) keçəndir, nə də keçmiş (əldən çıxanlar) qayıdandır (ki, bir iş görsün). İlahi, (əcəba,) diri ona qoşulmaq üçün ölüyə nə qədər yaxın, ölü ondan əbədi ayrılığına görə diridən nə qədər də uzaqdır? ¹ Cəzasına görə çəkilən əzabdan başqa (dünyada) pisləkdən alçaq bir şey, (axirətdə) onun üçün təyin olunan mükafatından qeyri (dünyada) yaxşılıqdan gözəl bir şey yoxdur. Dünya barədə eşitdiyiniz hər bir şeyin böyüklüyü onu görməkdən daha artıq, axirətdən gördüyünüz hər şey onu eşitməkdən daha mühümdür. Deməli, (axirətin vəziyyətini) eşitmək və (peyğəmbər, İmam vasitəsilə) qeybdən, gizləndən xəbər tutmağınız sizi görməkdən qane edər. Bilin ki, dünyada az çatıb axirətdə çox olması, axirətdə az çatıb, dünyada çox olmasından yaxşıdır. (Mükafatı əbədi cənnət olan haram dinar-dirhəmdən gözünü çəkmək əbədi əzab cəzası ilə onu yağmaqdan daha yaxşıdır). Deməli, azlığı xeyir gətirən və çoxluğu ziyan vuran nə qədər şey var! Sizə vəzifə edilənlər çəkindirildiyinizdən və qadağan olmuşlarınızdan daha geniş və asandır. Sizə halal edilənlər haram olunmuşlardan daha çoxdur. Belə isə çox üçün azdan əl çəkin, genişlik və asanlıq üçün darlığı və çətinliyi buraxın. (Dünya malını qazanmaq üçün bu qədər çalışmayın, çünki) sizin ruzinizə zəmanət verilib (mütləq sizə çatacaq) və saleh əmələ (Xaliqə ibadət və xalqa xidmətə) borclu edilmisiniz. Deməli, zəmanət verilmiş ruzini istəmək sizlərə vacib

¹ Belə ki, hər bir canlı tezliklə öləcək, ölən isə heç vaxt geri dönməyəcək. Buna görə də diri ölüyə çox yaxın, ölü isə diridən çox uzaqdır.

edilmiş saleh əməli yerinə yetirməkdən əvvələ keçməməlidir. Ancaq Allaha and olsun, (*din və əqidələrinizə*) şəkk, şübhə düşüb və əminliyiniz, inaminiz sarsılıb. Sanki sizə zəmanət verilmiş (*ruzi istəmək*) vacibə çevrilmiş, sizlərə vacib qılınmış (*saleh əməl görmək*) isə boynunuzdan götürülmüşdür. Odur ki, əmələ (*ibadət və xidmətə*) tələsin və qəfil ölümdən qorxun. Çünki ruzinin qayıtmasına ümid olsa da ömrün qayıtmasına heç bir ümid yoxdur. (*Deməli, əməldə qüsura yol vermək və ömrü ruzi istəməyə sərf etmək səhvdir.*) Bu günün ruzisindən fəvtə gedənin sabahın ruzisinin artırılmasına ümid var. Dünən ömürdən itənin bu gün qayıdacağına ümid yoxdur. Ümid gələcəkdə (*ruzi*), ümitsizlik isə (*ömürdədir*) keçmişdədir. Deməli, (*Qurani-Kərimin Ali-İmran surəsinin 102-ci ayəsində buyurulduğu kimi:*) **اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ** İlahi əzabdan qorxun. Pərhizkar olun. Ona layiq bir pərhizkar. Müsəlman olmamış ölməyin (*Allahın və Peyğəmbərin əmrlərinə əməl edin ki, müsəlman kimi öləsiniz*).

114-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın yağış dilədiyi vaxt buyurduğu xütbələrindəndir.

İlahi, dağlarımız çatlayaraq quruyub, torpaqlarımız toza bələnib. Heyvanlarımız analar övladlarının müsibətində nalə çəkdikləri kimi susuzluqdan axurlarında heyran və sərgərdan qalıb nalə çəkirlər. Otlara və su içdikləri yerə su həvəsi ilə gedib-gəlməkdən yorulub əldən düşüblər. İlahi, nalə edənlərin naləsinə və diləyənlərin arzusuna rəhm qıl. İlahi, heyvanların keçidlərdəki sərgərdanlığına və axurlarında (*ot-ələf tapmadıqlarına görə*) çəkdikləri naləyə rəhm et. ¹ İllərin qəhətçiliyi arıq (*zəif, gücsüz və biçarə*) dövələr tək bizlərə üz tutduğu, yağış ehtimalı olan buludların əleyhimizə çıxdığı vaxt (*buludlar görünüb ürəklərdə yağış yağacağına ümid yaratsalar da yağmırdılar*) Sənin fəzl və kərəminə olan ümidlə (*öz evlərimizdən*) bayıra çıxdıq. Sən qəmliyin ümidi, istəyənin diləyini yerinə yetirənsən. Camaatın (*hər yerdən*) ümidinin üzöldüyü, buludların yağmamasından heyvanların öldüyü bir vaxt Səni çağırırıq (*Səndən istəyirik*) ki, bizi (*çirkin*) iş, əməl və günahlarımızla mühakimə etməyəsən. Çox yağmurlu bulud, buludlu bahar, heyvətamiz bərəkətli çiçəklərlə, önləri (*quruyanları*) diriltiyin, aradan gedəni (*nemət və bolluq*) qaytardığın iri dənəli bol yağışınla rəhmətini bizə şamil et. İlahi, Səndən dirildən, doyduran, çox, bütöv, yaxşı, bərəkətli, içməli və bitki bitirən su istəyirik. Çiçəkləri yetişsin, budaqları meyvə versin, yarpaqları təzə-tər olsun ki, aciz bəndələrini bədbəxtlikdən qurtarasan, ölmüş (*qəhətlik görmüş*) şəhərlərini dirildəsən (*onların nemətini bol edəsən*). İlahi, Səndən su istəyirik ki, onunla yüksəkdəki torpaqlarımız çiçəklə dolsun,

¹ *Heyvanların və bütün canlıların aclığı, susuzluğu və çətinlikləri Allah-təala üçün əhəmiyyətli olduğuna görə İmam əleyhis-salam yağış diləyərkən onları vasitə etmişdir.*

enişlərimizdən (*çay və arxlarda*) axsın, ətraf və dövrəmizi (*şəhər və kəndləri*) bolluğa yetirsin, meyvələrimiz çoxalsın, heyvanlarımıza yaxşı olsun, bizdən uzaqda olan camaata da çatsın, həmişə günün altında olan yerlər (*səhra və tarlalar*) istifadə etsin (*doysun*). Ehtiyacı olan məxluqlarına, (*çöllərə*) buraxdığı (*və azuqəsi olmayan*) vəhşi heyvanlara geniş bərəkətdən və saysız kərəmindən bəxş et. Bizə rəvan, arası kəsilmədən yağan yağış göndər ki, torpaq islansın (*quraqlıqdan xilas olsun*). Elə bir yağış ki, başqa yağışı dəf etsin (*damlaları sürətlə başqa damcıları yusun və sürət gətirsin*). İşığı yağmursuz, üfüqdəki geniş buludu faydasız, səpələnmiş buludları ağ, az yağışı soyuq küləkli yağışdan olmasın ki, qəhətlik görənlər onun çiçəklərinin çoxluğundan firavanlığa (*bol nemətə*) çatsınlar, çətinlik görənlər onun bərəkətdən rahatlıq tapsınlar. Çünki Sən məxluqların ümitsiz olduğu vaxt yağış göndərir, rəhmətini (*dünya əhlinə*) şamil edirsən. Sənsən hakim və (*ehsamı ilə*) öyülən. (*Seyyid Rəzi buyurur:*)

Xütbədəki heyrətamiz kəlmələrin mənası budur:

İmam Əli əleyhis-salamın buyurduğu **انصاحت جبالنا** – yəni, «dağlar quraqlıqdan parçalandı» sözləri (*ərəblər arasında*) **انصاح الثبث و صاخ** «paltar sökülən kimi», eləcə də **صاخ الثبث و صاخ** «bitki tək soldu» kimi də deyilir. O Həzrətin buyurduğu **دوابنا** «heyvanlarımız təşnedir» sözündə **هيام** təşnəlik mənasında işlənmişdir. Həzrətin buyurduğu **حدابير السنين** ifadəsində **حدابير** sözü **حدبار**-ın cəmidir. Yol getməkdən arıqlamış dəvə deməkdir. Xütbədə isə quraqlıq və susuzluq olan il belə dəvəyə bənzədilmişdir. (*Ərəb şairlərindən biri*) Zurrummə demişdir:

حدابير ما تنفك الامناخة على الحسف أو ترمي بها بلداً فقراً

Yəni: Onlar yol getməkdən arıqlamış dəvələrdilər ki, yalnız aclıq axurlarında və ya onları susuz, otsuz şəhərlərə aparanda bir-birindən ayrılırlar. O Həzrətin buyurduğu **ولاقرع ربابها** cümləsindəki **قرع** səpələnmiş buludun kiçik parçalarına deyilir. O Həzrətin buyurduğu **ولاشقان ذهابها** onun təqdiri (*onda gizlənmiş söz*) **ولاشقان ذهابها** deməkdir. **شقان** soyuq külək **ذهاب** az yağış mənasını verir. Deməli, Həzrət

(*وَلَا شَفَّانٍ نِّهَابِهَا*) dinləyicinin məsələdən xəbəri olduğuna görə *دَات* sözünü çıxarmışdır.

115-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Həzrət Peyğəmbəri mədh etdiyi və o böyük şəxsin bəzi sifətlərini bəyan etdiyi*) xütbələrindəndir.

Böyük Yaradan Həzrət Mustafanı məxluqları Allah-təalanın yoluna dəvət etmək və (*qiyamətdə*) onların ibadətlərinə və günahlarına şahid, sübut olmaq üçün göndərdi. (*O, vəzifənin icrasında*) heç bir süstlük, təqsir və səhlənkarlıq olmadan Allahın hökmlərini təbliğ etdi, Allah yolunda onun düşmənləri ilə üzr, bəhanə gətirmədən və zəifliyi, gücsüzlüyü yaxına qoymadan döyüşdü. Odur pərhizkarların rəhbəri və hidayət olanların (*doğru yolu taparaq xilas olmaq istəyənlərin*) gözü.

Bu xütbənin (*Həccac ibn Yusifin meydana gəlməsini, Kufə əhlinə hakim kəsilərək onlara etdiyi zülmü, sitəmləri xəbər verdiyi, çirkin əməllərinin nəticəsindən onları aqah etdiyi*) bir hissəsidir

Mənim qeybdən bildiklərimi və sizə aşkar olmayanları (*Həccacın fitnələrini*) bilsəniz, əlbəttə, (*öz evlərinizdən və başınızı balıncə qoyub yatmaqdan əl çəkərək*) quru torpağa (*biyabanlara*) üz tutarsınız (*iztirab və narahatlıqdan biyabanlarda yaşamağı şəhərlərdən üstün tutarsınız*). Gördüyünüz (*çirkin*) işlərə (*Həccacın zülmü və qan tökmələri ilə nəticələnəcək öz İmanınızın göstərişlərinə əməl etməməniyə*) görə uşağı öləndə sinə və üzlərinə şillə vuran, öz mallarını başsız, gözətçisiz buraxıb gedən arvadlar kimi ağlayarsınız. Sizlərdən hər bir kişinin başı özünə elə qarışacaq, çarəsiz qalacaq ki, başqasından xəbəri olmayacaq. Ancaq (*indi rahat əyləşmişiniz və narahat deyilsiniz. Çünki mənim bildiklərimi bilmirsiniz və*) sizə verilən öyüd-nəsihətləri (*İmama itaət edib ardınca getmək barədə Həzrət Peyğəməbərin əmrlərini*) unuttunuz. Sizi çəkirdirdikləri (*bəyənilməmiş rəftarınızın nəticəsində axır ki, zalım və qəddar xəlifələri*

sizə hakim edəcək) işlərdən rahat oldunuz. Buna görə də rəy və düşüncələriniz başıpozuq, işləriniz dağınıq və qarmaqarışq oldu. (*Həyatınızda necə rəftar etməli olduğunuzu bilmirsiniz və öz ayağınızla fitnə-fəsad alovuna girərək düşməni özünüə hakim edəcəksiniz. Sizin bu yolunuz rüsvayçılıq olduğuna görə*) istəyirəm ki, Allah mənimlə sizin aranızda ayrılıq salsın və məni sizlərdən daha layiq olanlara (*Həzrət Peyğəmbərə, Həmzəyə, Cəfərə və zülm, sitəmi qəbul etməyənlərə*) qovuşdursun. (Çünki) Allaha and olsun, onlar bəyənilmiş rəy və düşüncəli, çox helmlı və səbrli kişilər, zülm və sitəmi rəva görməyən doğru, haqq söz sahibi idilər (*azğınlıq yoluna qədəm qoymazdılar*). Bir-birini ötməklə, qabaqlamaqla doğru yolla gedib aydın (*hidayət və nicat*) yoluna tələsdilər. Deməli, əbədi axirətə, gözəl şadlığa, eyşi-nuşa çatdılar (*cənnət onların nəsibi oldu*). Agah olun! And olsun Allaha, (*cihadda süstlük və səhlənkərləyinizə, zalımların qarşısını almadığınıza görə işiniz o yerə çatacaq ki,*) Bəni-Səqif qəbiləsindən bir oğlan (*Həccac ibn Yusif*) sizlərə hakim kəsiləcək, təkəbbüründən paltarını yerlə sürüyəcək. Haqdan üz döndərərək çox zülm, sitəm törədəcək, sizin göyörtinizi yeyəcək, (*malınızı qəsb edəcək*) və piyinizi əridəcək. (*Sizi həmişə zülm və sitəmə məruz qoyub incidəcək.*) Nəyin varsa gətir, ey Əbu Vəzəhə. ¹ (*Seyyid Rəzi buyurur:*)

¹ *Vəzəhə* *ərəbcə* sidik və peyinin qarışması nəticəsində qoyunun quyruğunun altında bağlanıb quruyan qartmağa deyilir. İmam əleyhis-salam öz səhabələrindən incidiyinə görə bu cümləni buyurmuş, Həccacın gəlişini istəməklə qeybdən bu heyratamız xəbərə işarə etmişdir. Ancaq camaat «*vəzəhə*»nin nə olduğunu, Həzrətin kimi nəzərdə tutduğunu başa düşməmişdir. Yalnız Həccacın peyin qurdundan kiçik, *ərəbcə* «*xunfəsa*» adlı heyvanla olan əhvalatı, Həccacın «*xunfəsa*» adlandırılması və «*vəzəhə*» sözünün dillərə düşməsindən sonra İmamın məqsədini başa düşdülər. İbn Meysəm Bəhrani *rəhmətullah* «*Nəhcül-Bəlağənin şərhi*» kitabında bu barədə yazır: «Bir gün Həccac öz səccadəsində namaz qılırdı. Bu vaxt bir *xunfəsa* ona tərəf yaxınlaşdıqda dedi: «Onu məndən uzaqlaşdırın. O, şeytanın peyindən bağlanan qartmaqdır». Belə rəvayət olunur ki, o, «bu heyvanın Allahın yaratdığı məxluq olmasını güman edənləri Allah öldürsün» sözlərini də işlətməmişdir. «*Kimin məxluqudur?*» deyə soruşduqda isə «*şeytanın peyini*dir» deyə cavab vermişdir.

Deyirəm: «Vəzəhə» deməkdə məqsəd «xunfəsa»dır. *(Bu sözün lüğətdə mənası «xunfəsa» deyil, Həccac onu «xunfəsa»ya aid etmişdir).*

Bu sözlər Həccacın gəlişinə işarədir. Həccacın «vəzəhə» ilə əhvalatı olub və burada onu bəyan etməyin yeri deyil.

116-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (öz səhabələrini məzəmmət etdiyi) kəlamlarındandır.

(Siz son dərəcə paxıl və xəsissiniz. Bu səbəbdən də) malları onları (məxluqlara) ruzi qərar verən üçün bağışlamır (kasıblara və zəiflərə ehsan etmirsiniz). Canları onu yaradanın yolunda təhlükəyə salmırsınız (özünüzü Allah yolunda cihadə hazırlamırsınız). Allahın dininin səbəbinə Onun bəndələrinin yanında əziz, hörmətlisiniz, amma Allahı bəndələrinin yanında əziz tutmursunuz (Onun əmr və qadağalarına əməl etmirsiniz). Elə isə sizdən əvvəl olmuşların mənzillərində qərar tapmadığınızdan, ən yaxın qardaş və dostlarınızdan ayrılmanızdan ibrət götürün (ki, siz də onlar kimi bu dünyadan gedəcək və əməllərinizin cəzasına çatacaqsınız).¹

¹ Qurani-Kərimin İbrahim surəsinin 45-ci ayəsində də belə buyurulur: «وَسَكَنتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ» «Siz özlərinə zülm edənlərin, «ilahi göstərişə uyğun rəftar etməyənlərin» yurdlarında sakin oldunuz, onların başına nələr gətirdiyimiz və necə həlak etdiyimiz də sizə bəlli oldu. Bu barədə sizin üçün məsəllər də çəkdik ki, ibrət alasınız».

117-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın («Cəməl» döyüşü qurtardıqdan sonra öz səhabələrini öyərəkən) buyurduğu kəlamlarındandır.

Siz haqqa yardımçı, dində qardaş, çətin gündə (*döyüş meydanında*) sipər, sirr səhabələrinin xasları və başqalarının deyil, (*mənim*) dostlarımsız. Sizin köməyinizlə (*haqqa*) arxa çevirənlərə qılinc çalır, (*haqqa*) üz tutanların itaət və tabeçiliyinə ümid bağlayıram. Belə isə nadürüstlük və şübhənin yol tapmadığı öyüdlə mənə yardım edin (*dediklərimi qəbul edin*). Allaha and olsun, mən (*İmamlıq və onlara rəhbərlikdə*) camaat üçün ən layiqli insanam.

118-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Nəhrəvan döyüşündən sonra, Şam əhlinin İraq ətrafına hücum çəkərək camaata zülm və sitəm etdiyi vaxt*) buyurduğu kəlamlarındandır.

O böyük şəxs (*qoşun göndərmişdi və onlara kömək üçün başqa bir qoşun da göndərmək istəyirdi*) camaatı yığaraq cihadə təşviq etdi. Onlar uzun müddət sakit dayanaraq heç nə demədilər. Sonra İmam əleyhis-salam buyurdu: (*Sizə nə olub?*) Dilsiz-ağızsız olmusunuz, lalsınız (*ki, bir söz danışmur və cihadə getməyə süstlük edirsiniz?*) Onların bir dəstəsi dedi: «Ya Əmirəlmöminin. Əgər sən getsən, biz də səninlə gedərik». (*Bu söz həqiqətə uyğun deyildi və döyüşə getməmək üçün bir bəhanə idi.*) Sonra İmam əleyhis-salam buyurdu:

Sizə nə olub ki, haqqın yoluna gəlmir, doğru yola hidayət olmursunuz? Belə bir vaxtda mənim (*döyüş üçün şəhərdən*) çıxmağım yaraşan işdirmi? Belə vaxtda sizlərdən mənim bəyəndiyim və güclü, qüdrətli bir igid sərkərdə döyüşə gedər. Mənə yaraşmaz ki, qoşunu, şəhəri, beytülmal, torpağa görə xərəcənin (*yer vergisinin*) yığılmasını, müsəlmanların idarəçiliyini, müraciətçilərin hüquqlarının təminini başlıbaşına buraxım və qoşunla bayıra çıxaraq (*əvvəl göndərdiyim başqa*) qoşunun ardınca gedib boş qutuda ox kimi hərəkət edim. (*Xülasə, narahat və nigaran qalı.*) Mən dəyirmanın qütübü və mismarıyam ki, dəyirman mənim ətrafımda fırlanır (*işlərin nizam-intizamla davam etməsi, camaatın asayışı və qoşunun döyüş meydanında sıraya durması mənim burada olmağıma görədir*). Mən öz yerimdəyəm. Mən buradan ayrılısam, dəyirman məhvərindən çıxar, aşağıdakı daşı tıtrəyər (*əgər olmasam, işlərin nizamı pozular*). Allaha and olsun, mənim sizinlə getməyim barədə fikir pis bir rəy və fikirdir (*onun fitnə-fəsadı aydın görünür*). And olsun Allaha, düşmənlə görüşdə şəhadətə (*Allah yolunda ölümə*)-əgər nəzərdə tutulubsa-ümidim olmasaydı, hər an atıma minib cənub və şimal küləkləri əsən vaxta qədər (*həmişəlik*) sizlərdən

uzaqlaşar, sizə yoldaş olmaq istəməzdim. (*Çünki*) çox tənə vuran, eyb axtaran, haqdan üz döndərən, məkrli və hiyləgərsiniz. Sizin sayınızın çox, qəlblərinizin birliyinin az olmasının xeyri yoxdur. Sizləri yalnız (*fitrətə haqqı istəməyən*) azğınlardan başqa kimsənin həlak və puç olmadığı haqq və aşkar yola yönəltdim. Müqavimət göstərib dayanan behiştə gedəcək, ayağı bürəyən (*batil yola qədəm qoyan*) cəhənnəm oduna salınacaq.

119-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (özüünü və məsum İmamlar əleyhimus-salamı mədh, camaata, onlara itaət etməyi əmr etdiyi, saleh əməllərə həvəsləndirdiyi və qiyamət günününün əzabının ağırlığını xatırladığı) kəlamlarındandır.

Allaha and olsun, göstərişləri çatdırmağı, vədlərə vəfa etməyi və bütün mənaları (*Qurani-Kərimin təfsiri və təvilini*) öyrəndim (*Həzrət Peyğəmbər mənə öyrətdi*). Elm və mərifət (*biliklər və Allahu tanımağın*) qapıları, (*dində və dünyada qurtuluş üçün*) işıqlı yol biz Əhli-beytin (*İmam və o böyük insanın on bir övladının əleyhimus-salam*) yanındadır. (*Deməli, əbədi səadətə çatmaq və bədbəxtlikdən xilas olmaq üçün bizə itaət olunub ardımızca gedilməlidir.*) Agah olun! Böyük Allahın dininin hökm və qanunları bir (*bizim dediklərimiz elə Allahın Peyğəmbərinin buyuruqlarıdır və onlarda fərq yoxdur*) və yolları isə hamardır (*onda əyri-üyrürlük, yəni, azğınlıq yoxdur*). (*Deməli,*) hər kim bu hökmlərə tabe olub bu yola qədəm qoydusa, haqqa qovuşub ondan bəhrələndi. Hər kim bunu qəbul etmədisə (*hökmlərə itaət etməyib bu yola qədəm qoymadı*), azğın və peşman oldu. Azuqələrini onun üçün topladığı və fikirlərin (*yaxşı və pis niyyətlərin, şər və xeyir əməllərin*) aşkar olduğu gündən (*qiyamətdən*) ötrü (*Allah Peyğəmbər və məsum İmamların göstərişinə*) əməl edin! Hər kimsəyə onun başındakı ağıl və düşüncəsi xeyir yetirməsə, ondan uzaqda, gizləndə olan ağıl xeyir verməkdə daha aciz olar. ¹ Hərərəti yüksək, dərinliyi çox, bəzəyi dəmir və içməyi zərdab olan oddan qorxun.

¹ Hər kim bu gün iş görməyib vaxtı fəvta versə, sabah iş qarşısında daha aciz qalacaq və onun düzəlməsinə ümid daha da azalacaq. Belə isə Allah, Peyğəmbər və İmamların göstərişlərinə əməl edin ki, bəlkə sabah sizləri ölüm haqladı və fürsət əlinizdən çıxdı.

Agah olun! Camaatın arasından Allah-təalanın bir kimsəyə əta etdiyi yaxşı ad ona minnətdar olmayan kimsə üçün miras qoyduğu var-dövlətdən daha yaxşıdır.¹

¹ *Dünyada yaxşı ada və axirətdə savaba səbəb olan yaxşı əməllər, Allah yolunda əliaçıqlıq və bəxşiş başqasına miras qoyulan var-dövlətdən daha yaxşıdır. Çünki camaat arasında yaxşı ad çıxarmaq ona səbəb olar ki, qohum və yad onun adı gələndə bağışlanmasını diləsin. İrs isə yalnız çatdığı kimsəyə səməərə verər. İyirmi üçüncü xütbədə **وَلِلسَانِ الصَّدُقِ** **اللَّهُ يَجْعَلُهُ** cümləsinin şərhində bu mövzu daha geniş izah edilmişdir.*

120-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Siffeyn döyüşündə baş vermiş «Hərir» gecəsi hadisəsindən sonra buyurduğu*) kəlamlarındandır. (*Hadisə haqda otuz altıncı xütbənin şərhində yığcam məlumat verilmişdir. Şam ordusu məğlub olub İraq qoşununda qələbə və fəthin nişanələrini gördükdə Əmr ibn Asın məkri, hiyləsilə döyüşdən əl çəkildilər və Quranları nizələrinə sancaraq iki hakimin qəzavətini xahiş etdilər. İraq qoşununun çoxu xahişi qəbul etsə də, İmam əleyhis-salam buna razı deyildi və onları xahişin qəbulundan çəkirdi. Onlarsa çox israr edərək «onların xahişini qəbul etməsən, Osman ibn Əffanı öldürdüyümüz kimi səni də öldürərik» dedilər. Həzrət onların israrı və çirkin sözlərinin nəticəsində hakimliklə razılaşaraq ordusuna onu qəbul etməyə icazə verdi.*) Səhabələrindən biri ayağa qalxaraq dedi: Bizi (*iki hakimin*) qəzavətə razılaşmaqdan çəkindirib sonra ona əmr etdin. Başa düşmədik ki, bu iki əmrdən hansı doğru yola, hidayətə daha yaxındır? İmam əleyhis-salam əlini əlinə çırparaq buyurdu:

Bu (*heyrat və sərgərdanlıq*) ayıqlıq və ehtiyatını əldən verən kimsənin (*sözümə tabe olmayaraq iki hakimin-yəni, Əbu Musa və Əmr ibn Asın hakimliyini qəbul etməyə məni vadar edənin*) cəzasıdır!! Bilin ki, Allaha and olsun, aldanmayaraq qəzavətə razılaşmamağınızı əmr etdiyim vaxt sizləri Allahın xeyir və yaxşılıq bəxş etdiyi (*nəsibiniz fəth və qələbə idi*) meylinizin isə olmadığı bir işə (*Şam əhli ilə döyüşə*) vadar etmişdim. Müqavimətiniz olsaydı (*mənim ardımca gəlsəydiniz*), sizə yol göstərərdim, əyri olsaydınız, düzəldərdim. Məndən (*mənə itaətdən*) imtina etsəydiniz, sizləri məcbur edərdim (*əmlərimin yerinə yetirmənin üçün sizi öldürər və ya zülm verərdim*). Bu yolun hər anı (*mənim və sizin üçün*) əminlik idi, ancaq kimin köməyi, yoldaşlığı ilə? Kimdən yardım istəməklə? ¹ Sizin özünüz mənə dərd və xəstəlik (*məğlubıyyətinin səbəbkarı*) olduğunuz halda sizinlə (*köməyiniz və yoldaşlığınızla məğlubıyyəət və düşmənin*

¹ Yoldaşım, köməyim olmadan və siz razılaşmadan sizin üçün xeyirli, məsləhət olan Şam əhli ilə döyüşməyi necə əmr edə bilərdim?

özümə hakim kəsilmək xəstəliyini) müalicə etmək istəyirəm. Tikanın meylinin tikanda olduğunu bilsə də, tikanla ayağındakı tikanı çıxarmaq istəyənə bənzəyirəm.¹

İlahi, bu əlacsiz dərdin təbibləri usandılar, kəndirlə quyudan su çəkənlər yorulub taqətsiz qaldılar (*bu qövmiin doğru yola yönələcəyinə ümidimiz yoxdur, Sən Özün əlac qıl*). Hanı İslama çağrılarda onu qəbul edənlər, Qurani oxuyub onu möhkəmləndirənlər (*ona uyğun əməl etdilər*) və cihada ruhlandırılanlar (*onları təşviq etdilər*). Sonra (*düşmənlə döyüş, müharibə meydanına getməyə*) aşiq oldular, dəvələr (*onları bir-birindən ayıranda*) balalarına aşiq olduqları kimi. Qılınclarını qınlarından çıxararaq dəstə-dəstə, səf-səf yerin ətrafını (*döyüş meydanını*) bürüdülər. (*Düşməni mühasirəyə aldılar. Bu fəthlər və qələbələr müsəlmanlara yalnız ona görə nəsib oldu ki,*) bəziləri həlak oldu (*öldürüldü*),² bəziləri isə sağ qaldı.³ Sağ qalmalarına (*döyüşdə ölmədiklərinə*) sevinməzlər. (*Desəydilər «filankəs döyüşdən sağ çıxıb», buna sevinməzdilər. Çünki əbədi həyatı haqq yolunda ölməkdə görürdülər.*) Ölənlərə görə başsağlığı istəməzdilər.⁴ Gözləri (*Allahın xofundan*) ağlamaqdan ağardı. Qarınları oruc tutmaqdan arıqladı, dodaqları dua etməkdən

¹ Bu bir zərbül-məsəldir. İnsanın düşməyə meyl və rəğbət bəsləyən kimsədən kömək istədiyi vaxt işlədilir: Atalar sözü orijinalda belədir: **لَمْ يَأْتِهَا مَعَهَا** **تَنْفُسُ الشُّوْكَةِ بِالشُّوْكَةِ فَإِنَّ ضَلْعَهَا مَعَهَا** Yəni: «Tikanı tikanla çıxarma, çünki tikanın meyli tikanladır». Burada İmam əleyhis-salam səhabələrindən çox incidiyinə görə Allah-təalaya şikayət edərək Həmzə, Cəfər, Salman, Əbuzər, Miqdad və Əmmar kimi din başçılarının xidmətlərini və bəyənilmiş sifətlərini xatırlamış, kömək və yardım üçün onların olmamasından təəssüflənmişdir. Sonda öyüd-nəsihət verərək sözünü davam etmişdir.

² Übeydə ibn Harisin «Bədr» döyüşündə, Həmzə ibn Əbdülmüttəlibin «Ühiid» döyüşündə və Cəfər ibn Əbu Talibin «Mutə» döyüşündə şəhid olmaları kimi.

³ İmam əleyhis-salam kimi. Qurani-Kərimin Əhzab surəsinin 23-cü ayəsində də belə buyurulur: **مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَن مَّبْلُؤًا يُبَدِّلُونَ** «Möminlər içərisində elələri də vardır ki, Allahla etdikləri əhdə sadıq olarlar. Onlardan kimisi (kafir və münafıqlarla döyüşüb) şəhid olmuş, kimisi də şəhid olmasını gözləyir. Onlar əhd-peymanı əsla dəyişməz, dönməzləkdən əl çəkməzlər.

⁴ «Filankəs döyüşdə həlak oldu» desəydilər, kədərlənməzdilər ki, onlara təskinlik versinlər. Çünki Allah yolunda ölməyi əbədi səadət bildirdilər.

qurudu. Rəngləri oyaq qalmaqdan saraldı, üzlərinə təvazökarlığın qubarı *(izləri)* əyləşdi. Onlar *(imanda)* qardaşlarım *(və dostlarım)* idilər ki, getdilər. Layiq olanı budur ki, onların *(onlarla görüşün)* təşnəsi olub ayrılıqlarına və uzaqlıqlarına görə əllərimizi çeynəyək. *(Çünkü sizin aranızda onlar kimiləri tapılmaz.)* Şeytan öz yollarını *(azğınlığı)* sizlərə asanlaşdırır və kələfdən bir-bir düyün açmaqla dininizin möhkəmliyini sarsıtmaq, sizlərdə birlik, ittifaq əvəzinə təfriqə, ayrılıq və ayrılığın nəticəsində fitnə-fəsad yaratmaq istəyir *(ki, nəticədə haqdan əl çəkib kafir olasınız)*. Belə isə onun vəsvəsə və əfsunlarından üz döndərin *(ona aldanıb əmrilə oturub-durmayın)*. Sizə öyüd-nəsihəti hədiyyə, ərməğan edəndən *(İmam əleyhis-salamdan)* onu qəbul edib qoruyun *(dünya və axirət səadətini qazanmaq üçün onu qəbul edib əməl edin)*.

121-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Nəhrəvan xəvaricinin iki hakimin qəzavətinə razılıqlarını inkar edib öz sözlərinin üstündə durduqlarına (*və Müaviyə ilə, Şam ordusu ilə döyüşə hazırlaşdıqlarına*) görə onların qərargahına təşrif apardığı vaxt onlara dediyi kəlamlarındanındır. İmam əleyhis-salam sonra buyurmuşdur: «Sizin hamınız Siffeyn döyüşündə bizimlə idinizmi? Dedilər ki, bəzilərimiz olub, bəzilərimiz yox. İmam buyurdu: «İki dəstəyə bölünün. Siffeyndə olanlar bir cərgədə, olmayanlar da başqa cərgədə dursun ki, hər dəstə ilə sözlərinə uyğun danışıq. Sonra qışqıraraq camaata buyurdu ki, danışmaqdan çəkinin və sözlərim (*eşitmək*) üçün sakit olun, ürəklərinizi mənə yönəldin. Hər kimsəni şəhadət verməsi üçün istəsəm, biliyinə və məlumatına uyğun o barədə danışsın. Sonra İmam əleyhis-salam onlara çox mətləbləri, o cümlədən bunları buyurdu:

Şam əhli hiylə, kələk və yalanla Quranı nizələrinə taxanda «onlar bizim qardaşlarımız, bizim kimi müsəlmandırlar, müharibəni qurtarıb döyüşə son qoymaq istəyirlər, Qurana üz tutmuşlar və rahatlıq, asayiş diləyirlər, istəklərini qəbul edib qəm, kədərlərini dağıtmağımız məsləhətdir» demədinizmi? Mənsə sizə dedim: «(*Quranı nizəyə keçirməklə bizdən sülh istəyənlər*) Şam əhlinin bu işinin zahiri iman, allahpərəstlik, batini isə zülm və sitəmdir. Əvvəli mehribanlıq, sonu peşmançılıqdır.¹ Öz gedişatınızı izləyin, getdiyiniz yolu davam etdirin və (*onlarla*) cihad, müharibə üçün dişlərinizi bir-birinə sıxın (*dözümlü olun ki, qələbə qazanasınız*). Fəryad çəkən harayçıya (*sizi Quranla aldadan Müaviyə və Əmr ibn Asa*) fikir verməyin ki, onun istəyi qəbul edilsə, sizi azdırar (*həyatınızı ağırlaşdırar və sərgərdan qoyar*), saymasanız, zəlil və xar olar. (*Lakin sözlərimi və nəsihətlərimi*

¹ İndi məğlub olduqlarına görə dostluq və birliklərini göstərirlər. Üstün gələn kimi sizə zülm, sitəm edəcəklər və onda onlara ürəyiniz yandığına görə peşman olacaqsınız. Bununsa heç bir xeyri olmayacaq.

qəbul etmədiniz və) bu iş (iki hakimin qəzavəti ilə razılaşmağımız) baş tutdu və sizləri onda çalışsan gördüm. Allaha and olsun ki, iki hakimin qəzavətindən imtina edib onun yükünün altına getməzdim və onun hər vacib işi mənə fərz olmazdı. Allah-təala o işi tərək etməyin günahını mənə yükləməzdi. (Çünki haqqın əleyhinə hərəkət etməmişdim, əksinə, ilahi göstərişə uyğun olaraq bu işə qarşı çıxmışdım.) And olsun Allaha! Əgər bu işi görsəydim, mənə itaət edilməyə layiq olardım və Allahın Kitabı (Qurani-Kərim) mənimlədir. Onunla həmsöhbət və yoldaş olandan ayrılmamışam. ¹ Sonra (İmam əleyhis-salam Həzrət Peyğəmbərin səhabələrinin iman və dönməzliliklərini xatırladaraq müxaliflərin sözlərini rədd etmək üçün buyurur:) Biz Həzrət Peyğəmbərlə (səlləllahu əleyhi və alih) birgə idik və (kafirlərlə, müsriklərlə döyüşürdük və) atalarla oğullar, qardaşlar və qohum-əqrabalar bir-birini qətlə yetirir, qanlarını axıdırdılar. (İslamın irəliləyişi üçün bunlara əhəmiyyət vermir, o böyük şəxsin əmrlərinə qarşı çıxmırdıq.) (Üzləşdiyimiz) hər müsibət və çətinliyə (Allaha və Peyğəmbərə) imandan, haqq iş görməkdən, (o Həzrətin) əmr və fərmanlara təslim olmaq və yaraların yanğısına dözməkdən başqa bir şey artırmırdıq. Ancaq (indi biz kafir və müsriklərlə çəkişmirik ki, onlarla həmin yolla döyüşək, əksinə,) bu gün küfrə meyl, əyriilik (haqdan əl çəkmək), səhv salınma (haqqın batillə) və (səhv) təvil (yəni, haqq-ədalətin ziddinə söz danışmaq) kimi İslama daxil edilənlərin nəticəsində öz müsəlman qardaşlarımızla döyüşürük. ² Hərgah, onun səbəbinə Allahın bizim dağınıqlığımızı bir yerə yığacağı, onun təsirindən aramızda qalanla (ülfət və dostluqla) bir-birimizə yaxınlaşacağımız vasitəni tapsaq (sülhə, mehribanlığa və İslamın güclənməsinə səbəb olan yol tapsaq), ona meyl, rəğbət göstərib qeyrisindən (müharibədən) imtina edəcəyik. ³

¹ Həzrət Peyğəmbərə iman gətirəndən Qurana zidd olan iş görməmişəm. Ona görə də sizin birinə vacib, təhkim və digərinə haram dediyiniz iki dəstəyə bölünməyiniz yersizdir. Çünki mənim rəftarım Qurana uyğundur, vacibi yerinə yetirirəm və haram iş görmürəm.

² Qisası, bu gün İslamın olduğu kimi qalması və cahiliyyət dövründəkinə qayıtmaması naminə vuruşuruq.

³ Çünki məqsədimiz qan tökmək deyil, doğru yol göstərməkdir. Əlli dördüncü xütbədə də buna işarə olunmuşdur.

122-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın döyüş vaxtı səhabələrinə buyurduğu kəlamlarındanır.

Sizlərdən hər bir kişi düşmənlə üzləşəndə özündə qəlbinin qüvvətləndiyini (*şücaət*) hiss edib qardaşlarından birində xof, qorxu görsə, Allahın ona əta etdiyi üstünlük və igidliyə görə düşməni qardaşınızdan da özünüzdən uzaqlaşdırdığı kimi dəf etməlidir. Odur ki, (*mənə nə, hər kəs özünü müdafiə etməlidir və qorxağa düşmənin hakim olması layiqdir deməsin*). (*Deməsin ki,*) Allahın istəyi olsaydı, onu da belə (*şücaətli və qorxmaz*) edərdi. ¹ (*Çünki*) ölüm tələskənliklə axtarandır, (*hamını tapar*), durub dayanan (*ölcəyindən qorxaraq belə bir vaxtda öz qardaşını müdafiə etməyən igid*) çəngindən çıxma bilməz, ondan qaçan onu aciz edib gücdən salmaz. (*Onun əlindən qaçıb xilas olmaq mümkün olmadığından*) ən əziz ölüm öldürülməkdir. (*Çünki dünyada yaxşı adın qalmasına və axirətdə savaba səbəb olur*). And olsun Əbu Talibin oğlunun canı əlində olana ki, min qılinc zərbəsi mənə Allaha itaətdən qeyri yataqda ölümdən daha asandır. ²

¹ Deməli, əgər onu igid yaradıbsa, bu böyük nemətin şükrü olaraq öz vəzifəsini – yəni, düşmənin aciz və qorxaq şəxsə hücumunun qarşısını almağı - yerinə yetirməli, bu yolda ölümə əhəmiyyət verməməlidir.

² Çünki qılincin ağrısı yox olub gedən dünyəvi ağrıdır, belə bir yataqda can vermək isə əbədi əzab gətirər.

123-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (öz səhabələrini pisləyib danladığı) kəlamlarındandır.

Sanki sizləri (yolda) bir-birinə sürtülən kərtənkələlərin dərisinin səsi tək (döyüşdən qaçmaq üçün hər şeyi bir-birinə qatarkən) səs-küy salan (hay-həşir qoparan) görürmüş kimiyəm. Haqqı qəbul etmir (düşməyə müqavimət göstərmir) və zülmün, sitəmin (zülmkarın) qarşısını almırsınız. Sizi (cənnətə gedən) yolda azad buraxıblar. Nicat və qurtuluş özünü ona atan (Allah yolunda döyüşən), ölüm və bədbəxtlik isə dayanan (cihaddan imtina edən) üçündür.

124-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın öz səhəbələrini cihada (*və döyüş qaydalarını öyrənməyə*) həvəsləndirdiyi kəlamlarındanadır.

(*Döyüş meydanında düşmənlə üzbəüz gəldikdə*) zirehlinizi önə, zirehsizinizi arxaya keçirin, dişlərinizi bir-birinizə sıxın (*döyüşdə dönməz olmaqla çətinlikləri özünüə asanlaşdırın*). Çünki döyüşdə dönməzlik qılıncları başlardan daha da uzaqlaşdırar (*döyüş meydanının çətinliklərinə dözmək qələbə və fəth üçün hər təbdirdən daha yaxşıdır*). Nizələrin ətrafında əyilib-bükülün, (*düşməne nizə ilə zərbə vurarkən özünüə endirib qaldırın və yaxud düşməni sizə nizə endirəndə özünüə uzaq tutun*), çünki nizələri bu üsulla vurmaq (*onları əyilib-bükülmədən vurmaqdan*) daha təsirli olur (*və yaxud özünə az dəyir*). Nəzərlərinizi yerə dikin (*hər tərəfə baxmayın*), çünki gözü yummaq qəlbin gücünün və ürəklərin rahatlığının artmasına (*düşməndən qorxmamağa*) səbəb olar. Səslərinizi alın (*hay-küy salmayın*), çünki mətanət və sakitlik (*hər şeydən*) xofu, qorxunu daha tez uzaqlaşdırar (*qorxaqlar döyüş meydanında hay-küy salar, igidlər isə söz danışmayıb öz işlərini görərlər*). Bayrağınızı yerindən hərəkət etdirib ətrafını boşaltmayın (*ki, hamının diqqəti bayrağa yönəldiyinə görə qoşunun məğlubiyyətinə səbəb olar*). Onu dilavərlərdən, hər pis hadisənin sizə yetişməsinə mane olanlardan və qorunub saxlanması lazım olanı müdafiə edəndən başqa hər kəsə tapşırma. (*Əlbəttə, belə insanlar zəfər çalmaqdan və ya həlak olmaqdan başqa heç vaxt bayrağı əllərindən verməzlər.*) Çünki (*döyüşün*) bəla və çətinliklərinə o adamlar dözər ki, bayrağın ətrafına dolanaraq onu sağdan, soldan, arxadan və qabaqdan qorusun. (*Düşməne*) təslim olmasın deyə ondan dala qalmasın və onu tənha qoymamaq üçün qabaqa keçməsin. Kişi (*döyüş meydanında*) onunla üzbəüz gələn düşməndən qorunmalı və (*onu məğlub etdikdən və ya öldürdükdən sonra*) öz qardaşına (*yoldaşına*) kömək etməlidir. Öz düşməni buraxıb qardaşına tərəf yönəlməməlidir ki, qardaşının düşməni ilə əlbir olub (*onu aradan götürüb*) birlikdə ona qəsd etsinlər. Allaha and

olsun, dünyanın qılıncından qaçsanız, axirətin qılıncından salamat çıxmıyacaqsınız (*cihada gedib Allah yolunda qılınc çalmasanız, əbədi əzabdan xilas ola bilməyəcəksiniz. Nəyə görə özünüzü qılınc çalmağa və düşmənin qarşısını almağa hazırlamırsınız? Bir halda ki,*) siz ərəbin zadəganları və böyük (*hörmətli*) şəxslərdənsiniz. Həqiqətən də (*döyüşdən*) qaçmağınız Allahın qəzəbinə (*Allah-təalanın rəhmətindən uzaqlaşmağa*), Zillət, çarəsizlik və əbədi rüsvayçılığa səbəb olar. Qaçanın ömrü artmaz və qaçmaq onun ölümünə mane olmaz. Allaha doğru gedən (*cihad edənin şövqü*) suya çatan təsnə kimi olmalıdır. Cənnət nizələrin ətraflarının altındadır.¹ Bu gün xəbərler aşkar olacaq (*qılınc vurarkən, ölərkən, öldürərkən hər kəsin sözünün düzlüyü və səhvliliyi aydınlaşar*). Allaha and olsun, mənim onlarla (*düşmənlərlə*) görüşə olan həvəsim onların şəhərlərinə olan həvəslərindən daha çoxdur. İlahi, əgər onlar haqqı rədd edib onunla düşmənçilik niyyətində olsalar, insanlarını pərən-pərən et, aralarına fikir ayrılığı sal və onları öz günahlarında həlak et. Onlar dayandıqları yerdən heç vaxt uzaqlaşmazlar (*fitnə-fəsad törətmək qərarlarından əl çəkməzlər. Siz, mənim tərəfdarlarım, onlarla döyüşüb etiraz etməsəniz*), düşmənin canını bədəninədən çıxaran dalbadal nizələr vurulmasa, beynini yarıb sümüklərini sındıran, ayaqlarını, biləklərini və qıçlarını qıran qılınc çalınmasa (*öz pozğunluqlarını davam etdirib sizləri məğlub edəcəklər*). Qoşunlar dəstə-dəstə və ardı-arası kəsilmədən onlarla üzləşməsə, saysız-hesabsız əsgərlər qələbə və yardım üçün hər bir yandan toplanıb arxada saxlanan ehtiyat atlarla onlarla döyüşməsə, yerlərindən tərpənən deyillər. Tərpənməzlər-arkasında böyük ordunun dayandığı (*beş səmti – yəni, önləri, arxaları, sağları, solları və qəlbləri nizamlı, düzümlü olan*) çoxlu qoşunlar onların şəhərlərinə daxil olana qədər. Atları dırnaqları ilə bir-birinə yanaşı torpaqlarını (*evlərini*) və heyvanlarının örüşlərini tapdaq-tapdaq edənə qədər (*qıyası, onların hər şeyinə hakim kəsilərlər. Seyyid Rəzi buyurur:*)

¹ Deməli, səadət və əbədi cənnət istəyən Allah yolunda döyüşdən və ölməkdən qaçmamalıdır.

Deyirəm: الدَّعْقُ sözünün mənası döyüb əzməkdir, yəni, «atlar onların torpaqlarını dırnaqları ilə döyüb əzərlər». وَتَوَاجِرُ الْأَرْضِ isə üzbəüz torpaqlar mənasında işlənmişdir. مَنَازِلُ بَنِي فُلَانٍ تَتَنَاحَرُ dedikdə isə filankəsin oğullarının evlərinin bir-birinin qarşısında olması mənasını verir.

125-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Əmr ibn As və Əbu Musanın qəzavətinə razılaşdıqlarını inkar etdikləri vaxt¹ buyurduğu sözlərdəndir. Onda öz səhabələrini məzəmmət edərək buyurur:

İnsanları hakim etmədik, əksinə, Quranı hakim qıldığ. Bu Quran iki cildin arasında yazılmış və dil açığ danışmayan xətdir. Ona (*məqsədini bəyan etmək üçün*) tərcüməçi lazımdır və ondan söz danışanlar insanlardır. Şam əhli bizdən Quranı aramızda hakim etməyi istədi. (*Xahişlərini qəbul etdik, çünki*) Allahın kitabından üz döndərənlərdən (*Onun hökmünə tabe olmayanlardan*) deyildik. Allah-təala da (*Qurani-Kərimin Nisa surəsinin 59-cu ayəsində*) buyurub: **فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ** «Əgər bir işin üstündə mübahisə və düşmənçilik etsəniz, (*onun islahı üçün*) Allaha və Peyğəmbərə (*Qurana və sünnəyə*) müraciət edin». Munaqişə və düşmənçilik zamanı Allaha müraciət etməyimiz Onun kitabına uyğun hökm çıxarmağımız, Peyğəmbərə üz tutmağımız isə onun sünnəsini və yolunu tutmağımız deməkdir. Əgər doğruluqla Allahın kitabından hökm çıxarılsa (*öz rəyinə uyğun təfsir və nadürüst izah deyil, Onun həqiqətlərini bəyan etmək istəsələr*), o hökmə (*İmamətə və xilafətə*) biz (*İmam əleyhis-salam və o Həzrətdən sonrakı İmamlar*) hamıdan daha layıq. ² Əgər Allahın

¹ «Allahın səni təyin etdiyi İmamətə camaatı hakim qıldığına görə küfr və azgınlıq baş verdi» dedikləri vaxt nəzərdə tutulur.

² Çünki *Qurani-Kərimin Yunus surəsinin 35-ci ayəsində* buyurulur: **أَفَمَنْ يُهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ مَنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ** «Doğru yola yönəldən kəs arıncə gedilməyə daha çox layıqdır, yoxsa doğru yol göstərilmədikcə özü onu tapa bilməyən kəs? Sizə nə olub ki, hər ikisini eyni bilirsiniz və bu işdə necə hökm verirsiniz?». *Zumər surəsinin 9-cu ayəsində* də buyurulur: **هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولَٰئِكَ** «Heç bilənlərlə bilməyənlər eyni ola bilərlərmi? Ağıl sahibləri bundan aqahdır». Deməli, *Quranın hökmünə əsasən biz haqq yolunu göstərən və onun bütün biliklərinə sahib olduğumuza görə İmam, rəhbər olmalıyıq.*

Peyğəmbərinin sünnəsinə əsasən hökm verilsə, biz o hökmdə camaatdan daha üstünük.¹ Deyirsiniz ki, özünü onlar (*Şam əhli*) arasında hakimlik üçün möhlət qoydun (*ki, iş bu yerə gəlib çatdı. Həmin gün və ya həmin həftə əmr etməliydin ki, Allahın kitabına nəzər salıb hökmü aydınlaşdırsınlar. Cavab budur:*) Möhlət verdim ki, cahil götür-qoy etsin və alim güclənsin, bəlkə bir-birindən əl çəkib mehribanlaşdıqları bu müddətdə Allah-təala bu ümmətin işini islah etdi. Nəfəs yolları tutulmasın (*haqqa çatmaları üçün onları məcbur etməyim*) ki, haqqı tanımaq üçün tələsib (*düşünüb araşdırmadan əleyhimizə olan və bizə qarşı döyüşə çalışan*) ilk azğınların ardınca getməsinlər. (*Onlara möhlət verdim ki, bu işi düzgün araşdırsınlar.*)

Həqiqətən də Allah yanında insanların ən üstünü odur ki, haqq ona ziyan yetirib kədərləndirsə də, batilsə ona xeyir verib faydaya yetirsə belə haqqı batildən çox istəsin. Belə isə nəyə görə dalğın və sərgərdansınız, sizləri haradan gətiriblər (*ki, öz İmam və rəhbərinizi tanımayaraq belə çirkin sözlərlə onun əleyhinə çıxırsınız*)? Haqdan (*uzaq düşərək*) mat-məəttəl qalan, didərgin düşərək onu görməyən, zülmə və sitəmə ürcah olub ondan dönməyən, Allahın kitabından uzaq olan (*onu başa düşməyən*), (*doğru*) yoldan çıxan bir dəstə ilə (*şamlılarla*) döyüşə getməyə hazır olun. (*Ancaq əfsus ki,*) siz əmin olası, etimad ediləsi deyilsiniz ki, sizə əl uzatmaq mümkün olsun (*qeyrətiniz yoxdur ki, sizdən kömək istəyim*), nə də (*çətinə düşəndə*) yoldaşlıq umulacaq adamlar deyilsiniz. Siz müharibə atəşini alovlandırmaq üçün yaramırsınız (*düşmənin istilasının qarşısını almırsınız*). Off, sizin əlinizdən! (*Çirkin söz və əməllərinizdən təngə gəldim.*) Sizlərə görə çətinliyə və giriftarçılığa düşdüm. Bir gün (*dinə kömək üçün*) sizi çağırır, bir gün isə (*düşmənlə döyüşmək barədə*) sirrini deyirəm. Çağrıldıqda (*mənə cavab vermək üçün*) azad və doğru danışan

¹ Çünki Həzrət Peyğəmbər «Qədir-Xumda» və başqa vaxtlarda da İmamlığa və xəlifəliyə məni təyin etmişdir. Qıyası, biz iki hakimin qəzavəti ilə öz nəfslərinə uyğun söz deyib istədikləri hər bir işi görmək üçün deyil, yalnız Qurana və sünnəyə uyğun hökm çıxarmaları üçün razılaşıdıq.

insanlar və sirr verərkən əmin olunası, etimad ediləsi qardaşlar deyilsiniz (*ki, mənim sirrimi saxlayıb faş etməyəsınız*).

126-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamdan əta və bəxşisləri (*beytülmal, sədəqə və qənimətləri*) nəyə görə camaat arasında bərabər böldüyünü, İslam dinini çoxdan qəbul edənlərə (*döyüşlərdə iştirak edənlərə və ya*) şərəfətli, böyük insanlara üstünlük vermədiyini kəskin şəkildə soruşduqda buyurduğu sözlərdəndir: ¹

Rəhbəri olduğum kimsəyə zülm, sitəm edilməsində yardımçı olmağımı əmr edirsiniz? ² Allaha and olsun, nə qədər ki, müxtəlif zəmanələrdə gecə gündüzə, səmadakı bir ulduz (*cazibə qüvvəsi ilə*) başqa bir ulduza doğru gedir, görmərəm bu işi (*heç vaxt belə iş görmərəm*).

Beytülmal mənim şəxsi malım olsaydı da onu müsəlmanlar arasında bərabər bölərdim. O, Allahın malı olduğu (*əlimin altında olanlar və möhtacları ondan bölgü ilə pay yedikləri*) halda bunu necə etməyə bilərəm? (*Birini başqasından necə üstün tuta bilərəm?*) Daha sonra İmam əleyhis-salam (*beytülmalın ona düşməyən şəxslərə verilməsinin törətdiyi fəsadlar haqda*) buyurdu:

¹ Həzrət Peyğəmbərin (*səlləllahu əleyhi və alih*) adəti və yolu bu idi ki, beytülmalı bölərkən müsəlmanlar arasında fərq qoymazdı. Əbu Bəkr də xəlifəliyi dövründə bu yolla getdi. Lakin Ömər xəlifə olduqda Həzrətin yolunu dəyişərək bəzilərinə başqalarından üstün tutdu. Osman da xəlifəliyi illərində Ömər in bu üsulunu daha da genişləndirərək ürəyi istədiyinə nəyi istəyirdisə verirdi. İmam əleyhis-salam xəlifəliyə təyin olunanda Həzrət Peyğəmbərin sünnəsinə uyğun rəftar etdi. Bu yol fətnəkarların adətlərinə, istəklərinə zidd idi. Bu səbəbdən də Təlhə və Zübeyr beyəti pozaraq o böyük insandan uzaqlaşdılar və bir dəstə də Müaviyəyə qoşuldu. Sonra bir dəstə səhabəsi Həzrətin qulluğuna gələrək beytülmalın bölünməsində bəzilərinə üstünlük verməsini ondan xahiş etdilər. İmam əleyhis-salam bunları buyurdu.

² Allahın Peyğəmbərinin sünnəsinə uyğun rəftar etməyib tabeçiliyimdə olanlara zülmü rəva görməklə Allahın qəzəbini qazanım?

Agah olun ki, beytülmalın ona düşən şəxsdən qeyrisinə bağışlanması rəva deyil, israfçılıqdır.¹ Bu malı layiq olduğundan qeyrisinə vermək verənin dünyada (*zahirdə*) şəninini ucaldar, (*alan kimsə ona xoş gəlmək üçün boyün əyərək təvazökarlıq edər*) axirətdə yerə vurur (*əbədi əzab və çarəsisizliyə səbəb olduğundan onu alçaldar*). Camaat yanında xətir-hörmətli, Allah yanında xar edər. (*Çünki Allah yanında hörmətli şəxs Onun qanunları ilə oturub-durandır*). Allahın, Öz verdiklərinin şükründən məhrum qıldığı və dostluğunu Özündən qeyrisinə yönəltdiyi kimsələrdən başqa heç kəs öz malını hədəyə sərf etmədi, haqqı çatmayana vermədi. Bir gün ayaqqabısı sürüşsə, (*başına pis hadisə gəlsə*), yardımlarına, yoldaşlıqlarına möhtac qalsa, elə onlardan pis yoldaş, çox başa qaxan dost olmaz.

¹Allah-təala Qurani-Kərimin İsrə surəsinin 26-27-ci ayələrində buyurur: *إِنَّ الْمُبْتَدِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَلَا تُبَدِّرْ تَبَدِيرًا* «İsraf etmə və malını Allah rızasından qeyri sağa-sola səpələmə. Həqiqətən israfçılar şeytanların qardaşları və dostlarıdır».

127-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın yenə də Xəvaric barədə buyurduğu kəlamlarından¹:

Sizin (*mənimlə*) müxalifliyiniz (*iki hakimi təyin edib onların qəzavəti ilə razılaşmaqla*) xəta edib yolumu azmağımı güman etdiyinizə görədirsə, nəyə görə Məhəmmədin (*səlləllahu əleyhi və əlih*) bütün ümmətini də (*öz gümanınızda*) mənim azmağımla azğın sanır, onlara mənim xətamə görə yanaşır, mənim günahıma görə (*onları*) kafir adlandırırırsınız? (*Belə ki,*) çiyinlərinizdəki qılınclarınızı həm sağlam, həm də xəstə yerlərə endirir, (*öz zənninizlə günahkar sandığınızı da, təqsirsizi də öldürürsünüz. Öz gümanınızda*) günah edənlə günahsızları qarışdırırsınız. (*Müqəddəs İslam şəriəti, böyük günah törətmiş olsa belə, heç kəsi kafir saymasa da hamını kafir hesab edirsiniz. Necə ki,*) bilirsiniz, Həzrət Peyğəmbər (*səlləllahu əleyhi və əlih*) arvadı ola-ola zina edəni daş-qalaq edib sonra onun namazına durardı (*sizin əqidənizə görə isə varis müsəlman olsa belə, küfr irs çatmasının qarşısını alar*), mirasını (*onun*) yaxınlarına verərdi. Qatili öldürüb irsini varisləri arasında bölər, oğrunun əlini kəsər, arvadı olmayan zinakara qamçı vurardı. Bundan sonra isə müsəlmanların qənimət götürdüklərindən onların payını verər, onlar da müsəlman qadınlarla nigah bağlayardılar. Deməli,² Həzrət Peyğəmbər (*səlləllahu əleyhi və*

¹ Çünki Nəhrəvan xəvaricininin əqidələrinə, məzhəbinə görə xəta edib günah törədən hər kimsə kafirdir. Qəzavət olunması ilə razılaşmağı günah saydıqlarına görə Əmirəl-möminin əleyhis-salam və səhabələrinin –*əuzu billah*– kafir olduqlarını deyir, oranı «*darül-küfr*» adlandırıldılar. Onlardan əl çəkməyərək bacardıqları hər şeylərini – uşaqlarını, heyvanlarını – öldürürdülər. İmam əleyhis-salam onların sözlərini ifşa etmək üçün buyurmuşdur.

² Böyük günahlardan olan zina, oğurluq və qətl küfrə səbəb olsaydı, Həzrət Peyğəmbər zinakarın namazına durmaz, onun və qatilin mirasını yaxınlarına verməz, arvadı olmayan zinakara və əli kəsilmiş oğruya qənimətdən pay ayırmaz, onlar da müsəlman qadınlarla nigah bağlamazdılar. Çünki kafirə namaz qılmaq caiz deyil. Küfr miras sahibi

alih) onları (*kafir saymayıb, əksinə,*) onlarla günahlarına uyğun rəftar edib, onlar barədə Allahın haqqını yerinə yetirmiş, onların İslamdakı paylarının qarşısını almamış və adlarını müsəlmanların arasından çıxarmamışdır. ¹ Deməli, (*bundan sonra onları pisləyib danlamaq üçün buyurur*) sizlər şeytanın öz azğınlıqlarına (*nadanlıq və öz nadanlığına inanmamağa*) atdığı, heyrət və səfilliyə məcbur etdiyi ən pis insan və ən pis camaatsınız. (*Şeytanın arxasınca getməyin təsirindən*) tezliklə iki tayfa mənə görə həlak olacaq: dostluqda ifrata varan dost. Belə ki, sonsuz məhəbbəti onu batıl yola (*onu Allah və ya peyğəmbər sanmaları kimi*) çəkəcək. Digəri isə öz həddini aşan və sonsuz düşmənçiliyinin nahaq yola vadar etdiyi (*xəvaric və nəvasib kimi*) düşməndir. Mənim haqqımda ən yaxşı iş görənlər mötədil dəstədəndirlər. ² Belə isə bu mötədil dəstəyə yoldaş olub böyük kütlənin (*adil sultanın ardıcılığının*) ardınca gedin. Çünki Allahın əli (*bu*) camaatın üstündədir. (*Onlara qarşı*) müxaliflikdən və ayrılıqdan çəkinin. Çünki tək qalan qoyun canavara yem olduğu kimi, camaatdan təcrid olan, tənha qalan da şeytana düşər olar. Ağah olun, bir kimsəni bu yola dəvət edən (*dində bidət yaradan*) hər kəsi öldürün, mənim əmmaməmin altında olsa belə. (*Bidətçini mən olsam belə öldürün. Bundan sonra qəzavət barədə buyurur:*)

İki hakim Quranın diriltiklərinə həyat vermək, öldürdüklerini dəfn etməkdən qeyri bir iş üçün təyin olunmadılar. Quranı diriltmək onunla həmməqsəd olmaq (*ona əməl etmək*), onu öldürmək isə ondan ayrılmaqdır (*ona uyğun rəftar etməməkdir*). Əgər Quran bizi onlara doğru çəksə, onların arxasınca gedək, onları bizə tərəf çəksə, bizim

olmağa və müsəlman qadınla nigaha, qənimətdən yararlanmağa mane olan səbəblərdəndir.

¹ *Belə ki, siz özünüzi müsəlman və bu Peyğəmbərin davamçısı sayırsınızsa, nəyə görə günah təsəvvürünüzdə görə müsəlmanı kafir hesab edərək canını, malını halal sanırsınız?*

² *O böyük şəxsi İmam və rəhbərləri, Həzrət Peyğəmbərin vəsisi, onu və on bir övladını məsum, hər bir günahdan uzaq sayan, nə ilahiləşdirən, nə də düşmən kəsilən İmamilər kimi.*

arxamızca gəlsinlər.¹ Belə isə ey atasızlar, mən şər iş görüb sizi aldadıb, səhvə düşər etmədim. Əksinə, bu iki kişini (*Əbu Musa və Əmr ibn Ası*) seçmək öz fikriniz idi. Biz də onlardan Qurandan kənara çıxmıyacaqları barədə əhd-peyman aldığımız. Hər ikisi haqqı gözləri ilə görsələr də yollarını azaraq haqdan əl çəkdiilər. Onların zülm və sitəmləri (*Allahın qanunlarına zidd rəftarları*) nəfslərinə görə idi və ona uyğun da rəftar etdiilər. Qabaqcadan (*sülhnamədə*) əhd-peyman aldığımız ki, hakimiyyət ədalət və düzlük üzərində qurulmalı, haqqı nəzərdə tutmalıdır. Ancaq onların pis fikirli olmaları və zülm, sitəmlə hökmranlıq etmələri bizimlə onların arasına ayrılıq saldı. (*Müqaviləyə zidd rəftar etdiklərinə görə pislənməyə və danlağa layiqdiilər.*)

¹ Təbiidir ki, Quran onları bizə tabe edəcək. Lakin iki hakim müxalif çıxaraq Quranın dirildiklərini dirildib öldürdükələrini basdırmadıılar.

128-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın kəlamlarındandır. (*Cəməl döyüşündən sonra Bəsrədə buyurub. Qeybdən verdiyi xəbərlər silsiləsindəndir.*) Bəsrədə baş verəcək ağır hadisələrdən xəbər verir: ¹ Ey Əhnəf! Onu (*zəncilərin qoşununun başçısını*) toz-torpaqlı, haray-həşirli, cilov və atları səssiz, (*atları və silahları olmayan*), öz ayaqları ilə yeri döyəcəyən (*çox fitnə-fəsad törədən*) bir qoşunla qiyam edirmiş kimi görürəm. Ayaqları (*barmağın enliliyi, qısalığı və yastılığı baxımdan*) dövəquşu ayağına bənzər. (*Seyyid Rəzi buyurur:*) İmam əleyhis-salam bu sözləri ilə zəncilərin başçısının qiyamına işarə edir.² Bundan sonra

¹ Burada sahibi zənci, yəni, zəncilərin əmiri Əli ibn Məhəmməd Borğeyinin qiyamına toxunur. Onun həmsöhbəti Əhnəfdir. Ləqəbi Sənhir ibn Qeys ibn Müaviyə, künyəsi Əbu Bəhr olan bu şəxs Bəni-Təميم qəbiləsindən, Bəsrə əhlindən, Əmirəl-mömininin böyük səhabələrindən və Bəni-Təميم qəbiləsinin başçısı olmuşdur. Bəni-Təميم qəbiləsi Həzrət Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih) dəvətini qəbul etməmiş, tayfadan ilk dəfə o, İslama gəlmiş, başqalarını da müsəlman etmişdir. Bu xəbər Həzrət Peyğəmbərə çatdıqda onun haqqında dua etmişdir. Qıtası, öz elmi, hikməti və bəyənilmiş mərifət keyfiyyətləri ilə Siffeyn döyüşünə qoşulmuşdu. İmam əleyhis-salamdan sonra da Məsəb ibn Zübeyrin hakimiyyəti dövrünə qədər İraqda həyat sürmüş və hicrətin altmış yeddi ilində Kufədə vəfat etmişdir.

² Tarixçilərin yazdığına görə Rey şəhərinin əhlindən olan bu şəxs özünü Ələvi adlandıraraq atasının Məhəmməd ibn Əhməd ibn İsa ibn Zeyd ibn Əli ibn Hüseyin ibn Əli ibn Əbu Talib olduğunu iddia edirdi. Əbu Talibin nəslindən olanlar onun bu əsl-nəsəbinə tənə ilə yanaşaraq onu düzgün saymırdılar. Belə ki, əsl-nəsəb biliciləri olan üləmalar onun özünün Əli ibn Məhəmməd ibn Əbdürrəhim, anasının babasının isə Zeyd ibn Əli ibn Hüseyinlə birgə Hişam ibn Əbdülməlikə qarşı qiyam edən kufəli Məhəmməd ibn Həkim Əsədi olması haqda yekdül rəyə malikdirlər. O, Zeyd öldürüldükdən sonra Rey şəhərinə qaçmış və Vərzənin adlanan kənddə qalmışdır. Bu kənddə də zəncilərin başçısı Əli ibn Məhəmməd dünyaya gəlmiş, onun babası Əbdürrəhim isə Taleqanda anadan olmuşdur. Əbdürrəhim İraqa getdikdən sonra bir kənizi satın almış və ondan Əlinin atası Məhəmməd olmuşdur. Qıtası, iki yüz əlli beşinci ildə Bəsrəni hədəfə götürmüş və Bəsrə əhlinin işçilərindən olan zənci qullardan kömək istəmişdir. Onun göstərişi ilə

İmam əleyhis-salam buyurur: Ölənlərinə kimsənin ağlamadığı (çünki onların hamısı qara qul olduqlarına görə ölənlərinə ağlamaq üçün qohumları yox idi), yox olanı axtarılmayan¹ qoşunun əlindən vay olsun sizin quzğun qanadları tək qanadlı (tağlı), fil xortumu tək xortumlu (navdanlı), bəzəkli evlərinizə və abad küçələrinizə (onların hamısını dağıdıb viran qoyacaqlar). Mən dünyanı uzağa atıb onu ölçmüşəm (onun zahiri və batinini, keçmişini və gələcəyini bilirəm) və həqiqətlərini görürəm (onun etibarsızlığını, vəfasızlığını hər zaman görürəm).

Bu sözlər Həzrətin kəlamının tatarların (və monqolların kitablarda və tarixdə həkk olunmuş axıtdıqları müsəlman qanlarının) vəsf edildiyi bir hissəsidir

Mən sanki onları görmüş kimi yəm. Üzləri qalxan kimi (yastı və yumru) çəkiclənmiş (çox ətli və nişanlı), ipək və diba (rəngli ipək) paltarlar geyinən, gözəl yedəkli atlar sürən bir dəstədir. Orada (ayaq qoyduqları yerdə) yaralananlar ölənlərin üstü ilə yeriyənədək, (onların əlindən) qaçanlar əsirlərdən az olanadək çoxlu qanlar axıdılar. (Camaatın çoxu onların zülm və sitəmlərinə mübtəla olar, qaçmağa yerləri olmaz.)

O Həzrətin (İmam əleyhis-salamın qeybdən buyurduqlarının müəllimsiz və özündən deməsindən şübhəyə düşmüş) səhabələrindən biri dedi: «Ya Əmirəl-möminin! Allah sənə qeyb elmini əta etmişdir». İmam əleyhis-salam güldü və (şübhəsini aradan götürmək üçün) Kəlb qəbiləsindən olan o kişiyə dedi:

Ey Kəlbi qardaşım! Dediklərim elmi-qeyb deyil, elm və bilik sahibindən öyrənilən şeylərdir. (Onları Həzrət Peyğəmbərdən - səlləllahu əleyhi və əlih – öyrənmişəm.) Elmi-qeyb

bir gün qullar hamılıqla öz sahiblərini öldürərək onun ətrafına toplaşmış, Kufə əhlinə qarşı cürbəcür fitnələr törətmişlər. O isə üzünə örtüdüyi niqaba (ərəbcə «borğə») görə «borğeyi» kimi məşhurlaşmışdır.

¹ Onlardan biri öldükdə daş ürəkli olduqlarına görə ölən barədə soruşmadan başqa birisi onun yerini tuturdu.

qiyamət gününün vaxtını və Allah-təalanın Öz buyuruğunda saydıqlarını bilməkdir. (*Loğman surəsinin 34-cü ayəsi:*) **إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنزِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَبِيرٌ** «Qiyamətin qopacağı vaxtı ancaq Allah bilir. Yağışı göydən O yağdırır, bətlərdə olanı O bilir. Heç kəs səhər nə edəcəyini, hansı torpaqda öləcəyini bilməz. Allah isə, şübhəsiz ki, bilən və xəbərdardır!» Deməli, bətdəkilərin oğlan və ya qız, çirkin, yoxsa gözəl, səxavətli ya xəsis, bədbəxt ya xoşbəxt olduğunu bilən Allahdır. Kimin cəhənnəm odu üçün odun, kimin cənnət dərəcələrində peyğəmbərlərə yoldaş olacağından agahdır. Sadalanan (*nümunə kimi birini şərh etdiyimiz*) şeylər Allahdan başqa kimsənin bilmədiyi elmi-qeybdir.¹ Ancaq bundan başqa Allah-təalanın Öz Peyğəmbərinə (*səlləllahu əleyhi və alihi*) öyrətdiyi (*açmağa icazə verdiyi*) bir elm də var. Peyğəmbər bu elm də mənə öyrədərək sinəmin onu saxlaması və ətraflarıma onu əhatə etməsi (*əzbərləyərək saxlamağım*) üçün dua etmişdir.

¹ Buna işarə olunur ki, Peyğəmbərə vəhylə çatan və onun da mənə öyrətdiyi belə elmləri açma bilmərəm. Buna görə də bilməmiş kimiyəm.

129-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın peymanlar və tərəzilər barədə xütbəsidir:¹

Ey Allah bəndələri! Siz və sizin bu dünyadakı arzularınız qalacağı müddət bəlli olan qonaq və borc sahibinin alacağı (*borcunu*) sizdən tələb etdiyi borclularsınız. Qonaq qalmağınızın müddəti qısa, borclarınız isə (*yazanların yanında*) qorunan əməllərdir. (*İbadət və bəndəlikdir.*) Nə çoxdur bir əməldə çalışan və (*onu*) zay edən (*riyakarlar kimi*). Nə çoxdur əziyyət çəkən və zərər görən (*Xəvaric və Nəvasib tək*). Siz xeyir və yaxşılığın arxa çevirdiyi, şər və pisliyin üz tutduğu, şeytanın insanları həlak və puç etməyə tamarzıdığı bir ruzigarda vəqə olmusunuz. İndi onun iş alətlərinin gücləndiyi, məkr və hiyləsinin hər yana yol tapdığı, ovunun asanlaşdığı bir vaxtdır. Camaata istədiyini hər bir yerdə düzgün nəzər sal: kasıbçılıq və fəqirlikdən əziyyət çəkməyən yoxsul (*dözümü yoxdur və Allahın istəyinə razı deyil*), Allahın nemətinə görə şükr edən, küfrə varmayan varlı, öz varidatını artırmaq üçün Allahın malına xəsislik etməyən, xəsis qulağı öyüd-nəsihət eşitməmək üçün ağırlaşmayan asi və dikbaş kimsəni görərsənmi? Haradadır sizin yaxşı və ləyaqətliləriniz, azad insanların və kəramət sahibləriniz? Haradadır alış-verişdə pərhizkar, yolları pak olanlarınız? Hamısı bu alçaq dünyadan və əziyyət, bədbəxtlik sarayından tələsik köçmədilərmi? Siz məgər alçaqlıqlarına,

¹ *Ancaq xütbədə bu barədə bir şey deyilməmişdir. Səbəbi bəlkə də bu ola bilər ki, Seyyid Rəzi əleyhir-rəhmənin metodu İmam əleyhis-salamın bütün buyurduqlarını deyil, ondan seçmələri qeyd etmək olduğu üçün bu başlığa aid hissəni ixtisara salmışdır. Bəlkə də heç Seyyid Rəzi mətnə toxunmayıb və xütbənin başlığı «haradadırlar öz ticarət və alış-verişlərində pərhizkarlar, öz əməllərini bəzəyən paklar» أَيْنَ الْمُتَوَرَّعُونَ فِي مَذَاهِبِهِمْ وَاَلْمُتَنَزِّهُونَ فِي مَذَاهِبِهِمْ cümləsindən götürülmüşdür. Ola bilər ki, camaatın çəkiddə aldadıldığı və bu çirkin işin geniş yayıldığı barədə Həzrətin yanında söz düşmüş, Həzrət isə bu xütbəni buyurmuşdur.*

ləyaqətsizliklərinə və adları çəkilməyə layiq olmadıqlarına görə onları pisləyib qınamağa dodaqların belə gəlmədiyi pis ovuntu kimi olan camaat arasında canişin olmusunuz? (*Elə yaxşı insanların canişini olan sizlər o qədər rəzil və alçaq olacaqsınız ki, adınızı çəkmək üçün sizləri danlamağa belə layiq deyilsiniz. Belə bir müsibətdə deməliyəm ki,)* **إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ** Yəni, biz hamımız Allahın bəndələri, qullarıyıq və Onun hökmünə, fərmanına doğru qayıdacağıq. Fəsad və pozğunluq aşkar olmuşdur (*yaxşı işlər qadağan, qadağalar əmr olunub*). Bunu dəyişdirəcək bir kimsə, nə də bunu qadağan edəcək şəxs yoxdur!! (*Yaxşı işə dəvət etmir və pis işdən çəkincə qəndirmirlər.*) Bu minvalla da cənnətdə, Allahın rəhmətinin sayəsində və Onun ən dəyərli dostlarından olmaq istəyirsiniz? Sizin düşüncələriniz nə qədər uzaq və nadürüstdür!! Allahı Onun cənnətinə getmək üçün (*çirkin işlər görüb «rəhmli, kərəmli və bağışlayandır» deməklə*) aldatmaq olmaz. Onun razılığı itaət və bəndəlikdən başqa heç nə ilə qazanılmaz. Allah lənət etsin, (*Allahın rəhməti onlardan uzaq olsun*) yaxşı işlərə əmr edib özü onları yerinə yetirməyənlər və pis işlərdən çəkincə özü belə işləri görənlərə.

130-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Əbuzər rəhmətullah (Mədinədən) Rəbəzəyə sürgün edilən zaman ona buyurduğu kəlamlarındandır.¹

¹ Rəbəzə Mədinənin şərq istiqamətində, ona İraq hacılarının yolu tərəfdən yaxın, Əbuzər Qəffarinin dəfn olunduğu və İslamın ilk illərində abad olmuş bir kənd olub. İndi ondan heç bir əsər-alamət qalmayıb. Əbuzər Mədinədə Osmanın qəzəbinə gəldiyinə görə xəlifə onu Şama sürgün etmişdir. Əbuzər orada da Osmanın çirkin əməllərini xalqa çatdırmış, onu olduğu kimi tanıtırmışdır. Osman tərəfindən Şama vali təyin olunan Müaviyə onun hərəkətləri barədə Osmana xəbər göndərdi. Osman ona məktub yazdı ki, məktubum əlinə çatan kimi Əbuzəri yalın dəvəyə mindirərək Mədinəyə qaytar. Müaviyə onu palansız dəvəyə mindirərək yola saldı. Mədinəyə çatana kimi zəif, arıq, ucaboy, saçı və saqqalı ağarmış Əbuzərin budlarının əti yeyilmişdi. Osmanın gözü ona sataşdıqda dedi: «Ey Cünəydəb, Allah səni Öz neməti ilə sevindirməsin». Əbuzər cavab verdi: «Mənim adımlı bilmirsən? Mənim adım Cündəb idi, ancaq Peyğəmbər məni Abdullah adlandırdı və mən bu adı seçdim». Osman ondan özü barədə eşitdiklərini soruşdu. Əbuzər deməmiş olduqlarını təkzib edərək dedi: «Ancaq Allahın Peyğəmbərindən eşitmişəm ki, sizin tayfanız Bəni-Üməyyədən elə bir adam çıxacaq ki, Allahın malını öz ixtirayına keçirib bəndələri zəlil və dinlərini zay edəcək. Sonra Allah öz bəndələrini onun əlindən xilas edəcək». Osman ətrafındakılardan soruşdu ki, siz Peyğəmbərdən belə bir söz eşitmisinizmi? Onlar dedilər ki, yox, eşitməmişik. Osman dedi: «Ey Cündəb. Vay olsun sənə halına! Allahın Peyğəmbərinin adından yalan danışsən?» Əbuzər yalan danışmadığını dedi. Sonra Osman bir nəfəri Əmirəl-möminin əleyhis-salamın yanına göndərdi. O Həzrət təşrif gətirdikdə ondan belə bir hədis eşidib-eşitmədiyini soruşdu. Həzrət buyurdu ki, «eşitməmişəm, ancaq Əbuzər doğru danışan insandır». Dedi ki, «doğru danışan olduğunu haradan bilirsən?» Buyurdu: «Allahın Peyğəmbərinin onun haqda dediyi bu sözlərdən: « مَا أَظَلَّتْ مَا أَظَلَّتْ وَالْخَضْرَاءُ وَلَا أَقَلَّتِ الْعَبْرَاءُ عَلَى ذِي لَهْجَةٍ أَصْدَقُ مِنْ أَبِي ذَرِّ النَّفَارِي » «Yəni, göylər Əbuzər Qəffari kimi daha doğru danışan dil sahibinə kölgə salmadı, yer isə üzərində gəzdirmədi». Sonra məclisdə olan Peyğəmbər səhabələri bu sözləri Peyğəmbərdən eşitdiklərini və Əbuzərin düzdən danışan olduğunu dedilər». Osman üzünü onlara tutub dedi: «Nə deyirsiniz, müsəlmanlar arasında təfriqə, ayrılıq salan bu şeyxi neyləyək? Onu döydürsəm, həbs

etsəm, öldürsəm, ya Mədinədən çıxarsam yaxşıdır?» Əmirəl-möminin əleyhis-salam buyurdu: «Ey Osman. Mən sənə Firon ailəsindən olan bir möminin Musa barədə Firona dediklərini deyirəm. Qurani-Kərimin Mumin surəsinin 28-ci ayəsi « *وَإِنْ يَكَادُ يُكْتَلِبُ عَلَيْهِ كُتُوبَهُ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِيبْكُمْ بَعْضُ* *الَّذِي يَعِدْكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ* » «Əgər o yalan deyirsə, yalan deməyinin cəzası öz boynunadır. Yox əgər doğru danışarsa, xəbər verdiyi şeyin bir hissəsi sizə toxunar. Şübhəsiz ki, Allah həddi aşanı və çox yalan danışanı doğru yola yönəltməz, rüsvay edər.» Osman bu sözləri eşitdikdən sonra İmam əleyhis-salama cəsarət etdi. Həzrət də cavab verərək buyurdu: «Ey Osman, sən nə deyirsən, gördüyün bu Əbuzər Allahın Peyğəmbərinin yaxın dostlarındanandır.» Osman üzünü Əbuzərə tutaraq dedi: «Bizim şəhərimizdən çıx.» Əbuzər dedi: «And olsun Allaha, mən də sənin qonşuluğunda olmaq istəmirəm.» Osman ona dedi: «İraqa get və istədiyən qədər orada qal.» Əbuzər dedi: «Hara gedirəmsə gedim, haqq sözü deməkdən çəkinməyəcəyəm.» Osman ona dedi: «Hansı yerdən acığın gəlir?» Əbuzər dedi: «Rəbəzədən. Orada İslamdan qeyri dində olmuşam». Sonra Osman Mərvan ibn Həkəmə göstəriş verdi ki, onu çulpaq dəvəyə mindirərək Rəbəzəyə aparsın. O, Osmanın xəlifəliyinin səkkizinci ilində vəfat edənə qədər orada qaldı. Ölüm ayağında, həyat yoldaşı və ya bəzilərinin sözlərinə görə qızı tənhalıqdan və kimsəsizlikdən ağladığı vaxt Əbuzər ona demişdir: «Ağlama, Həzrət Peyğəmbər mənə tənhalıqda öləcəyimi və layiqli insanların mənim dəfnimi öhdələrinə götürəcəklərini xəbər vermişdi.» Daha sonra dedi: «Mən dünyadan köçdükdən sonra bir qoyunu qovur və yolda əyləş. Bir dəstə müsəlman oraya çatacaq və səndən nə baş verdiyini soruşacaq. Onlara de ki, Həzrət Peyğəmbərin səhabələrindən olan Əbuzər Qəffari vəfat etmişdir. Onlar bu xəbəri eşitdikdə səninlə birgə mənziləmə gələcəklər. Onlara yemək ver, mənim dəfnimi öz öhdələrinə götürəcəklər. Əbuzər öldükdən sonra həmin qadın yol üstünə çıxdı. Məkkəyi-Müəzzəmədən qayıdan bir dəstə iraqılı oraya çatdı. Əhnəf ibn Qeys Təmimi, Səsəə ibn Sauhan Əbdi, Xaricə ibn Səlt Təmimi, Abdullah ibn Səlmə Səhmi, Hilal ibn Malik Mozni, Cərir ibn Abdullah Bəcəlli, Əsvəd ibn Qeys Nəxəi, Malik ibn Haris Əştər Nəxəi onlardan ayrılaraq həmin qadına doğru gəlib dedilər: «Sənin başına nə gəlib?» O dedi: «Allahın Peyğəmbərinin (səlləllahu əleyhi və alih) səhabəsi Əbuzər Qəffari dünyadan köçüb və mən tənha qalmışam.» Onlar ağlaya-ağlaya onun evinə getdilər. Ona qüsl verib kəfənlədilər və namazını qılıb dəfn etdilər. Sonra Malik Əştər yerindən qalxaraq xütbə oxudu və onun bəyənilmiş sifətlərini, məzlumluğunu xatırlayıb dua etdi. Sonra çörək yeyərək yola düşdülər. Qisası, Osman onun Mədinədən çıxarılmasını əmr edərək kimsənin onunla danışmasını, müştaiyə etməsini qadağan etdi. O, Mədinədən çıxdıqda Əmirəl-möminin, İmam Həsən və İmam Hüseyin əleyhimus-salam, Əqil, Abdullah ibn Cəfər və

Ey Əbuzər! Sən Allaha (*razılığına*) xatir, qəzəbdən kükrədin. Elə isə, Ondan ötrü qəzəbləndiyinə ümid bağla. Bu qövüm (*Osman, Müaviyə və ardıcılıarı Həzrət Peyğəmbərin sünnəsinə, yoluna zidd rətfər etdiklərinə görə*) səndən (*onları biabır, rüsvay etməyindən*) öz dünyası üçün qorxdu, sən isə öz dinin üçün onlardan qorxdun (*ki, məbada aldanıb onların ardınca gedəsən*). Səndən ona görə qorxuqlarını özlərinə ver (*onların dünyasına göz yum*) və qorxduğun şeyə görə onlardan qaç. Sənin onlara qadağan etdiyin şeylərə möhtac olan (*onlara pis işləri qadağan etmişən və bunda hamının möhtac olduğu saysız xeyirlər var*) və sənə qadağan etdiklərinə (*dünyaya*) ehtiyacı olmayan nə qədər də çoxdur. Sabah (*qiyamət günündə*) kimin xeyrə çatacağını, kiminin böyük həsrətə düşəcəyini biləcəyin gün yaxındadır. Səməlar və yer bəndənin üzünə bağlanarsa, həmin bəndə Allahdan qorxan və pərhizkar olarsa, Allah ona xilas yolu açar.¹ Haqdan başqa bir şey səninlə ülfət bağlamaz, batıldən başqa heç nə səndən hürkməz. Onların dünyasını qəbul etsəydin (*onlarla əməkdaşlıq etsəydin*), səni sevir, dünyadan özün üçün bir şey ayırsaydın (*dünyapərəst olsaydın*), səni dinc qoyardılar (*sənə bir belə əziyyəti rəva bilməzdilər*).

Əmmar ibn Yasir onunla vidalaşmaq üçün şəhərdən çıxdılar. İmam əleyhis-salam ona təskinlik verərək bunları buyurmuşdur:

¹ *Qurani-Kərimin Talaq surəsinin 2 və 3-cü ayələrinə* buyurduğu kimi *«...Kim Allahdan qorxsas və pərhizkar olsa, Allah ona bir çıxış yolu ata edər. Və ona gümanına gəlməyən yerdən ruzi verər.»*

131-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(səhabələrini danlayıb məzəmmət etdiyi və özünün bəzi sifətlərinə işarə etdiyi)* kəlamlarındandır.

Ey bədənləri görünən və ağılları isə özlərinə gizlin olan *(bir-birilə həmrəy olmayan)* dağınıq qəlbli cürbəcür insanlar! Sizi böyük mehribanlıqla haqqa doğru yönəldirəm, ondan keçə şirin səmindən hürkən kimi hürkürsünüz. Sizlərin köməyi ilə gizlin ədaləti aşkar etməyim və ya *(azğınların)* əydikləri haqqı düzəltməyim nə qədər də çətindir! İlahi, Sən bizim işlərimizdən *(döyüş və toqquşmalardan)* agahsan. Bunlar nə hakimiyyətə, xəlifəliyə meylə, rəğbətə və nə də dünya malından bir şeyə sahib olmağa görədir, *(şəhərlərdə fitnə-fəsad yayıldığına, camaata zülm, sitəm edildiyinə, halalla haram dəyişdiyinə görə)* Sənin *(dəyişmiş dininin)* nişanələrini qaytarmağımız, zülm görmüş bəndələrin əmin-amanlıqda, rahat olması, pozulmuş hökmlərin icra olunması, şəhərlərini islah edib asayışı bərqərar etməyimiz üçündür. İlahi, mən haqqa çatan, onu eşidən və qəbul edən ilk şəxsəm. Allahın Peyğəmbərindən *(səlləllahu əleyhi və alihdən)* başqa heç kəs namazda məndən öndə olmayıb.¹

Sizlər *(məndən əvvəlki xəlifələrin tutduğu yoldan)* bildiniz ki, camaatın namusuna, canına, qənimətlərə və İslamın hökmlərinə hakim, müsəlmanlara İmam olana paxıllıq yaraşmaz ki, onların malını toplamağa tamah sala. Nə də cahil olmalıdır ki, öz cahilliyi ucbatından onları azğınlığa salsın, nə zalım olmalıdır ki, öz zülmü ilə onların kökünü kəsib pərişan etsin. Nə də günlərin dəyişməsindən qorxmalıdır ki, bir dəstəyə yoldaş olub başqasını xar etsin *(güclülərin dostu olub möhtacları saymasın)*, nə hökm üçün rüşvət alan olmalıdır *(mal alıb haqqı batil və batili haqqa çevirməsin)* ki, xalqın haqqı tapdanaraq şəriətin hökmü bəyan edilməsin, nə

¹ *Həzrət Peyğəmbərin dəvətini qəbul edib müsəlman olan və o Həzrətlə namaz qılan ilk şəxs mən olmuşam. İşin əvvəlində Allahın əmrini yerinə yetirmək və Onun razılığı üçün İslamı qəbul edən ömrünün axırında hakimiyyət və dünya malına görə qan tökməz.*

də Həzrət Peyğəmbərin yolunu getməyənlərdən olsun ki,
ümmət onu öldürsün.

132-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Allah-təalaya şükr və Onun bəzi sifətlərinə işarə etdiyi*) xütbələrindəndir.

Şükr edirik Allaha, aldığı, verdiyi, ehsan etdiyi və sınadığı hər bir şey üçün.¹ Odur hər gizlin şeydən agah və hər sirri, fikri bilən, sinələrdə gizlənənləri, gözlərin oğrun-oğrun baxdıqlarını gören (*xırdanı və bütövü, aşkarı və gizlini əhatə edən*). Şəhadət verirəm ki, Ondan başqa Allah yoxdur və Məhəmməd (*səlləllahu əleyhi və alihi*) Onun tərəfindən seçilən və peyğəmbərlik veriləndir. Elə bir şəhadət ki, aşkarı gizlini ilə və ürək dillə razıdır (*dildə deyib ürəkdə inanmayanlardan deyilik*).

Bu xütbənin (*dünyanın vəfasızlığı barədə və təqvyaya, pərhişkarlığa dair vəsiyyətin olduğu*) bir hissəsidir

Allaha and olsun, çox mühüm mətləbdir. Həqiqətdir, haqdır, oyun və zarafat deyil, doğrudur, yalan deyil. Bu mühüm mətləb çağırdığına eşitdirən, qovduğunu tələsdirən ölümdən başqa bir şey deyil. Camaatın çoxluğu (*onların sərvəti, hökmranlığı və bər-bəzəkləri*) səni aldatmasın. Səndən əvvəl olan və var-dövlət toplayıb yoxsulluqdan, kasıbçılıqdan uzaq duran, uzun-uzadı arzular bəsləyərək işin sonuna əmin olan və ömrünün başa catacağını güman etməyən şəxsə ölümün necə çatdığını, onu vətəmindən oğurladığını, istirahət yerindən çıxardığını, ölüm çubuqlarında (*tabutda*) daşındığını, camaatın onu bir-birinin əlindən aldığını, çiyinlərinə götürərək barmaqları ilə saxladıqlarını görməsən. Görmədinizmi, çoxlu arzularda olanların, möhkəm binalar tikərək çox var-dövlət

¹ Çünki Allahın istədiyi hər bir şey hikmətə, məsləhətə uyğundur və bu bir nemətdir. Buna görə də bütün hallarda Ona şükr etmək lazımdır.

toplayanların gor evində necə yaşadıqlarını, yığdıqlarının zay olduğunu, mallarının irs sahiblərinə çatdığını, arvadlarının başqalarına ərə getdiklərini? Nə yaxşı işlərini (*ibadət və bəndəliklərini*) artır, nə də pis işlərinə (*törətdikləri günaha*) görə üzrxahlıq edib razılıq uma bilirlər. (*Çünkü öləndən sonra tövbə və qayıdış qəbul edilmir.*) Hər kim təqvanı və pərhiizkarlığı ürəyinin şüarına çevirdisə, xeyir əməllərdə başqalarından önə keçdi və əxlaqını xilas etdi. Təqvanın, pərhiizkarlığın bəhrələrini qənimət bilin və cənnəti nəsibiniz edən işlər görün. Çünki dünya qalmağınız və yaşamanız üçün yaradılmayıb. Əbədi məkanda (*axirətdə*) sərff etmək üçün özünə yol azuqəsi toplamaqdan ötrü bir keçiddir. Belə ki, (*ondan köçməyə*) tələsənlərdən olun (*çünkü onda süstlük qəflətə və mənzil başından qalmağa səbəb olur*) və ayrılmaq üçün atlarınızı hazırlayın (*nicat tapıb getməyə hazır olmaq üçün Allahın və Peyğəmbərin göstərişlərinə əməl edin*).

133-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(Allah-təalaya sitayiş barəsində)* xütbələrindəndir.

Dünya və axirətin itaəti və cilovu *(təvazökarlığın son həddi ilə)* Allah-təalanın qüdrətinin əlindədir. *(Sarvan dəvənin cilovunu istədiyi tərəfə çəkdiyi kimi, Onun da istədiyi şey olar.)* Göylər və yerlər öz açarlarını Ona təhvil vermişlər *(Ondan başqa qeyrisinin onlara təsiri və sahibliyi yoxdur)*. Yamyaşıl ağaclar hər səhər erkən Ona səcdə qılırlar *(dilə gələrək Ona sitayiş edirlər)*. Onun əmrilə ağaclar budaqlardan işıq saçan *(şöləli)* alovlar yandırır. ¹ Və həmin ağaclar Onun iradəsi, təkvini əmrləri ilə yeməli, yetişmiş meyvə verirlər.

Bu xütbənin *(Qurani-Kərimin əzəməti barədə)* bir hissəsidir

Sizlərin aranızda olan Allah Kitabı dili yorulmaq bilməyən natiq *(dünya və axirətin hər bir şeyi, mövzusu barədə yol göstərir)*, dirəkləri xarab olmayan bir ev *(həmişə qalacaqdır və məhv olası deyil)*, dostları məğlub olmayan qalibdir *(onun ardınca gedənlər həmişə əziz və hörmətli dirlər)*.

Bu xütbənin *(Həzrət Peyğəmbərin vəsf edildiyi)* bir hissəsidir

Allah-təala heç bir peyğəmbərin qalmadığı, söz davası, çəkişmə və mücadilənin *(müxtəlif əqidə və fikir ayrılıqlarının)* olduğu bir zamanda Həzrət Peyğəmbəri göndərdi. *(Çünki cahiliyyət dövründə bir dəstə bütlərə, başqa dəstə şeytana, ayrı dəstə günəşə, bir tayfa Həzrət Məsihə və başqalarına sitayiş edirdilər.)* Onu

¹ *Su damlalarının olduğu yaşıl ağacı yandıranda alov şölələrinin çıxması Onun qüdrətinin nişanələrindəndir.*

bütün peyğəmbərlərdən sonra gətirərək vəhyə o Həzrətlə xitam verdi (*ondan sonra peyğəmbər göndərmədi*). O böyük şəxsiyyət Allahdan üz döndərüb uzaqlaşanlarla və Ona oxşar, tay tutanlara qarşı Allah yolunda cihad etdi.

Bu xütbədən (*dünyanı görmək və axirəti istəmək barəsində*) bir parçadır

Dünya qəlbi korların görməklərinin son həddindən başqa bir şey deyil. O, arxasında nə olduğunu görmür (*dünyadan köçərək əbədi saraya gedəcəyinə inanmır*). Gözüaçıq insanlar isə gözünü düzgün açıb onu (*faniyini və puçluğunu*) görür və onun arxasında başqa bir sarayın olduğunu bilirlər. Deməli, gözüaçıq nəzər salaraq dünyadan uzaqlaşar (*ona ürək bağlamaz*), korun isə bütün diqqəti onda olar. Görən (*dünyanın qalmaq yeri olmadığını bildiyindən*) ondan (*axirət səfəri üçün*) azuqə toplayar (*təqva və pərhezkarlığı seçər*), kor isə (*dünyanı əbədi məkan təsəvvür etdiyinə görə*) onun üçün azuqə yığar (*var-dövlət toplamaq üçün Allahın və Peyğəmbərin göstərişlərinə göz yumar*).

Bu xütbənin (*Allahın Kitabına söykənmək barədə*) bir hissəsidir

Bilin ki, o (*kor qəlbli dünyapərəst*), yalnız həyatda yaşamaqdan başqa sahib olduğu hər şeydən doyar, usanar. Çünki ölümdə rahatlıq tapmaz (*dünyada Allahın və Peyğəmbərin əmrlərinə uyğun rəftar etmədiyinə görə ölümdən sonra rahatlıq tapmaz*). Dünyada bəsirətli olmaq (*ölümdən sonra olanlara inanmaq*) hikmət mislində olmaqdan başqa bir şey deyil. O, kor qəlb üçün həyat və yaşayış, kor göz üçün bəsirət, kor qulaq üçün eşitmə, (*ilahi rəhmətə susayan*) təşnə üçün doymaq deməkdir. Onda (*dünyadan*) tam ehtiyacsızlıq və (*əzabdan*) sağlamlıq var. (*Sizin qurtuluş və nicat yolunuz*) Onun vasitəsilə (*haqqı*) gördüyünüz, danışdığınız və eşitdiyiniz Allah Kitabıdır. (*Qurani-Kərimdir*). Onun bəzi hissələri digər bəzi hissələrindən danışır (*onun ayələrindən bir qismi başqa ayələri izah*

edir) və bəziləri isə bəzi başqalarının şahididir. (Bir ayənin məqsədini başa düşmək üçün başqa bir ayə sübut gətirilir.) (Buna görə də) Quranın ilahi maarif və ehkamda ixtilafı yoxdur, öz ardınca gələni, mömini Allahdan ayrı salmır. (Əksinə, onu hidayət və qurtuluşun əsas yoluna çıxarır.) Siz (əlinizdə belə böyük yol göstərən olduğu halda) öz aranızda kin saxlamaq üçün birləşmişiniz və heyvanlarınızın peyinində ot bitib. (Sizin bir-birinizlə dostluğunuz üzə yam-yaşıl, əslində isə iyli, əziyyətverici təzək üstündə bitib və heç kəsin meyl salmadığı ot kimidir). Arzuların dostluğuna görə bir-birinizlə dostlaşdınız və var-dövlət toplamaq üstündə düşmənçilik etdiniz. Sizləri çirkin olan şeytan heyran, səfil etmiş və (nəfsi-əmmarə ilə) aldaraq azdırmışdır. Özüm və sizlər üçün (şeytanın şərinədən və nəfsi-əmmarədən xilas olmaqdan ötrü) Allahdan kömək istəyirəm.

134-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Ömər ibn Xəttab rumlularla döyüşə gedərkən o böyük insanla məsləhətləşdiyi vaxt buyurduğu kəlamlarındanındır.

Allah İslam əhlinin sərhəd və hüduqlarını qorumağa, övrtlərini (*düşmənin bilməməli olduğu şeyləri*) örtməyə zəmin olmuşdur. Allah az olduqları və (*düşməndən*) intiqam ala bilmədikləri vaxt onlara yardım etdi. Az olduqları və özlərini qorumağa gücləri olmadığı vaxt onları yenilməkdən saxladı. (*İslamın ilk illərində bugünkü kimi sayəsiz-hesabsız əhaliyə, gücə-qüdrətə malik olmayan müsəlmanlara kömək edən Allah indi də yardımçı olacaq. Çünki* diridir və heç vaxt ölməyəcək. (*Deməli, döyüş meydanına getmə. Çünki* sən özün bu düşməne (*Rum qeysəri və qoşunlarına*) doğru gedib onlarla görüşdə məğlub olsan, ucqar şəhər və sərhədlərdəki müsəlmanlar üçün pənah yeri qalmayacaq. Onların (*fitnə-fəsadın qarşısını almaq üçün*) səndən sonra müraciət etməyə yerləri yoxdur. (*Məsləhət budur ki, sən burada qalasan və öz yerinə*) onların üstünə bir müharibə görmüş igid göndər. Döyüşün bəla və çətinliklərinə taqəti olan, öyüd-nəsihət eşidənləri onunla yola sal. Əgər Allah-təala (*ona*) zəfər yetirsə, bu elə sənin istədiyən olacaq. Başqa bir hadisə baş versə, sən müsəlmanların köməyi və pənahı olacaqsan (*yenidən qoşun toplayıb onlarla döyüşə göndərə bilərsən*).

135-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın kəlamlarındandır. O böyük şəxsiyyətlə Osman arasında mübahisə baş verdikdə Müğəyrə ibn Əxnəs Osmana dedi: «Mən səni müdafiə etməyə onun üçün kifayət edərim». ¹ Sonra İmam əleyhis-salam ona buyurdu:

Ey özündən sonra övladı qalmayanın, Allahın rəhmətindən qovulmuşun oğlu! ² Ey köksüz-budaqsız şəcərənin (*layiqli əsil-nəsəbi olmayanın*) oğlu! Sən özünü mənimlə bərabər sanırsan?! Allaha and olsun ki, sənin dost olduğun kimsəyə Allah uğur və zəfər nəsib etməz, ayaq üstə saxladığın kimsə dayanmaz. Məclisimizdən bayıra çıx, Allah xeyir və yaxşılığı səndən uzaq etsin! Öz söylərinə (*və düşmənçiliyinə*) son qoy. (*Mənimlə*) mehribanlıq etsən, Allah rəhmətini sənə şamil etməsin.

¹ Müğəyrənin İmam əleyhis-salama kin saxlamasının səbəbi qardaşı Əbulhəkəm ibn Əxnəsin «Ühüd» döyüşündə Həzrət tərəfindən öldürülməsi idi.

² Özündən yaxşılıq yadigar qoymayıb və sənin kimi şər övladın olması elə övladı olmamış kimidir. İmam əleyhis-salam Əxnəsi ona görə məlun adlandırır ki, o, münafıqların başçılarından idi. Münafıqə lənət yağdırmaq isə caizdir. On doqquzuncu xütbənin şərhində də bu qeyd olunmuşdur.

136-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*beyətdən məqsədləri müqəddəs İslam dinini yaymaq deyil, hakimiyyət və dünya malı toplamaq olan səhabələrinə buyurduğu*) kəlamlarındandır.

Sizin mənimlə beyətiniz fikirləşmədən və düşüncəsiz deyildi.¹ Mənimlə sizin işiniz bir deyil. (*Çünki*) mən sizi Allah (*dini qaydaların yayılması*) üçün sizsə məni özünüzdə (*dünyanızın bəhrələrini əldə etmək*) üçün istəyirsiniz. Ey camaat, öz nəfsinizlə mübarizədə mənə kömək edin (*nəfsi istəklərinizin ardınca getməyib mənə itaət edin*). Allaha and olsun, məzlumların haqqını zalımlardan almaq üçün ədalət və insafla hökm verəcəyəm. Zalımı (*dəvənin burnuna həlqə keçirib cilovunu çəkdikləri kimi*) burnunun halqasından dartıb ona meyli olmasa belə, haqqın su arxına çatdırana qədər gətirəcəyəm (*zülmkarı zəlil və xar edəcəyəm ki, zavallıların haqqını ondan alım*).

¹ Əksinə, toplaşaraq düzgün fikir və düşüncə əsasında bu işi görmüsünüz. Deməli, sizlərdən heç biriniz beyətinizi pozmamalı və ya peşman olmamalısınız. Bu, Əbu Bəkrə düşünmədən etdiyiniz beyət kimi deyil. Onda Ömər də demişdi: *إِنَّ بَيْعَةَ أَبِي بَكْرٍ كَانَتْ قُلْتَهُ وَقِيَّ اللَّهُ شَرَّهَا فَمَنْ عَادَ إِلَى مِثْلِهَا فَأَفْتَلَوْهُ* yəni, «Əbu Bəkrə düşünülmədən beyət edilmişdir. Allah onun şərinəndən saxlasın. Əgər kimsə onun mislinə qayıtsa, onu öldürün.

137-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Təlhə və Zübeyr barədə (*beyəti pozduqdan sonra, Osmanın qətlini onun adına çıxmaları barədə sözlərini rədd edərəkən*) buyurduğu kəlamlarındandır.

Allaha and olsun! Haram işi (*adıma çıxmağı*) məndən əsirgəmədilər (*Osmanın öldürülməsi və onun qətlinə razılığı yalandan mənim adıma çıxdılar*) və mənimlə özləri arasında insafla, ədalətlə rəftar etmədilər. (*Çünki insafları olsaydı, iddialarının puçluğu aydın idi. İddialarının səhvliyi bundadır ki,*) özlərinin tərək etdikləri haqqı və tökdükləri qanı (*məndən*) tələb edirlər. Əgər mən bu qanın tökülməsində (*Osmanın qətlinə*) onlarla birgə iştirak etmişəmsə, onlar da bundan faydasız qalmayıblar.¹ Əgər mənsiz bu işi görüblərsə, onda özlərindən başqa heç kim sorğu-sual edilməməlidir.² İlk ədaləti bu olsun ki, ədalətlə hökm verməyi özlərində icra etsinlər. Bəsirətim və gözüaçıqlığım mənimlədir, (*əmələ zidd olan sözün ziyanını bilirəm və buna görə də kimsəni*) səhvə yönəltmədim (*Təlhə və Zübeyr kimi bir söz deyib əksinə iş görmədim*) və (*onların ardıcılıqları kimi*) səhv yola salınmadım. Onlar zülmkar və günahkar bir dəstədirlər. (*Həzrət Peyğəmbərin mənə xəbər verdiyi kimi*) Qara gil (*gil saf suyu bulandırdığı kimi ümmətin dincliyini əlindən alan fitnə-fəsad*), əqrəb zəhəri (*kin və düşmənçilik*) və zülmət şübhəsi (*nadanlıq və azgınlıq*) onlardır. Bu iş (*camaati çaşdırdıqları Osmanın qanının alınması barədə sözləri alim, zəkali insanların yanında*) aşkar oldu. Batil (*haqqın ziddinə olan söz*) kökündən qopardıldı və şər yayan dili kəsildi.³ Allaha

¹ Ona görə də onlar Osmanın intiqamını tələb etməməlidirlər. Çünki onlar da qatildirlər. Varis deyildirlər ki, intiqamını tələb edə bilsinlər.

² «Biz İmama yaxşı işlərə dəvət, pis işlərdən çəkəndirmə və ədalətlə hökm vermək üçün düşmən kəsilib beyətdən çıxmışıq» deyərək beyəti pozmalarına səbəb kimi göstərənların.

³ Deməli, onların zəhmət və səyləri faydasızdır. Çünki beyəti pozaraq hay-küy yaratmaqda və fitnə-fəsad salmaqda məqsədlərinin Osmanın intiqamını almaq deyil, dünya sevgisi və hakimiyyət olduğu məlum oldu.

and olsun, *(fitnəkarların qarşısını almaq mənə vacib olduğuna görə)* onlara bir hovuz düzəldib suyunu özüm çəkərəm, *(onları döyüş meydanında elə məhv edəmə ki,)* ondan doymuş qayıtmazlar və başqa yerdə də su içməzlər.¹

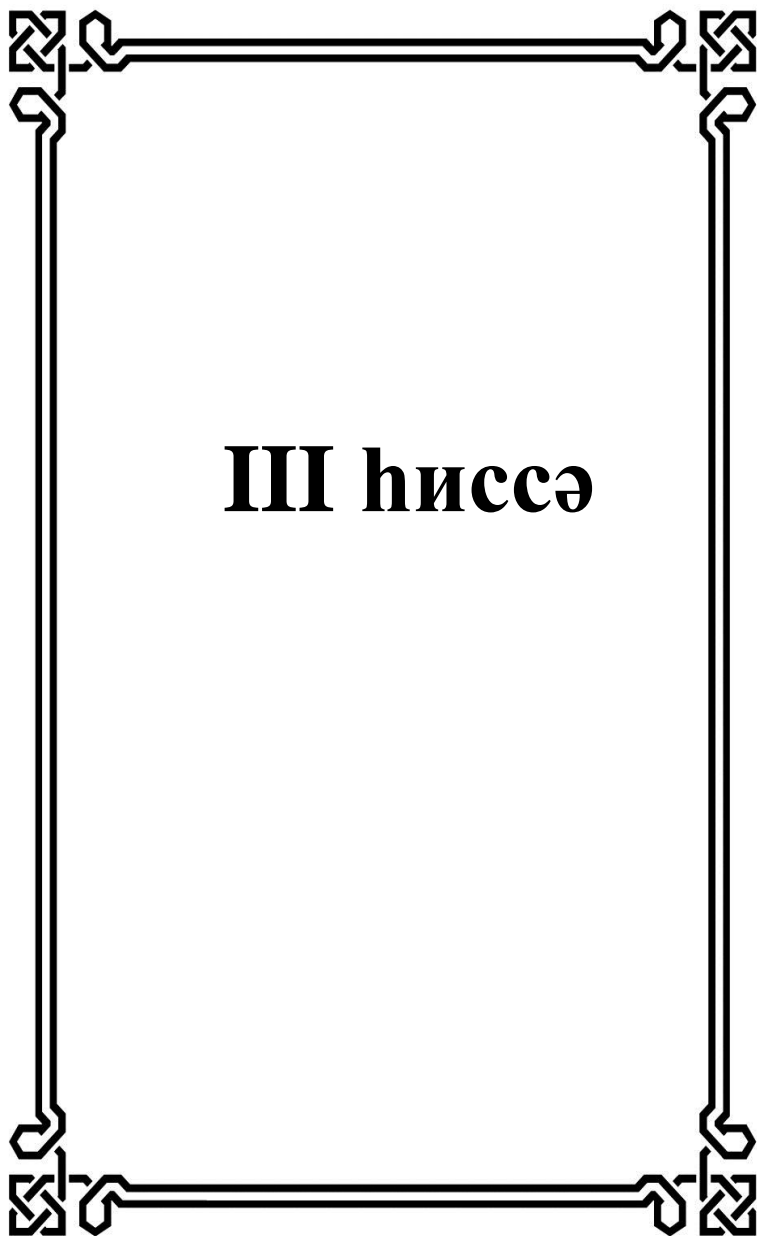
Həmin kəlamın *(yənə də Təlhə, Zübeyr və ardıcılları barədəsindəki)* bir hissəsidir

(Osmanın qətlindən) sonra *(beyət etmək üçün)* yeni doğmuş heyvanlar balalarına tərəf gedən kimi mənə üz tutub dalbadal «beyət etməyə gəlmişik» deyirdiniz. Əlimi əlimin üstünə qoydum, açdınız, arxaya apardım, özünüzə tərəf çəkdiyiniz.² *(Mən də sizdən Allaha şikayət edərk deyirəm:)* İlahi, *(Qüreyş tayfasından olan)* Təlhə və Zübeyr mənimlə *(mən də həmin tayfadanam)* qohumluq əlaqəsini kəsib zülm etdi, əhd-peymanını pozdu və camaatı mənim üstümə qaldırdı. Sən onların bağladıklarını aç, süstləşdirdiklərini möhkəm et. Arzularında olub etdikləri rəftarlarında onlara *(dünya və axirət)* pisliyi nəsib et.³ *(Onlarla döyüşdüyümə görə mənə əsla danlaya və qınaya bilməzlər. Çünki)* döyüşə başlamamışdan onlardan pozduqları beyətə qayıtmalarını istəyib hadisədən qabaq *(bu iş barədə)* düşünüb-daşınmalarını tələb etdim. Deməli, *(mənim öyüd-nəsihətlərimi qəbul etməyib öz səhv fikirlərinin ardınca getdilər),* neməti *(Allah, Peyğəmbər və zəmanənin İmamına itaəti)* xar sayıb *(dünya və axirət)* salamatlıqlarını əldən verdilər.

¹ Çünki bu hovuz başqa hovuzlar kimi deyil ki, hər gələn doyub qayıtsın və ya doymasa, başqa yerdə içsin. Bu, elə bir hovuzdur ki, ona daxil olan batar, həlak və ya məhv olar.

² Xülasə, siz mənimlə beyətə böyük rəğbət göstərsəniz də buna meylim yox idi. Elə isə beyəti niyə pozdunuz?

³ Dünyada öz arzularına, xəlifəliyə və hakimiyyətə çatmasınlar, axirətdə isə əbədi əzaba düşər olsunlar.

Feyzul-İslamın III hissəyə yazdığı müqəddimə:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي ذَلَّلْتَ لَهُ رِقَابَ الْجَبَابِرَةِ وَخَضَعْتَ لَدَيْهِ أَعْنَاقُ الْأَكَاسِرَةِ لَا
مُلْجَأَ وَلَا مَنجَا مِنْهُ إِلَّا إِلَيْهِ وَلَا إِعَانَةَ إِلَّا بِهِ وَلَا اتِّكَاءَ إِلَّا عَلَيْهِ وَالصَّلَاةَ وَالصَّلَاةَ
السَّلَامَ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَخَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَحُجَّةِ رَبِّ الْعَالَمِينَ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ
الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ وَلَا سِيَّمًا عَلَى سَلَالَةِ النَّبُوَّةِ وَبَقِيَّةِ الْعِزَّةِ وَالصَّفْوَةِ
صَاحِبِ الزَّمَانِ وَمُظْهِرِ الْإِيمَانِ وَمُعَلِّنِ أَحْكَامِ الْقُرْآنِ وَمُطَهِّرِ الْأَرْضِ وَنَاشِرِ
الْعُدْلِ فِي الطُّوْلِ وَالْعُرْضِ الْحُجَّةِ الْقَائِمِ الْمَهْدِيِّ الْإِمَامِ الْمُنْتَظَرِ الْمَرْضِيِّ ابْنِ
الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ.

اللَّهُمَّ نَوْرَ بُنُورِهِ كُلِّ ظُلْمَةٍ وَهُدًى بِرُكْنِهِ كُلِّ بَدْعَةٍ وَاهْدِمِ بَعْرَهُ كُلَّ ضَلَالَةٍ وَ
اقْصِمِ بِهِ كُلَّ جَبَّارٍ وَاحْمَدِ بِسَيْفِهِ كُلَّ نَارٍ وَأَهْلِكَ بِعَدْلِهِ جَوْرَ كُلِّ جَائِرٍ وَاجْرِ
حُكْمَهُ عَلَى كُلِّ حَكْمٍ وَأَذَلَّ بِسُلْطَانِهِ كُلَّ سُلْطَانٍ آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ

«Nəhcül-Bələğə» qaranlıqları işıqlandıran, yolunu azanların mayakı və günahdan çəkinənlərin örnəyidir. Hər ağıllı insan və tədqiqatçı onu dərindən düşündükdən sonra bu müqəddəs kitabın (*Qurani-Kərimdən və Xatəmül-Ənbiya salavatullahın sözlərindən sonra*) kitabların ən üstünü və dünyada misilsiz olduğunu təsdiqləyib etiraf edəcəkdir. Bütün bəşər övladları tərəfindən mütalibə olunması daha yaxşıdır. Çünki dünya fitnə-fəsaddan xali deyil və insanlar yalnız öz rəftar və sözlərində Əmirəl-möminin əleyhis-salamın yolunu tutmaqla əmin-amanlıq, rahatlıq və ağılağa çata bilərlər. Bu, (o böyük şəxsin lütfünə möhtac olan) mən bəndənin sözü deyil, hər insafli ağıl sahibi (*lap müsəlman və şiməzhəb olmasa belə*) bunu etiraf edərək Həzrət Peyğəmbərdən sonra Həzrət Əli əleyhis-salamın elm və mərifət çeşməsinin dünyanın sonuna

qədər hər işin fəsad və məsləhətini bilib bəyan etmiş olmasına inanır.

Onun söz və əməllərinin nümunəsini şərəfətli Seyyid Rəzi (*rizvanullah əleyh*) bu şərəfli kitabda toplamışdır. Elm, bilik sahibləri İmam əleyhis-salamın elə bu həcmdə olan söz və əməllərinin də dünya və axirət səadətinə, ağılığa çatmağa kifayət etdiyini bilirlər. Buna görə də ötən dövrlərin üləma və alimləri (*Allah onlara rəhmət etsin, o cümlədən hədisşünas alim Nurinin - Allah ona rəhmət etsin - «Mustədrəkul-vəsail» kitabında bəyan etdiyi kimi*) bu müqəddəs kitab barəsində «Əxul-Quran» (*Quranın qardaşı*) ifadəsini işlətmişlər. Başqa sözlə, Qurani-Kərim səmavi kitab olduğu və Allah-təalanın insanların islahı üçün peyğəmbəri Həzrət Mustafanın (*səlləllahu əleyhi və alihi*) dilindən buyurduğu kimi, «Nəhcül-Bəlağə» də sözləri ilahi elm mənbəyindən süzülərək elm şəhərinin qapısı olan Əlinin (*əleyhis-salam*) dilindən axan bir kitabdır. Deməli, (*indiyə qədər iki hissəsini çap edib yaydığımız və indi də ilahi qüdrət ilə üçüncü hissəsinə başladığımız*) bu kitabı oxuyaraq həyatının təliminə çevirmək hamıya vacibdir.

اللَّهُمَّ اهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ السَّبِيلِ فَاتَّكَ حَسْبُنَا وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

**Fani bəndə:
Əliyyənnəqi Feyzul-İslam İsfahani
Ali-Məhəmməd əd-Dibac.
1366 H.Q.**

138-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın baş verəcək ağır hadisələrə (və on ikinci İmamın-əccəlallahu fəracəh-zühuruna) işarə etdiyi xütbələrindəndir.

Camaatın doğru yolu öz nəfsinə çevirəcəyi (*Məhəmmədin şəriətindən əl çəkərək öz nəfsi istəklərinin arxasınca gedəcəkləri*) vaxt (*İmami-Müntəzər qeyb pərdəsinin arxasından çıxaraq*) həvayinəfsi doğru yola və qurtuluşa yönəldəcək (*yolunu azmışları doğru yola gətirəcək*). Camaatın Qurani öz düşüncə və rəyinə çevirdiyi vaxt¹ rəyi Qurana qaytaracaq.²

Bu xütbənin (İmami-Zaman əleyhis-salamın zühuru arəfəsindəki fitnələrə işarə olunduğu) bir parçasıdır

(*Həzrətin-ərvahuna fədah-zühurundan əvvəl çox cinayətlər olacaq.*) Sizlərə (*sonra gələnlərə qəzəbli yırtıcı şir kimi*) dişlərini qıcayan (və ya dəvə tək) südlə dolu döşləri olan ağır müharibə və qırğınlar (*yırtıcı şir tək hər şeyi məhv etməyə hazır olan döyüşlər, dəvə döşləri kimi döşləri ölüm şərbəti ilə dolu olan müharibələr*) üz tutacaq. Onun südünü içmək (*işin əvvəlində, döyüş meydanına atılanların və fəthə, qələbəyə ümidi olanların damağında*) şirin, işin

¹ Qurandan üz döndərərək işləri öz nadüriüst düşüncələrinə uyğun gördükləri vaxt nəzərdə tutulur.

² Allah kitabının buyuruqlarına uyğun rəftar edib ona zidd olanlardan uzaqlaşmaq üçün camaatı səhv düşüncələrin təbiiqindən çəkindirəcək və Qurana üz tutmağa məcbur edəcək.

sonunda *(toqquşmanın, ölüb-öldürmənin və onun müsibətlərinin hər yanı bürüdüüyü vaxt)* acı və pis dadandır *(əziyyətlidir)*.

Agah olun, *(xəbər verdiyim)* sabah *(bundan sonra)* baş verəcək və sabah tanımadığınız *(barəsində xəbəriniz olmayan)* bir şeylə gələcək: Padşahlar tayfasından olmayan bir hakim *(İmami-Zaman əleyhis-salam)* onların işlərini idarə edənləri əməllərinin pisləyinə görə sorğu-sual edəcək.

Yer ciyərinin parçalarını onun üçün bayıra çıxaracaq *(bütün qızıl, gümüş və s. mədənlər üzə çıxaraq o Həzrətin ixtiyarında olacaq)* və açarlarını o böyük insana təslim edəcək. *(Bütün şəhərlər onun ixtiyarına keçəcək.)* Sonra məmləkətin ədalətlə idarə olunması yolunu sizə göstərəcək və kitabın və sünəninin tərک edilmişlərini *(qanunlarını)* dirildəcək *(Quranın hökmlərini və Həzrət Peyğəmbərin sünəsinə icra edəcək)*.

Bu xütbənin bir hissəsidir¹

¹ Süfyaninin qiyamına işarə edildiyi güman olunur. Şərhi Xoyi rəhiməhullah öz şərhində mərhum əllamə Məclisidən belə nəql etsə də, şərhçilərin çoxu Əbdülməlik ibn Mərvanın fitnə və qan tökməsindən söz getdiyini bildirirlər. Mərvan xəlifəliyə çatdıqda Muxtar ibn Əbi-Übeydə Səqəfənin qatili Məsəb ibn Zübeyrlə döyüşmək üçün Kufəyə getmiş, Kufənin bir bölgəsi olan «Məskin» deyilən yerdə onunla üz-üzə gəlmişdir. Məsəb öldürülmüş və Kufə şəhərində camaat onunla bəyət etmişdir. Bu vaxt Abdullah ibn Zübeyrlə döyüşmək üçün Həccac ibn Yusifi Məkkəyə göndərmişdir. Həccac Məkkədə Abdullahı öldürmüş və Allahın evini mancanaqla dağıtmışdır. O, çoxlarını öldürməklə

Sanki onu (*Əbdülməlik*) Şamda qışqıran (*qoşun toplayıb*) və bayraqları ilə Kufənin ətrafında gəzən görürəm. (*İraqı ələ keçirib*) bədxasiyyət, dikbaş dövənin yeriməsi tək o diyarın əhlinə doğru üz tutur. Yerə başlardan xalça sərib (*çoxlarını qətlə yetirib*). Ağzını (*didməyə hazırlaşan yırtıcı kimi*) açıb və ayağını yerə bərk basıb (*qoşunu çoxdur*). Onun cövlanı uzaq və uzun, həmləsi ağır olar.¹

Allaha and olsun, sizləri (*sonra gələnləri*) gözdəki sürmə tək azacıq qalana kimi hər tərəfə (*şəhər və kəndlərə*) pərən-pərən salacaq. (*Sizin övladlarınızın Bəni-Üməyyənin əlindən çəkdiyi*) çətinlik və əziyyət ərəblərin gizlənmiş ağılları onlara qayıdana qədər davam edəcək.² (*Həç bir zaman məsuliyyətin üzərinizə düşməməsini və fitnə-fəsaddan xilas olmağı istəyirsinizsə*) əbədi və bərqərar sünnəsi, yolları, aydın nişanələri (*Quran və sünnəsi*), bütün peyğəmbərliyin üzərində durduğu yaxın əhd-peymanı (*haqq İmamı və Həzrət Peyğəmbərin canişini*) öz yolgöstərəninizə çevirin. Bilin ki, şeytan öz qədəminin izinə ayaq qoyub arxasınca getmənin üçün (*aldadıcı*) yolları sizlərdən ötrü asanlaşdırır (*ki, rahatlığınızı itirib dünyaya və axirətdə çarəsiz və zavallı olasınız*).

müsəlmanlara hakim kəsilmiş və uzun illər boyu onlara çox zülm etmişdir. İmam əleyhis-salam onun zülmkarlığından xəbər verir.

¹ *Həccac öz əmir və qoşun başçılarını Xorasan, Kabil və Türkiстан kimi ucqar yerlərə göndərərək çoxsaylı insanları öldürtdüyü tək uzaq şəhərləri ələ keçirib zülm edəcək.*

² *Abbasilər hakimiyyətə gələrək ağıl, düşüncə ilə, iranlıların yardımı ilə Bəni-Üməyyənin məhv edərlər.*

139-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Ömər*in vəfatından sonra *Ömər*in tapşırığı ilə xəlifəlik üçün) şura keçirildiyi vaxt (*həmin məclisin ziyarı barədə*) buyurduğu kəlamlarındandır.

Heç kəs məndən qabaq haqqın dəvətinə, qohumlarla birləşməyə, ehsan və yaxşılığa (*bir sözlə Allaha xoş gələn işlərə*) tələsməmişdir. (*Yaradılmasına Ömər*in əmr verdiyi bu məclis kimi yerlərə qatılmıramsa, bu işdə haqq, həqiqət görmürəm. Buna görə də) sözlərimə qulaq asıb, dediklərimi nəzərinizdə saxlayın. Tezliklə, (*bu məclisin keçirildiyi*) bu gündən sonra xəlifəlik məsələsinin üstündə qılıncın çəkiləcəyini, əhd-peymanların pozulacağını görəcəksiniz. Hətta sizlərdən bəziləri (*Təlhə və Zübeyr*) azğınlara rəhbərlik edəcək, bəziləri isə nadanların (*Osman və başqalarının*) arxasınca gedəcəkdir. (*Bütün bu fitnə-fəsadın, qırğınların əsası batil və nadüriüstlük üzərində qurulan bu məclisin nəticəsidir.*)

140-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın camaatın qeybətini etməkdən çəkinmək barədə kəlamlarındanıdır: ¹

Layiqlisi budur ki, günahdan uzaq duranlar² və Allahın günahlardan pərhiz saxlamaq nemətini bəxş etdiyi insanlar günahkarlarla və Allahın, peyğəmbərin əmrlərinə boyun əyməyənlərlə mehriban olsunlar. ³ Layiqlisi budur ki, *(Allah onlara nemət bəxş etdiyinə və günahlardan uzaq qalmaq uğuru nəşib etdiyinə görə)* onlara şükranlıq və təşəkkür hakim kəsilsin *(başqalarından danışmağa onlara macal verməsin)*, günahkarların qeybətini etməyə mane olsun.

(Günahdan uzaq olanlara və günahsızlara başqasının qeybətini etmək yaraşmadığı bir halda) öz qardaşının *(dindaşının)* qeybətini edib onu törətdiyi günaha görə qınayanın halı necə olar?! *(Belə bir günahkar şəxsin özü qeybətə daha layiq olduğu halda)* Allahın onun qardaşının etdiyi günahdan daha böyük

¹ *Qeybət başqalarının dalınca danışılan doğru sözlərdir. Bu sözlər yalan olarsa, ona böhtan deyilir. Qeybət böyük günahlardandır. Ona görə ki, onun törətdiyi fəsadlar başqa yasaqlanmışlardan daha çoxdur. Çünki onun zərəri ictimai, digər günahların ziyanı isə əksər hallarda sırf fərdi xarakterlidir. Buna görə də İmam əleyhis-salam ondan çəkinmək üçün təkid edir.*

² *Günah iş görməyərək ağıl və düşüncə sayəsində nəfsi-əmmarəyə qalib gəldiyinə görə günahın eyiblərini, itaətin faydalarını bilənlər nəzərdə tutulur.*

³ *Onların qeybətini edib böhtan atmasınlar. Əksinə, onları doğru yola yönəltsinlər.*

olan öz günahlarının üstünü örtüyünü xatırlamırmı? ¹ Onu törəttdiyi günaha görə necə qınaya bilər ki, özü də ona bənzərini etmişdir. Eynilə həmin günahı etməsə də, başqa tərzdə qardaşının günahından daha böyük günah olan Allaha itaətsizlik etmişdir (*başqa bir günaha batmışdır*). And olsun Allaha, böyük günaha batmamış, yalnız kiçik günahla itaətsizlik göstərmiş olsa belə, camaatda eyb axtarmağı və onlar barədə pis danışmağa olan cürəti (*törətmədiyi böyük günahdan*) daha böyükdür. (*Sonra, İmam əleyhis-salam öyüd-nəsihət olaraq buyurur:*)

Ey Allah bəndəsi! Törəttdiyi günaha görə heç kimsənin eybini axtarıb, haqqında pis danışmağa tələsmə ki, bəlkə o (*batdığı günaha görə tövbə edər*) bağışlanar. Öz nəfsində kiçik günahdan arxayın düşüb, rahatlanma (*ona həqarət və kiçiklik gözü ilə baxma*) ki, bəlkə onun nəticəsində əzaba düşər olarsan. Özündən qeyrisinin eybini və pisliyini bilən sizlərdən hər birisi öz eyblərinə görə (*başqalarında eyb axtarıb, tənə vurmaqdan*) çəkinməli, başqasının mübtəla olduğu günahdan çəkdiyinə görə şükürlə məşğul olmalıdır. (*Bu nemətə görə şükr etmək başqasının eybini deməyə ona macal verməməlidir.*)

¹ *Qeybət edən Allah-təalanın onun günahlarını örtərək rüsvay etmədiyini unudubmu ki, günah törətmiş qardaşını rüsvay edir?*

141-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*qeybəti dinləməkdən çəkinmək və insanların pisləyinə danışanların sözlərinə qulaq asmamaq barədə*) kəlamlarındandır.

Ey camaat! Hər kim öz qardaşını (*dindəşini*) tanıyıb onun dinində (*etiqadında*) möhkəm və sözləri, əməlləri ilə doğru yolda olduğunu bilsə, camaatın onun barəsində sözlərinə (*qeybətində*) qulaq asmamalıdır. Ağah olun! (*Sözün vurduğu ziyan oxun ziyanından daha ağır və çox olur. Çünki*) bəzən kamandan ox atan oxçunun oxu boşa çıxır və (*ancaq*) söz (*yalan olsa belə,*) təsirsiz qalmır, onun batili və yalanı aradan gedir. (*Bununla belə, onun günahı dəyənin boynunda qalır. Çünki*) Allah (*deyilənləri*) eşidən və şahiddir. Bilin ki, haqla batil arasında dörd barmaqdan (*bu qədər məsafədən*) başqa bir şey yoxdur.

Bu sözlərinin mənasını İmam əleyhis-salamdan soruşduqda o Həzrət (*bunun cavabında*) barmaqlarını bir-birinə birləşdirərək qulaqları ilə gözləri arasına qoyaraq buyurmuşdur: Batil və səhv «eşitmişəm» dediklərin, haqq və doğru isə «görmüşəm» söylədiklərinidir.¹

¹ Buna görə də mömin doğru olsa belə, dindəşinin eybi barədə pis əməl sahiblərinin və qeybətçil insanların sözlərinə etimad göstərməməli, görməmişdən qabaq onu ifşa etməməlidir.

142-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*malını boş yerə sərf edən mal sahibini məzəmmət etdiyi*) kəlamlarındanındır.

Haqdan qeyri yolda ehsan edib haqqı çatmayana bəxşiş verənin alçaq, pis insanların tərifindən, onlara bəxşiş verdiyi surətdə nadanların onun barəsindəki sözlərindən savayı bir nəsibi, bəhrəsi olmaz. Allah yolunda xəsislik etdiyi halda (*əslində səxavət göstərməyib, əksinə, malını tələf və israf edən*) əliaçıq və səxavətli olan nə qədər də çoxdur! ¹ Allahın sərvət yetirdiyi kimsələr, həmin maldan qohumlarına yardım etməli və o maldan (*tanışlarını hər kəsə öz vəziyyətinə uyğun*) layiqli qonaq etməlidir. Onunla əsiri, zavallını azad etməlidir. Ondan yoxsula və borcluya verməlidir. Haqqını (*zəkat kimi vacib və sədəqə kimi müstəhəb*) qaytarmaqda, hadisələri dəf etməkdə dözümlü olmalıdır. Bunları da (*riyakarlıq və özünü göstərmək üçün deyil*) savab və ilahi mükafat qazanmaq üçün etməlidir. (*Bəyan edilən*) bu bəxşişlərlə zəfər çalmaq dünyada ucalmağa, yaxşı ad-sana, yaxşılığa və axirətdə isə yüksək dərəcələrə çatmaq vasitəsinə səbəb olar. Əgər Allah istəsə.

¹ *Malını boş yerə, Allahın razılığı olmayan yerə xərcləyənlər şeytanın dostlarıdır. Yüz iyirmi altıncı xütbənin şərhində də bu məqam qeyd olunmuşdur.*

143-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın yağış istərkən buyurduğu xütbələrindəndir.

Agah olun ki, sizi üzərində saxlayan yer və sizi kölgələri altında qərar verən göy sizin Allahınıza itaət edir. *(Sizin istək və arzularınıza tabe deyillər ki, istədiyiniz zaman yer cücərsin və ya göylər yağdırsın.)* Öz bərəkət və xeyrini *(torpağın göyərməsi və göylərin yağdırmasını)* nə sizə ürəyi yandıqına, nə sizə yaxınlaşmağa, nə də sizdən xeyir və yaxşılığa *(faydaya)* ümid etdiklərinə görə sizə bağışlayırlar. Sizə xeyir çatdırmağa *(Allah tərəfindən)* məmur ediləblər. Ömrə itaət edərək sizin mənafeyinizi ödəmək üçün qalxmışlar.¹

(Buna görə də) Allah nalayiq işlərlə məşğul olan bəndələrini meyvələrin azalması, bərəkətin saxlanılması və yaxşılıqlar xəzinəsinin qapısının bağlanması ilə sındırı ki, tövbə edən yuxudan oyanaraq tövbə etsin, günahı özündən uzaqlaşdırsın *(bir daha günaha batmasın)*. Öyüd alan ibrət götürsün, ayağı özünü saxlayan *(günah edib çirkin işlərə meyllənməsin)*. Allah istiğfarı *(Allahdan bağışlanmaq istəməyi)* ruzinin artmasının və mehr və rəhmət, yetişməsinin səbəbinə çevirmişdir. *(Qurani-Kərimin Nuh surəsinin 11-12-ci ayələrində)* Allah-təala buyurur: « اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا

¹ Deməli, zəruri vaxtlarda göyün yağdırmaması və yerin bitirməməsi bəndənin pis əməllərinə və günahına görədir. Bu da rəhmətdən və Haqq-təaladan bəxşişindən bəhrələnməyə mane olur.

«يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ» Rəbbinizdən bağışlanmağınızı diləyin. O, günahları bağışlayandır. (Tövbə etdikdən sonra) O sizə dalbadal yağan bulud göndərər. Sizə mallar və oğullarla kömək edər (sizin mal-dövlət, oğul-uşaqlarınızı çox edər).

Allah rəhmət etsin (bağışlasın) tövbəyə və (günahdan) dönməyə üz tutan, törətdiyi günahın silinməsinə diləyən (Allah-təaladan öz pis əməlinin cəzasından keçməsinə istəyən) və ölümünü qabaqlayan kişiyə.¹

İlahi, biz (suyun, otun və yaşayış ehtiyaclarının qəhətliyindən) heyvanların və balalarımızın fəryadlarının ucaldığı pərdələrin və örtüklərin (evlərin) altından rəhmətini diləyən, nemətinin artmağına ümidli və cəzandan, qəzəbindən qorxan halda Sənə üz tutduq.

İlahi, Öz yağışınla bizə su yetir, bizi ümidləri kəsilməşlərdən etmə. Bizi qəhətçilik və çətinlik illərində həlak etmə. Bizlərdən olan ağılsızların (pis əməl sahiblərinin) etdiyi işlərə görə bizləri cəzalandırma, ey mehribanların mehribanı!

İlahi Pərvərdigara, sənə doğru gəldik. Sıxıntıların, çətinliklərin bizi zavallı etdiyi, məşəqqətli quraqlıq illərinin bizi yönəltdiyi, çətin mətləb və istəklərin acizləşdirdiyi, başımıza dalbadal ağır fitnələrin, bələlərin gəldiyi bir vaxtda Sənə gizlin olmayan şeylərdən (çətinliklərdən) Sənə şikayətimiz var (xəbər veririk).

¹ Ölüm gəlib çatmamış günahlarına görə tövbə edib saleh əməli və gözəl işləri öz şüarına çevirən. Burada isə İmam əleyhis-salam dua etməyin və rəhmət diləməyin və yağış istəməyin yolunu öyrədir.

İlahi, Səndən istəyirik ki, bizi (*evlərimizə*) ümitsiz qaytarma, kədərli yollama, günahlarımızla tutuşdurma (*istəyimizə günahlarımıza uyğun cavab vermə*) və əməllərimizlə müqayisə etmə (*istəklərimizi fəzl və kərəminə uyğun qəbul et*).

İlahi, yağış, bərəkət, ruzi, mehr və rəhmətini bizə əta et, bizə su yetir. Elə bir su ki, xeyir verən, doyduran və (*bitki*) bitirən olsun və onunla əldən gedənləri (*qurumuş bitkiləri*) bitir və öləni (*qurumuş torpaqları*) dirilt. Bizə elə bir yağışla su ver ki, susuzluğu yox etsin və bol meyvələr yetirsin. Hamar torpaq ondan doysun, enişlərdən (*çaylar və dərələrdən*) axsın. Ağacları yarlı-yarpaqlı (*yamyaşıl*), qiymətləri ucuz etsin. Həqiqətən Sən istədiyin hər şeyə qadirsən.

144-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*məsum İmamların fəzilətləri barədə*) xütbələrindəndir.

Allah-təala peyğəmbərlərini seçib vəhyi onlara məxsus etdi. Peyğəmbərləri camaat üçün sübut və dəlilə çevirdi ki, onların (*əməllərində*) dəlili olmasın. («*Sənin əmr və qadağalarınla tanış deyildik» deyilməsin.*) Hamını peyğəmbərlər vasitəsilə haqq yola dəvət etdi.

Agah olun ki, Allah-təala camaatın halını bilir. Ürəklərində olan gizli saxladıqları sirlərdən və düşüncələrdən xəbərsiz deyildir, əksinə, (*peyğəmbərləri göndərməsi*) kimin əməlinin daha yaxşı olduğunu sınamaqdan ötrüdür.¹ Ondan ötrüdür ki, mükafatın (*yaxşı əməlin*) savabı (*cənnət*) və cəzanın (*pis əməlin*) əzabı (*atəş*) olsun. (*Bu bəyanla ilahi sınağın səbəbinin nə olduğunu bildiyinizə görə.*) Hardadır biz əhli-beytdən başqa elmdə (*xilqətin sirləri, Qurani-Kərimin təfsiri və təvilində*) özlərini bilikli sayanlar: Onların iddiası yalan və bizə zülmdür. Çünki Allah-təala bizə üstünlük verib və onları aşağı tutmuşdur. (*Bu məqam və rütbəni*) bizə əta edib onları bundan bəhrəsiz etmişdir. Bizi daxil edərək onları çıxarmışdır. Bizim vasitəmizlə doğru

¹ Allahın sınağının mənası budur ki, kim dünyada Onun fərmanına itaət etsə, nicat tapacaq və kim itaətsizlik etsə, əzaba düşər olacaq. Bu sınaq onların işinin sonundan xəbərsiz olmasına görə və bunu bilmək istəməsi demək deyil. Altmış ikinci xütbənin şərhində də bu qeyd olunmuşdur.

yol istənilər, korluq və azğınlıqdan gözüün açılması dilənər. Həqiqətən də dinin başçıları - İmamlar Haşimdən yaranmış Qüreyşdəndir. (*Əli və Fatimə əleyhima-salamın nəslindən yaranmışlar.*) İmamlıq və xəlifəlik onlardan qeyrisinə layiq deyil, onlardan başqa (*haqsız olaraq hakimiyyətə gəlmiş*) xəlifələrin (*Həzrət Peyğəmbərə*) canişin olmaq səlahiyyətləri yoxdur.¹

Bu xütbənin (*Bəni-Üməyyə və tərəfdarlarını pisləyib məzəmmət etdiyi*) bir hissəsidir

Dünyanı seçib axirətə arxa çevirdilər. Saf, içməli suya (*təqva və pərhişkarlığa*) göz yumub, iylənmiş sudan içdilər (*əbədi əzabla razılaşdılar*). Sanki onlardan pis işlərin ardınca gedərək onlarla ülfət bağlayıb, ram olan və razılaşan fasiq və günahkar birini (*Əbdülməlik ibn Mərvanı*) görürəm. Saçı belə çirkin işlərdə ağarmış, əxlaqı onunla boyanmışdır. (*Onun hakimiyyəti uzun çəkmiş, çirkin işlər onun təbiətinə və zatına keçmişdir. Hər bir çirkin işi görməklə*) batıracağından qorxusu olmayan dalğalı, böyük dəniz və yandıracağını düşünmədiyi quru ota düşən alov kimi ağzı köpüklü halda (*sərxoş*) və qorxmadan üz tutar. (*Belə bir zamanda*) hardadır hidayət çırağı ilə işıqlanan ağıllar, təqva və pərhişkarlıq

¹ Çünki xəlifəlik və İmamlıq üçün lazım olan xüsusiyyətlər on iki İmamdən qeyrisində yoxdur. İmam əleyhis-salamın bu buyuruğu İmamlığın on iki İmamdən qeyrisinə layiq olmadığını aydın göstərir.

nişanəsi ilə baxan gözlər? Hardadır Allah üçün ayrılan və Allaha itaət edən, bəndəliyə qapanan ürəklər?

(Hardadır Allaha ibadət və itaətdən başqa işi-peşəsi olmayan din rəhbərlərinin tərəfdarları? Bir halda ki, Bəni-Üməyyə) dünya malına hücum çəkərək haram uğrunda bir-birilə vuruşurlar. Behiştin və alovun nişanələri onlara görünür. Amma onlar cənnətdən üz döndərərək öz əməlləri ilə atəşə üz tuturlar. Allah onları *(nicat yoluna)* dəvət edib. Onlar hürkərək arxa çevirdilər. Şeytan onları *(zəlillik və bədbəxtlik yoluna)* çağırdı, onlar dəvətini qəbul edərək ona üz tutdular.

145-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*dünyanın məzəmməti və vəfasızlığı haqda*) xütbələrindəndir.

Ey camaat! Siz bu dünyada ölümlərin oxlarını atdığı hədəfsiniz (*müxtəlif növ ölümlər: xəstəlik, qətl, yanğın, batmaq, quyuya düşmək, uçqunun altında qalmaq və sair buna oxşarlar sizi məhv etməyə hazırdırlar*). Hər içiləndə boğaza sıçrayan bir su vardır. Hər loğmada boğazda ilişən bir sümük vardır. Dünyada bir neməti əldən verməmiş başqa bir nemətə yiyələnmə bilməzsiniz.¹ (*Həmçinin*) sizin uzun ömürlülərinizin (*yalnız yaşı çox olanın deyil, hələ ömrü qalan gəncin və ya qocanın*) ömrünün, həyatının bir günü məhv olmadan ömrünə (*yeni*) bir gün verilməz.² Əvvəlki gün yediyi aradan getmədən çox yemək yeyən üçün yeni bir ləzzət gətirməz.³ Bir nişanə və izi aradan getməmiş onun başqa bir nişanə və izi yaranmaz. Təzəsi köhnəlməmiş onun üçün heç nə təzələnməz (*məsələn, vüqar, səbr və helm qazanmaq üçün gənclik şadlığı itirilir*). Onun üçün bir salxım bitməz, biçilən aradan getməmiş (*bir əkin biçilməmiş, başqa*

¹ Şəhərlərə səhəyət etməyi arzulayıb buna nail olsanız, vətəninizdən və ailənizdən ayrılığın dərdilə üzləşəcəksiniz. Mal və övlada çatsanız, rahatlıq nemətinədən ayrı düşəcəksiniz.

² Bu gün keçmədən sabaha çatmaq mümkün deyil. Bu gündən keçməklə isə insan ölümə bir gün yaxınlaşır. Deməli, ölümə yaxınlaşmaqla qazanılan ləzzət əslində ləzzət deyil.

³ Başqa ləzzətli xörəklərə göz yummadan ləziz bir xörəkdən bəhrələnmə bilməz. Bədəninədən bir paltar çıxarmamış başqa bir paltar geyinməz. Bir evdən çıxmada başqa bir evdə məskunlaşmaz.

*əkin yaranmaz. Ata-anaları bu dünyadan getməmiş övladları onların yerlərində əyləşməzlər). Köklər olub keçiblər (ata-analar ölüblər) və biz budaqlarıq. (Onların övladlarıyıq.) Budaq kökü getdikdən sonra necə qala bilər?*¹

Bu xütbənin (*bidətə itaət etməkdən çəkindirən və sünnənin ardınca getməyi təşviq edən*) bir parçasıdır

Elə bir bidət (*dində olmayan bir şeyin dində yaradılması*) yaranmayıb ki, onun səbəbinə bir sünnə (*Həzrət Peyğəmbərin yol və üslubu*) aradan götürülmüş olmasın. Belə isə bidətdən çəkinin və işıqlı yola qədəm qoyun (*Həzrət Peyğəmbər səlləllahu əleyhi və alihin yolu ilə gedin. Çünki Həzrət Peyğəmbərin zamanında olan*) köhnə işlər işlərin ən yaxşısıdır, yeni bidətlər isə ən pis şeylərdir. (*Şəriətə zidd olduğuna görə hərçürməlik, fəsad və çox pozğunluğa səbəb olar.*)

¹ *Xülasə, hər biri çoxlu dərd, kədər, bəla ilə qarışmış dünyəvi ləzzətlər bir kimsə üçün yığılmaz. Deməli, onlara ürək bağlayıb o dünyanın əbədi ləzzətinə göz yüman nadan və ziyana düşəndir.*

146-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın İran əhli ilə döyüşə gedərkən buyurduğu kəlamlarındandır. Onunla məsləhətləşən Ömər ibn Xəttaba demişdir: ¹

¹ *Tarixçilər arasında İmam əleyhis-salamın bu sözləri buyurduğu tarix barədə fikir ayrılığı var. Bəziləri bu sözlərin Kufə yaxınlığında, qərbdə, səhra tərəfdə yerləşən Qadisiyyədəki döyüşlə əlaqədar deyildiyini bildirirlər. Bu döyüş hicrətin on dördüncü ilində olmuşdur. Ömər özünü döyüşə getməsi haqda müsəlmanlarla məsləhətləşdikdə İmam əleyhis-salam onu bu işdən çəkirdi. Sonra Səd ibn Əbi Vəqqası qoşuna başçı təyin etdi və o, yeddi min nəfərlik qoşunla döyüş meydanına daxil oldu. İran şahı Yəzdigərd də Rüstəm Fərruxzadı çoxsaylı qoşunla birgə onunla döyüşə göndərdi. Nəhayət, İslam qoşunu qələbə çaldı və Rüstəmi çoxlu əsgərlər ilə birgə qətlə yetirərək zəfər qazandı. Bundan sonra müsəlmanlar və Səd Mədainə doğru gedərkən Kəsrə eyvanına daxil oldular. Orada olanları qarət etdilər və Yəzdigərd oradan qaçdı. Bəzi tarixçilərə görə isə bu, Həmədan yaxınlığındakı Nəhavənd döyüşü ilə əlaqədar deyilmişdir. Bu döyüşün qısa məzmunu belədir: İran şahı Yəzdigərd İslam ordusuna qarşı döyüşmək üçün Firuzanın sərkərdəliyi altında Nəhavənd şəhərinə çoxlu qoşun topladı. Həmin vaxt Kufənin hakimi olan Əmmar Yasir bunu bildikdə Ömərə məktub yazaraq xəbər çatdırdı. Ömər səhabələri toplayaraq özünün döyüşə getməyi barədə onlarla məsləhətləşdi. Hər kəs öz fikrini, münasibətini bildirdi. Osman dedi ki, Şam, Yəmən, Məkkə, Mədinə, Kufə və Bəsrənin bütün müsəlmanlarına döyüşə hazır olmaları üçün məktub yaz və özün də onlarla birgə hərəkət et. Əmirəl-möminin əleyhis-salam isə buyurdu ki, Mədinədən çıxmağın məsləhət deyil. Çünki bu şəhər məmləkətin mərkəzi və İslamın paytaxtıdır.*

Bu işə (*müqəddəs İslam dininə*) yardım və ya onu xar etmək (*lap əvvəldən qoşunun*) azlıq və çoxluğu ilə olmamışdır (*ki, kafirlərin qoşununun çoxluğundan və öz qoşunumuzun azlığından qorxaq*). O, Allahın dinidir ki, onu (*digər dinlərə*) qalib edib. O, Allahın qoşunudur. Çatmalı olduğu mərtəbəyə çatana, aşkar olmalı olduğu yerdə aşkarlanana qədər onları hazırladı və kömək etdi. Biz Allah tərəfindən verilən vədi gözləyirik.¹ Allah öz vədinə vəfa edərək qoşununa yardım

Şamdan qoşun istəməyin də məsləhət deyil. Çətinliklə ələ keçirilmiş şəhərin qoşunsuz qalması düzgün deyil. Məbada Rum padşahı Hərakl bundan xəbər tutsun və pusqudan çıxaraq yenidən oranı tutsun. Ömər dedi: «Ya Əli, bəs göstərişin nədir?» Buyurdu: «Fikrim budur ki, sən Mədinədə qalasan və igid bir insanı İslam ordusuna sərkərdə təyin edərək iranlılarla döyüşə göndərəsən. Əgər məğlub olsalar, sən öz yerində qalaraq ikinci dəfə qoşun toplayıb göndərəsən. İslam qoşununa rəhbərliyə Nöman ibn Məqrən layiqdir.» Ömər bu fikri qəbul edərək Bəsrədə olan Nömana məktub yazdı və onu İslam qoşununun rəhbəri kimi iranlılarla döyüşə getməyə məmur etdi. Nöman məktubu oxuduqdan sonra otuz min nəfərdən artıq qoşunla Nəhavəndə yola düşdü. Çox ağır döyüşdən sonra nəhayət, qələbə müsəlmanlara nəsib oldu və onlar bu döyüşü «fəthul-futuh» adlandırdılar. Yazdığı isə qaçdı.» Xülasə, buradakı sözlər, Ömər in məsləhətləşdiyi vaxt İmam əleyhis-salamın buyurduğu sözlərdir.

¹ *Qurani-Kərimin Nur surəsinin 55-ci ayəsində buyurulur: وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا* Allah aranızdan iman gətirib yaxşı işlər görənlərə Onlardan əvvəl İsrail övladını Misir və Şam torpağında hakim etdiyi kimi onları kafirlərin torpaqlarına və şəhərlərinə hakim edəcəyini vəd vermişdir. Onlar üçün bəyənilmiş və seçilmiş dini möhkəmləndirəcəyini vəd buyurmuşdur. Kafirlərdən olan xof və qorxudan sonra onlara əmin-amanlıq, rahatlıq əta edəcəkdir.

edər. (Ömər in döyüş meydanına getməməli olduğu haqda fikrini sübutla əsaslandıraraq belə bəyan edir:.) Din başçısının və məmləkətin hökmdarının yeri fəqərələri toplayıb onları bir-birinə birləşdirən ipə bənzəyir. Əgər ip qırılsa, fəqərələr bir-birindən ayrılaraq dağlar və heç vaxt bir yerə yığılmaz. ¹ Ərəblər bu gün az olsalar da, İslam dininə (və onun başqa dinlərə qələbə çalmasına) görə çoxdurlar. (Nifaqın, ikiüzlülüğün yol tapmadığı) birlik və bütövlüyünə görə qalibdirlər. Sən dəyirmanın ortasındakı mismar kimi (sakit və təmkinli) ol. (Müharibə) dəyirmanını ərəblərin vasitəsilə fırlat (qoşunu təchiz etməyə və işlərində nizam-intizam yaratmağa çalış). Onları müharibə alovuna daxil edərək özün döyüş meydanına getmə. Çünki sən bu torpaqdan (İslamın paytaxtı Mədinəyi-Teyyibədən) bayıra çıxsan, ətraf və nahiyələrdən ərəblər (firsət əldə edib) sənənlə olan peymanlarını pozacaq və fitnə-fəsad salacaqlar. (Sənə itaət etməkdən boyun qaçıracaqlar və məmləkətin nizam-intizam ipləri bir-birindən qopacaq). İş o yerə çatacaq ki, arxada qoyduğun sərhədləri qorumaq sənə üçün döyüş meydanına getməkdən daha mühüm olacaq. ² (Başqa cəhətdən də Sən döyüş meydanına daxil olsan,) iranlılar səni görəcək və deyəcəklər: Bu ərəblərin

¹ Sən əgər Mədinədən çıxsan, fitnə-fəsad baş verəcək və müsəlmanların birliyi pozulacaq. Bundan sonra (o Həzrət) İslam qoşununun azlığına və düşmən qoşununun sayının çox olmasına görə Ömər in narahatlığını aradan götürmək üçün sözlərini davam edir.

² Qisası, çölə çıxsan ərəblərin fitnə və qarışıqlıq salaraq məmləkətin sabitliyini pozması qorxusu var. Hətta o həddə qədər ki, bu iş üçün tədbir tökməyin əhəmiyyəti sənə kafirlərlə müharibəyə tədbir görməkdən daha artıq olar.

rəhbəridir. *(Ondan başqa rəhbərləri yoxdur.)* Onu aradan götürsəniz *(qətlə yetirsəniz)*, rahatlıq taparsınız. Bu düşüncə onların sənə *(səninlə döyüşə)* olan hərisliyini və səni *(məhv etmək)* tamahını daha da artırır. ¹ İranlıların müsəlmanlarla döyüşə gəlmələri barədə xatırlatmana gəlincə isə, *(qorxusu yoxdur, çünki)* səndən daha çox Allah-təala onların gəlişini xoşlamır və O, bəyənmədiyi şeyi *(razı olmadığını)* aradan götürməkdə daha qüdrətlidir. Sayların çoxluğu barədə dediyinə gəlincə isə, *(bunun üçün də narahatlıq yeri yoxdur, çünki)* biz bundan əvvəl *(Həzrət Peyğəmbərin vaxtında və İslamın ilk illərində kafirlərlə)* qoşunun çoxluğu ilə döyüşmürdük, əksinə, Allah-təalanın yardımı, köməyi ilə döyüşürdük. *(İndi qoşunun azlığından narahat olma. Allah bizə yardım göstərəcək və sonda qələbəni, zəfəri bizə nəsib edəcək.)*

¹ *Ömər in Həzrətdən soruşduğu suallar arasında «İranlılar müsəlmanların üstünə hücumu keçib onlarla döyüşmək qərarına gəlmişlər. Onların bu qərarı qoşunlarının çoxluğuna, güc və qüdrətlərinə dəlalət edir. Onların döyüşə birinci başlamasını bəyənmirəm.» qənaətində olduğuna görə İmam əleyhis-salam onun cavabı (olaraq sözünü davam edir).*

147-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Həzrət Məhəmmədə peyğəmbərlik verilməsinə dair dediyi, gələcəkdə baş verəcək hadisələrdən xəbər verdiyi, camaata öyüd, nəsihət etdiyi, onları itaətə həvəsləndirdiyi*) xütbələrindəndir.

(*Allaha şükr və sənadan*) sonra, Allah Məhəmmədi (*səlləllahu əleyhi və alihi*) haqqa və doğruluğa seçdi ki, bəndələrini bützlərə pərəstişdən çəkirdirsən və Ona ibadətə, itaətə dəvət etsin. Şeytanın ardınca getməyi qadağan edərək Ona itaətə yönəltsin. Bəndələrinin nadan olduqları halda Allahlarını tanıyırlar deyər, inkar etdikdən sonra Onu etiraf və inanmadıqdan sonra varlığını sübut etmələri üçün onu (*bütün üfüqlərdə*) aydın, möhkəm və güclü etdiyi Quranla göndərdi. Sonra özü görülmədən, onlara göstərdiyi güc və qüdrətilə özünü kitabında onlara aşkar etdi.¹ (*Öz kitabında*)

¹ *Qurani-Kərimin Bəqərə surəsinin 164-cü ayəsində buyurduğu kimi: إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْخِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَخْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَضْرِيحِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ* Göylərin və yerin yaradılmasında, gecə ilə gündüzün bir-birini əvəz etməsində, içərisində insanlar üçün mənfəətli şeylər olan gəmilərin dənizlərdə üzməsində, quruyan yer üzünü Allahın göydən yağmur göndərərək yenidən diriltməsində, yam-yaşıl etməsində, hər tərəpənəni onun hər tərəfinə yaymasında, küləyin əsməsində, göylə yer arasında saxlanılmış buludların hərəkətində şübhəsiz ağıl sahibi və onun nişanələri barədə düşünən insanlar üçün əlamətlər vardır.

onları öz əzəmət və şövkəti ilə qorxudub məhv etdiyi qövmü müxtəlif əzablarla necə puç etməsindən, aralarına qəzəb orağı atdığı dəstəni (*aradan götürdüyündən*) aqah etdi.¹ Məndən sonra tezliklə sizin üçün elə bir zaman gələcək ki, onda haqq və doğruluqdan daha gizli, batil və nadürüstlükdən daha aşkar, Allaha və Onun Peyğəmbərinə qarşı yalandan daha çox bir şey olmayacaq. O zamanənin camaatı üçün doğru-düzgün oxunan (*düzgün təfsir və təvil edilən*) Qurandan qiymətsiz, mənasını təhrif edib dəyişdiklərindən (*onu nəfisi istəkləri və batil qərəzləri ilə uyğunlaşdırsalar*) bol məhsul olmaz. Şəhərlərdə ləyaqətli işlərdən daha pis və pis işlərdən daha ləyaqətli iş olmaz. Qurani daşıyanlar (*onunla tanış olub məlumatı olanlar*) ona etinasız olar (*göstərişinə uyğun rəftar etməzlər*) və hafizləri isə (*onu əzbərdən avazla oxuyanlar əməl vaxtı*) unudurlar. Deməli, Quran və onun əhli (*yol göstərən İmamlar əleyhimus-salam və ardıcilları*) uzağa atılmışlar və cəmiyyət arasında deyillər.² Bunların hər ikisi bir yolda bir-birinə yoldaşdır. (*Quranın göstərişinə uyğun rəftar edirlər. Həmin zamanə əhlindən*) bir kimsə Qurana və əhlinə hörmət qoymayıb yanında saxlamayacaq.

¹ Necə ki, *Qurani-Kərimin Ənkəbut surəsinin 34-35-ci ayələrində* buyurulur: « *إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ* » Biz etdikləri pozğunluğa, itaətsizliyə görə bu şəhərin əhlinin (Həzrət Lutun-əla nəbiyyinə və alihi və əleyhis-salam-qövmünüin) başına göydən əzab endirdik. Biz düşünən bir qövm üçün o şəhərdə əzabdan aşkar bir nişanə qoyduq.

² Çünki həmin dövrün adamları batilə üz tutaraq haqdan uzaq düşmüşlər və uzaq durmaları onların qovulması və yoxluqları deməkdir.

(Çünkü nəfsinə uyğun gəlmir.) Deməli, Quran və onun əhli həmin zəmanədə (*zahirdə*) camaatın arasında, onlarla olsalar da (*əslində*) aralarında olmayıb, onlarla deyillər. Çünki zəlillik və azgınlıqla doğru yol, hidayət bir yerə sığışmaz. Həmin (*azgın*) camaat (*Qurandan*) ayrılmaq üçün əl-ələ verəcək və insanlardan (*Qurana tabe olanlardan*) pərən-pərən düşəcəklər. Sanki (*itaət edib ardınca getməli olduqları*) Quran onların rəhbəri deyil, onlar Quranın rəhbərləridir!!! (*Çünkü onu öz batil qərəzləri və nadiürüst düşüncələri əsasında təfsir, təvil edirlər.*) Deməli, (*Qurani arxaya atıb onun müddəalarına əməl etmədiklərinə görə*) onlar üçün onun adından başqa bir şey qalmayıb və yazısından, xəttindən qeyri bir şeyini tanımırlar. Bu zəmanə gəlməmişdən qabaq (*Bəni-Üməyyə və Bəni-Abbasın zülmü, sitəmi nəticəsində*) yaxşı insanlara cürbəcür zülmələr olunacaq. Onların doğru sözünü Allaha yalan və böhtan sanacaq, yaxşı əməllərini çirkin işlərin cəzası ilə mükafatlandıracaqlar. (*Çünkü şəhvət və nəfslərinə tabe olaraq yaxşı insanların layiqli əməllərini nalayiq sanacaq və onları qətlə yetirəcək, incidəcəklər.*) Sizdən əvvəl olanlar uzun arzularına və ölümləri naməlum olduğuna görə həlak olub əzab çəkərlər (*uzun arzularından çox asılı olub, ölümdən xəbərsiz qalarlar*) ölüm onları yaxalayar. Elə bir ölüm ki, heç bir üzrü qəbul etməz, əllər tövbəyə, (*çirkin əməllərdən*) qayıdışa çatmaz (*üzrxahlığa və tövbə etməyə macal olmaz*) və müsibət, əzab (*can vermək və əbədi əzab*) onunla yoldaş olar.

Ey camaat! Allahdan öyüd-nəsihət istəyən kimsə (*nəsihət qəbul edənin əməlləri və sözləri Allahın buyuruqlarına uyğun olsa, hər xeyir işdə*) uğur qazanar. Onun sözünü (*Qurani-Kərimi*) kim öz yolgöstərəninə çevirsə, yolların ən davamlısı olan bir yola

yönəldilər. ¹ Çünki Allahı tanıyan (*Onun sözlərini öz bələdçisinə çevirən şəxs əbədi əzabdan*) rahat və asudə olar. Onun düşməni (*Ona ibadət və bəndəlikdən boyun qaçıraraq yoluna qədəm qoymayan*) isə qorxudadır. Allahın əzəmət və böyüklüyünü tanıyan (*Onun hər şeyə qadir olduğunu bilən*) kimsənin özünü böyük sanması (*Onun əmr və qadağalarına tabe olmaması*) yaraşan deyil. Allah-təalanın böyüklüyünün həddi-hüddudunun olmadığını bilən şəxslərin ləyaqət və məqamlarının aliliyi Onun müqabilində təvazökar olmalarındadır (*əmrələrinə uyğun rəftar etmələrindədir*). Onun güc və qüdrətinin hər imkanın fəvqündə dayandığını bilən kəslərin sağlığı (*əzabdan xilas olmaları*) Ona tabe olmalarındadır. Sağlam insan qoturludan, şəfa tapan xəstədən uzaq durduğu kimi haqdan (*Onun əhlindən, yəni, din başçularından*) uzaqlaşmayın. Bilin, nə qədər ki, Onu tərək edəni (*Ona itaət etməyənləri*) tanımamısınız, doğru yolu (*haqq dini*) dərk etməyəcəksiniz. Heç vaxt Quranla əhd-peymanınıza sadıq qalmayacaqsınız (*Allaha və peyğəmbərə iman gətirməyəcəksiniz*), nə qədər ki, əhdini pozub peymanını sındıranı (*onlara meyl etməyəni*) tanımamısınız. Onu uzağa atanı (*onun hökmlərinə əməl etməyəni*) tanımayana qədər heç vaxt Allahın Kitabına əl vurmayaçaqsınız (*onun göstərişinə uyğun rəftar etməyəcəksiniz*). (*Doğru yola gəlməyəni, Quranla əhd-peymanlarını pozub onu tərək edənləri tanıdıqda və onlardan uzaqlaşdıqda*) doğru yolu, əhd-peymanına sadıqlığı, Qurana bağlanmağın üsulunu onun əhlindən (*yol göstərən İmamlar*

¹ Allah-təala Qurani-Kərimin İsrə surəsinin 9-cu ayəsində buyurur: *إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ* «Bu Quran ən doğru yola yönəldir».

əleyhimus-salamdan) diləyin. Çünki onlar elm və biliyi diri saxlayanlar, cəhalət və nadanlığı öldürənlərdir. (Buna görə ki,) onlardır hökmləri (bəyan etdikləri şəriət hökmləri və ilahi vəzifələr) sizləri elm və biliklərinədən (söz deməmali olduğu yerlərdə) sakit dayanmaları sözlərindən (bəyanlarının gözəlliyindən) və zahirləri batinlərindən agah edən. (Sözləri ilə əməllərinin birliyi etiqadlarının düzgünlüyü və imanlarının doğruluğundandır.) Dinin əleyhinə deyildirlər (çünki dinin rəhbərliyi onların əlində olub və hər eybdən, günahdan məsumdurlar) və (hökmlərin heç birində) bir-biri ilə ixtilafı yoxdur. (Çünki onların elmləri vahid peyğəmbərlik mədəninədən qaynaqlanır.) Deməli, din onların barəsində doğru danışan şahid (onların birliyinə və ixtilaflarının olmamasına şəhadət verir) və danışan bir sükutdur. (Zahirdə bir söz deməsələr də, əslində din haqqın onlarla və onların haqla olduğunu deyir.)

148-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Bəsrə əhli (*Təlhə və Zübeyrin məzəmməti*) barədə kəlamlarındanındır.

Təlhə və Zübeyrin hər ikisi özlərinin xalqın əmiri və hakimi olacaqlarına ümidvar olaraq, bunu dostları üçün deyil, özləri üçün istəyirlər. ¹ (*Buna görə də bu döyüşdə*) Allaha tərəf getməyib bir kəndir və iplə özlərini Ona yaxınlaşdırmırlar. ² Hər biri öz dostuna ürəyində kin bəsləyir. Tezliklə işlərin üstündən pərdə götürüləcək, kinləri üzə çıxacaqdır. ³ Allaha and olsun, istədiklərini əldə etsələr (*hakimiyyətə çatsalar*), hər an hər biri başqasının canını alar, hər biri dostunu puç və məhv edir. (*İndi*) zülmkar bir

¹ Çünki hər biri özünün xəlifə olması üçün çalışır. Deməli, əhd-peymanlarını pozmaları və mənə düşmən kəsilmələri özlərinin dedikləri kimi din və imanı müdafiə etdiklərinə görə deyil, dünya sevgisinə və vəzifə şəhətinə görədir.

² Nahaq qanları tökdüklərinə görə Allah yanında dəlil, sübut gətirməyə bəhanələri, üzrləri yoxdur.

³ Bəsrəyə daxil olduqda Osman ibn Hunəyfi məkrə həbs edib beytülmalın qoruyucularından və qoşundan çoxunu öldürdükləri kimi. Pişnamazlıq üstündə ixtilafları düşdü və düşmənçilikləri üzə çıxdı. Nəhayət, bir gün Məhəmməd ibn Təlhənin, növbəti gün isə Abdullah ibn Zübeyrin pişnamaz olması şərti ilə Aişə onları barışdırdı. Onlardan hər biri Aişədən xahiş etdilər ki, camaat onu salamlasın və onu əmir kimi tanısınlar. Sonra Aişə əmr etdi ki, camaat onların hər ikisini salamlasın və onları birlikdə əmir kimi qəbul etsinlər. Qıssası, onların arasında belə ixtilaflar çox olurdu. Buna görə də İmam əleyhis-salam (sözlərinə davam verərək) bunları buyurmuşdur.

dəstə (*fitnə və qarışıqlıq üçün*) qiyam etmişdir (*biz də müdafiə olunmağa və qarşılarını almağa hazırıq*). Haradadır (*pis işlərdən çəkindirərək Allahdan*) əcr və savab istəyənlər (*ki, bizə kömək və yardım etsinlər?*) Həqiqətən də sünnələr (*hidayət və qurtuluş yolları*) onlara aydındır (*hamı bilir*). Bu xəbər daha əvvəldən onlara bəyan olunmuşdur.¹ (*Buna görə də Osmanın qətlini əhd-peymanlarını pozmaq üçün bəhanəyə çevirən bu insanların sözlərinə qulaq asmaq lazım deyil. Çünki hər azğınlıq üçün bəhanə və səbəb, hər əhd-peymanı pozmaq üçünsə bir şübhə var.*² (*Ancaq*) Allaha and olsun, mən əli başa, üzə və sinəyə vurmağın səsini matəmlərdə və ölüm xəbərini qasiddən eşidən, (*inanmayaraq*) ağlayanın başının üstünü kəsdirənlərdən (*buncaya qədər inanmayandan*) deyiləm.³

¹ *Həzrət peyğəmbərin barələrində xəbər verdiyi əhd-peymanlarını pozan «nakisin» – yəni, Cəməl səhabələri, Təlhə, Zübeyr və ardıcilları, zülm və sitəm törədən «qasitin» – yəni, Müaviyə və Şam qoşunu və dindən çıxan «mariqin» – yəni, Nəhrəvan xəvarici mənimlə döyüşüb azğınlıq yoluna düşəcəklər.*

² *Batili və səhvi iddia edən hər kimsə ona görə camaatı şübhəyə salmağa və batili haqq şəklinə salaraq bəhanəyə çevirməyə məcburdur.*

³ *Mən elələrimdən deyiləm ki, fitnənin, qarışıqlığın baş verəcəyini bilim, izlərini müşahidə edirəm və onu aşkar görəndə qədər qarşısını almağa çalışmıyım. Əksinə, fitnə-fəsadın əlamətlərini görəndə kimi özümü onun qarşısını almağa hazırlayıram. Qisası, Təlhə, Zübeyr və ardıcilllarının bu nadürüst sözlərdən məqsədi fitnə və qarışıqlıq salmaqdır və mən onları məqsədlərinə çatmağa qoymayacağam.*

149-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*ibn Mülcəm qılıncla o böyük şəxsin başına zərbə endirdikdən sonra*) vəfatından öncə (ölümün hamıya çatacağı barədə dediyi, Allah və Peyğəmbərə tabe olmağı tövsiyə etdiyi və öz vəfatını xəbər verdiyi) kəlamlarındandır.

Ey camaat! Hər insan ölümdən qaça-qaça onunla görüşür. Ömrün müddəti canın cıdır meydanıdır. (*Mənzil başı ömrün başa çatması və ölümü qəbul etməkdir.*) Ölümdən qaçmaq ona yaxınlaşmaqdır. ¹ Nə çox günlərimi bu gizli mətləblə maraqlanmaqla keçirmişəm. ² (*Bu sirri tapdım və*) Allah-təala onun (*sizdən*) gizli qalmasından qeyri bir şeyi istəməmişdir. ³ Ondən ağah olmağınız nə qədər də uzaqdadır. (*Çünki*) gizli bir elmdir. (*Onu hər kəsə açmaq olmaz.*) Mən (*sizlərə*) Allahı (*barəsində*) vəsiyyəət edib tapşırıram ki, Ona heç nəyi şərik qoşmayasınız. Məhəmməd (*səlləllahu*

¹ Çünki insan qaçmaq üçün əlac tapmaq niyyətinə düşür. Hərəkət edib çalışır və bunun özü ömrün müddətini gödəltməklə nəticələnir. Ömrün anlarını əldən vermək isə ölümə yaxınlaşmanı tələb edir. Xülasə, ölüm heç kəsin-nə haqqın, nə də batilin – sinəsindən imtina etmir.

² Camaatın haqqa etinasızlığının, haqq əhlinin məzlumluğunun, batilə tapınmalarının və batil əhlinin qələbə və qüdrətinin səbəblərini təhqiq edib axtarmışam.

³ Çünki qəzavü qədərin mürəkkəb məsələlərindəndir. Sizin ağıl və fəhminiz onu dərk etmək üçün məhduddur. Buna oxşar cümlə Həzrətin beşinci xütbəsində işlənmişdir: *أَنْدَمَجْتُ عَلَى مَكْنُونٍ عِلْمٍ لَوْ بَجَتْ بِهِ لِأَضْطَرَّتِيئِمُ* – *Yəni, mənim sükutum gizli bir elmdə qərq olmağıma görədir. Bildiklərimi zahir edib göstərsəm, sizlər dərin quyuda titrəyən kəndirtək əsib iztirab çəkərsiniz.*

aleyhi və alih (haqqında) vəsiyyəət edirəm ki, onun sünnəsini (hökmlərini) qədir-qiymətsiz və puç etməyin. Bu iki sütunu (Allahın birliyi və Həzrəti Peyğəmbərin şəriətini) qoruyub saxlayın. ¹ Və yandırın bu iki çırağı (*nadanlıq və azgınlıq zülmətində sərgərdan qalmayasınız deyə*). Bir-birinizdən (*bu iki şeydən*) uzaq və pərən-pərən düşməyəne qədər qınaq və məzəmmət olunmazsınız. (Allahın və Peyğəmbərin göstərişinə *tabe olmağı çətin sanmayın, çünki*) Allah-təala sizlərdən hər birinə taqəti və qüdrəti qədər vəzifə tapşırmiş, nadanlara güzəşt etmişdir. (*Belə isə, nadanların bilənlər qədər mükəlləfiyyəti yoxdur, çünki*) sizin Allahınız mehriban bir Allah, dininiz möhkəm bir din (*əyrilik ona yol tapmayıb*) və rəhbəriniz (Həzrət Peyğəmbər və yol göstərən İmamlar *aleyhimus-salam* bütün ilahi hökmlərdə) bilikli bir rəhbərdir. Mən dünən sizinlə yoldaş və həmnəşin idim. (*Sağlamlıq, igidlik və gücümlə sizə xidmət edirdim.*) Bu gün isə sizlər üçün ibrət və öyüdəm. (*Bütün bu igidlik və qüdrətimə baxmayaraq, ölürəm.*) Sabah sizdən uzaqlaşaraq ayrılacağam. (*Öləcəyəm.*) Allah mənə və sizlərə rəhmət etsin. ² Bu büdrəyən yerdə ayaq qoyduğum yer möhkəm

¹ Çünki İslamın qalması və müsəlmanların dünya və axirət işlərinin nizam-intizamı Allah-təalanın birliyində və Həzrət Peyğəmbərin sünnəsinə *tabe olmaqdadır*.

² Bu cümlə *وَعَدَا مُفَارِقَكُمْ* – yəni, «sabah sizin aranızdan gedəcəyəm»dir. Sərahəti və aşkarlığı bundadır ki, O Həzrət ölüm vaxtını və hər şeyi bilirdi. Çünki İmam «بِمَا كَانَ وَ مَا يَكُونُ وَ مَا هُوَ كَانَتْ» «baş vermişlər, baş verənlər və verəcəkləri» bilirdi. Bu məzmununda başqa cümləni doxsan ikinci xütbədə də buyurmuşdur: *فَاسْتَأْذِنُونِي قَبْلَ أَنْ تَفْقَهُونِي* yəni, – «məni tapmayacağınız gündən əvvəl soruşun.» Bununun şərhini verilmişdir. Eyni zamanda, sünni və şiə alimləri, böyük şəxsiyyətləri o Həzrətin və digər

olsa, (bu dünyada sağ qalsam,) deməli, (Allahın qəza- qədərinə razı olduğuma və Onun istədiyindən başqa şeyi istəmədiyimə görə) bu sizin muradınızdır, sizə yaxşıdır. Əgər ayağım büdrəsə (ölüm məni haqlasa), deməli, biz ağac budaqlarının kölgəsində, küləklərin əsdiyi yerdə və yerlə göy arasında toplanıb, məhv olan və nişanələrini yerdəki küləklərin yox etdiyi buludların sayəsində olmuşuq.¹ Mən sizin qonşunuz idim və bir müddət bədənim də sizə yoldaş idi. Tezliklə

İmamların - əleyhimus-salam - keçmişdən, gələcəkdən və hazırki dövrdən qeyb xəbərlərinin olduğunu öz rəvayətlərində etiraf edib təsdiqləyirlər.

¹ Qisası, əgər ölsəm, təəccüblü bir şey olmaz. Çünki bu iş kimi tezliklə məhv olan işlərin çox olduğu bir dünyada olmuşuq. Bu iki cümlədəki şübhə, İmamın keçmişi, indiki zamanı və gələcəyi bilməsi haqda dediklərimizə zidd deyil. Çünki bu kimi sözlər alimin öz məsləhətinə uyğun olaraq özünü bir işdə tərəddüdü olan kimsə kimi göstərməsinə bənzər. Allah-təalanın Qurani-Kərimin Ali-İmran surəsinin 144-cü ayəsində buyurduğu kimi « **وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ** » **أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ** » Məhəmməd özündən əvvəl peyğəmbərlər kimi olan və ölənlər başqa kimsə deyil. Əgər o ölsə və ya müharibədə öldürülsə, siz gerimi dönəcəksiniz? Dininizdən dönüb cihadı tərək edəcəksiniz? » «Həyatımı qorumaq əqli və şəri cəhətdən vacib olduğu, bir kimsənin bilərəkdən özünü təhlükəyə atması caiz olmadığı halda, İbn Mülcəmin onu qılıncla şəhid edəcəyini bilməsinə baxmayaraq, Əmirəl-möminin həmin axşam məscidə niyə təşrif apardı? » deyər etiraz edənlərin cavabı budur ki, Allah-təala bəqa ilə liqanı, yəni, bu dünyada qalmağı və ya ilahinin yanına, dərğahına getməyi onun ixtiyarına buraxmışdı. O Həzrət getməyi seçdi. Bu, bəzi rəvayətlərin də mənasını təşkil edir. Buna görə də həyatı qorumaq hər yerdə vacib deyil və belə hallarda aqlın elə bir hakimiyyəti olmadığına görə ağıla tabe olmaq lazım deyil. Çünki mütləq əcəldən qaçmaq mümkün deyil.

hərəkətdən sonra sakitləşmiş, danışdıqdan sonra susmuş cansız bədənimi görəcəksiniz. Mənim hərəkətsizliyim, gözlərimi önümə dikməyim və əzələrimin sakitliyi sizlər üçün ibrət olsun. Çünki bu hal ibrət götürənlər üçün hər bəlağətli söhbətdən, hər qəbul edilmiş sözdən daha nəsihətlidir. Mənim sizlərlə vidalaşmağım, ayrılmağım dostları görüşünə gələn bir kişinin ayrılığına və vidalaşmağına bənzər. *(Qiyamət günündə Allahın ədalət dərgahında sizinlə görüşəcəyəm.)* Sabah mənimlə olduğunuz günləri xatırlayacaqsınız. *(Mən dünyadan köçdükdən, Bəni-Üməyyə və başqaları hakimiyyətə gəldikdən sonra mənim qədrimi biləcəksiniz.)* Mənim fikirlərim sizə çatacaq. *(Məlum olacaq ki, bu döyüşlərdə Allah-təalanın razılığını qazanmaqdan başqa məqsədım olmayıb.)* Mənim yerim boşaldıqdan və orada başqa birisi dayandıqdan sonra məni tanıyacaqsınız.¹

¹ *Mən dünyadan getdikdə və başqası məqamımı qəsb edərək hamıya zülm edib divan tutduqda mənim qədrim, məqamım, ədalətim, dada yetməyim və mehribanlığım aşkar olacaq.*

150-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (özündən sonra) baş verən hadisələrə işarə etdiyi (*İmami-Zaman əccəlallahu fərəcəhun qeybə çəkilməsindən xəbər verdiyi*) xütbələrindəndir.

(*Dünyapərəstlər*) tutdular azğınlıq yollarını sağdan, soldan, göz yumdular hidayət və qurtuluşun düm-düz yollarına.¹ (*Dinləyənlər bu sözdən heyrətə gələrək bu hadisələrin nə vaxt baş verəcəyini Həzrətdən soruşanda buyurdu:*) Tələsməyin. Baş verəcək pozğunluqları, olması gözlənilənləri və sabahın gətirəcəklərini (*bundan sonra aşkar olacaqları*) gec sanmayın ki, bir şey uğrunda tələsən onu tapdıqda ona çatmamağı qalır!² Sabahın nişanələri (*o zamanların çatacağı və həmin pozğunluqların baş verəcəyi zamanənin insanlarının əməlindən aydın görünür*) bu gün necə də yaxındır! Ey zəmanə camaatı, hər vəd olunmuşun gəlişinin vaxtı, xəbəriniz olmadığı fitnələrlə görüşə yaxınlaşmaq anıdır.³ Ağah olun, bizdən fitnələri görənlər kimsə (*Sahib əz-zaman əccəlallah fərəcəh*) həmin

¹ Əsas yola qədəm qoymadıqlarından fitnə-fəsad törəyəcək. Yaxşılara zülm-sitəm edib nahaq qanlar tökəcəklər.

² Gələcəyin fitnələrini görsəydiniz, o dövrün məzлумları kimi «ey kaş, bu dünyada olmayaydıq» deyib arzularınız.

³ Hələ İslamın ilk illərində başqaları mənim haqqımı qəsb edib, hər layiqsiz insan xəlifəlik iddiasına düşürsə, dünyanın hər yerində fitnə-fəsad başlayıbsa, vaxt keçdikcə mənim sizə xəbər verdiyimi anlayacaqsınız.

fəsadların zülmətində aydın çıraq (İmamət və vilayət nuru ilə) hərəkət edəcək, yaxşılar kimi rəftar edəcək ki, o çətinliklərin bir duyününü açsın (*azğınlığa düçar olanı xilas etsin*) və bir əsiri (*cəhalət və nadanlığın buxovlarından*) azad etsin. (*Kafirlərin*) birliyini dağıdıb dağıdığı (*haqqı*) bir yerə yığacaq. Camaatdan gizlində olar, axtaran arxasınca nə qədər nəzər salsın da bir izini, nişanəsini görməz.¹ Bir dəstə bu fitnələrdə dəmirçi qılıncı cilaladığı kimi cilalanacaq (*doğru yola gəlib xilas olacaq və o Həzrətin ardınca getməyə hazır olacaq. Belə ki,*) onların gözləri Quranın nuru ilə işıqlanacaq, təfsiri qulaqlarında səslənəcək (*Quran ayələrini oxuyub dərindən düşünəcək, təfsirini öz əhlindən öyrənəcək*). Səhər erkən içdikdən sonra axşam da hikmət camını onlara içirdəcəklər.²

Bu xütbənin (*cahiliyyət dövrünün insanları və Həzrət Peyğəbmərin səhabələri haqda olan*) bir hissəsidir

(*Müqəddəs İslam dini yaranmamışdan əvvəl bütün dünyanı azğınlıq bürümüşdü və insanlar müxtəlif pozğun işlərlə məşğul olurdular.*) Onların (*günah və itaətsizlik*) zəmanəsi (*öz*) günah və cəzalarını başa çatdırmaları üçün uzun çəkdi.³

¹ Nə qədər çalışıb zəhmət çəksələr də görüşməyə layiq olanlardan və ilahi hikmət sahiblərindən başqa heç kim Onu görməyəcək.

² Onlar üçün gizlində və aşkarda səadət, xoşbəxtlik, elm və əməl hazırlığı görülməlidir. *اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ أَنْصَارِهِ وَأَعْوَانِهِ وَتَبَاعِهِ وَشِيعَتِهِ وَأُرْبَى فِي آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ مَا يَأْمُرُونَ وَفِي عَدُوِّهِمْ مَا يَحْتَرُونَ إِلَهَ الْحَقِّ آمِينَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ يَا أَرْحَمَ الرَّحِمِينَ*

³ Qurani-Kərimin Ali-İmran surəsinin 178-ci ayəsində buyurduğu kimi: « *وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُضِلُّهُمْ خَيْرٌ لَأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُضِلُّهُمْ لِيُنذَرُوا إِنَّمَا*

Zəmanələrinin sonu yaxınlaşana qədər ruzgarlarının ağır hadisələrinə layiq olmaları üçün. (*Rəis və başçılarından*) bir dəstə pozğunluqlara bel bağlayıb ondan rahatlıq tapdı. Müharibə atəşini alovlandırmaq üçün əllərini qılıncla göyə qaldırdılar.¹ (*Həzrət Peyğəmbər öz səhabə və ardıcullarını müqəddəs İslam dinini təbliğ edib yaymaq üçün elə tərbiyələndirdi ki,*) İlahi qəzavü-qədər bəla və çətinlik dövrünün başa çatmasını tələb edənədək (*müsəlmanlar güclənib dinləri dünyada məşhurlaşana qədər çətinliklərdə və düşmənlə döyüşdə*) dözümlərini Allaha minnət qoymadılar, haqqın yolunda candan keçməyi böyük saymadılar.² (*Döyüşlərdə*) qılınç çalmaları bəsirətlərinə (*nadanlığa və şəhvətə görə deyil, Allaha və Peyğəmbərə inamlarına*) görə idi. Yol göstərən və nəsihət verənlərinin (*Həzrət Peyğəmbərin*) əmrilə Allahlarına yaxınlaşdılar.³ Allah-təala bu Peyğəmbərin (*səlləllahu əleyhi və alihi*) ruhunu aldıqdan sonra bir dəstə geriye qayıtdı

«وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ» «Küfr edənlər onlara verdiyimiz möhləti heç də özləri üçün xeyirli sanmasınlar! Bizim onlara verdiyimiz möhlət ancaq bacardıqları qədər günah və itaətsizlik etmələri üçündür. Onlar rüsvayedicə bir əzab görəcəklər.»

¹ Hamilə qalmaq üçün quyruğunu yuxarı qaldıran dişi dəvə kimi heç bir çirkin işdən çəkinmədilər. Dünyanın belə hərc-mərcliklə qalacağını güman etdikləri vaxt, qəfildən Həzrət Məhəmmədə peyğəmbərlik verildi. O, dünyada fəsadın kökünü kəsmək üçün heç bir fədakarlığını əsirgəmədi.

² Allahın dininin əzəmət və böyüklüyünü nəzərdə saxlayaraq onun irəliləməsi üçün özlərini kiçik sanıb heç bir fədakarlıqdan çəkinmədilər.

³ O Həzrətin əmr və qadağalarına tabe olub Allahın razılığını qazandılar və bu minvalla ruzigarlarını keçirdilər.

(Həzrət Peyğəmbərin əmr və qadağalarına arxa çevirib yenidən azgınlıq yoluna qədəm qoydular) və (azgınlıq) yolları onları məhv etdi. (Dünyada pozğunluğa, axırdə isə əbədi əzaba düçar oldular.) Öz nadürüst düşüncə və rəylərinə etimad etdilər (hökmləri özlərindən səhv bəyan etməklə insanları ona tabe olmağa məcbur etdilər. Həzrət Peyğəmbərin) qohum-əqrabasından qeyrisinə tabe oldular. ¹ (Onları) sevməyə əmr edilmiş vasitədən (yəni, hidayət və qurtuluş vasitəsi olan Həzrət Peyğəmbərin Əhli-Beytindən) uzaq durdular. ² Binanı (din və imanı) möhkəm bünövrəsindən köçürərək layiq olmayan yerdə tikdilər. ³

¹ Şəhvət və dünyapərəstliyə görə İmam əleyhis-salamı xanənişin edərək xəlifəliyə layiq olmayan başqalarını hakimiyyətə gətirdilər.

² Qurani-Kərimin Şura surəsinin 23-cü ayəsində buyrulur: «قُلْ لَا يَكْفِيكُمْ فِي الْقُرْبَىٰ مِمَّنْ هُمْ أَهْلٌ لِّبَيْتِي فَخَالَفْتُمْ كِتَابَ اللَّهِ وَعَثْرْتُمۡ» «De ki: mən risaləti təbliğ etməyimin müqabilində heç kimdən qohumluq məhəbbətindən başqa bir haqq istəmirəm. İbn Abbasın söylədiyinə görə bu ayə nazil olduqdan sonra səhəbələrə Həzrət Peyğəmbərə dedilər: «Ya Rəsuləllah! Sənin sevməli olduğumuz qohumların kimlərdir?» Buyurdu: «Əli, Fatimə və övladları Həsən və Hüseyin.» İbn Əbil-Hədid «Nəhcül-Bəlağə»yə verdiyi şərhə bu barədə yazır: «فِي هَجْرِهِ السَّبَبِ الَّذِي أَمَرُوا بِمَوَدَّتِهِ» cümləsi Peyğəmbərin - səlləllahu əleyhi və alihi - عَثْرْتُمۡ - كَلَّفْتُ فِيكُمْ التَّقْلِينَ كِتَابَ اللَّهِ وَعَثْرْتُمۡ - يَنْبَغِي خِيَابًا مَّمْدُودًا مِنْ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ لَا يَفْتَرِقَانِ حَتَّىٰ يَرِدَا عَلَى الْحَوْضِ Yəni: «Sizin aranızda iki qiymətli şey qoyuram: «biri Allahın Kitabı, digəri isə qohumlarım, Əhli-Beytimdir. Bunlar göydən yerə çəkilmiş iki kəndirdir» cümləsinə işarədir. Yəni, «Behiştəki hovuzun başında mənimlə görüşənə qədər bir-birindən ayrılmayacaq», bu iki şey dünya əhlinin yol göstəranidir. Peyğəmbər - səlləllahu əleyhi və alihi - burada Allahın Kitabı və Əhli-Beytini خِيَابًا – yəni, iki kəndir adlandırır. Əmirəl-möminin də əhli-beyt sözünü leksik mənası «kəndir» olan səbəb kimi izah etmişdir.

³ Həzrət Peyğəmbərin Allah tərəfindən xəlifəliyə təyin etdiyi İmamı arxaya keçirərək nalayiq adamları hakimiyyətə gətirdilər.

Onlar hər günahın mənbəyi, hər çətinliyə və nadanlığa daxil olanın qapılarıdır. *(Batili və nadürüstlüyü istəyən hər kimsə onların ardınca gedər. Çünki onlar zəlillik və azğınlıq qapıları, fitnə-fəsadın, din və dünya işlərində pozğunluğun məşəyidirlər.)* Heyrət və səfalət içrə *(dənizin dalğaları kimi)* get-gəl edirdilər *(çünki haqdan əl çəkmişdilər və dinin rəhbərinə tabe deyildilər)* və bihuşluqda *(cəhalət və nadanlıqda)* Fironun ardıcılıları kimi *(öz əməllərinin əzab və cəzasından)* qafil idilər.¹ Bəziləri *(xəlifələr kimi)* axirətə göz yumub dünyaya yönəldilər, bəziləri də *(Bəni Üməyyə kimi)* dindən əl çəkib *(doğru yol və qurtuluşdan)* uzaqlaşdılar.

¹ Fironun tabeliyində olanlar Bəni İsrailə zülm, sitəm edib onları Allaha doğru çağırən Həzrət Musaya düşmən kəsildikləri kimi.

151-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Həzrət Peyğəmbəri vəsf, arablara nəsihət etdiyi və çətin hadisələrdən xəbər verdiyi*) xütbələrindəndir.

Allahdan şeytani uzaqlaşdırdığı və saxladığı yerlərdə, (*ibadət, bəndəlik vaxtı və şeytana tabeçiliyə mane olan layiqli işlərdə Allahdan uğur diləyirəm*) onun yalanlarına və tələlərinə (*nəfsi istəklərə və dünyanın xoş görüşünə*) düşməməkdə kömək diləyirəm. Şəhadət verirəm ki, Məhəmməd Onun bəndəsi, elçisi, seçilmişisi və bəyəndiyidir. Fəzlinin və böyüklüyünün tayı-bərabəri yoxdur, yoxluğunu heç nə əvəz etməz. Şəhərlər (*sakinləri*) zülmət azğınlığından və (*büt-pərəstlikdən*), böyük nadanlıqdan, ünsiyyətdə kobudluq və pis əxlaqdan (*daş qəlblilik və qan tökmədən*) sonra Onunla (*doğru yolun nuru ilə*) işıqlandılar. İnsanlar (*o Həzrətin peyğəmbərliyindən əvvəl*) haramı və nalayiq olanı halal bilər, alimi və bilikliyi xar sayardılar. (*Onları doğru yola yönəldəcək*) peyğəmbərin olmadığı bir dövrdə yaşayıb, zülmətdə (*küfr və azğınlıqda*) öldürdülər. Siz, ey ərəb camaatı! (*Görünməsi*) yaxında olan bələlərin (*fəsad və pozğunluqların*) nişanələrisiniz (*oxlarsınız*). Qəflətdən və (*insanın məhvində, tükənməsində səbəb olan*) nemətin məstliyindən uzaq durun (*çarəsiz qalmamaq üçün öz dininizə əhəmiyyət verin*) və (*dinə etinasızlığa görə*) cəzanızın ağırlığından çəkinin. Şübhənin tozunda və qaranlığında (*batilin haqla səhv salınmasında*), fitnənin (*yolunun*) əyriliyində və kələ-kötürlüyündə, gizlinin aşkar olub üzə çıxmasında,

qütbün asılmasında və onun oxunun fırlanmasında ləngiyin (düşünüb-daşınmadan dolaşmaq və fitnə-fəsadın başlanğıcı olan işlərə girişməyin). (Çünki) fitnə və pozğunluq gizli yollarda üzə çıxar və rüsvayçılıq, çirkinlik yaradar. (Fitnə törədən səhv işlər əvvəldə az olar və yavaş-yavaş artar.) Onun böyüyüb artması (tədricən güclənən) gəncin böyüməsinə, nişanələri isə (çırpıldığı hər şeyi dağıdıb sındıran) daşın nişanələrinə bənzər. Zülmkarların hər biri başqası üçün bağladığı əhd-peymanla həmin fitnəni miras götürür. Onların (və azgınlığa aparan) ilki sonuncularının rəhbəri, sonuncuları isə (yaxşılara zülm etməkdə) ilklərinin ardınca gedəndir. Alçaq dünyaya (sahib olmağa) meyilli, rəğbətliyərlər və (bu işdə) bir-birini ötüb keçirlər. İylənmiş, pis qoxulu murdar ətə çox tamah salaraq, onun üstündə bir-birilə düşmənçilik edirlər. Az zamandan sonra davamçı öz rəhbərindən, rəhbər isə ardıcılından bezər, sonra düşmənçiliklə bir-birindən pərən düşərlər. Görüşəndə biri digərini lənətləyib söyər.¹ Müqəddimə olan bu fitnədən sonra daha bir məhvedici, qırıcı fitnə gələr. (Bu fitnə insanları çox pərişan və puç edər.) Ürəklər gücləndikdən sonra tutulmağa və daralmağa meyl edər, kişilər sağaldıqdan sonra azgınlaşarlar. O fitnənin üz tutduğu vaxt istəklər korlanır. Onun yarandığı vaxt düşüncələr (doğrusu nadiürüstü ilə) səhv salınar. (Nadan başını

¹ Hacı Şeyx Abdullah Maməqani rəhmətullah «تَفْخِيقُ الْمَقَالِ فِي أَحْوَالِ الرِّجَالِ» kitabında qeyd edir ki, Müaviyə ibn Yəzid ibn Müaviyə atasından sonra xəlifə olduqda minbərə çıxaraq atasını, babasını lənətləyib söymüş, onlara nifrətini bildirmişdir. Bu vaxt anası demişdir: «Ey oğul, kaş ki, sən elə qan şəklinə köhnə qalaydın.» O dedi: «Ey ana, mən də elə onu istərdim.»

itirər) onu dəf etmək niyyətində olan hər kimsəni fitnə sındıraraq puç edər, onunla əlləşib (*unutmağa*) çalışanı əzib məhv edər. Həmin fitnədə insanlar vəhşi uzunqulaq kimi bir-birinin boğazını gəmirib əziyyət verəcəklər. Birləşdirən iplər (*dinin qaydaları və şəriət hökmləri*) qırılıb qopacaq, işlərin üstü örtüləcək. (*Qurtuluş yolu görünməz olacaq.*) Bu fitnədə (*alimlərin söz deməyə qüdrətləri olmadığına görə*) elm, bilik azalacaq, zalımlar dil açacaqlar. O fitnə çöllərdə yaşayanları öz cilovunun dəmiri ilə döyəcək, sinəsi ilə onları əzəcək. (*Pozğunluq dikbaş atın insanı ayaqları altına salıb öldürmək üçün onun üstünə çıxması kimi hər yanı bürüyəcək.*) O fitnənin toz-torpağında (*nişanə və əlamətlərində*) tək yol gedənlər (*alimlər və fazillər*) puç olacaq (*aradan gedəcək*) və atlılar (*igidlər və güclülər*) onun (*qarşısının alınması*) yolunda həlak olacaqlar (*öldürüləcəklər. Qisası, bu fitnədən az adam sağ çıxacaq*). O fitnə acı tale (*ən ağır ilahi hökmlə*) ilə gələcək, yeni və pak qanları sağacaq (*çox qan töküləcək*), dinin nişanələrinə (*şəriət hökmlərinə*) nüfuz edəcək (*belə ki, şəriət qanunlarına uyğun rəftar olunmayacaq*). Yəqinlik əhd-peymanlarını (*haqq inam və əqidələri*) bir-birinə vuracaq (*onları dəyişəcək*). Ağillilər və uzaqgörənlər ondan qaçacaq, natəmizlər və bədxahlar ağıl, düşüncə işlədərək həmin yola qədəm qoyacaqlar. Şimşək kimi çaxacaq (*qovğalı və hay-küylü olacaq və yaxud qılıncların səsi qınlarından çıxarılarəkən və qan axıdılarkən hər yerdə eşidiləcək*) və çox ağır, tələsik olacaq (*əlini belinə qoyub işində tələsən insan kimi*). Onda qohumlar və yaxınlar bir-birindən ayrılacaq. İslam dini ondan uzaqlaşib ayrı duracaq. (*Çünkü dinin qaydalarına ziddir.*) Ona nifrət edən (*günahdan və qarışıqlıqdan uzaq olan*)

xəstədir (*müxtəlif çətinliklərə düşmüşdür*), köçən (*ondan qaçmaq istəyən*) isə qalandır (*nicatı və xilasını yoxdur*).

Bu xütbənin (möminlərin və yaxşı insanların axirəz-zamanda vəziyyəti barədə olan) bir parçasıdır

(*Möminlərdən*) bəziləri öldürüləcək və qanları hədəf gedəcək, bəziləri isə (*zülmkarlardan*) qorxaraq aman istəyəcəklər. Verilən andlara (*münafiq və ikiüzlü insanların zahirən göstərdikləri*) yalan imana aldanacaqlar (*hiyləgərlər yalan andlarla və özlərini imanlı göstərməklə onları arxayın salar, son nəticədə həlak edərlər*). (*Həmin zamanlarda ilahi əzabdan xilas olmaq istəyirsinizsə*) fitnə və bidətlərə bayraq, nişanə olmayın (*pozğunluğa səbəb olmayın və dində hökm yaratmayın*). Vəhdət ipinin bağlandığı və ibadət, itaət sütününün üzərində qurulmuş şeydən (*müqəddəs İslam dinindən*) əl çəkməyin. Allahın hüzuruna zülmkar deyil, məzlum kimi gəlin.¹ Şeytanın yollarından (*tələ və yalanlarından*) və zülm, sitəm məkanlarından uzaq durun. Qarınlarınıza (*az da olsa*) haram loxma daxil etməyin. Çünki günahı sizə haram etmiş, (*ən xırda işlərinizi bilən və əməllərinizə şahid olan*), sizlərə itaət və ibadət yolunu asanlaşdırmış (*hökmlərin heç birini sərtləşdirməyən*) Allahın nəzərindəsiniz.

¹ Sorğu-sual üçün dirildiləcəyiniz qiyamət günündə zülmkar deyil, zülm edilən olun. Belə ki, dünyada heç kimə zülm, sitəm etməyin. Çünki zülm əqli və şəri cəhətdən çirkin işdir, sitəm törədən isə məlun və əbədi əzaba məhkumdur.

152-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*tovhid və Allahın sifətləri haqqında*) xütbələrindəndir.

Həmd o Allaha məxsusdur ki, yaratdıqlarının vasitəsilə Öz vücuduna və varlığına yol göstərəndir.¹ Yaratdıqlarının sonradan əmələ gəlmiş və yeni yaranmış olması Onun əzəliliyinə və başlanğıcının olmamasına dəlalət edir.² Yaranmışların bir-birinə bənzəməsi Onun misli olmadığını göstərir.³ Hisslər Onun əslinə vara bilməz.⁴ Örtüklər Onu örtməz.⁵ Çünki Xaliqlə məxluq, Hədd-hüdd təyin edənle

¹ Çünki hər bir məxluq «mümkünül-vücuddur». Mümkünül-vücuad özü-özülüyündə var ola bilməz. Aydındır ki, onun bir yaradanı vardır.

² Çünki yaradan əzəli olmayıb, sonradan yaranmış olsa, o özü başqa bir yaradıcıya möhtac olmuş olar, yaranışın mənşəyi ola bilməz.

³ Çünki bütün cisimlər cismiyyətdə bir-birilə şərikdirlər. Belə ki, əgər onlardan Ona bənzəyəni olarsa, O da cisim olmuş olar. Cismiyyət mümkünül-vücuada xasdır. Mümkünlük isə vacibil-vücuada rəva deyil.

⁴ Çünki idrak qüvvəsi istər hissləri və duyğuları dərk edən maddi, istərsə də düşüncə və fikirləri qavrayan əqli idrak-yalnız cisimləri anlayır. Allah isə cisim deyil ki, hisslərlə qavranılsın.

⁵ Çünki örtülmək cismiyyətə aiddir. Bəzi hədislərdə Allah-təalanın gözlərdən gizli olduğu tək ağıllardan da örtülü olması, insanların Onu istədiyi kimi dərgahına yaxın olan mələklərin də Onu istədiyi göstərilir. Bu, İmam əleyhis-salamın buyurduqları ilə təzadda deyil. Çünki Allah-təalanın ağıllara və gözlərə örtülü olması dedikdə Ona çatmağa, Onu dərk etməyə mane olan maddi hicab, örtük nəzərdə tutulmur. Burada məqsəd insanların qüsurlunu, ağıl və güclərinin

təyin olunmuş və məhdud, Yaradanla yaradılmış arasında fərq var.¹ (*O Allaha şükrələr olsun ki,*) Birdir, hesabla saya gələn deyil.² Yaradandır, hərəkətsiz və əziyyətsiz (*çünki hərəkət və dəyişmə mümküniül-vücuda xasdır və vacibül-vucudda qeyri-mümkündür*). Eşidən və görəndir, qulaq (*eşitmə*) aləti olmadan və göz hədəqəsi çevrilmədən. (*Çünki alət ehtiyac tələb edir*.) Hüzzuru var, görüşlə (*və yerin yaxınlığı ilə*) deyil və ayrıdır, yolun uzaqlığı ilə deyil. (*Öz zatında hər şeydən başqadır, çünki O kamalın fəvqündədir və Ondən qeyrisi son dərəcə nöqsanlıdır*.) (*Qüdrətin nişanəsi ilə*) görünəndir, görməklə deyil. (*Zatın əsli*) gizlidir, lətafətinə (*həcmnin kiçikliyinə və dərisinin şəffaflığına*) görə deyil. Əşyadan ayrıdır, (*yaratmaq və yox etməkdə*) onlara qalib, üstün, qüdrətli olmaqla (*necə ki, «vacib»in şəninə layiqdir*). Əşya Ondən ayrıdır, təvazökarlıq və Ona doğru qayıtmaqla. Onu (*zatından törəmə sifətlərlə*) vəsf edən Onu məhdud sanmışdır (*Onun üçün məkan təyin etmişdir*).

məhdudluğunu, Allahın zatının kamilliyini, nurunun və zahir olmasının çoxluğunu göstərməkdir. Deməli, zahir olmasının çoxluğu Onun pərdəli və gizli qalmasına səbəb olmuşdur.

¹ *Deməli, yaradılmaq, puç olmaq, bir-birinə oxşayıb bərabər olmaq, hisslərlə qavranılmaq məxluqun xüsusiyyətlərindəndir. Yaratmaq, əbədilik, misilsizlik, hisslərlə başa düşülməmək və örtülməmək Xəliqin sifətlərindəndir. Məxluqun sifəti Xəliqdə, Xəliqin sifəti isə məxluqda olarsa, «sonradan yaradılmış olma» məsələsində bir-birilə eyniləşər və onların arasında fərq olmaz. Sonradan yaranmış olmaq «mümkün»ə, o isə başqa birinə ehtiyaca gətirib çıxarır. Bu isə batil və səhvdir.*

² *Sayılmaz. Yəni, həqiqi birdir, vahiddir və Onun üçün ikinci təsəvvür olunmaz. Ədəd göstəricisi və çoxluğun başlanğıcı, bir hissəsi olan vahid deyil. Altmış dördüncü xütbənin şərhində buna toxunulmuşdur.*

Onu məhdud sanan isə Onu sayar (*ədədlərə və çoxluqlara salar*). Onu sayan (*çoxluğun başlanğıcı və hissəsi hesab edən*) Onun əzəli olmasını (*inamını*) pozmuşdur. «Necədir?» deyən Onu (*zatundan törənən sifətlərlə*) vəsf etmək istəmişdir. «Haradadır?» deyən Onun üçün məkan ayırmışdır. Məlum, yaradılmış və qüdrət verilmişlər olmadığı vaxt bilən, yaradan və qüdrətli olmuşdur. (*Çünkü Onun zati kamalı ilə eynidir. Deməli, O, əzəli və əbədi bilən, yaradan və qüdrətlidir.*)

Bu xütbənin (xəlifəliyin o Həzrətə keçməsi, yol göstərən İmamların mədhi və camaata nəsihət barəsində olan) bir hissəsidir

(*Agah olun*) günəş (*İmam əleyhis-salamın xilafəti zahirən*) şəfəq saçaraq aşkarlandı və parıldayan (*haqq və ədalət*) parladi, üzə çıxan (*Həzrətin dövründə baş verən fitnə və döyüşlərin nişanələri*) aşkar oldu, əyri-üyrülük (*nadanlıq və azğınlıq*) düzəldi (*aradan getdi*). Allah-təala bir dəstəni (*xəlifə və yoldaşlarını*) başqa bir dəstəyə (*İmam əleyhis-salam və ardıcıllarına*), bir günü isə başqa bir günə döndərdi. Biz qəhətlik çəkənlər və quraqlıq görənlər yağışı gözlədiyi kimi, (*İslam dininin yayılması üçün*) vəziyyətin ruzigarın dəyişməsinə gözləyirdik.¹ (*Haqq İmam ümmətin işləri üçün qiyam etməlidir və ümmətə də onu sevib tabe olmaq vacibdir. Çünki* rəhbərlər (*on iki İmam əleyhimus-salam*) yaradılmışlara (*yol göstərmək*) üçün Allaha (*əmr və qadağalarına*) tabe olub Onu bəndələrinə tanıtdırırlar.

¹ *Gözümüz yolda idi ki, nadanlıq, azğınlıq əyyamı keçsin və hidayət, qurtuluş ruzigarı gəlsin.*

(Onların vasitəsi ilə Allah-təala tanınır və Ona sitayiş olunur. Buna görə də) onları tanıyandan başqa kimsə cənnətə daxil olmaz.

¹ Onlar da onu (onlara müti və tabe olmasını) tanısınlar. ²

Onları inkar edən və Onların da (ədavət və düşmənçiliyinə görə) özlərindən saymadığı kimsədən başqa heç kəs atəşin içinə girməz. ³

¹ Əmirəl-möminin və Onun on bir övladının Həzrət Peyğəmbərin canişini və haqq xəlifələrin olmasına inamı, əqidəsi olsun və onları sevsin.

² Deməli, kimsə onları sevib haqq xəlifə olmalarına inansa, ancaq onlara itaət etməsə, onları tanımamışdır. Bu sərsəri dostluq və etiqaddan isə heç bir fayda əldə etməyəcək. Dünyadan köçməmiş tövbə etməsə, yəni, onları tam tanımasa, cənnətə daxil olmayacaq, tövbə edərsə, onlar da qiyamətdə Allah-təalanın izni və fərmanı ilə ona yoldaş olub şəfaət edəçklər. Allahın peyğəmbərinin - səlləllahu əleyhi və alihi - « **هُبُّ عَلِيِّ بْنِ أَبِيطَالِبٍ يَا كُلَّ السَّيِّئَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ** » -yəni, Əli ibn Əbu Talibi sevmək alov odunu yandıran kimi pisləkləri yox edər» sözü də bunu təsdiqləyir.

³ Çünki vilayətə etiqad, yəni, yol göstərən İmamları tanımaq, İmamlıqlarını, on ikisinin (əleyhimus-salam) hər birinin itaətinin vacibliyini qəbul etmək imanın ən böyük sütunu və dayağı, əməllərin qəbul şərtidir və onsuz ibadətlərin heç birinin xeyri yoxdur. Çünki şəriətə tabe olandan qeyrisinin cənnətə getməsi mümkün deyil. Şəriətlə tanış olub ona uyğun əməl etməyin yolunu biləndən qeyrisinin şəriətə tabe olması mümkün deyil. Bu da şəriət sahibinin sözündən əxz etməkdən savayı qeyri-mümkündür. Bu isə insanın şəriət sahibinin sözünü ondan öyrənmək üçün İmamını və rəhbərini tanımaqdan başqa yolla mümkün deyil. Lakin onları tanımayan, ancaq fitrətinin paklığına və ya rəftarı onların məramına uyğun olduğuna görə onlar tərəfindən inkar edilməyən kəs oda düşməyəcək. Çünki belə insan son nəticədə tövbəyə nail olub bir vasitə ilə onları tanıyacaq. Bundan

Allah-təala sizləri İslam üçün ayırıb, sizin onun üçün (*çirkinlik, küfr və şirkdən*) pak və layiq olmanızı istəyib. Bu, İslamın adının (*dünyanın fitnə-fəsad və çətinliklərindən, axirətin əzabından*) salamatlıq olduğuna və böyüklüyü, başucalığı ehtiva etdiyinə görədir. Böyük Allah onun yolunu (*Məhəmmədin şəriətini digər yollardan və peyğəmbərlərin şəriətlərindən*) üstün (*onunla digər dinləri qüvvədən salaraq, İslamı dünyanın sonuna qədər saxladı*) və zahiri elmdən (*Quran və sünnədən*) və batini hikmətdən (*əqldən*) ibarət olan dəlillərini (*həqiqətlərini*) aşkar etdi. Onun əsrarəngizliyi (*alimləri və bilik sahiblərini heyrətə salan əlamət və nişanələri*) məhv olub aradan getməz. Onda (*ölmüş qəlblərə təravət gətirən, bunun nəticəsində müsəlmanların böyüklüyə və xoşbəxtliyə çatdığı*) nemətlərin bahar yağışı mövcuddur, zülmətlərin çıraqları (*yol göstərən İmamlar əleyhimus-salam*) ondadır. Yaxşılıqların qapısı onun açarlarından (*hökmlərinə tabe olmaqdan*) qeyri bir açarla açılmaz (*dünyadakı rahatlıq, böyüklük və əbədi cənnət qazanılmaz*), qaranlıqlar (*azgınlıq*) onun çıraqlarından (*əsl din rəhbərlərinin buyurduqlarına əməl etməkdən*) başqa bir şeylə yox olmaz. Allah onun haramlarını qadağan etdi, ölümlərini bitirdi. (*Onun mubahətini, yəni, onun halal olanlarını qadağan etmədi.*) Ondadır şəfa axtaranların şəfası (*nadanlıq və azgınlıq xəstəliklərinin əlacı*) və (*dünya və axirətdə*) ehtiyacsız olmaq istəyənin ehtiyacsızlığı. (*Müqəddəs İslam dininin ardınca gedən azgınlıq xəstəliyindən şəfa tapar, dünya və axirət səadətindən məhrum qalmaz.*)

sonra İmam əleyhis-salam İslam dininin Allahın ən böyük neməti olması haqda buyurmuşdur.

Bu xütbənin (azğınlıq yolunda sərgərdan qalan insanın təsvir edildiyi) bir parçasıdır

Allah-təalanın möhlət verərək əcəlini uzatdığı azğın kimsə (*ilahi əzabı nəzərə almayan*) qafillərin yoluna qədəm qoyur. Məqsədə yetirən yol olmadan, (*yolda hərəkət etmədən*) onu səadətə doğru çəkən rəhbər olmadan (*rəhbərə itaat etmədən*) gecəni günahkarlarla səhər edir.

Bu xütbənin (günahkarlar barədə söylənilən və əsiddənlərə öyüd olan) bir hissəsidir

(*Azğınlıq yoluna qədəm qoyan günahkarlar*) Allah azğınlıqlarının cəzasını onlara göstərərək onları qəflət və itaətsizlik pərdələrinin arxasından çıxarmaq istəyənə qədər (*heç bir itaətsizlikdən çəkinməzlər. Ölümlərini haqlayaraq*). (*Bu zaman*) onlara arxa çevirən (*əzab və bədbəxtliyi onların nəsibi etdiyi*) axirətə üz tutar, onlara üz tutan (*onlara zahiri şadlıq və sevinc verən*) dünyaya arxa çevirərlər. Deməli, istədikləri və əldə etdikləri şeydən (*dünyanın ləzzəti və xoşluğundan*) xeyir götürə bilmədilər, (*çünkü özləri ilə gətirməmişdilər*), çatdıqları arzularından (*nəfisi-əmmarənin istəklərindən*) bəhrələnmədilər. (*Çünkü onların gətməsi ilə bütün arzular bada gedər.*) Mən özümü və sizi bu hadisədən (*səfillik, əzab və çarəsizlikdən*) çəkindirirəm (*ki, qəflət yuxusundan oyanın, dünyanın keçici ləzzət*

və şadlığına bel bağlamayın).¹ İnsan özündən xeyir götürməlidir (*bədbəxtlikdə və ziyanda qalması*). Çünki (*həqiqi*) görən o kəsdir ki, (*Allah, Peyğəmbər və pak İmamların öyüdlərini*) eşidib (*onlar barədə*) düşünsün, (*dünyaya*) nəzər salaraq (*onun vəfasızlığı ilə*) tanış olsun və (*keçmişlərdəki*) ibrətlərdən faydalansın. Onda aydın, doğru (*Allaha və peyğəmbərə itaət*) yolda hərəkət edər. Bir şərtlə ki, bu yolda çuxur və dərələrə (*nəfsi istəklərə*) düşməkdən və (*şeytani*) səhv işlərin içində azmaqdan uzaq dursun. Öz ziyanına iş görüb azğınlara kömək etməsin. Haqqdan yolsuzluğa getməklə (*onları pisliklərdən çəkəndirməməklə*), ya sözünü dəyişmək (*Allahın razılığına zidd olsa belə, onların ürəyi istədiyi sözləri danışmaqla*) və ya (*əslində qorxmasa da*) doğru sözü deməyə qorxmaqla. Belə isə, ey eşidən, huşsuzluqdan (*azğınlıqdan*) özünə gəl, öz qəflət (*yuxundan*) və xəbərsizliyindən (*çirkin əməl və sözlərinin cəzasından*) oyan, (*qalımlığı və varlığı az, məhvi və yoxluğu yaxın olan dünya işlərində*) tələskənlikdən rahatlıq tap. (*Heç kəsdən heç nəyi və o cümlədən yazdığı öyrənməyən*) Ümmi peyğəmbərin - ona və əhli-beytinə Allahın salamu olsun - dili ilə sənə çatdırılan, qaçılmaz olan haqda diqqətlə düşün. Peyğəmbərin buyurduqlarını düşünməkdən üz döndərən və diqqətini ondan qeyrisinə (*şeytana və nəfsi-əmmarəyə itaətə*) yönəldənə müxalif ol, ondan uzaq dur. Onu

¹ İmam əleyhis-salamın özünü bu cərgəyə qoşması mövzuya əhəmiyyət verməsinə görədir ki, camaat hər xətdən pak olan belə böyük insanın da dünyaya ürək bağlanılmasından keçirdiyi narahatlığı duysun. Deməli, dünyanın onları aldadacağından ehtiyatlanmağa başqaları daha layiqdir.

şad olduğu şeylərlə (*azgınlıq və bədbəxtliklə*) baş-başa burax. (*Çünki belə bir şəxslə ünsiyyət dünya və axirətdə bədbəxtliyə səbəb olar.*) Fəxr, qürur, təkəbbür və xudpəsəndliyi özündən uzaqlaşdır. Öz qəbrini yada sal ki, yolun oradan keçəcək. Necə əməl etsən, elə də əvəzini alacaqsan, əkdiyini biçəcəksən. Bu gün (*dünyada*) qabaqcadan göndərdiyini sabah (*qiyamətdə*) əldə edəcəksən. Belə isə, özün üçün (*məhşərdə*) yer hazırla və (*indi fürsətin varkən*) ÖZ (*dönüş*) gününə azuqə göndər. Deməli, ey dinləyən, (*Allaha və peyğəmbərə itaətsizlikdən*) çəkin. Ey bixəbər, (*itaət və ibadətə*) çalış və heç kəs səni (*qiyamət günündən*) agah insanlar (*Peyğəmbər və məsum İmamlar*) kimi xəbərdar etməz. (*Belə isə, indi səni çəkinməli olduğun bəzi şeylərdən xəbərdar edirəm.*)

Allah-təalanın Quranda (*ona əməl edənlərə*) mükafat verdiyi, razı qaldığı (*Öz rəhmətini şamil etdiyi*) və onlar (*əleyhinə çıxanlar*) üçün cəza təyin etdiyi və qəzəbinə gələn möhkəm, qəti (*aşılması mümkün olmayan*) hökmlərindən biri budur ki, dünyadan köçən bəndə (*ibadət və bəndəliklə*) özünə əziyyət verib əməlini (*zahirən*) saflaşdırsa belə tövbə edib qayıtmadığı (*aşağıda göstərilən beş*) xislətdən biri ilə Allahın görüşünə getdiyində fayda görməyəcək. (*Birincisi*) Özünə ibadət və sitayişdə vacib etdiyi şeylərdə Allaha şərikin qoşmaq.¹ (*İkincisi*) öz qəzəbini başqasını öldürməklə

¹ *İstər aşkarda, istərsə də gizləndə başqasını Ona şərikin qoşmaq. Bu da riyakarlıq və özünü göstərmək deməkdir. Kəhf surəsinin 110-cu ayəsində buyurulur: فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا* - «Kim Rəbbinin rəhmətinin halına şamil olacağına ümid bəsləyirsə, yaxşı iş görsün və Rəbbinə etdiyi ibadətdə heç kəsi şərikin qoşmasın!»

(aradan götürməklə) soyutmaq.¹ (Üçüncüsü) başqasının etdiyi çirkin bir işi demək.² (Dördüncüsü) öz dinində bidət yaratmaq yolu ilə öz ehtiyacını istəmək üçün camaata üz tutmaq.³ (Beşincisi) camaatla nifaq və ikiüzlülükə görüşmək və ya onların arasında iki dildə danışmaq.⁴ Bu (xatırlanan) məsələn əzəmət və böyüklüyünü başa düş və onu düşün.⁵ Çünki məsəl özünə bənzəyənin, oxşarının göstəricisidir.⁶ (İmam əleyhis-salamın buyurduğu məsəl isə budur:)

¹ Nisa surəsinin 93-cü ayəsində buyurulur: *وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمَّدًا فَجَزَاؤُهُ* «Hər kəs bir mömin şəxsi qəsdən öldürərsə, onun cəzası əbədi qalacağı Cəhənnəmdir. Allah ona qəzəb edib rəhmətindən uzaq saxlayar və (axirətdə) onun üçün böyük əzab hazırlayar!»

² Nur surəsinin 19-cu ayəsində buyurulur: *إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ*, nalayiq işləri faş etmək istəyənləri dünya və axirətdə şiddətli bir əzab gözləyir».

³ Qəsəs surəsinin 50-ci ayəsində buyurulur: *وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغْيِرَ هُدَىٰ مِنَ اللَّهِ* «Allah tərəfindən bir yol göstərən olmadan öz arzusunun uyandan haqq yolunu daha çox azmış kim ola bilər?!»

⁴ Üzdə özünü onlara dost və minnətdar göstərmək, arxalarınca isə nalayiq sözlər danışmaq. Nisa surəsinin 145-ci ayəsi: *إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا* yəni: ikiüzlü adamların yeri Cəhənnəm atəşinin ən aşağı təbəqəsindədir. Heç vaxt oradan çıxmaları üçün onlara yardım edəni tapmazlar!»

⁵ İnsanların idrakının məhdudluğu ucbatından həqiqətlər heç kəsə gizli qalmasın deyər Allah-təala, peyğəmbərlər və onların vəsilərinin həqiqətlərini dərk etmək üçün onları məsələrlə bəyan edərdilər.

⁶ Deyildiyi kimi, mənəvi qida olan elm ana südü kimidir. Uşaq anasının südü ilə gücləndiyi kimi insanın ruhu da elmlə kamilləşir.

Heyvanların məqsədləri (*şəhvət qüvvəsinin çoxluğuna görə*) qarınlarıdır. (*Həmişə suyun və ot-ələfin əsiridirlər.*) Yırtıcıların məqsədi (*qəzəb hissinin güclü olduğuna görə*) düşmənçilik və başqalarına əziyyət verməkdir. (*Qarınlarını doyurmaqla kifayətlənmir, qələbə və istila istəyirlər.*) Qadınların məqsədi (*şəhvət qüvvəsinin çoxluğundan və qəzəb hissinin şiddətindən*) dünyadakı güzəranlarını bəzəyib orada fəsad və pozğunluq etməkdir.¹ (*Ancaq itaət edilməli olan sifətlər*) möminlərin sifətləridir ki, (*Allah-təalanın müqabilində*) təvazökar (*boyun qaçırmayan*), (*camaata*) nəsihət verən, mehriban və (*Allahın qəzəbindən*) qorxandır.

¹ *İmam əleyhis-salam bu məsələ buyurmaq istəyir ki, insan özünü hisslər dünyasından uca tutmalı, düşüncə qüvvəsini işlədərək rəzil sifətlərdən uzaqlaşmalıdır. Əgər şəhvət və qəzəb hisslərinə tabe olarsa, heyvanlar və yırtıcılarla heç bir fərqi olmaz. Dünyada bəzək-düzəyi amalına çevirib pozğunluq və fəsada çalışanlar qadınların zümərəsindəndir.*

153-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*camaata öyüd-nəsihət verib pak İmamları öydüyü*) xütbələrindəndir.

Ağıllı insanın işinin sonunu (*ölümü və qiyamət günününü haqq-hesabını*) görən, öz eniş-yoxuşunu (*xeyir və şərini*) tanıyan qəlbinin gözü, (*camaatı İslam dininə*) dəvətə səsləyən (*xeyri və şəri, səadət və bədbəxtlik yolunu onlara bəyan edən*) carçı (*Həzrəti Peyğəmbər*) və (*o Həzrətin şəriətinin əsaslarını düşmənlərin fəsad və pozğunluğundan*) qoruyan keşikçidir. Belə isə, dəvət edəni qəbul edin və keşikçiyə tabe olun (*ki, dünyada başıuca, axirətdə xoşbəxt olasınız. Bilin ki,*)

İkiüzlü insanlar fitnə dənizlərinin dibinə gömülmüş¹ və sünnələrə (*Həzrət Peyğəmbərin hökmlərinə*) göz yumaraq bidətlərdən yapışmışlar (*onlar nəfslərinə uyaraq hər hökmü icra edəcəklər*). Möminlər (*batil haqqa qalib gəldiyi üçün*) kənara çəkilərək sakit dayanmış və azğın yalançılar dil açmışlar. Biz Əhli-Beyt (*Həzrəti Peyğəmbərə yaxınlığa görə onun bədənində*) köynək kimiyik, (*o Həzrətin*) səhabələriyik (*Allah tərəfindən ona nazil olanlara iman gətirib təsdiqlədik*), o, xəzinədir və (*biz elmə, maarifə açılan*) qapılarıq.² Evlərə onların

¹ Azğınlıq yolunu tutaraq başqalarını da azdırmış və nahaq qanların axıdılmasına zəmin yaratmışlar.

² Bununla belə bizdən əllərini üzmüşlər. Biz Qurani-Kərimin təvil və təfsiri ilə tanışlıq və ilahi hökmləri bilməklə camaata doğru yolu göstəririk. Buna görə də Həzrət Peyğəmbər, bütün müsəlmanların da

qapılarından qeyri yerdən daxil olmaq olmaz. Evlərə qapıdan başqa yerdən girənlərə oğru deyərlər.¹

Bu xütbənin (Əhli-Beyt əleyhimus-salamın fəzilətləri haqda olan) bir hissəsidir

Quranın elm və doğru yolun tərifi, mədhi barədə olan ayələri Onların barəsində nazil olmuşdur və Onlar bağışlayan Allahın xəzinələridir.² (*Buna görə də*) söz demək üçün ağızlarını açsalar, doğrunu deyərlər, sakit otursalar, heç kəs onlardan qabağa getməz.³ Hər qövmin öndə gedənləri və rəhbərləri öz ardıcıllarına doğru deməlidir.⁴ Öz aqlını yönəltməli (*dediklərimizin doğruluğunu dərk etmək üçün sözlərimizi diqqətlə, düşüncə ilə dinləməlidir*) və axirət

öz hədis və rəvayətlərində göstərdiyi kimi, buyurmuşdur. *أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَ أَزَادَ الْمَدِينَةَ فُلَانِيَاتِ الْبَابِ* Mən elm, bilik şəhəri, Əli isə onun qapısıdır. Kim bu şəhərə daxil olmaq istəyirsə, qapıdan içəri keçməlidir.

¹ Bizim yolumuzdan qeyri yolla Allah və peyğəmbərlə tanış olmaq istəyən hər kəs dindən fayda götürməyərək axirətdə əzaba düçar olacaq.

² Allah-təala bütün bahalı gövhərləri - yəni, elm, helm, səxavət, şücaət, fəsaḥət, bəlağət, ismət, təmizlik və bu kimi bütün bəyənilmiş sifətləri onlarda cəmləşdirib.

³ Çünki sükutları hikmət və məsləhətə görədir. Acizliyə və gücsüzlüyə görə deyil ki, başqası onlardan qabağa keçib söz danışsın.

⁴ Bu cümlənin şərh 106-cı xütbədə verilmişdir. İmam əleyhis-salamın bu misalı çəkməkdə məqsədi budur ki, burada olanlar olmayanlara öyüd-nəsihət vermək və yol göstərməklə doğrunu deməli, onları azğınlıq və nadanlıqdan xilas etməlidir.

övladlarından olmalıdır. Çünki oradan gəlib və ora da dönər. *(Allahı nəzərində saxlayıb, ondan, çıxmalı olduğu dünyaya ürək bağlamaz. Axirəti isə özünə əbədi məkan sanar.)* Ürəyinin gözünü açıb bəsirətlə bir iş görürsə, onu görməmişdən qabaq ziyanına, yoxsa xeyrinə olduğunu bilməlidir. Xeyrinədirsə - həmin işi görməli, ziyanıadırsa - ondan uzaqlaşmalıdır. Nadancasına iş görənlər başqa yolda hərəkət edənlər kimidir. İşıqlı yoldan uzaqlaşmaq onun yaxşılıqlarından uzaqlaşmaqdan başqa ona bir şey artırmaz. *(Əyri yolda olanlar nə qədər çox yol getsələr, mənzil başından bir o qədər uzaqlaşarlar.)* Biliklə bir işi görən işıqlı yolda addımlayan kimidir. Deməli, gözü olan insan *(qəlbinin gözünü açaraq düşünüb iş görənlər)* yolda hərəkət etdiklərini, yoxsa yolsuzluğa getdiklərini görməlidir. *(İşin əvvəlində götür-qoy etməlidir. Allahın bəyəndiyi işlərdəndirsə, görməli, əks təqdirdə isə ondan uzaqlaşmalıdır.)*

Bil ki, hər zahir və aşkarın müqabilində batin və gizlin var. Zahirî yaxşı olanın batinî də yaxşıdır. Zahirî çirkin və pis olanın batinî də çirkin, natəmiz olar. *(Bəzən də zahirî batininə uyğun olmur. Çünki)* doğru danışan Peyğəmbər *(səlləllahu əleyhi və alih)* buyurmuşdur: «Allah-təala bəndəni sevər *(Öz rəhmətini onun halına şamil edər)*, onun əməlindən *(haram və günahından)* acığı gələr və *(bəzən də)* əməlini *(yaxşı işlərini)* bəyənər, onun sahibini sevməz». Bil ki, hər əməl, rəftar üçün bir bitki var və hər bitkinin də suya ehtiyacı var. Sular müxtəlifdir. Saf sudan içənin ağacı yaxşı,

meyvəsi şirindir. Natəmiz və pis su içənin ağacı pis, meyvəsi acıdır.¹

154-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Allah-təalanın sifətlərindən biri və*) yarasanın yaradılışının əsrarəngizliyi haqda olan xütbələrindəndir.

Həmd O Allaha məxsusdur ki, vəsflər Onu tanımağın həqiqətlərində aciz qalıb, əzəmət və böyüklüyü ağılları (*Onun dərkindən*) tutub saxlayıb. Onun səltənət və hökmlərliyinin əslinə yol tapmayıblar. (*Çünki ağıllar məhdud, O isə qeyri-məhduddur.*) Odur (*varlığı zəkaluların nəzərində*) görünən, gözlərin gördüyü hər bir şeydən daha sabit və aşkar olan Allah, haqq və doğru olan padşah.² Ağıllar hədd və hüdudunu sübut etmək üçün Onun zatının əslini qavraya bilmədilər ki, bənzərini tapa bilsinlər. (*Çünki onun həddi-hüdudu yoxdur.*) Xəyallar onu təsvir etmək üçün Ona

¹ İmam əleyhis-salamın bu cümlədə və Peyğəmbər əleyhis-salamın buyuruğundan sonra əməli bitkiyə bənzətməkdə məqsədi budur ki, əməl ağacı onun sahibinin əqidə və daxilindən su içir. Əqidə düz, batin yaxşı olsa, layiqli əməldən və bəyənilmiş işdən fayda götürər. Əqidə səhv, daxil isə natəmiz olarsa, yaxşı iş Allah onu bəyənsə də, işi görənə xeyir verməz. Yəni, onun nəticəsində əbədi səadətə nail olmaz.

² Onun varlığını bilmək əqli yolla mümkündür. Ağıl səhvin çox olduğu «zahiri görün» gözün əksinə, səhvin və yanlışlığın yol tapa bilmədiyi «batini göz»dür. Necə ki, zahiri göz hər bir böyük şeyi uzaqdan kiçik görər, yağışın yağmağını düz xətt sanar.

yol tapmadılar ki, Onun bənzərini xəyallarında canlandırma bilsinlər. *(Çünki Onun oxşarı yoxdur ki, Ona bənzədilsin.)* Məxluqları nümunəsiz *(başqasının yaratdığı nümunə olmadan və nəzərdə tutmaqla təsvir etmədən)*, başqası ilə məsləhətləşmədən və bir yardımçıdan kömək istəmədən yaratdı. ¹ *(İlahi)* əmr və iradəsi ilə yaratdıqları nizamlandı, bərqərar oldu və Ona boyun əydilər. Əmrini qəbul edib rədd etmədilər və tabe olaraq boyun qaçırmadılar. ² Düşünüləsi, diqqət yetiriləsi, yaratdıqlarından biri də bizə göstərilən əsrarəngiz yaradılışlarından olan yarasalardakı qəribəlikləridir. *(Onlarla bütüün heyvanlar arasında fərq var. Çünki)* hər şeyin gözünü açan gün işığı onların gözünü bağlayır, hər canlının gözünü bağlayan gecənin qaranlığı onların gözünü açır. Nur saçan günəşdən getdikləri yollara nur və işıqlıq istəməkdə, günəşin şəfəqləri saçan zaman istədiklərinə çatmaqda gözləri necə də kor və qaranlıqdır? Necə də Allah-təala günəşin şüalarının parıldamasıyla onları günəşin şəfəqlərinin saçdığı yerlərə getməkdən saxlamış, onları öz yerlərində gizlətməmişdir? Onlar gündüzlər gözlərinin qapaqlarını oyuqlarına qoyaraq gecəni çırağa döndərüb onunla ruzi axtarmaq üçün yola düşürlər. Gecənin qaranlığının zülməti onların gözlərinə mane

¹ *Çünki Allahdan əvvəl mövcudiyət olmayıb. Təsvir etmək, məsləhətləşmək və kömək istəmək vücudu mümkün olanlara xas xüsusiyyətdir.*

² *Xülasə, bütüün məxluqlar Onun güc və qüdrəti altına keçərək Ona təslim oldular.*

olmaz (*əksinə, hər şeyi görər*), gecənin qaranlıq zülmətlərində getməkdən usanmazlar. Günəş öz rüxsarındakı pərdəni çəkdikdə (*qaranlığı yox edərək parlayanda*) şəfəqləri görünəndə, parıltısı və işıqları kərtənkələlərin də yuvasına çatanda (*günəş hər yana saçıanda*) göz qapaqlarını gözlərinin ətrafına çevirər, gecənin qaranlığında topladıqları ilə kifayətlənərlər. Gecəni onlar üçün ruzi vasitəsinə, gündüzü isə istirahət, rahatlıq vasitəsinə çevirən, ehtiyacları olanda uçmaları üçün ətlərindən onlara qanadlar yaradan Allah pakdır. Qanadları sanki (*insanın*) qulağın ətinə bənzəyir, lələyi və sümüyü yoxdur. Ancaq damarların yerini aydın-aşkar görürsən (*quşların qanadlarındakı lələklər əvəzinə yarasanın qanadlarında damarlar var*). Onların iki qanadı nazik deyil ki, (*qanad çalanda*) cırılsın, qalın da deyil ki, ağır olsun (*onların uçuşuna mane olsun*). Balaları onlara yapışmış və sığınmış halda uçurlar. Anası əyləşəndə əyləşər, anası uçanda da uçar. Bədənləri güclənib qanadları uçmağa hazır olana kimi, həyatın yollarını və xeyirlərini bilənə qədər analarından ayrılmazlar. Xaliquyi Ondan öncə qeyrisi tərəfindən yaradılmış nümunə olmadan bütün varlıqları yaradan pakdır. (*Varlığı hikmətinə və məsləhətinə uyğun yaratmışdır.*)

155-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Bəsrə əhlinə xitabən buyurduğu və ağır hadisələrdən xəbər verdiyi kəlamlarındandır.

O fitnə və pozğunluq dövründə kimin Allaha itaətə və bəndəliyə gücü çatarsa, bunu etməlidir. Mənə itaət edib tabe olsanız, mən Allahın istəyi ilə sizləri çox ağır və acı bir yol olsa da cənnət (*əbədi ağalığ və səadət*) yoluna aparacağam.¹ O qadını (*Aişənin mənə düşmən kəsilməsinin səbəbi budur ki,*) qadınların düşüncəsinin süstlüyü yaxalamış, sinəsində kin və düşmənçilik dəmirçinin qazanı qaynayan tək cuşa gəlmişdir.² Əgər onu mənə etdiklərini başqasına

¹ Çünki camaatın çoxu batili, pozğunluğu istəyəcəyindən Allaha, Peyğəmbərə tabe olmaq onlara çətin gələcək.

² *Aişədə Həzrət qarşı kin və düşmənçilik yaradan səbəblərdən biri bu idi ki, Həzrət Peyğəmbərə məscidə açılan qapıları bağlamaq əmr olunduqda bütün qapıları, hətta Əbu Bəkrin qapısını bağlayıb Əmirəl-mömininin qapısını açıq saxlamışdır. Bundan başqa, Əbu Bəkr Tövbə surəsini oxumaq üçün Məkkəyə göndərmiş, sonra bu vəzifəni ondan alaraq Tövbə surəsini Əmirəl-mömininə vermiş və onu göndərmişdir. Eyni zamanda, Fatimə əleyhas-salamın övladları olduğuna, Aişənin isə heç bir övladı olmadığına görə Həzrət Peyğəmbər Fatimənin övladlarını öz övladları bilirdi. Xülasə, bu qəbildən olan işlər Aişədə həsəd və düşmənçilik yaratmışdı. Buna görə də İmam əleyhis-salam (sözünü davam edərək bunları) buyurmuşdur.*

qarşı da görməyə vadar etsəydilər, bunu etməzdi.¹ Bundan (bütün bu çirkin əməllər, düşmən kəsilmək, fitnə törətmək, müsəlmanların qanını tökmək və bu kimi işlərdən) sonra belə, əvvəlki (Allahın peyğəmbərinin vaxtındakı) hörməti və böyüklüyü qalır, (peyğəmbərin zövcəsi və möminlərin anası olduğuna görə əməllərinin cəzasını vermirik. Ancaq axirətdə) hesabı və sorğu-sualı Allahladır.²

Bu sözlərin (iman barədə olan) bir hissəsidir

İman yolu (Allaha və Peyğəmbərə meyl etmək) yolların ən işıqlısı (əbədi ağalığ və səadətə çatmaq üçün) və çıraqdan daha parlaqdır. (Yolçusu heç vaxt azmaz.) İman səbəbindən layiqli əməllərə yol açılır, layiqli əməllər imana yol göstərir.³

(Səməərəsi saleh əməllər olan) iman səbəbindən elm və bilik abad olur.⁴ Elm səbəbindən ölümdən qorxu və xof yaranır.

¹ Çünki onun mənə düşmən kəsilməsi üçün bəhanə Osmanın öldürülməsi, döyüşməsi isə mənə bəslədiyi düşmənçilik və kinə görə idi.

² Qiyamətdə Allah-təala onun üçün əzab müəyyən etmişdir. Bu barədə Qurani-Kərimin Əhzab surəsinin 30-cu ayəsində buyrulur: يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنِ يَاْتُ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيَّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا «Siz, ey Peyğəmbərin zövcələri. Sizdən hansı biriniz açıq-aşkar bir nalayiq iş görsə, onun əzabı çox və başqalarından ikiqat artıq olar. Bu, Allah üçün asandır!»

³ Saleh əməllər imanın nəticə və səməərəsidir. Bu əməllərin mömin bir bəndə tərəfindən icra edilməsi onun qəlbində imanın olmasına dəlalət edir.

⁴ Onun sahibi xeyrə çatır. Çünki imansız və əməlsiz elm insana Allahın rəhmətindən uzaqlaşmaqdan başqa bir şey vermir.

¹ Ölümün təsirindən dünya sona yetir. (Çünki məzar dünyanın son mənzili, axirət mənzilinin isə ilkidir.) Dünyanın vasitəsilə axirət (də əbədi səadət) əldə olunur. ² Qiyamət səbəbindən cənnət pərhizkarlara yaxın, cəhənnəm isə azğınlarla və nəfspərəstlərə aşkar olar. ³ O meydanda son mənzilə doğru (əbədi cənnətdə səadətli və xoşbəxt, cəhənnəm atəşində bədbəxt olmağa) tələssələr də camaatın qiyamətdən qaçıb canlarını qurtarmağa yeri yoxdur (hamı ora daxil olmalıdır).

Bu sözlərin (qəbir əhlinin qiyamətdəki halı, camaatın yaxşı işləri görməyə və pis işlərdən çəkinməyə, Qurani-Kərimə tabe olmağa həvəsləndirildiyi, fitnə-fəsadın baş verəcəyi haqda Həzrət Peyğəmbərin buyurduğunun bəyan edildiyi) bir hissəsidir:

(Qiyamətdə ölümlər) qəbirlərdən çölə çıxar və son mənzillərinə (cənnətə və ya cəhənnəmə) gedərlər. Hər sarayın (cənnət və ya cəhənnəmin) öz əhli var. (Oraya getməyə hazırdırlar. Xoşbəxtlər və Allaha, Peyğəmbərə tabe olanlar cənnətə, bədbəxtlər və

¹ Çünki başlanğıcı və məadı bilmək ölümü xatırlamağı tələb edir. Ölümü xatırlamaq ondan qorxmağa, qorxu yaxşı əməl və sözlərə, bu isə ölümün çətinliklərindən xəbərsiz cahildən fərqli olaraq əbədi səadətə çatmağa səbəb olur. Çünki cahilin bütün səyləri dünyaya sərf olunub və əbədi xoşbəxtlikdən məhrum qalmışdır.

² Çünki dünya əməl meydanıdır və onda axirət üçün azuqə toplamaq, Allahın və Peyğəmbərin razılığını qazanmaq olar.

³ Qurani-Kərimin Şuəra surəsinin 88-91-ci ayələrində buyurduğu kimi: *يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ يُبْرَزُونَ فِي يَوْمٍ لَا يُغْنِي مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ* «Qiyamət elə gündür ki, nə mal-dövlət, nə də oğullar bir fayda verməz! (88) Ancaq sağlam, küfr və günahdan təmiz bir qəlblə Allahın hüzuruna gələndən başqa! (89). Cənnət Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinənlərə yaxınlaşdırılır (90). Cəhənnəm də azğınlarla göstərilir (91)».

*günahkarlar cəhənnəmə.) Onu başqa saraya çevirməzlər. (Cənnət əhli cəhənnəmə getməz, cəhənnəmdəkilər isə cənnətə gedə bilməzlər.) O saraydan çölə çıxmazlar. (Cənnət əhlindən olmaq istəyirsinizsə, Allaha, Peyğəmbərə tabe olub camaatı yaxşı əmələ və sözlərə yönəldin, nalayiq işlərdən çəkindirin. Çünki) yaxşı əməllərə dəvət və pis işlərdən çəkindirmək Allahın bəyəndiyi, sevdiyi xasiyyətlərdən olan iki sifət və əxlaqdır. (İlk baxışda heç bir ziyanı olmayacağı halda xeyir işlərə dəvət etmək və pis işlərdən çəkindirməkdən qorxmaq doğru deyil. Öldürüləcəyini və ruzisinin azalacağını ehtimal etmək də yersizdir. Əksinə, bilmək lazımdır ki,) bu iki iş ölümü yaxınlaşdırmaz və ruzini azaltmaz.*¹ *(Dinin hökmlərini öyrənmək üçün) Allahın Kitabı (Qurani-Kərimə müraciət) sizinlə olsun. Çünki Allahın Kitabı (bəndənin Allahla birləşməsi üçün) möhkəm (heç vaxt qırılmayacaq) bir kəndir, (haqq yolda hərəkət üçün) aşkar (qaranlığın yol tapmadığı) bir nur, (Allah və peyğəmbərin elmində cahil və nadan olmaq xəstəliyinə) şəfa bəxş edən dərman, (haqq elm və maarifinə təşnə olanlar üçün) susuzluğu aradan götürən sirablıq, (ona) əl uzadana (xəta və büdrəmələrdən) qoruyucu, ondan asılan (hökmlərinə tabe olan) üçün (ilahi əzabdan) nicatdır. Onda əyrilik yoxdur ki, düzəlsin. (Onda ixtilaf tapılmaz ki, düzəlişə ehtiyac olsun.)*

*Haqdan, həqiqətdən dönmür ki, ondan əl çəkilsin. (Dillərdə) çox təkrarlanmaqdan və qulaqları döyməkdən köhnəlməz.*² *Onu dilinə gətirən doğru danışıqdır. (Çünki*

¹ *Çünki hər kəsin ölümü və ruzisi müəyyən olunub, onda bir dəyişiklik olmaz.*

² *Hər sözü çox deyib eşitsələr, köhnələr. Yalnız bütün vaxtlarda təzə olan və qiyməti artan Allahın kəlamından başqa.*

Qurani-Kərimdə həqiqətə zidd heç nə bəyan olunmamışdır.) Hər kim ona tabe olsa, *(əbədi cənnətə) önə keçmişdir (xilas olmuşdur).* (*Seyyid Rəzi buyurur:*)

Bir kişi *(İmam əleyhis-salam danışarkən)* üzü Həzrətə dayanıb dedi: «Bizə fitnələrdən xəbər ver. Həzrət Peyğəmbərdən *(səlləllahu əleyhi və alihi)* onun necə olacağı barədə soruşmusanmı?» Sonra İmam əleyhis-salam buyurdu: «Pak olan Allah *(Ənkəbut surəsinin 1 və 2-ci ayələrində)* **الْم أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ** «Əlif, lam, mim! Mənəm böyük Allah. İnsanlar yalnız *(Allaha və peyğəmbərə)* «İman gətirdik!» -demələri ilə onlardan əl çəkiləcəyinizi sanırlar? Onlar *(fitnə-fəsadla)* imtahan olunmayacaqlarmı?» kəlamını buyurduqda bildim ki, Həzrət Peyğəmbər - səlləllahu əleyhi və alihi - bizim aramızda olduqca həmin fitnələr başımıza yağmayacaq. Sonra soruşdum: «Ya Peyğəmbər! Allahın sənə, haqqında xəbər verdiyi bu fitnələr nədir?» Buyurdu: «Ey Əli! Məndən az sonra ümmətim *(səhv düşüncələrin təsirindən)* fitnə və pozğunluğa düşəcək.» Sonra dedim: Ya Peyğəmbər! Ühüd günündə¹ bir dəstə müsəlman şəhadət məqamına çatanda, mən Allah yolunda öldürülməkdən saxlandıqda, öldürülməməyim mənə ağır gələndə *(buna görə qəmgin olanda)* mənə «müjdələr olsun sənə ki, bundan sonra öldürüləcəksən» deyə buyurmadımmı?» Sonra mənə buyurdu: «Dediklərin doğrudur. Şəhidliyi qəbul edərkən

¹ Ühüd Mədinə şəhərində Şam yolunun üstündə bir dağın adıdır. Orada hicrətin üçüncü ilinin şəvval ayının əvvəllərində Qüreyş qəbiləsinin kafirləri ilə müsəlmanlar arasında döyüş olmuşdur.

dözümün necə olacaq?» Dedim ki, «ya Peyğəmbər! Bu iş səbrlik deyil, müjdə və şükrdür. *(Allah yolunda öldürülmək mənim üçün ən böyük nemət və ilahi bəxşışdir.)* Sonra buyurdu: «Ey Əli! Məndən sonra müsəlmanların var-dövlətləri ucbatından fitnə-fəsada düşəcəkləri gün yaxındadır. *(Maldövlətin azlığı və çoxluğu, halal və ya haram yolla qazanılması, xeyir və şər işlərə sərf edilməsi ilə sınağa çəkiləcəklər.)* Dindarlıqlarına görə Allaha minnət qoyub, Onun rəhmət və mehribanlığını Onun qəzəbindən amanda, asudə qalması arzulayırlar *(halbuki dində qorxu, həmçinin Allaha və Peyğəmbərə itaətsizliklə rəhmət arzusunda olmaq səhvdir)*. Onun qəzəbindən xatircəm olurlar *(halbuki Onun qəzəbindən xatircəm olmaq və rəhmətdən uzaqlaşmaq da rəhmətinə ümitsiz olmaq kimi böyük günahlardandır)*. Nadürüst şübhələrə və *(haqdan və qiyamət gününün cəzasından)* qəflətə salan istəklərə görə haramı halal edəcəklər. Sonra *(buna görə də)* şərabı üzüm və xurma suyu(-na bənzətməklə), rüsvəti hədiyyə və ərməğan, sələmi alver adı ilə halal sayacaqlar.» Sonra dedim: «Ey Allahın Peyğəmbəri! Elə bir zamanədə onları hansı təbəqənin insanları sayım? Onları mürtəd və kafir, yoxsa fitnəyə uyanlar hesab edim?» Buyurdu ki, *(dində)* «fitnə və sınaq» məqamında olanlardan.¹

¹ Çünki onlar şərab, rüsvət və sələmin halal olduğunu demirlər ki, dinin zəruri bildiklərini inkar edib kafir olsunlar. Əksinə, öz səhv yollarına görə şərabı üzüm suyu, rüsvəti hədiyyə, sələmi isə alverin xeyri sanırlar. Üzüm suyu, hədiyyə və alverin xeyri dində halal olduğundan onları da halal bilirlər.

156-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*öyüd-nəsihət, günahlardan çəkinmək və axirətə azuqə toplamaq barədə*) olan xütbələrindəndir.

Şükrələr O Allaha məxsusdur ki, şükr etməyi Özünü xatırlamağın açarına, yaxşılıq və bəxşişi artırma vasitəsinə, nemət və böyüklüyünə aparan yola çevirmişdir. ¹ Ey Allah bəndələri! Ruzigar indikilərdən də əvvəlkilərdən ötən kimi ötəcəkdir. (*Sizdən əvvəlkilər öldülər, siz də diri qalmayacaqsınız.*) Gedən (*keçən ömür*) geri dönməz, olan isə (*yaxşı, yaxud pis*) həmişə qalan deyil. Onun sonunun rəftarı ilkinki kimidir. (*Keçmişdəkilər və gələcəkdəkilərlə eyni cür rəftar olunacaq.*) İşləri bir-birini ötür, nişanələr isə bir-birinin yanındadır. (*Onun işləri tez məhv olar. Deməli, ağıllı insanlar ruzigarın gərdisindən ibrət alaraq ona ürək bağlamasınlar. Dünya yoxluğa və yenilməyə elə sürətlə gedir ki,*) sanki qiyamətdəsiniz. Sizləri sarvan doğuşlarından yeddi ay keçmiş və südləri qurumuş dəvələrini qovan kimi qovur. (*Hamiləliyinin son aylarında olduqlarına görə mehribanlıqla, yavaş-yavaş sürülən dəvələrdən fərqli olaraq bu dəvələri yüngül olduqlarından bərk, sürətlə qovurlar.*) Başını başqa şeylərlə (*nəfsi istəklər və dünyanın bər-bəzəyi ilə*) qatanlar bədbəxtliyin zülmətində sərgərdan qalar, (*xilas ola bilməyəcəyi*) pozğunluqlarla qarışar. (*Azdıranların*) şeytanları

¹ Çünki Ona şükr edib xatırlayan hər bir insan Onun daha çox yaxşılığını qazanır, saysız nemətlərini, böyüklüyünü başa düşür.

onu itaətsizliyə məcbur edər, pis əməlini gözündə bəzəyər. *(Ey öz başını başqa şeylərlə qatan, bil ki, ibadət və bəndəlikdə)* öndə gedənlərin sonu cənnətdir, təqsirkarların *(günahkarların)* sonu isə atəşdir. *(Əbədi cənnət yalnız günahlardan çəkinilməklə qazanıldığına görə buyurur:)*

Ey Allah bəndələri! Bilin ki, təqva və günahlardan çəkinmə möhtərəmliyin hasarlı sarayı, günahkarlıq isə öz sakinini *(bəla və çətinliklərdən)* saxlamayan, ona pənah gətirəni qorumayan hasarlı zəlil saraydır. Ağah olun, pərhizkarlıq günahların zəhərli dişindən uzaqlaşdırar, yəqinlik və inamla *(Allaha və peyğəmbərə iman gətirməklə)* yüksək məqamların sonu *(əbədi cənnət)* əldə olunar.

Ey Allah bəndələri, Allahdan qorxun! Sizlərə ən əziz olan insanlar və onlardan sizin üçün ən sevimlisindən ötrü qorxun Allahdan *(özünüzü fikirləşib öz hayınızda olun. Çünki təbii olaraq, heç kəsə özündən daha əzizi və sevimlisi yoxdur)*. Çünki Allah sizin üçün haqq yolunu aşkar edib onun yollarını işıqlandırdı. ¹ Deməli, *(işinizi asan sanmayın ki, ölümdən sonra ya)* bədbəxtlik və zavallılıq yol yoldaşınız olacaq *(Allahın və Peyğəmbərin göstərişlərinə uyğun rəfiar etməyənlər üçün)*, ya da əbədi səadət və xoşbəxtlik *(Allaha və peyğəmbərə itaət edənlər üçün)*. Belə isə, məhv olan günlərdən *(dünyadan)* qalacaq günlər *(axirət)* üçün azuqə yığın ki, azuqə yığmaq yolunu sizin üçün qoyublar. ² *(Bu dünyadan)* köçməyə

¹ *Yaxşı və pis yolu Qurani-Kərimdə bəyan edib, Peyğəmbər və onun vəsillərinin sözlərini əliniz yetən yerdə qoydu.*

² *Böyük Allah Qurani-Kərimin Bəqərə surəsinin 197-ci ayəsində buyurur: وَتَرَوْهُوَ قَائِمًا خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ Tədarük görün.*

məhkumsunuz və sizin (bu dünyadan) getməyiniz üçün tələsirlər. Deməli, siz dayanmış (getməyə hazır olan və), getməyə nə vaxt hökm olunacağını bilməyən atlılar kimisiniz (bu dünyadan gedəcəksiniz).

Agah olun: axirət üçün yaradılmışın dünya ilə nə işi var? Tezliklə ondan alacaqları, günahının ziyanı və sorğusualının qalacağı var-dövləti neyləyir?!¹

Ey Allahın bəndələri! Allahın vəd etdiyi xeyir və mükafat (itaət və bəndəlik) tərک olunası deyil. (Çünkü Allahın fəziləti və yaxşılığı ən böyük, ən yaxşı ehsandır.) Pislilik və cəzadan çəkirdirdikləri (günah və itaətsizlik) isə istəniləsi deyil. (Çünkü Allahın cəzası ən ağır cəzadır.) Ey Allah bəndələri, əməllərə görə haqq-hesab olunacaq gündən çəkinin (hər kəsin əməl dəftərinə baxıb, onların ən xırda yaxşı və pis əməllərini araşdıracaqlar). Həmin gündə saysız-hesabsız iztirab və narahatlıq olar, uşaqlar qocalarlar.² Ey Allahın bəndələri, bilin ki, sizə özünüzdən olan gözətçilər və əndaminizdən olan casuslar qoyulub.³ (Mələklərdən) qoruyucular var ki,

Ən yaxşı tədarük isə təqvardır Ey ağıl sahibləri, Məndən qorxun! Və günahlardan çəkinin».

¹ Deməli, ağıl sahibləri dünyanı sevmək üçün bu qədər say göstərməz, var-dövlət toplamağa çox çalışıb, öz əziz ömrünü hədəyə sərf etməz.

² Qurani-Kərimin Muzzəmmil surəsinin 17-ci ayəsində buyrulur: **فَكَيْفَ تَقْفُونَ** «Küfr etmiş olsanız, uşaqları qocalara döndərəcək gündən özünüzü necə qoruyacaqsınız?!» Bu həmin günün çox ağır və qorxulu olmasına işarədir.

³ Qurani-Kərimin Nur surəsinin 24-cü ayəsində buyurulduğu kimi: **يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ** «Qiyamət günü dilləri, əlləri və ayaqları etdikləri əməllər barəsində (onların əleyhinə) şahadət verəcək».

sizin əməllərinizi və nəfəslərinizin sayını düzgünlüklə qeydə alırlar (*yazırlar*).¹ Gecənin qaranlığı sizin tükünüzü belə bu mələklərin gözündən yayındırmaz, möhkəm bağlanmış böyük qapı sizi onlardan gizlətməz. (*Qıyası, hər yerdə və həmişə sizinlədirlər. Dünya keçici olduğuna görə*) sabah (ölüm) bu günə yaxındır.

Bir gün onda olanlarla (*yaxşı-pis, xeyir-ziyan*) keçir, sabah da onun ardınca gəlir. (*Sabahın yaxın olmağı və ölümün çatması elədir ki,*) sanki, sizlərdən hər biriniz torpaqdan olan tənha mənzilinə və görünən çuxuruna çatmışdır. Heyhat, tənha eviniz, qorxunc mənziliniz və kimsəsiz məkanınızdan. Sanki (*qiyamət gününün hamını dirildən uca səsi*) fəryadlar qulağınıza çatmış, qiyamət sizi tapmış və haqla batil arasında hökm vermək üçün üzə çıxmısınız (*qəbirlərdən çıxmısınız*). Bu vaxt sizdən (*yersiz*) bəhanələr və nadürüstlüklər (*əbəs sübutlar*) uzaqlaşmış, aradan getmiş və həqiqətlər sübut olmuşdur. Sizin hər yaxşı və pis işiniz öz yerinə qayıdır.² Belə isə, (*ölüm və ondan sonrakı çətinliklərdəki*) ibrətlərdən dərs alın, ruzigarın dəyişməsindən öyüd

¹ *Qurani-Kərimin Qaf surəsinin 16-18-ci ayələrində buyrulur: وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشَّمَالِ قَعِيدٌ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ* «Biz insana şah damarından da yaxınıq! İki mələk onu əhatəyə almış və həmişə biri sağında və biri solundadır. Elə bir söz danışmaz ki, yanında bir hazır keşikçi olmamış olsun. Bu höccəti tamam etmək üçündür, yoxsa Allah hər şeydən, onun xırdalılıqlarına qədər ağıhdır.

² *Qıyası, həmin gün haqq-həqiqət olan üzə çıxacaq, cəza və müəfəfətdən çatası olanı çatacaqdır.*

götürün və (Allah və Peyğəmbərin) qorxutmağından faydalanın. (Elə bir iş görün ki, özünüzü ilahi əzabdan qurtarasınız.)

157-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Həzrət Məhəmmədə peyğəmbərlik verilməsi və Qurani-Kərimin tərifinə haqda*) xütbələrindəndir.

Allah-təala bir müddət peyğəmbərin gəlmədiyini, camaatın müxtəlif firqələrinin qəflət, azgınlıq və nadanlıq yuxusunun uzandığı, möhkəm özüllərin (*ilahi hökm və göstərişlər*) viran olduğu vaxtda peyğəmbərini göndərdi.¹ Peyğəmbər əlində olanla və itaət etməli olduqları nuru təsdiqləyib etiraf etməklə camaata tərəf gəldi. O (*əlində olan və Həzrətin peyğəmbərliyinin sübutu, nadanlıq və azgınlıq zülmətini işıqlandıran*) Qurandır. İstəyin ki, dilə gəlsin.² Heç vaxt (*Quran öz-özünə və həqiqi şərhçi olmadan*) dilə gəlməz, ancaq (*biz Əhli-Beyt onun həqiqət və sirlərini bildiyimizə görə*) mən sizlərə ondan xəbər verirəm (*onun elm və hökmlərini bəyan edirəm*). Ağah olun, Qurandadır (*bundan sonra*) gələnin elmi, keçmişin xəbərləri (*səmələrin və yerin, onun üzərində olanların yaradılışı, sizdən öncəkilərin vəziyyəti*), dərddin (*nadanlıq və azgınlığın*) dərmanı və sizə aid olanların (*dünya və axirət işlərinin, xeyir və ziyanların*) nizama salınması.

¹ Allah tərəfindən peyğəmbər göndərilmədiyini, camaatın azgınlıq və nadanlıq yoluna qədəm qoyaraq peyğəmbərlərinin sözlərini unuduqları bir vaxt, Allah Həzrət Mustafanı (*səlləllahu əleyhi və alih*) peyğəmbərliyə seçdi.

² Qurani, onun təvilini, nasix və mənsuxunu, möhkəm və müştəbahi, zahir və batin ayələrini biləndən hər nə istəyirsiniz soruşun ki, sizə bəyan etsin.

Bu xütbənin (*Bəni-Üməyyə, onların zülmkarlıqları və hakimiyyətlərinin süqutu barədə olan*) bir hissəsidir

O zamanlarda (*Bəni-Üməyyənin camaata hakim kəsiləcəyi vaxt*) zülmkarların qəm, kədər, çətinlik və səfalət gətirmədikləri nə gildən bir ev, nə də bir çadır ev (*şəhərlərdə tikilən ev və biyabanlarda salınan çadırlar*) qalmayacaq. Həmin zəmanədə göylərdə onlar üçün üzr istəyən, yerdə isə kömək edən qalmayacaq. (*Zülm hər yanı bürüdüyünə görə səma və yer əhli qarğış edəcək. Sonra Allah-təala onların köküni kəsib pərən-pərən salacaq. Onların hakimiyyətləri dövründə törətdikləri zülm isə onun nəticəsidir ki,*) siz xəlifəliyə layiq olmayan adamı seçmişiniz və (*dünyada dost və haqq əhlinə düşmənlə olduğu halda*) onu özü üçün olmayan bir yerdə əyləşdirmişiniz. Allah-təala zülm edənlərdən (*istər Bəni-Üməyyə olsun, istərsə də qeyriləri*) tezliklə intiqam alacaq, yeyiləndən yeyilənlə, içiləndən içilənlə. (*Çox acı bitki olan*) Hənzəlin yeyilənlərindən və (*acı olan*) səbr ağacının şirəsinin zəhər dadan içilənlərindən. Geyilənlərdən isə qorxu libası və qılınc paltarı.¹ (*Çünki*) onlar günah yükünü çəkən heyvan və günah azuqəsini daşıyan dəvələrdir. (*Buna görə də*) and içirəm, bir daha and içirəm ki, Bəni-Üməyyə məndən sonra xəlifəliyi ağızdan çölə atılan sinə xilti kimi atacaq (*əldən verəcək*). Ondan sonra

¹ *Xülasə, Allah-təala onların nemət və dövlətini əziyyət və çətinliyə, şadlıqlarını qorxuya, asayışlarını döyüşdə məğlubiyyətə döndərəcək. Bu, onların dünyadakı cəzasıdır, axirətdə isə ilahi əzaba mübtələ olacaqlar.*

isə onu heç vaxt dadmayıb, gecə və gündüz bir-birini əvəz edənə qədər onun dadını bilməyəcək.¹

¹ *Bəni-Abbas tərəfindən məğlub edildikdən sonra bir daha hakimiyyətə gəlməyəcək və bədbəxtliyə, çarəsizliyə mübtəla olacaqlar.*

158-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*camaatla mehribanlıq və ünsiyyət barədə buyurduğu*) xütbələrindəndir.

Mən sizlər üçün yaxşı yoldaş və tərəf müqabili olub sizi öz səylərimlə arxadan qorudum. (*Gələcək pozğunluqdan və hadisələrdən xəbərdar etdim ki, özünüzlü onlara düçar etməyəsınız.*) Sizləri zillət, xarlıq kəndirlərindən və zülm, sitəm zəncirlərindən (*çirkin olmaqdan*) xilas etdim. Bu (*sizlərin etdiyiniz*) az sayda yaxşılıqların müqabilində təşəkkür etdiyimə, mənim yanımda törətdiyiniz və gözlərimlə gördüyüm çoxlu çirkin işlərinizə göz yummağıma görədir.

¹ Çünki hökmdarın yaxşı insanları mükafatlandırmaq və pis əməl sahiblərini bağışlamaqdan başqa çarəsi yoxdur.

159-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(Allah-təalanın sifətləri haqda)* xütbələrindəndir.

Allahın əmri lazımı *(rədd edilməyən)* və Onun məsləhətinə, razılığına uyğun hökm, mehribanlıq və *(bəlalardan, çətinliklərdən)* əmin-amanlıqdır. Elm və bilik əsasında *(hər şeyin)* hökmünü buyurur. Helm və səbrlə *(əfvə layiq günahı)* bağışlayır. İlahi, aldığı və bəxş etdiyin hər bir şeyə, məlhəm verdiyin və mübtəla etdiyin xəstəliklərə görə Sənə şükrələr olsun. ¹ Elə bir şükr ki, Sənin üçün ən bəyənilmiş, Sənə doğru ən sevimli, Sənin yanında ən üstün şükr olsun. Elə şükr ki, *(səmada və yerdə)* yaratdığını doldursun, istədiyinə çatsın. Elə şükr ki, Səndən gizlədilməz və hüzurunda yasaq olunmaz. Elə şükr ki, onun sayı kəsilməz, kömək və yardımı yox olmaz. *(Qisası, Sənə hər şükrdən üstün olan şükrə şükr edirəm.)* Deməli, *(nə qədər çalışsaq da Sənin Allahlığına layiq şükr edə bilmərik. Çünki) biz Sənin böyüklük və əzəmətini dərk etmirik. Yalnız bunu bilir ki, hər bir şey (imkan və ehtiyaca görə) Səninlə dirçəlib, Sənə bağlıdır, Sənin yuxudan qabaq süstləşmədiyini*

¹ *Hər bir halda Sənə şükr etmək lazımdır. Çünki Sənin insandan almağın, ona bağışlamağın, sağaltmağın və xəstəlik verməyin hikmət və məsləhətdir. Hər biri öz-özlüyündə şükrə və təşəkkürə layiq olan nemət, bəxşişdir.*

(mürgüləmədiyini), yuxuya getmədiyini bilirik. ¹ Düşüncələr Sənin əslinə və zatına çatmayıb, heç bir göz Səni anlamayıb, gözləri Sən anlamısan. ² (Bəndələrin) əməllərin hesabını saya alırsan. ³ (Günahkarları) kəkillərindən və (əməllərinin cəzası üçün) ayaqlarından tutarsan. ⁴ Sənin yaratdıqlarından gördüyümüz, onun üçün işlətdiyin güc və qüdrətdən heyrətə gəlməyimiz, onu səltənət və hakimiyyətinin böyüklüyü sanaraq vəsf etdiyimiz nədir ki? Bir halda ki, bizdən gizlin olanlar, gözlərimizin görmədiyi və ağıllarımızın onda durub qaldığı (dərək etmədiyi), bizimlə onların arasında pərdələrin asıldığı şeylər daha böyükdür. Hər kəs ürəyini boşaldıb (heç nəyə diqqət yetirməyib) öz ərşini

¹ Qurani-Kərimin Bəqərə surəsinin 255-ci ayəsində buyurulur: لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ «Onu nə yuxuqabağı süslük, nə də yuxu tutar. Göylərdə və yerdə nə varsa, hamısı Onun üçündür. Onların varlığı Onun iradə və qüdrətindədir».

² Qurani-Kərimin Ənam surəsinin 103-cü ayəsində buyurur: لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ «Gözlər Onu dərək etməz. O, gözləri dərək edir. Odur hər şeyi görən və gizlinləri bilən!»

³ Qurani-Kərimin Mucadilə surəsinin 6-cı ayəsində buyurur: يَوْمَ يَنْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا أَحْصَاهُ اللَّهُ وَتَسْوَهُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ «Allahın bütün bəndələri dirildəcəyi, etdikləri əməlləri onlara xəbər verəcəyi günü yada sal. Allah onların əməllərini qeydə almış, onlar isə etdiklərini unutmuşlar. Allah hər bir şeyə şahiddir!»

⁴ Qurani-Kərimin Rəhman surəsinin 41-ci ayəsində buyurur: يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ «Günahkarlar nişanələrdən tanınacaq, kəkillərindən və ayaqlarından tutulub yaxalanacaqlar.» Qiyamətdə mələklər onları əlamət və nişanələrinə görə tanıyacaq, kəkillərindən tutub arxadan ayaqlarına bənd edərək cəhənnəmə atacaqlar.

(yeddi göyün üstündəki) necə yaratdığını, məxluqlarını necə xəlq etdiyini, səmələrini havada necə asılı saxladığını, su dalğasının üstünə necə bəzək vurduğunu bilmək istəsə gözləri çönüb qalar, ağılı məğlub olar, qulağı işdən düşər və düşüncəsi sərgərdan qalar.¹

¹ Xülasə, əgər bir kimsə hər işdən əl çəkib bütün düşüncəsini xilqətin həqiqət və sirlərindən yalnız birini dərk etməyə yönəltsə, heyran və sərgərdan qalar. O ki qalsın onların hamısını başa düşməyə.

**Bu xütbənin (sözü əməli ilə uyğun gəlməyənin
iddiasının rədd edildiyi, camaatın dünyaya ürək
bağlamamağa və peyğəmbərlərə itaətə həvəsləndirildiyi)
bir hissəsidir**

(Camaat arasında eləsi var ki, nəfsi istəklərinə tabe olaraq günahın içində itib-batmışdır. Bununla belə) öz gümanı ilə Allaha ümid bağladığını iddia edir! Böyük Allaha and olsun ki, yalan danışır! Necə ola bilər ki, ümidinin Allaha olması onun əməl və rəftarında görünməsin? ¹ Hər kəsin (nəyə) ümidvar olduğu əmələndən üzə çıxar, yalnız Allaha olan saf deyil, qarışıq ümiddən başqa. Hər qorxu aydın olar (onun nişanələri qorxanda görünər), yalnız Allahdan olan namünasib qorxudan başqa (qorxan kimsədə qorxudan əsər-ələmət görünür). Böyük işlərdə ümidini Allaha bağlayır (əbədi cənnətdə yüksək məqamlarla birgə iki dünya rahatlığını arzulayır) və kiçik şeylərdə (fani dünya malında ümidini) Allahın bəndələrinə bağlayır. Allahın bəndəsi ilə elə rəftar edir (təvazökarlıq və itaət göstərir) ki, Allaha qarşı elə etmir. Allahın şəninə nə olub ki, bəndələri üçün edilən (təvazökarlıq və ümid) Ondan əsirgənir? Allaha ümid bəsləməkdə yalançı olmağa qorxursan? ² Yoxsa Onu ümid bəsləməyə layiq bilmirsən? (Əgər Onu öz ümidini doğrultmaqda

¹ *Bu şəxs düz desəydi, Allahın razılığını qazanmağa çalışardı və Onun qəzəbinə səbəb olan iş görməzdi.*

² *Güman edirsən ki, etinasızlıq göstərərək səni ümitsiz qoyar? Bu gümanın özü böyük xətdir. Çünki Onun fəzl və rəhməti, xəbər verdiyi kimi, yaxşı əməl sahiblərini ümitsiz qoymaqdan yüksəkdir.*

aciz sanırsansa, bu, əsl küfrdür.) Allahın bəndələrinin birindən qorxan, bu qorxuya görə də onunla Allahı ilə etməyi rəftarı edən bəndənin halı da Allaha ümidvar olduğunu iddia edən kimsənin halı kimidir. ¹ Deməli, bəndələrdən olan qorxusunu nağd və mövcud, Allahın qorxusunu isə nisyə və vəd sanmışdır. Həmçinin nəzərində dünyaya əhəmiyyət verən, onun mövqeyi qəlbində böyük yer tapan, onu (*malım*) Allahdan (*Allahın bəyəndiyi itaət və ibadətdən*) üstün tutan, yalnız ona yönələn və ona (*sahib olan hər kəsə*) bəndəlik, itaət edən də Allaha ümid bəslədiyini iddia edən kimsə kimidir. (*Çünkü ümidi və qorxusu dünyadan, dünya sahiblərindəndir.*)

Allahın Peyğəmbərinin (*səlləllahu əleyhi və alih*) ardınca getmək sənə kifayət edər. Dünyanın məzəmməti, onun eybli olması, rüsvayçılıq və pisləklərinin çoxluğunda sənə üçün sübut və yol göstərən olar. Çünki onun ətrafı (*bağlılıq və sevgi*) o Həzrətdən alınmış və onun tərəfləri (*onun hər şeyinə bağlılıq*) o böyük şəxsiyyətdən qeyrisi üçün hazırlanmışdır. Südünü (*onun ləzzətini*) içməsi qadağan olunmuş, onun bəzək-düzəklərindən uzaqlaşdırılmışdır. Bir daha peyğəmbərin ardınca getmək istəsən, Allahla danışmış (*buna görə də Kəlimullah ləqəbi verilmiş*) Musa əleyhis-salamın ardınca get. O demişdir: (*Qurani-Kərimin Qəsəs surəsinin 24-cü ayəsi*) رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ -Ey Rəbbim! Mən Sənə mənə nazil edəcəyən xeyrə

¹ *Bəndədən qorxduğuna görə onu razı salmağa və qəzəbini uzaqlaşdırmağa çalışar, ancaq Allahdan qorxmalı olduğu yerdə ürəklənərək işi başqa günə saxlayar.*

möhtacam». Allaha and olsun, Musa Allahdan yeməyə çörəkdən başqa bir şey istəmədi. Çünki torpaqda bitən otu yeyirdi. Arıqlığına, ətinin azlığına görə otun yaşıllığı qarnının daxili dərisinin nazikliyindən görünürdü. Əgər üçüncü dəfə itaət etmək istəyirsənsə, Zəburun sahibi və cənnət əhlinin xanəndəsi olan Davud əleyhis-salama itaət et. Öz əlləri ilə xurmanın liflərindən zəbillər toxuyaraq yoldaşlarına deyirdi: «Sizlərdən hansı biriniz bunları satmaqda mənə kömək edər? Onların puluna alınandan onun xörəyi bir arpa çörəyi idi. İsa ibn Məryəm əleyhis-salama tabe olmaq istəyirsənsə, de (*yadına sal*) ki, (*yatarkən*) daşı başının altına qoyaraq yastıq edərdi. Cod paltar geyinər, dadsız xörək yeyərdi. Yavanlığı aclıq idi (*son dərəcə ac olanda yemək yeyərdi ki, onu yeməkdən ləzzət alsın və əlavə yavanlığa ehtiyacı olmasın*). Gecələr onun çırağı ayın işığı idi. Qışda daldalanacağı günəşin doğduğu və ya qürub etdiyi yer idi. (Evi yox idi.) Onun ətirli meyvə və göyərtisi yerin heyvanlar üçün bitirdiyi ot idi. Nə onu fitnə və fəsada salmağa arvadı var idi, nə də kədərləndirməyə övladı. Nə var-dövləti var idi ki, onu (*Allaha diqqətdən*) döndərsin, nə (*dünya və onun əhlinə*) tamahı yox idi ki, onu xar etsin. Onun miniyi iki ayağı (*piyada gedərdi*), xidmətçiləri isə iki əli idi. (*İstədiyi hər işi özü görürdü.*)

(*Peyğəmbərlərin üslubunun bəyanından əvvəl Həzrət Məhəmməd peyğəmbərin dünyaya bel bağlamamaq yolunu ümumi şəkildə bildiyinə görə, bir daha eşit:*) Daha yaxşı və (*bütün məxluqlardan*) daha təmiz olan öz Peyğəmbərinə (*səlləllahu əleyhi və alih*) tabe ol, o böyük şəxsin ardınca get. Çünki o Həzrət tabe olan üçün itaətə layiqdir. Onunla bağlılığı olmasını istəyən üçün ən

layiqli bağılıqdır. *(Onun səbri və dözümü dözümlü insan üçün nümunədir.)* Allah yanında ən sevimli bəndələr öz peyğəmbərlərinə tabe olub onun nişanələrinin ardınca gedənlərdir. ¹ *(Ancaq Həzrətin nişanəsi bu idi ki,) dünyanın tikəsini dişlərinin ətrafı ilə yeyərdi (ağız dolusu yeməzdi. Dünyada istifadə etməyə məcbur olduğundan çox istifadə etməzdi). Dünyaya gözünün ucu ilə baxardı (dünyaya heç cür ürək bağlamazdı). Bel baxımdan ən arıq və qarın baxımdan dünyanın ən ac insanı idi. Dünya ona təklif olundu, (Allah-təala Cəbrailin vasitəsilə dünyanı seçməyi ona təklif etdi). O isə onun qəbulundan imtina etdi. Allah-təalanın bir şeyi (dünya sevgisini) düşmən saydığına bildikdə, o da düşmən sandı. Xar bildiyini o da xar bildi. Kiçik qərar verdiyini o da kiçilti. (Buna görə də) Bizdə Allah və Peyğəmbərin düşmən sandığı dünya sevgisindən, Allah və Peyğəmbərin kiçik bildiyi dünyanı böyütməyimizdən başqa bir şey olmasaydı belə, bunlar Allaha itaətsizlik və Onun fərmanına qarşı çıxmaq üçün bəs edərdi. Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi) quru yerdə (süfrə açmadan) yeməyini yeyər, bəndə kimi oturardı. (Dizi üstə oturardı və ayağını ayağının üstünə aşırmazdı.) Öz əli ilə ayaqqabısının cırığını tikər, paltarına yamaq vurardı. Çılpaq uzunqulağa minər, təkinə də (başqasını) alardı. Evinin qapısından surətlərin təsvir edildiyi pərdə*

¹ *Onun yolunda hərəkət edənlərdir. Qurani-Kərimin Ali-İmran surəsinin 31-ci ayəsində buyurulduğu kimi: قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ De ki: «Əgər siz Allahı sevirsinizsə, mənə tabe olun ki, Allah da sizi sevsin və günahlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayan və mərhəmətlidir!»*

asmışdı. Sonra arvadlarından birinə buyurmuşdur: «Ey qadın, bu pərdəni mənim gözümdən gizlət. Çünki gözüm ona sataşanda dünyanı və onun bəzək-düzəklərini yada salıram». Ürəkdən (*doğrudan*) dünyadan uzaq durmuş, onun xatirəsini özündən uzaqlaşdırmışdı. Onun bər-bəzəyinin gözünün önündən itməsini istəyirdi ki, həmin gözəl paltardan təsirlənməsin və oranın dinclik yeri olmasına inanmasın, orada ləngiməyə ümid bağlamasın. Onu (*ona məhəbbəti*) özündən qopararaq ürəyindən uzaqlaşdırdı və (*bər-bəzəklərini*) gözünün önündən itirdi. (*Çünki ona qarşı çox bədbin idi.*) Bir şeyi düşmən bilən (*kəsin rəftarı*) belədir. Ona gözü sataşmaqdan, yanında adının çəkilməsindən acığı gəlir.

Allahın peyğəmbərinin (*səlləllahu əleyhi və alih*) yolunun hər anı dünyanın pislik və çirkinliklərində sənin yol göstərənindir. Çünki o Həzrət dünyada öz yaxınları (*Əhli-Beyti*) ilə qarın dolusu yemədi, məqam və (*Böyük Allahın yanında*) rütbəsinin böyüklüyünə rəğmən onun bər-bəzəkləri o Həzrətdən uzaqlaşdı. Belə isə, düşünən kimsə öz ağına müraciət edərək baxmalıdır ki, Allah-təala Məhəmmədi (*səlləllahu əleyhi və alih*) bu vəziyyəti ilə sevdi, yoxsa xar edərək kiçik sandı? Əgər desə ki, «xar etdi», böyük Allaha and olsun, yalan danışaraq böyük böhtan atmış olar.¹ Əgər «onu sevmişdir» desə, bilməlidir ki, Allah-təala o Həzrətdən qeyrisini dünyanı ona bağışlamaqla xar etdi. Deməli, itaətkar öz peyğəmbərinə tabe olmalı, onun

¹ Çünki Allah-təalının Özünün məsum və hər xətdən ucada və pak olan ən yaxşı məxluqunu xar etməsini düşünmək necə mümkündür?

nişanələrinin ardınca getməli, gəldiyi hər bir yerdə ona qoşulmalıdır. *(Sözləri və əməlləri onun göstərişinə uyğun olmalıdır.)* O Həzrətin ardınca getməsə, *(dünya və axirətdə)* puç olmaqdan amanda qalmaz. Çünki Allah Məhəmmədi *(səlləllahu əleyhi və alih)* qiyamətin nişanəsi *(çünki ondan sonra peyğəmbər olmayacaq)*, cənnətin müjdəçisi və əzabla qorxudan qərar verib. *(Deməli, hər şeydən ağah olub.)* Ac qarınla bu dünyadan çölə çıxdı *(onun ləzzət və xoşluqlarından bəhrələnmədi)* və axirətə *(bütün günahlardan)* sağlam qalmaqla daxil oldu. Öz yolunu tapana *(öz ömrünü başa vurana)* və Allahının dəvətini yerinə yetirənə *(dünyadan gedənə)* qədər daşı daş üstünə qoymadı *(ev tikmədi)*. Deməli, Allah-təala o Həzrətin nemətinin vücudunu bizə rəhbər olmaq və onun ardınca getməyimiz üçün bizə əta buyurmaqla nə böyük ehsan və yaxşılıq etmişdir. Elə bir rəhbər ki, addımımızı onun ayağının izinə qoyaq. *(Mən bütün ömrüm boyu o böyük insanın ardınca getdim. Belə ki,)* Allaha and olsun, bu cübbəmə *(köynəyimə)* o qədər yamaq vurdurdum ki, onu tikəndən utandım. Birisi mənə dedi: «Onu *(bu qədər yamaqdan sonra)* özündən uzaqlaşdırmırsanmı? Dedim ki, məndən uzaq ol **عِنْدَ الصَّبَاحِ يُحْمَدُ الْقَوْمَ السُّرَى** yəni, gecə yol gedənlərə səhər erkən təşəkkür edilir. ¹

¹ **عِنْدَ الصَّبَاحِ يُحْمَدُ الْقَوْمَ السُّرَى** cümləsi rahatlıq tapmaq üçün əziyyətə qatlaşan haqda işlədilən məsəldir. Karvan yayın istisində gecələr yol gedib əziyyət çəkəndə, səhər erkən mənzil başına çatdıqda istinin ağırlığından xilas olduqları kimi eşidənlərin təqdiri ilə rastlaşacaqlar.

160-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*böyük Peyğəmbəri mədh etdiyi və camaata öyüd-nəsihət verdiyi*) xütbələrindəndir.

Allah-təala Həzrət Mustafanı (*dünya əhlinin qəlblərini*) işıqlandıran (*peyğəmbərliyin*) nur, aşkar dəlil və sübutu ilə (*möcüzələrlə*), aydın yolla (*İslam dini*) və yol göstərən kitabla (*Qurani-Kərim*) seçdi. Onun əhli-beyti ən yaxşı əhli-beyt, şəcərəsi (*o Həzrətin ata-babası*) ən gözəl şəcərədir. Bu şəcərənin budaqları birbaşa və düz, (*o böyük şəxsin əhli-beyti haqq işdə ifrat və azlıqdan-yəni, həddi aşmaq və təqsirdən uca və təmizdir*) meyvələri yerə dağılmışdır. (*Elmlərinə və maarifinə hamının əli çatandır*). Dünyaya gəlməyi Məkkədə, hicrəti Mədinəyə olmuşdur. Orada onun adı ucalmış, dəvətinin səs-sədası yayılmışdır. (*Oranın «ənsarlar» adlanan sakinləri kafirlərlə döyüşlərdə və düşmənləri məğlub etməkdə Həzrətə kömək etmişdir*). Allah-təala onu kifayət edən dəlil (*o Həzrətin digər möcüzələrindən əlavə Qurani-Kərim də peyğəmbərliyini sübut etmək üçün kifayətdir*) və şəfa verən nəsihətlə, (*qəlblərin xəstəliklərinə şəfa bəxş edən o Həzrətin sünnəsi və ehkamları ilə*) və (*İslama doğru*) tədarük görəndə dəvətlə göndərdi. (*Cahiliyyət dövründə aradan getmiş din və dünya işlərini bərpa etdi.*) O Həzrətin vasitəsilə məlum olmayan şəriət hökmlərini aşkarladı, (*cahiliyyət dövrünün*) nadürüst bidətlərini məhv etdi və (*Quran və sünnədə*) bəyan etdiyi ehkamları üzə çıxardı. İslamdan qeyri bir din istəyən kimsənin bədbəxtliyi qəti, (*səadət və xoşbəxtlik*) ipi qırıq, (*atəşə*) üzü üstə düşməsi ağırdır. Onun

(*qiyamətdə*) qayıdıışı dərin kədər və ağırlı əzabladır. (*Buna görə də*) mən gözünü hər şeyə yumub Ona tərəf açan kimsənin təvəkkül etdiyi kimi Allaha təvəkkül edir, (*yolçunu*) cənnətə (*İslama əməl etmək xoşbəxtliyinə*) çatdıran, razılığını və şadlığını nəsib edən bir yolu Ondan diləyirəm.

Ey Allahın bəndələri! Sizlərə Allahdan qorxmağı və Ona itaət etməyi tövsiyə edirəm. Çünki Onun əmrlərinə tabe olmaq sabah (*qiyamətdə*) nicata və həmişəlik (*əzabdan*) qurtuluşa səbəb olar. (*Camaatı qiyamət gününün cəzasından*) qorxutdu, sonra (*peyğəmbərin vasitəsilə Öz hökmlərini*) təbliğ və (*onları səadət və xoşbəxtlik yoluna*) təşviq edib (*onu*) təkmilləşdirdi. (*Əbədi səadətə çatmağa aid olanı bəyan etdi.*) Sizin üçün dünyanı, onun ayrılıb məhv olması və başqa şeyə çevrilməsini vəsf etdi. Sizi bu dünyada heyran edənlərdən uzaqlaşın, çünki ondan az bir şey sizinlə gələcək (*dünyanın zəngin mallarından yalnız kəfəndən artıq bir şey qazancınız olmayacaq, o da torpağın altında çürüyəcək*). Dünya (*şəhvət və nəfsi istəklərə tabeçiliyə görə*) Allahın qəzəbinə ən yaxın saray, (*haqqa, həqiqətə tabe olanların azlığına görə*) Allahın razılığından (*əbədi cənnətdən*) ən uzaq saraydır. Belə isə, ey Allahın bəndələri, onun ayrılığına, halının dəyişəcəyinə inandığınıza görə (*dünyadan tezliklə ayrılacağınızı, çəkdiyiniz əzab-əziyyətin başqasına nəsib olacağını bilirsiniz*) çətinliklərə və (*sizi axirətdən saxlayan*) işlərə göz yumun. Dünyadan (*ona aldanıb, vurğun olmaqdan*) çəkinib qorxun, öyüd verən, çalışan və zəhmət çəkən xeyirxahın (*İmam əleyhis-salamın*) çəkdiyini kimi. (*Camaatın çətinliklərdən xilas olmasına çalışıb, onların doğru yola yönəlməsi və nicatı üçün zəhmət çəkir.*) Sizdən öncəki ruzigarların əhlinin

korlanmasından gördüklərinizdən ibrət götürün ki, onların da ipləri bir-birindən ayrılmış, göz və qulaqları sıradan çıxmış, şərəfət və böyüklükləri əllərindən getmiş, şadlıq və sevinc onlardan uzaq düşmüşdür. Övladları ilə olmaqları onlardan uzaqlığa, arvadları ilə yoldaşlıqları ayrılığa döndü. Bir-biri ilə öyünüb naz etmir, övlad əkmir, bir-birini görməyə getmirlər. Qonşu və yoldaş da deyillər.

Ey Allahın bəndələri! *(Bu sözlərdən)* qorxun! Öz nəfsinə hakim olub nəfsi istəklərinin qarşısını alaraq ağılın və zəkanın köməyi ilə düşünənin *(xeyrini və ziyanını başa düşənin qorxduğu)* çəkindiysi kimi. Çünki *(dinin)* əmri aşkar, *(qurtuluş)* nişanəsi asılı, *(əzabdan nicat)* yolu hamar, *(Allah və peyğəmbərin razılığını qazanmağın)* vasitəsi görünən və doğrudur.

161-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Siffeyn müharibəsindəki*) kəlamlarındandır. Səhabələrindən biri o Həzrətdən soruşdu: Ətrafınızdakılar (*üç xəlifə və onların davamçıları*) sizi xilafətdən necə kənarı qoydular, halbuki siz bu məqama (*onlardan və başqalarından*) daha layiq idiniz? İmam əleyhis-salam (*həm soruşana, həm də digərlərinə məlum olan və ya araşdırılması məsləhət olmayan bu yersiz sualdan xoşlanmadı və tünd şəkildə müxtəsər cavab verib belə*) buyurdu:

Ey Bəni-Əsəd (*tayfasından olan dini*) qardaş! Sən (*atının*) örkəni boş və yırgalanan bir şəxssən (*az bir şübhə ilə iztirab və nigarançılığa düşər olan bir nadansan*) və cilovu (*öz miniyinin cilovunu*) yersiz buraxırsan.¹ Amma bununla belə (*sual soruşmaq yeri olmamasına baxmayaraq*), sənün (*Peyğəmbərlə*) bağlılıq və qohumluğuna ehtiram səbəbindən (*Həzrət Peyğəmbərin zövcələrindən biri, yəni, Zeynəb Bəni-Əsəd tayfasından olan Cəhşin qızı idi*) və soruşmaq haqqına malik olduğun və bilmək istədiyini üçün bil: Biz nəsil (*Peyğəmbərlə qohumluq*) baxımından üstün və Allahın Peyğəmbərinə (*səlləllahu əleyhi və alih*) yaxınlıq (*və məqam*) baxımından daha möhkəm olduğumıza baxmayaraq, (*üç xəlifə tərəfindən*) xilafətlə bizə hökmranlıq edilməsinin səbəbi xilafətin rəğbət bəslənilən və istənilən olması idi. (*Hətta ləyaqəti olmasa da hamı onu istəyirdi. Beləliklə*), bir dəstə onda paxıllıq etdi (*və həmin*

¹ Lazımsız yerdə və biz düşmənlə döyüşə məşğul olduğumuz çətin bir vaxtda elə bir mətləb soruşursan ki, ona cavab verməyə fürsət yoxdur.

məqama layiq kimsəni həmin kürsüdə oturmağa qoymadı) və digər bir dəstə (İmam əleyhis-salam) bəxşiş edərək (İslamın əsasını qorumaq üçün) gözünü ondan çəkdi.¹ (Bizimlə onlar arasında) hakim Allahdır və Qiyamət günü qayıdış Ona tərəfdir. (İmam əleyhis-salam sonra İmrəul-Qeysin şerini misal gətirir:.) «وَدَعُ عَنْكَ نَهْبًا صَبِيحَ فِي حَجْرَاتِهِ» «Ətrafında fəryad qoparılan qarətçinin hekayətini burax, danışma».² Və gəl Əbu

¹ Və haqqı tələb etmək üçün yardımçısı olmadığına görə səbr yolunu seçdi. Üçüncü xütbədə bu nöqtəyə toxunulub.

² Bu şerin ikinci misrası belədir ki: «وَهَاتِ حَدِيثًا مَا حَدِيثَ الرَّوَاحِيلِ» «Minik dövələrinin qarət edilməsindən ibarət o maraqlı əhvalatı gətir və danış». Bu qəsidənin tarixçəsi belədir: Ərəblərin böyük şairlərindən olan İmrəul-Qeys, atası öldürüləndən sonra intiqam almaq və ya düşmənlərin qorxusundan ərəb qəbilələri arasında gəzirmiş və nəhayət, o, Bəni-Cədilə Təyy qəbiləsindən olan Tərif adlı bir kişinin evinə gedir. Tərif ona çox hörmət göstərir. İmrəul-Qeys də onu tərifləyir və bir müddət onun yanında qalır. Sonra fikirləşir ki, birdən Tərif ona kömək edə bilməz. Gizləncə Xalid ibn Sədusun yanına gedib onun evində qalır. Sonra Bəni-Cədilə qəbiləsinin övladları onun dövələrini qarət edirlər. İmrəul-Qeys məsələdən xəbərdar olandan sonra Xalidə şikayət edib onu dövələrinin qarət edilməsindən agah edir. Xalid deyir: Yanında olan minik dövələrini mənə ver, onlara minib Cədilə övladlarının yanına gedim və dövələrini geri alım. İmrəul-Qeys onun təklifini qəbul edib qalan dövələri ona verir. Xalid öz dostlarından bir neçə nəfərlə birlikdə həmin dövələri minib Bəni-Cədilənin yanına gedir. Onlara çatanda deyir: İmrəul-Qeys mənim qonağımdır, onun dövələrini geri qaytarın. Deyirlər: O sənin qonağın deyil və sənə sığınmayıb. Xalid deyir: Allaha and olsun ki, o mənim qonağımdır və indi mindiyimiz dövələr də onundur. Sonra Bəni-Cədilə onlara hücum edərək hamısını dövələrdən düşürdü və həmin dövələri də qarət edir. Və deyirlər ki: Xalid Bəni-Cədilə ilə sözləşib və hiylə-kələklə dövələri onlara təhvil verib. İmrəul-Qeys ikinci qarətçilikdən

Süfyanın oğlundakı (*Müaviyədəki və onunla müharibədəki*) bu böyük (*və təəccübləndirici*) mətləbi eşit ki, həqiqətən ruzigar məni ağladandan sonra güldürdü. (*Dövrünün rəftarındakı qəribəliklərin çoxluğuna gülməyim gəldi.*) Allaha and olsun ki, qəribəlik qalmayıb. Odur ki, qəribəliyi aradan aparana (*onu son həddinə çatdıran və nəticədə ondan bir şey qalmayan*) və ayrılığı çoxaldan bu böyük iş təəccüb doğurandır. İnsanların bir dəstəsi (*Müaviyə və onun tərəfdarları*) hiylə və kələk ilə Allahın nurunu çırağından söndürmək və Onun suyunun qaynaq mənbəyi və yolunu çeşməsindən bağlamaq niyyətinə düşdülər. (*İslamın hökmlərini aradan götürərək Həzrət Peyğəmbərin canişinini ev dustağı etmək istədilər.*) Mənimlə özləri arasında vəba gətirən suyu bir-birinə qatışdırdılar (*fitnə-fəsad, müharibə və qan axıdılmasına səbəb oldular*). Buna görə də qəm və kədərlərin çətinlikləri bizdən və onlardan götürülsə, onları tam haqq yola çəkəcəyəm (*ki, Allah və Peyğəmbərin razılığını əldə edərək xoşbəxt olsunlar*). Başqa cür olsa¹ isə (*çəkinməli bir şey yoxdur. Çünki Allah Qurani-Kərimin Fatir surəsinin 8-ci ayəsində buyurur*): «**فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍ**» «**İnəllə ʿəlimə bəma yəvənəʿun**» «Belə isə onların azğınlıqlarına görə çoxlu qəm-qüssə çəkməklə özünü həlak və məhv etmə.

xəbər tutandan sonra bu barədə bir qəsidə yazır ki, onun ilk beyti yuxarıda deyilən idi. Xülasə, İmam əleyhis-salamın bu şerdən misal kimi istifadə etməkdən məqsədi budur ki, üç xəlifənin Səqifə əhlinin barəsində hay-küy salıb o qədər söz-söhbət apardıqları əhvalatını burax.

¹*Haqq yola qədəm qoymasalar və ilahi başçı ilə döyüş və müharibə vəziyyətində qalsalar*

Çünkü Allah onların etdiklərini biləndir *(və onları əməllərinin cəzasına çatdıracaqdır)*».

162-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*şəni uca olan Allahın bəzi sifətlərinin bəyanı barəsindəki*) xütbələrindəndir.

Şükr bəndələri yaradan, yeri döşəyən, bol suyu alçaq yerlərdə axıdan və bitkiləri yüksəkliklərdə bitirən Allaha layıqdır. Onun əvvəl olmasının başlanğıcı və əbədiliyinin sonu yoxdur. ¹ (*Buna görə də buyurur:*) Həmişə olmuş əvvəl və sonu olmayan əbədi Odur. (*Əzəmət və böyüklüyünə görə ibadətə layiq olduğu üçün*) alınlar torpağa qoyularaq Ona səcdə edib və qəlblər Onun tovhid və təkliyi barəsində yekdildir. Şeylərin hər birini yaradan zaman onların hədlərini müəyyənləşdirdi ki, Özü onlara oxşarlıqdan və bənzərlikdən üstün olsun. (*Deməli, şeylərin məhdud olmaları Onun bənzərinin olmamasına bir dəlildir.*) Düşüncələr Onu hədd, hərəkət, üzv və alətlərlə (*zahiri və batini qüvvələrlə*) fərz edə bilməz. (*Çünkü Onun mümkün varlığın tələblərindən olan hədd, hərəkət, üzv və aləti yoxdur.*) Onun barəsində «nə vaxt olub?» deyilmir. Həmçinin nə vaxta kimi olacağı müəyyənləşdirilməz. ² (*Ağıl qarşısında elə*) əyandır ki, «nədən

¹ *Çünkü başlanğıc və son mümkün varlığa məxsusdur, yoxluğu qeyri-mümkün və vücudu vacib olan varlığa yox. Çünki yoxluq keçmişinə malik olan şey «hadis», yəni, sonradan yaranmış, meydana çıxmış varlıqdır və belə bir varlıq vücudu vacib olan varlıq ola bilməz.*

² *Çünkü O, əzəlidir və zamanın yarananıdır. Buna görə də zaman Onu əhatə etmir. Həmçinin sonu olmayan əbədidir. Əgər belə olmasaydı, hədd ilə məhdudlaşardı və vacib varlıq olmazdı.*

zahir oldu?» demək olmaz. (*Gözlərdən elə*) məxfidir ki, «nədə gizlənilib?» deyilməz. (*Çünki O, bütün səbəblərin səbəbidir və yer və məkanda olmaqdan uzaqdır*). Cisim deyil ki, uzaqdan gözə çarparaq sonra yox olsun. Həmçinin pərdənin altında deyil ki, nəşə onu əhatə etsin. Onun şeylərə yaxın olması yapışmaqla və uzaq olması ayrılıqla deyil. ¹ Bəndələrindən (*baş verən*) gözaltı baxış, sözü təkrar edərək bir neçə dəfə demək və torpaq təpəyə yaxınlaşmaq Ona gizli deyil. Həmçinin O, qaranlıq gecədə və (*ya*) işıq saçan ayın kölgə saldığı (*zülmətini yox etdiyi*) və arxasınca nurlu günəşin gəldiyi sükutlu gecədə, batan və çıxan zamanda (*ay batan kimi gün çıxanda və günəş batan kimi ayın görünməsində*) və ruzigarın günlərinin gecənin gəlməsi və gündüzün getməsi ilə olan dövrdə bir addım atılmasından xəbərsiz deyil. ² O, hər bir son və müddətdən, həmçinin hər bir saydan və sayılandan qabaq olub. (*Çünki O, hər bir şeyin yaradanı olduğu üçün yaranmışlardan qabaq olmalıdır*.) Hədləri təyin edənlərin ölçüləri, tərəf və cəhətlərin sonunu, yerlərin hazırlanmasını və məkanlarda yerləşərək məskunlaşmağı Ona nisbət vermələrindən uca və uzaqdır. ³ (*Buna görə də buyurur:*) Hədd

¹ *Çünki yaxınlıq və uzaqlıq mümkün varlığın xüsusiyyətlərindəndir. O isə mümkün varlıq deyil. Buna görə də Onun yaxın olmasının mənası, hər bir şeyi əhatə etməsi və hər şeyin Onunla var olmasıdır. Uzaq olmasının mənası isə Onun zatının həqiqətinin dərk edilməməsidir.*

² *Xülasə, gecə ilə gündüz, gizli ilə aşkar və ruzigarın dəyişmə və əvəz olunması Onun elmi müqabilində cüzi və külli olmaq baxımından bərabərdir və Ona heç nə gizli deyil.*

³ *Çünki ölçü, sonu olmaq, məkan əldə etmək və onda yerləşmək cismin və mümkün varlığın xüsusiyyətlərindəndir.*

və son Onun yaratdığı varlığa layiqdir və Ondan başqasına (mümkün varlıqlara) nisbət verilir. Əşyaları əzəli və əbədi əsas, mənşə və nümunələr əsasında yaratmayıb (*çünki Onun yaratmasının mənşəyi olmayıb*), bəlkə yaratdığını və həddini təyin etdiyini (*nümunə və mənşəyi olmadan, sırf istəməklə*) yaradıb. Vücuda gətirdiyinə surət və şəkil verdi və onun surətini gözəl və münasib etdi. Heç bir şey Onun (*fərmanı*) müqabilində itaətsizlik etməz (*hər bir şey itaətkar və tabedir*). İtaət və tabeçilikdən Ona bir xeyir və mənfəət nəsib olmur.¹ Onun keçən ölümlər barəsindəki elmi qalan dirilər barəsindəki elmi kimidir. Həmçinin Onun uca göylərdə olanlara elmi, alçaq yerlərdəkilərə elmi kimidir.²

**Bu da həmin xütbənin (*insanın yaradılışının
heyranediciliyi və yaradanın əzəmət və böyüklüyü
barəsindəki*) bir hissəsidir**

Ey bərabər yaradılışla (*heç bir nöqsan və çatışmazlığı olmadan*) yaradılan insan! Ey qaranlıq uşaqlıqda və çoxlu pərdələrdə (*bətn, uşaqlıq və ciftin, yəni, insanın dünyaya gələrkən ana bətnindən onunla birlikdə çıxdığı pərdənin qaranlığında*)

¹ *Çünki O, başqasına möhtac deyil. Ona görə ki, möhtac olmaq kamalın naqisliyinə səbəb olur və bu, mümkün varlığın xüsusiyyətlərindəndir.*

² *Onun ölü və diri, keçmiş və gələcək, alçaq və hündürə olan elmi birdir. Onun zati zamanın və zamana aid şeylərin hissələrinə nisbətə yeksan olduğu üçün zatinin eyni olan elmi də həmin cürdür.*

qorunmuş məxluq! Xalis gildən (və torpaq ünsürlərindən təşkil olunmuş insan bədənindən) başlanmış və məlum ölçüyə (en, uzun, naziklik və qalınlıq aşkar olana) və bölünmüş müddətə (yeddi və ya doqquz ay, yaxud ondan az və ya çox hamiləlik dövrünə) qədər möhkəm yerə (ananın uşaqlığına) qoyulmuşan. Ananın qarında döl olmağına baxmayaraq, tərpnirdin. Sözə cavab vermir, səsi eşitmirdin. Sonra öz yerindən (ananın uşaqlığından) görmədiyən və xeyir yollarını bilmədiyən evə çıxarıldın. Sənə ananın döşlərindən süd əmmək yolunu kim göstərdi? Səni ehtiyacın olan zaman möhtac olduğun və istədiyən şeylə kim tanış etdi? (Məgər bütün bunlar yaradanın varlığına və mövcud olmasına bir dəlil deyil ki, sən Onun zatının həqiqət və mahiyyətini araşdırıb dərk etmək istəyirsən? Onun zatının həqiqət və mahiyyətini dərk etmək) necə də uzaqdır! (Çünki) şəkil, surət və əndam sahibinin sifətlərində (onları tanımaqda) aciz qalan kəs, onu yaradanın sifətlərində daha aciz və Onu, yaratdıqlarının hədd və sifətləri vasitəsi ilə dərk etməkdən daha uzaqdır.¹

¹ Yaradılmışların heyranediciliklərini dərk etməyə bir yol tapa bilməyən kəs yaradana necə yol tapa bilər? Halbuki Onun bənzer və oxşarı yoxdur ki, zat və sifətlərinin həqiqəti tanınsın.

163-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın yanına toplaşaraq Osmanın nalayiq əməllərindən şikayət edilərkən buyurduğu kəlamlarındandır. *(Osmanın özünün və nümayəndələrinin fitnə-fəsad və əyrilikləri Mədinə və digər şəhərlərdə yayıldıqdan sonra Mədinənin Həzrət Peyğəmbərin səhabələrindən olmuş və digər sakinlərinin bir dəstəsi, başqa şəhərlərin əhalisinə belə bir məktub yazdılar: Siz ki Allah yolunda cihad edərək din düşmənləri ilə vuruşmaq istəyirsiniz, tez bizim yanımıza gəlin. Sizin xəlifəniz dini məhv edib və aradan aparıb. Beləliklə, xalqın qəlbi Osmandan sındı və onu məqamından uzaqlaşdırmaq qərarına gəldilər. Misir, Bəsrə və Kufə əhalisinin böyük bir dəstəsi Mədinəyə gəldi.)* Onlar *(Osmandan İmama gileylənərək)* o Həzrətdən onların tərəfindən Osmanla söhbət etməsini və onun onların razılığını təmin etməsini *(pis davranmaqdan əl çəkərək dində yaratdığı bidətləri yox etməsini, Həzrət Peyğəmbərin səhabələrinə bu qədər zülm etməməsini və şəhərlərin hakimi vəzifəsinə düz insanları göndərməsini)* istəməsini xahiş etdilər. Buna görə də İmam əleyhis-salam Osmanın yanına gedib belə buyurdu:

Xalq mənim arxamdadır və məni səninlə özləri arasında elçi və vasitə təyin edib. *(Məndən onların sözlərini sənə çatdıraraq fəsadı aradan qaldırmağımı istəyiblər.)* Allaha and olsun ki, sənə nə deyəcəyimi bilmirəm. *(Nə dil ilə danışım ki, sənə təsir etsin? Sənin bidət və çirkin əməllərindən)* sənin özünün xəbərsiz olduğun bir şey bilmirəm. Sənə tanımadığın və bilmədiyin bir iş *(yerinə yetirdiklərinin haram olması)* barəsində

bələdçi deyiləm. (*Bəlkə özün davranışının haram və dinə zidd olmasını bilirsən.*) Bizim bildiyimizi sən də bilirsən. (*Sənin gördüyün işlərin çirkinliyi bizə məlum və aşkar olduğu kimi sənin özünə də aşkar və məlumdur.*) Bir şeydə səndən qabağa düşməmiş, səni ötməmişik ki, səni ondan xəbərdar edək. Heç bir hökmdə xəlvətə çəkilməmişik ki, onu sənə çatdıraq. ¹ Sən bizim gördüklərimizi görmüş və eşitdiklərimizi eşitmişən. Allahın Peyğəmbəri (*səlləllahu əleyhi və alih*) ilə biz ünsiyyətdə olduğumuz kimi, sən də ünsiyyətdə olmusan. Nə Əbu Quhafənin və nə də Xəttabın oğulları düzlüyə səndən layiq deyildi. ² Halbuki sən qohumluq baxımından Allahın Peyğəmbərinə (*səlləllahu əleyhi və alih*) onlardan daha yaxınsan. ³ Həmçinin sən Peyğəmbərin kürəkəni olmaqla Əbu Bəkr və Ömər

¹ Həm biz, həm də sən Həzrət Peyğəmbərin hüzurunda olmuş, xalq ilə rəftarını görmüş və hökmlərini eşitmişik. Buna görə də o Həzrətin davranışını sənə təbliğ etmək lazım deyil.

² Həzrət Peyğəmbərin buyurduğunun ziddinə çıxıb bəhanə ilə xilafəti qəsb etmələrinə baxmayaraq, dində sənin kimi bidətlər yaratmadılar və müsəlmanlara bu cür zülm və sitəm etmədilər.

³ Çünki Osman, Əffan ibn Əbil As ibn Üməyyə ibn Əbd Şəms ibn Əbd Mənafin oğludur və Əbd Mənafe Həzrət Peyğəmbərin - Məhəmməd ibn Abdullah ibn Əbdülmüttəlib ibn Haşim ibn Əbd Mənafe ibn Qusəyyə ibn Kəllab ibn Murrə ibn Kəbin üçüncü babasıdır. Əbu Bəkr isə Abdullah ibn Əbu Quhafə Osman ibn Amir ibn Ömər ibn Kəb ibn Səd ibn Təym ibn Murrə ibn Kəbidir. Murrə Həzrət Peyğəmbərin altıncı babasıdır. Ömər isə Xəttab ibn Nufəyl ibn Əbduluzza ibn Riyah ibn Abdullah ibn Qurt ibn Zurrəh ibn Ədiyy ibn Kəbin oğludur. Kəb Həzrət Peyğəmbərin yeddinci babasıdır. Deməli, Osmanın Həzrət Peyğəmbərlə qohumluğu Əbu Bəkr və Ömərdən daha yaxındır.

çatmadıqları bir məqama çatmısan. ¹ Odur ki, öz barəndə Allahdan qorx, Allahdan qorx! Çünki Allaha and olsun ki, sən kor olub sonra görən və nadan olub sonra öyrədilən olmayacaqsan. ² Həqiqətən yollar (*Allahın hökmləri*) aşkar və dinin nişanələri (*Quran və Əhli-Beyt*) möhkəm və bərqərardır. Odur ki, (*əgər qəflətə düşmüşənsə*) bil: Allah yanında bəndələrin ən üstünü (*haqq yola*) hidayət olunmuş və (*başqalarını*) hidayət edən, məlum sünnə (*qayda*) və yolu (*Həzrət Peyğəmbərin sünnəsini*) bərqərar edən (*onun əsasında davranan*) və batil və səhv bidəti öldürən (*aradan qaldıraraq xalqı onun səhvliyindən xəbərdar edən*) ədalətli və düz başçıdır. Həqiqətən sünnələr aydın və aşkardır və onların öz nişanələri var. Həmçinin bidətlər aşkardırlar və onların (*da*) öz nişanələri vardır. Allah yanında bəndələrin ən pisi isə özü azğın olan və başqaları onun vasitəsi ilə azğınlığa düşən, (*Allahın Peyğəmbərindən*) götürülmüş sünnəni öldürən və məhv olmuş bidəti dirildən (*haqdan əl götürüb batili yaymaq istiqamətində çalışan*) zalım başçıdır. Mən Allahın Peyğəmbərinin (*səlləllahu əleyhi və alih*) belə buyurduğunu eşitmişəm ki: «Qiyamət günü zalım başçını gətirəcəklər və onun nə kömək edəni olacaq (*ki, onu cəhənnəm odundan xilas*

¹ *Osman məşhur nəzərə əsasən Peyğəmbərin qızları - Riiqəyyə və Umm Gülsümü alıb. Əvvəlcə Ruqəyyəni alıb və bir müddət sonra o məzlum xanım vəfat etdikdən sonra Umm Gülsümü bacısının yerinə ona veriblər. Buna görə də Osmana sünnilər «iki nur sahibi» ləqəbini veriblər.*

² *Sən haqq yola nabaləd deyilsən ki, sənə yol göstərim və düz rəftardan xəbərsiz deyilsən ki, onu sənə öyrədim. Bəlkə bilə-bilə dinə zidd davranırsan.*

etsin), nə də üzrxahı (*ki, əzabı ondan dəf etsin*). Beləliklə, o, cəhənnəm oduna atılacaq və dəyirman fırlanan kimi onda fırlanacaq. Sonra cəhənnəmin quyusunda və dibində həbs olunaraq saxlanılacaq». Səni Allaha and verirəm ki, bu ümmətin öldürülən başçısı olmayasan. Çünki bundan əvvəl deyilirdi (*Həzrət Peyğəmbər buyurub*) ki: Bu ümmətdə bir başçı qətlə yetiriləcək və (*onun öldürülməsi nəticəsində*) qiyamətə kimi qan axıdılması və döyüş (*qapısı*) açılacaq, işlər onlara şübhəli və qaranlıq görünəcək, aralarında fitnə-fəsadi yayacaq və onlar haqqı batıldən seçə bilməyəcəklər. Həmin fitnə-fəsadlarda çoxlu çaxnaşma törədər, haqdan əl götürürlər. Həmçinin çox iztirablı və nigaran olurlar. Buna görə də (*səksən ildən artıq olan*), uzun illərdən və ömrü başa vurduqdan sonra (*katib və məmurun*) Mərvan (*ibn Həkəm*) üçün düşmənin qarət edərək sürətlə sürdüyü dəvə kimi olma ki, səni istədiyi yerə sürsün.

Osman o Həzrətə dedi: Xalqla danış mənə möhlət versinlər ki, onlara edilmiş zulmləri aradan qaldırım. İmam əleyhis-salam buyurdu:

Mədinədə olana möhlət lazım deyil. Onda olmayanın möhləti isə sənin əmrin ona çatana kimidir.¹

¹ *Mədinədə olan kimsələr barəsindəki nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılmasına başla, buna möhlət lazım deyil. Burda olmayan barəsində isə, sənin əmrin çatana kimi heç bir üzr və bəhanə yeri yoxdur. Deyirlər ki, Osman Mərvana aldanıb müsəlmanlara zülm etməkdə cürətlənərək Əmirəl-mömininin sözlərinə qulaq asmadı və iş o yerə çatdı ki, Misir əhalisi və başqaları onu evində mühasirəyə alaraq acınacaqlı şəkildə öldürdülər.*

164-cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın tovuz quşunun yaradılışının heyranediciliyini xatırladığı xütbələrindəndir.

Allah təəccüblü və qəribə varlıqlar yaradıb: bəziləri (*insan və heyvanlar kimi*) canlı, bəziləri (*cansız təbiət kimi*) cansız, bəziləri (*dağlar kimi*) hərəkətsiz və bəziləri (*ulduzlar kimi*) hərəkət edəndir. Onun yaradılışının gözəlliyi və qüdrətinin böyüklüyünə şəhadət verən aşkar dəlillərdən ağılların, qarşısında tabe olaraq inandıqları şeyi bərqərar etdi. Belə ki, (*ağıllar*) Onun varlığını iqrar edərək əmrinə tabedirlər və ağılların inandıqları şeyin Onun birliyinə olan dəlilləri, bizim qulaqlarımızda fəryad qoparırlar. Həmçinin quşların yerin dəliklərində, (*iki dağın arasında yerləşən*) geniş dərələrdə və dağların başında yerləşdirdiyi müxtəlif şəkillilərini yaratdı. Onların cürbəcür qanadları və müxtəlif görkəmliləri vardır. Onların boyunlarına itaətkarlıq və tabeçilik cilovu salınıb və açıq hava və geniş fəzanın boşluqlarında qanad çalırlar.¹ Onları bu aşkar heyranedici surətlərdə yaratdı, halbuki bundan öncə yox idilər. (*Onları*

¹ *Qurani-Kərimin Nəhl surəsinin 79-cu ayəsində buyurur: «لَمْ يَرَوْا إِلَهِي إِلَّا الظَّنِيرَ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوْ السَّمَاءِ مَا يُفْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ» «Məgər onlar yerlə-göy arasında ram olmuş quşları görmürlər? Onları havada yalnız Allah saxlayır. Həqiqətən onların bu uçuşlarında (Allah-təalanın güc və qüdrətinin sübutu üçün Allah və Peyğəmbərə) iman gətirənlərə nişanələr vardır».*

yoxdan yaratdı.) Onları (*ət və dərilərində*) gizlənmiş oynaqların möhkəm sümükləri ilə bir-birinə birləşdirdi. Onların bəzisini (*dəvəquşu və hacıleylək kimisini*) iti yerimək və asan uçmaq üçün yüksəklikdə uçmaqdan saxladı və onu elə yaratdı ki, yerə yaxın uçuşur. Növbənöv quşları hikmət və məsləhətə əsaslanan qüdrət və yaradılışı ilə müxtəlif rənglərdə sıraladı. (*Hər birini məxsus bir rəngdə yaratdı.*) Beləliklə, onların bəzisi elə bir rəngin qəlibinə salınıb ki, ona başqa bir rəng qarışmır, ¹ bəzisi isə bir rəngə salınıb və boynunda elə bir boyunbağı cizgilənib ki, onun rəngi bədənin digər yerlərinin rənginin əksinədir. ²

Quşların yaradılış baxımından ən heyrtləndiricisi tovuz quşudur ki, Allah onu ən möhkəm ölçüdə yaradıb və rənglərini kökünü (*piy, sümük və damarla*) bir-birinə birləşdirdiyi qanadla və uzunluğunu çox etdiyi quyruqla ən gözəl qaydada nizama salıb. Nə vaxt (*cütləşmək istəsə və*) dişi tovuzquşuna tərəf getsə, quyruğunun burulğanını açar və onu qaldıraraq başına kölgə salar. Həmin quyruq (*bir yerə yığılanda və açılaraq yayılanda*) sanki Darəyn (*gəmisinin*) yelkənidir ki, gəmiçi onu bir tərəfdən digər tərəfə çevirir. ³ O, rəngləri ilə loğalanaraq özünü öyür. Quyruğunun hərəkəti ilə öyünür və nazlanır. Xoruzlar kimi cütləşir və

¹ *Bir rəngdədir: ya ağ, ya qara, ya qırmızı, ya da başqa bir rəngdə. Sanki rəng qəlib kimi onu əhatə edib, bürüyüb.*

² *Onların bəziləri bülbül kimi iki və ya çox rənglidirlər. Xülasə, Allah hikmət və məsləhət əsasında onları müxtəlif şəkil və rəngdə yaradıb ki, bunların hamısı Onun güc və qüdrətinin böyüklüyünə dəlidir.*

³ *Darəyn Bəhreynin şəhərlərindən olan Qətifin sahillərində ada olub və keçmişdə ora gəmilərin limanı və lövbər atdığı yer olub.*

bala verməsi üçün öz dişisi ilə çox şəhvətli erkəklər kimi yaxınlıq edir. (*İmam əleyhis-salam burada tovuzquşunun cütləşməsinin belə olmamasını güman edən şəxsin sözünü puç etmək üçün buyurur:*) Tovuzquşunun cütləşməsi barəsində dediklərimdə səni müşahidə etmək və göz ilə görməyə göndərirəm və (*sözünü*) etimad edilməyən zəif və səhv dəlilə əsaslandırılan kəs kimi deyiləm. (*Çünki həmin şəxs deyir: Belə deyirlər. Mən isə deyirəm: Get gör!*) Əgər onların zənn etdikləri kimi olsa - erkək tovuzquşunun öz dişisini mayalandırması, erkəyin gözündən axaraq göz qapaqlarının kənarlarında yığılan göz yaşı vasitəsi ilə olsa və dişi tovuzquşu onu öz dimdiyi ilə götürüb daddıqdan sonra yumurta qoysa və erkək tovuzquşunun cütləşməsi gözdən çıxan yaşdan başqa bir yol ilə olmasa, hər halda bu (*yanlış*) güman ala qarğanın cütləşmə üsulundan (*onların dimdiklərini bir-birinin üstünə qoyaraq cütləşmələrindən*) daha təəccüblü və qəribə deyil. ¹ (*İmam əleyhis-salam sonra yenə də tovuzquşunun vəsfinə davam edərək buyurur: Ağlıq və şəffaflığının çoxluğundan*) onun lələklərinin sümüklərini gümüş millər

¹ *Ala qarğanın cütləşməsi görünmədiyi üçün el arasında məsəl kimi « هذا أخفى من سيف الغراب » «bu iş ala qarğanın cütləşməsindən də gizlidir» deyilir və belə zənn edirlər ki, onun cütləşməsi erkək qarğanın həzm orqanında olan su vasitəsi ilə olur. Belə ki, dişi qarğa dimdiyi ilə onu götürür və onun vasitəsi ilə yumurta qoyub bala çıxarır. İmam əleyhis-salamın məqsədi budur ki, camaat ala qarğanın cütləşməsinə görmədiyi üçün bu cür sözlər danışır. Əgər tovuzquşu barəsində də onlardan belə şeylər nəql edilirsə, bu, təəccüb doğurmur. Çünki onlar nadanlıq üzündən dəlil-sübutsuz eşitdikləri şeyə inanaraq bu cür sözlər danışirlar.*

təsəvvür edər və həmçinin həmin lələklərin üstündə bitənləri - heyrətamiz dairələr və boyunbağları (*sarılıq və parlaqlıqda*) xalis qızıl və (*yaşılıqda*) zəbərcəd (*qızıla çalar yaşımtil rəngli qiymətli daş*) parçaları sanarsan. Buna görə də əgər onun qanadını yerin bitirdiyi gül və çiçəklərə oxşatsan, deyəcəksən ki: O, hər baharın çiçəklərindən toplanmış bir dəstə güldür. Əgər onu geyimlərə oxşatsan, (*deyəcəksən ki:*) rəsm və şəkil işlənmiş bəzəkli və ya Yəməndə toxunmuş gözəl rəngli və qəşəng paltar kimidir. Əgər zinət əşyalarına bənzətsən, (*deyərsən ki:*) cəvahirlə bəzədilmiş gümüş arasında yerləşdirilmiş rəngarəng üzük qaşları kimidir. Çox işvəli sevincək şəxsin nazlanması kimi yol gedir. Tam diqqət və mülahizə ilə öz quyuq və qanadına baxır. Köynəyinin və paltarının (*müxtəlif*) rənglərinin gözəlliyindən qəhqəhə ilə güdür. Gözü ayaqlarına sataşanda isə haray qopararaq uca səslə ağlayır, sanki aşkarcasına, köməyə bir kimsə çağırır və (*bu əməli ilə*) özünün (*ayaqlarının çirkinliyindən olan*) qəm-qüssənin həqiqiliyinə şəhadət verir. Çünki ayaqları (*nə ağ, nə də qara, bəlkə torpaq rəngində olan*) xoruzun ayaqları kimi nazikdir (və çirkindir) və onun baldırının sümüyü tərəfdən (*xoruzun ayağında olan və elə də aşkar olmayan tikan kimi*) gizli bir tikan qabarır. Boynunun arxasında yalının yerində nəqş edilmiş bir yaşıl kəkil var. Boynunun çıxacağı bardaq kimidir (*nazik və uzundur*). Boynunun batacağı isə qarnının altına qədər (*çox yaşıl olan və rəng qoyulmasında istifadə edilən*) Yəmən basması və ya cilalı güzgüyə bükülmüş rəngli və bəzəkli ipək kimidir. Tovuzquşu sanki özünü qara çadraya

bürüyüb. Amma tərəvət və parılıtnın çoxluğundan, ona çoxlu gözəl yaşıl rəngin qatışdırıldığı güman edilir. (*Şəffaflıq və aydınlığının çoxluğundan onun qaralığı yaşıla çalır və baxanda hər an bir rəngdə görünür. Odur ki, buyurur:*) Qulağının yarığında qələmin ucuna bənzər (*nazik*) bir xətt var və o, rəng baxımından çox ağ olan çobanyastığı gülüdür (*onun kimidir*). O, qara rəng içində parıldayan ağ xətt kimidir. Tovuzquşunun bəhrələnmədiyi rəng çox azdır. O, çox cilalı, parlaq, işıqlı və gözəl olduğu üçün həmin rəngi daha yaxşı göstərib. Beləliklə, o, (*rənglərə boyanmasında*) bahar yağışlarının və çox isti günəşlərin yetişdirmədiyi (*bəlkə eyb və nöqsanlardan pak və uzaq olan Allahın hikmət əsasında yaradılışın əvvəlindən başdan-ayağa müxtəlif heyranedici rənglərlə yaratdığı*) dağınıq çiçəklər kimidir. O, bəzən öz tük və lələklərindən xaric olaraq paltarını çıxarıb lütlənir. Beləliklə, tükləri bir-birinin ardınca tökülür və yenə bir-birinin ardınca bitir. Tükləri yarpaqlar ağacdən tökülən kimi tökülür. Sonra bir-birinin ardınca tükləri tökülməmişdən qabaqkı şəklinə düşənə kimi bitir. (*Belə ki,*) onun heç bir rəngi əvvəlki rənglərin əksinə olmur və heç bir rəng öz yerindən başqa yerdə durmur. (*Düşən hər bir tük və lələyin yerinə həmin şəkil və rəngdə olan bir tük və lələk çıxır.*) Əgər onun lələklərinin tüklərindən birinə diqqətlə baxsan, (*onların rəngə boyanmaları*) sənə (*bir dəfə*) qızılgül qırmızısı, bir dəfə zəbərəcəd yaşılı, bəzən isə qızıl sarısı rəngində görünər. Buna görə də dərin və dəqiq dərrakələr bu heyvanın yaradılışının necəliyini necə qavraya, əqli düşüncələr onu necə dərk edə və ya vəsf edənlərin sözləri onun necəliyini necə nəzmə çəkə bilər?! Halbuki həmin heyvanın ən kiçik hissəsi (*tükü*) fikirləri onu

dərk etməkdə və dilləri öz vəsfində aciz qoyub. Buna görə də eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaqdır o Allah ki, ağılları gözlər önündə cilvələnən və onların məhdud, yaranmış, mürəkkəb və rənglənmiş şəkildə dərk etdikləri varlığın vəsfində məğlub edib, dilləri Onun həqiqətinin necəliyinin bəyanında bacarıqsız və sifətlərinin şərhində aciz edib. Həmçinin eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaqdır o Allah ki, kiçik qarışqa və balaca ağcaqanadların ayaqlarını, eləcə də onlardan böyüklərin - balıq və fillərin yaradılışını möhkəm edib. Özünə vacib edib ki, ruh və can verdiyi heç bir cüسسə, onun üçün ölüm vədəsi və yoxluq sonluğu müəyyənləşdirməyincəyə qədər hərəkət edib tərpənməsin.

Bu da həmin xütbənin Cənnətin necəliyi barəsindəki bir hissəsidir

Əgər qəlb gözü ilə sənin üçün Cənnətdən vəsf edilənlərə baxsan (*və onlar barəsində fikrə dalaraq düşünsən*), nəfsin mütləq bu dünyada olan və onun, nəzərdə cilvələnən istək, ləzzət və bər-bəzəklərindən uzaqlaşar. Fikir və düşüncə ilə kökləri Cənnət arxlarının kənarında müşk dəfinələrində basdırılmış ağacların yarpaqlarının bir-birinə dəymələrinin səmindən, təzə və tərəvətli mirvari

salxımların nazik və qalın budaqlardan asılmasından, heç bir çətinlik olmadan (*ağacın başına çıxmadan və ya daş və çubuq vasitəsi ilə salınmadan*) yığılan və yığanın arzusuna uyğun olaraq onun ixtiyarında duran (*onu zəhmətsiz yığıması üçün arzulaması ilə yaxınlaşan*) rəngarəng meyvələrin həmin ağacların güllərinin tumurcuqlarından zahir olmasından çaş-baş qalar. Cənnət əhli üçün onun saraylarının qarşısında pak və təmiz ballar və saflaşdırılmış şərbətlər dolandırılır (*ki, istəyən götürüb içsin*).¹ Cənnət əhli həmişəlik evə (*əbədi Cənnətə*) daxil olana və yerdəyişmə və səfərlərdən qurtarıb rahatlanan zamana kimi ilahi ətə və bəxşilər daim hallarına şamil olan dəstədir (*və onlar Allah və Peyğəmbərə tabedirlər*). (*İnsan öləndən sonra qiyamət başlanana kimi səfər çətinliklərinə düçar olan şəxs kimidir və ölüm, bərzəx aləmi və qiyamətin çətinliklərindən nicat tapıb, yükünü Cənnətdə açandan sonra yolun əziyyətlərindən qurtulur, rahatlıq tapır.*) Buna görə də ey dinləyici, əgər qəlbini qəflətən sənə çatacaq şeyə - heyranedicə mənzərələrə məşğul etsən (*fikrə dalaraq onların barəsində düşünsən*), canın onlara çatmağın şövqündən bədənindən çıxar və həmin mənzərələrə çatmağa tələsdiyin üçün mənim bu məclisimdən qəbristanlıq əhlinin qonşuluğuna gedərsən (*dünyaya və onda olanlara göz yumaraq ölümü gözləyərsən*). Allah fəzl və mehribanlığı üzündən bizi

¹ Necə ki, *Qurani-Kərimin Saffat surəsinin 45-47-ci ayələrində* buyurur: « *يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ بَيُّضَاءٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ* » «Onlar üçün görünən axar çaydan (doldurulmuş) şərbət dolu piyalələr dolandırılacaqdır: ağappaq, özü də içənlərə ləzzət verən (bir şərbət). Onun içində zərər-zıyanlı, başağrısı, süstlük verən heç bir şey yoxdur. Onlar ondan məst də olmazlar».

və sizi yaxşı əməl sahiblərinin mənzillərinə (*əbədi Cənnətə*) getmək üçün qəlbən səy göstərib çalışanların (*Allah və Peyğəmbərin razılığını əldə edənlərin*) zümrəsində yerləşdirsin. (*Seyyid Rəzi deyir:*)

Bu xütbənin bir neçə qeyri-adi kəlməsinin mənası belədir:

O Həzrət əleyhis-salamın buyuruğundakı «يُورُ بِمُلاقِحَةٍ» «yəurru bimulaqəhəti» birləşməsində «يُورُ» «yəurru»-nun kökü olan «أَرَّ» «ərrə» kəlməsi yaxınlıq etmək barəsində metaforadır. Ərəblər kişi qadın ilə yaxınlıq edəndə onun barəsində «أَرَّ الرَّجُلُ الْمَرْأَةَ» «ərrə ər-rəculu əl-mərətə» deyirlər. O Həzrət əleyhis-salamın digər «كَأَنَّهُ قَلَعٌ دَارِيٌّ عَنَجَةٌ» «kənnə qəlcü dərriyyü əncə» buyuruğundakı «قَلَعٌ» «qil» kəlməsi yelkən mənasındadır. «دَارِيٌّ» «Dəriyy» «دَارِيْنٌ» «Dəriynə» mənsub deməkdir. O, dəniz kənarında olan bir şəhərdir ki, oradan ətir gətirilir. «عَنْجَةٌ» «Ənəcəhu»-nın mənası isə döndərməkdir. Ərəblər birinə dəvənin başını döndərdiklərini çatdırmaq istəyəndə «عَنْجَتْ النَّاقَةَ كَنَصْرَتْ» «əncəttə nənəqə kənəsərət» deyirlər. «نُوتِيٌّ» «Nutiyy» isə gəmiçi mənasındadır. O Həzrət əleyhis-salamın «صَفَّتِي جُفُونِهِ» «zəffətəy cufunihi»-dən məqsədi tovuzquşunun göz qapağının iki tərəfidir. «صَفَّتَانِ» «Zəffətan» hər iki tərəf mənasındadır. İmam əleyhis-salamın «فَلَذُ الزَّبْرِجَدِ» «filəz əz-zəbərəcədə» birləşməsindəki «فَلَذُ» «filəz» kəlməsi «فَلْدَةٌ» «filzə»-nin cəmidir və onun mənası tikə və parça deməkdir. «كِبَائِسُ» «Kəbais» kəlməsi «كِبَاسَةٌ» «kəbasə»-nin cəmidir və

o, «عَنْقُ» «izq» xurma salxımı mənasındadır. «عَسَالِيحُ»
«Əsaliç» budaqlar deməkdir və onun təkli «عَسْنُوجُ»
«usluc»dur.

165-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*səhabələrinə öyüd-nəsihət verdiyi*) xütbələrindəndir.

Gərək kiçiyiniz böyüyünüzün arxasınca getsin və böyüyünüz kiçiyinizə qarşı mehriban olsun. Cahiliyyət dövrünün (*Həzrət Peyğəmbər ilahi elçi kimi göndəriləndən qabaqkı zamanın*) zalımları kimi olmayın ki, (*onlar*) nə din və şəriətdə araşdırma aparır, nə də Allaha tanımaqda ağıl işlədirdilər (*nadan idilər və eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allahın hökmlərindən xəbərsiz idilər*) - quşların yumurtladıqları yerdə tapılan (*və quş yumurtası olması təsəvvür edilən*) yumurta kimi ki, sındırılması (*kiminsə onu sındırması*) günahdır və (*əgər salamat saxlanılsa*) içindən ziyanverici bala çıxacaq.¹

Bu da həmin xütbənin (*müsəlmanların parçalandıqdan sonra yenidən birləşərək Bəni-Üməyyəni aradan götürmələrindən xəbər verdiyi və səhabələrini məzəmmət etdiyi*) bir hissəsidir

¹ Çünki ola bilər ki, zəhərli ilan yumurtası olsun. Cahiliyyət zalımları dəvəquşunun yumurtladığı yerdə tapılan zəhərli ilan yumurtası kimidirlər. Ona görə ki, onlarla müxalifət etmək və onları devirmək döyüş və qan tökülməsi ilə nəticələnir, yumşaq davranmaq isə azgınlıq və fitnə-fəsada səbəb olurdu.

(*Müsəlmanlar*) bir-birləri ilə isinişib birləşdikdən sonra bir-birlərindən ayrılacaq və öz köklərindən (*haqq İmam və dinin təməlinin ətrafından*) dağılısacaqlar. Beləliklə, bəziləri bir budaqdan (*hidayət və doğru yol imamlarının - əleyhimus-salam - birindən*) tutar və hara getsə, onunla birgə olar (*göstərişlərinə uyğun davranar*). Nəhayət, Allah onları tezliklə, payız fəslində bulud parçaları bir-birinə birləşdiyi kimi Bəni-Ümyyənin ən pis günü (*hakimiyyətlərinin devrilməsi*) üçün bir yerə toplayar. Allah onları bir-birinin üzərində yerləşən buludlar kimi bir-birlərinə qarşı mehriban edər, birləşdirər və çoxaldar. Bundan sonra, Allah onlar üçün qapılar açar ki, qaldırıldıqları yerdən selcəsinə, iki bağı (*Allahın Qurani-Kərimdə əhvalatını bəyan etdiyi Səba əhlinin iki bağının*) seli kimi yola düşərlər (*hərəkət edərək bir-birlərinin köməyinə tələsərlər*). (*O, çox azəmətli bir sel idi ki, Səba əhlinin hamısını həlak etdi və*) heç bir təcik ondan salamat və heç bir yüksəklik öz yerində bərqərar qalmadı. Onun yolunu nə dağın möhkəmliyi, nə də yerin hündürlüyü bağladı. (*İndi həmin dəstəni də heç kəs məğlub edə bilməz.*) Allah onları yaratdığı (*və elə selin də yatağı olan*) dərələrin arasında səpələyər və çeşmələr kimi yerdə axıdar. (*Xülasə, saylarını çoxaldar və onlara güc və qüdrət əta edər.*) Onların vasitəsi ilə bir dəstədən (*zalımlardan*) digər dəstənin (*zülmə məruz qalmışların*) haqqını alar və bir dəstənin (*Bəni-Ümyyənin*) şəhərlərinə digər bir dəstəni (*Bəni-Abbasi*) qoyar, təyin edər. And olsun Allaha ki, onların əllərində olan şey padşahlıq və hökmdarlıqdan (*onların padşahlıq və hakimiyyətlərindən*) sonra quyruq odda əriyən kimi əriyər (*onların izzət, dövlət, sərvət və bütün şeyləri aradan gedər*).

Camaat! Əgər bir-birinizi haqqa (*İmam əleyhis-salama*) kömək etməkdən saxlamasaydınız (*kömək etsəydiniz*) və batil və nahaqqı (*Müaviyəni*) alçatmaqda süstlük etməsəydiniz, (*qüdrət və düzlük baxımından*) sizin kimi olmayan kəs sizə (*şəhərlərinizə*) tamah salmazdı və sizə ağalıq edən kimsə güclənməzdi. Lakin siz (*öz İmam və başçınızın əmrlərinə tabe olmadığınız üçün*) Bəni-İsrailin sərgərdanlığı kimi avara-sərgərdan qaldınız (*azğınlığa düşdünüz. İsrail oğulları Musa əleyhis-salama qarşı itaətsizlik etdikləri üçün qırx il avara-sərgərdan qaldılar və Allahın Qurani-Kərimdə əhvalatını bəyan etdiyi həmin çöllükdən bir yerə yol tapa bilmədilər*). Canıma and içirəm ki, məndən sonra sizin sərgərdanlığınız (*Bəni-İsrailin sərgərdanlığından*) bir neçə qat artırılacaqdır. ¹ Ona görə ki, siz haqqı arxaya atdınız, (*Həzrət Peyğəmbərə*) daha yaxın olanı (*özünüzdən*) ayırdınız və (*o Həzrətə*) uzaq olanla birləşdiniz. (*İmam əleyhis-salama tabe olmayıb fitnə-fəsaddan başqa bir məqsədləri olmayan xəlifələrin və Müaviyənin arxasınca getdiniz.*) Bilin! Əgər öz bələdçi və yol göstərəninizin arxasınca getsəydiniz, o sizi Allahın Peyğəmbərinin (*əbədi möhtərəmlik və səadət*) yoluna aparardı və siz yoldan azmaq əziyyətindən qurtular və çox ağır yükü boyunlarınızdan uzağa atardınız (*dünyada yazıqlığınıza, axirətdə isə əzaba düşər olmağınıza səbəb olan günah etməzdiniz*).

¹ Çünki onların sərgərdanlıqları qırx il idi. Sizin və övladlarınızın sərgərdanlığı isə zühuru gözlənilən on ikinci İmamın - Allah-təala onun zühurunu tezləşdirsin - zühur edəcəyi zamana kimi davam edəcəkdir.

166-cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın xilafətinin əvvəlində buyurduğu xütbələrindəndir.

Allah-təala Kitabı (*Qurani-Kərimi bəndələr üçün*) bələdçi olaraq göndərdi və onda yaxşı və pisi (*etiqad, söz və əməlin hansının pis və hansının yaxşı olmasını*) bəyan etdi. Buna görə də yaxşılıq yolunu tutun ki, (*Allah və Peyğəmbərə tərəf*) hidayət olunub (*məqsədə*) çatasınız. Həmçinin pislik tərəfdən uzaq olun ki, (*sizi haqq və həqiqətə çatdıran*) doğru yol ilə hərəkət edəsiniz. Vacibləri yerinə yetirin, vacibləri yerinə yetirin! ¹ Onları (*riya və özünü göstərmək üçün deyil*) Allaha görə (*Onun rəhmətinə yaxınlaşmaq üçün*) yerinə yetirin ki, sizi Cənnətə çatdırsın. Allah (*Quranda və Həzrət Peyğəmbərin sünnəsində*) məchul olmayan (*bəlkə hamıya məlum olan*) şeyi haram etdi (*buna görə də ondan xəbərsiz olan üzrlü sayılmır*) və heç bir eyb və nöqsanı olmayan şeyi halal buyurdu. Müsəlmanın ehtiramını (*İslamın əzəmətinə görə*) bütün hörmətlərdən üstün etdi. Müsəlmanların hüquqlarını (*dində*) ixlas (*yəni, riyakarlıq olmadan tam sədaqət və saflıqla ibadət və bəndəlik etmək*) və tovhid (*Allah-təalamı tək bilmək*) ilə öz yerlərində bir-birinə bağlayıb. Buna görə də (*təkallahlı və ixlası olan şəxsə müsəlmanların hüquqlarına riayət etmək vacibdir. Belə olmasa, bu onun ixlas və tovhidi ilə ziddiyyət təşkil edir. Odur ki, buyurur:*) Müsəlman o

¹ *Namaz, oruc, xums, zəkat, həcc, əmr be məruf, nəhy əz münkər və sairə ibadətlərə əməl edərək onları yerinə yetirin. Bu cümlənin təkrar edilməsi məsələyə təkid etmək və onun əhəmiyyətini bildirmək üçündür.*

kəsdir ki, müsəlmanlar (*Allah və Peyğəmbərin buyurduğu haqq (yerlər) istisna olmaqla onun dilindən və əlindən salamat və rahat olsunlar (dili ilə yalan, qeybət və böhtan danışmasın və başqalarını incitməkdən və zülm etməkdən əl saxlasın)*). Allahın vacib etdiyindən başqa, müsəlmana ziyan vurmaq halal deyil. (*Amma əgər kimsə müsəlmanı nahaq yerə öldürsə, ondan qisas alınması və öldürülmüş şəxs kimi onun da öldürülməsi vacibdir.*) Hamı üçün ümumi olan və sizlərin hər birinizə məxsus hadisəyə tələsin. O, ölümdür (*ölümə və dünyadan köçməyə hazır olun*). Çünki insanlar (*onların bir dəstəsi*) sizin qarşınızdadır (*sizdən qabağa düşüblər*) və qiyamət sizi arxadan qovur. (*Sanki bir karvan qabaqcadan gedib və karvanın başçısı arxada qalanları qabaqda gedənlərə çatmaları üçün sürətlə aparır. Buna görə də*) yüngülləşin ki, (*özünüzü ağır yüklər altından nicat verib karvana*) birləşəsiniz. Sizin birinciniz saxlanılıb və onlar axırıncınızın yolunu gözləyirlər (*ki, hamı toplaşsın və birlikdə qiyamətə daxil olasınız*). Çünki (*qiyamətdə*) sizdən (*hər şeyi*) soruşacaqlar, hətta yerlər və dördayaqlılar barəsində.¹ Allaha itaət edin və Ona qarşı itaətsizlik göstərməyin. Yaxşılıq görəndə zaman onu əldə edin (*ki, dünya və axirətinizə xeyri var*) və pislik görəndə ondan uzaq olun (*ki, sizi əzaba düçar edər*).

¹ Soruşacaqlar ki: *filan tarlanı nə üçün dağıtdın? Nə üçün filan evi qəsb etdin? Yaxud nə üçün filan şəhərdən köçüb şirk və küifr şəhərlərində məskunlaşdın? Hansı əsasla dili-ağızı bağlı heyvanı incitdin?*

167-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın xilafətində beyət edildikdən sonra buyurduğu kəlamlarındanıdır. (*Təlhə ilə Zübeyr beyətlərini pozaraq Bəsrəyə getdilər, orada fitnə və çaxnaşma yaradaraq müsəlmanların mallarını qarət etdilər və yaxşı insanları öldürdülər.*) Səhabələrdən bir dəstəsi o Həzrətə dedi: Kaş ki, Osmana qarşı (*onu öldürməyə*) toplaşanları cəzalandırıydın (*və beyətlərini pozan kimsələrin heç bir bəhanələri qalmayırdı*). İmam əleyhis-salam buyurdu:

Qardaşlar (*dındaşlar*)! Mən sizin bildiyinizdən xəbərsiz deyiləm (*bəlkə həm keçmiş, həm gələcəyi, həm də indini bilirəm*). Lakin mənim (*Osmanı öldürənlərdən intiqam almağa*) necə gücüm çatar, halbuki (*onu öldürmək üçün*) toplaşmış (*və bu çaxnaşmanı da yaradan*) dəstə öz güclülüyünün son həddində qalmaqdadır və biz onlara deyil, onlar bizə ağalığ edirlər?!

¹ Bilin! Osmanı öldürənlər sizin qullarınızın kömək olduğu və çöldə yaşayanlarınızın birləşdiyi bir dəstədir (*bu işi hamı əlbir olaraq görüb*). Onlar sizin aranızdadırlar (*hələ Mədinədən xaric olmayıblar və əgər məqsədinizi başa düşsələr*), sizə istədikləri

¹ Çünki həmin işdə Mədinə əhalisinin çoxu, eləcə də Misir, Kufə və digər şəhərlərin sakinlərinin əksəriyyəti və çöldə yaşayan tayfalar iştirak etmişdilər. Deyirlər ki, İmam əleyhis-salam bir gün camaatı bir yerə topladı və onlara xütbə oxuyaraq dedi: Osmanı öldürənlər ayağa qalxsınlar. Çox az hissədən başqa hamı ayağa qalxdı. O Həzrət bu işi öyüd verənlərin cavabını əməli şəkildə vermək üçün etmişdi.

əziyyəti verərlər (və heç kəsin onların qarşısını almaq güdrəti yoxdur). İstədiyiniz şeyə gücünüz var? (Bu barədə fikirləşib onlarla vuruşmaq üçün bir kömək nəzərdə tutmusunuz? Sizin istədiyiniz) bu iş nadanlığa əsaslanan bir işdir və onların (çoxlu) kömək və yardımçıları var (ki, ehtiyacları olan zaman onlardan kömək istəyirlər). Camaat bu intiqam söhbəti ortaya gələndə bir neçə dəstə olur. Bir dəstə sizin gördüklərinizi görür (nəzərləri budur ki, gərək intiqam alınsın). Bir dəstə sizin görmədiyinizi görür (deyir ki, gərək onun qatillərinə kömək edilsin). (Digər) bir dəstə (isə) nə bunu, nə də onu görür (bu işdə susub dayanıb və heç bir nəzəri yoxdur). Buna görə də (Osmanın qatillərindən intiqam almaq, əhəmiyyəti onun öldürülməsindən də çox olan bir böyük fitnə-fəsadın yaranmasına səbəb olacaq. Odur ki,) xalqın rahatlıq tapması, qəlblərin öz yerində qərar tutması və haqların münasib yerdə asanlıqla alınması üçün səbrli olun. Mənim yanımda sakit və rahat olun (tələsməyin və bu cür öyüd-nəsihət verməyin), sizə necə əmr verəcəyimə baxın (göstərişlərimə tabe olun). Güc və qüvvəni məhv edərək aradan aparın və süstlük və xarlıqla nəticələnən bir iş görməyin. Tezliklə, nə qədər ki, yumşaqılıqla mümkündür bu işi yumşaqılıq və mülayimliklə düzəldəcəyəm. Başqa bir çarə və çıxış yolu tapmadığım zaman (mülayimlik bir fayda verməyəndə) isə, «son dərman dağlamaqdır».¹

¹ *Beyəti pozanlarla vuruşacağam.* «أَخِرُ الدَّوَاءِ الْكُرَى» «Son dərman dağlamaqdır» cümləsi məşhur bir məsəldir və onu son tədbirə əl atılan yerdə işlədirlər.

168-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Cəməl əhli (*dəvəyə minmiş Aişənin tərəfdarları*) Bəsrəyə gedən zaman buyurduğu xütbələrindəndir.

Allah (*bəşəriyyət üçün*) doğru yol bələdçisi olan Peyğəmbəri natiq (*xeyir və şər yolu açıqlayan*) Kitab (*Qurani-Kərim*) və bərqərar (*qiyamətə kimi qalacaq və əyriliyin yol tapa bilmədiyini*) iş (*din və qanun*) ilə göndərdi. Onunla müxalif olan kəsdən başqa heç kəs məhv olmaz. Həqiqətən (*Həzrət Peyğəmbərin sünnəsi kimi göstərilən*) naməlum və qaranlıq bidətlər Allahın onlardan qoruduğu (*onlara əməl etməməyə nail etdiyi və nəticədə salamat qalan*) kəs istisna olmaqla (*insanlar üçün*) məhvedicidir. Allahın höccətinə (*İmam əleyhis-salama*) tabe olmaq sizin (*din və dünya*) işlərinizin qorunmasıdır. Buna görə də məzəmmət və məcbur edilmiş olmadan ona tabe olun. ¹ And olsun Allaha, (*ya*) gərək (*mənə*) tabe olasınız, ya da Allah haqq xilafəti sizdən başqasına keçirsin. Beləliklə, o, sizdən başqasına (*Bəni-Üməyyə və Bəni-Abbasa*) qayıdana kimi, heç vaxt onu sizə qaytarmaz.

Həqiqətən onlar (*Təlhə, Zübeyr və onların tərəfdarları Osmanın intiqamını almaq üçün deyil*) mənim xilafətimə razı olmadıqlarına görə toplaşaraq bir-birlərinə kömək edirlər və mən sizin birliyinizə xələl gəlməsindən (*dininizdə ziddiyyət*

¹ *Daxili istək olmadan deyil, niyyət və qəlb saflığı və səmimiyyətlə onun göstərişlərinə əməl edin. Çünki belə olmayan şəxsi münafiq və riyakar sayır və məzəmmət edirlər.*

yananaraq təfriqəyə düçar olmağınızdan) qorxmayana kimi (onların itaətsizliklərinə) səbr edirəm (ki, bəlkə peşman oldular və hələ də bu səbrimdə qalmaqdayam). Çünki əgər onlar (gerçəkləşdirmək istədikləri) bu zəif və səhv fikri sona çatdırsalar (davam etdirlər), müsəlmanların (din və dünya işlərinin) nizam-intizamı bir-birinə dəyəcək (onların birlik və vəhdət kəndirləri qurulacaq). Həqiqətən onlar Allahın onu əta etdiyi şəxsə paxıllıq etdikləri və həsəd apardıqları üçün bu dünyanı (xilafət və əmirliyi) istəyirlər. Buna görə də hökmləri (İslamın hökmlərini) başısağrı çevirmək (Allahın mənə məxsus etdiyi xilafəti məndən almaq) istəyiblər. (Əgər bizə tabe olsanız) sizin bizim boynumuzda olan haqqınız Allahın Kitabına və Onun Peyğəmbərinin (səlləllahu əleyhi və alih) davranış üsuluna əməl etmək, Onun haqqını əda etmək (göstərişlərini yerinə yetirmək) və Onun hökmlərini ucaltmaqdır (yaymaqdır ki, bunların nəticəsində nicat tapasınız).

169-cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın kəlamlarındanındır. O Həzrət Bəsrənin yaxınlığına çatanda, həmin diyarın əhalisinin bir dəstəsi onun yanına bir ərəb göndərdilər ki, onlar üçün o Həzrətlə Aişənin ətrafındakıların vəziyyətləri barəsindəki həqiqətləri öyrənərək aydınlaşdırsın (*ki, onların bu müharibəni etmək haqları var, ya yox?*) və beləliklə, əhalinin şək-k-şübhə və tərəddüdləri aradan qalxsın. Əmirəl-möminin əleyhis-salam da özünün onlarla olan rəftarını bəyan etdi. Bununla da həmin şəxs o Həzrətin haqq olmasını (*və Cəməl əhlinin batil və nahaq olmalarını*) başa düşdü. (*Dəlil-sübutdan*) sonra (*İmam əleyhis-salam*) ona buyurdu: Beyət et. Həmin şəxs dedi: Mən bir dəstənin elçisiyəm və onların yanına qayıdana (*və məsləhətləşənə*) kimi özbaşına bir iş görmərəm. İmam əleyhis-salam buyurdu:

Bax (*de görüm*), əgər tərəfindən mənim yanıma gəlmiş kəslər, səni onlar üçün yağış yağmış (*ot və suyu olan*) bir yer tapmaq üçün qabağa göndərsələr və sən onların yanına qayıdıb ot və su (*tapdığın yer*) barəsində xəbər versən, amma onlar sənə tabe olmayıb otsuz-susuz yerdə oturaq salsalar, nə edərsən? Həmin şəxs dedi: Mən onları buraxıb müxalifət edərək otu və suyu olan yerə gedərəm. İmam əleyhis-salam buyurdu: Onda (*mənimlə beyət etmək üçün*) əlini

uzat. ¹ Həmin şəxs dedi: And olsun Allaha ki, mənə hərtərəfli dəlil gətirildiyi üçün beyətdən üz döndərə bilmədim və beləliklə, İmam əleyhis-salamla beyət etdim. *(Bəli, öyüd-nəsihət və haqq söz hidayət və nicat tapmağa layiq olan kəsə mütləq öz təsirini göstərir. Seyyid Rəzi deyir: Hədis və tarix kitablarında Bəni-Cərm ibn Zəban ibn Hülvan qəbiləsinə mənsub) həmin şəxs Kuləyb Cərmî adı ilə tanınır.*

¹ Çünki əgər sənənlə insanın cisim və bədəninin həyatı ona bağlı olan ot və su tapmaqda müxalifət edəndə, sən onlara tabe olmayacaqsansa, bəs onda ruhun qidası olan elm və mərifət nurunu tapdıqdan sonra sənənlə müxalifət etsələr necə, müxalifət edəcəksən?

170-ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Siffeyndə Şam əhli ilə qarşılaşmaq (*müharibə etmək*) qərarına gəldiyi zaman buyurduğu kəlamlarındandır.

(Bəndə hər halda-aşkar və gizlin, pis və yaxşı, çətin və rahat halların hamısında Allah-təalaya üz tutaraq dua etməlidir. Çünki istər mövcud, istərsə də ehtimal edilən zərərin dəf edilməsi həm ağıl, həm də təcrübə baxımından vacibdir. Dua zərər-ziyanı dəf edən, uzaqlaşdıran bir amildir. Bütün bunlara görə İmam əleyhis-salam halların ən çətini olan müharibə, qan axıdılması və düşmənlə qarşılaşmaq zamanında tək olan Allaha belə üz tutur:)

Allahım! Ey uca göyün və həmçinin gecə ilə gündüzün dolanma, günəşlə ayın seyr etmə və fırlanan ulduzların gəlget yeri etdiyən və sakinlərini Sənə ibadət və bəndəlikdə yorulmayan bir dəstə mələk etdiyən saxlanılan səmanın Rəbbi! Ey insanların qərar tutma məkanı və həşərat, dördayaqlılar, göz ilə görünənlər və (*çox kiçik olduğundan*) göz ilə görünməyən saysız-hesabsız varlıqların get-gəl yeri etdiyən bu yerin Rəbbi! Ey yerin (*hərəkət və tərpənməkdən qorunması üçün onun*) mismarları və (*mənbə, bitki və digər faydalarından istifadə etmələri üçün*) yaranmışların söykənəcəyi etdiyən möhkəm dağların Rəbbi! (*Ey qadir Allah, Səndən istəyirəm ki:*) Əgər bizi düşmənlərimizə qalib etsən, zülmkarlığı bizdən uzaq et və bizi haqq və düzlükdə möhkəmləndir! Əgər düşmənlərimizi bizə hakim etsən,

şəhidliyi bizim ruzimiz edərək bizi fitnə-fəsaddan qoru!
(*Sonra öz səhabələrini düşmənlərlə döyüşə həvəsləndirərək buyurur:*)

Haradadır kişiyyə lazım olan şeyi qorumaq üçün düşmənin qarşısını alan? Haradadır çətinliklər zamanı bağlı olduğu şeyə riayət edən qeyrətli? (*Əgər döyüşdən üz çevirsəniz*) ar arxanızdadır (*qaçmağınızı eşidən hər bir kəs sizi məzəmmət edəcək*) və (*əgər Allah yolunda din düşmənləri ilə cihad etsəniz*) Cənnət qarşınızdadır (*yeriniz əbədi Cənnətdir*)!

171- ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allahın bəzi sifətləri barəsindəki*) xütbələrindəndir.

Şükr olsun o Allaha ki, göylə yer Ondan başqa bir göy və yeri gizlətmir.¹

Bu da həmin xütbənin (o Həzrətin Ömərin özündən sonra yaradılması göstərişini verdiyi şuranın üzvlərindən biri ilə söhbəti barəsindəki) bir hissəsidir

¹ Onun elmi hər şeyi əhatə edir və Ona heç bir şey gizli deyil. Çünki əgər bundan başqa cür olsa, Onun elminin məhdud olması nəticəsini verər. Məhdudiyyət isə mümkün varlığın xüsusiyyətlərindəndir. İmam əleyhis-salamın «*وَ لَا أَرْضٌ أُرْضًا*» «yer başqa bir yeri gizlətmir» buyuruğunun zahirindən belə məlum olur ki, yer də göy kimi yeddidir. Qurani-Kərimin Talaq surəsinin 12-ci ayəsində də buyurulur ki: «*اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ*» «Yeddi (qat) göyü və bir o qədər də yeri yaradan Allahdır». Bəzilərinin əqidəsinə görə yer birdir və yeddi yerdən məqsəd yeddi iqlim və yerin yeddi hissəsidir. Amma hər bir müsəlmana bu cür məsələlərdə Allah, Peyğəmbər və o Həzrətin haqq canişinləri əleyhimus-salamın kəlamlarının zahirinə iman gətirərək düzlüyünü təsdiq etmək lazımdır. Çünki əgər öz naqis ağıllarımız və ya müxtəlif nəzər və sözlərlə bu cür məsələlərin həqiqətini dərk etmək istəsək, nəinki bir yerə çıxmaz və bir xeyir əldə etmərik, bəlkə həm də doxsanıncı xütbənin şərhində deyildiyi kimi çaş-baş və avara-sərgərdan qalarıq.

Bir nəfər (*Səd ibn Əbi Vəqqas*) mənə dedi: Ey Əbu Talibin oğlu, sən xilafətə hərisən! Dedim: Allaha and olsun ki, siz daha həris və (*xəlifəlik ləyaqətindən və ya Peyğəmbərdən*) daha uzaqsınız. Mən isə (*xilafətə*) daha layiq və (*mənsub olma baxımından Allahın Peyğəmbərinə*) daha yaxınam. Mən öz haqqımı tələb edirəm və siz mənimlə onun arasında maneçilik yaradırsınız. Nə vaxt onu almaq istəyirəmsə, üzümü döndərsiniz (*öz haqqıma çatmağa qoymursunuz*). Beləliklə, orda olanların hüzurunda dəlil-sübutu onun qulağına çırpdıqdan (*cavabını dəlil ilə verdikdən*) sonra ayılıraq (*qəflət yuxusundan*) oyandı. Elə çaş-baş qaldı ki, mənə nə cavab verəcəyini bilmədi. (*İmam əleyhis-salam sonra Allaha şikayət edərək belə deyir:*)

Allahım! Qüreyş və onlara kömək edənlərə qarşı Səndən kömək istəyirəm (*ki, onlardan intiqam alasan*). Çünki onlar mənim qohumluq əlaqələrimi kəsdilər (*mənim Allahın Peyğəmbəri ilə olan qohumluğumu nəzərə almadılar*), mənim məqam və dərəcəmin böyüklüyünü kiçik saydılar (*məni özləri ilə bir dərəcədə hesab etdilər*) və mənə məxsus xilafət məsələsində mənimlə düşmənçilik etmək üçün birləşdilər. Bundan sonra dedilər: Bil ki, sən aldığın da haqdır, tərktədiyən də! (*İddia edirdilər ki, haqq onların əlindədir və mənim onu almağımla tərktə edərək haqqımdan vaz keçməyim birdir. Kaş ki, aldıklarının mənim haqqım olmasını etiraf edəydilər. Onda onun müsibət və çətinliyinə dözmək daha asan olardı.*)

Bu da həmin xütbənin Cəməl yoldaşları (Təlhə, Zübeyr və onların tərəfdarları) barəsindəki bir hissəsidir

(Təlhə ilə Zübeyr Əmirəl-möminin əleyhis-salamla beyətlərini pozub müxalifət etmək fikrinə düşdükdən sonra həcc bəhanəsi ilə Mədinədən Məkkəyə getdilər.) Sonra *(Aişəni böyük bir qoşunla birgə Məkkədən götürərək)* hərəkət etdilər və Allahın Peyğəmbərinin *(səlləllahu əleyhi və alih)* zövcəsini *(Aişəni, satıcılar)* kənizi alan zaman *(ora-bura)* çəkdiqləri kimi çəkirdilər *(bir şəhərdən digər şəhərə aparırdılar)*. Onunla birlikdə Bəsrəyə tərəf getdilər.¹ *(Xülasə, Təlhə ilə Zübeyr)* öz arvadlarını evlərində qoydular. Allahın Peyğəmbərinin *(səlləllahu əleyhi və alih)* evdə qoyduğunu isə özlərinə və başqalarına göstərdilər. Elə bir qoşunun içində ki, aralarındakıların hər biri mənə itaət etmək və tabe olmağı öz öhdəsinə götürmüş və məcburi deyil, könüllü şəkildə

¹ *Məkkə ilə Bəsrə arasında yerləşən düşərgələrdən olan «Hauəb» suyuna çatanda oranın itləri hürə-hürə Aişənin kəcavəsinə tərəf cumdular. O, həmin suyun adını soruşdu. Dedilər ki, «Hauəb» suyudur. Dedi: Məni qaytarın. Çünki Allahın Peyğəmbərindən (səlləllahu əleyhi və alih) eşitmişəm ki: «Zövcələrimdən biri mənim canişinim ilə müharibəyə gedən zaman «Hauəb»in itləri ona hürər. Çalış ki, o sən olmayasan». Təlhə ilə Zübeyr onu çaşdırdılar və yetmiş nəfəri gətirib şahidlik etdirdilər ki, həmin suyun adı «Hauəb» suyu deyil. Bu, İslamda verilən ilk yalan və nahaq şahidlik idi. «Məcməul-bəhrəyn» kitabının müəllifi onu Həzrət Sadiq əleyhis-salamdan nəql edib.*

mənimlə beyət etmişdi. ¹ Beləliklə, mənim Bəsrədəki məmur və icraçının (*Osman ibn Hüneyfin*), müsəlmanların beytülmallarının xəzinədarlarının və həmin diyardan olan digərlərinin yanına getdilər. Bir dəstəni səbrlə öldürdülər (*zində saxladılar və ya o qədər döyüb incitdilər ki, nəhayət öldü*). Bir dəstəni hiylə və kələklə şəhid etdilər. ² (*Odur ki, İmam əleyhis-salam Cəməl yoldaşlarının zülm və haqsızlıqlarına görə buyurmuşdur:*) And olsun Allaha, əgər müsəlmanlardan (*həтта*) bir nəfəri ələ keçirib onu heç bir günahı olmadan, bilərəkdən öldürsəydilər, həmin qoşunun hamısını öldürmək mənə halal olardı. Çünki həmin qoşun orda olub və nəhy əz münkər edərək pis iş görməkdən (*günahsız*

¹ *Həzrət Peyğəmbərin hörmətini saxlamadılar və Allah-təalanın göstərişinə zidd davrandılar. Çünki Qurani-Kərimin Əhzab surəsinin 33-cü ayəsində buyurulur ki: « وَقُرْآنَ فِي بُيُوتِكُمْ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى » «Ey Peyğəmbərin zövcələri! Evlərinizdə qərar tutun və bundan əvvəlki cahiliyyət qadınları kimi öz bərbəzək və zinətlərinizi yadlara göstərməyin».*

² *Təlhə, Zübeyr, Aişə və onların tərəfdarları Bəsrəyə daxil olanda Həzrət Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih) səhabələrindən olmuş və həmin vaxt Əmirəl-möminin əleyhis-salam tərəfindən həmin bölgənin vali və hakimi olan Osman ibn Hüneyf o Həzrətin öz məktubunda yazdığı göstərişə əsasən onlarla vuruşdu və sonda belə qərara gəlindi ki, İmam əleyhis-salam gələnə kimi onlar bir-birləri ilə mülayim davranaraq döyüşü kənara qoysunlar. Amma Cəməl əhli hiylə və kələklə beytülmalın xəzinədarlarını tutdular və Aişənin əmri ilə onların başlarını kəsdilər. Digər bir dəstəni də öldürdülər. Osmanın da baş, saqqal, qaş və kirpiklərinin tüklərini yonaraq şəhərdən çıxartdılar. O, yolda İmam əleyhis-salamla görüşə bildi. O Həzrət Osmanın halına ağladı və dedi: Yanımızdan qoca getmişdin, cavan qayıtdın.*

müsəlmanı öldürməkdən) çəkirdirməyib və onun (yer üzündə fitnə-fəsad törətmək və mənimlə müharibə etmək qəsdilə ki, bu həm də Allah və Peyğəmbərlə müharibə etmək kimidir) öldürülməsinin qarşısını nə dil, nə də əl ilə almayıb. (Bir nəfər günahsız müsəlmanın öldürülməsi müqabilində həmin qoşunun hamısını öldürməyin halal olması məsələsini) burax! (Onların hamısını öldürmək həm də bu cəhətdən halaldır ki,) onlar müsəlmanlardan qoşunların daxil olanının sayı qədər öldürüblər. (Buna görə də həmin qoşunun hamısını öldürmək lazımdır.)

172- ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Həzrət Peyğəmbərin mədhi, İmamət vəzifələri, pərhizkarlığa təşviq və dünyanın məzəmməti barəsindəki*) xütbələrindəndir.

Həzrət Peyğəmbər Allahın vəhyinin əmanətçisi, peyğəmbərlərinin sonuncusu, rəhmətinin müjdəçisi və əzabından qorxudandır. ¹ Camaat! İnsanların xilafət məqamına ən layiqlisi, onların həmin işdə (*dövlətçilik siyasəti, düşmənlə müharibə, döyüş tədbirləri və rəiyyətin işlərinin nizama salınması baxımından*) ən güclü və bacarıqlısı və Allahın əmrini (*və hökmlərini*) ən yaxşı bilənidir. Buna görə də əgər hər hansı bir fitnəkar (*bu barədə*) fitnə törətməyə başlasa, (*əvvəlcə*) ondan haqqa qayıtması istənilir. Əgər o imtina edərək boyun qaçırırsa, öldürülür. ² (*Müaviyə Şam əhlinə Əmirəlmöminin əleyhis-salamla müxalifətinin dəlilini belə açıqlayırdı ki: Mənim o Həzrətin xilafət məsələsində iştirakım olmayıb və ona bəyət*

¹ O, eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allahın hökmlərini tam düzlüklə və azaldıb-çoxaltmadan xalqa çatdırdı. Ondən sonra bir peyğəmbər gəlməyəcək. O, yaxşı əməl sahiblərini əbədi Cənnət ilə müjdələyir, pis əməl sahiblərini isə əbədi əzab ilə qorxudurdu.

² Öldürülməlidir. Bu dəlilə əsasən deyirik: Xəlifələr həmin məqama layiq olmadan nahaq yerə yiyələniblər. Çünki dövlətçilik siyasəti və rəiyyətin işlərinin idarəçiliyində güclü və bacarıqlı, eləcə də dinin bütün hökmlərini bilən şəxsdən başqasının həmin məqama sahib durmaq ləyaqəti yoxdur. Onların bu iki sifətə malik olduqlarını isə heç kəs demir.

etməmişəm. Təlhə ilə Zübeyr isə beyətlərini pozmağa belə bəhanə gətirirdilər ki: Beyət etməyimizdən peşman olaraq səhvimizi başa düşmüşük. İmam əleyhis-salam onların öz məntiqlərinə əsaslanaraq sözlərinin puç və səhv olmasına toxunaraq buyurur:) Canıma and olsun ki, əgər İmamət camaatın hamısı toplaşmayınca gerçəkləşməsə, onda heç vaxt baş tutmaz. *(Çünki imam təyin edilən zaman camaatın hamısının bir yerə toplaşması qeyri-mümkündür.)* Lakin ondan başı çıxanlar *(səhabələrin böyükləri və xeyir-şər yollarına bələd olanlar, elə ki biri ilə beyət etdilər)* İmam təyin edilən zaman orada olmayanlar barəsində hökm edərlər *(onları görülmüş işi qəbul etməyə məcbur edərlər)*. Buna görə də belə olan halda, orada iştirak edən qayıtmamalı *(beyətini pozmamalı)* və qaib olan *(başqasını)* seçməməlidir.¹ Bilin ki, mən iki nəfərlə vuruşuram: Biri onun üçün olmayan şeyi iddia edir *(Müaviyə kimi ki, ləyaqəti olmadan xilafət iddiasında idi)* və digəri, öhdəsinə götürdüyü şeydən üz döndərir *(Təlhə ilə Zübeyr kimi ki, vəfa etmələri zəruri olan beyətlərini pozmuşdular)*.

Ey Allahın bəndələri! Sizə təqvalı olmağı və Allahdan qorxmağı tövsiyə edirəm. Çünki təqva bəndələrin bir-birlərinə tövsiyə edərək tapşırıqları ən yaxşı şeydir və o, Allah yanında, aqibətlərin ən yaxşısıdır *(işlərin ən yaxşısı dünyada təqva ilə sona çatandır)*. Həqiqətən sizinlə *(zahirdə müsəlman olan)* qiblə əhli arasında müharibə qapısı açılıb və bu bayrağı *(onlarla müharibəni və onun şərtlərini, həqiqətlərdən)*

¹ Müxaliflər aqlın, düzlüyü barəsində hökm verdiyi şeyə tabe olmur və bundan əvvəlki xəlifələr barəsində həyata keçirilmiş və gerçəkləşmiş şeyi qəbul etmirlər. Deməli, onların bu bəhanələrindən məqsədləri xilafəti haqsız şəkildə öz əllərinə keçirməkdir.

agah və gözüaçıq, (*çətinliklərdə*) səbrli, haqq və həqiqəti bilən şəxsdən (*İmam əleyhis-salamdan*) başqa heç kəs əlinə götürməz. ¹ Odur ki, sizə əmr olunan şeyləri yerinə yetirin və çəkindirildiyiniz şeylərə əməl etməyin. Araşdırma aparmayınca (*bizim əmr etdiklərimizi və çəkindiridiklərimizi başa düşüncəyə qədər*) heç bir işdə (*onu qəbul və ya rədd etməkdə*) tələsməyin. Çünki sizin (*nadanlıq üzündən*) inkar etdiklərinizi dəyişdirməyə bizim haqqımız var. ²

Bilin ki, sizin arzulayaraq rəğbət bəslədiyiniz və sizi bəzən qəzəbləndirən, bəzən də şad edən bu dünya, sizin nə məskunlaşmaq və qalmaq evinizdir, nə onun üçün yaradıldığınız yer və nə də dəvət olunduğunuz məkandır. Bilin ki, nə dünya sizin üçün qalacaq və nə də siz onda qalacaqsınız. Əgər sizi özü (*öz zinət və bər-bəzəyi*) ilə aldadıbsa, öz pisliliyindən (*dərd, əziyyət və çətinliklərindən*) də çəkindirib. Odur ki, çəkirməsinə görə aldatmasını tərkin edin və qorxutmasına görə tamahlandırmasını özünüzdən uzaqlaşdırın (*yalançı bər-bəzəyinə aldanmayın və onun müxtəlif bəla və çətinliklərini gözünüzdə canlandırın*). Tərəfinə çağırıldığınız evə doğru (*getmək üçün*) bir-birinizi ötün (*əbədi yer olan axirət rahatlığını əldə etmək üçün dünyada Allaha və Peyğəmbərə tabe olun*). Qəlblərinizi ondan (*dünyanı sevməkdən*)

¹ Xülasə, bizim qiblə əhli olan üsyankarlarla sizin gözünüzdə böyük görünən müharibəmiz Allahın hökmlərindən nadan və xəbərsiz olduğumuza görə deyil, bəlkə Onun göstərişləri əsasında.

² Ola bilər ki, siz bir şeyi inkar edəsiniz, amma xeyir onu qəbul etməkdə olsun və həmçinin siz bir şeyi qəbul edəsiniz, amma xeyir onu rədd etməkdə olsun. Buna görə də həqiqətlərdən xəbərdar olmadığınızı üçün bütün işlərdə bizim sözlərimizi qəbul edin.

uzaqlaşdırın. Sizlərdən heç biriniz, dünyadan, ondan alınmış şeyə görə (*əлиндən çıxan hər şeyə görə baş-gözünə vurub ağlamaq səsinə ucaldan*) kəniz kimi nalə etməməlidir (*əлиндən çıxan heç bir şeyə görə qəm-qüssəyə batmamalıdır*). Allahın itaətinə (*itaətinin çətinliklərinə*) səbr etmək və Öz Kitabında (*Qurani-Kərimdə*) qorunmasını əmr etdiyi şeyi qorumaqla Onun nemətinin kamilləşdirilməsini istəyin. (*Çünkü itaətə səbr və Quranın göstərişlərinə əməl etmək sayısız nemətlər əldə edilməsinə səbəb olur.*) Bilin ki, dinin əsas və təməlini möhkəmləndirmiş olsanız, dünya malının məhv olması və əldən çıxması sizə bir ziyan vurmayacaqdır. (*Həmçinin bunu da*) bilin ki, öz dininizi zay etdikdən sonra dünyadan qoruduqlarınız sizə bir xeyir verməyəcək. Allah bizim və sizin qəlblərinizi haqq və qurtuluşa doğru yönəltsin və (*həm*) bizə və (*həm də*) sizə (*itaət, müsibət və günahla qarşılaşanda*) səbr əta etsin.

173- cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*Təlhə ilə Zübeyrin Bəsrəyə tərəf hərəkət edərək onu müharibə ilə hədələmələri xəbəri çatanda*) Təlhə ibn Ubeydullah barəsindəki kəlamlarındanındır.

(*İndiyə kimi*) müharibə ilə hədələnməmişdim və heç kəs məni qılınc zərbəsi ilə qorxutmamışdı. Və mən Rəbbimin verdiyi kömək (*və düşməyə qalib gəlmək*) vədəsinə arxayınam.

¹ (*Təlhənin Bəsrəyə tərəf getməsinin səbəbinə gəldikdə isə:*) Allaha and olsun ki, o, özünü Osmanın intiqamını almağa hazırlamaq üçün tələsməyib. Bəlkə onun özündən intiqam alınmasından qorxur. Çünki onun Osmanın qatillərindən biri olması güman edilir. Osmanın qatilləri arasında (*onu öldürməyə*) ondan hərisi yox idi. Buna görə də Osmanın intiqamını almaq adı altında qoşun toplamaqla məsələnin şübhəli və qaranlıq qalması və şəkk və tərəddüd yaranması üçün xalqı yanıltmaq istəyir. Allaha and olsun ki, o, Osman barəsində (*yerinə yetirməsi lazım olan və haqq da onlardan biri olan*) üç işdən heç birini yerinə yetirmədi. Əgər Əffanın oğlu onun güman etdiyi kimi zalım idisə, onda gərək onun qatillərinə yardım edəydi və onun köməkçilərindən uzaqlaşaraq onlarla düşmənçilik edəydi.² Əgər (*indi öz dilinə*

¹ Buna görə də müharibə ilə hədələmək və qorxutmaq o şəxsə aiddir ki, ölüm və öldürülməkdən qorxur və dinə yəqinliyi yoxdur.

² Amma Təlhə bu işi görmədi. Çünki Osmanı zalım hesab etməsinə baxmayaraq, onu öldürdükdən sonra onun qatilləri ilə düşmənçilik etdi və Osmanın yardımçılarına kömək edərək onun intiqamını almaq fikrinə düşdü.

gətirdiyi və xalqın arasında yaydığı kimi Osman) məzlum idisə (və onu öldürmək haram sayılırdısa), gərək onun qatillərinin qarşısını alaraq (Osmanın çirkin əməllərinə görə) üzr istəyənlərdən olaydı. Əgər bu iki işdə şəkk və tərəddüddə idisə (Osmanın zalım və ya məzlum olmasını bilmirdisə), gərək ondan uzaqlaşaraq bir kənara çəkiləydi və xalqı onunla öz ixtiyarına buraxaydı. Lakin o, bu üç işin heç birini etmədi (əksinə, fitnə alovunu alışırdı və xalqı onu öldürməyə həvəsləndirdi) və (indi) yolu tanınmamış və (beyətini pozmaq üçün gətirdiyi Osmanın intiqamını istəmək və onun məzlum öldürülməsi kimi) bəhanələri səhv olan işə girişib.

174- cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*dinləyənlərə öyüd-nəsihət verdiyi və öz fəzilətlərinə toxunduğu*) xütbələrindəndir.

Ey (*qiyamət, hesab və sorğu-sualdan*) qafil olan, amma (*söz və əməl dəftərində heç bir artırma və azaltma olmadan qeyd olunmaqla*) nəzərdən qaçırılmayanlar! ¹ Ey (*dünyaya aldanmaq nəticəsində eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allahın əmr və qadağalarını*) kənara qoymuş və (*dünyanın mal, zinət və bərbəzləri, eləcə də ürək bağladıkları şeylər tezliklə*) geri alınacaq kəslər! Nə olub ki, sizi Allahdan uzaqlaşmış və Ondan başqasına üz tutaraq dostluq edən görürəm? Siz çobanın vəbalı otlaq və dərd verən çeşməyə tərəf apardığı (*hara aparıldıqlarını bilməyən*) dördayaqlılar kimisiniz. O qoyun kimi ki, bıçaqlar (*başını kəsmək*) üçün hazırlamağa görə ona ot verilir və o, bu yaxşılığın edilməsindən və yetişdirilməsindən məqsədin nə olmasını bilmir, gününü həyatı və işini yeyib doymaq güman edir. ² And olsun Allaha ki, əgər sizlərdən hər birinizin haradan gəlib hara

¹ *Qəflət yuxusundan oyanın və öz ömrünüzü boş və faydasız keçirməyin!*

² *İşin sonundan qafildir, olduğu gündən uzağı görmür və yeməkdən başqa bir məqsədi yoxdur, halbuki sahibinin onu kökəltməkdən məqsədi başqadır. Pis işlərə əmr edən nəfs çobanı, sizi dərd-qəmlə dolu dünyanın otlaqlarına aparıb və onun məhv olacaq zinət və bərbəzəyi ilə aldadıb. Siz də işin sonundan xəbərsiz qalmısınız və elə güman edirsiniz ki, həmişə burda qalacaqsınız.*

gedəcəyini, bütün hallarını bəyan etmək istəsəm, bacararam. Amma mənəm bərəmdə Allahın Peyğəmbərinə (*səlləllahu əleyhi və əlih*) kafir olmağınızdan (*məni ondan üstün hesab etməyinizdən*) qorxuram (*halbuki mən keçmiş, gələcək və indikilər bərəsində xəbər verəcəyim hər bir şeyi ondan öyrənmişəm*). Bilin ki, mən həmin xəbərləri öz səhabələrimin küfr və mübaliğənin yol tapa bilmədiyi seçilmişlərinə çatdıracağam. And olsun Həzrət Peyğəmbəri haqq və doğru olaraq göndərmiş və onu yaranmışlardan üstün etmiş Allaha ki, (*bu sözü*) doğru deyirəm. O Həzrət bu xəbərlərin hamısını, həlak olacaq (*əzaba düçar olacaq*) şəxsin məhvini, nicat tapanın (*yeri Cənnət olanın*) qurtuluşunu və xilafətin işinin sonunu mənə xəbər verib. Başıma gələcək (*işlərin hamısını*) heç bir şeyi saxlamadan istisnasız olaraq iki qulağıma deyərək mənə çatdırıb. (*Xülasə, mənə keçmiş, gələcək və indiki zamandan xəbər verib.*)

Camaat! Vallah sizi bir itaətə həvəsləndirirəmsə, onda özüm sizdən qabağa keçirəm. Həmçinin sizi hər hansı bir günahdan çəkəndirməmişdən qabaq özüm ondan çəkinirəm.¹

¹ Çünki yaxşı bir işi yerinə yetirdikdən sonra başqalarını ona əmr etmək və eləcə də çirkin işdən başqalarını çəkəndirəndən qabaq şəxsin özünün çəkinməsi qəlblərə sözü ilə əməli bir-birinə zidd olan şəxsin əmr be məruf və nəhy əz münkər etməsindən daha çox təsir göstərir və fayda verir. Bundan əlavə İmam əleyhis-salam yüz iyirmi doqquzuncu xütbədə belə şəxsə lənət də oxuyub.

175- ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(xalqa öyüd-nəsihət verdiyi və Qurani-Kərimin fəzilətləri barəsindəki)* xütbələrindəndir *(ki, onu öz xilafətinin əvvəllərində buyurub).*

Allahın *(Qurani-Kərimdəki dünya və axirət barəsindəki)* söhbətindən faydalanın *(ki, o, fayda və mənfəətlərin ən yaxşısıdır).* Allahın *(Həzrət Peyğəmbərin dili ilə olan)* öyüdlərindən bəhrələnin *(ki, nicat tapasınız).* Allahın nəsihətini qəbul edin *(ki, əzabın çətinliklərindən qurtulasınız).* Çünki Allah *(hamıya)* aşkar olan dəlillərlə sizə *(günahkarlarınıza görə)* əzab vermək üçün bəhanə yeri qoymayıb *(onlar «biz bilmirdik, bizə nə üçün əzab verirsən?»deyə bilməyəcəklər)* və *(bütüən)* dəlilləri sizə çatdıraraq tamamlayıb.

¹ Həmçinin əməllərdən hansını sevdiyini *(yerinə yetirilməsini əmr etdiyini)* və pis hesab etdiyini *(yerinə yetirilməsini qadağan etdiyini Qurani-Kərimdə və Həzrət Peyğəmbərin sünnəsində)* sizin üçün bəyan edib ki, Onun sevdiyinə tabe olub pis hesab etdiyindən uzaqlaşasınız. Çünki Allahın Peyğəmbəri *(səlləllahu əleyhi və alihi)* buyurardı ki: «Cənnət çətinliklərə *(narahatçılıq və əziyyətlərə dözmək, itaətdə səbrli olmaq və günahlardan çəkinməyə),* od isə *(nəfsi)* istəklərə *(və günah və*

¹ *Qurani-Kərimi nazil edib, Həzrət Peyğəmbəri onun şərhçisi və həm insanların, həm də cinlərin bələdçisi edib, xeyir və şəri hamıya göstərüb ki, onların vəzifələrini tərk etmək üçün heç bir dəlil və bəhanələri olmasın.*

itaətsizliklərə) bürünüb.» Bilin ki, Allahın itaəti olan şeylərin hər birinin yerinə yetirilməsi (*insana*) ağır gəlir və Allaha itaətsizlik olan hər bir şey meyl və istəyə müvafiqdir. (*Çünki nəfsin şəhvət qüvvəsinə tabe olması ağıl qüvvəsinə tabeçiliyindən çoxdur.*) Buna görə də Allah o şəxsi bağışlasın ki, şəhvəti özündən uzaqlaşdıraraq nəfsin istək və arzularına tabe olmur. Çünki nəfs, (*şəhvətpərəstliyinin*) cilovlanması ən çətin şeydir və o, həmişə istək və arzuları nəticəsində itaətsizliyə meyllidir. Ey Allahın bəndələri, bilin ki, mömin öz nəfsinə qarşı bədbin olmayınca, ona həmişə nöqsan tutmayınca və ondan yerinə yetirdiyindən (*ibadət və bəndəlikdən*) daha artıq tələb etməyincə gecəni səhər etməz və səhərini axşama çatdırmaz. (*Odur ki, nəfs möminə hakim ola və onu aldada bilmir.*) Belə isə (*Allahın rəhmətinə qovuşmaqda*) sizdən qabağa düşmüş və önünüzdən keçmiş o kəslər kimi olun ki, dünyadan çadırlarını köçən adamın öz çadırını sökməsi kimi sökdülər və onu (*onun yaşayış müddətini*) mənzillərin qət edilməsi kimi sona çatdırdılar (*dünyaya və onun malına qətiyyənlə bağlılıqları olmadı*). Bilin ki, bu Quran (*düz yola istiqamətləndirməsində*) xəyanət etməyən öyüdverən, azdırmayan bələdçi və (*söhbətində*) yalan deməyən natiqdir. Bu Quranla oturan (*onu oxuyaraq bərəsində fikrə dalıb düşünən*) elə bir kəs yoxdur ki, onun yanından duranda hidayət və qurtuluşu artmamış və ya korluq və azgınlığı azalmamış olsun. Heç kəs Qurandan (*onu öyrənəndən, mənalərində düşünəndən və hökmlərinə əməl edəndən*) sonra (*öz dünya və axirəti üçün bir şey öyrənməyə*) möhtac olmaz. Və (*həmçinin*) heç kəs Qurandan (*onunla tanış olandan*) qabaq (*öz xeyir və ziyan yolunu müxtəlif elm və kitablar vasitəsi ilə*

*tapacağı*ni güman edib ondan) ehtiyacsız olmaz. Buna görə də (zahiri və batini, ruhi və cismani) xəstəlik və dərdlərinizin sağalmasını ondan istəyin və çətinliklərdə, bəlalara məruz qalanda ondan kömək diləyin. Çünki Quranda ən böyük xəstəlik olan küfr, nifaq (*ikiüzlülük*), həlakət və azgınlıq üçün şəfa və əlac mövcuddur. Odur ki, onun vasitəsi ilə (*Qurana tabe olmaqla şəfayı*) Allahdan istəyin və onu sevməklə (*Qurana əməl etməklə*) Allaha üz tutun. Onu (*Allahın*) bəndələrindən bir şey istəmək vasitəsi etməyin. Çünki bəndələr Quran kimi heç bir şeylə Allaha üz tutmayıblar. (*Allahdan bir şey istəmək və ona yaxınlaşmaq üçün Qurani ən yaxşı vasitə hesab ediblər.*) Bilin ki, Quran (*qiyamətdə*) şəfaəti qəbul ediləcək şəfaətçi və sözü təsdiq ediləcək doğrudur. Quran qiyamət günü kimə şəfaət etsə (*kimin söz və əməlinin doğruluğuna şəhadət versə*), onun həmin şəxs bərəsindəki şəfaəti qəbul olunar. Həmçinin Quran qiyamət günü (*eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allahın hüzurunda*) kimi çirkin və nalayiq bilsə (*küfr, ikiüzlülük, pis davranış və şəhvətpərəstliyi bərəsində şəhadət versə*), sözü həmin şəxsin ziyanına təsdiqlənər. Çünki qiyamət günü bir carçı belə fəryad qoparar ki: «Bilin! Quran əkinçilərindən başqa hər bir əkinçi öz əməlinin və əkdiyi şeyin nəticəsinin əsiridir». Belə isə siz onun əkinçisi və arxasınca gedənlərdən olaraq onu Rəbbinizə tərəf bələdçi edin, ondan öyüd-nəsihət götürün, ona zidd düşüncələrinizi ittiham edin (*söz və əməldə düşüncələrə etimad etməyin*) və nəfsi istəklərinizi onun qarşısında xəyanətkar bilin (*onu nəfsi istəklər əsasında yozub təfsir etməyin ki, əzaba düçar olarsınız*).

Yaxşı əməl, yaxşı əməl! (Allaha çox ibadət və bəndəlik edin və onun azı ilə kifayətlənməyin.) Sonra onu sona çatdırın, sona çatdırın! Möhkəm və mətin olun, möhkəm və mətin olun! (Din işində möhkəm və mətanətli olun və ayağınızı doğru yoldan kənara qoyub hara gəldi üz tutmayın. Günahlar qarşısında) səbrli olun, səbrli olun (və nəfsi istəklərə tabe olmaqdan çəkinin)! Çəkinin, çəkinin (Allahın çəkindirəklərindən uzaq olun)! Sizin üçün son və axır var, özünüzü ona (əbədi Cənnətə) çatdırın. Sizin üçün bayraq və əlamət (Həzrət Peyğəmbər və o Həzrətin haqq canişinləri) var. Buna görə də (gözəl son və nəticəyə çatmaq üçün) öz əlamətinizlə hidayət olunun və nicat tapın. İslamın fayda və mənfəəti (əbədi ağalığ və xoşbəxtliyi) var, onu əldə edin. Allaha üz tutun və sizə vacib etdiyi haqqını və (Quran və sünnədə) bəyan etdiyi hökmlərini yerinə yetirin. Mən qiyamət günü sizin üçün şahidlik edəcəyəm və (əzabdan qurtularaq nicat tapmağınız üçün) sizin tərəfinizdən dəlil-sübut gətirəcəyəm.

Bilin! Bundan qabaq təqdir edilmiş şey (xəlifələrin xilafəti və onun o Həzrətə keçməsi) baş verdi. Həmçinin barəsində Allahın hökm və istəyi olan şey (fitnələr və qan tökülməsi bundan sonra) bir-birinin ardınca qarşıya çıxacaqdır. Mən (sizinlə) Allahın vədi və Onun dəlili (Qurani-Kərim) əsasında danışıram. Allah-təala (Fussilət surəsinin 30-cu ayəsində) buyurur:

إِنَّ الدِّينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أُنَّ لَا تَخَافُوا
«وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ» «Rəbbimiz Allahdır-
deyəən (Onun Rəbb olmaqda təkliyini iqrar edən), sonra (həmin sözün üstündə) duran (Allahın əmrlərini yerinə yetirərək qadağan

etdiklərindən uzaq olan) kəslərə (ölüm zamanı) mələklər nazil olacaq (və deyəcəklər) ki, (çətinliklərdən) qorxmayın və (əlinizdən çıxanlara) kədərlənməyin. (Dünyada) vəd olunduğunuz Cənnətlə gözünüz aydın olsun». Siz «Rəbbimiz Allahdır» demisiniz. Odur ki, (öz etirafınıza əsasən) Onun Kitabına, aydın yol olan hökm və göstərişinə və layiqli ibadət və bəndəlik yoluna əməl etməkdə sabitqədəm olun. Ondan xaric olmayın, onda bidət qoymayın və onunla müxalifət etməyin. Çünki ayaqlarını həmin yoldan kənara qoymuş kimsələr qiyamət günü Allahın rəhminə yol tapa bilməzlər. Buna görə də xasiyyətlərin dəyişməsindən və əvəz olunmasından çəkinin (doğruculuq, yalançılıq, söz gəzdirmə və islahatçılıqda ikiüzlülükdən uzaq olun). Dilinizi bir edin (bir cür söz danışın). Kişi gərək öz dilini qorusun (yersiz danışmasın). Çünki dil, sahibinə qarşı itaətsizdir. (Əgər cilovunu buraxsa, onu təhlükəli yerə ataraq məhv edər.) Allaha and olsun ki, pərhizkar bəndə dilini (yalan, töhmət, qeybət, söyüş, dedi-qodu və bu kimi şeylərdən) saxlamayınca pərhizkarlığının ona bir xeyir verməsini görmürəm. (Pərhizkar əgər dilini saxlamasa, pərhizkarlığının heç bir xeyri olmaz. Çünki pərhizkar ancaq bütün günahlardan uzaq olub çəkinmək nəticəsində öz əməllərindən bəhrələyə bilər.) Doğrudan da möminin dili qəlbinin arxasındadır (sözü qəlbindən gəlir və etiqadına əsaslanır), münafiqin qəlbi isə dilinin arxasındadır (dediyinə etiqadı yoxdur). Çünki mömin bir söz demək istəyəndə fikrə dalar və düşünər. Əgər yaxşı və məsləhət olsa, onu deyər, pis və nalayiq olsa isə, gizlədər (onu deməkdən çəkinər). Münafiq isə dilinə gələni deyər və hansı sözün ona xeyirli və hansının ziyanlı olmasını bilməz.

Həmçinin Allahın Peyğəmbəri (*səlləllahu əleyhi və alihi*) buyurub: «Bəndənin qəlbi möhkəmlənməyincə imanı möhkəmlənməz. Onun qəlbi isə dili möhkəm olmayınca möhkəmlənməz». (*Çünki dil qəlbin dilmancıdır və onun möhkəmlilik və səbatı dildən asılıdır.*) Buna görə də sizlərdən əli müsəlmanların qan və malından pak, dili isə onların abırlarını tökmək və şərəflərinə hörmətsizlikdən uzaq halda, eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allahla görüşməyə (*Onun rəhminə layiq olmağa*) qadir olan kəs gərək elə etsin. (*İslamın şərtləri və imanun zərurətlərindən biri müsəlmanın digər bir müsəlmanın əlindən və dilindən əmin-amanlıqda olmasıdır.*)

Ey Allahın bəndələri! Bilin ki, mömin keçən il halal bildiyini bu il də halal bilir və keçən il haram hesab etdiyini bu il də haram hesab edir.¹ İnsanların yaratdıqları (*xəlifələrin əsasını qoyduqları*) bidətlər (*hökmlər*) sizə haram olan şeyi halal etmir, bəlkə halal yalnız Allahın halal buyurduğu və haram ancaq Allahın haram etdiyidir.² Təcrübə və sınaq ilə işləri möhkəmləndirmisiniz (*fikrinizi işə*

¹ Hər hansı bir şeyin halal və ya haram olması Qurana və sünnəyə əsaslanaraq iman sahibinə məlum və bəlli olduqdan sonra o həmişə həmin əsasda hökm edir. Bunun əksinə olaraq mömin olmayan kəs isə əqidəsi xarab olduğu üçün öz səhv rəy və ictihadı ilə halal və haram olması Quran və sünnədə sabit olan şeyi dəyişdirər.

² Xəlifələrin bidətlərinə misal olaraq Əbu Bəkrin Həzrət Fatimə əleyhas-salamdan Fədək barəsində dəlil və şahid gətirməsini istəməsini -halbuki dəlili iddiaçı gətirməlidir, Ömər in Peyğəmbərin müəyyənləşdirdiyindən artıq vergi almasını, Osmanın Fitr və Qurban bayramlarında xütbə oxunmasını namazdan qabağa salmasını -halbuki xütbə namazdan sonra oxunmalıdır, xülasə, bu qisim bidətləri göstərmək olar.

salmısınız və nəticədə sizin üçün yaxşı pisdən və haqq batıldən ayrılıb). Özünüzdən qabaqkılarla öyüd-nəsihət verilmisiniz (eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allah Qurani-Kərimdə yaxşı əməl sahiblərinin xoşbəxt, pis əməl sahiblərinin isə əzaba düçar olacaqlarını buyurub). Sizə misallar çəkilib (Qurani-Kərimdə haqqın batıldən seçilməsi üçün misallar çəkilib). (Düzlüyü hamıya bəlli olan) aydın işə (İslam dininə) tərəf dəvət olunmusunuz. Buna görə də (qəlbinin qulağı) kar olandan başqa heç kəs ona (münasibətdə) kar qalmaz (qulaqlarını tutmaz) və (qəlbinin gözü) kor olan kəsdən başqa heç kəs ona (münasibətdə) kor qalmaz (gözlərini yummaz). Allahın çətinliklərə düçar etmək və işlərdə sınamaq ilə fayda çatdırma bilmədiyini kəs moizə və öyüddən bəhrələnməz (çünki bəlanın və hiss olunan işlərdə edilən sınağın təsiri öyüd-nəsihətin təsirindən daha çoxdur). Ona qarşısından (bir-birinin ardınca) nöqsan və ziyan dəyər və nəticədə (nadanlıq və azğınlığın artması nəticəsində) nalayiq və çirkini yaxşı, bəyənilən və yaxşını isə çirkin bilər. İnsanlar iki dəstədirlər: (Birincisi) şəriətə tabe olan (söz və əməli Quran və sünnə əsasında olan) kəs və (ikincisi) bidət yaradan ki, (pis işlərə əmr edən nəfsə və şeytana tabe olar və) əlində nə Allahdan aşkar bir dəlil olar, nə sünnədən (Həzrət Peyğəmbərin sünnəsindən) və nə də Qurani-Kərimdən. Eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allah (keçmiş peyğəmbərlərin davamçılarından) heç kəsə bu Quran kimi (onda olan öyüdlər kimi) öyüd verməyib. ¹ O, Allahın (heç vaxt qırılmayan)

¹ Çünki öyüd-nəsihətlərdən məqsəd xalqı haqqa sövq etmək və onları səadət və xoşbəxtlik yoluna istiqamətləndirməkdir və Quran bu hədəfə çatmaq istiqamətində hərtərəflidir. Bunun özü Allah-təalanın müsəlmanlara ən böyük lütflərindəndir.

möhkəm ipidir (və hər kim ondan yapışsa, dünyanın bədbəxtliyindən və axirət əzabından qurtular). O, Allahın (qədəm basana) xəyanət etməyən yoludur. Qəlbin baharı və elm və bilik çeşmələri ondadır. (Çünki ayələri oxumaq və onların mənalarda fikirləşərək düşünmək müxtəlif elm və mərifət çiçəklərini bitirir. Həmçinin onun ayələrinin hər biri elm və hikmət mənbəyidir ki, ruhların həyatı onlara bağlıdır.) Qəlbin ondan başqa cilası yoxdur. ¹ (Quranı) yada salanların (və ona əməl edənlərin) getmələrinə və unutanların və ya özlərini unutanlığa vuranların qalmalarına baxmayaraq, (öyüdüün sizə heç bir təsiri olmasa da hər halda mən deyirəm): Xeyir və yaxşılıq görəndə ona kömək edin (onu yerinə yetirin), şər və pislik görəndə isə ondan keçin (uzaqlaşın. Yəni, İmam əleyhis-salamın əmr və qadağalarına tabe olaraq onun müxaliflərindən və beyətlərini pozanlardan üz döndərin). Çünki Allahın Peyğəmbəri (səlləllahu əleyhi və alih) buyurardı: «Ey Adəm övladı! Yaxşılıq et və pisliliyi burax (tərk et). Belə edəndən sonra sən xoşrəftarlı və orta yol ilə gedənsən (haqq yolun ortasına qədəm qoymusan və heç vaxt azmazsan).

Bilin ki, zülm üç qisimdir: Bağışlanmayan zülm, məsuliyyətə alınacaq zülm və məsuliyyətə alınmadan bağışlanmış zülm. Bağışlanmayan zülmə gəldikdə, o, Allaha şərikin qoşmaqdır. Eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allah (Nisa surəsinin 48-ci ayəsində) buyurur: « إِنَّ اللَّهَ

¹ Onun barəsində düşünmək qəlbləri nadanlıq və azğınlıqdan cilalayır. Quranda elm və maarif çeşmələri olduğu üçün əgər digər elmlər də qəlbi cilalayarsa, onun səbəbi həmin elmlərin mənbə və məşəyinə Quran olmasıdır. Deməli, Quran həqiqətən qəlbin cilavericisidir.

«لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ» «Allah Ona şərik qoşanları bağışlamır». Bağışlanan zülmə gəldikdə, o, bəndənin bəzi kiçik günahlar etməklə özünə olan zülmüdür.¹ Məsuliyyətə alınan zülm isə bəndənin digər bəndəyə olan zülmüdür. Axirətdə olan qisas və əvəzçixmə çətin və ağırdır. Orada qisas bıçaq yarası və qamçı vurmaqla deyil, yara və qamçı onun yanında kiçik sayılan bir qisasdır.² Odur ki, Allahın dinində ikirəngli və ikiüzlü olmaqdan çəkinin.³ Çünki meyl və rəğbətiniz olmayan haqq bərəsində bir yerə toplaşmaq (*əl-ələ verərək bir olmaq*) sevdiyiniz batilə görə parçalanmaqdan daha yaxşıdır. Eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allah təfriqə və parçalanmaya görə keçmişlərdən və qalanlardan heç kəsə xeyir əta etməyib.

Camaat! Xoş o adamın halına ki, öz nöqsan və eybləri onu xalqın nöqsanlarından saxlayır. Həmçinin xoş o adamın halına ki, evində oturur (*fitnə-fəsad yaratmaz, əmr be məruf və nəhy əz münkər etmək, eləcə də pozğunluqların qarşısını almağa hazır olar*), öz ruzisini yeyər (*başqalarının malında gözüü olmaz*), Rəbbinə itaətlə məşğul olaraq öz günahına ağlayar (*tövbə edərək qayıdar*) və nəticədə başı öz işlərinə qarışar və xalq ondan (*onun əlindən*) rahat olar.

¹ O halda ki, o, həmin günahda israrlı olmasın. Çünki böyük günahlardan uzaq olmaq kiçik günahları örtərək nəzərə çarpdırmayan bağışlanma amilidir.

² Buradan məlum olur ki, Məhəmməd Əhli-beyti əleyhimus-salama zülm edənlər ağır məsuliyyətə alınacaq və şiddətli əzaba düşər olacaqlar.

³ Bu cümlə o Həzrətlə beyət etməkdə durub müşahidəçi mövqə tutanlar, eləcə də beyətlərini pozanlara işarədir.

176- cı xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Əbu Musa Əşəri və Əmr ibn As barəsində (*Nəhrəvan Xəvarici ilə*) olan kəlamlarındanındır.

(*Nəhrəvan Xəvarici İmam əleyhis-salama qarşı üsyankarlıq edib «nə üçün Allahın dini barəsində insanları hakim etdin və indi ki sənin əleyhinə hökm çıxarıblar, onların hökmlərini qəbul etmirsən?» deyib etiraz etdikdən sonra, o Həzrət onların cavabında buyurdu:») Sizin böyüklərinizin nəzəri iki kişini (Əbu Musa Əşəri və Əmr ibn Ası) seçmək oldu (ki, onlar haqq ilə batıl arasında hökm çıxarsınlar) və biz onlardan Quran əsasında davranaraq ondan kənara çıxmamaları, dillərinin onunla olması və qəlblərinin ona tabe olması əhdini aldıq. (Onlarla əhd bağladıq ki, zahirdə özlərini Qurana tabe kimi göstərərək batində öz fikirləri əsasında davranıb hökm çıxarmasınlar.) Amma onların hər ikisi yollarını azıb Qurandan əl çəkərək haqqı tərک etdilər, halbuki onu görürdülər (bilirdilər ki, xilafətə məndən başqa heç kəsin ləyaqəti yoxdur). Meyl və istəkləri zülm və zülmkarlıq, adət və yolları əyrilik və yanlışlıq (azğınlığa qədəm basmaq) idi (və buna görə də haqqı bilə-bilə ona zidd hökm çıxardılar). Düzgün və haqq hökm çıxarmaq və Qurana əməl etmək barəsində bizim onlarla olan şərtimiz onların zülm və haqsızlığa əsaslanan düşüncə və hökmlərindən qabaqdır. Onlar haqq yoldan çıxıb şərtimizə zidd olaraq*

batil və nahaqqın xeyrinə hökm çıxaran zamandan bizim əlimizdə dəlil var.¹

¹ Xülasə, onlarla *Quran* əsasında davranmalarını şərt kəsdiyimiz və onlar öz nəfsi istəkləri üzündən hökm çıxardıqları üçün bizim onların çıxardıqları hökmü qəbul etməmək haqqımız var.

177- ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın (*xilafətinin əvvəlində eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allahın sifətləri, Həzrət Peyğəmbərin (səlləllahu əleyhi və alih) mədhi barəsindəki və eşidənlərə öyüd-nəsihət verdiyi*) xütbələrindəndir.

Allah-təalanı bir iş digər bir işdən saxlamır.¹ Zaman onu dəyişdirmir. (Çünki O, zamanın yaradanıdır, zamanı əhatə edib və vacibəl-vücuda varlıqdır. Dəyişmək isə vücudu mümkün olan varlığın xüsusiyyətlərindəndir.) Heç bir yer və məkan Onu əhatə etməz. (Çünki haradasa yerləşmək və qərar tutmaq cisim və maddi varlıq olmağı tələb edir. O isə cisim deyil.) Heç bir dil Onu (Onun zatının mahiyyət və həqiqətini) vəsf edə bilməz. Su damcılarının sayı, göyün ulduzları, küləyin havaya səpələdiyi şey, qarışqanın sərt daşlar üzərində hərəkəti və zülmət və qaranlıq gecədə kiçik qarışqaların yataqları Ona gizli deyil. Yarpaqların düşdükləri yeri və gözaltı baxışları bilir. Bənzəri olmamış, varlığında şəkk-şübhə olmayan və din və yaratması inkaredilməz olan Allahdan başqa bir məbudun (*ibadət olunanın*) olmamasına şəhadət verirəm, niyyəti düz (*səmimi qəlbdən*), batini (*riyakarlıq və özünü göstərməkdən*) saf, yəqin və inamı (*şəkk və tərəddüddən*) pak və tərəziləri ağır (*gözəl əməlləri çox*) olan şəxsin şəhadəti kimi! Həmçinin şəhadət verirəm ki, Məhəmməd Onun bəndəsi və elçisidir ki, Onun yaratdıqları arasından seçilib, hökmlərinin bəyan edilməsi üçün bəyənilib, qiymətli lütfərinə məxsus edilib

¹ Çünki hər hansı bir iş o şəxsi digər işdən saxlayır ki, onun elm və biliyində naqislik və ya güc və qüdrətində məhdudluq olsun.

və gözəl xəbər və tapşırıqlarının çatdırılması üçün seçilib. Onun vasitəsi ilə hidayət və nicat nişanələri aşkar olub və korluq və azgınlıq zülmətləri işıqlanıb.

Camaat! Dünya onu istəyəni və ona arxalananı aldadır, onun vurğunu olan (və onu özü üçün istəyən) kimsəyə simiclik etmir (çirkinliklərə düçar edir) və ona qalib gələnə (malını əldə edənə) qələbə çalacaqdır (məhv edəcəkdir). And olsun Allaha ki, heç vaxt nemət bolluğu və həyatın şadlığında olan heç bir tayfanın firavanlıq və şadlığı etdikləri günahlardan başqa bir şey səbəbindən zavala uğramayıb.¹ Çünki (əgər onlar nemət nankorluğu və günah etməklə yenə nemətə layiq olsaydılar, nemətin onlardan əsirgənməsi birindən layiq olduğu şeyi əsirgəmək olardı ki, bu da zülmdür. Allahın zülm etməsi isə qeyri-mümkündür, necə ki, Ənfal surəsinin 51-ci ayəsində buyrulur:.) «أَنْ «اللَّهُ لَيْسَ بِظَالِمٍ لِّلْعَبِيدِ»² Əgər insanlar çətinliklər onlara üz tutanda və

¹ Necə ki, Rəd surəsinin 11-ci ayəsində buyrulur: «إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ» «Hər hansı bir tayfa öz canlarında olanı dəyişdirməyincə (yəni, öz gözəl xislətlərini çirkin xislətlərə çevirməyincə) Allah onlarda olanı dəyişdirmir.» Həmçinin Nəhl surəsinin 112-ci ayəsində də buyrulur: «وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّن كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعَمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ» «Allah bir kəndi misal gətirir. Onun əhalisi çətinliklərdən xatircəm və arxayın idi və hər tərəfdən onlara bol-bol ruzi gəlirdi. Amma onlar Allahın nemətlərinin şükrünü yerinə yetirmədilər. Allah da onlara aclıq və qorxu libası geydirərək onlara çətinlik və bəlanın dadını daddırdı və etdiklərinə görə onları hər cür çətinlik və aclığa düçar etdi».

² İmam əleyhis-salamin kəlamından məqsəd budur ki, çox vaxt nemətin zavala uğramasına səbəb, insanların günah etmələridir, amma bu,

nemətlər onlardan alınanda düzgün niyyət və vurğun qəlblərlə Rəbblərinə pənah aparsalar, O, əldən çıxanı onlara qaytarar və hər bir fəsadı onlar üçün islah edər, düzəldər. Mən sizin (*xilafəti qəsb edərək Həzrət Peyğəmbərin vəsiyyətinə uyğun davranmayan kəslərə tabe olmaq kimi nalayiq əməlləriniz nəticəsində cahiliyyət dövrünün insanları kimi*) durğunluq və boşluğa düçar olmağınızdan (*Peyğəmbərin dinindən uzaqlaşaraq zaman keçdikcə dindən əl götürüb nadanlıq və azgınlıq nəticəsində puç və yanlış düşüncələrə tabe olmağınızdan*) qorxuram. Bir sıra işlər olub keçdi (*xəlifələr haqları olmadan iş üstünə gəldilər*) ki, siz onlara meyl göstərərək haqdan əl götürdünüz və mənim yanımda bəyənilməyən və xoşagəlməz insanlar idiniz. Əgər (*Allahın Peyğəmbərinin - səlləllahu əleyhi və alih - zamanında*) malik olduğunuz üsul və qayda (*çirkinliklərdən sonra*) sizə qayıtsa, xoşbəxtlərdən olacaqsınız. Mənim vəzifəm ancaq (*işlərin düzəlməsi və öyüd-nəsihət vermək istiqamətində*) səy və təlaş göstərməkdir. Əgər

həmişə və mütləq şəkildə belə deyil. Çünki Allah bəzən də bəzi bəndələrini sınaaraq imtahan etmək, yaxud kiçik günahlarının bağışlanması, yaxud da onların məqam və dərəcələrini yüksəltmək üçün neməti onlardan alır və rahatlıqlarını çətinliklərə düçar etməklə əvəz edir. Necə ki, Qurani-Kərimin Bəqərə surəsinin 155-157-ci ayələrində buyrulur: « وَاللَّهُ يَتْلُوَنَّكُمْ بَشِيرًا مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَأَلْأَنْفُسِ وَالْأَعْمَارِ وَبَشِيرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابْتَهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ «أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ» «Biz sizi qorxu, aclıq, mal, can və məhsul qıtlığı ilə imtahan edirik. Bu imtahanda səbrli olanlara müjdə ver. O kəslərə ki, onlara qəm-qüssə üz tutan zaman deyərlər: Biz Allahıyıq (Onun razılığı olan şeyə razıyıq) və Ona tərəf qayıdacağıq. Rəbblərindən onlara salam, rəhmət və mehribançılıq olsun ki, onlar doğru yolda olanlardır».

(sizin üç xəlifənin zamanındakı çirkin söz və əməllərinizi) demək istəsəydim, deyərdim. (Lakin onları əfv etmək və onlara göz yummaq məsləhətdir.) Allah olub keçənləri əfv etsin, bağışlasın.

178- ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Ziləb Yəməni ondan «ey Əmirəl-möminin, Rəbbini görmüsən?» soruşan zaman buyurduğu kəlamlarından. İmam əleyhis-salam buyurdu: Məgər görmədiyim şeyə ibadət edərim?! *(Halbuki ibadət məbudla danışmağı, eləcə də rəhmət, bağışlanma və təvazökarlıq istənilməsini tələb edir. Və bu cür işlər ibadət olunanın hüzurunda olmağı və onu görməyi tələb edir.)* Buna görə də *(sual verən şəxs elə zənn etdi ki, Rəbbi görməkdən məqsəd Onu göz ilə görməkdir. Odur ki)* dedi: Onu necə görürsən? *(Halbuki Onu görmək qeyri-mümkündür.)* İmam əleyhis-salam buyurdu:

Gözlər Onu aşkar dərk etməzlər, lakin qəlblər imanın həqiqətləri vasitəsi ilə *(Onun vücudunu, təkliyini, hər şeyin sahib və idarə edəni olmasını və digər sifətlərini təsdiqləməklə)* Onu dərk edərlər. Hər şeyə yaxındır *(əhatə edib)*, amma yapışmayıb. Hər şeydən uzaqdır, amma ayrı deyil. *(Çünki yapışmaqla olan yaxınlıq və ayrılıqla olan uzaqlıq cismın xüsusiyyətlərindəndir.)* Danışır *(söz yaradır, amma)* təfəkkür və düşüncəsiz. *(Çünki düşünmək nadanlıqın, naçarlığın nəticələrindəndir və Allah ondan pak və uzaqdır.)* İstəyəndir *(yaradandır, amma)* qərara gəlmədən və hazırlaşmadan. ¹ Yaradandır *(amma əl, ayaq və bu kimi)*, hər

¹ Çünki qərara gəlmək bir işi görmək istəməyin müqəddiməsi olan istəkdən ibarətdir və o, işin yerinə yetirilməsi barəsində tərəddüddə olan cismə məxsusdur və onun zərurətlərindəndir. Amma elmi zatının eyni olan Allah-taala barəsində qərara gəlməyin təsəvvür edilməsi düz deyil. Ona görə ki, O, tərəddüddə deyil.

hansı bir üzvün rolu (*köməyi*) olmadan. (*Çünkü köməyə, möhtac varlığın ehtiyacı olur. O isə zətli zəngin və mütləq ehtiyacsızdır. Zahir və aşkar olmasının çoxluğu səbəbindən*) gizliliklə vəsf edilməyən lətifdir. (*Çünkü bir şey Onu əhatə etməyib. Öz əli altında olanlara zülm edən zalımlar kimi*) zülmkarlıqla vəsf edilməyən böyükdür. (*Çünkü mütləq ədalətlidir.*) Elə bir görəndir ki, (*hiss orqanlarından*) heç bir hissə malik olmaqla vəsf edilməz. (*Çünkü hissələr mümkün varlığın sifətlərindəndir.*) Mehribandır, (*amma*) ürəyiyananlıq və acıma ilə yox (*fəzl və lütfü ilə*)! Yaranmışlar Onun əzəmət və böyüklüyü qarşısında xar və təvazökardırlar (*çünkü onların hamısı Onun istək və iradəsi müqabilində rəmdirlər*) və qəlblər (*Onun izzət və əzəməti qarşısında*) Onun (*əzabının*) qorxusundan iztirablı və nigarandırlar.

179- cu xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın öz səhabələrinin məzəmməti barəsindəki xütbələrindəndir.

Vacib etdiyi işə, təqdir etdiyi əmələ və məni sizinlə (*sizin nifaq və ikiüzlüliyünüzlə*) sınadığına görə Allaha şükr edirəm, ey o dəstə ki, nə vaxt əmr etdimsə tabe olmadınız və çağırışımı qəbul etmədiniz. Əgər (*düşmənlə müharibədə*) sizə möhlət verilsə, boş sözlər danışmağa başlayırsınız (*boşboğazlıq edib mənasız sözlər danışırırsınız*), əgər qarşıya döyüş çıxsə, zəiflik və süstlük göstərirsiniz (*qorxudan gizlənirsiniz*). (*Həmçinin*) İmamın yanında toplaşan insanlara (*İmam əleyhis-salama tabe olanlara*) tənə vuraraq onları məzəmmət edirsiniz. Əgər naçar şəkildə çətinliyə (*müharibəyə*) düçar olsanız, geriyyə dönər, dal-dala qayıdarsınız. (*Sizin sabitqədəm insanlar olmadığınıza və heç cür yola gəlməməyinizə baxmayaraq, mən lütf etmək və rəiyyətsevərlik səbəbindən deyirəm: Siz yox,*) düşməniniz atasız (*tərbiyəçisiz*) qalsın! Kömək etmək (*onu gecikdirmək*) və haqqınız (*onu almaq*) üçün çalışaraq səy göstərmək barəsində (*bunların heç biri istiqamətində addım atmamaqla*) nəyi gözləyirsiniz? Ya ölümü, ya da xarlığı seçməlisiniz. (*Bunlardan biri sizi tapmalıdır. Ya döyüş meydanında ölmək, ya da düşmən tərəfindən xar edilərək alçaldılmaq ki, ikincisi ölməkdən daha çətin və ağırdır.*) Allaha and olsun, əgər əcəlim çatsə, əlbəttə, çatacaq da mənimlə sizin aranızda elə bir halda ayrılıq salacaq ki, sizinlə bir yerdə olmaqdan bezmişəm və tək qalmışam (*sizin münafiqlik, ikiüzlülük və çirkin*

əməlləriniz nəticəsində dünyadan heç bir köməkçisi olmayan kimi gedəcəyəm). Əməllərinizin əvəzini Allah verəcək! Sizi (bir-birinizə kömək etmək üçün) bir yerə toplayacaq bir din və sizi (düşmənin qarşısını almağa) hazır edən bir qeyrət yoxdur? Məgər təəccüblü deyil ki, Müaviyə heç bir kömək etmədən və bəxşiş vermədən (ixtiyarlarında döyüş sursatı qoymadan və pul vermədən) alçaq və nanəcib zalımları çağırır və onlar ona tabe olurlar, amma mən İslam ümmətinin yadigarı və müsəlman xalqın yerdə qalanı olan sizləri, kömək etmək və hər birinizin payı miqdarında bəxşiş verməklə çağırıram, siz isə mənim ətrafımdan dağılışaraq müxalifət edirsiniz?!¹ Mənim əmr və fərmanımdan razı deyilsiniz və ondan şad olmursunuz və nə də qəzəb və inciklik ətrafında toplaşırınsınız.² Mənim üçün mənimlə görüşməsinə istədiyim ən sevimli şey ölümdür (ki, onunla sizin əlinizdən qurtulum. Çünki sizin qəm-qüssənizdən ölümdən başqa bir şeylə qurtulmaq mümkün deyil). Həqiqətən sizə Quranı (onun maarif və

¹ Müaviyə tək-tək insanlara bir şey vermirdi. Ərəb qəbilələrinin ancaq başçılarına çoxlu bəxşiş verərək onları öz tərəfdarı edirdi və digər adamlar qohumluq təəssübü səbəbindən, yaxud qəbilə başçılarından aldıkları az bəxşişə görə, yaxud qəbilə adət-ənənələrinə görə, ya da Osmanın intiqamını almaq hiyləsinə aldandıqları üçün həmin başçılara tabe olurdular. Əmirəl-möminin əleyhis-salam isə həm başçılara, həm də onlara tabe olanlara bərabər miqdarda kömək edir, bəxşiş verirdi. Buna görə də başçılar o Həzrətdən elə də razı deyildilər. Tabe olanlar da onların yolu ilə gəldilər.

² Mənim işlərimdə həmişə riyakarlıq və ikiüzlülük edirsiniz. Nə itaət edərək tabe olmaqda qədəminiz sabitdir, nə də müxalifət etməkdə birüzlü və yekdil! Kaş ki, bir yol ilə gedəydiniz və məni bu dərd və kədər in çəkişməsindən xilas edəydiniz.

həqiqətlərini) öyrətdim, sizin aranızda dəlil-sübutla hökm çıxardım, sizi tanımadığınız şeylə tanış etdim və ağızlarınızdan çıxarıb atdığınız şeyi sizin üçün dadlı-tamlı etdim (*nadanlıq üzündən pis sandığınız şeylərin yaxşılıqlarını sizə aşkar etdim*). Kaş ki, kor görəydi və ya yatan oyanaydı! ¹ Başçıları Müaviyə və müəllimləri zinakar arvadın oğlu (*Əmr ibn As*) olan dəstə Allaha (*Onun hökmlərinə*) nadan olmağa nə qədər də çox yaxındır! ²

¹ *Mən doğru yol göstərmək və ona istiqamətləndirməyin şərtlərini yerinə yetirdim. İndi əgər kor görməsə və yatan oyanmasa, mənim günahım deyil.*

² *Əmr ibn Asın anasının əhvalatı yetmiş üçüncü kəlamın şərhində bəyan edilib.*

180- ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın kəlamlarındandır. O, səhabələrindən birini (*Abdullah ibn Quəyni*) göndərdi ki, (*Siffeyn müharibəsində*) Kufə qoşunundan olan və (*Şam əhli ilə müharibədən sonra*) Nəhrəvan Xəvaricinə birləşmək istəyən, amma o Həzrət əleyhis-salamdan qorxan dəstədən (*Bəni Naciyyənin başçısı Xirrit ibn Raşid və onun ətrafındakılardan*) bir xəbər gətirsin. Həmin şəxs qayıdanda o Həzrət soruşdu: Onlar qorxmayıb öz yerlərində qalıblar, yoxsa qorxub köçüblər? Həmin şəxs dedi: Ya Əmirəl-möminin, köçüblər. İmam əleyhis-salam buyurdu:

Onları görüm (*Allahın rəhmindən*) uzaq düşünlər, necə ki, Səməd tayfası (*itaətsizlik edərək Salehin dövəsinin ayaqlarını kəsdi və bununla da Allahın rəhmətindən*) uzaq düşdü (*və məhv oldu*)! Bil ki, nizələr onlara tərəf uzananda və qılınclar təpələrinə enəndə etdikləri işdən peşman olacaqlar. Bu gün şeytan onları (*bizdən*) ayırıb parçalamaq (*və öz davamçısı etmək*) istəyib. Sabah (*qiyamətdə isə*) onlarla əlaqəli olmasını inkar edərək onlardan uzaqlaşacaq. Buna görə də onlara (*onların əzaba layiq olmaları üçün*) hidayət və nıcatdan (*hidayət yolundan*) xaric olmaları, azğınlıq və korluğa (*azğınlıq və korluq dərəsinə*) düşmələri, haqdan (*ona tabe olmaqdan*) üz döndərmələri və

azğınlıqda (*azğınlıq yolunda*) tüğyan və itaətsizlik etmələri kifayətdir.¹

¹ Xirrit ibn Raşidin və onun tərəfdarlarının Məqəl ibn Qeysin əli ilə öldürülməsi əhvalatı qırx dördüncü kəlamın şərhində deyildi.

181- ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Nauf (*ibn Fuzalə*) Bikalidən nəql edilmiş xütbələrindəndir. ¹ (*Nauf*) deyir:

Əmirəl-möminin əleyhis-salam bu xütbəni bizə Kufədə (*o Həzrətin bacısı Umm Haninin oğlu*) Cədə ibn Hübəyrə Məxzuminin dikəltiyi daşın üzərində dayanaraq oxuyub. O Həzrətin əynində uzun yun paltar var idi. Qılıncının qayıışı və ayaqqabısı xurma ağacının yarpaqlarından idi (*toxunmuşdu*). Onun alını (*səcdənin çoxluğundan*) dəvənin dizlərinin qabarı kimi idi. Beləliklə, (*eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allahın mədh və tərifinə və qüdrət və gücünə, təqva və pərhişkarlığa həvəsləndirmək və dünyaya ürək bağlamamaq barəsində*) buyurdu:

Şükr o Allaha layiqdir ki, bütün yaradılmışların və işlərinin sonunun (*yaradılmışların işlərinin sonunun*) qayıdıışı Ona tərəfdir. Lütfünün böyüklüyü, (*təklilinə olan*) dəlilinin aşkarlığı, bəxşisinin çoxluğu və (*İslam dini ilə boyunlara qoyduğu*) haqqa görə Ona şükr edirik. Elə bir şükr ki, Onun haqqını əda edərək şükrünü yerinə yetirsin² və Onun mükafatına yaxınlaşdıraraq bəxşisinin artmasına səbəb

¹ *Nauf İmam əleyhis-salamın xas və ən yaxın səhabələrindən olub. Yəməninin Səna şəhərinin qərb tərəfində Himyər adlı bir yer var və Bikal orada məskunlaşmış qəbilənin adıdır.*

² *Lütf və kərami ilə bizim layiq olmayan şükrümüzü qəbul etsin. Onsuz da əslində bəndələrin Onun haqqını əda etmək və şükrünü yerinə yetirmək gücləri yoxdur.*

olsun. Onun fəzl və bəxşişinə ümidvar olan, xeyir verməsini arzulayan, (*çətinlikləri*) dəf etməsinə arxalanan, lütf və kərəmini etiraf edən və söz və əməli ilə Ona tabe olan şəxsin istəməsi kimi Ondən kömək diləyirəm. Yəqin və inamla Ona (*Onun fəzl və kərəminə*) ümidvar olan, kamil imanla Ona (*Onun Allahlığına*) üz tutan, itaətkarlıqla Ona qarşı təvazökar olan, təkliyinə etiqad bəsləməklə Ona qarşı tam sədaqətli və səmimi olan, şükr etməklə Onu böyük bilən və (*Ondan başqa bir sığınacaq və pənah yeri tanımadığı üçün çətinliklərdə*) rəğbət və səylə Ona pənah aparan şəxsin iman gətirməsi kimi Ona iman gətiririk. Eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allah doğulmayıb (*atadan yaranmayıb*) ki, Onunla izzət və əzəmətində şərik olsun. (*Çünkü ata övladın cinsindəndir və izzət və böyüklükləri bir-birinə şamil olur.*) Doğmayıb (*dünyaya uşaq gətirməyib*) ki, aradan gedərək Özündən sonra miras qoysun. ¹ Vaxt və zaman Onu ötməyib. (*Çünkü O, vaxt və zamanın yaradanıdır.*) Artmaq və azalmaq bir-birinin ardınca Onu əhatə etməyib. ² Bəlkə (*göyün, yerin və digər varlıqların yaradılışında*) bizə göstərdiyi gözəl nizam və möhkəm qanunlarla (*vücudunun varlığı*) ağıllara aşkar olub. Odur ki, Onun yaratmasının dəlil və şahidlərindən biri sütünsüz sabit və bərqərar qalmış və

¹Çünkü doğmaq, məhv olmaq və başqasını canişin etmək cismın xüsusiyyətlərindəndir.

² Çünki artmaq və azalmaq dəyişməyə səbəb olur və dəyişmək hadis olmağı tələb edir. Hadis olmaq isə mümkün varlığın xüsusiyyətlərindəndir. Xülasə, Onu yaranmışlar kimi vəsf edə bilmərik, çünki Onda cismın və sonradan əmələ gələn xassələrin heç birinin heç bir sifəti yoxdur.

dirəksiz dikəldilmiş göylərin yaradılışıdır. Allah onları çağırırdı (*yaratmaq istədi*). Onlar da itaət və tabeçiliklə dayanıb durmadan və duruxmadan (*Onun çağırışını*) qəbul etdilər (*var oldular*). Əgər onlar (*vəziyyətləri ilə*) rübubiyyəti təsdiq və qəbul, itaət və bəndəliyi iqrar etməsəydilər, onları Öz ərşinin yeri, (*yaxın*) mələklərin məkanı və bəndələrinin gözəl söz və əməllərinin qaldırıldığı yer etməzdi. Onların ulduzlarını nişanələr edib ki, çaş-baş qalmış şəxs yer üzünün geniş yolları ilə get-gəl edəndə onlarla yol axtarsın. Gecənin pərdəsinin çox qaranlığı onların nurunun işığını örtməyib və qaranlıq gecələrin zülmət pərdələri, göydə görünən ayın nurunun işıltısını aradan qaldırmağa qadir deyil. Buna görə də pak və qüsursuzdur o Allah ki, nə zülmət gecənin qaranlığı, nə də gecənin, dərin yerlərin künclərində və bir-birinə yaxın tutqun rəngli dağların qüllələrində rahatlıq tapanları Ona gizli deyil. Üfüqdə və göyün bir tərəfində göy gurultusundan gələn səs, buludun səpələnərək yox olan (*gözlərə görünməyən*) ildırımları, qopması ulduzların düşməsinə nisbət verilən küləklərin və yağışın yağmasının öz yerindən uzaqlaşdırdığı (*yerə*) tökülən yarpaqlar Ona gizli deyil. ¹ Yağışın hər bir damcısının hara düşüb harada qərar tutacağını, kiçik qarışqanın (*öz yükünü*) haradan çəkib hara apardığını, ağcaqanadın ruzisi üçün nəyin kifayət

¹ Cahiliyyət dövrünün bədəvi ərəbləri, səhv əqidələrinə əsaslanaraq külək, yağış, soyuq və isti kimi səma hadisələrini ulduzların düşməsinə nisbət verirdilər və onlarda ulduzları təsirli bilirdilər. Buna görə də İmam əleyhis-salam burada onların əqidələrinə işarə edib.

etməsinə və düşinin (*döllü olarkən*) qarnındakının nə (*erkek, yoxsa dişi*) olmasını bilir.

Şükr o Allaha layıqdır ki, kürsü, ərş, göy, yer, cin və insan mövcud olmamışdan olub. (*Çünkü yaradanın yaradılmışdan qabaq mövcud olmasının zəruriliyi tam aydın məsələlərdəndir.*) Düşüncə ilə dərk edilmir və zəka ilə müəyyənləşmir. Heç bir istəyən Onu yayındırmır. (*Çünkü Onun zəti elminin özüdür və Onun elminə qəflət yol tapa bilməz.*) Əta və bəxşiş etmək Onu (*Onun nemət xəzinəsini*) azaltmır. (*Çünkü istəyən an istədiyini yaradır.*) Göz ilə görünür. Haradasa olmasını demək olmaz. Bənzəri olmaqla vəsf edilməz. (*Əl və ayaq kimi*) bir üzvün köməyi ilə yaratmır. Hisslərlə dərk edilmir. (*Cisim olmadığı üçün cismin xüsusiyyətlərindən olan bu sifətlərlə vəsf edilmir.*) İnsanlarla müqayisə edilməz (*onlara oxşadılmaz. Çünkü Onun oxşarı yoxdur*). O Allah ki, Musa ilə (*yaratdığı*) bir sözlə danışdı və ona üzv və alətlərsiz, danışqsız və (*boğazda yerləşən və vasitəsi ilə səs çıxan*) dilçəklərsiz Öz nişanələrindən böyük bir şey göstərdi (*ki, o söz idi*). Ey Rəbbini vəsf etmək üçün özünü zəhmətə salan kəs! Əgər düz deyirsənsə, pak hücrələrdə məskunlaşmış (*və Allahın əzəmət və böyüklüyündən*) başlarını aşağı salan və ağilları yaradanların ən yaxşısını vəsf etməkdə çaş-baş və aciz qalan Cəbraili, Mikaili və Allahın dərğahına yaxın olan mələklər qoşununu vəsf et. (*Əgər onlar Onun zatının həqiqətini dərk edə bilmirlərsə, sən zəif bəndə onlardan qabaq Onun həqiqətini dərk etməkdə aciz və zəifləsən.*) Sifətlərlə o kəslər dərk edilirlər ki, şəkil və alətləri var və o kəs ki, ömrü sonu yoxluğa doğru çəkiləndə başa çatır. Buna görə də Ondən başqa bir tanrı yoxdur. (*Çünkü əgər olsaydı, əlbəttə ki, dərk*

edilərdi.) O, hər bir qaranlığı Öz nuru ilə işıqlandırır və hər bir nuru Öz qaranlıqlaşdırması ilə zülmətə bürüyüb (hidayətin işıqlığı Onun lütfünün, azğınlığın qaranlığı isə Onun qəzəbinin nəticəsidir).

Ey Allahın bəndələri! Sizə pərhizkar olmağı və *(isti və soyuqdan qorunmağınız üçün)* sizə gözəl paltarlar geyindirmiş və sizin üçün yaşayış vasitələrini hazırlamış Allahdan qorxmağı tövsiyə edirəm. *(Sizin üçün belə bir şərait yaratdığı halda nə üçün günah və itaətsizliklə Onun nemət və bəxşişlərinə nankorluq edirsiniz? Nə üçün Ondan uzaqlaşaraq dünyaya ürək bağlamısınız, halbuki) əgər kimsə dünyada qalmaq üçün bir vasitə əldə edə bilsəydi və ya ölümü dəf etməyə bir yol tapsaydı, o, Davud əleyhis-salamın oğlu Süleyman olardı ki, peyğəmbərlik vəzifəsindən və böyük məqam və dərəcəyə malik olmaqdan əlavə cin və insanlara hakim və padşah idi. (O, dünya və axirətə aid bütün vasitələrə malik olmaqla dünyada qalmağa hamıdan çox layiq idi. Amma) elə ki özünün təqdir edilmiş rüzsini istifadə etdi və həyat müddətini sona çatdırdı, yoxluq yayları ölüm oxları ilə onu diz çökdürdü (və o, dünya ilə vidalaşdı). Şəhərlər onsuz və evlər boş qaldı və başqaları onları irs apardılar. Sizin üçün keçən dövrlərdə ibrət vardır (ki, keçmişlərin bu dünyadan necə üzülüşmələrinə nəzər salarsınız). Haradadır Əmaliqə və onların övladları? ¹ Haradadır (Misir şahları olmuş) Fironlar və (onların heç bir nişanələri qalmamış) övladları? Haradadır peyğəmbərləri*

¹ *Əmaliqə İmliq ibn Lavəz ibn İrəm ibn Sam ibn Nuhun övladlarından ibarət bir dəstə olublar və onlar çox böyük bir dövlətlə Yəmən və Hicazda padşahlıq ediblər. Sonralar onların kökü kəsilib.*

öldürən, Allahın elçilərinin hökmlərini söndürən (*məhv edən*) və zalımların ənənələrini dirildən (*həmin əsasda davranan*) Rəss şəhərlərinin əhalisi? ¹ Haradadır o kəslər ki, qoşunlarla hər tərəfə gedərək minlərlə nəfəri məğlub edirdilər və ordu toplayaraq şəhərlər tikirdilər?!

Bu da həmin xütbənin (*zühuru gözlənilən İmam - əccəlallahu təala fərəcəh - barəsindəki*) bir hissəsidir

(*İmami-Zaman əleyhis-salam*) hikmət (*şeylərin həqiqətləri barəsindəki elm, zahidlik və ibadət*) qalxanını geyinib və onu ona üz tutmaq, tanımaq və özünü (*dünyaya bağlılıqdan*) azad etmək kimi şərtləri ilə mənimsəyib. Hikmət o Həzrətin axtardığı itik və istədiyi arzudur. ² O Həzrət (*fitnə-fəsad çoxalaraq*) İslam qərib (*zəif*) düşəndə və (*dəvə əzab-əziyyət görün zaman etdiyi kimi*) öz quyruğunu tərpedərək boğazının qabağını yerə qoyanda gözlərdən uzaqlaşaraq bir guşəyə çəkilər. ³ O Həzrət Allahın dəlilinin qalanlarının (*hidayət və nicat İmamları əleyhimus-salamın*) yerdə qalanı və

¹ Rəss böyük bir quyunun adı idi ki, insanlar onun ətrafına toplaşaraq «şah ağac» dedikləri və Yafis ibn Nuhun əkdiyi küknar ağacına ibadət edirdilər. Allah onları məhv etdi.

² Onun fikri həmişə ona yönəlib və ondan başqasına baxmır, necə ki, İmam əleyhis-salam bu kitabın sonunda buyurub: «*الْحِكْمَةُ ضَالَةٌ الْمُؤْمِنِ*» «Hikmət möminin itiyidir ki, o, həmişə onu əldə etmək fikrindədir».

³ Xülasə, İslamı elə bir zəiflik büürüyər ki, o əldən düşərək yerindən qalxa bilməz. Bu cümlə Həzrət Peyğəmbərin bu buyurduğuna işarədir ki: «*بَدَأَ الْإِسْلَامَ غُرْبِيًّا وَ سَيَعُودُ غُرْبِيًّا*» «İslam qərib və tək zühur etdi və tezliklə yenə də tək qalar.» Yəni, onun həqiqi davamçısı olmaz.

peyğəmbərlərin canişinlərinin canişinidir. («اللَّهُمَّ أَظْهِرْ بِهِ الْعَدْلَ وَ أَيْدَهُ بِالنَّصْرِ وَأَنْصُرْ نَاصِرِيهِ وَ اخْذُلْ خَاذِلِيهِ وَ أَقْصِمْ قَاصِمِيهِ وَ أَقْصِمْ بِهِ جَبَابِرَةَ الْكُفْرِ وَ أَقْتُلْ بِهِ الْكُفَّارَ وَ الْمُنَافِقِينَ وَ جَمِيعَ الْمُحْدِثِينَ أَمِينَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ» *Allahım! Onun vasitəsi ilə ədaləti bərqərar et. Onu Öz köməyinlə gücləndir. Ona kömək edənlə kömək et və onu köməksiz qoyanı köməksiz qoy. Onu sındıranları sındır. Onun vasitəsi ilə küifr zülmkarlarını məhv et. Onun əli ilə kafirləri, münafıqləri və bütün dinsizləri öldür. Amin, ey rəhimlilərin ən rəhimlisi!»)*

İmam əleyhis-salam sonra buyurdu:

Camaat! Mən sizə peyğəmbərlərin öz ümmətlərinə verdikləri öyüdləri verdim. Vəsi və canişinlərin peyğəmbərlərdən sonrakılarla davranışda etdiklərini (*mülayimlik və mehribanlıq*) sizinlə etdim. Sizi öz (*öyüd-nəsihət*) qamçımla ədəbləndirdim, düz yola gəlmədiniz. Sizi qorxutmaq vasitəsi ilə (*haqq yola*) sövq etdim, toplaşmadınız (*mənə tabe olmadınız*)!!

Əcriniz Allah yanında! Gözləyirsiniz ki, məndən başqa bir İmam gəlib sizi yola gətirərək doğru yol göstərsin?!

Bilin! Dünyanın üz tutanı arxa çevirdi və arxa çevirəni üz tutdu. (*Haqq İmama tabe olmamaq nəticəsində dünyanın yaxşılığı arxa çevirdi və onun pisliyi, yəni, cahiliyyət dövrünün əməli meydana çıxdı.*) Allahın yaxşı işlər görənlərə bəndələri köç etmək (*dünyadan getmək*) qərarına gəldilər və dünyanın davamlı olmayan azını axirətin fani olmayan çoxuna satdılar (*dəyişdilər və onun qəm-qüssəsindən nicat tapdılar. Deyəsən İmam əleyhis-salamın bu cümlədən məqsədi özünün şəhid edilməsindən xəbər verməkdir*). Qanları Siffeyn müharibəsində tökülən qardaşlarımız (*dindəşlarımız*) bu gün diri olmayıb qəm-qüssə çəkib bulanıq su içməməklə (*bu dövrün çətinliklərini görməməklə*) nə ziyan ediblər?! (*Xülasə, dünyadan köçüb belə bir günü görməyənlərin xoş halına!*) Allaha and olsun ki, onlar Allahı (*Onun rəhmini*) əldə etdilər. Allah da onların əməllərinin mükafatını verdi və (*dünyada olan*) qorxu və vahimədən sonra onları qorxusuz və rahat evdə yerləşdirdi. Haradadırlar mənim haqq yolu öz minikləri etmiş və (*ömrələrini*) düzlük və doğruluqla (*sona çatdırıb*) köçmüş qardaşlarım? Haradadır Əmmar (*ibn Yasir*)? (*O, doxsandan*

yuxarı yaş ilə Siffeyn müharibəsində şəhid edilib.) Haradadır (Əbulhəysəm Malik) ibn Təyhan? Haradadır Zuşşəhadətəyn? ¹

¹ Haradadır onların qardaşlarının (*dındaşlarının*) onlar kimiləri (*İbn Bədil, Haşim ibn Utbə və digərləri*) ki, (*hamısı Siffeyn müharibəsində şəhid oldular və*) bir-birləri ilə ölüm (*haqq yolda şəhid olmaq*) barəsində əhd bağladılar və başları (*öldürüldükdən sonra*) günahkarlara (*Müaviyə və tərəfdarlarına*) göndərildi?

Nauf deyir: İmam əleyhis-salam bu sözdən sonra əlini mübarək saqqalına vuraraq çox ağladı və buyurdu:

Heyf və əfsus, o qardaşlarım (*dındaşlarım*) üçün ki, Qurani oxuyaraq onu möhkəm bildilər (*möhtərəm saydılar*), vacib olan şeydə düşünərək onu bərqərar etdilər (*onun əsasında davrandılar*), sünnəni dirildərək bidəti məhv etdilər, cihada çağırılarda (*onu*) qəbul etdilər və başçıya inanaraq ona tabe oldular. Sonra uca səslə (*belə*) fəryad qopardı:

Ey Allahın bəndələri, cihad, cihad! Bilin ki, mən elə bu gün qoşun hazırlayacağam. Kim Allaha tərəf getmək istəyirsə, gərək getsin.

Nauf deyir: Bundan sonra Hüseyn əleyhis-salamı on min nəfərlik qoşuna, Qeys ibn Sədi on min nəfərə, Əbu

¹ O, Əbu Umarə Xuzəymə ibn Sabit əl-Ənsaridir ki, Həzrət Peyğəmbər Peyğəmbər onun şahidliyini iki kişinin şahidliyinin yerinə qəbul edib. Həzrət Peyğəmbər bir ərəbdən at alıbmuş və ərəb bunu inkar edirmiş. Həzrət buyurub: Ey Xuzəymə, şahidlik edirsən? Deyir: Xeyr, ey Allahın Peyğəmbəri, amma atı almağımı bilirəm. Necə ola bilər ki, səni Allah tərəfindən gətirdiyin şeydə təsdiqləyim, amma bir ərəblə etdiyini alverdə təsdiqləməyim? Sonra o Həzrət buyurdu: Sənin şahidliyin iki kişinin şahidliyi kimidir.

Əyyub Ənsarini on min nəfərə və onlardan başqalarını da başqa sayda qoşunlara əmir və başçı təyin etdi. Həzrət (*Şam əhli ilə vuruşmaq üçün*) Siffeynə qayıtmaq istəyirdi. Beləliklə, hələ cümə günü gəlib çatmamışdı ki, İbn Mülcəm məlun (*Allah ona lənət etsin*) o Həzrəti zərbətlədi. Buna görə də qoşunlar geri qayıtdılar. Biz öz çobanını itirmiş və hər bir tərəfdən canavarların oğurladıqları qoyunlar kimi idik.¹

¹ *Deyiblər ki: Bu xütbə Əmirəl-möminin əleyhis-salamın ayaq üstə buyurduğu son xütbədir.*

182- ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın *(Allah-təalanın həmd və şükri barəsindəki)* xütbələrindəndir.

Şükr o Allaha layiqdir ki, *(göz ilə nişanə və əlamətləri)* görünmədən tanınıb və əziyyət çəkmədən *(və alət və vasitələrsiz yaranmışların)* yaradan(ı)dır. Varlıqları güc və qüdrəti ilə yaradıb və böyüklük və üstünlüyü ilə itaətsizlik və ağalıq edənlərdən itaət və bəndəlik etmələrini tələb edib. *(Çünki Onun qarşısında hər bir böyük kiçikdir. Buna görə də təvazökarlıq və itaətkarlığı əmr edib.)* O, Öz bəxşişi ilə böyüklərin ağa və böyüyüdür. Yaratdıqlarını dünyada yerləşdirən və *(hikmət və mərhəmətinə əsasən)* peyğəmbərlərini *(hidayət etmək üçün bir-birinin ardınca)* cin və insanlara tərəf göndərən Allah Odur. *(Peyğəmbərləri göndərdi)* ki, onlar *(insan və cinlər)* üçün dünyanın *(nadanlıq və azgınlıq)* pərdəsini aradan qaldırınsınlar, onları dünyanın pislik və çətinliklərindən qorxutsunlar *(xəbərdar etsinlər)*, onlar üçün onun *(dünyanın vəfasızlığı)* barəsində məsəllər çəksinlər *(hekayətləri açıqlasınlar ki, onlar dünyaya aldanıb vurulmaqdan nicat tapsınlar)*, onları onun *(dünyanın)* eyb və çatışmazlıqlarından xəbərdar etsinlər və onlar *(günah və itaətsizliyin ziyanından)* xəbərsiz və qafil olan zaman onların vasitəsi ilə ibrət götürəcəkləri *(ayılarlaq özlərinə gələcəkləri)* sözü - sağlamlıq, rahatlıq, xəstəlik və çətinlik kimi halların dəyişəcəyini, onun halal və haramını *(bu yollarla qazanılması)*, itaətkarlar

üçün Cənnət və möhtərəmlik, günahkarlar üçün isə od və xarlıq hazırlanmasını xatırlatsınlar.

Allaha üz tutub bəndələrinə əmr etdiyi şəkildə şükr edirəm. Hər bir şey üçün miqdar və ölçü, hər bir ölçü üçün müddət və hər bir müddət üçün yazı müəyyənləşdirib (*ki, onda dəyişiklik ola bilməz*).

Bu da həmin xütbənin Quranın vəsfi (və xalqa öyüd-nəsihət) barəsindəki bir hissəsidir

Quran (*yaxşılıqlara*) əmr edən (*və pisləklərdən*) çəkindirəndir (*Allah onda insanları yaxşı işlərə əmr edərək pis işlərdən çəkindirib*). (*Zahirdə*) dinməz (*əslində isə*) nətiqdir. (*Çünki zahiri baxışda hərflərdən başqa bir şey deyil. Amma onda bütün ilahi əmr və qadağalar mövcuddur və o, onların hamısını bəyan edir.*) Allahın bəndələrinə olan dəlil və sübutudur ki, onlardan onun barəsində (*ona əməl etmək barəsində*) söz alıb və onları onun girovunda qoyub. (*Odur ki, ona tabe olmaqdan başqa bir yolla əzabdan nicat tapmaq mümkün deyil.*) Onun nurunu kamilləşdirib (*onda qiyamətə kimi olan səadət və xoşbəxtlik, eləcə də bədbəxtlik yolunu göstərib*). Həmçinin Öz dinini (*İslamı*) onun vasitəsi ilə kamala çatdırıb. Öz Peyğəmbərinin (*səlləllahu əleyhi və alih*) canını o vaxt aldı ki, o, Quranın hidayət və qurtuluşə səbəb olan hökmlərinin xalqa təbliğ olunması və çatdırılmasını bitirmişdi. Buna görə də Allahın əzəmət və böyüklüyünü (*O, Özü*) Öz böyüklüyünü (*Qurani-Kərimdə*) zikr etdiyi kimi yad edin. Çünki O, Öz dininin (*hökmlərinin*) bir hökmünü (*də*) sizdən gizli saxlamayıb və bəyənilən və

bəyənilməyən heç bir şeyi onun üçün (*kitab və sünnədə*) aşkar nişanə və bəlli əlamət qoymadan tərک etməyib ki, ondan (*bəyənilməyəndən*) saxlasın və digərinə (*bəyənilənə*) əmr etsin. Odur ki, Onun razılıq və istəyi, eləcə də qəzəb və qadağası, gələcəkdə (*də keçmişdəki ilə*) birdir. ¹ Bilin ki, Allah sizin üçün heç vaxt səbəbindən sizin keçmişlərinizə qəzəbləndiyi şeyə razılıq verməyəcəkdir. Həmçinin keçmişlərinizə razılıq verdiyi şeyə görə heç vaxt sizə qəzəblənməyəcəkdir. ² (*Odur ki, İmam əleyhis-salam buyurur:*)

¹ *Onun hökmləri qiyamətə kimi dəyişməyəcək, bəlkə hər bir məsələnin hökmü Həzrət Peyğəmbərin dövründə Quran və sünnədə bəyan olunan kimidir. Bu cümlə «Müxəttə»dən olan doğru fikir sahiblərinin nəzərlərinin düzliyinə bir dəlidir. Onlar deyirlər ki, eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allahın hər bir məsələdə müəyyən və bəlli bir hökmü var. Onu elmi əsaslar çərçivəsində kəşf edərək üzə çıxaran müctəhid haqdır. Elmi çərçivədə həmin hökmü kəşf edərək üzə çıxarmaq istiqamətində çalışmış, amma həqiqi hökmü əldə etməmiş müctəhid isə səhvə düşər olub. Amma bununla belə bu işə görə ona heç bir zərər-ziyən dəyməz. «Müsəvvəb»dən olan səhv düşüncə tərəfdarlarının nəzəri isə yuxarıda deyilənlərin əksinədir. Onlar deyirlər ki, Allahın hər bir məsələdə müctəhidlərin fərqli nəzərlərinə əsasən müxtəlif hökmləri vardır.*

² *Allahın Peyğəmbərinin zamanında haram olan şey sizə və gələcək nəsillərə də haramdır və eləcə də vaciblər vacibdir. Çünki Məhəmmədin (səlləllahu əleyhi və əlih) şəriəti qiyamətə kimi davam edəcək və onun bir nəfər bərasindəki hökmü hamıya aiddir. Buna görə də hər bir məsələnin hökmü birinci günündə müəyyənləşdirildiyi, Kitab və sünnədə bəyan edildiyi kimidir və hökmlər heç bir kəs və zamanla bağlı olaraq dəyişdirilməzdir. Heç kəsin öz rəy və ictihadı ilə onu dəyişdirmək icazəsi yoxdur. Əgər kimsə belə bir iş görsə, dində bidət qoyub.*

Aşkar yolda hərəkət etməkdən və özünüzdən qabaqkı kişilərin sözlərini təkrar etməklə danışmaqdan başqa bir çarəniz yoxdur.¹ Həqiqətən Allah sizin yaşayış ruzinizin əldə edilməsinə zəmanət verir.² Həmçinin sizi şükr və həmd etməyə həvəsləndirib və sizə, öz dillərinizlə Onu yada salmağı vacib edib.³ Sizə təqvalı və pərhezkar olmağı tapşırıb.⁴ Onu Öz razılığının son dərəcəsi edib və bəndələrindən istəyib (ki, günahlardan çəkinərək Ondan

¹ *Gərək özünüzdən qabaqkılarn yoluna qədəm qoyasınız, onların davranış üsulları ilə davranasınız, yoxsa özbaşına bir söz deyib başqa yol ilə getməyəsınız.*

² *Sizi ruzi əldə etməyin qəm-qüssəsindən nicat verir, necə ki, Zariyat surəsinin 22-23-cü ayələrində buyurulur: «وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ» «Sizin ruziniz və vəd olunduğunuz şey göydədir. Buna görə də göyün və yerin Rəbbinə and olsun ki, bu, sizin danışığınız kimi düz və həqiqətdir.» Yəni, sizin danışığınızda şəkk və tərəddüd olmadığı kimi, deyilənlərin də düz və doğru olmasında heç bir şəkk-şübhə yoxdur.*

³ *Necə ki, Qurani-Kərimin Bəqərə surəsinin 152-ci ayəsində buyurulur: «فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونَ» «Məni yada salın ki, Mən də sizi yada salım. Mənim nemətlərimin şükrünü yerinə yetirin, nankorluq etməyin.»*

⁴ *Necə ki, Qurani-Kərimin Nisa surəsinin 131-ci ayəsində buyurulur: «وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ مَا فِي «بِز SİZDƏN ƏVVƏL KİTAB VERİLƏNLƏRƏ (YƏHUDİ, XRİSTİAN VƏ BU KİMİLƏRƏ) VƏ SİZƏ ALLAHDAN QORXMAĞI TƏVSIYƏ ETDİK. ƏGƏR ALLAHU İNKAR ETSƏNİZ BELƏ, (YENƏ DƏ) GÖYLƏRDƏ VƏ YERDƏ NƏ VƏRSƏ, HƏMİSİ ALLAHINDIR. ALLAH EHTİYACSIZDIR VƏ ŞÜKR OLUNMAĞA LAYİQDİR.» DEMƏLİ, TƏQVAYA ƏMR OLUNMASI SİZİN ÖZÜNÜZÜN NİCAT TAPMAĞINIZ ÜÇÜNDÜR, YOXSA ALLAHIN SİZİN İBADƏT VƏ PƏRHİZKARLIĞINIZA EHTİYACI YOXDUR.*

qorxsunlar, *Ona itaət istiqamətində çalışsınlar*). Buna görə də nəzərləri altında olduğunuz və alın tükərləriniz, yatıb-durmaq və oturub-qalxmağınız əlində olan (*sizin barənizdə istədiyi şeyi dərhal gerçəkləşdirməyə qadir olan*) Allahdan qorxun. Əgər (*öz sirrinizi*) gizlətsəniz və heç kəsə deməsəniz, bilər (*və yaxşıya savab, pisə cəza verər*). Əgər (*onu*) aşkar etsəniz, yazar. (*Yəni,*) sizə möhtərəm gözətçilər (*mələklər*) təyin edib ki, (*onlar sizin söz və əməllərinizi yazırlar və*) heç bir haqqı qələmdən salmaz və nahaq və edilməmiş yazmazlar. (*Onlar elə diqqətliyərlər ki, yaxşı əməl həтта kiçik olsa belə, insan tərəfindən yerinə yetirilən kimi yazılar və qələmlərindən düşməz.*) Bilin ki, hər kim təqvalı olaraq Allahdan qorxsa, Allah-təala fitnə-fəsadlardan çıxmaq yolunu və zülmətlərdən (*nadanlıq və azgınlıq zülmətlərindən*) işıqlıq və aydınlığı ona göstərər, onu arzuladığı yerdə (*Cənnətdə*) əbədi olaraq saxlayar. Onu Öz yanındakı əziz mənəzildə - Özü (*Öz dostları*) üçün seçdiyi evə daxil edər. Həmin evin kölgəsi Allahın ərşi, işığı isə Onun razılığıdır. Oranın zəvvarları mələklər, dostları isə Onun peyğəmbərləridir. Buna görə də (*Allaha ibadət və xalqa xidmətlə*) axirətə tərəf tələsin və ölümləri (*ölümə səbəb olan xəstəlikləri*) qabaqlayın (*ölümdən qabaq azuqə götürərək elə iş görün ki, Allah və Peyğəmbər razı olsunlar*). Çünki insanların arzularının qırılması, ölümün onları haqlaması, tövbə və qayıdış qapısının onların üzünə bağlanması (*və onların qəm-qüssədə qalmaları*) yaxındır. Odur ki, siz (*qəflətən, dünyaya*) qayıtmağı istəyən keçmişləriniz kimi olacaqsınız. ¹ Siz qalmaq yeriniz olmayan dünyada

¹ *Nə qədər ki, dirisiniz, öz işinizə bir çarə qılaraq yol üçün azuqə*

yol keçən müsafirsiniz. Sizin ondan köçməyiniz elan və azuqə götürməyiniz əmr olunub. (*Odur ki, tələsin, yol üçün azuqə götürün və Allaha və Peyğəmbərə tabe olun ki, avara-sərgərdan qalmayasınız.*) Bilin ki, bu nazik dərinin (*bədəninizin dərisinin*) oda dözüümü yoxdur. Belə isə (*ona düçar olmaqla*) özünüə rəhm edin ki, siz özünüzü dünyada müsibət və çətinliklərlə sınaşmısınız (*onun ən kiçik uğursuzluğuna dözə bilməmişiniz*). Məgər hər hansı birinizin bədəninə batan tikandan, qana bulaşmasına səbəb olan sürüşməkdən və onu yandıran isti qumdan (*səhra qumunun onu yandırmasından*) necə nalə edib inildəməsini görməmişiniz? Bəs onun halı odun iki

götürün. Yoxsa keçmişlər kimi olmayın ki, onlar peşmançılıqlarının bir faydası olmayan və istəkləri qəbul edilməyən bir zamanda öz günahlarından peşman olaraq dünyaya qayıtmaq istəyirlər. Necə ki, Qurani-Kərimin Ənam surəsinin 27-28-ci ayələrində buyrulur: « وَلَوْ إِذِ وَقْفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبُ بَيِّنَاتٍ رَبِّنَا وَنُكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ بَلْ بَدَأُوا كَانِبِينَ «Əgər oda (daxil olmağa) məcbur edilən günahkarları görsən, (eşidərsən ki, belə) deyirlər: Kaş ki, bizi dünyaya qaytaraydılar və biz Rəbbimizin ayələrini yalan hesab etməyəydik və möminlərdən olaydıq. Düz demirlər, bəlkə etiraf ona görədir ki, bundan qabaq onlara gizli olan şey aşkar olub. Əgər qayıtsalar, yenə onlara qadağan olunmuş şeyləri yerinə yetirərlər və onlar yalan deyirlər.» Həmçinin Muminun surəsinin 99-100-cü ayələrində buyrulur: « حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ «Onlar ölüm onlardan birini haqlayana kimi çirkin işlər görürlər. Sonra o, peşmançılıq üzündən deyər: Pərvərdigara! Məni dünyaya qaytar, bəlkə əldən çıxardığımı müqabilində yaxşı bir iş görəyim. Xeyr, onu qaytarmazlar. Çünki qayıtmaq istəyi onların çətinliyə düçar olduğu üçün dediyi bir sözdür. Onların arxasında qəbr hesabı üçün qaldırılacaqları günə kimi manə olacaqdır.»

təbəqəsi arasında-yandırıcı daşla yataq yoldaşı və şeytanla yoldaş olanda necə olacaq?!¹ Bilirsinizmi ki, cəhənnəm sahibi oda qəzəblənəndə, od onun qəzəbindən (*coşub təlatümə gələrək*) bir-birinə çırpılır (*üst-üstə yığılır*) və onu incidəndə (*onun üstünə qışqıranda*) səbrliliyi əldən verərək onun verdiyi əziyyət nəticəsində cəhənnəmin qapıları arasında fəryad qopararaq sıçrayır?

Ey qocalığın zəifliyinə düçar olmuş pirani qoca! Od boyunbağılar boyunların sümüklərinə yapışanda və qandal və zəncirlər yapışaraq bazuların ətlərini yeyəndə necə olacaqsan? (*Əgər günah və itaətsizlik nəticəsində bu əzaba düçar olsan, nə edəcəksən?*) Buna görə də ey bəndələr dəstəsi, nə qədər ki, xəstəlikdən (*ölümdən*) qabaqkı sağlamlıq və (*qəbrdəki*) sıxıntı və çətinlikdən qabaqkı genişlik və rahatlıqda dincsiniz (*Allahın və Peyğəmbərin razılığını əldə edərək ölümdən sonrakı çətinlikdən nicat tapmaq imkanınız var*), Allahdan qorxun, Allahdan qorxun! Öz boyunlarınızı, onlar girov qoyulub getməmişdən (*qurtulması qeyri-mümkün olandan*)

¹ Necə ki, *Qurani-Kərimdə Təhrim surəsinin 6-cı ayəsində* buyurulur: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقْوُدْهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ » «Ey iman gətirənlər! Günahları tərk etməklə özünüzdü və öyüd-nəsihətlə övladlarınızı elə bir oddan qoruyun ki, onun odun və yanacağı insanlar və yonulub büt edilərək ibadət olunan daşlardır. Həmin odun üstündə Allahın onlara verdiyi əmrlərə asi olmayan, buyurulduqlarını yerinə yetirən qaba sözlü sərt mələklər vardır.» Həmçinin *Zuxruf surəsinin 36-cı ayəsində* buyurulur: « وَمَنْ يَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِيضْ لَهُ شَيْطَانًا فَيُؤْوِ لَهُ قَرِينَ » «Hər kəs mehriban Allahın zikrindən boyun qaçırsa, Biz şeytani onun yoldaşı edirik.»

qabaq (*cəhənnəm odundan*) azad etməyə çalışın. Gözlərinizi oyaq saxlayın (*gecə oyaq qalanlardan olun*), qarınlarınızı arıqladın (*oruc tutun*), qədəmlərinizi işə salın (*xeyir işdə addımlayın*), mallarınızı (*Allah yolunda*) bağışlayın, cisminizi ruhunuza qurban verin və bu işdə simiclik etməyin.¹ Çünki eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allah (*Qurani-Kərimin Məhəmməd surəsinin 7-ci ayəsində*) buyurur: « **إِنْ تَتَصَرُّوا لِلَّهِ يَتَصَرِّكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ** » «Əgər Allaha yardım göstərsəniz (*itaət və bəndəlik etsəniz*), O da sizə yardım göstərər və sürüşkənliklərdə qədəmlərinizi möhkəmləndirər (*və sizi çətinlik və giriftarçılıqdan qurtarar*).» Həmçinin (*Hədid surəsinin 11-ci ayəsində*) buyurur: « **مَنْ ذَا الَّذِي يَفْرِضُ اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا فَيُبْذَعُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ** » «Kimdir o kəs ki, (*itaət və bəndəlikdə*) Allaha (*riyakarlıq və özünü göstərmək olmadan*) gözəl borc versin, Allah da onun əvəzini qat-qat artırsın. Onu həm də çox qiymətli bir mükafat gözləyir.» O, sizdən zillət və xarlığa görə yardım, malın azlığı və ehtiyac üzündən borc istəməyib. Göylərin və yerin qoşunları Ona məxsus və (*hamıya*) qalib və alim ola-ola O, sizdən yardım istəyib. Sizdən borc istəyib, halbuki göyün və yerin xəzinələri Onundur və O, ehtiyacsız və təriflənəndir. Onun yardım və borc istəməsi ona görədir ki, O, sizin hansı birinizin daha çox yaxşı işlər görməyinizi sınamaq istəyib. Belə isə Allahın evində (*Cənnətdə*) Onun qonşuları (*gözəl əməl sahibləri*) ilə olmaq üçün yaxşı işlərə

¹ Tezliklə yox olaraq torpaq altında çürüyəcək bədənlərinizi ibadət, bəndəlik və din düşmənləri ilə cihad yolunda sərf edin ki, əbədi əzabdan qurtularaq əbədi Cənnətdə olasınız.

tələsin. Allah, peyğəmbərlərini onlarla tanış edib, mələklərinə onların görüşünə getməyi əmr edib və onların qulaqlarını həmişə odun səsinə eşitməkdən qoruyub (*ki, məbada həmin səsi eşitməklə solğun olalar*).¹ Həmçinin onların bədənlərini çətinlik və əziyyət görməkdən qoruyub. (*Qurani-Kərimin Hədid surəsinin 21-ci ayəsində buyrulur:*) « **ذَلِكَ** **فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ** » «Bu, Allahın lütf və bəxşisidir ki, onu istədiyi kimsəyə əta edir. Allah çox böyük mərhəmət, kərəm sahibidir.» Eşitdiklərinizi deyirəm və Allahdan həm özüm, həm də sizin üçün (*yaxşı işlər görməyə nail olmaq və pis işlərə əmr edən nəfsə və şeytana tabe olmamaq istiqamətində*) yardım diləyirəm. O, (*Ondan yardım istəmək*) bizə kifayətdir və O, (*işləri həvalə etmək üçün*) gözəl vəkildir.

¹ Necə ki, *Qurani-Kərimin Ənbiya surəsinin 101-102-ci ayələrində* buyrulur: « **إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا** » «Öndə olanlara Bizim tərəfimizdən gözəl mükafat vardır. Onları cəhənnəm odundan uzaqlaşdırırlar ki, onun səsinə eşitməsinlər. Onlar arzuladıqları şeydə əbədi qalarlar».

183- cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın Bəni-Təyy qəbiləsindən və Xəvaricdən (*onların şairlərindən*) olan Bürc ibn Müshirə buyurduğu kəlamlarındandır. Bürc ibn Müshir «hökm ancaq Allaha məxsusdur» deyərkən o Həzrət onun sözlərini eşitdi. Sonra buyurdu:

Ey mırıx (*batini çirkin olan ağılsız*), sus! Allah çirkinləşdirsin səni! And olsun Allaha ki, haqq (*İmam əleyhis-salam*) zahir oldu və sən onda (*qoşunun içində*) arıq və aciz idin (*heç kəs sənə etina etmirdi*) və səsin gizlin idi (*sözünə qulaq asan yox idi*). Elə ki batil və nahaq fəryad qopartdı, (*bu sözləri deməyə cürət tapdın və*) keçinin buyunuzunun aşkar olması kimi zahir oldu.¹

Buradan başlayaraq xütbələr fəslinin sonuna kimi «Nəhcül-Bəlağə»nin əlyazma və çap nüsxələrində xütbələrin sıraları bir-birindən fərqlidir. Bəzi nüsxələrdə yüz yetmiş səkkizinci kəlamdan sonra sıralar bir-birindən fərqlənir

¹ İmam əleyhis-salam onu alçaqlıq və nanəciblik baxımından keçinin buyunuzuna oxşadıb. Bu, ərəblərdə bir adətdir. Onlar bir şeyi böyük hesab etmək istəyəndə isə onu gözəl və hörmətli bir şeyə oxşadarlar. Məsələn, deyirlər ki: «*نَجْمٌ نُجُومِ الْكُؤُوبِ*» yəni, «o, ulduz kimi zahir oldu».

184- cü xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın xütbələrindəndir. Rəvayət edilib ki, Əmirəl-möminin əleyhis-salamın Həmmam deyilən abid səhabə və ardıcılardan biri o Həzrətə dedi: Ey Əmirəl-möminin, pərhizkarları *(onların sifətlərini)* mənə elə vəsf et ki, onları görmüş kimi olum. İmam əleyhis-salam onun cavabında duruxdu və gec tərpendi. *(Çünki cavabı gecikdirməyi daha məsləhət bilirdi.)* Sonra qısa şəkildə buyurdu: Ey Həmmam, sən özün Allahdan qorx və yaxşı işlər gör ki *(Qurani-Kərimin Nəhl surəsinin 128-ci ayəsində buyurulur):* «إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ» «Allah pərhizkarlar və yaxşı işlər görənlərdir».¹ Həmmam bu cavaba qane olmadı *(öz istəyində israr etdi)* və nəhayət, o Həzrəti and verdirirdi. Buna görə də o Həzrət Allaha həmd və şükr edib Peyğəmbərə *(səlləllahu əleyhi və alihi)* salam göndərdikdən sonra buyurdu:

Eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allah məxluqatı yaradarkən onların itaət və bəndəliyindən ehtiyacsız, günah və itaətsizliklərindən qorxusuz və amanda idi. Çünki günahkarların itaətsizliyinin Ona bir ziyanı yoxdur və tabe olanların itaəti Ona bir xeyir gətirmir *(bəlkə itaət əmr etmək və itaətsizlikdən çəkəndirməkdən məqsəd bəndələrin özlərinin mənfəət əldə etmələridir)*. Buna görə də ruzi və asayiş vasitələrini onların arasında böldü və dünyada hər bir kəsi *(hikmət və məsləhət əsasında yoxsulluq və varlıq, yaxşılıq və pislilik kimi layiq*

¹ Sənə lazım olan şey təqva, Allahdan qorxmağı öz şüarın etmək və yaxşı işlər görməkdir. Sənə bundan artıq bir şey lazım deyil.

bildiyi) bir mərtəbədə yerləşdirdi. Pərhizkarlar dünyada fəzilətlərə malikdirlər (başqalarından üstündürlər). (Çünki) danışmaları doğruluğa əsaslanır (Allahın və Peyğəmbərin razılığına müvafiq şəkildə danışirlər), geyimləri ortadır (həyatlarında ifrata varmaq və ya həddən aşağı olmaq yoxdur) və (xalq arasında) təvazökarlıqla davranırlar. ¹ Onlar Allahın onlara rəva bilmədiy şeyə göz yumar (harama mürtətib olmaz) və onlara xeyir verən elmə qulaq verərlər. ² Çətinlik zamanı başqalarının asayiş və rahatlıqda olduqları kimidirlər (ilahi təqdirdə boyun əyərək Allahın istədiyinə razıdırlar və onlar üçün çətinliklə rahatlıq birdir). Əgər Allahın onlar üçün (dünyada) müəyyənləşdirdiyi əcəl olmasaydı, savab şövqü və əzabın qorxusundan canları bir göz qırpımı belə bədənlərində qalmazdı. Onların nəzərində Allah böyük, Ondən başqası isə (hər nə olmasından asılı olmayaraq) kiçikdir. Onların Cənnətə yəqin və inamları onu, sakinlərinin rahatlıq içində olmalarını görən şəxsin yəqin və inamı kimidir. Həmçinin oda imanları onu sakinlərini əzaba düçar halda görən şəxsin imanı kimidir.

¹ Çünki Allah Qurani-Kərimin İsrə surəsinin 37-ci ayəsində buyurur: «وَلَا تَمُشْ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا» «Yer üzündə təkəbbürlə yol getmə. Çünki sən heç vaxt (ayaqlarınla) yeri yara bilməz və heç vaxt (boynunu nə qədər uzatsan da) boyca dağlara çata bilməzsən.»

² Allah və Peyğəmbərin qəzəbinə səbəb olan boş sözlərdən uzaq olarlar. Necə ki, Qurani-Kərimin Furqan surəsinin 72-ci ayəsində buyurulur: «وَالَّذِينَ لَا يَشْهَوْنَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا» «Allahın bəyənilmiş bəndələri o kəslərdirlər ki, faydasız və əyyaşlıq məclislərində, nahaq və batil sözlər danışılan və ya çirkin işlər görülən yerlərdə iştirak etməz, orada olmazlar və boş və xoşagəlməz bir şeylə qarşılaşdıqları zaman uzaqlaşaraq keçər, durmazlar».

Qəlbləri qəmgin, zərər-zıyanları təhlükəsiz (*hamı onların zərər-zıyanından xatircəm və qorxusuzdur, çünki başqalarını incitmək və hər bir günahın mənşəyi dünyanı sevməkdir ki, onların da ona meylləri yoxdur*), bədənləri (*oruc tutmaq, çoxlu ibadət və bəndəlik etmək və qənaət nəticəsində*) arıq, (*dünyadakı*) istəkləri az (*naçarlıqdan möhtac olduqlarından artıq bir şey istəmirlər*) və nəfsləri pak və təmizdir (*şəhvət arxasınca getmirlər*). (*Dünyada olan*) bir neçə qısa günü səbrlə başa çatdırırlar və onun arxasınca həmişəlik rahatlığı (*sonsuz Cənnət nemətini*) əldə edirlər. Bu iş Rəbblərinin onlar üçün hazırladığı çox qazanlı və mənfəətli bir ticarətdir. (*Onlar özlərini ibadət və bəndəliyə hazırladıqları üçün Allah da səadətə qovuşmaq yolunu onlara göstərib.*) Dünya onlara üz tutdu (*öz mal və bər-bəzəyini onlara göstərdi*), onlar isə ondan üz döndərdilər (*ona göz yumdular*); onları çətinliklərə əsir etdi, onlar isə canlarını qurban verərək (*onun çətinliklərinə dözdülər və sonda*) özlərini ondan qurtardılar. Gecə olanda (*namaz üçün*) ayaq üstə duraraq Quranın ayələrini diqqət və düşüncə ilə oxuyurlar və onu oxumaq və barəsində düşünməklə özlərini qəmləndirirlər. Onun vasitəsi ilə öz dərdlərinə əlac etməyə çalışırlar (*Quranı oxumaq və ona əməl etməklə qiyamətin əzab və çətinliklərindən nicat tapmaq istəyərlər*). Beləliklə, şövqə gətirən və ümidverici (*yaxşı əməl sahiblərinin mükafatını bəyan edən*) bir ayə ilə rastlaşanda ona tamah salırlar və şövqlə ona baxırlar, sanki ayənin, barəsində xəbər verdiyi mükafat onların gözləri önündədir və onu görürlər. Həmçinin qorxu və vahimə olan (*pis əməl sahiblərinin cəzasından danışan*) bir ayə ilə rastlaşanda qəlblərinin qulaqlarını ona elə açarlar ki, sanki cəhənnəmin (*onun əhlinin*) nalə və fəryadları qulaqlarının dibindədir. (*Allah qarşısında rüku etmək üçün*) qamətlərini əyər və (*səcdə etmək üçün*) alın, əllərinin

içi, diz və barmaqlarının uclarını yerə qoyaraq Allah-təaladan özlərinin (*qiyamət əzabından*) azad olmalarını istəyərlər. Gündüz olanda isə səbrli, alim, yaxşı əməlli və pərhizkardırlar. Qorxu (*Allah qorxusu*) bədənlərini, yonulmuş oxların nazikliyi kimi arıqladıb. Görən onların xəstə olduqlarını güman edər, halbuki heç bir xəstəlikləri yoxdur (*bəlkə əzabın qorxusundan arıqlayıblar*), (*onlardan eşitdiyi sözləri başa düşmədiyi üçün*) sərsəri və dəli olduqlarını deyər, halbuki dəli deyildirlər, bəlkə böyük iş (*qiyamətin fikri*) fikirlərini qarışdırıb. Özlərinin az işlərindən razı olurlar və çoxu çox saymırlar. Beləliklə, özlərini (*itaətdə səhlənkarlıq gümanı ilə*) günahlandırarlər və öz əməllərindən qorxarlar (*ki, məbada bəyənilməyə*). Əgər onlardan birini (*yaxşı əməlinə görə*) tərifləsələr, barəsində deyilənlərdən qorxar və deyər: Mən özümü başqalarından daha yaxşı tanıyıram və Rəbbim məni mənim özümdən də yaxşı tanıyır. Allahım, (*özündənrazılığa səbəb olan bu*) deyilənlərə görə məni cəzalandırma, məni onların güman etdiklərindən də üstün et və onların bilmədikləri günahlarımı bağışla!

Pərhizkarların birinin nişanəsi budur ki, sən onu din işində güclü, yumşaq və gözəl xasiyyətlikdə uzaqgörən, imanda yəqin sahibi, elmdə (*elm axtarışında*) həris, səbrlilikdə alim, zənginlikdə mötədil (*israf etməyib varını yersiz xərcləməyən*), ibadət və bəndəlikdə təvazökar görərsən və o, yoxsulluq və imkansızlığında bəzənmiş görünər (*ki, heç kəs onun yoxsulluğundan xəbərdar olmasın*).¹ Onlar çətinlikdə səbrli, halal

¹ Necə ki, *Qurani-Kərimin Bəqərə surəsinin 273-cü ayəsində* buyrulur: « *لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْبَبُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ* *لِيُحْسِبَهُمُ الْجَاهِلُ أَعْيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ*

axtaran, hidayət və qurtuluşda şad, tamah və hərislikdən uzaqdırlar. (*Beləsi*) yaxşı işlər görməsinə baxmayaraq, qorxu içindədir. Gecə, onun səy və təlaş (Allah-təalanın nemətlərinə görə) şükr etməyə sərf olunur. Gündüz, istəyi Allahı zikr etmək, yada salmaqdır. Gecəni öz qəflətindən qorxan halda (*ki, məbada vəziyyətlərində səhlənkərlilik etmiş olar*) başa vurur və gündüz Allahın lütf və mehribançılığından (*onu müsəlman və Məhəmmədə və Məhəmməd əhli-beytinə tabe olanlardan etməsindən*) şad və sevincək olar. Əgər nəfsi meylli olmadığı şeydə ona qarşı itaətsizlik etsə (*ibadət və bəndəlikdə çətinliklə rəm olsa, o da*) nəfsin sevdiyi şey barəsindəki istəyini yerinə yetirməz. Onun gözünün işığı əbədi olan şeydir və çiyirindi, qalmayan şeydir (*gözünü axirətə dikib və dünyaya arxa çevirib*). O, səbri elmlə və sözü əməl ilə qarışdırır. (*Çünkü elm və ağıla əsaslanmayan səbr və əməl ilə birləşməyən söz xoşagəlməzdir.*) Onu arzusu qısa (*məhdud*), səhv və xətası az, qəlbi təvazökar, nəfsi qane, yeməyi az, işi asan, dini qorunmuş, şəhvət və istəyi yox və qəzəbi yatırılmış görərsən. Xalq onun yaxşılığına göz dikib və pisliyindən rahat və xatircəmdir. Əgər (*Allah və Peyğəmbərdən*) qafil və xəbərsiz insanlar içərisində olsa, xəbərdaşların zümrəsində sayılır. (*Çünkü onun qəlbi Allahı zikr etməklə məşğuldur.*) Əgər

«خَيْرٌ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ» «Allah yolunda ibadət və bəndəliklə məşğul olan və ticarət etmək üçün yer üzündə hərəkət edə bilməyən yoxsullar iffətli və (mənan) zəngindirilər. Belə ki, nadan onların varlı olmalarını zənn edər. Sən onları üzlərinin nişanələri ilə tanıyarsan ki, xalqdan israrla bir şey istəməzlər. Allah, sizin, mallarınızdan onlara verdiklərinizi bilir.»

xəbərdarların içərisində olsa, qafillərdən sayılmaz. ¹ Ona zülm edənə bağışlayar, onu məhrum edənə yaxşılıq və ehsan edər və ondan ayrılana birləşər. Söyüş söyməkdən və çirkin sözdən uzaqdır və sözü mülayim olar. Ondən xoşagəlməz bir iş görünməyib və bəyənilən işi aşkardır. Onun yaxşılığı üz tutub və pisliyi arxa çevirib. Çətinliklərdə vüqarlı və dözümlü, acı anlarda səbrli, dinclik və rahatlıqda şükr edəndir. Nifrət etdiyi kimsəyə zülm etməz və sevdiyi şəxsə görə günaha düşməz. (*Öz nəfsi istəklərinə tabe olan və zalım insanların əksinə olaraq sevmək və ya nifrət bəsləmək onun öz şəri vəzifəsini yerinə yetirməsinə mane olmur.*) Şahid gətirilməmişdən qabaq haqqı qəbul edər. ² Ona tapşırılan şeyi zay etməz və yadına salınan şeyi unutmaz. Heç kəsi xoşagəlməz ləqəblərlə (*kafir, fasiq, münafiq və çirkin kəlmələrlə*) çağırmaz və qonşuya ziyan vurmaz. İnsanların başına gələn acı hadisələrə sevinməz. Batil və nahaq yola qədəm qoymaz və haqq yoldan kənara çıxmaz. Əgər sakit otursa, sakitliyi onu qəmləndirməz və əgər gülsə, gülüş səsi ucalmaz. Ona zülm edilsə, Allah onun intiqamını alana kimi səbr edər. Nəfsi onun əlindən əzab və çətinliyə düçardır. (*Çünkü onun istəklərinə zidd davranır.*) Xalq onun əlindən rahatlıqdadır. (*Çünkü xalq incitmək nəfsi istəklərə tabe olmaq nəticəsində mümkündür.*) Axirət işində özünü əziyyətdə salar və xalqı özündən (*öz işindən*) dincliyə çatdırar. Onun şəxslərdən uzaqlaşması

¹ *Çünkü o, Allahı zikr etməkdə təkə dil ilə kifayətlənmiş, bəlkə onun qəlbi dili ilə birdir.*

² *Çünkü şahid inkar edilərkən gətirilir, haqqı inkar etmək isə yalançılıqdır. Yalançılıq isə təqva və pərhizkarlığa ziddir.*

(dünyapərəstlərə) rəğbətini olmamasına və (onlardan) uzaq olmasına görədir. Tanışlarla yaxın olması (Allah adamları ilə) xoşrəftar və mehriban olmağa görədir. Uzaqlaşmasının səbəbi özündən razılıq və özünü böyük tutmaq deyil və yaxınlaşması (ikiüzlü adamlarda olduğu kimi) hiylə və kələk yolu ilə deyil.

Bu xütbəni nəql edən deyir: *(Söz bu yerə çatanda) Həmmam özündən getdi və elə həmin özündən getməklə də dünyadan köçdü. Sonra Əmirəl-möminin əleyhis-salam buyurdu: Bilin! Vallah onun üçün bundan (belə bir hadisənin baş verməsindən) qorxurdum. Daha sonra buyurdu: Düzgün nəsihətlər əhlinə belə (təsir) edir. Orada olanlardan biri (Xəvaricdən olan Abdullah ibn Kəvva) dedi: Ey Əmirəl-möminin, sənin vəziyyətin necədir? (Nə üçün bu nəsihətlər sənə təsir etmir və ya əgər belə olacağını bilirdinsə, nə üçün onun ölümünə səbəb oldun?) İmam əleyhis-salam buyurdu: Vay olsun sənə! Hər bir əcəlin öz vaxtı var ki, ondan keçmir (gəc və tez olmur) və səbəbi var ki, onu aşmır. Odur ki, özünü şeytanın sənin dilinə üfürdüyü bu cür sözlərdən saxla (bir daha demə. Çünki İmama etiraz etmək şeytanın azdırmaları və göstərişlərindəndir).*

185- ci xütbə

İmam Əli əleyhis-salamın münafiq və ikiüzlü insanları vəsf etdiyi xütbələrindəndir.

Bizə itaət və tabeçilik uğuru nəsib etdiyi və bizi günah və itaətsizlikdən saxladığı üçün Allaha şükr edirik. Ondan, bizə olan nemətini kamil həddə çatdırmasını və əlimizi ipinə (*Qurani-Kərimə*) birləşdirməsini istəyirik. Və şəhadət veririk ki, Məhəmməd Onun bəndəsi və elçisidir ki, Allahın razılığını əldə etmək üçün hər bir çətinliyə qatlaşdı və Onun (*hökmlərinin təbliği*) yolunda hər bir qəm-kədəri qurtum-qurtum içdi (*peyğəmbərlik dövründə qarşılaşdığı hər bir çətinliyə səbr etdi*). Yaxınları və qohumları neçə cür idilər. (*Bir dəstəsi fədakar və onu sevənlərdən ibarət idi ki, can və mallarını o Həzrətin yolunda verirdilər. Bəziləri isə düşmən və münafiq idilər və onu məhv etmək istəyirdilər.*) Uzaq və yadlar o Həzrətlə düşmənçilik etmək üçün bir yerə topladılar. Ərəblər noxtalarını qıraraq o Həzrətə tərəf üz qoydular və onunla müharibə etmək üçün öz yük dəvələrinin qarnını döyüclədilər (*ki, tez çatsınlar*). Nəhayət ən uzaq məkan və get-gəl yerlərindən düşmənçiliklə o Həzrətin yaşadığı yerə və yurda daxil oldular. (*Xülasə, onunla düşmənçilik üçün uzaq yollardan müharibə etməyə gəldilər.*)

Ey Allahın bəndələri! Sizə təqvalı olaraq Allahdan qorxmağı tövsiyə edirəm və (*zahirdə müsəlman, batində isə kafir olan*) ikiüzlü insanlardan (*onların hiylə və kələklərindən*) çəkindirirəm. (*Məbada onların söz və əməllərinə aldanaraq onların arxasınca gedəsiniz.*) Çünki onlar azğın və azdıran (*özləri zəlalət və azğınlıq yolu ilə gedir və başqalarını da doğru yoldan saxlayaraq özlərinə yoldaş edirlər*), həmçinin sürüşmüş və

sürüşdürəndirlər (özləri günah və səhv işlər görürlər və başqalarını da səhvə salırlar). Özlərini müxtəlif rənglərə və hallara salarlar (hər an və hər bir məclisdə öz danışıq və davranışları ilə, puç məqsəd və yanlış fikirləri ilə sadələvh insanları aldatmaq üçün bir rəngə düşərlər). Sizin üçün bütün vasitələri nəzərdə tutublar və bütün pusqularda güdükdədirlər. (Əgər onların fikirlərini başa düşüb onlardan uzaqlaşsanız, sizi digər vasitələrlə aldatmaq qərarına gələrlər ki, hər nə cür olur-olsun sizi özlərinə qoşsunlar. Paxıllıq, ikiüzlülük, düşmənçilik və şəkk-şübhə içində olmaqdan) qəlbləri xəstədir. ¹ Onların zahirləri isə pak və təmizdir. (Belə ki, onların həqiqəti sevən və haqq istəyən olmaları güman edilir.) Gizli yol gedirlər (öz planlarını heç kəsin başa düşmədiyi şəkildə işə salır və fitnə-fəsad yaradırlar) və meşənin sıx ağacları arasında (ovu tutmaq üçün yavaş-yavaş hərəkət edən ovçu kimi) tərənirlər. Sifətləri dərmana oxşayır və sözləri şəfavericidir. Amma əməlləri əlacı olmayan bir dərddir. ² Rifaha (insanların rifah içində olmalarına) paxıllıq edirlər (onlarla dostlaşaraq rahatlıqlarını əllərindən alırlar) və (onların

¹ Necə ki, Qurani-Kərimin Bəqərə surəsinin 10-cu ayəsində buyurulur: *«فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ»* «Münafıqların ürəyində xəstəlik var. Allah da həmin xəstəliyi daha da artırır. Onlar üçün yalan sanıb inkar etdikləri şeyə görə ağırlı bir əzab vardır.»

² Xoşagələnlər sözləri ilə xalqı öz ətraflarına toplayaraq nadüriüst məqsədlərini həyata keçirərlər. Necə ki, Qurani-Kərimin Bəqərə surəsinin 204-cü ayəsində buyurulur: *«وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُغْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ «الدُّنْيَا وَيَشْهَدُ اللَّهُ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ»* «İnsanların eləsi vardır ki, onun dünya həyatı haqqındakı sözləri sənin xoşuna gələr və o, qəlbi ilə dilinin bir olmasına Allahu şahid gətirər, halbuki düşmənlərin ən qəddardır.»

çətinlik və bədbəxtliyə düşmələrinə çalışırlar (*aralarında söz gəzdirərlər ki, birlikləri dağılsın və onları bədbəxtliyə düçar etsinlər*). Həmçinin ümidləri (*xalqın ümidlərini*) qırırlar (*onları Allahın bəyəndiyi işlərdən saxlayarlar*). Hər bir yolda birini torpağa sərİblər (*məhv etmək üçün çoxlu yollar nəzərdə tutublar*), hər bir qəlbə vasitələri var (*hər bir şəxslə onun meyl və istəyinə uyğun şəkildə danısa bilirlər*) və hər bir qəm-kədərdə göz yaşı tökərlər (*ki, onun vasitəsi ilə öz məqsədlərini həyata keçirsinlər*). Bir-birlərini tərifləməyi bir-birlərinə borc verər və onun əvəzini gözləyərlər (*öz içərilərindəkilərdən birini tərifləyərlər ki, o da əvəzində onu tərifləsin*). İstəkləri olanda onda (*müqabil tərəfi istəklərini yerinə yetirməyə məcbur edənə kimi*) israr edərlər. Danlayanda (*birinin səhvini başa salmaq istəyəndə*) pərdələri götürərlər (*bütünü eynələrini açaraq rüsvay edərlər*). Əgər onları (*bir işdə*) hakim təyin etsələr, israf edərlər (*haqqa zidd hökm çıxarırlar*). Hər bir haqqın qarşısında bir batil, hər bir düzlüyün müqabilində bir əyrilik, hər bir dirinin qarşısında bir qatil, hər bir qapıya bir açar və hər gecə üçün bir çırağ hazırlayıblar (*məqsədlərinə çatmaq üçün müxtəlif hiylə və kələklərdən istifadə edərlər*). Ümitsizlik və (*xalqın malından*) ehtiyacsızlığı öz tamah və hərislikləri üçün vasitə edərlər ki, bazarlarını qoruyaraq nəfis sandıqları mallarını işə salsınlar (*hiyləbazlıqla özlərini dünyaya rəğbətsiz göstərərək ehtiyacsızlıq nümayiş etdirirlər ki, öz məqsədlərinə çatsınlar*). (*Səhv söz*) deyirlər və (*onu haqqa*) bənzər və oxşar göstəririlər. (*Məqsədlərini*) açıqlayırlar və onu bəzəyirlər (*haqq şəklinə sahırlar*). Batil yolu asan göstərərlər (*ki, hamı ona qədəm qoysun*) və darı (*zəlalət və azğınlığı*) əyərlər (*ki, azğınlıqdan qurtarmaq,*

nicat tapmaq mümkün olmasın). Beləliklə, onlar şeytanın ardıcılıarı və odun şölələridirlər. (*Qurani-Kərimin Mucadilə surəsinin 19-cu ayəsində buyurulur:*) «أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ» «O dəstə şeytanın yoldaş və ardıcılıarıdır. Bilin ki, şeytanın ardıcılıarı ziyana uğrayanlardır.»